L. ANNÆI
FLORI
RERUM ROMANARUM
Libri quatuor,

Annotationibus, in usum Studiosæ Juventutis, instar Commentarii illustrati.

AUCTORE

JOHANNE MIN-ELLIO.

Quibus accedunt Excerptiones Chronologicæ, ad FLORI *Historias accommodatæ: additus denique L. Ampelius ex Bibliotheca Salmasii.*

LONDINI,

Apud JOHANNEM GELLIBRAND Bibliopolam Londinensem

CIↃ IↃ CLXXXIII.

Cæsar

LONDINI
Apud Johannem Gellibrand
Bibliopolam Londinensem
1683.

L. ANNÆI
FLORI
RERUM ROMANARUM

Libri quatuor,

Annotationibus, in usum Studiosæ Juventutis, instar Commentarii illustrati.

AUCTORE

JOHANNE MIN-ELLIO.

Quibus accedunt Excerptiones Chronologicæ, ad FLORI *Historias accommodatæ: additus denique L. Ampelius ex Bibliotheca Salmasii.*

LONDINI,

Apud JOHANNEM GELLIBRAND Bibliopolam Londinensem

CIƆ IƆ CLXXXIII.

Nobilissimis, Amplissimis, ac Prudentissimis

V. V. D. D.

D. FRANCISCO VERBOOM, I. C. *Urbis Prætori.*

D. JOHANNI VANDER MEYDE, I. C. *Consuli, Senatori, & Scholarchæ.*

D. GULIELMO VANDER AA, I. C. *Civitati Roterodamensi à Secretis, Senatori, Scholarchæ.*

D. ADRIANO BOON, I. C. *Senatori, Scholarchæ.*

D. GULIELMO SOESTIO, *Verbi Divini Ministro, Scholarchæ.*

D. SEGERO VAN SON, *Verbi Divini Ministro, Scholarchæ.*

* 3 Eru-

Eruditis pariter & probis Viris.

D. SIMONI SIMONIDÆ.
D. JACOBO BORSTIO.
D. FRANCISCO RIDDERO.
D. CORNELIO LICOGTON.
D. HENRICO WEIMANS.
D. BARTHOLOMÆO DONIO.

} Verbi Divini Ministris.

D. CHARLES de ROCHEFORT, *Ecclesiæ Gallicanæ Pastori fidelissimo.*

D. ISAACO GRUTERO, *Gymnasii Roterodamensis Rectori vigilantissimo.*

D. BERNARDO HOVIO, *ejusdem Gymnasii Conrectori spectatissimo.*

Dominis & Mæcenatibus suis ex affectu & officio inscribit

JOHANNES MIN-EL.

DE-

DEDICATIO.

Ic à rerum Arbitro, constitutum est, Viri Amplissimi, ut nutantibus sensibus innixa cognitio, arceri debeat à divinitatis arcanis. Qui tamen existere voluit innumera potentiæ suæ documenta, tum præcipuè, quod faciem ejus referret, unius Principatum. Quem adeò pro libitu suo dirigit ac moderatur, ut, cùm summo loco stare non possit, inferioris mundi leges experiatur. Sic ad Assyrios delapsa dominatio, à Medis Persisque aucta, Macedoniæ imperio subjugatur. Cujus gloriæ dùm invidet Parthus, nil nisi occasio data Romano potentiæ suæ propagandæ; dùm enim mutuis vulneribus decertatur, ac dùm enim pro se quisque gnaviter annititur, Orbem universum agitabat. Neque exspectationi deerat Virtus aut Fortuna, quò sublimibus incrementis augeretur. Unde non alia major magisque fundata imperii constantia, quæ florentibus rebus adderet perpetuitatem. Sicut autem semina primò diffun-

duntur, dein herbescentem ostendunt viriditatem; ita inerat futuræ potentiæ fatis, ut per quasdam velut ætates ad rerum fastigium perduceretur. Quarum singulæ ita fœliciter temperatæ, prout Reipublicæ ratio postulabat. Principio rerum Regibus parere cœpit, quò convenarum incondita multitudo eousque in officio contineretur, donec conjugum ac soli charitas animos eorum consociasset. Ab his cerimoniæ institutæ, sacra peracta, belli pacisq; leges sancitæ, pecuniæ publicæ dispensatæ; multa severius vindicata, constituta sapienter. Intereat autem Populi Romani, ut eorum ultimus, rapto per scelus imperio, vitalia peteret anxiè à prioribus conservatæ libertatis, quò major posteà ac illustrior exsurgeret. Hinc duo Consules instituti: quibus insignia Regum concederentur. Sed neque stabilis erat Optimatum potentia, dùm plebs indiga, non modò omnis expers honoris, sed adempto etiam connubiorum consortio, maximâ cùm indignitate serviret. Indè Tribunitiis procellis concussa Respublica, donec tranquilla moderatio imperii, Consulum ac Senatorum injurias vin-

vindicaret. Nihil autem Populi fœlicitati deesse videbatur, quam ut Plebiscita Patritios adstringerent. Quibus impetrandis ita vehementer incubuit, ut difficilem passurus fuisset moderationem, nisi legum aliquo præsidio subsecuto. Intereâ per diversa terrarum arma circumtulit, donec Italia consummata, transmarinos triumphos auspicaretur. Quo tempore præclara abstinentiæ, Justitiæ, civilis denique concordiæ exempla extitêre. Hinc nulla nobilium dissensio, sed omnium in Rempublicam studium est impensum. Paulatim verò horrêre cœpit humanæ fragilitatis vicissitudines, ac in visceribus suis experiri, quod ab Annibale aliquo debuisset. Igitur vetere labante disciplinâ, ubi opes atque divitiæ sæculi mores afflixêre, mersam vitiis suis Rempublicam pessumdedêre.

Jamque universo orbi par esse cœperat Populus Romanus, cùm amentes Tribuni plebis, agrariis aliisque legibus, judiciorum ad equites translatione, civium animos perturbarent. Gliscentibus igitur in dies odiis, ubi discissa factionibus suis civitas ruinâ cladium involveretur, Syllam ali-

quẽ repperit, qui Senatus aſſertâ libertate, popularium arbitria convulſit. Sed oborta per Pompejum tempeſtas, ubi judicia per legem Aureliam renovantur, majorem plebis audaciæ viam patefecit, quam ut novæ mutationis ſpecies confirmaretur. Igitur ſuffrãgiis largitione corruptis, Marii, Cinnæ, Piſonis, aliorumque conſpiratione laniata Reſpublica, ad unius iterùm imperium reſpexit. Erant in Urbe cives potentiſſimi. Craſſus, Cæſar, Pompejus, qui nimia felicitate florentes, mutuis viribus in ſuam gloriam nitebantur. Horum inita ſocietate, Aſia, Gallia, Hiſpania, maximæ provinciæ occupantur. Sic divisa inter ſe dominatione ſuborta ſtatim æmulatio, quæ in Reip. perniciem deflexit. Craſſo namque à Parthis cæſo, Pompeji neceſſitudine morte Juliæ, quæ malè cohærentis concordiæ pignus fuerat, abrupta, ingemiſcere rerum omnium ſtatus, ac unius Cæſaris Dictaturam experiri cœpit. Qui alienæ libertatis impatiens, ærarium effringere, patrimonium populi exhaurire cœpit. Hinc tantum odium duces inceſſerat, ut, quærentibus eos hoſtibus, proprio ſcelere mori mallent,

quam alienæ gratiæ ſupereſſe. Quorum clade excitus Cato, mortem etiam lætus accivit. Reverſo autem Cæſare, Ponticis aliiſque triumphis gravido, edita omnis generis ſpectacula, quo de exterorum Principum, civiumq; ſuorum ſanguine triumpharet. Jamque ſubacta Hiſpania, compoſitus videbatur terrarum orbis, cùm incruenta primùm, dein horribili ſtrage rerum omnium tranſitum molitur. Erant, ut autor loquitur, in unum principem congeſti honores; circa templum imagines, &c. Præluſerant in Urbe prodigia, equorum fletus, Calpurniæ terriculamenta, quibus nihil cunctatus, ſpreta etiam Haruſpicum religione: venit in curiam, ubi in curuli ſedens, tribus & viginti vulneribus trucidatur. Ingens exinde trepidatio Ciceronem exciverat ad novandam patriæ libertatem. Et exſtinctum fuiſſet domeſticum incendium, niſi fraudibus convulſa conſilia revireſcentem imperii ſtatum retardaſſent. Viam ad hanc converſionem Triumviri munivêre, qui non contenti venire in cruentiſſimi fœderis ſocietatem niſi clariſſimi Ciceronis caput Fulvię ludibrio exponere-

tur. Bruto autem & Caſſio cæſis, Pompejo in Aſiâ oppreſſo, Lepido exarmato, Antonio in Ægypto interempto, tot civilibus bellis concuſſa Reſpublica, haud aliter reſpirare potuit, niſi unius imperio gubernaretur. Quod igitur magiſtratuum, Senatus ac populi fuerat, ad Octavium revolutum, qui, Jano clauſo, in luxuriem fluens ſæculum, ſeveriſſimis legibus adſtrinxit. Has populi Romani viciſſitudines, tot laboribus periculiſque jactatas, ad Auguſti Cæſaris principatum, noſter, quem illuſtrandum ſuſcepimus, Lucius Florus, quatuor libellis diſertè eleganterque conſcripſit. Quos qui compendium Livii aut breviarium faciunt, vel eo, præter cætera, redargui exiſtimo, quod in iis à Livio ſæpenumerò abeat ac variet ſententia. Potiùs totius imperii florentis tabulā appellabimus, cùm præſertim ipſe in Prologo ſuo fateatur ſe ad exemplum eorum, qui terrarum ſitus pingunt, in brevi quaſi tabellâ univerſam imperii imaginem ac magnitudinem ob oculos poſuiſſe. Noſter itaque autor ſicuti nequaquam verboſus aut diffuſus, ita neq; ut illi, qui ſumma rerum capita aut nuda

breviaria

breviaria contexunt, in se restrictus est aut exsanguis sed sobriam & verbis cultam orationem amat, densus interim sententiis & rebus cum judicio prolatis, adeò frequens & fœcundus, ut verborum propè numerum sententiarum numero consequatur. Quæ profectò quemadmodum insignis est, & nostro cum maximis auctoribus communis laus, ita reliquas, si non adsint, facile sola compēset. Nam ut in cibis ii præcipue laudantur, qui minimum detrimentorum, succi plurimum habent; ita maximi facienda oratio, quæ paucissimis verbis plurimum frugis & rerum complectitur. Illud coronidis adhuc vice addam: olim sicuti existimasse magistrum dicendi Fabium accepimus, multùm profecisse eum, cui Cicero placeret; ita fidenter affirmare audeam, quicunq; Lucium hunc Annæum Florum sibi diligenti inspectione familiarem reddiderit, eum exindè cum fructu maximoque operæ suæ pretio Polybium, Livium, Dionem, Tacitum, Appianum, Cæsarem, & id genus majorum gentium lecturum historicos. Platonis cœnam ejus fuisse indolis ajunt, ut eâ invitati atque excepti, postridie

diè, quasi famem obsonassent, meliùs & majori cum appetitu pranderent; idem lectori studiosissimo ex hujus auctoris consuetudine futurum spondeo. Nam ejus licet plenis se lymphis proluat, sitim tamen & studium maximarum rerum magis magisque exstimulabit.

Cùm vero Typographo viro honestissimo, visum esset, sub incudem revocare opus hoc Florianum; isq; eam ad rem qualiquali industria meâ uti vellet, quo illustriora omnia atque emaculatiora, eoq; etiam Juventuti studiosæ gratiora, in publico apparerent: visũ mihi quoq; est, Viri præstantissimi, sub amplissimi nominis vestri auspicio, ista in publicum edere, & oculis vestris hoc, quicquid est operæ illius, humiliter subjicere: quibus jure, privati mei otii, cujus etiam Cato reddendam operam putabat, ratio cõstare debet. Publicæ enim meæ functioni, ut scitis, pleraq; temporis portio impenditur; privatis hujusmodi studiis & scriptionibus reliqua. Præsidium omne & splendorem FLORUS hic ab amplissimo nomine vestro sumit, quo calumniatoribus suis oculi dolere possint; auctorita-

ritatemq; à vobis ſolis requirit, ut omnem vellicantis judicii aleam facilè prævertat. Nota eſt enim ſingularis veſtra virtus, & erga bonas literas amor, quibus & ipſi dudùm non tam liberales animos veſtros excoluiſtis, quã exemplo etiam veſtro commendaſtis. Cæterùm veſtrarum virtutum ſolidiſſimam catenam hic magno verborum ambitu deprædicare, ſingularis veſtra modeſtia non patitur. Magis enim laudanda facere, vobis ſemper cordi fuit, quam laudari. Quin & laudari adeo jam familiare omnibus, ut qui-nam laudem mereantur, vix dignoſci poſſit. Jam vero cum & ego conſidero & recordor veſtra in me merita, non poſſum non verecundia ſuffundi: tot enim ac tanta ſunt, ut non ſim ſolẽvdo, nec pudebit me nominis: ſemper enim ingenui animi exſtimavi, ut, cui ſatisfacere nequeas, ei te plurimùm tamen debere agnoſcas. Certè doleo intimè, me aliud non habere majus, aut ſpecioſius munus quo meæ in vos venerationi poſſem ſatisfacere. Sed aliud præ manu nunc non erat, & differre diutiùs profeſſionem æris alieni pudor meus & ingenuus animus recuſabant. Suſ-

cipite, igitur Viri prꝍstantiſſimi, non pretiũ vel præmium amori veſtro par, vel officio meo, ſed pro meâ tenuitate tamen officioſum: & ſervate mihi illum animum, quem hactenùs magnopere mihi faventem ſenſi. Et ſuppliciter Deum pacis orabo, ut compingat veſtras *Dominationes* in omni opere bono, ad præſtandam ipſius voluntatem, efficiens in vobis, quod gratum ſit in conſpectu ſuo, per Jeſum Chriſtum, cui ſit gloria in ſæcula ſæculorum, AMEN.

ROTERODAMI. 1664.

AD LECTOREM.

TAntum blanda in me Amicorum vis potuit, ut hunc laboris mei fœtum publico juri vindicare fustineam, & vadum hoc tentare publicæ famæ. Nihil enim mihi minùs in animo erat, quam huic me devovêre curæ, fastidioso hoc, ac delicatioris palati sæculo, quo multi nunc sunt Aristarchi, plures sycophantæ, qui jejunè malevoli nihil præter odium literarum profitentur; & ut nihil sciunt, ita omnia carpunt, nihil admirantur. Vicit tamen eorum importunitas, quibus me totum debeo. Itaque non potui non succinctas in Florum Notas in lucem dare, studiosæ juventutis commodo impulsus, qui mihi unicus est scopus. Equidem ego ejus sum animi, illi, qui docere velit, semper methodo studendum, ut & breviter & dilucidè agat, nec auditorem aut ambagibus rerum, aut multiloquio oneret, nec de lanâ caprinâ, ut dicitur, disputet, neq; antiqua aut oblivione sepulta sine fructu quodam eruat & congerat; sed rejectis omissisq; inutilibus, ipsum inculcet auctorem textum ipsius manifestum det, ipsasque res, & voces, & phrases succinctè explicet. En igitur tibi, benevole Lector, Florum à me notis selectissimis illustratum, sed brevibus; omissis omnibus rerum & verborum ambagibus, quæ nihil lucis Auctori darent. Narrationem Auctoris, sensa, & historias manifestas facere allaboravi: vocum significationes proprias exhibeo,

beo, ut & genuina noſcatur vocis vis, & ad quã aliam ſignificationem tranſlata ſit: phraſes earumq; ſignificationes & vim breviter & dilucide expono: urbium quoque, regionum, amnium ſitum & deſcriptionem, ſed ſuccinctam & brevem, addo: loca corrupta reſtituo, aliis mihi præeuntibus: varias lectiones, & inutiles conjecturas, ubicunque non opus eſt, omitto, nec de rebus nullius momenti diſputo. Longè petita item, nihilq; ad rem facientia prætereo, nec tam delaſſare lectorem, & multa ingerere, quam paucis prodeſſe annitor. Quò verò rerum æſtimatoribus ſatisfiat, operæ pretium me facturum exiſtimavi, ſi, quos ſecutus ſim fontes, candidè aperirem. In exprimendo quidem Floro nullius editioni penitùs adhæſi, cùm varia occurrerent loca, quæ ab ingenio, vel meliorum codicum autoritate, lucem requirere videbantur. Interim fuêre plura, quæ tutò prætermiſi, vel quia indigna, quibus manum admoverem, vel quia minus religioſus, ut proptereà veterum ſcripturam ſollicitarem. Ubi tamen loco removenda erat, plurimùm tribui iis, qui tam inuſitatâ ingeniorum contentione, in limando hoc auctore allaborarunt, ut nihil ſordium, quæ per imperitos librarios irrepſerant, relictum videretur. Sic prodierunt Vineti, Stadii, Gruteri, Lipſii, Pontani, Freinshemii, Zevecotii ad eundem obſervationes. Quibus ego ſubſidiis inſtructus, nihil reliquum videbatur, quam ut ea, quæ ab eximiis his homini-

minibus erant excogitata, uno velut fasciculo concluderem, & adhibitâ judicii rectitudine, absolutum opus literatis exhiberem. Ausus etiam plurima inserere, quæ non indigna visa, quæ recenti huic editioni adderentur. Ac sicubi fortè humani ingenii lege erratum, veniam merebor ab ætate, tùm & præcipiti typothetarum festinatione, quæ studia mea sæpiùs interrupit. Atque ea sunt, erudite Lector, quæ de instituto nostro te scire volebam. Tuum erit labori nostro conatibusque pro animi tui candore favere ac studio tuo meam in majoribus posthac audendis atque suscipiendis diligentiam promovere, quæ ad solius Dei gloriam, ac proximorum meorum utilitatem est comparata. Vale.

In

In Viri

CLARISSIMI

JOHANNIS MIN-ELLII,

Præceptoris optimè de me meriti,

FLORUM ILLUSTRATUM.

IN Floro floret præclari fama MIN-ELLI,
Nec flos marcescet nocte die-ve Viri.
Quin tumulo ex ipso, fortunatâque favillâ,
Nascentur laudis lilia perpetuæ.
Accipe mente piâ studiis devota Juventus,
Et quoscunque alios Musa Latina juvat.
Accipite animis gratis monumenta MIN-ELLI,
Et meritâ tantum tollite laude Virum.

J. WESTERWYCK.

SE-

SERIES CAPITUM.

LIBRI I.

L I.

LIBRI II.

LIBRI III.

5 Mi-

LIBRI IV.

9 *Par-*

FLO-

L. ANNÆI FLORI

[1] RERUM ROMANARUM

LIBRI IV.

1 Quidam codices habent *Epitome Rerum Romanarum*. Epitome est concisior laxioris operis & compendiosior narratio.

PROOEMIUM.

2

Opulus Romanus, à Rege Romulo 3 in Cæsarem Augustum, 4 septingentos per annos tantum operum pace belloque gessit, ut, si quis 6 magnitudinem imperii cum annis 7 conferat, 8 ætatem ultra

2 Laboriosos populi Romani pogressus, incrementa illa, quibus per bellicam virtutem, per disciplinam rei militaris orbis imperium acquisiverit, auctor noster Florus enarraturus, ordine & imagine ab hominis ætate desumptis, eam per infantiam, adolescentiam, virilitatem ac senium distribuit: dicitque populum R. egisse infantiam sub Regibus 246. annis; adolevisse principem populum sub Coss. Dictatorumque magistratu 245. annis ad primum usque bellum Punicum: maturuisse deinceps virilitate sua 221. annis, id est, usque ad Cæsaris Augusti primum consulatum. Atque tantam imperii molem magnitudine suâ, Imperatorum inertia, populi Romani luxu avaritiaque consenuisse confectamque videmus. 3 Usque ad. Ita loquitur auctor noster infra in fine Præfationis: *in sæculum nostrum*. Item infrà 1, 17, 1. *in id tempus*. 4 Alii ab V.C. ad Augusti primum consulatum 9. annos. alii 10. adjiciunt. Tacitus post 720. urbis annum solum Augustum imperasse scribit. Florus autem maluit uti rotundiore numero: quòd aliis etiam auctoribus familiare est. Sic Livius l. 9. P. R *octingentesimum annum bellare* scribit. Ita etiam in enarrandis cladibus, ubi cæsorum numerus refertur, rara centenorum mentio est. sed tot ferè millia cæsa dicuntur. Sic infra 1, 12, 7. *Cæsi apud Cremeram trecenti*. 5 Tot res. *Opera* enim sæpiùs sumuntur pro rebus gestis. Ita Vellej. 2. *Quanti voluminis opera gessimus*. Hoc sensu *divina opera Cæsaris* reperias apud Val. Max. 6, 2. 4. & eundem 3, 1, 23. *C. Cæsar non contentus* opera sua *Oceani Claudere littoribus*. Dicit ergo P. R. tantum operum gessisse. Huc facit illud Virgilii 1 Æn. *Tanta molis erat Romanam condere gentem!* Et Sal. in Cat. *Duabus his artibus, audacia in bello, ubi pax evenerat, æquitate seque, remque publicam curabant*. 6 Potentiam & præcellentiam. 7 Comparet. 8 Æstimet tantum operum tam brevi spatio geri non potuisse. Adeò ut *putare* nihil hîc aliud sit, quam æstimare. Ter. *Rectè* putas. Ut autem Latini *ætatem* vocant humanæ vitæ spatium suis progressibus distinctum; ita septingentos annos, quibus infantiam, adolescentiam, juventutem P. Romani complectitur, *ætatem* vocat,

putet. Ita latè per orbem terrarum arma 2
circumtulit,ut, qui res 1 ejus legunt, non
unius populi, ſed 2 generis humani facta
diſcant. Nam tot laboribus periculiſque
3 jactatus eſt, ut ad conſtituendum ejus
imperium, 4 contendiſſe 5 Virtus & 6 For- 3
tuna videantur. Quare cùm præcipuè hoc
quoque, ſicut cætera, 6 operæ pretium ſit
cognoſcere; tamen quia ipſa ſibi 8 obſtat
magnitudo, rerumque diverſitas aciem

1 Populi Romani. 2 Sic l. 4. c. 3 *Cum Romanæ dominationis, id eſt, humani generis converſione.* Solenne eſt bonis auctoribus per *Humanum genus* intelligere *Orbem Romanum.* 3 Agitatus. Sic Virg. 1. Æn. *Multum ille & terris jactatus & alto.* 4 Certaſſe, pugnaſſe. Hinc *contentio* pro certamine, pugna: ut infra 1, 3, 1. 5 *Virtutis* exempla in P.R. multa fuerunt: adeò ut Polybius Romanis plus virtutis, quàm Fortunæ, impertiatur. Hinc illa elogia, ut Romam dicerent *Imperii Virtutumque Larem; Virtutum omnium matrem, Virtutum omnium Latiſſimum templum; templum totius orbis totius mundi.* Imprimis aureum hoc virtutum ſæculum illuxit temporibus bellorum, cum Porſenâ, Pyrrho, & Annibale geſtorum. 6 Non quam caſum dixêre, ſed voluntas Dei, qua arcana quadam ratione adminiſtrantur res, ut vel ſuccedant rectè, vel ſecùs, prout ipſi viſum fuerit, Nam niſi Deus ſucceſſus largitur, fruſtrà omnis opera ſumitur. *Fortunæ* non aliud majus exemplum fuit, quam quod *Bello* contigit *Gallico*, cùm Ducum negligentia, incuriâ præſidiariorum Capitolio & Urbe captâ: Anſer illum ſervavit ſcopulum, qui reliquo Orbi Romano ſolus de tot ſupererat terris. Unde Vegetius: *Mira*, inquit, *Fortuna, Viros, qui univerſum Orbem erant miſſuri ſub jugum, una avis ſervavit.* Vide præter alios Plut. de Fortuna Romanorum. Adde de hac Fortuna populi Romani inſignem locum Tac. H. l. 3. c. 45. & c. 59. Habemus & illud Fortunæ Romanæ documentum, quod ſæpe Romani duces acie imperitiſſime inſtructa vicerint tamen. Cùm igitur Romanis de Fortunæ beneficio tam manifeſtè conſtaret, templis & aris eam venerati ſunt, nunc *Fortunæ Publicæ*, nunc *Fortunæ Reipublicæ*, nunc *Fortunæ populi Romani*, nunc *Fortunæ Romanæ* nominibus cohoneſtarunt. Meminit præter alios Ovid. Faſt. 5: *Nec te prætereo populi Fortuna potentis Publica, cui templum luce ſequente datur*, &c. Colebatur autem in cubiculo Principum, & una cum Imperio tradebatur ſucceſſori. Tam ergo parùm ſine Fortuna Virtus effecerit, quam ſine virtute Fortuna. Senſit hoc Brutus cùm exclamaret infrà 4, 7, 11. *Non in re; ſed in verbo tantum eſſe virtutem.* Adeòque verum eſt interdùm illud: *Vitam regit fortuna, non ſapientia*: quod confirmat Sal. in Cat. *Profectò fortuna in omni re dominatur*, 7 Utile & dignum factu ſit, opera & labore dignum. Quoniam enim nihil vel gratius, vel dignius eſt, quam ut pro labore pretium, id eſt, merces debita perſolvatur, factum eſt, ut *operæ pretium* pro fructuoſo uſurpetur, & ad rem pertinente, vel quia decens, vel quia utile, vel quia glorioſum, vel quia jucundum. Cic. Operæ pretium *erat ludentes intueri*. Liv. *Facturuſ-ne ſim* operæ pretium, *ſi à primordio urbis res populi Rom perſcripſerim.* 8 Obeſt, officit. Eadem magnitudo obfuit Carthaginenſibus, ut infra l. 2. c. 2. ſcribit Florus noſter. Nec non Xerxi, non credenti Demarato, qui Regi multitudinem ſuorum abfuturam prædixerat.

intentionis 1 abrumpit; faciam quod 3 so-
lent, qui terrarum 4 situs pingunt: in bre-
vi 5 quasi tabella totam ejus imaginem am-
plectar, nonnihil, ut spero, ad admiratio-
nem principis populi 6 collaturus, si pariter
atque 7 insimul universam magnitudinem
4 ejus ostendero. Si quis ergo populum Ro-
manum, 8 quasi hominem, consideret, to-
tamque ejus ætatem 9 percenseat, 10 ut cœ-
perit, utque 11 adoleverit, ut quasi ad quen-
dam juventæ 12 florem pervenerit, ut post-
eà velut 13 consenuerit, quatuor gradus
5 14 processusque ejus inveniet. 15 Prima ætas
sub Regibus fuit, propè 16 ducentos quin-
quaginta per annos, quibus circum ipsam

1 Interrumpit, avellit. Sic *Abrumpere sermonem* dicimus. Hinc *Abruptus sermo*, vel *oratio*, quæ caret exordio: quales sunt orationes patheticæ.
2 In hoc opere imitabor Geographos. Alio simili usus Sextus Rufus: *Morem secutus calculatorum, qui ingentes summas æris brevioribus exprimunt; res gestas signabo, non eloquar.* 3 Sc. *facere* 4 Qualitates & positiones *Situs* enim nonnunquam dicitur qualitas & positio loci. Cæs. *Ut* situm *castrorum cognosceret*. Aliquando *situs* est lanugo ex humore creata, præsertim in locis Sole carentibus. Plin. *Pessimum esse crocum, quod* situm *redolet*. 5 Sæpissime vocem hanc elegantibus sententiis & comparationibus addit Florus. Sic paulò post: *Si quis ergo populum Romanum* quasi *hominem, consideret*. Sic infrà 2, 12, 9. Quasi *templa & aræ possent defendere, quem nec arma potuissent*. 6 Additurus. 6 Simul, junctim. Sic infrà 2, 20, 1. *Populus R. ad Orientem pacem agebat, nec pacem modò; sed inusitata & incognita quadam felicitate relicta regiis hæreditatibus opes, & tota* insimul *regna veniebant*. 8 Nam sicut homines, ita civitates quoque & urbes nascuntur, crescunt, decrescunt, moriuntur. Et ut homo qui animalium solus rationis & cogitationis particeps est, cæteris omnibus præfertur animalibus; ita Rom. Imp. cæterarum gentium imperia atque Resp. dignitate excelluit. Pari similitudine Cicero 5. de Finib. utitur. *Earum* inquit, *etiam rerum, quas terra gignit, educatio quædam & perfectio est, non dissimilis animantium. Itaque & vivere vitam, & mori dicimus; arboremque & novellam, & vetulam, & vigere & senescere.* 9 Recenseat. 10 Quomodo natus sit. 11 Creverit, incrementum ceperit. 12 Excellentiam, vigorem, ἀκμὴν. *Flos* enim sæpiùs sumitur pro excellentissimo in quoque genere, ornamento & decore. Cic. *Nobilitatis flos*. *Flos ætatis*, id est, vigor sive integra ætas. Sic noster infrà 3, 21, 25. *Flos ordinis equestris*: *sanguinis Italici* 4, 2, 5. *senatus* 3, 21, 15. 13. Evanuerit, tempore defecerit. Ita *consenescere* dicitur *impetus* 3, 3, 5. Usurpavit hoc verbum Livius de exercitu. 14 Progressus, profectus. Ovid. *Sic tua* processus *habeat fortuna perennes*. 15 Hanc antiquissimam fuisse imperandi consuetudinem, meminit Arist. l. 3. Polit. c. 10. & 11. Et Justin. l. 1. *Principio rerum, gentium nationumque imperium penes Reges erat*. 26 Qui exactiùs computaverunt, à Roma condita ad liberatam, annos 144. numerant. Florus ideò adjicit *propè*, ut sexenuium 250. annorum luminæ deesse admoneret.

1 matrem ſuam cum 2 finitimis 3 luctatus eſt. Hæc erit ejus Infantia. 4 Sequens à 6
5 Bruto Collatinoque Conſulibus, in 6 Appium Claudium. 7 Quintum Fulvium Conſules, ducentos quinquaginta annos 8 patet, quibus Italiam 9 ſubegit: hoc fuit tempus 10 viris armiſque 11 incitatiſſimum: ideo 12 quis Adoleſcentiam dixerit. 13 Dehinc ad 7
Cæſarem Auguſtum ducenti anni, quibus totum orbem 14 pacavit: hic jam ipſa Juventa imperii, & quaſi quædam robuſta

1 Alii *mammam*; alii *mœnia ſua* legunt. Unde hos *Circummuranos* dici t Marcellinus. 2 Vicinis, propinquis. 3 *Luctari* vocat, bella ut non magna, ita difficilia gerere, viribus nondùm confirmatis. 4 Sc. *ætas*, id eſt, ſecunda ætas. 5 Bini Conſules creati primùm ſunt, Regibus ob tyrannidem exactis, Junius Brutus, & Tarquinius Collatinus. A. V. C. 244. 6 Intelligit non Appium Claudium Cæcum, de quo infrà c. 18. ſed eum, cui cognomen Caudex, de quo l. 2, c. 2. 7 M. Fulvium Faſti præferunt. 8 Habet, extenditur. *Patere* enim dicitur *ætas*, id eſt, habere tot annos, per tot annos extendi. Ita *patet tempus*. Sen. conſol. ad Marc. c. 24. *imperium*, 4, 2, 3. id eſt, extenditur, porrigitur. Suet. Tib. c. 16. *Toto Illyrico, quod inter Italiam, regnumq; Noricum & Thraciam, & Macedoniam, interq; Danubium flumen, & ſinum maris Adriatici* patet, *perdomito & in ditionem redacto*. 9 Domuit, imperio ſuo ſubjecit: ita *pop. Romanos* ſubegit *Samnites*, infrà 1, 15, 8. Propriè ſignificat cogere, impellere. Sal. in Cat. *Ambitio multos mortales falſos fieri* ſubegit, id eſt, coëgit: impulit, 10 Circuitione ſignificat gentem Valeriam, Poſtumiam, Papiriam, Quintiam, Furiam Corneliam, Fabiam, Curiam, Fabricam, quæ à Regibus exactis uſque ad Italiam edomitam, magna & illuſtria abſtinentiæ, modeſtiæ, fortitudinis & virtutis Romanæ documenta præbuit. 11 Promptiſſimum, fortiſſimum. Sic *incitatiſſimus furor* dicitur pro maximo. Nam *incitare* interdum augere eſt. 12 Aliquis. Impetum notat primum optati honoris. Cum enim ad Adoleſcentiam ventum, primamque juventutem, magnus eſt ſanguinis impetus; vireſque jam ſe nimis cognoſcunt. Ipſe Cicero in adoleſcentibus maximè videtur æſtimaſſe impetum, qui in Orat. pro M. Cælio ſic ait: *Non loquor de ſapientia, quæ non cadit in hanc ætatem. De impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam: quæ ſtudia in his jam ætatibus noſtris contractiora eſſe debent: in adoleſcentia verò tanquam in herbis ſignificant, quæ virtutis maturitas, & quantæ fruges induſtria ſint futuræ.* Vide Cic. Philip. 5, c. 17. Iphicrates, viginti annorum adoleſcens, quantus Imperator fuerit, vide apud Juſt. 6, 5, 2. Alexander M. itidem annos viginti natus, regnum orditur, & paulò poſt bellum Perſicum; quo profligato, terrarum ſupremum imperium nationi ſuæ peperit. Idem l. 11. c. 1. Hannibalem, cùm A. V. C. 577. Romanos ad Cannos fudiſſet annos unum & tringinta fuiſſe natum. colligimus ex Livii lib. 30. cap. 37. ubi Hannibal ſemetipſum fatetur annorum 45. eſſe: cùm A. V. C. 531. pacem cum Romanis, civibus fuit ſuaderet. 13 Deinde. 14 Subegit, domuit Sic infrà 4, 2, 1. *Jam pace toto orbe* pacato, *majus erat imperium Romanum, quàm ut ullis externis viribus exſtingui poſſet*, & 4, 12, 61. *Omnibus ad Occaſum & Meridiem* pacatis *gentibus*, &c. hoc ſenſu *pacatas ſylvas* dixit Horat. Epiſt. 1, 2, 45.

ma-

8 maturitas. A Cæsare Augusto 1 in sæculum nostrum haud multò minùs anni ducenti: quibus 2 inertiâ Cæsarum quasi 3 consenuit atque 4 decoxit : nisi quòd sub Trajano 5 principe 6 movet lacertos, & 7 præter spem omnium, senectus imperii, quasi redditâ juventute, 8 revirescit.

1 Usque ad: ut suprà. 2 Ignaviâ. 3 Evanuit, tempore defecit: vide suprà. Sic infrà 4 2, 42 *ut ardentissimi ducis consenesceret impetus*. Cæsares curam Imperii abjiciebant : partim ne à voluptatibus suis avocarentur, partim quia subditos suos imbelles esse malebant : Cùm enim Tyranni essent, alios si militarem forte gloriam occupassent, favore exercitus & populi subnixos, sibi nocere posse verebantur. 4 Decoctum, dissipatum est imperium. Activum pro Passivo. Sic Livius: *Suspicio* insinuaverat *animis*. In verbo (*Decoxit*) egregia est similitudo: ut enim statio nostro illa dissipemus, quæ nostro labore parta non sunt, sed à majoribus relicta, *decoxisse* dicimur; ita quæ virtute & rei militaris gloria ubi P. R. acquisiverat, illa Imperatorum ignavia, hostium insultu divulsa sunt ab Imperio. Atque ita cum omnibus impiis comparatum esse, prudenter judicavit Sal. in Cat. *Ubi pro labore desidia pro continentia & æquitate libido atque superbia invasêre, fortuna simul cum moribus immutatur. Ita imperium semper ad optimum quemque à minus bono transfertur.* 5 Imperatore. 6 Convalescit, vires recipit. *Lacerti* enim sæpiùs sumuntur pro viribus ac robore. *Lacertus* alioqui dicitur in homine summa brachii pars inter scapulæ & cubiti ossa. 7 Contra. 8 Renascitur, reviviscit, & vires resumit: nam quæ viridiora sunt, majorem vim habent. Sic Curt. *Non* revirescit *solum, sed etiam flores imperium.* Prædixerat hanc temporum felicitatem Cornix, quæ in hæc effusa verba, ἔσαι πάντα καλῶς, clarè *innuit consenescentem & decoctam* quasi Remp. Romanam. *Revirescere* autem propriè dicuntur arbores aut herbæ, id est, ad pristinam viriditatem reverti; ut, *Læsasque jubet* revirescere *sylvas*.

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

De Romulo primo Romanorum Rege.

1 PRimus ille, & 2 Urbis & Imperii 3 conditor, 4 Romulus fuit; 5 Marte ge- 1

1 Reipublicæ Romanæ incrementa narraturus auctor noster, ab Urbis conditore, Regibusque, qui septem eo, quem prosequetur, ordine regnarunt, initium ducit. In hoc autem capite Romuli & Remi ortum, educationem, & fortunam exponit: quomodo, postquam Numitoris avi & Silviæ matris injurias ultus esset Romulus, Romam in Palatio condiderit, quam deinceps legibus, institutis, armis, consilio ita confirmavit: ut fundamenta tanto olim imperio jecerit: ipse Romulus incertâ morte ereptus, Quirini nomine consecratur. Historiam Romuli, præter Florum, invenies apud Livium 1. Justin. 43. Eutrop. 1. 4. Plut. in Romulo. Valer. Max. l. 3. c. 2. & l. 5. c. 3. Virg. Æn. 8. Ovid. 3. & 4. Fast. & 14 Metam. Horat. l. 3. Carm. Od. 3. Propert. l. 4. 2 Romæ. *Urbem* cùm dicimus, κατ' ἐξοχὴν intelligimus Romam. Nam propriè hæc *urbs* dicta est, cæteræ, hac una except:, *oppida* sunt vocitata: vel ab *ope*, quod *opis* causa mœnibus cingantur: vel ab *opere*, quod *opus* sunt ad vitam gerendem: vel ab *opponendo* se hostibus: vel ab opibus. Hujus enim rei gratia mœnia constituta sunt, ut homines *opes* suas eò conferrent, ubi nullum esset hostium periculum. *Urbs* autem ab *urvo* id est, aratri curvatura, dicta est, quod antiqui Hetrusco ritu junctis bobus, tauro & vacca interiore aratro circumagebant sulcum, intra quem urbem ædificarent. Alii ab *orbe* & *urvo* appellatam *urbem* opinantùr, quod sulcus in *orbem* duceretur. *Urbs* à *civitate* ita distinguitur, quod *urbs* mœnia ipsa significat. Virg. Urbs *antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni*; *Carthago*. *Civitas* colonos, qui *cives* dicuntur: aut multitudinem civium, iisdem legibus utentium. Apul. *Quod omnis* civitas *approbavit*. Aliquando tamen hæc confunduntur, & modò Contentum pro Continente ponitur. *Cùm plerasque* civitates *viderimus terræ motu funditùs collapsas*. Modò Continens pro Contento. Virg. *invadunt* urbem *somno vinoque sepultam*; Ædificator, constructor. *Condere* enim aliquando idem est quod ædificare, construere. Virg. *Pallas, quas* condidit *arces Ipsa colat*. 4 *Romulum* à *rumà*, id est, ubere seu mamma, *Romum* appellatum, refert & damnat Festus: inde *Romulum* blandiendi causa dictum, eò quod parvulus & inhians ad ubera lupæ sub fica repertus esset. Idem Festus *Romulum* à *robore* sic dictum putat: siquidem Græci ῥώμην *robur* appellant. Verùm de Urbis Romæ conditoribus *Historici certant, & adhùc sub judice lis est*. Quorum sententiæ à Livio l. 1. à Plutarcho in vita Romuli recitantur & refutantur. Florus noster cum iis sentit, qui à Romulo Romam esse conditam asserunt. Vide quæ nos ad Sal. p. 22. Condita est Roma eo loco, ubi expositi fuerant Romulus & Remus: anno à capta Troja 4:1. anno mundi 3213 undecimo Kalendas Maji, tempore Paliliorum, id est, pastorũ Deæ solemnitatis: quam sententiam etiam amplectitur Proper. l. 4 *Urbi festus erat, dixêre Palilia patres, Hic cœpit primus mœnibus esse dies*. 5 Auctoritas magnum regnorum fulcrum est & salutis tutela. Ideò, ut eam sibi pararent, multi olim Principes cœlestem originem finxerunt. Unde, *ne successibus deesset auctoritas, duæ Amazonum Reginæ, Marthesia & Lampeto, genitas se Marte prædicarunt*. Justin. l. 2.

nitus,

2 nitus; & 1 Rheâ Silvia 2 Hoc de se 3 sacerdos gravida confessa est: nec mox 4 fama dubitavit, cum 5 Amulii 6 imperio abjectus in 7 profluentem cum Remo fratre,
3 non potuit extingui. Siquidem & Tiberinus amnem 8 repressit: & relictis 9 ca-

1 Quidam. *Serviam* appellant; quidam *Iliam*. Fuit virgo Vestalis, Numitoris, Albani Regis, filia. Amulius, frater minor, Numitorem primogenitum & successorem legitimum per vim regno depulerat, ejusque filium, ne qua spes hæredis aut ultoris futuri super esset, in venatione percussit; filiam ad Vestale sacerdotium ceperat. Sed postquam furtivo concubitu gravidam deprehendit, eam custodia sepsit, ut partus enecaretur: ipsa quidem peperit gemellos, Romulum & Remum: qui Amulii imperio in profluentem projecti, beneficio Faustuli, regii pecoris magistri, in ripâ fluminis Tyberis reperti, inter pastores ab ipsius uxore Laurentiâ (quæ ob vulgatum corpus Lupa dicta fuit) educati sunt: ipsa à partu liberata, & stupri rea, patrui jussu, viva defoditur. Alii in carcerem, deprecante Antho, Amulii Regis filia, conjectam referunt, & inde filii Romuli beneficio, cùm Amulium in:e fecisset, ereptam & liberatam. 2 Scilicet quod Marte genitus esset Romulus. 3 Virgo Vestalis seu Deæ Vestæ: sic dictæ, quod *Vestæ* sacra curarent. Has primùm sacerdotes Numa Pompilius Vestæ sacravit, stipendioque publico donavit, perpetuâque virginitate, aliisque cæremoniis venerabiliores effecit. Amulius ergo, ejecto è regno Numitore fratre, exinde, quod legitimum hæredem sexum ex nepte metueret virilem, Rheam Sylviam perpetuæ devovit virginitati: & ne malitiæ deesset honos, eandem *Sacerdotis* titulo consecravit. Liv. l. 1. 4 Scilicet de origine Romuli, id est, constans fama fuit, omnes crediderunt, Romulum Marte genitum. Sic apud Virg. Æn. 4. divinitatem Æneæ inde collegit Dido, quod maximos quosque casus evasisset: *Credo equidem (nec vana fides) genus esse Deorum. Degeneres animos timor arguit. Heu quibus ille Jactatus fatis! quæ bella exhausta canebat!* Hùc referri possint illa Solthenis ad Leucippen apud Achillem Tatium, quæ Thersandri nuptias fastidiebat. *Eum-ne virum piratam existimas, quem adeò diligunt Dii, ut ex ipsis mortis faucibus eripuerint? Atque sumpta hinc dicendi occasione, naufragium recensuit, Divina ope factum, inquiens, quod evaserit.* Huic affine est, quod de Arionis Delphine fabulantur Poëtæ. 5 Avi sui. 6 Jussu, mandato. Sic intrà c. 14. dicitur Manlius Torquatus *filium suum, quia contra* imperium *pugnaverat, quamvis victorem, occidisse.* Et paulò post: *quasi plus in* imperio *esset quam in victoria.* 7 Fluvium prælabentem, scilicet Tyberim. Ita Severus Albini filios *cum matre percussit, & in* profluentem *abjici jussit.* 8 Coërcuit, contraxit, cohibuit, continuit. Ter. *Tandem* reprime *iracundiam.* 9 Fœtibus suis. *Catulus* proprie significat juniorem canem: ab antiquo nomine *catus*, quod sagacem significat. Ponitur etiam pro fœtu omnium animalium, præterquam avium.

tulis 1 lupa ſecuta 2 vagitum, 3 uber admovit infantibus, 4 matremque ſe geſſit. Sic repertos apud 5 arborem, 6 Regis paſtor tulit in 7 caſam, atque 8 educavit.
9 Alba tunc erat 10 Latio caput, 11 Juli 4
opus: nam 12 Lavinium patris Æneæ contempſerat. Ab 13 his Amulius jam 14 bis ſeptima ſobole regnabat, fratre 15 pulſo Nu-
mitore, 16 cujus ex 17 filia 18 Romulus. 19 I- 5
gitur ſtatim 20 prima juventæ face, patruum Amulium ab 21 arce deturbat, 22 avum re-

1 Utrùm vera lupa fuerit Romuli nutrix, an Laurentia, Fauſtuli uxor, quæ ob vulgati corporis vilitatem *Lupa* dicta fuit, diſſentium auctores. Priorem ſententiam confirmant Plutarch. Virg. 1. Æn. Cic. 1. de Divin. Ovid. 3. Faſt. Juſt. l. 43. Poſteriorem refert Livius, l. 1. 2 Fletum duorum infantium, Romuli ſcilicet & Remi. 3 Mammas dedit, præbuit, obtulit Romulo & Remo. Sic recens nato Tarteſiorum Regi Habidi, *poſt varios caſus in Oceanum abjecto, ac in littore leni fluctu expoſito, cerva affuit, quæ ubera parvulo offerret* Juſtin. l. 44. Nec minus Cyro, *in ſylvis expoſito ubera præbuit canis, infantemque à feris ac alitibus defendit.* Idem l. 1. Itidem Hieroni, Siciliæ principi, *expoſito, apes, congeſto circa jacentem melle, multis diebus aluere.* Idem l. 23. Sic legimus, Semiramidem à columbis nutritam: Jovem & Platonem ab apibus: Midam à formicis. 4 Et matris officium fecit. 5 Ficum ſcilicet, ſub quâ mammas dederat infantibus lupa, quæ dicta fuit *Ruminalis*; vel quia pecora ibîdem *ruminantia* æſtum ſub umbra vitabant; vel à *Romulo*, ibidem à Fauſtulo collecto: unde etiam *Romularis* vocata fuit. 6 Fauſtulus. 7 Tugurium ſuum, domum ſuam ruſticam. 8 Aluit, nutrivit. 9 Urbs eſt in Latio, ab Aſcanio Julo, Æneæ ex Creuſâ filio, condita. Appellatur *Longa, ab ſitu porrectæ in dorſo urbis*, Livius. 10 Latii Metropolis. *Caput* enim ſæpiùs ſumitur pro eo quod eminet; principemque locum obtinet: ſic etiam inter urbes caput *Achajæ Corinthum* appellat, infrà 2, 16 1. *Campaniæ Caput.* 1, 16, 1. &c. Idem eſt dicere *Caput gentis*: ut 2, 3, 2. 11 Juli Aſcanii ſtructura, κτίσμα: ſic Tarentum appellat *Lacedæmoniorum* opus, infra 1, 18, 2. 12 Urbem illam in Latio, ab Æneâ patre ſuo conditam, & a nomine Laviniæ uxoris, Latini Regis & Amatæ filiæ, ita appellatam, ſpreverat deſeruerat in odium Novercæ. Unde Juvenal. Sat. 12. *Atque Novercali ſedes prælata Lavino.* Lege Liv. l. 1. 13 Æneâ & Aſcanio. 14 Decima quarta. Quatuordecim enim ab Æneâ & Aſcanio primis Latinorum Regibus, continua ſucceſſione Reges gubernarunt. 15 Regno expulſo. Amulius enim regnum, quod Numitori fratri propter ætatem debebatur, fraude occupavit. 16 Numitoris. 17 Rheâ Sylviâ. 18 Scilicet *natus eſt*. 19 Itaque. 20 Primo impetu ſeu ardore fervoris juvenilis. Vide notam ad Prolog. 6. 21 Tutiſſimo ac validiſſimo præſidio, id eſt, regno cum violentia dejicit Romulus, adeòque obtruncat. 22 Numitorem in regnum reſtituit.

6 ponit. 1 Ipse 2 fluminis amator, & montium, apud quos erat educatus, mœnia novæ urbis 3 agitabat. 4 Gemini erant: uter 5 auspicaretur, & regeret, adhibuêre 6 piacula. Remus montem 7 Aventinum, 8 hic 9 Palatinum 10 occupat. 11 Prior ille sex 12 vultures, 13 hic posteà, sed duodecim videt.
7 Sic 14 victor augurio, urbem excitat, ple-

1 Romulus. 2 Natale solum summè diligi, liquet ex illo Ovidii *Nescio qua natale solum dulcedine cunctos Ducit, & immemores non sinit esse sui.* Unde Suet. de Vespasiano: *Princeps quoque & locum incunabulorum assiduè frequentavit, manente villa, qualis fuerat olim: ne quid scilicet oculorum consuetudine deperiret.* 3 Deliberabat, animo volvebat, consilium capiebat. Ter. *Ego quoque id quidem agitans, metum sedulò, inveni, ut opinor remedium huic rei:* unde dicitur, *agitare consilia. Agitare* propriè, est frequenter agere, movere: Frequentativa enim significant frequentem actionem. 4 Restituto Numitore avo, ut Albam longam pastorum advenarumque turba, quæ cum Romulo ad vindicandam Amulii tyrannidem confluxerat, exonerarent, capiunt ex avi auctoritate & subsidio novæ urbis condendæ consilium: sed distrahebantur æmulatione fratres, utrius auspicio, & quo loco urbs conderetur. 5 Inciperet, aggrederetur negotium illud novæ urbis condendæ. *Auspicari* propriè, est auspicia sumere, de rei eventu aves consulere. Cicer. Auspicari *est oblitus.* Et quoniam veteres nihil nisi auspicatò, id est, auspicio sumpto, gerebant, fit, ut *auspicari* sumatur pro incipere, & negotium aliquod aggredi. Sic auspicari *transmarinos triumphos* infra 2, 18, 1. 6 Sacrificia. Sacris itaque legitimè peractis, rem auspiciis permittunt: quæ quare *Piacula* vocet Florus, multi dubitant: ideòque hæc verba substituunt, *adhibuere auspicia:* aut, *adhibere placuit Deos:* aut, *adhibuere oracula. Oracula enim ex eo ipso appellata sunt, quod inest in his Deorum oratio:* ut ait Cicero in Topicis. Idem ergo fuerit, *adhibere Deos,* & *adhibere oracula,* hoc est, orationem Deorum. Cur autem Deos adhibuerint, ratio in præcedentibus verbis est: *gemini erant,* & ita nulla ætatis prærogativa. 7 Unum ex septem collibus Romanis, ita appellatum ab *Aventino,* duodecimo Albanorum Rege, qui ibidem & habitavit & sepultus est. Liv. l. 1. Dionys. l. 1. Remus autem Aventinum delegit propter Remuriam, jam utcunque ibidem à se extructam. 8 Romulus. 9 Unum quoque ex septem Romæ montibus, & *palando* dictum; quod ibi *palare*, id est, errare pecudes solitæ essent antè urbem conditam: sive quod *palantes* Arcades cum Evandro ibi consederint: vel a *Pallante*, Evandri avo: vel à *Palantio*, Arcadiæ oppido, Evandri patriâ. Causa, quare Romulus in hoc monte constituerit Imperii ac dominationis sedem, hoc est, quod, cum expositus esset unâ cum fratre Remo, ibidem à Faustulo educatus fuerit, adeòque quandam præbuerit vitæ incolumitatem. Accedit, quod in hoc loco vultures ipsi addixerant regnum. 10 Invadit. 11 Remus. 12 Vultures ideò potissimum in auguriis observatos testatur Plutarchus, quod rarissimè, & nisi fortuitò conspiciamur; quod innoxii sint, nec ex rapto vivant, & sui generis cadavera non devorent. 14 Romulus. 14 Melius auspicium nactus: qui enim plures vultures vidisset, is & locum, & nomen urbi poneret,

nus ſpei, bellatricem fore: ita illi aſſuetæ
1 ſanguine & prædâ 2 aves 3 pollicebantur.
Ad 4 tutelam novæ urbis ſufficere 5 vallum 8
videbatur: 6 cujus dùm irridet anguſtias
Remus, idque 7 increpat 8 ſaltu; 9 dubium
an juſſu fratris, 10 occiſus eſt. 11 Prima
certè victima fuit, munitionemque urbis
novæ ſanguine ſuo 13 conſecravit. 14 Ima- 9
ginem urbis magis, quàm urbem, fecerat:
incolæ deerant. Erat in proximo 15 lucus:
16 hunc Aſylum facit: & ſtatim mira 17 vis
hominum, 18 Latini 19 Tuſcique paſtores:

1 Sic infrà 4, 12, 17. ſignis militaribus & diſciplina, armis etiam *Romanis aſſueverat*. Ita Curt. l.6. *gentes alterius* imperio *ac* nomine aſſuetas.
2 Vultures.
3 Id eſt ex vulturibus colligebat & ſperabat, urbem bellatricem fore. Nam *polliceri* dicuntur omnia, quæ colliguntur & ſperantur ex iis. Sic *manifeſtam victoriam nata in prætoriâ puppe laurus* pollicebatur l.2. c.7.7. Vide infra l.1.c.7, 8. Simile loquendi genus reperias infrà 1,6,2. *clarum fore viſa circa caput flamma* promiſerat. 4 Ideò autem dicit vultures id pollicitos fuiſſe, quod tardo ferè volatu comitari ſolent exercitus, triduoque ante aut biduo volare, ubi cadavera futura ſint Plin. l 10.c.6 5. Protectionem, cuſtodiam. 5 Propugnaculum: quod ex vallis, id eſt, palis fiat. 6 Valli. 7 Cùm vallum, ut nimis anguſtum, irrideret Remus, ſaltu etiam tranſilivit ſimul, increpans, & quaſi re ipſa demonſtratus eas valli anguſtias, ut etiam levi ſaltu tranſiliri poſſent. 8 Ipſo ſaliendi actu. 9 Cùm duo contraria, quorum uno propoſito, alterum non poteſt ignorari, eloqui volumus; hac phraſi ita utimur, ut alterutrùm tantùm exprimamus. Sic mox, Dubium *clypeos* an *armillas*. Ita *oblata ſunt Cæſari Regni inſignia*, Dubium an *ipſo volente*: infra 4, 2, 11. 10 Interfectus eſt à Celere, fabricæ præfecto. Unde Poëta: *Romulus aggreditur Regnum, qui condidit urbem, Prima Remus quoniam mœnia tranſit, obit.* 11 Unde Lucanus l.1. *Fraterno primi maduerunt ſanguine muri*, Nimis verum eſt, *ipſa naturæ vincula dominandi perverſa cupidine diſſolvi. Hoſtes facti, qui fratres erant: nihilque profuit, eodem ſangine concretos eſſe; in iiſdem viſceribus priuſquam naſcerentur, velut domo habitaſſe.* Prudenter Tacitus monet: *Arduum eodem loci potentiam & concordiam eſſe.* 12 Munimentum, vallum. 13 Sanctam fecit, & inviolabilem. 15 Ita apud Appian. legatis Carthaginienſium reſpondet Cenſorinus: *Vos, non veſtrum ſolum, putamus eſſe Carthaginem*. Ita Themiſtocles ait: *Patriam municipes eſſe, non mœnia.* Juſt. 2,12,14. 15 Locus arboribus conſitus. Lucos ac nemora veteres Deo alicui conſecrabant. Hoſce lucos violare vel ſubvertere, nefas erat & capitale. 16 Ex hoc loco templum, aliumve locum facit perfugis ad ſecuritatem. De hoc Romuli Aſylo lege Liv.1. Plin in Rom. Virg. Æn.8, & alios. In ſacris literis *urbes perfugii* dicuntur aſyla, quæ Deus ipſe conſtituit certis quibuſdam caſibus, atque iis, qui delicta non voluntaria commiſerant. Vide Deut. c. 4, 17. 17 Multitudo, copia: ut magna *vis* auri atque argenti. Sic *vis hoſtium* l.4. c.13, 5. *imbrium* l.2.c.45. *ſanguinis* l 4.c.2.32. Ita vis *magna gladiorum*. Liv. l.1. *hominum* Liv. l.2. 18 Populi Italiæ in Latio, de quibus Livius: Primò Italiam tenuiſſe quoſdam, qui appellabantur Aborigines, hos, poſteà adventu Æneæ Phrygiis junctos, Latinos uno nomine nuncupatos. 19 Populi ex Tuſciâ ſive Tuſcaniâ, Italiæ regione, à ſacrificiis ita appellata (Græci enim θύειν *ſacrificare* dicunt, vel à *thure*, quo maxime in ſacrificiis utimur, originem habentes.

qui-

quidem etiam 1 transmarini; 2 Phryges, qui sub Æneâ; 3 Arcades, qui sub Evandro duce 4 influxerant. Ita ex variis quasi 5 elementis congregavit 6 corpus unum; po-
10 pulumque Romanum ipse fecit. Res erat unius ætatis populus 7 virorum. Itaque 8 matrimonia à finitimis petita: quia non impetrabantur, 9 manu 10 capta sunt. Simulatis 11 quippe 12 ludis equestribus, virgines, quæ ad 13 spectaculum venerant, 14 præda fuere. Et hæc statim 15 causa bello-
11 rum. 16 Pulsi 17 fugatique Vejentes. 18 Cæninensium captum ac 19 dirutum est oppi-

1 Trans mare habitantes. 2 Populi sunt è Traciâ oriundi. 3 Populi sunt ex Peloponnesi intima regione oriundi: ab *Arcadia*, filio Jovis & Calistonis, Lycaonis Arcadiæ Regis filiæ, sic appellati. 4 Cum copia venerant. Sic *Influentia negotia*, legimus apud Plin. Paneg. c. 81. 5 Partibus, principiis. 6 Totum unum, collectionem unam. *Corpus* enim à Floro nostro sæpius usurpatur quolibet toto, qualibet collectione. Sic *Corpus imperii*, l. 4. c. 3 Ita *Romani* corpus *fecêre ex membris*, l. 3. c. 18. &c. 7 Constans tantùm ex viris, sicut Amazones possis dicere *populum fœminarum*. Vel *populus virorum* hic est multitudo, vel copia virorum. Ita Just. 10, 1, 6. *Ostenti prorsus genus, ubi in tanto populo*, id est in tantâ multitudine filiorum, *non solum sociari, verum etiam sileri parricidium potuit*. Et Sen. Benef. 6, 3, *populus amicorum*. Rem quod attinet, penuriâ mulierum concidunt quantumvis magnæ civitates. 8 Maris & fœminæ conjunctiones, connubia. 9 Vi Sic infra 4. 1, 5. Antonius conjurationem Catilinæ *manu* opprimit. Ita Curt. 8 2 22. *Angustias munitas ac validas barbari manu turbantur*. Sen. *Nobiles consectatus viros supplicium manu sumpsit*. Habent à Græcis, qui χειροδίκην dicunt, cùm *rigido jus dicitur ense*. 10 Rapta sunt. 11 Enim. 12 Spectaculis equestribus. Consualia intelligit, Neptuno equestri dedicata, qui *Consus* dictus, id est, consiliorum Deus. Vide Plutarch. in Romulo. Contaminari sanguinem suum putabant vicini, si matrimoniâ cum eâ gentium plebisque colluvione miscuissent; contemptæ sunt itaque legationes Romanorum conjugii causa cum vicinis susceptæ. Consilium ex necessitate sumpserunt, & additur dolus, rapiendas scilicet ad ludos equestres invitatas virgines, quando oculos & mentem ad spectacula convertissent. Successit fraus: raptæ sunt enim virgines, maxima ex parte Sabinæ, anno V. C. quarto, die 15 Kal. Septembr. Notandum est *Ludos* esse publica spectacula, quæ vel placandæ Deorum iræ, vel pro salute populi, vel gratiæ populi demerendæ causa sunt edita: & tùm *Ludi* ferè in numero plurali usurpantur. 13 Ludorum equestrium. 14 Alii *prædæ*: utrumque rectè. Numerus raptarum apud Dionys. est 683. 15 Cæninenses enim, Crustomini, Antemnates, Vejentes, Sabini hospitaliter vocati, & hac nunc raptarum virginum injuria irritati bellum movent. 16 Abacti, expulsi. 17 In fugam conjecti. 18 Incolarum Cæninæ, urbis vicinæ Romæ, à *Cænite* conditore. 19 Dejectum, eversum, destructum. Cæninenses enim irâ magis, quam consilio, rem gerentes, primo impetu fusi fugatique sunt.

dum. Spolia insuper 1 opima de 2 Rege 3 Feretrio Jovi manibus suis Rex reportavit. Sabinis proditæ portæ per 4 virginem: 5 nec dolo: sed puella 6 pretium rei, 7 quam gerebant in sinistris, petierat: 8 dubium 12

1 Magnifica, egregia, ampla. *Opima spolia* vocantur Festo, quæ dux duci detrahit: eaque trina tantùm contigerunt nomini Romano: prima, quæ dux Romulus de Acrone, secunda, quæ Cornelius Cossus de Tolumnio Vejentium Rege: tertia, quæ M. Marcellus de Viridomaro Gallo fixerunt. Vide Val. Max. 3, 2. 3. 4. 5. 2 Acrone. Acron enim, Cæninensium Rex, à rege Romulo interfectus est. 3 *Jupiter* dicitur quasi *juvans pater*. Sunt qui *Jovem* à *juvando* dictum velint. Cæterum varia *Jovi* à Romanis cognomina fuerunt indita: ut *Jupiter Elicius*, *Capitolinus*, *Latialis*, *Pistor &c.* Sic hoc loco à Floro nostro *Jupiter Feretrius*, à *ferendo* pacem, vel *feriendo* hostem (ut quidam volunt) dictus: vel potiùs à *feretro* instrumento, de quo suspendebantur spolia. Erat *Feretrum* ligneum instrumentum, ad id aptè fabricatum, ut spolia ferret, id est, sustineret. Livius l. 1. *Romulus*, inquit, *duce hostium occiso, urbem primo impetu cepit, indè exercitu victore ducto ipse, cum factis vir magnificus, tum factorum ostentator haud minor, spolia ducis hostium cæsi suspensa, fabricato ad id aptè feretro gerens, in Capitolium ascendit; ibique cum ea ad quercum pastoribus, sacram deposuisset simul cum dono, designavit templo Jovis fines, cognomenque addidit Deo: Jupiter Feretri, inquit, hic victor tibi Romulus Rex regia arma fero, templumque his regionibus, quas modò animo metatus sum, dedico, sedem opimis spoliis, quo Regibus ducibusque nostrum cæsis, me auctorem sequentes posteri ferent.* Unde Apulejus *Tropæophoron* vocat. De Jove Feretrio plura Propert. l. 4. El. 11. quam sic concludit: *causa Feretri, Omine quòd certo dux ferit ense ducem. Seu quia victa suis humeris hæc arma ferebant: Hinc Feretri dicta est ara superba Jovis.* 4 Tarpejam scilicet, Capitolio præfecti filiam. Legendus Livius, Dionysius, Plutarchus, Val. Max. 9, 6, 1. *Romulo regnante, Sp. Tarpejus arci præerat; cujus filiam virginem aquam sacris petitum extra mœnia egressam, Tatius, ut armatos Sabinos in arcem secum reciperet corrupit; mercedis nomine pactam quæ in sinistris manibus gerebant. Erant autem his armillæ, & annuli magno ex pondere auri. Loco potitum agmen Sabinorum, puellam præmium flagitantem, armis obrutam necavit: perindè quasi promissum* (quòd ea quoque lævis gestaverant) *solvent.* 5 Nec fraude, nec ulla malitia contra patriam. Nimirum Florus totus stat ab eorum sententia, qui scriptum reliquêre, Tarpejam Sabinos potiùs circumvenire voluisse, quam cives suos. Cùm enim mercedem proditionis pepigisset, quod in sinistris manibus Sabini haberent; non intellexisse armillas & annulos, sed arma & clypeos; ut sic inermes & nudos Romanis trucidandos objiceret. 6 *Pretium* hoc loco sumitur pro quacunque re, quâ aliud quid comparatur & quasi emitur. Ita *pretium victoriæ* dixit, infrà 1, 17 7. & 1, 20. 2. 7 Illud *quam* pendet ex præcedente voce *rei*, quæ duplicem hic significationem complectitur, *pretium rei*, id est, proditionis, & rem, quam gerebant in sinistris. 8 Sic suprà: *Remus, dubium an jussu fratris occisus est.*

cli-

1 clypeos, an 2 armillas. 3 Illi ut & 4 fidem
13 solverent, & 5 ulciscerentur, clypeis 6 obruêr..Ita 7 admissis intra mœnia hostibus,
atrox in ipso 8 foro pugna, adeò ut Romulus
Jovem oraret, *ut 9 fœdam suorum fugam* 10 *si-*
14 *steret*. 11 Hinc 12 templum & 13 Stator Jupiter. Tandem 14 sævientibus 15 intervenêre
raptæ laceris comis. Sic pax facta cum
16 Tatio, 17 fœdusq; percussum: secutaq; res
mira dictu, ut, relictis sedibus suis, novam
in urbem 18 hostes demigrarent, & cum generis suis 19 avitas opes 20 pro dote socia-
15 rent. Auctus brevi viribus, hunc Rex sapien

1 Scuta.
2 Ornamenta brachiorum.
3 Sabini.
4 Præstarent quod promiserant, Sabini fidem solverunt tradendo, quæ in sinistris gerebant; & semetipsos, quos virgo per speciem proditionis Romanis inermes objectum iverat, vindicarunt, obruendo clypeis.

5 Punirent. Sic infrà 1, 3. 5. *Hunc tam immaturum virginis amorem ultus est ferro.* 6 Oppresserunt, necaverunt. Sic & Ovid. *Arcisque via Tarpeja reclusa Digna animam pœna congestis exuit armis.* Tarpeja obruta clypeis ostendit *amari proditores, dum produnt, haberi odio, cum prodiderunt*; quod Antigonum dixisse Plut. scribit. 7 Cùm hostibus aditus esset prohibitus. 8 Duo colles erant, Palatium & Capitolium. In Palatio erat Roma: in Capitolio posita arx Tarpeja, quæ firmo præsidio arceret hostes ab Urbe: ad quam Urbem illac transire necesse erat. Ergo arce tradita, ad mœnia usque accesserunt: fuitque atrox pugna, egresso urbe Romulo cum suis, in ipso Urbis aditu, ad veterem portam Palatii, ubi posteà Romanum forum fuit, cùm crevisset Urbs. 9 Turpem & effusam. Sic fœda *clades*, infrà 2, 2, 23. 10 Stare faceret, reprimeret. 11 Exinde, ex eo. Ita auctor noster loquitur, cùm alicujus rei causam originem-ve prædixit: ut infra 1, 13, 6. *Exindè certamen* 12 Situm fuit in Palatii radice. Hîc aliquando Senatus consulta habebantur. 13 *Stator* à *sistendo* dictus est, quod Romanos, à Sabinis in fugam versos, *stiterit*, id est, corroboraverit, resistere ac firmiter stare fecerit. *Stator* ergo propriè dicitur, qui aliquem *sistit*, id est, stare facit: est enim à supino *statum* verbi *sisto*, quod est stare facio, retineo. Undè *sistere gradum, fugam, lachrymas*, id est, retinere & comprimere. *Sisto* etiam aliquando pro repræsento, & quasi præsentiam corporis exhibeo sumitur: dictum ab eo, quod non tantùm comparere quis debet, sed etiam manere. Hinc *Stator* dictus nuntius Consulis, aut alterius jus dicentis: & *stata sacrificia*, quæ constitutis ac certis diebus fiebant. Præterea quæ suprà dicti scribunt de Jove Statore, lege Augustin. c. 15. de Civit. item Ovid. in fine 6. Fast. 14 Furentibus. 15 Intercesserunt. 16 Sabinorum Rege. 17 Scilicet post triennale bellum, hisce conditionibus: ut Urbs a Romulo, Roma; Populus à Curibus, T. Tatii patriâ, Quirites vocarentur: ut mulieres, quæ vellent cum suis maritis vivere, liberæ ab omni opere & ministerio, præter lanificium, haberentur. 18 Respectu animorum, quibus advenerant. Claudius apud Tacitum l. 11. *Conditor noster Romulus tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, dein cives habuerit.* Ita Cic. *Romulus fœdere Sabino, docuit etiam hostibus recipiendis augeri hanc civitatem oportere.* 19 A majoribus relictas. 20 Loco dotis conjungerent.

tissimus

1 Alibi hoc vocat, *Ordinare Rempublicam*: Justinus, *Formare*.
2 Juvenes divisi.
3 Triplici modo vocabulum *Tribus* usurpatur, aut pro loco, aut pro hominibus, aut pro jure. Quando pro loco ponitur, tùm partem quandam urbis Romæ significat; quando verò prò hominibus, tùm partem quandam civitatis Romanæ, vel civium notat; pro jure acceptum, jus quo donati sunt illi, qui in talem aliquam civitatis partem postea fuerunt a Censoribus distributi. Erant igitur *Tribus* populi Romani partes distinctæ locis in Urbe diversis, sic appellatæ, aut à *Tributo* dando, quia P. Romanus in Tribus divisus tributa conferebat, aut quia primò tres tantùm fuerunt *Tribus*: quarum nomina hæc sunt *Ramnensis Tatiensis*, & *Luceres*. *Ramnensis* dicta fuit à *Romulo*, quam conscripsit ex Albanis iis, qui secum eò ab Albâ convenerant & Palatium tenebant. *Tatiensis* à *Tito Tatio*, Sabinorum Rege, qui à Romulo prælio victus, ab eodem in Urbem Romam & Imperii societatem receptus fuit. *Luceres* vel à *Lucumonibus*, id est, Thuscis; vel à *luco* Asyli, in quem multi fugâ delati, civitateque donati fuerunt. Quælibet ex Tribubus decem Curias continebat, unde 30 Curiæ colliguntur, quæ de nominibus Sabinorum appellatæ sunt. 4 Cum equis & armis ad bella subito orta vigilaret. 5 Considerabat enim Romulus parva esse foris arma, nisi sit consilium domi: nec *prodesse foris esse strenuum, si domi male vivitur*, ut ait Val. Max. l. 2. c. 9. delegit itaque senes, *quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum erat*, ut loquitur Sal. in Cat. ex quorum auctoritate omnia ageret, quæ publicè sibi suscipienda existimaret. *Senibus enim labores corporis sunt minuendi, exercitationes animi etiam augendæ videntur; danda verò opera ut amicos & juventutem, & maximè Rempublicam consilio & prudentiâ quam plurimùm adjuvent.* Cic. l. 1. Offic. 6 *Pater* propriè is dicitur qui aliquem genuit. Quidam deduci volunt à Græco nomine πατὴρ, quia πάντα τηρεῖ, id est *omnia servat*. *Pater* etiam nomen reverentiæ est: unde dicit hoc loco Florus noster seniores istos appellatos fuisse *Patres* ex *auctoritate* sive ab honore, vel (ut Sallustii verbis utar) *curæ similitudine*, quia ita Rempublicam administrabant, ut patres familiam solent; unde versiculi isti: *Est pater hic cura, pater est alius genitura: Hic pater ætate: pater ille vocatur honore.* Varias hujus appellationis causas adferunt Plut. in Rom. & Dionys. 7 Senium: unde *Seniores* dicti sunt. 8 Hæc fuit prima Senatus lectio majorumque gentium: qui verò cum progressu temporis subiecti sunt, *Patres Conscripti* appellabantur. Ita Sal. in Cat. *Delecti quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum erat, Reip. consultabant.* At hæc ætas fuit inter Quinquagesimum & Sexagesimum annum. 9 Orationem, verba faceret ad populum. *Concio* enim tria significat: primò (ut hoc loco) orationem ipsam, quæ ad populum habetur. Cic. *Legi* concionem *tuam*, *nihil illa sapientius.* Secundò multitudinem populi congregatam ad audiendum aliquem orantem pro utilitate communi. Sal. *Itaque* concione *advocata, hujuscemodi orationem habuit.* Tertio denique suggestum, seu locum ipsum, unde verba fiunt. Liv. 3 *Vocato ad concionem populo, in* concionem *ascendit.* A *concio* fit *concilium*, id est, multitudo populi consulendi gratia congregata.

tissimus 1 statum Reipublicæ imposuit: juventus divisa per 3 tribus, 4 in equis & armis, ad subita belli excubaret: consilium Reipublicæ penes 5 senes esset, qui ex auctoritate 6 *Patres*, ob 7 ætatem 8 *Senatus* vocabantur. His ita ordinatis, repentè, cùm 16
9 concionem haberet, antè urbem apud

1 Capreæ paludem è 2 conſpectu 3 ablatus eſt. 4 Diſcerptum aliqui à Senatu putant,
17 5 ob aſperius ingenium: ſed 6 oborta tempeſtas, 7 Soliſque defectio 8 conſecrationis ſpeciem præbuêre: cui mox 9 Julius Procu-
18 lus 10 fidem fecit, viſum à ſe Romulum affirmans, 11 auguſtiore formâ quàm fuiſſet: mandare præterea, ut ſe 12 pro numine acciperent: 13 *Quirinum* in cœlo vocari, placitum Diis: 14 ita 15 gentium Roma potiretur.

1 Al. *Capreæ.* 2 Evanuit è mediis civium oculis, nullum prorſus mortis ſuæ veſtigium relinquens. Sic de Amilcare, Carthaginenſium Rege, legimus apud Herodot. l. 7. è conſpectu ſuorum ablatum, neque uſquam gentium aut vivum aut mortuum comparuiſſe; fruſtrà Gelone ipſum quærente. Factum ſæpè antiquitus, ut intercepti homines in ergaſtulis ſupprimerentur; ut ſcribit Suet. Aug. c. 31. Regnavit Romulus annos 37. diebus 77. 3 Ereptus. Atque is dies *Nonæ Capretinæ* dictus eſt, eò quòd Romulus, exercitum eo die ad *Capreæ* paludem recenſens, ampliùs non comparuit. Variæ ſunt de Romuli morte ſententiæ apud ſcriptores. 4 Dilaceratum. Alii non in Capreâ plaude, ſed in Vulcani templo dilaceratum tradunt, cùm forte Senatum coëgiſſet, de Republicâ conſulturus, & è Patribus ſuam quemque Regis partem in ſinu clam abſtuliſſe. Lege Val. Max. 5, 3, 1. Ovid. 2. Faſt. 5 Alias diſcerptionis cauſas Dionyſ. l. 2. c. 5. & Plut. in Rom. tradunt. 1. Faſtum, cum contumelia conjunctum, fuiſſe intolerabilem; cùm affabilitas & modeſtia res ejus ſtabilire potuiſſet. 2 Quod præter conſuetudinem, inconſulto populo Vejentibus obſides reddidiſſet. 3 Contemptum novorum civium. 4 Crudelitatem in irrogandis ſuppliciis; quæ Caligulas, Nerones, Domitianos, alioſque innumeros mucronibus objecit. 6 Fortè, repentè exorta: hanc enim vim quandoque in compoſitionibus habet *ob* particula. Sic apud Liv. l. 23. Obnata *ripis ſalicta*. 7 Solis obſcuratio. Ter ſolis defectum in unius Romuli hiſtoria factum legimus: primùm quo die conceptus dicitur: alterum Natali urbis die, cùm prima fundamenta jacerentur: tertium cum in vivis Romulus eſſe deſiit. 8 Apotheoſis, ſive quod in deorum numerum eſſet tranſlatus ſpeciem fecerunt. 9 Hic fuit nobilis ac clariſſimus vir, Albâ oriundus. 10 Effecit ut crederetur. Nam *facere fidem* eſt efficere ut credatur. Vide infrà 3, 16. 6. Plebs enim cum facibus ad Curiam decurſans à Julio Proculo revocata eſt, cùm ejus orationi fidem adhibuiſſet. Is enim primarius in civitate vir, ſe Romulum in monte aſpexiſſe dicit, ut qui humana auguſtior forma divinitatem aſſecutus eſſet. Simile quid Suet. Aug. c. 100. *Nec defuit vir prætoribus, qui ſe effigiem cremati euntem in cœlum juraſſet.* Plura huc pertinentia congeſſit Freinſhemius: quibus adde Gruterum ad Liv. l. c. 16. 11 Magnificentiore. 12 Loco Dei. 13 Rationes appellationis hujus varias adfert Ovidius 1. Faſt. ſive à *Quiri* ſeu *Curi*, id eſt, *haſta*, quod haſtâ aſſiduè uteretur: ſive à *Curibus*, opulentiſſima Sabinorum urbe: ſive à *Quiritibus*, qui tamen ab ipſo nomen acceperunt. 14 Id eſt, ſi hoc fecerint, ſi ſe pro numine acceperint. 15 Populos ſub poteſtatem ſuam redigeret.

CAP.

CAP. II.

1 *De Numâ Pompilio.*

2 SUccedit Romulo 3 Numa Pompilius: 1
quem 4 Curibus Sabinis 5 agentem,
6 ultrò petivère, ob 7 inclitam viri 8 re-
ligionem. 9 Ille 10 sacra, & 11 cæremo- 2
nias, omnemque 12 cultum Deorum im-

1 Numæ gesta scribunt Liv. l.1, 18. & seqq. Eutrop. 1, 2. Val. Max. 1. 2. 1. Plin. 13. 13 & 13.18. 29. Ovid. Metam. 15. fab. 44. Virg. Æn. 6, 808. Plut. in vita Numæ. Dionys. 2, 59. 2 In Romuli locum venit. In hoc capite Numa Pompilius à Curibus Sabinorum, eò quod æquitate prudentiaque excelleret populi jussu. Patrum auctoritate evocatus alter Pop. Rom. Rex creatur: qui etsi nulla belli laude nobilitatus sit, tamen pacis & religionis virtute floruit: idem Pontifices, Augures, Flamines, Salios, Vestales, aliosque sacerdotes primus creavit. Verùm notandum est, post Romulum repente sublatum, interreges Reip. præfuisse, id est, regnasse Patres, per vicissitudinem decuriatum, eo, quo Livius prodit, ordine, annum unum. *Interregnum* vero, intervallum illud temporis, à re vocatum est, quo regnum vacavit à demortuo Rege ad successoris proximi creationem. *Interrex* ille dicebatur, qui intereà regno præerat, donec successor designaretur: sed Interrogia potestas quinque dierum tantùm erat: quibus exactis, alter iterùm creabatur Interrex. 3 *Numa* dictus est ἀπὸ τῶν νόμων, id est, *à legibus*, quas instituit. Pater erat Pompo Pompilius. Non multum à quadragesimo anno aberat, cùm regnare inciperet. 4 *Cures* Sabinarum urbium tunc opulentissima: unde *Quirites* dicti putantur, ab *hastis* scilicet, quas Sabini *Cures* vocabant. 5 Degentem, versantem, habitantem. 6 Sponte, non lacessiti aut moniti Numam Regem fecerunt. Sic ultrò *regnum datur Tullo*, infra 1, 3, 1. 7 Celebrem & magni æstimatam. Sic *Incliti armis Romani* 3. 1, 2. 97. Sanctitatem. Id verò & in aureo sæculo primùm obtinuisse volunt, ut ad regnum neminem vel generis dignitas, vel ambitio popularis, sed spectata virtus proveheret. Sen. Ep. 40. *Inter homines pro summo est optimus. Animo itaque tunc rector eligebatur. Ideoque summa felicitas erat gentium, in quibus non poterat potentior esse, nisi melior.* 9 Numa Pompilius. 10 Ritus sacros, res divinas omnia quæ ad divinum cultum spectabant. 11 Sacrificia. *Ceremoniæ* generaliter apud Latinos dicuntur omnes ritus sacrificiorum, a *Cerete oppido*, teste Valer. Max. 1, 1, 10. 12 Reverentiam, venerationem.

mortalium docuit: Ille 1 Pontifices, 2 Augures, 3 Salios, cæterosque per 4 sacerdotia, 5 annum quoque 6 in duodecim menses, 7 fastos dies nefastosque 8 descripsit.

1 *Pontifex* verò appellatus est vel à *posse* & *fatio*, vel (ut Varro ait) à *ponte faciendo*: nam à *Pontificibus* pons ligneus seu sublicius primùm est factus, & postea sæpè restitutus, nec non cæterorum pontium cura iis data. Erant autem *Majores* & *Minores Pontifices*, inter quos unus summus, qui *Pontifex Maximus* dicebatur, à Numa Pompilio institutus, quod maximarum rerum, quæ ad sacra & religionem pertinent, judex esset. Pontificum officium erat, de ceremoniis ac religione cognoscere, leges ferre de sacris, quæ nondum scripta essent, nec usu recepta: Sacerdotes inquirere. Ipsi nulli judicio mulctæ-ve erant obnoxii, neque Senatui, neque populo dictorum factorumque rationes reddebant. 2 Hi ab avium observatione nomen habent. Horum officium erat, non avium tantùm, sed signa omnia divinitùs missa interpretari. 3 Sacerdotes Martis, dùm ancilia ferrent per urbem, salientes. *Salii* (teste Livio 12.) in urbe fuêre à Numa constituti, & Marti Gradivo consecrati, qui totidem ancilia per urbem cum saltibus gestabant atque tripudiis: undè & nomen habent. 4 *Sacerdotes* vocantur omnes, qui quæ-ve res sacras divinasque tractabant, è quibus aliquot singulis Diis operabantur, aut promiscuè omnium Deorum rationem habebant, de quibus jam diximus, Pontifices. Ex iis, qui singulis Diis operabantur, à Numa instituti sunt, Salii 12. qui Marti: Flamines tres quorum qui Jovi operabatur, Dialis, qui Marti, Martialis, qui Quirino, Quirinalis dictus est, quæ Vestæ sacra curabant, Vestales erant virgines. Ceterùm Floro *per sacerdotia describere* idem est, quod Tacito *per cohortes, per manipulos componere*. 5 De hac re vide Plut. in Numa. Ovid. Fast. 1. Notandum hîc, Kalendarii corrigendi curam penes Reges, vel Imperatores fuisse; sic enim post Numam legimus C. Cæsarem fastos correxisse. 6 Per. Sic infra 1, 6, 3. in *classes digestus est populus Romanus*. 7 Numa, cum annum in duodecim menses distribuisset, eundem etiam in certa dierum genera divisit, ita ut quidam dies essent *Festi*, alii *Profesti*, alii *Intercisi*. *Festi* dicebantur, in quibus vel sacrificia Diis offerebantur, vel epulationes celebrabantur, vel ludi in honorem Deorum agebantur, vel feriæ observabantur. *Profesti*, qui hominibus ad administrandam rem privatam, publicamque concessi erant: sic dicti (ut ait Festus) *quod procul* sint à Religione numinis divini. Horum alii erant *Fasti*, quibus Prætori licebat fari tria verba solennia. *Do, Dico, Addico*: *Do* scilicet *agendi potestatam*; *Dico*, scilicet *jus*; *Addico* id est, adjudico rem, de quâ agitur. Quibus contrarii sunt *Nefasti*; his enim non licebat Prætori tria illa verba solennia fari. Alii *Comitiales*, quibus licebat cum populo agere, concilio coacto, populusque Romanus convenire solet ad ferendum suffragium. *Fastis* quidem lege agi potest; sed cum populo non potest: Comitialibus utrumque potest: Unde Ovid. 1. Fast. *Ille* ne fastus *erit, per quem tria verba silentur*: Fastus *erit, per quem lege licebit agi. Intercisi* dicti, in quibus Deorum simul atque hominum res agere licet: nam manè & vesperi fari, id est, jus dicere inhibetur; medio tempore inter cæsam hostiam & porrectam fari, sive jus dicere permittitur. 8 Definivit, partitus est.

Ille

Ille 1 Ancilia atque 2 Palladium: 3 secreta
quædam imperii pignora; 4 Janumque ge- 1

1 *Ancile* est scutum breve & totundum: de quo Virg. *Lævaque* ancile *gerebat*. Dictum est *Ancile* ob *ancisione*, quod sit ab omni parte veluti ancisum & rotundum. Ovid. *Idque ancile vocant, quod ab omni parte recisum est: Quemque notes oculis angulus omnis abest*. Freinshemius hîc citat Plutarchi locum in Numâ cap. 12. qui *Ancilia* vocat: sic dicit, quoniam ἀγκυλὸν τὸ χῆμα ποιοῦσιν, id est, *curvam figuram faciunt*. Ferunt, regnante Numa, breve scutum atque rotundum de cœlo lapsum: de quo Ovid. 3. Fast. *Ecce levi scutum versatum leniter aurâ Decidit: à populo clamor ad astra venit*. Consulti deinde haruspices responderunt ibi futurum totius orbis imperium, ubi scutum illud servaretur. Quo accepto responso, & honoris gratia, & quò idem tutiùs servaretur, ne ab hostibus surripi posset, Numa Pompilius 12. alia ad similitudinem cælestis illius fabricari jussit, quæ in templo Martis reposita fuere: & cùm 12. adolescentes sacerdotes Numa ipsi Marti Gravido delegisset, jussit ipsa cœlestia arma, quæ *Ancilia* nominavit, suspensa collo ab illis per urbem portari, cum saltatu atque tripudiis carmina decantari: unde *Salii* dicti sunt à *saltu*, teste Ovid. 3. Fast. *Jam dederat Saliis, (à saltu nomina ducunt) Armaque, & ad certos verba canenda modos*. Inter cætera carmina hoc fuisse dicunt, veterem Mamurii memoriam cùm Numa accivisset undique fabros, qui scuta alia cœlesti simillima fabricarent, inventus est quidam Mamurius, qui adeò similia fecit, ut à cœlesti discerni non possent. Jussus itaque præmium petere quod vellet, nihil aliud petiisse dicitur, nisi ut Salii, Ancilia gestantes, per urbem canerent in veterem Mamurii memoriam. 2 *Palladium* erat simulacrum Palladis, quod Æneas post excidium Trojæ, à Diomede acceptum in Italiam transportasse dicitur. Quem ideò *Penatigerum* vocat Ovid. Metam. 15. 3 *Fata* appellat Plautus; quibus nempe manentibus salus populi salva esset. *Pignus* enim dicitur omne illud, quod rem aut causam securam facit, quoniam ea pignoris propriè dicti virtus est. Sic *pignus conjurationis* appellatur *sanguis humanus* l. 4. 1. 4. Ita Capitolium *pignus imperii* vocat Tacit. Hist. 3. 72. 2. supercilium Consulis Pisonis *pignus Reipublicæ*. Cic. pro Sex. c. 8. *Secreta* vocat, quia illi maximè abscondebantur, nec tractabantur, nisi ratò, & ab hominibus ei rei sacris. Ergo *Pignora Imperii* ideò vocat, quod voce cœlitus missa exauditum est, civitatem omnium fore potentissimam, quamdiu Ancile de cœlo delapsum in eâ mansisset. Oraculum etiam de Palladio redditum erat, Urbem fore sempiternam, si id simulacrum extra mœnia non portaretur. 4 *Janus* dictus est à *januis*, quod *januis* præesset. Primus docuit Italos vinum & far ad sacrificia, & religionem magis, quam ad esum & potum. Appellatur verò *Geminus*, ob singularem prudentiam, quâ prævide rit futura, & præterita sciverit.

minum,

minum, 1 fidem pacis ac belli; inprimis focum 2 Vestæ virginibus colendum dedit; 3 ut 4 ad simulacrum cœlestium siderum, 5 custos imperii flamma vigilaret. 6 Hæc

1 Signum argumentum quod indicaret, pacem ne haberent an bellum Romani. Mortuus enim Janus inter Deos relatus est, templumque habuit Romæ à Numâ Pompilio positum, cujus portæ tempore belli patebant, pacis verò tempore claudebantur. Hinc Janus *Patulcius*, hinc *Clusius* cognominabatur. Constat autem templum hoc ter fuisse clausum; primò regnante Numa; iterùm, post bellum Punicum secundum; tertiò post bellum Actiacum. Vide l. 2. c. 3. & l. 3. c. 12. Hujus autem claudendi vel aperiendi templi ratio varia est. Alii dicunt, Romulo contra Sabinos pugnante, cum jam propè vinceretur, calidam aquam ex hoc loco erupisse, quæ fugavit exercitum Sabinorum. Hinc ergo fractum morem, ut pugnaturi aperirent templum, quod in eo loco fuerat constitutum, quasi ad spem pristini auxilii. Alii dicunt, Tatium & Romulum, facto fœdere, hoc templum ædificasse. Unde & Janus ipse duas facies habet, ut ostendat duorum Regum coitionem: vel quod ad bellum ituri debeant de pace cogitare: quò tuto possint reverti. 2 Quæ Vestæ Deæ sacratæ erant. *Virgines* enim *Vestales* dictæ sunt, quod Vestæ sacra curarent. 3 Ut, sicut sidera æternùm lucent, sic virginum assidua cura atque opera hic ignis lucere deberet: qui si forte per negligentiam fuisset extinctus, nequaquam alio ex igni reparare fas erat, sed accensa per fomites ex Sole flamma, purus & cœlestis ignis elicebatur. Alii dicunt, quod ideò servabant, ut significarent se ita perpetuò puras & inviolatas esse debere, sicut inviolatus servabatur ignis. 4 Ad exemplum, exemplo, more. 5 Putabant enim Romani post extinctionem, Urbis & imperii eversionem secuturam. Vide quæ diximus ad Salust. p. 62. & Ovid. 6. Fast. & Rosine Antiq; Rom. l. 3. c. 19. Primus æterni Ignis usus fuit in Ecclesia Judaica. Ab his procul dubio, ut alia, religionem hanc mutuati sunt Ægyptii. Diod. Sic. Hinc Persæ & Chaldæi; de quibus Curt. 4. 14 24. ad quem locum videndus Freinshemius, & qui ab eo citantur. Ab his habuerunt Græci. Nam & Athenis & Delphis ignem æternum servatum fuisse legimus apud Plutarch. in Numa. A Græcis accepêre nostri Romani, tanquam conditoribus suis. 6 Multi veterum gnari, rem ad multitudinem imperitam & rudem efficacissimam esse superstitionem, & ficta cum Diis colloquia, sæpè hoc dolo usi sunt. Scipio Africanus Jovem in Capitolina cella consulere dixit. Minos leges, quas ferebat, Jovi adscripsit, ut volare eas homines vererentur, quas à Deo existimabant profectas. Valer. Max. l. 1, 2. Sic etiam Mahometes simulatione colloquiorum cum Gabriele Angelo suos contra totum orbem armavit. Alii referunt, etiam colloquia cum columbis simulasse; ut Sertorium cum cerva alba. Val. Max. l. 1. c. 2. Plutarch. in vita Sertorii. Sic Caligulam invenio apud Suet. congressus & colloquia simulasse cum Jove, Lucinâ, Castore & Polluce.

omnia quaſi monitis 1 Deæ Egeriæ, quò magis 2 barbari 3 acciperent. Eò denique 4 ferocem populum 5 redegit, ut, quod vi & 6 injuria 7 occupaverat 8 imperium, 9 religione atque juſtitia 10 gubernaret.

1 *Nymphæ* ſc. Hanc ab *egerendo* dictam vult Feſtus, quia ipſi ſacrificabant prægnantes, quo eam putabant facilè foetum utero *egerere*. Iſtam Egeriam conſulere Numa ſeſe ſuper cultu religionum & cæremoniarum inſtitutis ſimulabat: ut populum ſuperſtitione captum ad ea, quæ commentabatur, faciliorem haberet. De hoc commento Numæ ſic dicit Liv. l. 1. *Omnium primum rem ad multitudinem imperitam & illis ſæculis rudem efficaciſſimam, Deorum metum injiciendum ratus eſt. qui cum deſcendere ad animos ſinè aliquo commento miraculi non poſſet, ſimulat ſibi cum Dea Egeria congreſſus nocturnos eſſe, ejus ſeſe monitu, quæ acceptiſſima Diis eſſent ſacra, inſtituere*. Et paulo pòſt: *Lucus erat, quem medium ex opaco ſpecu fons perenni rigabat aqua. quò quia ſe perſæpè Numa ſinè arbitris velut ad congreſſum Deæ inferebat, Camenis eum Lucum ſacravit, quod Dearum ſibi conſilia cum conjuge ſua Egeria eſſent, & ſoli Fidei ſolenne inſtituit.* De Egeria etiam Ovid. 3. Faſt. & Met. 15 Cic. 1. de Leg. Val Max. l. 1. c. 2. Dionyſ. l. 2. Plutarchus in Numâ. 2 Appellat ita, quod rudes & feroces fuerint, nullis cultioribus inſtitutis mitigati: quod Florus noſter tangit infrà 1, 22, 1. ſive quod ex Barbaris, id eſt, non Græcis, orti eſſent. *Barbari* enim dicebantur Græcis omnes aliæ gentes, etiam moribus legibuſque cultiſſimæ. Cato apud Plin. 29, 1. *nos quoque* (ſcilicet Romanos) *Græci* Barbaros *dictitant*. 3 Suſciperent, non reſpuerent. 4 Indomitum, ferum 5 Deduxit, compulit. Ter. *Eo* redigis *me, ut quid egerim, egomet neſciam*. 6 Iniquitate, injuſtitiâ. 7 Invaſerat, ſibi vendicaverat. Cic. *Tiberius regnum* occupare *conatus eſt*. 8 Regimen. 9 Sanctitate. 10 Regeret.

CAP. III.

De Tullo Hoſtilio.

1 **E**Xcipit Pompilium Numam 2 Tullus 1

1 Sequitur, ſuccedit Pompilio Numæ Tullus Hoſtilius, tertius Romanorum Rex, populi juſſu, Patrum auctoritate creatur, militari iterum diſciplina armiſque ſeneſcentem populi Romani virtutem acuit. Albanos tergeminorum Horatiorum pugna in poteſtatem redactos, Alba diruta, Romam traduxit. 2 Hunc Livius dicit nepotem fuiſſe illius Hoſtilii, qui fortiter pugnans adversùs Sabinos, in lacum Curtium lapſus eſt, qui deindè lacus Hoſtilius dictus eſt. Regnavit Hoſtilius annis 32. Fulmine ictum cum regia, uxore, filiis, omnique familia conflagraſſe, ex Plinio & Dionyſio liquet: qui de hoc incendio duas affert opiniones, & dicit incenſam domum alios putare per fulmen, ob quorundam ſacrorum intermiſſionem: plures tamen humanis inſidiis eſſe factum; id opus Anco Martio, ſucceſſori ſuo, adſcribentes. Vitam Tulli Hoſtilii Regis ſcribunt Liv. 1, 22 Dionyſ. l. 3. Eutrop. 1. 6. Val. Max. 3. 4. 1. 7. 4. 1. 9 12. 1. Virg. Æn. 6, 813.

Hoſti-

Hostilius: 1 Cui 2 in honorem 3 virtutis regnum 4 ultrò datum. 5 Hic omnem mi-
2 litarem disciplinam, artemque bellandi 6 condidit. Itaque 7 mirum in modum exercita juventute, 9 provocare ausus Albanos, gravem & 10 diu principem populum.
3 Sed cùm 11 pari robore 12 frequentibus prœliis 13 utriq; 14 cōminuerentur, 15 misso in compendium bello, 16 Horatiis, Curiatiisque 17 tergeminis hinc atque indè fratribus, 18 utriusque populi fata permissa

1 Tullo Hostilio. 2 Propter. Sic In *ultionem*: infrà 1, 11, 1. In *honorem mortuorum* 3,5 10. 3 In Numâ religio, magnum cujusque status fulcimentum: in Tullo virtus spectata fuit. Confer Sen. Epist. 40. At quomodo potuit, si sub Numâ duorum & quadraginta annorum pax fuit? Sed de avo ejus id referunt Livius & Dionysius: ut ita non tam in honorem suum, qui virtutis avitæ regnum accepisse videatur: licet adeptum posteà præclare administraverit. 4 Spontè. Referenda hæc ad locum superioris capitis, num. 1. 5 Tullus Hostilius. 6 Perpolivit, correxit, & quasi ex integro restituit, & in talem splendorem produxit, ut pro novo haberi possit. Sic Augustus *condidit* imperium l.4.c.12,66. Gentem Tyriorum Alexander. Justin. 18,4,1. Imperium Carthaginensium Mago, Justin. 19,1,1. Pulchrè in hanc rem Alexander Severus: *Disciplina majorum Remp. tenet quæ si dilabatur, & nomen Romanum, & imperium amittimus.* Urget eandem disciplinam Papirius apud Liv. l. 8. cum ipsi ereptum irent. Q. Fabium Rullianum, qui contra mandatum illius, licet prosperè, cum Samnitibus pugnaverat. Vide & Val. l. 2. c. 8. qui disciplinam militarem acriter retinendam & retentam Romæ, Romanum imperium, utrum è Romuli casâ, totius terrarum orbis fecisse columen scribit. 7 Valdè, optimè. 8 Exercitatis juvenibus. Sic *exercitum corpus*. Sal. in Jug. 9 Sc. *ad pugnam*, id est, lacessere. Albani enim ex Romano agro prædas agebant. Lege Liv. l. 1. 10 Quia Alba condita fuit ab Ascanio, Æneæ filio, antè Romam annis 400. diruta sub hoc T. Hostilio A.V.C. 87. Stetit ergo res Albana annis 477. *Principem populum*, id est, qui reliquis plus posset polleretque, ideò vocat, quia & Romani Albanorum coloni erant, & genus & gentem Romani etiam patricii magna ex parte ad Albanos referrent. 11 Æquali fortitudine. 12 Crebris, multis conflictibus & certaminibus. 13 Albani & Romani. 14 Debilitarentur. Sic l.2.c.6,28. *Itaque sic maceravit Annibalem, ut, qui frangi virtute non poterat, mora* comminueretur, id est, debilitaretur. 15 Paucioribus utrimque demandato bello. Sic mortis periculo plures erepti sunt, dùm pauci se illi exponunt. Apud Virgilium Turnus & Æneas certamine singulari decertant, atque eò modo res definire æquum esse judicat Æneas. Lege 1. Sam. c. 17, Joseph. Antiq; l.6.c.11. Herod. l. 1. Similia exempla collegit Zwingerus Theatri Histor. Vol. 8. l. 4. p. 2113. 16 Horatios Tergeminos pro Romanis, Curiatios pro Albanis pugnasse plerique testantur. 17 Tribus eodem partu editis utrimque fratribus. 18 Romani & Albani populi fortuna, quæ fati decreto destinata est, commissa ac tradita est. Antequam verò hoc fieret, fœdus ictum inter Romanos & Albanos est his legibus: ut utrius populi cives eo certamine vicissent, is alteri populo cum bonâ pace imperitaret, Liv. l. 1

ſunt. 1 Anceps, & pulchra 2 contentio, 4
3 exituque ipſo mirabilis. Tribus quippe 4 illinc vulneratis, 5 hinc duobus occiſis, qui ſupererat Horatius, addito ad 6 virtutem dolo, ut 7 diſtraheret hoſtem, 8 ſimulat fugam: 9 ſinguloſque, prout ſequi poterant, 10 adortus, 11 exſuperat. Sic (rarum 5
alias decus) unius manu 12 parta victoria eſt: quam 13 ille 14 mox parricidio fœdavit. Flentem ſpolia circa ſe, 15 ſponſi quidem, ſed hoſtis, ſororem viderat. Hunc

1 Dubia. Aliquando *anceps* ponitur pro eo, quod ex utraque parte eſt acutum: ut, *anceps gladius culter.* 2 Pugna, certamen: eſt enim à verbo *contendere*, id eſt, certare, pugnare: ut ſuprà in Præfat. *Contentio* propriè ſignificat vehementem conatum ad aliquid agendum. 3 Eventu: ut, *Exitus acta probat.* Sic incertus *exitus* & anceps fortuna belli. 4 Ex Albanis. 5 Ex Romanis. 6 Fortitudinem. 7 Diverſè traheret, ſepararet ſeu disjungeret Albanos. 8 Præ ſe fert ac oſtentat ſe fugere, cum tamen non fugeret. *Simulamus* enim *falſa*, ſeu ea eſſe, quæ non ſunt Cic. Simulabat *ſe Romam rediturum, cum in Africam navigaturus eſſet*, *Diſſimulamus vera*, ſeu ea non eſſe, quæ ſunt. Virg. 4. Æn. Diſſimulare *etiam ſperaſti perfide tantum Poſſe nefas? Simulo* autem à *ſimul* derivatur, quòd eſt Adverbium congregandi. Nihil enim aliud eſt *ſimulare*, quam ea, quæ abſunt, *ſimul* eſſe oſtendere. Ita olim arte Cyrus Scythas, Scythæ Cyrum ſuperarunt. Juſtin. l. 1. Romanorum exercitum ſub jugum miſit Jugurtha. Sal. in Jugurth. Perſæ victi à Theſſalis Curt. l. 3. c. 1. Et ſæpiùs apud Tacitum fuga ſimulata locum fraudi quæſitum fuiſſe legimus. Hiſt. l. 1. c. 56. l. 2. c. 11. l. 6. c. 35. l. 13. c. 40. 9 Curiatios ſcilicet. 10 Aggreſſus. 11 Devincit. 12 Acquiſita. 13 Horatius. 14 Paulò poſt cæde ſororis ſuæ inquinavit, dehoneſtavit. Victoria & rerum ſucceſſus impotentes animi facit homines. Moniti verò hoc genus exemplis Romani, pulcherrimo ritu Victoribus aures villicarunt. Nam triumphantibus à tergo adſtabat in eodem curru *ſervus publicus*, qui *auream immenſi ponderis coronam* ſuſtinebat, ac triumphantem ad *inſtrumenta ultimi ſupplicii* proximè *currui appenſa*, attendere monebat, quæ erant *tintinnabulum & flagellum*; indicantia eum in tantas calamitates poſſe incidere, ut aut flagris cædatur, aut capitis damnetur, *parricidium* Iſidorus dici putat, quaſi *parentis cædium*. Eſt autem à *parricida*, ſic dictus quaſi *patricida*, id eſt, qui patrem occidit: quamvis etiam extendatur ad eum, qui fratem, aut matrem, aut ſororem (ut hoc loco) aut alium quemvis de ſanguine ſuo interfecit. Patriæ etiam oppreſſor, aut proditor, *parricida* jure vocatur: quia patria communis eſt omnium parens. Sic Senatores Catilinam vocant *parricidam*, quia conjuraverat in patriam. Sal. in Cat. 15 Soror Horatii, deſponſata uni ex Curiatiis, illi obviam ad portam Capenam fuit: cognitoque ſuper humeros fratris paludamento ſponſi, quod ipſa confecerat, crines ſolvit, & flebiliter nomine ſponſum mortuum appellat. Movet feroci juveni animum comploratio ſororis in victoria ſua, tantoque gaudio publico: ſtricto itaque gladio ſimul verbis increpans, tranſfigit puellam. *Abi hinc cum immaturo amore*, inquit, *ad ſponſum, oblita fratrum mortuorum vivique, oblita patriæ. Sic eat, quæcunque Romana lugebit hoſtem.* Liv. l. 1.

tam

tam 1 immaturum virginis amorem 2 ultus est ferro. 3 Citavêre leges nefas: 4 sed ab-
6 stulit virtus patricidam, & facinus 5 intra gloriam fuit. Nec diu in fide 6 Albanus. Nam 7 Fidenate bello missi 8 in auxilium 9 ex fœdere, 10 medii inter duos exspectavêre
7 vêre 11 fortunam. Sed 12 Rex 13 callidus, ubi inclinare socios ad hostem videt, 14 tollit animos, 15 quasi ipsi mandasset: spes

1 Intempestivum. 2 Punivit gladio: nam transfixit eam, ut diximus. 3 Scelus, facinus, parricidium Horatii examinatum est legibus, ob parricidium raptus in jus ad Regem.

Lex horrendi carminis erat: *Duum viri perduellionem judicent. Si a Duumviris provocarit, provocatione certato: si vicerint caput obnubito: infelici arbori reste suspendito. Verberato vel intra pomærium, vel extra pomærium.* Hac lege capitis damnatus a Duumviris, pater Horatius ad populum provocat. Populus filii vitam lachrymis patris condonat. Liv. l. 1. 4 Sed fortitudo seu victoria parta eripuit ac liberavit Horatium, sororis suæ interfectorem, à pœnâ parricidii. Nam *absolverunt magis admiratione virtutis, quàm jure causæ*: ut loquitur. Liv. l. 1. 5 Minus gloriâ. Sic *pulchritudo Cleopatræ* intra pudicitiam *principis Augusti fuit*, id est, minor pudicitia. 4, 11, 9. Ita Quintil. l. 11. *Scripta Hortensii* intrà famam *sunt*, id est, minora famâ. Sic *intra pubertatem mori*, est nondum puberem mori. Dicit ergo gloriam è certamine, cum Curiatiis decertato, parricidii abscondisse scelus. 6 Id est, Albani, scilicet *manserunt*. Singularis pro plurali. Sic l. 3, c. 10. *Iterum de* Germano *Tuncteri querebantur*, id est, de Germanis. 7 Quod Romani gerebant contra Fidenates. Fidenates & Vejentes usuri occasione ex eventu belli, quod inter se Romanus & Albanus gerebat, arma ex insidiis parabant: quos ut fœdere junctos intelligunt, bellum quoque & ipsi sorpiebant. Fraude tamen Suffetii, societatisque promissione, ad arma contra Romanos sollicitantur. Flagrabat enim Dictator Suffetius domestica invidia apud suos, eò, quod publicam fortunam Tergeminorum fato experiundam commisisset: eam se Suffetius tali in Romanos insidiarum occasione extincturum sperabat. 8 Ad auxilium contra Fidenates. 9 Juxta fœdus, juxta fœderis leges. Sic *Ex meritis*, 4, 12, 28 *Ex more*. 4, 2, 79. 10 Ambigui, quò inclinarent, dubitantes. 11 Eventum belli, callido scilicet consilio ducis, quod tamen ipsi in exitium vertit. Fuit hoc ingenium etiam plerisque Græcis. Vide Curt. l. 4, c. 5. *Democritus prætor Ætolorum, egregiè consultum genti ajebat: nam utrius partis melior fortuna belli esset, ad ejus societatem inclinaturos.* 12 Tullus Hostilius 13 Prudens, solers, astutus. 14 Audaciam, animositatem Romanis facit. Sic Virg. Æn. de Turno: *Ultrò* animos tollit *dictis, atque incr pat ultrò*: & Æn. 10. animos *tamen omnes tollit*. Et Liv. l. 35. *Nec dubium est, quin omnis Hispaniæ* sublatura animos *fuerit* quod Florus noster *animos erigire* dixit 4, 9, 3, & *animis ingentibus* efferri. l. 3, c. 5. 14 Vide nostrum l. 4. c. 2. 15 Clarius hoc explicat Livius l. 1. cùm addit, clara ipsum Regem voce suos invenisse milites, dixisseque. *Nihil trepidatione opus esse suo jussu Albinum circumduci exercitum*, (qui digressu suo latera Romanorum nudaverat,) ut nuda *Fidenatium terga invadant.* Simile stratagemate usus Jugurtha apud Sal, Jug. 2. 102.

indè

indè 1 nostris, metus 2 hostibus. Sic fraus proditorum 3 irrita fuit. Itaque hoste victo, 4 ruptorem fœderis Metium Suffetium, 5 religatum inter duos currus, 6 pernicibus equis 7 distrahit. Albamque ipsam 8 quamvis parentem, 9 æmulam tamen, 10 diruit, cùm priùs omnes opes urbis ipsumque 11 populum Romam transtulisset: prorsus ut 12 consanguinea civitas non periisse, sed 13 in suum corpus rediisse 14 rursus videretur.

1 Romanis. 2 Fidenatibus. 3 Inutilis vana, nullius valoris. 4 Violatorem. 5 Albanorum Dictatorem: de quo Virg. Æn. 8. 642. & Ovid. 1. Trist. El. 3. *Sic doluit Metius, tunc cùm in contraria versus Ultores habuit proditionis equos.* Legatum, alligatum. 6 Celeribus. Virg. *Pedibus celerius*, & *pernicibus alis*. 7. Diversè trahit, discerpit, dilacerat. Præter nominatos lege Val. Max. 7, 4, 1. Claud. in Gildon. 254. Varro *imperiosiùs, quàm exempli humaniùs*, egisse hoc facto Tullum dicit. Livius certe l. 1. *supplicium exempli parùm memoris legum humanarum* vocat. Id supplicii Herculem invenisse ferunt. 8 Ita. ubi de imperio agitur, omnia alia inferiora sunt, nec parentibus, nec filiis, aliis-ve sanguine junctis parcitur. Nam (ut ait Livius) *invidia regni. etiam inter domesticos, omnia invidia atque infesta facit*: nimis enim altè infixum est animis hominum illud Euripidis: *Nam si violandum est jus, regnandi gratia violandum est; aliis rebus pietatem colas.* 9 Invidam. 10 Dejicit, evertit atque destruit. Ter *Hanc maceriam jube* dirui. Liv. l. 1. *Una hora quadringintorum annorum opus, quibus Alba steterat, excidio ac ruinis dedit. Templis tamen Deorum* (*ita enim edictum ab Rege fuerat*) *temperatum est.* 11 Idem l. 1. *Cum translatus esset Romam, Principes Albanorum in Patres, ut ea quoque pars Reip. cresceret, legit; Tullios, Servilios, Quintios, Geganeos, Curiatios, Clœlios: templumque, ordine ab se aucto. curiam fecit. Post, equitum decem turmas ex Albanis legit.* 12 Sanguine connexa. 13 Intra suum totum. Sic Justin. l. 5. 14 Suffecerat *redire*: sed gaudent interdùm hoc Pleonasmo scriptores. Sic *rursùs repetere*, est apud Suet. in Cæs. c. 2. & c. 17. Recidit rursùs *in discrimen aliud.* Ita *rursùm recipere* apud Justin. l. 3.

CAP.

CAP. IV.

De Anco Marcio.

1 1 ANcus deindè Marcius, nepos 2 Pompilii, 3 pari ingenio. Hic igitur 4 & moenia 5 muro amplexus est, & interfluentem Urbi Tiberinum 6 ponte 7 commisit: 8 Ostiamque, in ipso maris fluminisque 9 confinio, 10 coloniā posuit: jam tum videlicet 11 præsagiens animo, futurū, ut totius mundi opes & commeatus illo, veluti maritimo Urbis 12 hospitio, 13 reciperentur.

2

1 Ancus Marcius populi jussu, Patrum auctoritate quartus rex declaratus, moenia muro cingit, Subliciumpontem struit, Ostiam condit. Quæ compendiosè hic tractantur, lege apud Liv. l. 1.

Dionys. l. 3. Claud. in Gild. 109. Virg. Æn. 6, 815. Dictus autem *Ancus* ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος, id est, *à cubito*, quem incurvum habuit. Regnavit annos 24. incertum quo genere mortis perierit: violento suspicantur multi. Reliquit duos filios, qui posteà cum L. Tarquinium Priscum interfecissent, à Servio Tullio in exilium acti sunt. 2 Numæ sc. 3 Æquali, quantum sc. ad justitiam, religionem, pacisque artes attinet: sed etiam *cuique superiorum regum, belli pacisque & artibus & gloria par fuit*, teste Livio & l. 1. Septem autem bella gessit; primum cum Latinis; alterum cum Fidenatibus; tertium & septimum cum Sabinis; quartum & quintum cum Vejentibus; sextum cum Volscis. 4 *Intermœnia* legit Salmasius, quæ sunt intervalla, quibus mœnia deficiebant, nec conjungi dicitur. Illa intermœnia muro amplexus est Ancus Marcius. Nam illis locis, in quibus crebra & juncta erant ædificia, mœnibus non erat opus, cum objectu suo murorum vicem præstarent ædificia. Sed ubi deficiebant, quæ intervalla rectè *intermœnia* appellat, illa muro amplexus est. Vulgata tamen lectio defendi potest. Nam Auctores per *mœnia* nonnunquam opera vel ædificia intelligunt. Sic Frontin. de limitibus agrorum: *Ligna in reparationem mœnium publicorum traherentur.* Adde Servium ad illud Virg. 2. Æn. *Fusi per mœnia Teucri Conticuêre.* *Abusivè*, inquit, *& publica & privata ædificia mœnia dicuntur.* Vitruvium; qui *mœnia affluentia* dixit, pro urbe amplâ ac spatiosâ. Florum ipsum 3. 10. 2. *Venere sedes petitum incensis mœnibus suis*, id est, ædificiis & vicis. 5 Muro cinxit. Quid hoc sit, ostendit Liv. l. 1. c. 33. *Janiculum*, inquit, *quoque adjectum, non inopia loci; sed ne quando ea arx hostium esset.* Addit & porrò ibid. *id non muro solum, sed etiam, ob commoditatem itineris, ponte sublicio, tùm primum in Tiberi facta conjungi urbi placuit.* Vide & Dionys. l. 3. c. 58 6 Sublicio sc. id est, ligneo, à *sublicis*, id est, palis ligneis ad pontis sustentationem in aquâ defixis, quò ponte in Tiberim facto, urbem & Janiculum commisit. 7 Conjunxit: undè *commissura*: quod l. 4 c. 12 *Jungere ponte* vocat. 8 Urbem: unde *Ostienses*. 9 Ostio, confluente. *Confinium* propriè est finis agri, ubi cum altero conjungitur. Per translationem pro quavis vicinitate aut propinquitate ponitur. 10 Oppidum, in quod cives ex urbe traducebantur. 11 Mente prævidens, sentiens. *Sagire* enim veteres acutè sentire dicebant: ex quo *sagæ anus*, qui multa scire volunt: & *sagaces* dicti *canes*, id est, acute odorantes. Is igitur, qui ante *sagit*, quam oblata res est, dicitur *præsagire*, id est, futura ante sentire. *præsagium*, id est præsensio, & prædivinatio. Ancus ergo Marcius non urbem modo cunctis vitæ commodis locupletavit; sed etiam ad majora capessenda incendit. 12 Ostiâ sc. 13 Acciperentur, caperentur.

CAP. V.

De Tarquinio Prisco.

1 Tarquinium Priscum, patre Corinthio oriundum, populus Romanus regnare jubet: qui novos Senatores legit. Augurum disciplina, quia experientia artis eventu probatur, sacra habetur. Hinc Tuscos domat, & Imperii dignitatem triumphalibus ornamentis illustriorem facit.

1 TArquinius posteà Priscus, quamvis 1
2 transmarinæ originis, regnum,
3 ultrò petens, 4 accipit, ob industriam
atque elegantiam: quippe qui 5 oriundus 9 Corintho, Græcum ingenium Italicis 7 artibus miscüisset. Hic & Senatus 2
majestatem 8 numero ampliavit, & centuriis 9 tribus 10 auxit, 11 quatenus Attius Navius 12 numerum augeri prohibebat, vir 13 summus augurio: 14 quem

Historiam regis hujus scribunt Liv. 1 35. Dionys. 3, 59. Eutrop. 1 7. Val. Max. 1, 4 1, & 3, 4. 2. Plin. l. 33, 1. 2 Patre sc. Demaratho Corinthio natus. Is fuit potens mercator, qui Corintho patria per seditionem pulsus, in Italiam navigat. Tarquinios, Etruriæ urbem, omnium fortunarum suarum sedem deligit: ibi filios Aruntem & Lucumonem procreat. Lucumo, patre & fratre defunctis, jam lucem aliquam sibi prudentiâ per divitias quæsiturus, Romam venit. Legitur ab Anco Martio in Senatum, fit Lucius pro Lucumone, & Tarquinius, à Tarquiniis patria sui appellatur: dignusque habitus est, qui, Anco mortuo, regnaret. Priscus autem dici cœpit, quando L. Superbus regnaret, quia avus nepotem jam ætate illi quâ præcesserat. Cùm regnasset annis 37. occisus est per Anci filios. 3 Spontè, non lacessitus, aut monitus. 4 Consequitur. 5 Originem habet. 6 Urbe Achajæ, duobus inclyta portubus. 7 Institutis, moribus probè temperaverat. Sic Tacitus Massiliam vocat locum Græca comitate, & provinciali parsimonia mistum, ac benè compositum. Ita Sen. Nat. quæst. l. 2 c. 50. *Attalus noster, egregius vir, qui Etruscorum disciplinam Græca subtilitate miscuerat.* 8 Quia centum Patres ducentis à Romulo lectis, Priscus adjecit: qui deinde *Minorum gentium* appellati sunt. Hoc maximè pacto securitati suæ consuluit Priscus, cùm enim ob transmarinam originem non omnibus indigenis acceptum se esse sciret; ne Patres; quibus semper adesse non poterat, novi forte aliquid molirentur; adjunxit i, qui absentiam suam propugnarent & tuerentur dignitatem. 9 *Tribus* hic non est numerus vel Ablativus à Nominativo *Tres*; sed est Accusativus à Nominativo *Tribus*. 10 Centurias equitum Romulus instituerat, iisque nomina imposuerat, quibus alteras tres Tarquinius addere decreverat; sed obnuntiante augure, Tarquinii instituti ita diremptum est, ut nominibus Centuriarum relictis, ipsorum numerum duplicaret, id est, ut mille & trecenti equites in tribus Centuriis essent. 11 Quia, quoniam. Sic infrà 2 15, 18 3, 8, 1, 4 11, 1. & 4 12, 12. Ita Just. 12, 11 6. & Horat. l. 1. Sat. 1. & 3. & l. 2. Sat. 4. l. 3. Carm. Od. 24. 12 Non autem prohibebant auguria Senatum ampliare; sed equitum Centurias tres à Romulo lectas. Sensus ergo est: Cùm Tarquinius per augurium prohiberetur augere tribus, id est, novas tribus adjicere veteribus, reliquit illas, nec novas addidit; sed tamen veteres auxit centuriis, ita ut istæ sub illis tribubus, quas Romulus instituit, comprehenderentur. 13 Præstantissimus, excellentissimus augur. *Summus* enim sæpè sumitur pro excellentissimo in quâque re: ita Summus *astu, audacia*. 2, 17, 13. 14 Attium Navium.

1 rei

1 rex 2 in experimentum rogavit, *fieri-ne possit quod ipse* 3 *mente conceperat?* 4 Ille
4 5 rem expertus augurio, *posse* respondit. *Atqui hoc*, inquit. 6 *agitabam*, *an* 7 *cotem illam* 8 *ecare*, *novacula possem?* Augur, *Potes ergo*, inquit: & secuit. Inde Romanis sacer 10 auguratus. Neque pace Tar-
5 quinius, quàm bello, promptior. Duodeciem namque 11 Tusciæ populos frequentibus armis 12 subegit. 13 Indè 14 fa-

1 Tarquinius Priscus. 2 Propter. 3 Cogitaverat. 4 Attus Navius. 5 Eâ de re capto augurio, & consultis avibus. 6 Cogitabam, deliberabam. 7 Durissimum lapidem, quo cultri acuuntur

8 Discindere. 9 Cultro rasorio, cultro tonsorio. 10 Scientia vel dignitas auguris: quia propter auspicia, id est, propter avium aspectum intelligebatur, quid placeret displiceretve Diis. Unde Val. Max. 2. 1, 1. *Apud antiquos non solùm publicè, sed etiam privatim nihil gerebatur, sine auspicio priùs sumpto.* Cic. de Div. l. 1. *Romani nihil in bello sine extis agunt, nihil sine auspiciis domi habent.* Hoc institutum apud Liv. l, 1. plane dignosci potest, ubi dicit, non prius regnum acceptum fuisse â Numâ Pompilio, secundo Romanorum rege, quam Deos auspiciis ille consuleret. Claudius etiam *ad senatum retulit, super collegio auspicum, ne vetustissima Italiæ disciplina per desidiam exolesceret.* Tac. 11. 15 1, 11 Hi quoniam Thyrreni & Etrusci dicti Principes Etruriæ populi sunt hi: Arretini, Cerites, Clusini, Falisci, Fæsulani, Petulini, Populonienses, Rusellani, Vejentes, Volaterrani, & Vulsimenses. 12 Imperio suo subjecit, domuit. 13 Cum Tarquinius Friscus Hetruscos novennali bello fregisset, hac conditione pacem petentibus dedit, ut se civitatum suarum principem agnoscerent. Illi facile assensi, principatus insignia, quibus suos reges ornare consueverant, ad eum detulerunt. Alludit huc Silius Ita l. 8, 486 *Bissenos hæc prima dedit præcedere fasces* & Sal. in Cat. *Insignia magistratuum à Thuscis pleraque sumpserunt.* Vide quæ nos ad Sal. p, 65. 14 insignia magistratuum majorum, quæ ipsis à lictoribus præferebantur: Corona aurea, sella eburnea, sceptrum in summitate habens Aquilam, toga purpurea auro distincta. Utebantur autem insignibus istis, ut præ cæteris internosci, & à reliquo populo discerni possent. Habebant insuper circa se lectos juvenes trecentos, eosque robustissimos, ad custodiam corporis sui, qui, eò quod regi præsto essent quotidie, à *celeritate officii*, *Celeres* appellati sunt: quidam tamen à Tribuno, vel Præfecto suo, cui hoc nomen fuerit, vel à *Celere* quodam, Romuli comite, qui Remum interfecerat, *Celeres* eos dictos affirmant. Præter Celeres habebant duodecim alios ministros, succinctos vestibus, & expeditos ad plectendos facinorosos, quos lictores vocant, qui ipsis, curuli sellâ vectis præferrent fasciculos virgarum, intra quas obligata securis erat, sic ut ferrum in summo falce emineret: cujus rei causam Plut. à Probl. 8. explicat: & nos ex eo ad Sal. p. 73. *Fasces* porrò appellamus bacillos aliquot teretes colligatos in modum fascis, qui antiquitùs ex ulmo fuerunt. Quoniam vero *fasces* erant magistratuum insignia, factum est, ut pro ipsis etiam magistratibus & honoribus ponantur: ut apud Virg. 2. Georg. *Non illum populi* fasces, *non purpura regum Flexit.* Hinc *submittere fasces*, est auctoritatem vimque imperii majori atq; augustiori imperio submittere. Sic Publicola cum populo Romano acturus, ejus majestati *fasces submisit*, id est, lictores, cæteraq; magistratus insignia à se recedere jussit, ut veluti privatus populi judicium subiret. *Fascis* proprie est lignorum, aliarum veterum congeries, quam ligando facimus.

1 Vestes, quas honoratus quisque super tunicam sumebat, quæ in ex-

sces, 1 trabeæ, 2 curules, 3 annuli, 4 phaleræ, 5 paludamenta, 6 prætexta: indè, quod

tremitate purpuram habebant circumtextam. Hinc *Trabeati*, id est, trabea veste induti. 2 Sc. *sellæ*. Erat autem sella, cui insidebant Coss. & Prætores, Ædiles etiam, qui inde *Curules* dicebantur. Erat autem ea sella eburnea, indeque Horatio *Curule ebur* dicitur. Ep. l. 1. ep. 6, 52. *Cuilibet hic fasces dabit, eripietq; curule Importunus ebur.* Sic dicta vel à *Curibus*, civitate Sabinorum; vel quia sellæ illi rotæ subjectæ essent, ut in quamcunq; civitatis partem vehi & impelli posset. Nam quia jurisdictionem habebant, & civitas magna erat, ideo multis in locis jura dare cogebantur. Humiles erant Senatorum omnium sedes, altæ consulum & excelsæ. 3 De annulorum origine & apud Romanos usu prolixe Plin. Hist. Nat. l. 33. c. 1. abi vide. Sacra tamen Scriptura, antiquitatis omnis princeps, Pharaonis annuli, quem Josepho tradidit, meminit. Gen. 41. & Thamar à Judâ annulum poposcit veluti obsidem. Gen. 38. E Græcia autem demùm ad Romanos pervenit. Atque ab initio quidem, triumphantes tantùm; nec hic quidem omnes aureis utebantur. Mox ad equestrem ordinem devenêre: vilioribus gestare non licebat. Adeòq; proprium hoc equitibus ornamentum erat, ut qui à Principe annulo aureo donarentur, in ordinem equestrē allecti intelligerentur. Suet in Cæl. c. 39 *Laberius eques Romanus mimum suum egit: donatusq; quingentis sestertiis & annulo aureo, sessum in quatuordecim è scenâ per orchestram transiit.* Vide & c. 43. Hinc Florus noster l. 2. c. 6. *dignitatem equestrem* pro annulis posuit. Sinistra manu ut plurimum gestatos, Plinius auctor est. Medio digito à Romanis non gestabantur. Ita autem digitis iis conspicui fuêre, ut & singuli articuli iis graves essent. Unde Mart. *Sardonychas, Smaragdos, Adamantes Jaspides uno Portat in articulo Stella, Severe, meus.* Et eò vesania profluxit ut, æstivos & leviores, ac hyemales & ponderosiores haberent. Unde Juv. *Ventilat æstivum digitis sudantibus aurum.* Inferioribus sæculis ingenuitatis nota erat. 4 Ornamenta equorum, quibus inter dona militaria, equites ad rem benè gestam donabantur. Exempla apud Liv. l. 39. Plin. l. 7. ubi Siccium phaleris viginti quinq; donatum scribit. Hinc *phaleratus*, id est, phaleris ornatus. Per similitudinem item *phaleratum* appellamus, quod fucatum est, & ad speciem ornatum: metaphorâ petitâ ab equis venalibus, qui, ut cariùs vendantur, *phaleris* solent exornari. Ter. *Adeo ne te esse incogitantem atque impudentem, Phadria, ut* phaleratis *dictis ducas me*, id est ornatis, fucatis, 5 Indumenta seu vestes Imperatoriæ. quanquam & tribuantur aliquando aliis etiam militibus. 6 Vestis seu toga purpurea. *Togarum* enim varia fuerunt genera, nempe *Toga Prætexta, Candida, Pura, Pulla, Sordida, Picta, Purpurea, Palmata*: de quibus vide Rof. Antiq. Rom. l. 5. c. 32. & quæ nos ad Sal. p. 240. b. *Toga Prætexta* (quæ & *Puerilis* dicebatur) dicitur à *prætexendo*, quia ei purpura prætexta erat, id est, quia purpuram in orâ habebat. Hac utebantur pueri usque ad annum decimum septimum, qui annus tyrocinii dicebatur: deinde *Virilem togam* sumebant. Fuit tamen tempus, quo *prætexta* non adolescentes, sed viri, qui magistratum gererent, utebantur: Quippe Tullius Hostilius, tertiùs Romanorum Rex, debellatis Hetruscis, sellam curulem, lictores, & togam pictam, atque prætextam, quæ insignia magistratuum Hetruscorum erant, Romam transtulit. Sed postea Tarquinius Priscus, Demarati filius, cùm de Sabis egisset triumphum, quoniam eo bello filius ejus, annos quatuordecim natus, hostem manu percusserat, & pro concione illum laudavit, & *prætext*a ac *bulla aurea* donavit: insigniens puerum supra annos, fortem, præmiis virilitatis & honoris. Nam sicut *prætexta* magistratum, ita bulla triumphantium gestamen erat. *A prætexta Prætextati* dicti sunt, qui Toga Prætexta utuntur, ut l. 1. c. 6. sicut a *Toga, Togati*. Prætextati autem sunt, quamdiu Virilem Togam non sumpserunt.

aureo

aureo curru quatuor equis 1 triumphatur, 2 togæ pictæ, 3 tunicæque palmatæ: omnia denique 4 decora & 5 insignia, quibus imperii 6 dignitas eminet.

1 Triumphus agitur, seu cum triumpho ad urbem reditur Hic triumphus curulis fuit, pedestri speciosior & ornatior. Honor *Triumphi* fuit illud summum & magnificentissimum præmium, quo præcellentium Imperatorum, qui res in bello feliciter gesserant, virtus & fortuna ornati solebat. Nemini, nisi qui Dictator, aut Consul, aut prætor, res gessisset, licuit triumphare. Hujus verò apparatus pompaque variata fuit pro Reipublicæ incremento, & rerum gestarum magnitudine. Triumphum petentes oportebat extra urbem subsistere, & ibi decretum integri Senatus exspectare. Quis autem primus in urbe Romanâ triumphaverit, varia est Scriptorum sententia. Plutarch. in Rom. contendit à Romulo institutum pedestrem, sed à Prisco curulem, id est, ut *aureo curru, quatuorque albis equis triumpharetur;* eumque triumphum alii à Valerio Publicola Consule primum esse actum opinantur. De Pompâ triumphi vide quæ nos ad Sal. p. 106. b. & Val. Max. Cic. in Pisonem, &c. 2 Nempe acu in quibus figuræ ita fingebantur, ut ad picturæ similitudinem accederent. Hæc erat purpurei coloris, auro distincta, à triumphantibus geri solita. Usus autem *togæ* proprius Romanorum fuit, ut Græcorum *pallium.* Itaque quemadmodum *Palliati* Græci, ita *Togati* Romani dicti fuêre. Virg. *Romanos rerum dominos, gentemque* Togatam. *Toga* autem à *tegendo* corpore, ut ait Varro, appellata est, fuit amictus exterior. Superimponebatur autem tunicæ. *Tunica* enim vestis fuit apud Romanos interior, & primò sine manicis, deinde manicata fuit: a *tuendo* corpore dicta, teste Varrone. Ad materiam *Togæ* quod attinet, lanea ea fuit. *Togæ* verò mensura non eadem omnibus, sed pro opibus varia fuit. Quibus enim erat res augusta domi, iis togæ parvæ: quibus ampla, majores: atque adeò ad calceos demissæ. 3 Has plerique pro iisdem habent cum togis pictis: sed differunt tamen, ut paulò antè diximus. Hanc merebantur ii, qui de hostibus palmam, id est, victoriam reportassent: indè *Palmata* dicitur. 4 Ornamenta externa. Sic decus *Graciæ, Athenæ* lib, 2. cap. 5. 5 Notæ, signa: ut corona aurea, & sceptrum eburneum, quod in summitate Aquilæ figuram habebat, &c. Sic etiam dicimus *insigne regni*, pro diademate, quo reges utuntur. Dicuntur autem *insignia*, quæ in vestibus, vexillis, & hujusmodi insignita sunt: aut ipsæ vestes, vexilla, & alia quæ fiunt, aut feruntur, ita ab aliis discreta, ut nosci possint, cujus sint, & ad quos pertinent: ut vestes militares, & insignia militaria; regalia, aut consularia, quibus acies eques ab equite, Rex & Consul à viro privato cognosci debent. Virg. 2 Æn. 2. *Mutemus clypeos, Danaumque* insignia *nobis Aptemus.* Hinc fit verbum *insignire*, quod est, signis notare seu distinguere, ornare. Virg. 7. Æn. *At Levem clypeum sublatis cornibus Io Auro* insignibat. 6 Reverentia, majestas. Sic infra lib. 1. cap. 8. *Jam verò Tarquinii ornamenta & insignia quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu* dignitatem? Vide Val. Max. 2, 2, 7.

CAP. VI.

De Servio Tullio.

1 SErvius Tullius deinceps guberna- 1
cula 2 Urbis 3 invadit, nec 4 obſcu-
ritas 5 inhibuit, quamvis 6 matre 7 ſer-
vâ 8 creatum. 9 Nam eximiam indolem 2
uxor Tarquinii Tanaquil liberaliter edu-
caverat: & 10 clarum fore, viſa circa ca-

1 Ser. Tullius matre ſervâ, id eſt, bello captâ natus, ob virtutem gener Tarquinio adſcitus, ſocrus auxilio regnum Romæ ſuſcipit. Ipſe cenſum inſtituit, per quem Pop. Rom. non viritim, ut antea factum erat, deſcripſit, ſed pro fortunarum uniuſcujuſq; facultate in claſſes diſtribuit. De Rege iſto ſcribunt Liv. 1. cap. 41. Dionyſ. lib 4. cap. 1. Valer. Max. 1,6;1. &c. 2 Romæ. 3 Vi aut fraude occupat. Sic *invadere regnum*, infra 1,1,1. *rempublicam* 4,2,11. 4 Ignobilitas. *Obſcurum* enim ſæpius ſumitur pro ignobili; ſicut *clarum* pro nobili: quæ metaphora indè petita eſt, quod viri nobiles omnibus conſpicui ſint, & cogniti; contrà, qui humili loco ſunt nati, tanquam in tenebris viventes, nemini innoteſcant. 5 Impedivit. Ignobilitas enim ad altiora nitenti impedimento eſſe ſolet: quo conſilio Aſtyages, cum ſibi a nepote metueret, filiæ ex gente, obſcurâ tum temporis, Perſarum, maritum dedit, ut *paternaque nobilitas nepoti animos attolleret.* Juſtin. 1,4,4, Plures quoque Romæ Imperatores fuêre, quos, ſi genus ſpectatum fuiſſet, illius vilitas tanto faſtigio pronuntiaſſet indignos. Unde non dubitavit Abdolonymum quendam ſuburbanum hortum exiguâ ſtipe colentem regem Sidoniis dare Alexander. Curt. lib. 4. 6 Ocriſiâ, ſcilicet bello Corniculano captâ prægnante, apud Tanaquilem, uxorem Parquinii. 7 Idcircò *Servium* appellatum eſſe tradit Dionyſius, quod è *ſerva* matre natus erat. Conſentit cum Floro noſtro Juv. Sat. 8,259 Livius ſentit non eſſe ſerva natum, ſed captiva. 8 Natum. 9 Liv. lib. 1. cap. 39. *Eruditi cœpit artibus, quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur.* Vide ibi Gruterum. 10 Celebrem.

put

3 put 1 flamma 2 promiserat. Ergo 3 inter Tarquinii mortē 4 annitente reginâ, sub stitutus in locum Regis, 6 quasi ad tempus, Regnum dolo partum sic 7 egit indu-
4 striè, ut jure adeptus videretur. Ab 8 hoc

1 Lux: quia flamma lux ignis est, a quo illa oritur. Lucem puram inde fuisse colligimus, quod pilos colla strando, minimè combusserit. Ingens hoc naturæ miraculum. Historiam hanc scribunt Plin. lib. 2. & 36. Cic. de Divin. lib. 1. Val. Max. 1, 6, 1. Liv. 1, 39. Quod si ocyus quis sanctæ rei seriem exspectat, audiat solum Dionysium lib. 4. cap. 2. cujus vicariis utar vocibus: *Cùm aliquandò circa meridiem in regio thalamo consedisset, somnoque esset oppressus, flamma è capite ejus emicuit. Idque non tantum mater ejus, & regina, quæ per thalamum inambulabant, inspectarunt, sed & omnes qui cum mulieribus tùm fortè aderant nec priùs totum ejus caput flamma collucere desiit, quam à matre accurrente excitaretur: quo facto, flamma simul cum somno dispersa evanuit.* Breviter omnia complectitur. Ovid. Fast. 6. *Signa dedit genitor, tùm cùm caput igne corusco Contigit, inque comis flammeus arsit apex.* De hoc prodigio Freinshemius ad Curtii 3, 3, 3. & Gruterus ad Livii lib. 25. cap. 39. Parem aleam expertus est apud Virg. 2. Æn. Ascanius: *Ecce levis sommo de vertice visus Juli Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli Lambere Flamma comas, & circum tempora pasci. Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes.* Hoc repetit Claud. in 4. consulatu Honorii, 192. Diversus Laviniæ novercæ splendor, quia lucem flamma urens comitabatur, ut cecinit Virg. Æn. 7. *Præterea castis adolet dùm altaria tædis Et juxta genitorem astat Lavinia virgo. Visa nefas comis comprendere crinibus ignem, Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari.* De L. Marcio narrant Livius lib. 25. cap. 39. & Val. Max. 1, 6, 1. Pœnos aggressuro & ducem Asdrubalem, flammam concionanti eluxisse è capite sine ipsius sensu, cum magno pavore circumstantium militum 2 Portenderat, significaverat: ut suprà *polliceri*. Sic infra 4, 7, 9. aves & victimæ victoriam promittunt: caput in Capitolii fundamentis repertum, caput terrarum. 1, 7, 8. Sicut enim ignis clarus est & splendidus; ita claros etiam futuros, quibus eveniunt, talia prodigia ostendunt. Eâdem ratione apud Dionys. lib. 5. cap. 47. Romani, cum pila arsissent, λαμπρὰν νίκην, id est, *splendidam victoriam* sibi portendi interpretantur. Ita *Illustria Macedonum castra* Dario visa, fulgorem Alexandro portendere augurantur quidam apud Curt. l. 3. c. 3. 3 Dum Tarquinius Priscus moritur. 4 Valdè nitente, laborante: nam *ad* particulæ significationem verbi auget; ut videre est ex illis Senecæ ep. 71, 7. *Si virtutum* adamaveris, *amare enim parum est.* Sic annixu *ex summo studio*, infra, 1, 9, 4. *omni modo* 1, 11, 15. 5 Surrogatus, suffectus. *Substituo* enim est in locum alterius surrogo, sufficio. Cic. *Tum iste homo nefarius in eorum locum alios* substituere, *& supponere cœpit.* 6 Dum scilicet Rex convalesceret, cujus mors tegebatur, donec Servio confirmaretur potestas. Sic Augusti mortem, ob superstitem Agrippam, non antè detexit Livia. *donec provisis, quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum; & rerum potiri Neronem, fama eadem tulit.* Tac. lib. 1. An. cap. 5. Nec aliter Agrippina ire in melius valetudinem Claudii finxit, ut imperium filio stabiliret Neroni. Tac. An. 12 cap. 60. Simile exemplum est Calligenis, qui mortem Philippi celavit, dum Perseus regnum invaderet. Liv. 40. cap. 59. Adde Justin. lib. 30. cap. 2. 7 Administravit ingeniosè. 8 Servio Tullio.

populus Romanus 1 relatus in censum 2 digestus in classes, 3 curis atque collegiis distributus: summâque regis 4 solertiâ ita est ordinata respublica, ut omnia 5 patrimonii, 6 dignitatis, ætatis, 7 artium 8 officiorumque discrimina 9 in tabulas referrentur; 10 ac si 11 maxima civitas minimæ domus diligentiâ contineretur.

1 Capita civium omnium numerata, & bona æstimata sunt, pro diversa opum uniuscujusque & ætatis, & artium officiorumque ratione instituta. Hoc ideò factum, ut, cùm numerus & opes civium scirentur, quantum Respublica posset, constaret, nec ultra facultatum vires tributis aliqui onerarentur. Vide latiùs Dionys. lib. 4 cap. 19. & Liv. lib. 1. cap 49. *Census* verò est æstimatio rerum ac bonorum facta, secundum quam tributa pendebantur. Undè *censum agere*, est recensere hominum facultates. 2 Distinctus, divisus, descriptus per ordines, pro census ratione institutos. *Classis* enim sæpiùs significat ordines, & civium partes pro census ratione distributas. In sex autem classes distributus fuit populus, quæ rursùs distributæ in centum nonaginta tres centurias: in harum classium primam allegebantur, qui centum millium æris, aut majorem censum habebant, id est, quorum patrimonium mille coronatos nostrates vel æquaret, vel excederet. In secundam admittebantur, quorum septuaginta quinque millium census esset, id est, 750. coronatorum. In tertiam, quorum quinquaginta millium æris, id est, 500. coronatorum. In quartam veniebant, qui quinq; & viginti millium æris possidebant, id est. 250. coronatos. In quintam, qui undecim millium æris, id est, 110, coronatos. In sextam, aut ultimam *capite censi* conjiciebantur, *id* est, qui aut parvo aut nullo ære censebantur: sic appellati, quod ob tenuitatem rei familiaris non ære, sed *capitibus censerentur*. Vide quæ nos ad Sal. p. 325. a. & b. 4 In sive per curias atq; collegia, quæ Græci ἑταιρίας vocant. Plutarch & Plin. Numæ institutum hoc tribuunt. 4 Industriâ, ingenii acumine. *Solers* enim dicitur, quasi totus ex arte consistens, industrius, ingeniosus: à quo *solertia*, id est, ingenii acumen, & dexteritas ad rem aliquam agendam. 5 Bonorum paternorum. 6 Honorum. 7 Generum & modorum vivendi. 8 Opificiorum, aliarumque artium, 9 In tabulas redigerentur, & in iis jam extarent ac legenda proponerentur. *Tabulæ* dicebantur codicilli ex ligno, cerâ obducti, in quibus olim testamenta actaque publica scribebantur: unde etiam hodiè, quamvis mutatâ re, *tabulas* accipimus pro testamento, aliisve publicis scripturis, ex quavis materia confectis. Dicuntur item *tabulæ accepti & expensi*, in quas rationes acceptæ & expensæ pecuniæ referebantur. 10 Al. Ac sic. 11 Cic. ad At. 6. *provincia gubernata ut domus*. Quod maximæ est prudentiæ. Nec enim, qui domum regere potest, possit etiam civitatem regere.

CAP.

CAP. VII.

De Tarquinio Superbo.

1 1 POstremus omnium fuit Regum Tar-
quinius, cui cognomen 2 *Superbo* ex
2 3 moribus datum. Hic regnum 4 avitum,
quod à Servio 5 tenebatur, 6 rapere ma-
luit, quam exspectare; 7 immistisque 8 in
eum 9 percussoribus, scelere partam pote-
statem 10 non melius 11 egit, quam ac-
3 quisierat. Nec 12 abhorrebat moribus
uxor 13 Tullia, quæ, ut 14 virum regem
salutaret, super 15 cruentum patrem, vecta

1 Septimus & ultimus Romanorum Rex L. Tarquinius à moribus Superbi cognomen invenit; regnum, quod soceri parricidio scelerate rapuerat, Senatorum etiam cæde, & sanguine fœdavit.

Fatigavit Patres populumque superba dominatione per 22 annos. Bello etiam Volscos & Sabinos fregit: Gabios dolo, & filii, transfugam simulantis, fraude in potestatem redegit. Servius autem populus tyrannide oppressus, quousque etiam vis pudicitiæ illata est, filiusque alter Lucretiam stupraverit: quæ cives suos obtestata, postquam se interemisset, populus irritatus pro libertate & pudicitiâ, ejectis tyrannis, arma sumsit. Hujus gesta scribunt Liv. l. 1. 49. & deinceps. Dionys. l. 4. c. 48. & deinceps. 2 Cognominis hujus rationem reddit Liv. lib. 1. quod insepultum socerum abjecerit: meliorem Florus noster, & Propert. lib. 3 El. 11. 48. *Nomine quem simili vita superba notat* id est, cognomen hoc traxit, quoniam superbè vixit & imperavit. 3 Indole, ingenio, & factis indè profectis. Sic 3. 4. 7. *Nec aliter cruentissimi hostium, quam suis* moribus *domiti.* 4 Quod ab avo Prisco ad Superbum hæreditate successerat. Indicat igitur Tarquinium Superbum nepotem fuisse Prisci: quod & Dionysius testatur: alii filium ejus faciunt: inter quos Liv. 1. cap. 47. 5 Possidebatur, habebatur. 6 Vi invadere, nondùm debitum. Sic 4 2, 21. *censumque & patrimonium populi Romani ante rapuit, quam imperium.* Videtur alludere ad verba Livii lib. 1. cap. 47. *qui habere regnum, quam sperare, mallet.* Sic Tiberius, cùm periculum à Germanico, quem adoptaverat, sibi timeret, eum veneno propinato creditur interfecisse. Tac. lib. 1. An. 7 Subornatis. 8 Contra. 9 Occisoribus. 10 Ita solet fieri. *Nemo enim unquam imperium flagitio quæsitum bonis artibus exercuit.* Tac. lib. 1. cap 30. nam plerumque *imperium iis artibus retinetur, quibus initio partum est.* Sal. in Cat. 11 Gessit, administravit. 12 Aliena erat a moribus mariti. 13 Servii filia. 14 Maritum. 15 Sanguine suo infectum. Immanitas incredibilis. Sic legimus apud Just. lib. 41. cap. 6. *Eucratides à filio, quem socium regni fecerat, in itinere interficitur: qui, non dissimulato parricidio, veluti hostem, non patrem interfecisset, & per sanguinem ejus currum egit, & corpus abjici insepultum jussit.* Indè *sceleratus vicus* dicitur, quo Tullia per patris corpus carpentum egisse fertur Tulliæ facinus præter Liv. & Dionys. recenset etiam Val. Max. 9, 11. 1. & Ovid. 6. Fast. 603.

1 Vehiculo rotato, quod muli juncti trahebant *Carpentum* quasi *Carmentum* dicitur à *Carmenta* Evandri matre. Hinc Ovid. 1. Fast. *Non priùs Ausonias matres carpenta vehebant Hæc quoq; ab Evandri dicta parente reor*

1 carpento, 2 consternatos equos egit. Sed 4
ipse in 3 Senatum cædibus, in omnes 4 superbia, 5 quæ crudelitate gravior est bonis, 6 grassatus; cum sævitiam jam domi 7 fatigasset, tandem 8 in hostes conversus
est. Sic valida oppida in 9 Latio capta sunt 5
10 Ardea, 11 Ocriculum, 12 Gabii, 13 Suessa
Pometia. Tum quoque 14 cruentus in suos 6
16 neq; enim 15 filium verberare 16 dubitavit, ut 17 simulanti transfugam, apud ho-

2 Attonitos equos compulit: adeò ut auriga, jubente Tullia, vi debuerit per cadaver agere. 3 Rationem hujus facti reddit Liv. 1. c. 49. Nam cùm Senatus ex optimis & ditissimis civibus constaret, hunc præcipuè sublatum voluit, tam ut eorum præda ditesceret quàm ut metum sibi ab iis demeret, denique ut faciliùs orbe Reip. dominaretur. *Regibus enim boni quàm mali, suspectiores sunt semperq; his aliena virtus formidolosa est*, ait Sal. in Cat. 4 *Perdiccæ plus odium arrogantiæ quàm vires hostium nocebant* Just. l. 13. c. 8. 5 Quia sc. homines alto supercilio despicit. Ad despectum semper graviorem existimant homines ingenui, quàm vulnera, & vitæ pericula. Jasonem Thessalum in quo tanta Græciæ spes erat, quanta posteà in Alexandro M. interfecêre quidam juvenes, quorum singulis denas plagas imponi Gymnasiarchæ concesserat; ut scribit Val. M. 9, 10. 2. ext. Ubi prudenter adjicit, juvenes illos *animi non corporis dolore pœna modum æstimasse*. Et mox vocat *irritamentum ingenui pudoris*. 6 Cum impetu & vi vasisset. 7 Pari elegantia Seneca *lassam crudelitatem* dicit l. 1. de Clement. c. 11. 8 Contra. 9 Eâ parte Italiæ, ubi sunt Tiberina ostia, & Roma terrarum caput. Dictum autem *Latinum* putatur à *latendo*, quod illic *latuerit* Saturnus, dum Jovem fugeret. Ovid. 1. Fast. *Dicta quoque est* Latium *terra, latente Deo*. Et Virg. 8. Æn. loquens de Saturno dicit; Latiumque *vocari Maluit, his quoniam* latuisset *tutus in oris*. 10 Urbs Latii, Turni & Rutuli regia: unde incolæ ejus *Ardeates* dicti. Belli causam prætexuit, quod Romanos exules excepissent, eosque reducere in patriam conarentur: sed reverà inhiabat opulentissimæ urbis divitiis: eà urbe potitus non est, quia antequam expugnaretur, ob tyrannidem in exilium pulsus est teste Dionys. l. 4. 11 Urbs Volscorum. Hanc diripuit Tarquinius Superbus, atque ex ejus manubiis fecit 40. talentorum, id est. 2000 14 Crudelis. 15 Sextum Tarquinium. Hanc historiam. præter citatos suprà, lege Ovid 2. Fast. 691. Val. Max. 7, 4, 2. Plin, l. 19. c. 8. 16 Et non veritus est, id est, ausus est: is enim est elegans hujus verbi usus. Cic. *Non dubitat*, inquit. *P. Lentulum æternis vinculis mandare*, id est, non veretur, audet. 17 Præ se ferenti ac ostentanti se esse perfugam, seu transfugisse & ad hostes defecisse. Just. l. 1. c. 10. hac eâdem simulatione usum fuisse Zopyrum, unum ex interfectoribus, & de principibus Darii, Persarum regis, dicit: qui ut Babyloniam Persarum imperio subjiceret, domi se verberibus lacerari toto corpore jussit: nasum, aures, & labia sibi præcidi: & transfuga titulo Babyloniam profectus, hac eâdem arte urbem & imperium Dario prodidit. Apud Florum nostrum l. 2. c. 6. in Cinnensi prœlio Annibal per simulatos transfugas terga Romanorum cecîdit. Apud eundem Florum l. 3. c. 11. Crassus, dùm simulato transfugæ cuidam Mezeræ Syro credit, ab eo in mediam camporum vastitatem deductus, unà cum exercitu undique hosti expositus, miserè periit. Vide Freinshem. ad Curt. 4, 6, 15.

7 steshinc 1 fides esset. 2 Cui Gabiis, ut voluerat, 3 recepto, atque per 4 nuncios 5 consulenti *quid 6 fieri vellet?* 7 eminentia fortè 8 papaverum 9 capita 10 virgula excutiens, cùm per hoc interficiendos esse 11 principes intelligi vellet, (12 quæ su-
8 perbia!) sic respondit. Tamen de 13 manubiis captarum urbium 14 Templum erexit: quòd cum 15 inauguraretur, cedentibus cæteris Deis (mira res dictu) 16 restitêre 17 Juventas, & 18 Terminus Placuit 19 vatibus 20 contumacia numinum:
9 siquidem firma omnia & æterna 21 pollicebantur. Sed illud 22 horrendum, quod 23 molientibus 24 ædem, in fundamen-

1 Ei crederetur. 2 Sexto Tarquinio. 3 Admisso, suscepto. 4 *Nuntius* tam eum significat qui nuntiat (ut hoc loco) quam rem ipsam, quam nuntiat. Plaut. *Citius præcurri ut nuntiarem nuntium exoptabilem.* *Nuntium* verò neutro genere significa rem, quæ nuntiatur. 5 Interroganti.

6 Ad expugnandos commodè Gabios. 7 Maxima & altissima. 8 Herbarum altè crescentium, & quarum fructus soporem inducit. Conveniunt omnes præter Ovidium, qui dicit *liliorum* capita excussisse. 9 Calyces, quod formam *capitis* & situ & rotunditate referant. 10 Baculo decutiens. 11 Primores, excellentissimos quosque Gabiorum. 12 Imò prudentia, ne cognitum ministro consilium per eundem proderetur. Verùm *superbiam* vocat Florus magis ex odio quodam adversus cæteram regis superbiam, quàm ex vero. Multis in locis hac loquendi figurâ auctor utitur: ut infra lib. 3. cap. 4. (*simile prodigio!*) lib. 3 cap. 5. (*quanta felicitas!*) 13 Spoliis, præda ab hostibus capta. Dictæ sunt *manubiæ*, quod *manu capiantur* ab hostibus. Hinc *manubias facere*, id est, prædari. 14 Capitolium: ut avi sui vota persolveret. Nam ille cum Sabinis dimicans, si pugna illâ vinceret, Jovi, Junoni, Minervæque templa voverat. Dionys. Templum hoc in mònte Tarpejo extructum fuit, ac Jovi dicatum. Liv. lib. 4 cap. 55. 15 Dedicaretur, consecraretur. Apud veteres enim nefas erat, quempiam in dignitatem aliquam, aut sacerdotium assumi, aut etiam ædem alicui Deorum consecrari, nisi *augurato*, id est, addicentibus avibus. 16 Non cesserunt. Cùm enim omnium sacellorum exaugurationes admitterent aves, in Termini fano non addixêre. Liv. lib. 1. cap. 55. 17 Dea juventutis, Junonis filia, quam Græco nomine *Heben* vocamus: de quâ multa Torrentius ad Horat. 1. Carm. Od. 30. Ovid. solum restitisse Terminum dicit. Fast. 2. *Terminus, ut memorant veteres, inventus in æde Restitit, & magno cum Jove templa tenet.* 18 Qui sacellum ibi habebat à temporibus Numæ. Plutarch. in Numâ: *Primum autem ferunt & Fidei & Termini templum condidisse.* Terminus apud antiquos Deus putabatur, in cujus tutela fines agrorum esse existimabant. 19 Qui scilicet in urbe erant, quousque ad eam rem consultandam ex Etruria acciverat? 20 Inobedientia Deorum, Jovi non cedentium. 21 Promittebant. *Polliceri* dicuntur omnia, quæ colliguntur & sperantur ex iis. 22 Stupendum. 23 Incipientibus, ædificantibus, fundamenta jacientibus. 24 Templum.

tis 1 humanum repertum est caput: 2 nec dubitavêre cuncti, 3 monstrum pulcherrimum, imperii 4 sedem, caputque terrarum 5 promittere. Tam diu superbiam 10
Regis populus Romanus perpessus est, donec aberat 6 libido: hanc ex 7 liberis ejus 8 importunitatem tolerare non potuit.
Quorum cum 9 alter ornatissimæ fœminæ 11
10 Lucretiæ 11 stuprum intulisset, 12 matrona dedecus 13 ferro expiavit. 14 Imperium tum regibus abrogatum.

1 Caput illud *Toli* cujusdam hominis fuisse, qui in Capitolino monte fuerit sepultus, & inde *Capitolium* nominatum, quidam volunt. Ita in fundamentis Carthaginis caput bubulum, mox equinum inventum bellicosam potentemque fore significavit. Justin. lib. 18. cap. 5. Omnia enim ex similitudine rerum interpretabantur veteres. Ita vultures *assuetæ sanguine & præda aves bellatricem fore*, quam conderet urbem, Romulo spoponderant, suprà 1, 1, 7. Ita Servium *clarum fore visa circa caput flamma promiserat*: suprà 1, 6, 1. Ita Carthaginensibus bellatores equi caput virtutem bellicam; Romanis autem humanum caput, imperium orbis præsagiit, cùm omnia homo regat, hominem autem caput. 2 Non veriti sunt, sed ausi sunt. 3 Ostentum, omen. 4 Locum: ut *sedes belli*, id est, locus, ubi bellum geritur lib. 4. cap. 2. 5 Portendere. 6 Pravus seu iniquus appetitus. Injuria enim, quæ fœminis infertur, gravissima minimeque tolorabilis habita semper fuit. 7 Sextum Tarquinium intellige potissimum. 8 Nefarium & execrandum scelus. 9 Sextus Tarquinius. 10 Filiæ Tricipitini, Præfecti urbi, uxoris Collatini. 11 Vitiasset. 12 *Matrona* dicitur, quæ matrimonio viro est juncta, etsi liberi nondum sint nati, Distinguitur tamen inter *matronam*, *matrem*, *& matrem familias*. Nam dictæ *matronæ*, quoniam convenerunt in matrimonium: *matres*, quia per quandam juris solemnitatem in familiam mariti transierunt. Festus tradit appellatas *matronas*, quibus stolas habendi jus erat. 13 Gladio, cultro purgavit, punivit. Lege Liv. lib. 1. De hoc Lucretiæ facto sic Augustinus disputat: *Si adultera, cur laudatur? Si pudica, cur occiditur?* 14 Potestas imperandi tùm regibus adempta est. *Abrogare* propriè est per rogationem, id est, legem ad populum latam adimere. Sic *abrogati fasces Collatino*: intrà 1, 9, 3. Diem verò, quo Reges Româ pulsi sunt, qui *Regifugium* dicebatur, bis quotannis celebrabant, septimo sc. Kal. Martii, & undecimo Kal. Jul. Ovid. 2. & 5. Fast. Pulsus autem fuit regno Tarquinius 7. Kal. Martii, ex 2. Fast. Regnatum Romæ ab V. C. usque ad liberatam annos 244. Liv. lib. 1. cap. 60.

CAP.

CAP. VIII.

Anacephalaeosis de septem Regibus.

1 1 HÆc est prima ætas Populi Romani, & quasi infantia, quam habuit sub
Regibus septem, quadam fatorum indu-
striâ, tam 2 variis ingenio, ut Reipublicæ
2 3 ratio & utilitas postulabat. Nam quid Ro-
mulo 4 ardentius? tali opus fuit, ut 5 in-
3 vaderet regnum. Quid Numa 6 religio-
sius? ita res poposcit, ut 7 ferox popu-
4 lus Deorum metu 8 mitigaretur. Quid
9 ille militiæ artifex Tullus, 10 bellatori-
bus viris quàm necessàrius? Ut acue-
ret ratione virtutem. Quid 11 ædifica-
tor Ancus? Ut Urbem 12 colonia extende-
5 ret, ponte jungeret, muro tueretur. Jam
verò Tarquinii ornamenta & 13 insignia
quantam principi populo 14 addiderunt

1 Enumeratione artificiosâ, quam ἀνακεφαλαίωσιν, id est, *brevem recapitulationem*, in quâ repetitio rerum summatim fit. Græci vocant, totam simul populi Romani infantiam educationemque sub regibus actam summatim colligit, ut memoriam repetitione prædictorum revocaret, & quæ jam fusius per capita dixisset, ratione collecta confirmaret. 2 Differentibus naturâ, alius bellator, alius sacricola, &c. Certe si omnes fuissent Romulo vel Tullio Hostilio similes, non ad id magnitudinis pervenisset Respublica Romana, quò pervenit. Nam qui toti bellicosi sunt, solida fundamenta imperii nunquam jaciunt. Sin omnes cum Numâ coluissent pacem, illa ipsa consenuissent, accessio insuper alieni imperii futuri. 3 Conditio, utilitas. 4 Animosum magis, omnia audens? Sic *ardentissimus dux*. 4, 2, 42. 5 Conderet, inchoaret, vel vi aut fraude occuparet. Supra quoque 1, 2, 4. violentum initium regni Romani facit, cùm de Numâ scribit, eò ferocem populum redegisse, ut, quod vi & injuria occupaverat imperium, religione atque justitia gubernaret. 6 Quis religiones sanctius coluit, quam Numa? 7 Indomitus, ferus. 8 Leniretur, placaretur. Plutarch. de genio Socratis p. 580. Viris civilibus, & quibus necesse est vitam suam adversùs contumacem & dissolutam turbam instituere, non inutile putat: si multitudinem superstitione, quasi fræno, compescant, & ad utilia torqueant. 9 Ita suprà lib. 1. cap. 3. *Hic omnem militarem disciplinam, artemque bellandi condidit.* 10 Bellicosis, vel qui bellum gerunt. Certe ut Cic. 2. de Orat. judicat: *Hæc duo invictos faciunt viros: Animus acer & præsens*, id est, ut Florus hic loquitur, *virtus*, *& acutus idem atque versutus*, id est, *ratio*; ut idem noster. Alioqui sine ratione nihil potest virtus, quod exemplo majorum nostrorum Sen. lib. 1. de Irâ cap. 11. pulchrè ostendit. 11 Qui libenter ædificavit. 12 Oppido, in quod cives ad incolendum deducti erant, propagaret. 13 Notæ, signa. 14 Auxerunt fecerunt. Ita Sal. in Cat. *Huic severitas dignitatem addiderat.*

1 ex ipſo habitu 2 dignitatem? 3 Actus à Ser- 6
vio cenſus quid effecit, niſi ut ipſa ſe noſſet
Reſpublica? Poſtremò 4 Superbi illius 5 im- 7
portuna dominatio nonnihil, imò vel plu-
rimùm, profuit. Sic enim effectum eſt, ut
6 agitatus injuriis populus, cupiditate li-
bertatis 7 incenderetur.

1 A Regnorum & Principatuũ initiis legimus fuiſſe inſignia, quibus magiſtratus ſpectabiliores apparerent. Vetuſtiſſimum dignitatis ſignum erat *ſceptrum*, undè σκηπτοφόροι βασιλῆες, & σκηπτοῦχοι Homero frequentiſſimè dicuntur. Tùm inventa *diamata*, *ſellæ curules*, *trabeæ*, *chlamydes purpureæ*, *pilei gemmis margaritiſque exornati*, *latus clavus*, *&c.* Quæ omnia maximam dignitatẽ conciliant, & plebis oculos imprimis perſtringunt. Facit hùc quod Val. Max. dicit 1, 2, 7. *Tribuni*, inquit, *inſtrui imperia argenteis vaſis, & annulis aureis publice præbitis patiebantur, quò talium rerum uſu auctoritas magiſtratuum eſſet ornatior.* 2 Reverentiam, majeſtatem. 3 Celebrata, facta à Servio Tullio bonorum æſtimatio. 4 Tarquinii ſc. 5 Parum decorum, impertinens, moleſtum imperium, regimen. *Importunus* is dicitur, qui neque loci, neque temporis, neque perſonæ habet rationem, moleſtus. Ter. *Imo ille ſenex fuit* importunus *ſemper*. *Importunum* dicitur, quaſi ſine portu. 6 Impulſus, inſtigatus: pro quo tamen fortè rectiùs *fatigatus* legeres. Juſtinus lib. 14 cap. 4. hoc fermè modo *ſeditionibus agitare* dicit. 7 Animaretur, ſtimularetur, induceretur: unde dicimus *incendere aliquem amore*, vel *ira*, id eſt, ad amandum vel iraſcendum inducere.

CAP. IX.

De mutatione Reipublicæ.

1 IGitur 2 Bruto 3 Collation; 4 ducibus, 1

1 Reipublicæ Romanæ converſio facta eſt à regiâ dignitate ad Conſulare imperium, quod duobus viris annuum ſub Conſulum nomine pari poteſtate à populo Romano mandatur, iiſque primis Coſſ. L. Junio Bruto & L. Tarquinio Collatino, libertatis & pudicitiæ aſſertoribus, quorum Collatinus, quia regiæ gentis & nominis Tarquinii eſſet, coactus à Bruto collegâ abdicavit, cui ſuffectus eſt P. Valerius Voluſus, qui in hoc honore Poplicola, quia populum colebat, appellatus eſt. Brutus filios, conſilia de recipiendis regibus conſulentes, virgis cæſos ſecuri percuſſit, tanquam eos victimas pro libertate populi Romani mactaret. 2 Cognomen iſtud, ille obtinuit à ſimulata ſtultitia, cum verum ei nomen L. Junio eſſet. Fuit autem Marci Junii filius, ex Tarquiniâ, regis Superbi ſorore, natus. Cùm enim ob opulentiam occiſo patre & fratre, ibi quoque à Tarquinio metueret, ſub hac perſonâ latuit, donec captâ occaſione prorumperet. Ovid 2. Faſt. *Brutus erat ſtulti ſapiens imitator, ut eſſet Tutus ab inſidiis, dire Superbe, tuis.* Cùm enim ſuſpecta ſit Tyrannis nobilium alacritas, nonnulli, ut loquitur Seneca, *in contemptu remedii cauſa delituerunt*: ſicut hic noſter, ut & David 1 Sam. 21. 13. Dionyſius Corinthi apud Plut. & Juſt. l. 21. c. 5. Solon apud Cic. de Offic. l. 2. Undè rectè Cato: *Stultitiam ſimulare loco, prudentia ſumma eſt.* 3 L. Tarquinius Colatinus Lucretiæ maritus fuerat, regiæ gentis & nominis, Egerii filius: *Collatinus* dictus à *Collatia*, oppido propè Romam, ubi plurimùm morabatur. Hinc Ovid. 2. Faſt. 733. *ſurgit, cui clarum dederat Collatia nomen.* 4 Conciteribus.

&

& 1 auctoribus, quibus 2 ultionem sui mo-
riens 3 matrona mandaverat, populus Ro-
manus ad 4 vindicandum libertatis ac pu-
dicitiæ decus, quodam quasi 5 instinctu
Deorum concitatus, regem repentè 6 de-
stituit, 7 bona diripit, 8 agrum Marti suo
9 consecrat, imperium in eosdem liber-
tatis suæ 10 vindices transfert, muta-
2 to tamen & 11 jure, & nomine. Quippe
12 ex perpetuo 13 annuum placuit, 14 ex
singulari duplex: ne 15 potestas 16 solitudi-

1 Suasoribus. 1 Vindictam de se. 3 *Dare dextram fidemque* (inquit Lucretia apud Liv. l. 1. cap. 58. *haud impunè adultero fore. Sextus est Tarquinius, qui hostis pro hospite priore nocte vi armatus mihi sibique, si vos viri estis, pestiferum hinc abstulit gaudium.* *Vos*, inquit, *videritis, quid illi debeatur: ego me, etsi peccato absolvo, supplicio non libero: nec ulla deinde impudica, Lucretiæ exemplo, vivet.* Ita apud Silium lib. 2. 422. *Ipsa pyram super ingentem stans saucia Dido, Mandabat Tyriis ultricia bella futuris.* Ejus generis mandatum est Germanici apud Tacit. lib. 2. cap. 71. & Suet. Cal. cap. 3. Item Othonis apud eundem Vespas. cap. 6. 4 *Vindicare* hîc duplici significatione positum: *libertatem* enim *vindicare*, est usurpare sibi, asserere se in libertatem: *pudicitiam*, est ulcisci, pœnas ob eam læsam sumere. Sic infrà 1, 16. 5. 5 Impulsu, suasione, instigatione. 6 Deserit, eique amplius parêre non vult, oratione Bruti, quam in foro habuerat, concitatus. Hîc enim de vi ac libidine Sexti Tarquinii, de stupro infando Lucretiæ, ac miserabili cæde, de orbitate Tricipitini, variè disserebat. Indignam Servii Tullii retulit cædem, & invectam corpori patris nefando vehiculo filiam. Liv. 1. 22. 7 Bona populatur, spoliat, jussu scilicet & instinctu Patrum, *ut contracta regia præda, omnem in perpetuum spem pacis cum his amitterent.* Ita Jugurtha apud Sal. *id modò festinabat, Bacchi pacem imminuere, ne, moras agitando, aliud quàm bellum mallet.* Ita Asdrubal ultimus Carthaginensium Imp. in captivos Rom. crudeliter sæviit, *ne Carthaginensibus ullam spem pacis à Romanis impetrandæ relinqueret.* 8 Undè Campus Martius, situs inter Urbem & Tiberim, equis & juventuti exercendæ accommodatus. Dicit autem *Marti suo*, quia conditor urbis originem ad eum referebat. 9 Devovet, dedicat. Quomodo *equos consecrare* dixit Suet. Cæs. cap. 81. 10 Tutores, assertores, scilicet Brutum & Collatinum. 11 Minus benè, Livio teste lib. 2. cap. 1. *libertatis originem inde magis, quàm quòd diminutum quicquam sit ex regia potestate, numeres. Omnia jura, omnia insignia primi Coss. tenuêre: id modo cautum est, ne ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur.* 12 Pro perpetuo. 13 Annuum imperiùm, id est, annui magistratus, non nisi unum annum duraturi. Undè *annuum* id dicitur, quod unius anni spatio continetur; sicut *diurnum*, quod diei. Undè *spatium annuum* dicimus. *Annuum* quoque dicitur, quod fit singulis annis: ut apud Virg. *atque* annui *magnæ Sacra refer Cereri.* 14 Pro uno Imperatore duos fieri placuit: singulis enim annis duos Consules creavit populus. 15 Imperium. 16 Ubi unus imperat.

ne

ne vel 1 mora corrumperetur: 2 *Consulesque* appellavit pro Regibus, ut 4 consulere se civibus suis debere meminissent. Tan- 3
tumque libertatis novæ gaudium 4 incesserat 5 ut vix mutati status fidem caperent; 6 alterumque ex Consulibus, tantum ob 7 nomen & 9 genus regium 9 fascibus abrogatis, Urbe 10 dimitterent. Itaque 11 sub- 4
stitutus 12 Valerius Publicola, 13 ex summo studio 14 annixus est ad augendam liberi

1 Diuturnitate. Q. d. Duo Consules ideò creati sunt, ut, si unus improbus esse maluisset, alter eundem habens potestatem, collegam suum coërceret, & insolentiæ ejus occurrere posset. Et *annuus* fuit *magistratus*, ne diuturnitate Consules insolescerent, nec superbi fierent; sed temporis exiguitate deterriti, abstinerent ab iis perpetrandis, quorum paulò post privati rationem reddere cogerentur. Undè Sal. in Cat. *Post, ubi regium imperium, quod initio conservandæ libertatis, atque augendæ Reip. fuerat, in superbiam dominationemque convertit; immutato more annua imperia, binos imperatores sibi fecere: eo modo minimè posse putabant per licentiam insolescere animum humanum.* Adde Val. Max. 4, 1, 3. Ita *diuturnitate in superbiam* mutavit Vannius apud Tacit. An. lib. 12. cap. 29. *Vetustate Imperii coalita audacia*, Idem lib. 14. cap. 1. 2 Prudenter hîc Romani, cum jugum excussissent, nomen aliud summo Magistratui imposuerunt, ne, si Consules Reges vocassent, regiam iis & solutam legibus potestatem concessisse viderentur. Plutarchus asserit, eos creatos Kal. Jan. Hinc servatum, ut deinceps semper Kal. Jan. Coss. crearentur. 3 Adesse ope, consilio, consilium dare. 4 Invaserat, ceperat cives Romanos. Nec immerito: *libertas* enim *inæstimabilis res est*. Igitur Tarquinii Superbi crudelitas ita suavitatem commendavit publicæ libertatis, ut hyemis solet asperitas vernum laudare tempus. Dicitur autem *incessit me gaudium*, vel *incessit mihi gaudium*. Est autem à verbo *incessò* (quod derivatur à supino verbi *incedo*) quod significat lacesso, conviciis & maledictis peto. Ovid. *Quid simulacra ferox dictis* incessis *amaris?* 5 Ut vix possent credere statum Reip. seu modum impetrandi esse mutatum. *Capere* enim sæpiùs sumitur pro comprehendendæ continendæque rei sufficere. Sic Liv. lib. 33. cap. 18. *Majus gaudium fuit, quàm quod universum homines caperent.* 6 Scilicet L. Tarquinium Collatinum, Lucretiæ maritum. Apposite utitur Florus noster voce *alterum*: *alter* enim plerumque de uno ex duobus dicitur: sic narrat Livius Annibalem in transitu Alpium *alterum* amisisse oculum. Sic hoc loco Florus duorum tantum Consulum mentionem fecerat: benè ergo dicit *alterum*, id est, unum ex duobus istis Consulibus, quos nominaverat. Atque in hoc distinguitur à voce *alius*, quod *alius* de pluribu dicatur: ut, *alii* virtutem præponunt, *alii* voluptatem, *alii* divitias, *alii* honores. 7 Quia appellabatur L. Tarquinius Collatinus. 8 Erat enim ex gente Tarquiniâ. 9 Potestate, cujus fasces sunt insignia, adepta, id est, abdicato consulatu. 10 Pellerent, exigerent. Improbat hoc factum Cic. Offic. 3. 11 In locum Collatini suffectus. 12 A *colenda plebe* sic dictus, quia plebem mirificè coluit. De hoc præter citatos vide Plutarch. in ejus vitâ. 13 Id est, summo studio. Græcismus est, ἐκπολλῆς σπουδῆς. 14 Valdè nixus est.

populi

populi majestatem. Nam & 1 fasces ei pro
concione submisit, & 2 jus provocationis
adversus 3 ipsos dedit. Et, ne 4 specie ar-
cis offenderet, 5 eminentes ædes suas in
5 6 plana submisit. Brutus verò favori ci-
vium, etiam 7 domus suæ clade & 8 par-
ricidio, 9 velificatus est. 10 Quippe cùm
studere revocandis in Urbem Regibus
11 liberos suos comperisset, protraxit in
forum, & concione mediâ virgis ce-
cìdit, & 12 securi percussit: ut planè
publicus parens in locum liberorum ad-
6 optasse sibi populum videretur. Liber
jam hinc populus Romanus, prima
adversus exteros arma 13 pro libertate
corripuit; mox 14 pro finibus; de-

1 Imperium & potestatem consularem populo, quoties concio fieret, subjecit, id est, lictores, cæteraq; consulatus insignia à se recedere jussit, ut velut privatus populi judicium subiret. Nam *submittere fasces*, est auctoritatem vimq; imperii majori atque augustiori imperio subiicere.

2 Jus appellationis à Consulibus. Legem hanc Valeriam, de provocatione latam, Antonius apud Ciceronem de Orat. 2. *patronam civitatis, ac vindicem libertatis* vocat: eâ enim effectum est, ne Consul pro arbitrio in quemvis, ex odio forte, aliave injusta causâ animadvertere posset, sed ubi populus comprobasset. Vide Liv. lib. 10. cap. 9. 3 Id est, Consules; ut hic rursùs sit Emphaticum, ut supra 1,1,9. 4 Similitudine castri aut domus regalis populum sibi infensum redderet. Inter irritamenta invidiæ Pisonianæ numerat Tac. An. 3,9,3. fuisse *domum foro immanentem*. 5 Excelso loco positas. Ædificaverat enim Consul Poplicola in summa Velia, id est, in altissima parte Palatini montis, & propterea suspicionem apud populum incurrerat, quasi arcem eam regno pararet. Vide Liv. lib. 2. cap. 7. 6 Demolitus est, in planitie ædificavit. 7 Familiæ suæ exitio, 8 Cæde. Jussit enim filios duos virgis cædi, & securi percuti; quia cum illis senserant, qui Tarquinios reges, ab ipso paucis ante diebus exactos, in regnum restituere parabant. 9 Aucupatus est favorem civium, tanquam qui velis remisque operam daret, ut verum vindicem sese libertatis publicæ, severo etiam in filios supplicio, idque abrupto omni paternæ necessitudinis vinculo, præstaret. Sic Cic. Ep. fam. 8, 10. *ne* velificatus *alicui dicaris*, id est, blanditus, gratificatus. Apud eundem legimus, *velificari honori suo*. *Velificare* autem est navigare, vela facere. 10 De conjuratione filiorum Bruti contra Remp. præter Liv. & Dionys. lege Val. Max. 5, 8, 1. Claud. in Eutrop. 1, 441. *natos hoc dedere pœnæ Profuit, & misero civem præponere fratri*. Virg. 6. Æn. 820. *natosque pater nova bella moventes Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit* 11 Filios suos, Titum & Tiberium. 12 Decollavit 13 Ad defensionem, causâ libertatis, aut propter libertatem, de libertate sumpsit, cepit. 14 Ad defensionem, causâ ditionis, territorii.

inde

inde pro 1 ſociis, 2 tùm gloriâ & imperio,
3 laceſſentibus aſſiduè 4 uſquequaq; fini-
timis : quippe cui patrii ſoli 6 gleba nulla ,
ſed ſtatim hoſtile 7 pomœrium , mediuſ- 7
que inter Latium & Tuſcos , quaſi in quo-
dam bivio collocatus , omnibus portis in 8
hoſtem incurreret : donec quaſi 8 conta-
gione quadam per ſingulos itum eſt , &
9 proximis quibuſque correptis, totam Ita-
liam ſub ſe 10 redegerunt.

1 Fœdere conjunctis. Romani enim *ſocios* ſuos appellabant, quos ita fœdere conjunctos habebant, ut & belli & pacis eſſent participes Hinc propriè *ſocii* dicuntur, qui pari conſilio, ſpe, & periculo rem aliquam inter ſe aggrediuntur. Virg. 2. Æn. *Addunt ſe* ſocios *Ripheus, & maximus armis Iphitus.* A quo *ſociale* dictum, quod ſociorum eſt : unde *ſociale bellum* , quod cum ſociis geſtum eſt : & *ſocietas* , quaſi participatio. Vide Sal. noſtrum, p.27. a. 2 Præterea. 3 Irritantibus. 4 Paſſim, aſſidue, ſemper. Plaut. *Mari terraque illas* uſquequaque *quæritat.* 5 Roma à principio tantum unam Tiberis ripam tenebat. Latium urbi ab Ortu, ab Occaſu Hetruria erat, a Meridie Vejentes. Sabini a Septentrione, hoſtes omnes. 6 Fruſtum terræ. Extenuat rem Florus, major inde admiratio oriatur. Jam enim ſub tot Regibus, & omnibus , præter Numam, bellatoribus , aliquantum agri acquiſiverant Romani. 7 Dicebatur ſpatium illud, auguratò conſecratum , quod intra murum & extra neque habitari , neque arari fas erat. Liv. l. 1. c. 44. Dictum *pomærium* quaſi *poſt murium*. Nam veteres *mœrum* dicebant *murum*. 8 Morbo ſerpente, contaminatione malorum. Dicitur *hoc contagium* , *hæc contages*, *& hæc contagio*. quæ proprie eſt morbus, qui ex contactu contrahitur : *à contingendo.* Ad eundem locum illa num. 6. ſunt referenda : *Prima adverſus exteros arma pro libertate corripuit, mox pro finibus; deinde pro ſociis, tum gloria & imperio* Et quod infra 2,9,4. dicit : *Serpſit tamen latiùs in proximos bellum* Denique quod 3,5,8. habete. *Sed hic terror Aſiæ Europam quoque Regi aperiebat.* Nimirùm ut Juſtin 1,1,8. loquitur *Proxima quæque victoria inſtrumentum ſequentis eſt.* Quam in in rem pulchra congeſſit Freinshem. infra 2,1,2. 9 Finitimis ſubactis. Ita Macedones apud Juſt. l. 7. c. 1. 10 Subegerunt.

C A P. X.

Bellum Etruſcum cum Rege Porſenâ.

1 PUlſis ex Urbe Regibus, prima 2 pro 1
libertate arma corripuit. Nam Por-

1 Tarquinios ejectos Porſena, Etruſcorum Rex armis ſummaq; vi conatur reducere: ipſe Horatii virtute, Mucii fortitudine; Clœliæ Virginis audaciâ victus populum Romanum jubet eſſe liberum. Sed Tarquinienſium civium non priùs expugnata pertinacia eſt , quam Arnus Tarquinius & Conſul Brutus infeſto utrimque concurſu perierint. Hiſtoriam hanc ſcribunt Liv. 2, 10. Dionyſ. 5, 21. Eutrop. 1, 11, Sil. 10, 482. Virg. Æn. 8,645. 2 Exſequitur jam per partes , quod propoſuerat ſupra 1,9,6.

ſena Rex Etruſcorum 1 ingentibus copiis aderat, & Tarquinios 2 manu reducebat
2 3 Hinc tamen, quamvis & 4 armis, 5 & fame 6 urgeret, occupatoque 7 Janiculo ipſis Urbis 8 faucibus incubaret, 9 ſuſtinuit, 10 repulit: 11 noviſſimè etiam tantâ admiratione 12 perculit, ut 13 ſuperior ultrò cum pænè victis amicitiæ 14 fœdera feri-
3 ret. Tunc illa 15 Romana prodigia atque miracula, Horatius, Mucius, Clœlia: quæ niſi in 16 annalibus forent, hodie fa-
4 bulæ viderentur. Quippe Horatius 17 Cocles, poſtquam hoſtes 18 undique inſtantes ſolus 19 ſubmovere non poterat,

1 Maximâ militum multitudine, maximo exercitu. *Copia* enim in plurali numero peculiariter ſignificat multitudinem exercitus: ut *Copiæ Pompeji*, *Copiæ Cæſaris*. Ter. *Viden' militem ſecum ad te quantas copias adducere?* 2 Exercitu. Sal. *Memorare poſſem, quibus in locis maximas hoſtium copias populus R. parva manu funderit* Quidam *manum* a *manando* appellatam exiſtimant, quod ex brachiis *manet*, vel quod ex eâ *manent* digiti. Hinc *plena manu*, id eſt, copiosè. Aliquando *manus* accipitur pro poteſtate Ter. *Uxor quid faciat, in manu non eſt mea.* Vide quæ nos ad Sal. p. 34. a & b. 3 Porſenam. 4 Bello. 5 Edendi cupiditate: quâ tamen invictiſſima quæque facile expugnantur. *Sæpius enim penuria, quàm pugna, conſumit exercitum, & ferro ſævior fames eſt*: ait Veg. t. lib. 3. & iterum lib. 3. *fames (ut dicitur) intrinſecus pugnat, & vincit ſæpiùs, quam ferrum.* 7 Premeret. Alias ſecundùm Virg. Æn. 1 533. *Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis.* Sed Romana gens nunquam plus animi, plus ſuperbiæ, plus roboris oſtendit, quam cùm in extrema pericula conjecta eſt. Unde Polyb. lib. 3. cap. 7. *Quippe Romani, quà publicè, quà privatim, tùm maximè ſunt terribiles, quando præſentis alicujus periculi metu acri tenentur.* 7 Oppido in Janiculo monte, trans Tyberim, à conditore dictum: vel quod *janua* eſſet Romanis in Hetruriam proficiſcentibus. 8 Anguſtiis, ingreſſui, aut cervicibus pertinaciter inhæreret, incumberet, immineret: Porſena. 9 Retinuit, cohibuit. 10 Arcuit. rejecit. 11 Ultimò, ad extremum. 12 Permovit, perturbavit. 13 Victor. *Sæpè & ipſi virtutem mirantur hoſtes*, Sive ut Cic. in Piſon. *Habet hoc virtus, ut viros fortes ſpecies ejus & pulchritudo etiam in hoſte poſita delectet.* Hæc eadem Alexandrum M. permovit, ut Porum, Indorum Regem, à ſe victum & captum in regnum ſuum remitteret. 14 Conjunctiones, pactiones firmaret & ſanciret. *Fœdus* enim licet proprie pactionem illam ſignificet, quæ ſit inter hoſtes, dùm à bello diſceditur; abuſive tamen pro quacunque conjunctione accipitur: unde *fœdus amicitiæ, amoris, benevolentiæ, officii* dicimus. 15 Romani prodigiosè, id eſt, ultra modum mortalitatis affecti, aut Romani incredibilis fortitudinis. 16 Ita infrà 1, 12, 11. de Vejis. *Laborat annalium fides, ut Vejos fuiſſe credamus.* 17 In facto Coclitis ſimili figura utitur Liv. *rem auſus plus famæ habituram ad poſteros, quàm fidei. Coclites* appellaverunt veteres, qui unum tantùm haberent oculum. 18 Ex omni parte urgentes. 19 Repellere, arcere. Sic infra 3, 10, 7. *Sed ille fortiter à Dolabella* ſubmotus eſt.

1 ponte 2 reciso 3 transnatat Tiberim, nec arma 4 dimittit. Mucius 5 Scævola 6 Regem 5
per 7 insidias in castris 8 ipsius aggreditur: sed ubi frustrato circa 9 purpuratum ejus ictu tenetur, ardentibus 10 focis injicit manum, terroremque geminat dolo. *Ut scias,* 6
inquit 11 *quem virum effugeris, idem trecenti juravimus:* cùm interim 12 (immane dictu!) hic interritus, ille trepidaret, tanquam manus regis arderet. Sic quidem viri: 7
sed ne quis sexus à laude cessaret, ecce & 13 virginum virtus. Una ex 14 obsidi-

1 Sublicio sc. id est, ligneo, Tiberi imposito, ad eam partem quâ Janiculum ab Urbe dirimitur, eâ arte constructo, ut trabes sinè fulturis eximi possent. Dictus ergo est *sublicius,* quod ligneus esset, & *sublicis* fulciretur. *Sublica* enim est palus seu pertica, quæ in aquâ defigebatur ad pontis alicujus sustentationem. Hic autem Pons primùm factus est à Pontificibus, & sæpè restitutus; unde etiam *Pontifices* dicti sunt. 2 Rescisso, revulso. Cæl. *Pontem jubet* rescindi. Non absimilis virtus Cassii Scævæ, nisi quod scutum abjicere coactus sit, cùm in mare se daret. Val. Max. 3, 2, 23. ext. 3 *Tiberine pater,* inquit, *te sancte precor, hæc arma & hunc militem propitio flumine accipias.* Huic tantæ virtuti non ingrata civitas fuit. Statua illi in comitio posita, & de publico donatus ager, ter quantum uno die circumducto aratro posset amplecti. Liv. lib. 2. cap. 10. 4 Relinquit. Sen. Epist: 120. *Non minus sollicitus ut armatus, quàm ut salvus exiret.* 5 Sinistra utens manu, quam Græci σκαίαν dicunt. Unde *Scæva* & *Scævola,* qui sinistrâ tantùm manu utuntur. Scævola enim cùm dextram foculo incenso injecisset, ensemque à Porsena datum læva manu arripuisset; *Scævola* in posterum cognominatus est. Patres C. Mutio reduci, virtutis causâ, trans Tiberim agrum dono dedêre. Liv. 2. cap. 14. 6 Porsenam. 7 Fraudem. 8 Porsenæ. 9 Scribam vocat Livius, quem milites recensentem unà cum rege Porsena in castris, & stipendium forte militibus dantem idem Livius scribit; & Mutium, qui ad regis cædem venerat, errore ductum, pro rege Scribam obtruncasse, quod ille corporis cultu nihil fermè à Rege differret. *Purpurati* autem vocantur amicorum regiorum principes, qui purpurea veste utebantur. Hac voce sæpissime pro satrapis utitur Curtius. 10 Ignibus, aut locis, in quo ignis Sacerdotis conservabatur, imponit, immittit, intrò jacit. 11 Q. d. Cùm trecenti sint è Nobilitate Romana, qui conjurarunt in caput tuum; facile conjicere potes, quantum effugeris virum, qui primus hoc decus suum esse voluit. Sunt qui legunt, *quàm vix effugeris,* id est, quàm vix effugere poteris, ut istud *effugeris* futurum notet. 12 Mirum & incredibile. 13 Romanis hoc loco quadraret. quod de Scythis prædicat Justin. 2, 1, 2. *Non virorum imperio magis, quam fœminarum virtutibus claruere.* 14 Ob fidem fœderis icti servandam. *Obsides* enim dicuntur, qui dati sunt ob fidem servandam: sive qui traduntur imperio alicujus, eâ conditione, ut, si is, qui obsides dedit, à fide recedat, recipienti sit potestas in corpus & vitam eorum sæviendi, qui dati sunt obsides. Erant autem ex primariis familiis obsides viginti, imprimis Consulum liberi, Marci Horatii filius. Publii Valerii, jam nubilis Dionys. Causam cur fœminæ etiam obsides dari solitæ sint, exprimit Tacitus: *Efficacius obligari animos eorum, quibus obsides imperatæ fuerint fœminæ: cùm infirmum charumque sexum hostili sævitiæ ac ludibrio facilè credatur expositurus.*

bus

bus 1 regi data, 2 elapsa custodiam, 3 Clœ-
8 lia, 4 per patrium flumen equitabat. Et Rex quidem tot tantisque virtutum territus 5 monstris, *valere, liberosque esse* jussit. Tarquinii tamdiu 6 dimicaverunt, donec Bruntem 7 filium 8 Regis manu suâ Brutus occidit, semperq; ipsum mutuo vulnere exspiravit; planè quasi 9 adulterum ad inferos usque 10 sequeretur.

1 Porsenæ, Hetruriæ Regi. 2 Cùm locum, quo servabatur cum cæteris, aut custodes ipsos, effugisset. Sic Tac. *pugnam & vincula elapsi.* Fugiendi occasio hæc fuit. *Cùm ad dicendam causam venissent Romani oratores, petierant virgines licentiam in amne lavandi. Hac à custodibus impetrata, monentur tantisper à flumine secedere, dùm se abluissent, & vestimenta recepissent, ne illi nudas conspicerent: cùm hoc quoque fecissent custodes, hortante ac praeunte Clœlia, natatu superato flumine, in urbem se recipiunt* Dionys. & *Romani novam in fœmina virtutem novo genere honoris statua equestri donavere: in summa Sacra via fuit posita virgo insidens equo.* Liv. lib. 2. cap. 13. 3 Virgo Romana. 4 In equo trajiciebat flumen patrium, & Romam aufugiebat. 5 Tam raræ virtutis speciminibus, ut pro monstris haberi queant. Sic. *miraculum audaciæ* dicit Livius, de Coclitis facto loquens. 6 Bellum gesserunt, pugnaverunt. 7 Natu Maximum sc. 8 Tarquinii Superbi. 9 Istis verbis Florus innuere videtur, Aruntem Tarquinium Lucretiæ vim intulisse, quem tamen omnes Sextum vocant. 10 Persequeretur.

CAP. XI.

Bellum Latinum.

I 1 Latini quoque, 2 Tarquinios asserebant. 3 æmulatione & invidiâ: ut populus, qui foris dominabatur, saltem domi serviret. Igitur omne Latium, 4 Mamilio

1 Italiæ populi seu Latii incolæ, cum tractum incolentes, qui est inter ostia Tyberis & Circejos. Triginta Latinorum populi, duce Mamiliâ Tusculano, quem Tarquinii excitaverant, arma sumunt. Romani ad Regillum lacum, Dictatore Posthumio, pro libertate pugnantes, strenuè vincunt. Indè à vicinis lacessiti, fines etiam, dùm propulsant injuriam, producunt. Quinctius Cincinnatus ex agro ad Dictaturam extractus, Æquos, qui L. Minucium Consulem in Algido monte circumsepserant, sub jugum misit. Historiæ hujus auctores sunt Liv. 2, 19. Dionys. 6, 2. Plutarch. in Coriol. cap. 3. Val. Max. 1, 8, 1. 2 Tarquinii filios defendebant, vindicabant, liberabant. 3 Neutra ferè est sine alterâ, ut à scriptoribus rectè conjungantur. Plin. in Paneg. *Æmulatio maximè nascitur ex conjunctione, alitur æqualitate, exardescit invidia, cujus finis est odium.* 4 Al. *Manilio.* Hunc florentibus adhuc rebus, ut dominationis suæ subsidia confirmaret, generum sibi elegerat Superbus.

Tuscu-

1 Propter. Hanc enim cauſam prætexebant, cùm invidia eſſet, & metus augeſcentis Rom. potentiæ.
2 Erigit.
3 *Regillus* eſt lacus in agro Tuſculano.
4 Prœlium fit, pugnatur.
5 Qui ob hanc victoriam *Regillenſis* eſt appellatus.

Tuſculano duce, quaſi 1 in Regis ultio-
nem, 2 tollit animos. Apud 3 Regilli la- 2
cum 4 dimicatur, diu Marte vario, do-
nec 5 Poſthumius ipſe 6 Dictator 7 ſignum
in hoſtes 8 jaculatus eſt (9 novum & inſigne
10 commentum) uti 11 peteretur 12 curſu.
13 Goſſus 14 equitum magiſter 15 exuere
frænos imperavit (& hoc novum) quo 3
16 acriùs incurrerent. Ea denique atro-
citas fuit prœlii, ut interfuiſſe ſpectaculo 4
Deos fama tradiderit duos, 17 in candidis
equis, 18 Caſtorem atque Pollucem, nemo

6 Summo illo magiſtratu, à quo non licebat provocare, ſed audiendum erat ejus dicto, fungens. Is ab altero Conſulum, vel belli gerendi, vel ſeditionis ſedandæ cayså nocte dicebatur, id eſt, creabatur. Poteſtas plane regia erat (omnes enim, exceptis tantum Tribunis plebis, magiſtratu ſe abdicebant) ſed ne mora corrumperetur, tantum ſemeſtris. Primus Sylla, & poſt eum Cæſar illam ſibi poteſtatem prorogari voluere. Vide Liv. l. 4. c. 17, & l. 9. c. 38. 7 Vexillum: ſic dictum ab effigie animalium, quæ in vexillis fieri conſueverunt; ut aquilæ, lupi, equi, apri; hic enim uti Romanæ legiones ſolitæ ſunt. Vide Sal. noſtrum p. 41. b. 8 Projecit. Non meminit Livius illius ſigni in hac pugna jacti in hoſtes, ut repeteretur. Ait tantum Poſthumium Dictatorem cohorti ſuæ ſignum dediſſe, ut, quem ſuorum fugientem viderent, pro hoſte haberent. Signa deſerere pro magno ſcelere habebatur. Ovid. Faſt. 3, 113. *Non illi cælo labentia ſigna tenebant* id eſt, intelligebant: *Sed ſuæ: quæ magnum perdere crimen erat*: & propterea maximum ad pugnandum incitamentum, ſigna jeciſſe in hoſtes. Quod ſæpius tentatum Romanis proſpero eventu. Vide Liv. 3, 12, 10, 4, 29, 3, 25, 14, 5. 34. 45, 11, 41, 4, 1. Cæſ. de Bel. Gal. 3, 25. Val. Max. 3, 2, 20. 9 Imò à Servio Tullio multis ante annis uſurpatum. 19 Stratagema, inventum. Ita Juſt. 21, 31. *Dein cum rapinæ occaſio deeſſet, univerſam civitatem callido* commento *circumvenit*. Sic 12, 3, 7. 32, 4, 6. 11 Repeteretur ex hoſtium caſtris. 12 Freinſhemius non *curſu* (quia manu & armis repetrendum erat ſignum) ſed *rurſus*, vel *Rurſus Coſſus*, &c. legendum putat. 13 A. Cornelius ſc. 14 Cui ſumma poteſtas erat in populum: unde & *Magiſter Populi* dicebatur, ut ait Varro. *Magiſtri* propriè dicuntur artium præceptores, pædagogi. Transfertur tamen hoc nomen ad omnes quibus præcipua cura rerum incumbit, ſive ad quoſcunque præfectos: vel quod *magis* cæteris poſſint; vel quòd *magis*, quam cæteri, diligentiam & ſollicitudinem rebus, quibus præſunt, debent. 15 Detrahere equis frænos. Simile apud Val. Max. 3, 2. 9. Liv. l. 40. c. 40. ubi dicit, *id Rom. equites ſæpè cum magna laude feciſſe ſua, memoriæ proditum eſt*. 16 Vehementius, majore vi & impetu irruerent. Polybius l. 1. c. 47. ridet Hiſtoricos, ut ignavos & inficetos, qui non verentur id genus ineptias libris inſerere, Verba ejus ſunt: *Ubi exitum non inveniunt, nec quomodo mendacium deponant, Deos & Deorum filios, in hiſtoriam rerum geſtarum, veram & ſeriam narrationem profeſſa n, inducunt*, &c. 17 Inſidentes candidis equis. 18 Fratres gemini fuerunt, Jovis ex Lædâ, ſub cygni forma compreſſa, filii. Hoc inter miracula, quæ Romanis contigêre, affirmant Val. Max. 1, 8, 1. Cic. Tuſ. Quæſt. 1. & de Nat. Deor. 2. Plut. in Coriol. Similia Florus noſter infrà 2, 12. Juſtin. 10, 3, 8. Plura congeſſit Zwinger. vel. 3. lib. 11.

dubi-

dubitavit. Itaque & Imperator veneratus est, pactusque victoriam 1 templa 2 promisit; & reddidit, planè quasi 3 stipendium
5 4 commilitonibus Deis. Hactenus 5 pro libertate: mox 6 de finibus cum eisdem Latinis assiduè & sinè intermissione pugna-
6 tum est. 7 Sora (quis credat?) & 8 Algidum 9 terrori fuerunt. 10 Satricum atque 11 Corniculum provinciæ. De 12 Verulis & 13 Bovillis 14 pudet; sed triumphavimus
7 15 Tibur nunc suburbanum, & 16 æstivæ Præneste deliciæ, 17 nuncupatis in Capito-

1 Ædem Castorum in foro fuisse testantur antiqui. Verum in quâ parte fori, dubitatur. 2 Vovit. 3 Æs militare, seu præmium quod militibus datur. Est compositum ex *stipe* & *pendo*, quia ante nummum signatum Quæstores *stipem* militibus appendere solebant, non annumerare. 4 Simul militantibus, commilitibus. 5 Ad defensionem libertatis pugnatum est. Ergo Tarquinios nec Porsenæ, nec Latinorum reduxit potentia. 6 Pro finibus, propter fines, id est, ditionem, territorium. Alterum membrum divisionis propositæ, 1,9,6. 7 Oppidum Campaniæ. 8 Oppidum Æquorum, non procul à Tusculo in alto monte situm. 9 Florus hoc dicit, ex præsenti habitu rem æstimantibus, vix credibile fieri, tantam urbem ita debilem olim fuisse, ut hæc oppida terrori esse potuerint. 10 Urbs Antiatium in Latio, incensa est à Latinis indignitate irritatis, quod Antiates urbem agrosque dediderant. 11 Latini nominis oppidum, à Tarquinio Prisco expugnatum, direptum & incensum est; sed postea instauratum. 12 Oppidum est Hernicorum, in Latio item, haud procul Româ. 13 Oppidum fuit in Latio, haud procul ab urbe Româ, via quæ Ariciam ducebat. Dictum quasi *bovis hillæ*, quod eò vulnerata bos sua trahens intestina devenerit. 14 Hæc vox in oratione suspendit vocem sensumve turpem, aut ominosum. Ita *Pulsi fugatique*, pudet *dicere*, *hostes*. 3 20. 12. Ovid. Met. 9, 530. in nefariis Byblidis literis magno artificio in tertium usque versum nomen ejus protelat: *Hanc tibi mittit amans*, pudet, ah pudet, *edere nomen*, &c. Eadem figura utitur Mart. Epigram 1 18. *Capto tuam*, pudet *heu! sed capto*, *Maxime*, *cœnam*. 15 Latinorum urbs, ad vigesimum ab urbe lapidem, Mart. Ep. 4, 57. ubi divites Romani prædia habuêre, in quibus æstivo præcipuè tempore commorabantur, propter aëris ibi temperiem. 16 Locus, in quem æstate secedimus, ubi per æstatem delectamur. De æstivis veterum deliciis vide Freinsheminm ad Curt. 5, 8, 1. Potteriores Romanos plerumque in Campaniam per æstatem secessisse, multi Scriptores docent. 17 Promissis Diis in Capitolio voce expressis seu factis, & non solum animo conceptis. Duplex enim est *Votum*, *Conceptivum* & *Nuncupativum*. *Conceptivum* est, quod animo & mente solum concipitur: sed verbis non exprimitur. *Nuncupativum* verò, quod nominatim voce declaratur atque vovetur, ut si dixero: Si valetudinem recuperavero, statuam argenteam in templo Apollinis constituam & erigam. Qui vota nuncupassent, ea libellis inscripta porticibus affigebant. *Votum* est à verbo *vovere*, quod propriè est aliquid Deo sanctè promittere. Unde promissio ejusmodi, facta Deo, *votum* dicitur. Quoniam verò ea vehementer desideramus, quæ voto à Deo petimus, fit ut aliquando *votum* pro desiderio captatur. Unde *voti compos* is dicitur, qui desiderium suum assecutus est.

lio votis petebantur. Idem tunc 1 Fæſu- 9
læ, quod 2 Carræ nuper: idem nemus
3 Aricinum, quod 4 Hercynius ſaltus:
5 Fregellæ, quod 6 Geſoriacum: 7 Ti-
beris, quod 7 Euphrates. 8 Corioloſ quo-
que (pro' pudor!) victos, adeò gloriæ
fuiſſe, ut 9 captum oppidum Cajus Mar-
ciusCoriolanus quaſiNumantiam autAfri-
cam nomini 10 induerit. Exſtant & parta 10
de 11 Antio 12 ſpolia, quæ Mœnius in
13 ſuggeſtu fori, 14 captâ hoſtium 15 claſ-
ſe, 16 ſuffixit; ſi tamen illa claſſis: nam
ſex fuêre 17 roſtratæ. Sed hic numerus, illis
initiis, navale bellum fuit. 18 Pervicaciſ- 11
ſimi tamen Latinorum Æqui & Volſci fue-
re, & quotidiani, ut ita dixerim, hoſtes.
Sed hos præcipuè Lucius Quintius domuit, 12
ille Dictator 19 ab aratro: qui obſeſſa,
ac pænè jam 20 capta Marci Minucii con-
ſulis caſtra, egregiâ virtute ſervavit. Me- 13
dium erat forte tempus ſementis, cum pa-
tricium virum, innixum aratro ſuo, li-
ctor in ipſo opere deprehendit. Indè in
aciem profectus, ne quid à ruſtici operis
imitatione ceſſaret, victor 21 more pecu-

1 Etruriæ civitas: unde incolæ ejus *Fæſulani* appellantur. In hujus agri oppido caſtra poſuit Catilina, teſte Cicerone & Salluſtio in Cat.
2 Meſopotamiæ urbs.
3 *Aricia* urbs fuit Latii à Roma viginti milliaria diſtans.
4 Hercynium nemus, Hercynia ſylva, omnium Germaniæ ſylvarum longè maxima.
5 Oppidum Latinorum non procul à Liri amne, à Samnitibus captum bello Samnitico, & à Romanis receptum.
6 Portus Morinorum in Gallia Belgica, quod nunc Caletum dicitur. 7 Nobiliſſima Orientis flumina. 8 *Corioli* oppidum Volſcorum a C. Marcio captum, ipſi cognomen Coriolano fecit. 9 Occupatum. 10 Addiderit. 11 Volſcorum erat in Latio Metropolis, maritima urbs. 12 Nautica ſcilcet roſtra navium intelligit. 13 Loco edito, ubi concionabantur: à *ſuggerendo*, id eſt, aggerendo, dicto. Indè illud celebre nomen *Roſtra*. 14 Occupatâ. 15 Navium multitudine. 16 Affixit, in ſublimi fixit. 17 In porâ æneo munitæ roſtro. Unde χαλκιμβόλους vocat Plutarch. in Ant. quod ſcilicet *roſtra* ſive ἐμβολαὶ facta eſſent *ex ære*. Hinc & *æratas naves* Virgilius vocat. 18 Pertinaciſſimi, nulli cedentes: nam cum iis annis 72. vario Marte pugnatum eſt, quouſque magna clade à Camillo Dictatore victi ſunt. De his lege Liv, lib. 3, & 4. 19 Plin. lib. 18. cap 5. *Fortiſſimi viri & milites ſtrenuiſſimi ex agricolis naſcuntur.* De Quintio vide Liv. lib. 3 cap. 26. & 20 Occupata. 21 Instar pecudum, ut ſolent pecudes.

dum

14 dum 1 ſub jugum miſit. Sic expeditione finitâ, rediit 2 ad boves rursùs 3 triumphalis agricola. 4 Fidem numinum! quâ velocitate? intra quindecim dies cœptum, peractumque bellum; prorsùs ut feſtinaſſe Dictator ad relictum opus videretur.

1 Haſtas diſpoſitas in ſpecium patibuli, in ſignum extremæ ſubjectionis. Nam *ſub jugum mitti* dicuntur hoſtes victi, ereptis omnibus armis, teliſque, cum haſtis defixis duabus in terrâ, tertiaque ad ſummum earum deligatâ, ipſi eam jubentur ſubeuntes tranſire: idque potiſſimum apud Romanos fiebat, quoties hoſtes, traditis armis, deditionem facerent. *Jugum* enim ſæpiùs ſumitur pro eo, ſub quo ignominiæ gratiâ victi hoſtes mitti ſolebant: quod fiebat eò modo jam dicto. Ab hac ſignificatione vocis *jugi* derivatur verbum *ſubjugare*, id eſt, debellare, atque imperio ſuo ſubjicere. *Jugum* item eſt vertex, ſive cacumen montis. Virg. *Dum* juga *montis aper, fluvios dùm piſcis amabit*. *Jugum* quoque eſt ligneum inſtrumentum, quo junguntur boves & arctantur. Item lignum, quo textores telam convolvunt. Ovid. *Tela* jugo *juncta eſt, ſtamen ſecernit arundo*. *Jugum* apud Ciceronem etiam ſæpiùs ſumitur pro ſervitute, onere, vel tyrannide. *Jugum* etiam ſunt tabulæ navium, in quibus remiges ſedent, quæ & *tranſtra* vocantur. Virg. *Indè alias animas, quæ per* juga *longa ſedebant, Deturbat laxatque foros*. 2 Ad agriculturam. 3 Qui triumphaverat. Ita *triumphalis arator*, apud Plin. l. 18. c. 3. 4 Bone Deus! Sic *apud* Comicos *hominum fidem! Divûm fidem*.

CAP. XII.

Bellum cum Etruſcis, Faliſcis, & Fidenatibus.

1 1 Aſſidui verò, & 2 anniverſarii hoſtes ab Etruriâ Vejentes: adeò ut extraordinariam manum adversùs eos promiſerit, 3 privatumque geſſerit bellum

1 Rebus Romanorum accisis, bellum Reipublicæ nomine contra Vejentes ſuo periculo 306. Fabii moverunt, qui ad Cremeram flumen cæſi: ſunt dies prœlii inter nefaſtos relatus: porta quâ ad bellum exierant, Scelerata pro Carmen ali dicta eſt. Vejorum urbs decennio obſeſſa tandem cuniculis & duce Camillo expugnanda fuit. Fidenates Latini dum facibus armati in prœlium ruunt, ut Romanam aciem percellerent, ipſis faces à Romanis ereptæ ſunt, profligantur, cæduntur, urbs eorum capta eſt. Faliſcos Etruſcorum populos Camilli Juſtitia vicit & probitas, remiſſo ad Faliſcos puerorum magiſtro proditore. Hiſtoriam 306. Fabiorum ſcribunt Liv. 2, 4, 8. Dionyſ. l. 9. cap. 17. Eutrop. 1, 11. Ovid. Faſt. 2, 195. Silius 2, 3, & 7, 40. 2 Qui ſingulis annis, velut ſtato tempore, eos laceſſerent. Sic apud Liv. l. 4, c. 45. *Equorum jam velut* anniverſariis armis *aſſueverat civitas* 3 Privatis copiis, & ſumptibus. *Privatum* enim *bellum* dicitur quod privati gerunt, tanquam non concernens Remp.

1 gens una Fabiorum. Satis ſuperque
2 idonea clades. Cæſi apud 3 Cremeram 2
4 trecenti: 5 patricius exercitus: & 6 *ſcele-*
rato ſignata nomine, quæ 7 proficiſcen-
tes in prœlium porta 8 dimiſit. Sed ea 3
clades ingentibus 9 expiata victoriis, poſt-
quam per alios atque alios ducens 10 ro-
buſtiſſima capta ſunt oppida: 11 vario
quidem eventu. 12 Faliſci ſe 13 ſponte 4
dediderunt. 14 Cremati ſuo igne Fide-

1 Familia ſola Fabiorum: cujus ſex ſtirpes fuère. Prima eorum eſt, qui *Vibulani* (a *Vibone* forſan oppido, quod in Brutiis condidit Hercules) altera, qui *Ambuſti* dicti, (auctore Feſto, à Fabio Eburno quòd fulmine *ambuſtus* ſit) tertia, qui *Maximi* à Q. Fabio Rulliano, qui Cenſor cum P. Decio, omnem forenſem turbam ſecretam in quatuor tribus conjecit, Urbanaſq; appellavit. Quæ res adeo gratis animis accepta eſt, ut *Maximi* cognomen, quod tot victoriis non pepererat, hac temperatione ordinum adeptus ſit. Liv. l. 9. quarta, qui *Pictores* a Q. Fabio, C. F. qui primus ædem Salutis pinxit. Plin. l. 35, c. 4. quinta, *Buteones*; poſtrema eorum, qui *Dorſones* appellati ſunt. De Fabiis, vide quæ nos ad Sal. p. 201. a. & b. & Val. Max. p. 71. ſolummodò addam, quòd cognomen hoc *Fabiorum* ſortiti ſint ex re ruſtica, nempe a *fabarum* ſatione, ſicut alii veterum haud infimæ ſortis. ita Cicerones, Piſones, ac Lentuli ob ciceres, piſa, lenteſque eximiè ſatas, generoſum familiæ nomen ad invenêre. 2 Non modicâ, ſed ſatis magna ſtrages. Diem hujus cladis Ovid. 2. Faſt. de Idibus Februarii ita canit: *Hæc fuit illa dies, in qua Vejentibus arvis Tercentum Fabii, ter cecidere duo.* 3 Fluvium Tuſciæ haud procul Vejis diſtantem. 4 Livius l. 2. c. 49. & l. 2. c. 50. Dionyſ. l. 17. c. 9. Sen. de de benef. l. 4. c. 30. & Ovid. loco citato *ſex & trecentos* numerant. 5 Conſtans ex patritiis, id eſt, Senatorum progenie, hoc eſt, iis, qui à primis Senatoribus, a Romulo inſtitutis, oriundi erant. 6 Al. *Scelerata* legunt. Ea autem porta antea *Carmentalis* vocabatur, inter ſaxum Tarpejum & Tiberim ſita: ſed nomen mutavit ob emiſſos Fabios, quaſi ipſa in cædem eorum conſenſiſſet. Undè Ovid Faſt. 2, 202. *Carmentis porta dextra eſt via proxima Iano. Ire per hanc noli, quiſquis es, omen habet: illa fama refert Fabios exiſſe trecentos, Porta vacat culpa: ſed tamen omen habet* Et ſimili argumento *Sceleratus vicus* dictus eſt apud Liv. l. 1. c. 48. *Sceleratus campus* apud eundem Liv. l. 8. c. 15. *Sceleratus collis*, ubi Phalaridis taurus fuerat apud Diodor. Ita *Scelerata Caſtra* apud Suet. in Claud. c. 1. Apud Cretenſes locus quidam *Impudentia* vocabatur. 7 Fabios. 8 Emiſit, vel exeundi poteſtatem dedit. 9 Placata, punita. *Expiare* propriè eſt verbum ſacerdotale. 10 Munitiſſima 11 Diſpari certè exitu. 12 Populi Italiæ, ab *Haleſo* ita appellati. Ovid. Faſt. 4, 73. *Venerat Atrida fatis agitatus Haleſus: A quo ſe dictam terra Faliſca putat: Hi autem* ait Servius ad 7. Æn. *immutato* H. *in* F. *Faliſci dicti ſunt: ſicut Febris dicitur, quæ ante Hebris dicebatur. Nam poſteritas in multis nominibus F. pro H. poſuit.* Urbi autem *Falerii* & *Faliſca* fuit nomen. 13. Ultrò, non coacti in poteſtatem Romanorum ſe tradiderunt. 14 Combuſti. Non abſimilia deſperationis exempla referunt Polybius de Abydenis: Plut. in Bruto, de Xanthiis in Lycia: Liv. l. 21. c. 14. de Saguntinis: Florus noſter l. 2. c. 11. de Carthaginenſibus: & l. 2. c. 18. de Numantinis: & Val. Max. 3, 2. 7. Judæos quoque templum Hieroſol. efflagrantem urbem lætis vultibus aſpexiſſe, quod ita nihil eſſent hoſtibus relicturi, ſcribit Joſeph. bell. Jud. l. 6. c. 38.

nates

nates. 1 Rapti 2 funditus 3 deletique Ve-
5 jentes. 4 Falisci cum obsiderentur, mira
visa est 5 fides 6 Imperatoris, nec immeritò: quòd 7 ludimagistrum, urbis proditorem, 8 cum iis, quos 9 adduxerat,
6 pueris, vinctum 10 sibi 11 ultrò remisisset. Eam namque vir 12 sanctus, & sapiens, veram sciebat victoriam, quæ salva fide, & 13 integra dignitate 14 pareretur:
7 Fidenæ, quia pares non erant 15 ferro, ad terrorem movendum facibus armatæ, & 16 discoloribus, 17 serpentum in modum, 18 vittis, furiali more processerant: sed
8 habitus ille 19 feralis 20 eversionis omen fuit. 21 Vejentium quanta 22 res fuerit, indicat 23 decennis obsidio. Tunc primum 24 hiematum sub pellibus: 25 taxata 26 stipendio 27 hiberna: 28 adactus miles sua

1 Occupari. *Rapere* semper celeritatem notat, & violentiam. Hic *raptos* tamen dicit Vejentes, qui decenni obsidio vix subacti sunt. 2 Prorsùs, à fundo. 3 Extincti, eversi. 4 Al. *Faliscis, cùm obsiderentur*, &c. 5 Extat historia apud Liv. l. 5. c. 27. Val. Max. 6, 5, 1. Plut. in Camil. 6 Camilli. Livius eum Tribunum militum consulari potestate fuisse tradit. 7 Qui ludo litterario, id est, scholis publicis præerat. 8 Notat enim liberorum eam esse charitatem, ut omnia extorqueat, omnem pertinaciam frangat. 9 In castra Romana, ad Imperatorem. 10 Faliscis. 11 Sponte, non lacessitus, aut monitus. Sic medicum venale Pyrrhi caput offerentem ad eum remisit Curius: infra l. 1. c. 18. 12 Justus, integer. 13 Inviolatâ existimatione, reputatione. Cic. de Invent. l. 2. ita definit: *Dignitas est alicujus honesta & cultu, & honore & verecundiâ digna auctoritas.* 14 Pararetur. Sic supra: *unius manu* parta *victoria.* 15 Armis 16 Diversorum colorum. 17 Effigie ac forma anguium. Florus ergo fictos factosque angues è discoloribus vittis fuisse innuit. Livius veros angues, cujus hæc sunt verba l. 4. c. 17. *Indè terror maximus fuit, quod Sacerdotes eorum, facibus ardentibus, anguibusque prælatis incessu furiali militem Romanum insueta turbaverunt specie.* 18 Ligamentis capitis, id est fasciis, quas circum caput veteres, vel crines, vel serta, aut flores, aut quidvis aliud religabant. 19 Funestus, exitialis. Veteres superstitiosi, qui omnium observationibus se totos addixerant, etiam genus vestitus, sive habitum & colorem eò vel imprimis trahebant. 20 Excidii augurium fuit. Victi enim sunt a Dictatore Q. Servilio. 21 Historiam hanc lege apud Liv. l. 5. c. 19. &c. Eutrop. fin. l. 1 Plutarch. in Camil. c. 8. Val. Max. 5, 6, 8. 22 Respublica. Sic infra 3, 22, 5. *Satis tanto hosti uno imperatore resistere* res *Romana non potuit.* Ita sæpissimè auctores. 23 Decem annorum. Sic etiam Troja decennem obsidionem pertulit. 24 Hyems peracta, statio hyberna habita. 25 Æstimata. Utitur hoc verbo ultin. 5, 7, 11. & Sen. *Tanti quodque malum est, quanti illud* taxavimus. 16 Militari sc. 17 Loca, in quibus milites hyeme commorantur. 28 Adacti milites. Singularis pro plurali.

sponte jurejurando, *nisi captâ urbe* 1 *remea-* 9
ret. Spolia de Larte Tolumnio 2 Rege ad
3 Feretrium reposita. Denique non 4 sca-
lis, nec 5 irruptione; sed 6 cuniculo, &
7 subterraneis dolis 8 paractum urbis ex-
cidium. Ea denique visa est prædæ magni- 10
tudo, cujus 9 decimæ 10 Apollini 11 Pythio
mitterentur: universusque populus Ro-
manus ad 12 direptionem 13 urbis vocare-
tur. Hoc tunc Vejentes fuêre: nunc fuisse 11
quis meminit? quæ 14 reliquiæ? quod-ve
vestigium? 15 Laborat annalium fides, ut
Vejos fuisse credamus.

1 Recederet, id est, si milites remearent nisi capta urbe, aut si remearent urbe non capta, omnes illæ exsecrationes in caput eorum verterentur. Nota hic stultitiam votorum & juramentorum. Apud Florum nostrum l. 3. c. 10. occurrit simile factum Helvetiorum, qui mænia sua incenderunt, quasi sacramento, ne redirent. Simili juramento se aliquando obstrinxêre Lacedæmonii, cum Messenios obsiderent, *non prius, quàm Messeniam expugnassent, reversuros*. Just. l. 3. c. 4. Cæsaris etiam milites belli civili jurarunt, *non redituros ex acie, nisi victores*. 2 Vejentium. 3 Jovem. Vide suprà 1, 1, 11. 3 *Scalæ* a *scandendo* dictæ sunt, quod his altiora *scandamus*. 5 Impetu, incursione. 6. Subterraneo meatu. *Cuniculus* enim est foramen sub terra occultum, ad suffodiendas urbes inventum: a similitudine animalis, quod cavernis subterraneis delectatur. Hinc *agere cuniculos*, est specus subterraneos effodere, per quos occultus in locum aliquem fiat aditus. 7 Cuniculis. 8 Confectum. 9 Decima pars prædæ. 10 Quòd scilicet ejus ope & consilio vicerunt. 11 Pythonis serpentis interemptori, cujus pelle tripodes in templo Delphico tectæ erant. Ovid. Met. 1. *Instituit sacris celebri certamine ludos, Pythia perdomitæ serpentis nomine dictos*. 12 Populationem, spoliationem. 13 Vejentanæ. 14 Vestigia? Q. d. nulla. Ita cecidit Persepolis, de quâ Curt. 5, 7, 9. eleganter: *Hujus vestigium non inveniretur, nisi Araxes amnis ostenderet*. Propert. l. 4. El. 11, 27. *Et Veji veteres, & vos tùm regna fuistis: Et vestro posita est aurea sella foro Nunc intra muros pastoris buccina lenti Cantat, & in vestris ossibus arva metunt*. 15 Periclitatur. Sed profectò talium apud Sapientes nunquam laborat fides. Ipse Seneca l. 1 Controv. 1. multis docet, *maxima & firmissima mutari, minui, tolli, aboleri; omnium instabilem & incertam felicitatem esse*.

CAP. XIII.

1 *Bellum Gallicum.*

1 2 HInc ſive invidia Deûm, ſive 3 fa-
to, 4 rapidiſſimus procurrentis
imperii curſus parumper Gallorum Se-
2 nonum incurſione ſupprimitur. Quod
tempus populo Romano neſcio utrum cla-
3 de 5 funeſtius fuerit, an virtutum 6 experi-
mentis ſpecioſius. 7 Ea certè fuit 7 vis ca-
lamitatis, 8 ut in experimentum illatam
putem divinitus, ſcire volentibus im-
4 mortalibus Diis, an Romana virtus im-
perium orbis mereretur. 9 Galli Seno-

1 Hujus belli meminerunt Liv. 5,36. Val. Max. 1,5 14 Plutarch. Camillo c. 27. Virg. Æn. 8,6 32 Mart. 13,74. Ovid Fast. 6, 351. 2 Al. *hic.* Galli Senones, à legatis Romanorum irritati, dùm ſponte Clusii obſidione ſolvunt, ad Alliam flumen occurrentes Romanos profligant: diſſipatos inſecuti, Urbem diripiunt, diruunt, incendunt: indè ad Capitolium ſedent menſes ſeptem, ſed Galli à Camillo Dictatore cæduntur: Roma liberatur. Galli iterum ad Anienis ripam poſt triceſimum annum cæſi ſunt. Intra duodecimum annum deinceps in agro Pontino afflicti, tandem à Dolabella ad lacum Vadimonis ad unum omnes Senones deleti ſunt. Olet hoc paganicam impietatem: ſicut illud Curtii 6,2,19. *Nec ſibi ignaviam militum obſtare*, *ſed* Deorum invidiam, *qui fortiſſimis viris ſubitum patriæ deſiderium admoviſſent*, &c. Et ab eodem turbido fluit alveo querela Macedonum apud eundem 10,5,10 ſuper obitu Alexandri magni, *tam viridem*, *& in flore ætatis fortunæque*, invidia Deum *ereptum eſſe rebus humanis.* 3 Poteſtate illa, qua res humanas inevitabili ſorte diſpoſuit. 4 Velociſſimus, id eſt, dùm imperium Romanum celeriter & inſigniter incrementum capit. Eâdem ſimilitudine utitur Sen. Ep. 101. ubi de Cornelio Senecione loquitur: *in ipſo procurrentis pecuniæ impetu raptus eſt*, id eſt, dum & celeriter & inſigniter diteſcit, ac ſe collocupletat dùm res familiaris ejus, & grande & velox incrementum capit, morte interceptus eſt. 5 Pernicioſius, exitialius. 6 Tentamentis, probationibus pulchrius, magnificentius. Nihil hoc membro in toto Floro gravius, ſapientius & argutius. 7 Moles. 8 Propter explorationem. Res adverſas Virtutum eſſe experimenta, judicavit etiam Plin. l. 9. Ep. 16. *Nequaquam par Gubernatoris eſt virtus, cùm placido, & cum turbato mari vehitur: tunc admirante nullo illaudatus, inglorius ſubit portum: at cum ſtridunt funes, curvatur arbor, gubernacula gemunt, tunc ille clarus, & Diis maris proximus.* 9 Galliæ Celticæ populi, inter Sequanam & Ligerim.

nes, 1 gens 2 naturâ ferox, moribus 3 incondita, 4 ab hoc ipsâ corporoum 5 mole, perindè armis ingentibus, adeò 6 omni genere terribilis fuit, ut planè nata ad hominum 7 interitum, urbium 8 stragem, videretur.
5 9 Hi quondam ab ultimis terrarum 10 oris, & cingente omnia 11 Oceano, ingenti 12 agmine profecti, cùm jam media vastassent, positis inter 13 Alphes & 14 Padum 15 sedibus, ne his quidem contenti, per Italiam 16 vagabantur.
6 Tum 17 Clusium ob-

1 Natio. *Gens* enim modo nationem significat. Virg. *Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor.* Quanquam *gentis* appellatio generalior esse videtur, multasque sub se comprehendere nationes. *Gens* enim Itala Latinos habet, Hetruscos, Campanos, Umbros, Picentes, & hujusmodi. Modò significat familiam & domum: at, *gens Ælia, Valeria*, pro Æliorum & Valeriorum familia. Undè *gentiles* dicuntur, qui ex eadem familia sunt & *gentilitius*, quod est ex gente aut familia. 2 A natura, per naturam indomita, fera. *Natura* propriè sumitur pro generatione & nativitate viventium; atque hæc est prima & germana, tam apud Latinos, quam apud Græcos, hujus vocis significatio. Dicitur enim Latinis *natura*, quasi à *nascendo*. Græcis verò *natura* dicitur φύσις, ἀπὸ τοῦ φύειν, quod est *nasci*. 3 Agrestis, rudis, impolita. 4 Insuper, præterea. 5 Proceritate, magnitudine. 6 Similiter de Vercingetorige Florus noster infra 3, 10.20. 7 Exitium. 8 Eversionem. 9 Galli Senones. 10 Finibus. Virg. *Trojæ qui primus ab oris.* *Ora* propriè est extremitas cujusque rei. Hinc vestimentorum extrema *Ora* dicuntur. 11 Mari magno. *Oceanus* enim appellatur universum mare, quod universam circuit terram. *Oceanus* (secundum Poëtas) fuit Cœli & Vestæ filius, & maritus Tethyos, quem Poëtæ maris Deum esse asserunt. Dictus est autem *Oceanus*, à Græca voce ὠκὺς, id est, *velox*, ut quidam putant. Hic Oceanus in varia Maria ac sinus varie distribuitur. Vide quæ nos ad Sal. p. 233. b. 12 Exercitu. 13 Montes altissimos, disterminantes Galliam ab Italia. A candore nivium nomen habent. 14 *Padus* (vulgò *il Po*) fluvius est Italiæ aurifer, sicut Tagus Hispaniæ, Hebrus Thraciæ, Pactolus Asiæ, Ganges Indiæ, ut l. 33. docet Plin. Hic fluvius nulli amnium claritate est inferior, Græcis dictus *Eridanus* Ἠριδανός, ac pœna Phaëtontis insignis, ex imis radicibus montis Vesuvii profluens. 15 Habitationibus, domiciliis. Virg. Sedes *ubi fata quietas Ostendunt.* Proprie est sella, in qua sedemus. 16 Hùc illùc oberrabant. *Vagari* est à nomine *vagus*: *vagi* autem proprie dicuntur, qui sine negotio modò hùc, modò illùc inutiliter discurrunt; sic dicti, quòd *vacui*, id est, sine negotiis, *aguntur*. Hinc *vagari* dicimus inutiliter peragrare, huc illuc oberrare. Virg. Æn. *Uritur infelix Dido, totaque* vagatur *Urbe furens.* Et *vagabundi* vocantur, qui modò huc, modò illùc discurrentes, tempus inutiliter absumunt. 17 Urbem Etruriæ, Porsenæ quondam Regiam.

sidebant.

sidebant. 1 Pro sociis ac 2 fœderatis populus Romanus 3 intervênit. Missi ex more 4 legati. 5 Sed quod jus apud Barbaros?
7 6 ferocius agunt: exindè certamen. 7 Conversis igitur à Clusio, Romamque venientibus, ad 8 Alliam flumen cum exercitu Fabius Consul occurrit. Non 9 temerè fœdior clades. Itaque 10 hunc diem 11 fastis
8 Roma damnavit. 12 Fuso exercitu, jam mœnibus Urbis appropinquabant. Erant nul-

1 Ad defensionem sociorum. Livius tamen l. 5. c. 35 expressè scribit, Clusinis ad versus Romanos nullum Jus societatis amicitiæve fuisse. 2 Fœdere & amicitiâ conjunctis. 3 Intercessit. Sic interveniunt raptæ pugnantibus: suprà l. 1, 14. 4 Viris ejusmodi, qui legationem suscipe-rent, & mandata perferrent. *Legatus* enim is dicitur, qui legationem suscipit, qui mandata perfert. Virg. Legati *responsa ferunt*. *Legatus* item in bello dicebatur, qui imperatoris potestate fungebatur, maximamque eo absente in exercitu obtinebat auctoritatem, aut qui ab Imperatore cum parte copiarum in expeditionem mittebatur, aut præsidio præficiebatur. Legati autem à Romanis missi fuêre tres Fabii, quorum Q. Fabius Ambustus, quia contra jus gentium arma in Gallos moverat, reposcebatur a Brenno Rege dedi eum sibi aut puniri: qui cùm legationem suam à populo Romano contemptam intellexisset, exercitum, relicto Clusio, movet ad urbem Romam, armis injuriam vindicaturus. Fabio Ambusto ob liberatam urbem Romam ob hanc causam Tribunus plebis diem dixit; sed tempestiva mors judicio & pœnæ reum eripuit. 5 Hi enim, quoniam *plurimùm gladiis ac potestate valent ferri*, anteire se judicant. Undè Marcellinus: *Barbaris omne jus in viribus esse assuevit.* Ita Tiridates apud Tacit. An. l. 15. c. 1. inquit: *Id in summâ fortuna æquius, quod validius.* Nec tamen ad solos Barbaros hoc pertinet. Audi ex principe Græcorum urbe principem Lysandrum: qui *Argivis, in controversia de agris adversus Spartanos justiora sese asserre argumenta dicentibus, gladium stringens: Qui hunc, inquit tenet optimè de finibus agrorum disputat.* Plutarch. Apophth. Lacon. cap. 94. 6 Al. *ferro causas.* Sic apud Tac. Germanorum *rixæ raro conviviis, sæpius cæde & vulneribus transiguntur.* 7 Gallis scilicet. 8 Umbriæ fluvium in Sabinis, ex Crustumenis montibus in Tiberim defluentem: ubi Romanus exercitus à Gallis profligatus est. 9 Facilè. Quin. *Ingeniorum præcox genus non temerè pervenit ad frugem.* 10 Quo Romani à Gallis cæsi sunt. 11 Inter atros & nefastos dies retulit, connumeravit. Lucan. 7. 403. Et *damnata diu Romanis Allia Fastis*: dictusque *Alliensis* & *Cremerensis dies*: quem Liv. & Tac. faciunt ad diem 15. Kal. Sextiles, id est, postridiè Idus. 12 Profligato, prostrato, victo. Virg. *Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram Fudimus insidiis, totaque agitavimus urbe, Apparent.* Propriè *fundo* significat dispergo, diffundo, emitto. Et quia metalla igne liquefacta funduntur *fundere* etiam dicuntur artifices aliquem, cùm effigiem alicujus arte fusoria exprimunt: undè metalla dicimus *fusa*, id est, liquefacta. Vide Sal. nostrum p. 35. a.

la 1 præsidia. 2 Tum igitur, aut nunquam
aliàs, apparuit vera illa Romana 3 virtus.
Jam primum majores natu 4 amplissimis 9
usi honoribus, in forum coëunt: ibi 5 de-
vovente Pontifice, Diis se 6 manibus con-
secrant: statimque in suas quisque ædes 10
regressi, sicut 7 in trabeis erant, & 8 am-
plissimo cultu, in 9 curulibus sellis sese
posuerant: ut cum venisset hostis, 10 in-
sua dignitate morerentur. Pontifices, 11

1 Sive Romani multum Gallorum arma contempserint secunda, quæ diu faverat, fortuna ebrii sive fato id cum Floro adscribere libeat, eos multum hic errasse certum. Quid enim insanius, quàm nudare, quæ sufficerent, præsidiis urbem? juventutem educere? *Præsidium* propriè dicuntur milites, qui unius præfecti imperio parent, & custodiæ, vel defensioni arcis, oppidi, vel personæ præsident. 2 Infrà 2,2,22. *Romana urbis magnuitdo calamitatibus ferè approbatur.* 3 Robur & fortitudo animi. *Virtutis* enim vocabulum apud Latinos, teste Cic. 2 Tusc. Quæst. à *viro* videtur deductum esse: undè etiam sæpe pro fortitudine & vi (ut & hoc loco) quæ viri propria virtus est, propter excellentiam accipitur. Horat. Est *in juvencis, est in equis patrum* Virtus. Quoniam autem fortitudo cæteris omnibus virtutibus excellit, factum est, ut omnes rectæ animi affectiones *virtutes* appellentur. 4 Qui curules gesserant magistratus. Hi enim honores amplissimi Romæ fuerunt. *Honore usi* simpliciter dicebantur, qui magistratum gesserant, quos & *Honoratos* dixerunt. 5 Morti addicente solenni prece. Devotionis formula hæc erat, *Jane, Jupiter, Mars, Pater Quirine, Bellona, Lares, Divi Novensides, Dii Indigetes, Divi, quorum est potestas nostrorum hostium, Diique Manes, vos precor, veneror, veniam peto, obsecroque uti Populo Romano Quiritium vitam salutemque prosperetis, hostesque populi Romani Quiritum terrore, formidine, morteque afficiatis; sicut verbis nuncupavi, ita pro Republicâ Quiritium exercitu, legionibus auxiliis pop. Rom Quiritium legiones auxiliaque hostium mecum Diis Manibus Tellurique devoveo.* Hoc igitur modo pro reliquis Romanæ Reipublicæ se devoverunt Senatores isti decrepiti, quorum exemplum posteà secutos Curtium & Decios, ex historia Romana constat. Videndus præter alios Casaubonus ad Suet. Calig. c. 14. 6 Inferis devovent. 7 Trabeis amicti erant. Fuit enim hoc studium Veteribus, ut extremo discrimini jam propinqui, quàm decentissime morerentur. Sic Cleopatra, *maximos induta cultus* ad mortem se paravit: infrà 4, 11. 11. Et *Varus, liberti, quem id facere coëgerat, manu, cum se insignibus honorum velaret, jugulatus est.* Velle. 2, 71. 5 Suet. Aug. c. 99 *Supremo die petito speculo, capillum sibi comi, ac malas labantes corrigi præcepit.* Vide Curt. 5, 9. 2. & Justin. 14, 6. 9. Socrates tamen hausturus cicutam, oblatum ab Apollodoro talem cultum, animo magno respuit. 8 Augustissimo habitu. 9 Quibus ipsi, dùm Ædilis Curulis officio fungebantur, utebantur. *Sella curulis* fuit sella eburnea, quâ in publico & privato loco sedendi causa utebantur: vide suprà. 10 In suæ dignitatis insignibus.

&

&c 1 Flamines, quicquid religiosissimi in templis erat, partim in doliis defossa 3 terræ recondunt, partim imposita 4 plau-
12 stris secum avehunt. Virgines simul 5 ex sacerdotio Vestæ, 6 nudo pede fugientia 7 sacra comitantur. Tamem 8 excepisse fugientes unus è plebe fertur Lucius 9 Albinius, qui depositis uxore & liberis, 10 virque in 11 ultimis, 12 religio publica 13 pri-
13 vatis affectibus antecellebat. 14 Juventus verò, quam satis constat vix mille hominum fuisse, duce Manlio, 15 arcem Capitolini montis 16 insedit, 17 obtestata ipsum 18 quasi præsentem Jovem, *ut, quemadmodùm ipsi ad defendendum templum* 19 *ejus concurrissent*, 20 *ita ille virtutem*
14 *eorum numine suo tueretur*. Aderant interim Galli, apertamque Urbem primò tre-

1 Sacerdotes, *Flamines*, ut Varro testatur dicti sunt, qui caput vinctum habent filo, & cognomen accipiunt ab eo Deo, cui sacra faciunt. Ergo *flamen* dictus videtur quasi *filamen* à *filo* lanæ, quo caput vinctum habebat, quo aperto omnino capite esse non liceret. Livius scribit Numam flaminem Jovi assiduum sacerdotem creavisse, insignique eum veste & curuli regiâ sellâ adornasse, hinc duos flamines adjecisse, Marti unum, alterum Quirino. 2 Sanctissimi, quòd maxima religione colitur. 3 Humi abscondunt. Loquitur de mysteriis, quæ non nisi initiati aut spectare, aut audire poterant. 4 Curribus. 5 Vestæ Deæ consecratæ. 6 Reverentiæ & humilitatis ergo. Κακοζηλίαν diabolicam hîc animadverte. Jusserat Deus Mosen, cùm illi appareret in rubo, *excalceare se*, locum namque terram sanctam esse, in quo staret, sicut legimus Exod. 3. 7 Cæremonias, religiones, rebus ipsis consecratas, ut Deorum imagines, &c. Sic Virg. Æn.2. *Tu, genitor, cape sacra manu. patriosque penates.* 8 Accepisse plaustro seu curru. 9 Ita Livius lib. 5. cap. 40. At Val. Max. 1. 1. 10. L. Alvanium eum vocat. 10 Vestales scilicet. 11 Periculosissimis. 12 Sanctitas. 13 Propriis liberis & uxori prævalebat, plus poterat. 14 Juvenes Romani. 15 Ipsum Capitolium sive templum Capitolinum. 16 Occupavit ad intercipiendos hostes. 17 Obnixè precata. *Obtestari* enim est precari, orare vehementiùs, implorare. Hoc verbo utimur in summis negotiis, & ferè semper cum adjuratione. Sal. *Te, atque Senatum* obtestamur, *consulatis miseris* civibus. 18 Quia opinio invaluerat jam apud Romanos, Jovem loco illi quasi semper præsentem, peculiarem ejusdem in se suscepisse tutelam. Cic. in Ver. *Homines cum* (simulacrum Cereris) *viderent, ipsam videre se Cererem arbitrabantur.* 19 Jovis. 20 Notanda hîc sapientia Gentilium, qui censebant *manum movendam cum Minerva*, id est, gratiæ Divinæ accedere debere ingenium atque industriam. Convenienter Euripidis: τῷ γὰρ ποιοῦντι καὶ Θεὸς συλλαμβάνει, *Laboranti enim & Deus succurrit.*

pidi, 1 ne quis subesset dolus, mox ubi so-
litudinem vident, 3 pari clamore & impetu
invadunt: patentes passim domos adeunt:
ubi sedentes in 4 curulibus suis 5 prætexta-
tos senes, velut Deos geniosque venerati:
mox eosdem, postquam esse homines li-
quebat, alioqui nihil respondere 6 dignan-
tes, 7 pari vecordiâ 8 mactant, fecesque
tectis injiciunt: & totam Urbem igne,
9 ferro, manibus 10 exæquant. Sex mensi- 15
bus 11 barbari (quis crederet?) circa mon-
tem unum pependerunt, nec diebus mo-
dò, sed noctibus quoque omnia experti:
cùm tandem 12 Manlius nocte 13 subeuntes
clangore anseris excitatus, à 14 summa ru-
pe dejecit: & ut spem hostibus demeret, 16
quanquam in 15 summa fame, tamen ad
speciem fiduciæ, 16 panes ab 17 arce
18 jaculatus est. Et 19 stato quodam die,
per medias hostium 20 custodias, Fabium
Pontificem ab arce demisit: qui 21 solemne

1 Imperatori egregio, omnia quæ hostis agit, maxime insperata suspecta esse debent. Tunc potissimum insidiis locus est, ubi nemo eas esse suspicatur. Ita apud Liv. l. 44. c. 7. Cos. Marcius Dium urbem, à Macedonibus relictam, ingressus, *vix satis poterat credere in tantis rebus, sine causa relictis, non aliquem subesse dolum.*
2 Hominum vacuitatem & carentiam.
3 Æquali, ac ante, trepidatione. *Pari* enim refertur ad præcedens *primò*, ut paritas illa sit trepidationis cum clamore & impetu, non autem horum inter se. Ita sequitur *pari vecordia* sc. ut antè veneratione. 4 Sellis eburneis. 5 *Prætextati* fuerunt non puerilis tantùm ætatis juvenculi; sed & qui jam vel gesserant Magistratum, vel alio dignitatis honore præditi fuerunt. 6 Livius irritatos esse ad Senatorum cædem Gallos à Papirio tradit, qui Gallum, barbam sibi demulcentem, eburneo scipione percusserit. 7 Sc. ut antè, veneratione. 8 Trucidant, interficiunt. 9 Ense. 10 Solo æqualem faciunt. 11 Galli Senones. 12 Capitolinus dictus. Prænomen ei Marcus. 13 Appropinquantes. *Mira Fortuna*, inquit Veget. l. 4. c. 26. *Viros qui universum orbem erant missuri sub jugum avis una servavit.* Item Lucret. *Romulidarum arcis servator candidus anser.* Diximus fere eadem ad Prolog. num. 4. 14 Ab apice rupis. 15 Extrema, maxima. 16 Inde Iupiter Pistor. Legi Ovid. Fast. 6, 350. 17 Capitolini. 18 Dejecit. Præcipuum existimatur in Duce, ut celare possit inopiam suam. Id fecisse Thrasybulum, Milesiorum Ducem, scribit Herodot. l. 1. Nam Halyaten obsessorem sic elusit, cùm frumentum, quod Mileti habebat, omne in forum comportaret, & cives omnes juberet epulari. Hoc videns Caduceator, ab Halyate missus, persuasit illi, superesse copias diuturnæ obsidioni suffecturas. 19 Solemni, statuto. 20 Stationes. 21 Sacrificium quod certis temporibus fiebat. Sic Veget. *diem solemnem* vocat, quem paulò ante *statutum* dixerat. Notandum autem, talia sacra non potuisse rite fieri, nisi propriis & suis locis: nec enim alia causa fuit Fabio tantum adeundi discrimen. Liv. l. 5. c. 52. *Sacrificiis solemnibus dies magis stati, quàm loca sunt; in quibus fiant.*

sacrum

ſacrum in 1 Quirinali monte 2 conficeret.
Atque ille per media hoſtium tela incolu-
mis 3 religionis auxilio rediit, 4 *propitioſq;*
17 *Deos* renunciavit. 5 Noviſſimè, cùm jam
obſidio 6 ſua 7 barbaros fatigaſſet, 8 mille
pondo auri 9 receſſum ſuum venditantes,
idque ipſum per inſolentiam, cum ad ini-
qua pondera addito adhuc gladio, ſuper-
bè, væ victis, 10 increparent, ſubitò aggreſſus
à tergo Camillus adeo cecîdit, ut omnia in-
cendiornm veſtigia, Gallici ſanguinis 11 in-
18 undatione, deleret. Agere gratias Diis
immortalibus, ipſo 12 tantæ cladis nomine,
libet. Paſtorum 13 caſas ignis ille & flam-
ma paupertatem Romuli abſcondlt. In-
cendium illud quid 14 egit aliud, niſi ut
deſtinata hominum ac Deorum domicilio
civitas, non deleta, non obruta, ſed ex-
piata potius, & 15 luſtrata videatur? Igitur
19 poſt aſſertam à Manlio, reſtitutam à Ca-
millo 16 Urbem, 17 acrius etiam vehemen-
tiuſque 18 in finitimos 19 reſurrexit. Ac
primum omnium illam ipſam Gallicam
gentem non contentus mœnibus expuliſſe,
cum per Italiam 20 naufragia ſua latius
21 traheret, ſic perſecutus eſt duce Camil-
lo, ut hodiè nulla Senonum veſtigia ſuper-
20 ſint. Semel apud Anienum trucidati, cum
ſingulari certamine Manlius aureum 22 tor-

1 In quo Quirini templum erat, eique ſacra fiebant. 2 Id eſt, ſacrificaret. 3 Sanctitatis. 4 Faventes. Sive tales exta revera monſtrarent, ſive propitios eſſe Fabius finxerit. Hoc ſaltem egit, ut, tacti ſuperſtitione animi, quia Diis ſecurę eſſe credebant, nec obſidionis difficultatibus nec hoſtium minis frangerentur. 5 Ad extremũ, poſtremò. 6 Propria. *Suus* enim aliquando ponitur pro proprio, nativo, aut eo, quod quis affectu ſuum fecit: ut, *Sua fortuna, Sua natura*, id eſt, quam quis in poteſtate habet: infra 3. 5. 21 ſic. *Suâ magnitudine prædita Antiochi acies* 2, 8. 17. 7 Gallos Senones. *Barbari* dicebantur Græcis omnes aliæ gentes, etiam moribus legibuſque cultiſſimæ. 8 Centum & duodecim millia Coronatorum, paulò ampliùs. Notum autem Romanos *aurum argentumq; libraſſe*, id eſt, *ex pondere* ſummam ejus collegiſſe, ut nos ex numero & notis. 9 Diſceſſum abitum ſuum ſæpe vendentes, aut ſpondentes. 10 Illuderent, dicteria in eos jacerent. Al. *gladio, inſuper væ victis increparent.* Sed aſſentior Freinshemio, qui mavult ea ſubintelligere, quam contra tot manuſcriptorum conſenſum aliquid tentare. 11 Exundatione, diluvio. 12 Ob tantam cladem. 13 Tuguria, domos ruſticas. 14 Effecit, profecit. 15 Illuſtrata. Unde *Timagenes, felicitati urbis inimicus, ajebat, Romæ ſibi incendia ob hoc unum dolori eſſe, quòd ſciret meliora reſurrectura, quàm arſiſſent.* Sen. Ep. 91. 16 Romam. 17 Vehementiùs, majore vi & impetu. 18 Contra. 19 Rurſùs inſurrexit. 20 Cladem ſuam. Sic. *Naufragium belli*: infra 4. 11. 7. 21 Circumferret. 22 Ornamentum colli ex auro contorto confectum.

quem 1 barbaro inter spolia detraxit: in-
de Torquati. Iterum Pomptino agro, cum
in simili pugnâ Lucius Valerius, insidente
galeæ sacra alite adjutus, retulit spolia: 21
& indè 3 Corvini. Tandem 4 post aliquot
annos, omnes reliquias 5 eorum in Etru-
ria 6 ad lacum. Vadimonis 7 Dolabella de-
levit: ne qui exstaret in ea gente, quæ
incensam à se Romam urbem gloriare-
tur.

1 Gallo. 2 Corvo. *Sacram alitem* vocat ob augurium, cujus gratia multum observabatur hæc avis: vel quia, ut scribunt Liv. l 7. c. 6. Val. Max. 8, 15 5. à Deo credebatur immissa. *Alitem Apollinis* vocat Apulejus. Silius Italicus *Phœbeam alitem*. 3 Al. *Corvi*. 4 Circiter septuaginta. 5 Gallorum Senonum. 6 Ad eundem lacum à Romanis cæsos fuisse Etruscos, è Livii 9, 29, 6. notavit Freinshemius in hunc locum Flori. 7 Scilicet P. Cornelius.

CAP. XIV.

1 *Bellum Latinum.*

2 CONversus à Gallis in Latinos, Man- 1
lio Torquato, Decimo Mure Consu-
libus, semper quidem æmulatione imperii
infestos, tum verò contemptu Urbis in-
censæ; cum 3 *jus civitatis*, 4 *partem im-
perii* ac *magistratum* poscerent, atque jam
amplius, quàm congredi auderent: quo 2
tempore quis cessisse hostem mirabitur?
cum 5 alter Consulum 6 filium suum, quia

1 De hoc bello lege Liv. l. 8. Val. Max. 6, 9. 1. & 9. 3. 4. Cic. Offic. l. 3. c. 31. 2 Latini responso feroci, quo alterum Consulem è Latio fieri petebant, populi Romani arma in se converterunt. Manlius Torquatus Consul filium securi percussit, quia contra edictum Consulis pugnaverat. P. Decius se pro legionum salute devovet. 3 Libertatem civis Romani, quia Tribuum cum honorum petitione consequerentur. Hoc pertinaciter sociis negarunt Romani, donec post crudelissima bella *victus afflictisque, ipsi exarmaci, quam integri universis civitatem dare maluerunt*, ut Vellejus loquitur. 4 Nempe ut alter Consul Latinus esset, sive ex Latio crearetur, & Senatus pars æqua ex utraque gente esset. 5 Manlius Torquatus. 6 T. Manlius.

contra 1 imperium 2 pugnaverat, quamvis victorem, 3 occiderit, 4 quasi plus in im-
3 perio esset, quàm in victoria: 5 alter 6 quasi monitu Deorum, 7 capite velato primam
4 ante aciem 8 Diis manibus se devoverit: ut in 9 confertissima se hostium 10 tela 11 jaculatus, novum ad victoriam 12 iter, sanguinis sui semita, 12 aperiret.

1 Præceptum, jussum, scilicet patris sui Manlii. Edxerant enim Consules, nequis extra ordinem in hostem pugnaret, ut sci. militaris discipina ad priscos redigeretur mores. Forte Titus Manlius, Consulis filius, à gregario quodam Latino (nempe Geminio Metio, ad singulare certamen provocatus, sive quod ferocis animi juvenis esset, sive ira, seu detrectandi certaminis pudore, oblitus imperii patris & Consulum edicti, præceps ad id certamen agitur, ibique hostem aggressus occidit. Victor ergo spoliisque potitus, ovans rediit ad patrem, dicens: *eut me omnes tuo sanguine natum esse intelligant, provocatus equestria hæc spolia capta ex hoste cæso reporto*. quem pater, advocata concione, ut exemplum cæteris statueret servandæ militaris disciplinæ, terroremque omnibus incuteret, ne quid auderem, contra imperatorum edicta moliri, statim spoliari & virgis cædi ac securi percuti jussit: atque hinc *Imperiosi* cognomen Manlio datum multi contendunt. 2 Contra Geminium. 3 Necaverit: fuit enim virgis cæsus, & securi percussus, ut diximus. 4 Quasi majus emolumentum esset in jussu, quam in victoria, id est, quasi aliquid præter victoriam ex imperio & disciplina expectandum sit. 5 Sc. *Consulum*, nempe Decius Mus. 6 Imò Deorum monitu id factum Livius testatur, cum utrique Consuli visa species viri supra humanum habitum denunciantis, ex una acie exercitum, ex altera Imperatorem Diis manibus Terræque matri deberi. 7 Quod in cultu religioso, ut sacrificiis & adoratione moris erat apud paganos. Vide Plut. in Quæst. Rom. Varijo docet *Velatos* fuisse dictos, qui *caput cinctum licio laneo* habebant. 8 Diis inferis se morti addixerit, tradi terit, destinaverit. 9 Densissima Sal. *In* confertissimos *hostes incurrit*, id est, densissimos. 10 Sagittas. 11 Cùm se jecisset, misisset. 12 Viam faceret.

CAP. XV.

1 *Bellum Sabinum.*

1 1 A Latinis aggressus est gentem Sabinorum, 3 qui immemores factæ
2 sub Tito Tatio affinitatis, 4 quodam contagio belli se Latinis adjunxerant. Sed Curio 5 Dentato Consule, omnem eum

1 Hujus belli, tanquam parvi momenti, pauci meminerunt. De Sabinis populis, Plin. l. 3. c. 12. & Sil. l. 8, 423. 2 Manius Curius Dentatus Consul Sabinos in potestatem populi Romani redigit. 3 Nihil mirum. Nam imperandi cupiditas rumpit omnia id genus vincula. 4 Nota, sæpe conjunctos Italiæ populos fuisse, ad premenda Romanorum incrementa. 5 *Dentati* cognomen invenit Curius, vel quia cum *dentibus* natus est, vel quia solidum unum os pro *dentibus* habuerat.

tractum

1 tractum, qua 2 Nar ambit, fonteſque 3 Velini, 4 Hadriatico tenus mari, igne ferroque vaſtavit. Qua victoria, tantum hominum, tantum agrorum redactum in poteſtatem, ut in 5 utro 6 plus eſſet, nec ipſe poſſet æſtimare, qui vicerat. 3

1 Regionem. 2 Sabinorum fluvius in Fiſcello monte naſcens, qui per urbem Narniam fluens Tiberi immiſcetur. Videtur hoc Flori deſumptum ex 7. Æn. *Sulphurea Nar albus aqua, fonteſque Velini.* *Sulphureus* auctoribus dicitur, vel quod ſit ſulphurei ſaporis, vel ſu-viridis coloris; cujus tamen aqua, quando hauritur, alba eſt. 3 *Velia* Lucaniæ oppidum eſt: unde *Velinus*, adject. ut *portus Velinus*. Virg. 4 Uſque ad Hadriaticum mare. 5 Hominibus captis, an agris. 6 Majus emolumentum.

CAP. XVI.

Bellum Samniticum.

1 PRecibus deinde Campaniæ motus, 1
non 2 pro ſe, ſed, quod eſt 3 ſpecioſius, 4 pro ſociis 5 Samnites invadit. Erat 2
fœdus cum 6 utriſque percuſſum: ſed 7 hoc Campani 8 ſanctius, & 9 prius, omnium ſuorum deditione fecerant. Sic ergo 10 Romanus bellum 11 Samniticum tanquam 11 ſibi geſſit. 3 Omnium non modo 3
Italia, ſed toto orbe terrarum, pulcherrima 14 Campaniæ 15 plaga eſt. Nihil 16 mollius

1 Pro Capuanis deliciis populus Romanus arma contra Samnites movet: indè Campaniæ laudes à ſitu & fertilitate proſequitur: ad hæc quinquaginta annorum cum Samnitibus bellum & Caudinarum furcarum ignominiam à Romanis acceptam, Samnitibus eadem ignominiâ repoſitam. Prima pars capitis hujus, de precibus ſc. & deditione Campanorum, habetur à Livio l. 7. c. 30. &c. reliquum l. 9. 2 Ad defenſionem ſui. 3 Magis conſpicuum, pulchrum, generoſum. 4 Tertium membrum diviſionis propoſitæ ſuprà l. 1. c. 9. 6. 5 Populi in Samnio, quæ regio eſt Italiæ. 6 Sc. *populis*, nempè Samnitibus & Campanis. Sed hoc falſum: nam cum ſolis Samnitibus fœdus percuſſum eſt. Eâ enim causâ repulſi primò Campani auxilium contrà Samnites implorantes, quòd negaret Senatus opem dare ſe poſſe, fide fœderis illæſâ, externis, adverſus ſocios atque amicos. Coacti itaque Campani ſe & ſua Romanis dedêre, ut ſic illis liberet deditios ſuos tueri. Tunc opem illis pollicitus eſt Senatus, quia jam indè pro ſuis rebus & hominibus illud auxilium dabatur. Nam dedititii in poteſtate ſunt ac dominio eorum, quibus dediti ſunt. 7 Fœdus. 8 Arctius 9 Potius. 10 Sc. populis. 11 Adverſus Samnites. 12 In ſuam utilitatem. 13 Campaniæ laus ſumpta eſt ex Plin. l. 3. c. 5. Elegantes Silius Campaniæ laudes cecinit l. 8. 526. 14 Regionis Italiæ. 15 Regio, tractus. 16 Mitius, temperatius, clementius aëre. Sic dicuntur volucres *cæli*, ros *cæli*, &c. Alioqui ſumitur pro æthereâ regione ſola & tota (quæ propriiſſima eſt acceptio) ſtellas omnes continente, tam fixas, quàm errantes. Nomen habet *cælum* aliis à *celando*, id eſt, occultando, quod inferiora omnia *celet* & tegat: aliis à *cælando*, id eſt, ſculpendo, eo quod ſtellis quaſi *cælatum* & ornatum ſit.

cœlo: 1 denique 2 bis floribus vernat. Ni-
hil 2 uberius solo: 3 ideò 4 Liberi 5 Cere-
risque certamen dicitur. Nihil 6 hospita-
4 lius 7 mari. Hic illi 8 nobiles portus, 9 Ca-
jeta, 10 Misenus, & tepentes fontibus
11 Bajæ: 12 Lucrinus & Avernus, quædam
5 maris 13 otia. Hic 14 amicti vitibus mon-
tes, 15 Gaurus, Falernus, Massicus, & pul-
cherrimus omnium 16 Vesuvius, Ætnæi

1 Vox hæc sæpè, ubi res una memoratur, aut causa una allegatur, statim per se ex abrupto, & ante exspectatum solet inferri, ut hoc loco. Q. d. adeò verum est, nihil esse cœlo mellius, ut bis ver in anno habeat. 2 Floribus gignendis bis habet ver. 2 Fertilius. 3 Ipeò Liber Ceresque de eo certarunt. 4 Ob vini generosissimi copiam. *Liber* autem appellatus est Bacchus, Deus vini, à *liberando*: quia vinum curas solvit, seu quòd vino usi liberè loquuntur. 5 Ob frugum optimarum fœcunditatem. 6 Placidius, portuosius: multos enim commodos portus habet, qui sunt hospitia navium in alto jactatarum. Non homines tantum *hospitales*, sed etiam loca. Unde *inhospita tesqua*, deserta & cultu vacua, ac proinde accipiendis hominibus parum idonea: ita & *inhospita maria* dici queunt, quorum littus importuosum & accessu difficile est. 7 Quod Campaniam alluit. 8 Clari, illustres. *Nobilis* dicitur quasi *noscibilis*, id est, dignus, cujus nomen omnibus cognitum sit. 9 Nomen habet (ut notat Freinshemius) à *Cajetâ*, Æneæ nutrice. Virg. Æn. 7. *Tu quoq; litoribus nostris Æneia nutrix, Æternam moriens famam Cajeta dedisti.* 10 Portus & promontorium est Campaniæ, olim urbs quoque satis celebris. Dictus à *Miseno* Æneæ tubicine illic sepulto, teste Virg. Æn. 6, 234. 11 Promontorium & urbs & portus, à *Bajo*, Ulyssis socio illic sepulto. In hujus agro aquæ calidæ sunt, & ad voluptatem, & ad varios morbos commodæ. Fuit hic locus temperie aëris, & Romanorum frequentia, atque ornamentis ædificiorum celeberrima. Horat. *Nullus in orbe locus Bajis prælucet amœnis.* 12 Dictus à *lucio*, propter multitudinem piscium qui ibi capiebantur. 13 Eleganter Florus *quædam maris otia* esse dicit hæc æstuaria, quibus infusum mare velut quiescit & otiatur. Non movetur quippe mare, nec procellis obnoxiū. quod intra illos receptus conceptum tenetur. De bonis etiam portubus hoc possis dicere, *quædam* videri *maris otia*. Quales sunt, in quibus naves haberi possunt ab omni ventorum flatu tectæ ac tutæ, sic ut vinculis alligari, aut anchora fundari ibi opus non habeant. In ejusmodi portubus *æquora tuta silent*, canit Virgilius. Freinshemius Indice in Florum nostrum, per *otia maris* portum intelligit. Non benè. Eodem modo *pax maris*, *pax fluminis*, infrà 4. 2. 22. Porrò eâdem Metaphorâ tribuit quietem fluctibus Virg. 5. Æn. *Mene salis placidi vultum, fluctusque quietos Ignorare jubes?* Ubi per *vultum* interpretes mutabilitatem maris intelligunt quæ fit pro statu & qualitate ventorum. Q. d. Vis, Æneam committam cœlo & Austris fallacibus, qui sum toties serenitatis fraude deceptus? Al. *Ostia* legunt, quibus aquam ex mari recipiunt. 14 Vestiti, cooperti. 15 Mons Campaniæ, in quo nascitur vinum præcipuæ bonitatis. 16 Mons est Campaniæ, agros habens miræ fertilitatis, nobilis generosissimo vino, & frequenti etiam incendio celebris. Eructat enim subinde flammas, & cinere quoq; pingui vicina respergit. Flagravit sub Tito maximo incendio. Plinium, Naturalis Historiæ scriptorem, dum illud sub Tito incendium Vesuvii, ejusque causas propius investigare contendit, crassâ aëris caligine suffocatum interiisse, ad Tacitum Plinius, ejus nepos, l. 6. Epist. 16. scribit.

ignis

1 Juxta mare. 2 Oppidum fuit ultra Herculaneum, paululum à mari remotum. 3 Metropolis, princeps. *Caput* enim sæpiùs sumitur pro eo, quod eminet, principem locum tenet. 4 De nomine hujus urbis variæ scriptorum sententiæ. *A campestri agro apellatam*, credit Liv. l. 37 c. 2. Plerique à *Capy*. Sil. *Tum Capys ut primus dederit sua nomina muris.*

ignis imitator. Urbes 1 ad mare, Formiæ, 6
Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum,
2 Pompeji, & ipsa 3 caput urbium 4 Capua,
quondam inter tres maximas, Romam,
Carthaginemque numerata. Pro hac urbe, 7
his regionibus populus Romanus Samnites 5 invasit, gentem, si opulentiam quæris, 6 aureis & argenteis armis, 7 discolori veste, 8 usque ad ambitum armatam: si fallaciam, 9 saltibus ferè & montium fraude 10 grassantem: si rabiem ac furorem, 11 sacratis legibus, humanisque 12 hostiis in exitium 13 Urbis 14 agitatam: si pertinaciam, 15 sexies rupto fœdere, cladibusque ipsis 16 animosiorem. Hos tamen quin- 8
quaginta annis per Fabios & Papirios pa-

5 Aggressus est. 6 Commune hoc fuit plerisque gentibus. Ita Persæ armati erant, Curt. 3, 10, 15 Just. 11 13, 11. ita Parthi, Just. 41, 1, 10. Sic Cæsar apud Suet. c. 67. milites *habebat tam cultas, ut argento & auro politis armis ornaret; simul & ad speciem & quò tenaciores eorum in prœlio essent metu damni.* 7 Versicolori, diversorum colorum. Semel aut bis armati ac vestiti fuere Samnites, in eo prœlio, quo cæsi sunt à L. Papyrio Dictatore. 8 Ambitiosè, ut non usum magis armorum respicerent, quàm ornamenta. Quo ferè sensu *ambitiosas copias* dixit Ammianus, ita magnas, ut ad ostentationem potiùs, quàm usum, camparatæ fuisse videantur. 9 Nemoribus, sylvis. 10 Turbantem, turbas dantem. Desumptum è Livii l. 9. c. 13. Similiter Florus infrà 4, 12, 10. *Dalmatæ plerumque sub sylvis agunt, indè in latrocinia promptissimi.* 11 Ita dicebantur, ut qui contra eas peccasset, *sacer*, id est, devotus alicui Deorum esset. Tales Samnitum leges fuisse, docet Liv. l. 10, c. 38. Samnites enim à ducibus suis ad jusjurandum coacti erant, se non fugituros, & quemcunque fugientem occisuros. Sic Labienus in exercitu Pompeji juravit, se, nisi victorem, in castra non rediturum. Cæs. de Bel. Civ. l. 3. 12 Sacrificus. Intelligit eos, qui propter altaria cæsi jacebant, eò quòd jusjurandum abnuerant. 13 Romæ. 14 Impulsam, instigatam. 15 Auctor Epit. Liv. l. 11. in consulatu Fabii Gurgitis, qui de his triumphavit, scribit, *cum Samnitibus pacem petentibus, fœdus quartò revocatum esse.* Notatur ibîdem, sequentis anni Consulem Curium Dentatum bis triumphasse in eodem magistratu, *Samnitibus cæsis & Sabinis qui rebellaverant*. Sic quinquies fœdifragi Samnites. Et videtur tùm quoque fœdus cum his instauratum, quod tamen mox infregerunt. Atque ita sexies fœdus ruperunt. 16 Majorem in se animi vehementiam habentem. Quod suprà docuimus ad cap. 10, 2. Certissimum magni animi indicium est iniquæ fortunæ non cedere, prosperâ non extolli. Sallustius Cæsarem his verbis commendat: *In te præter cæteras unam artem egregiè mirabilem comperi: semper ubi majorem in adversis, quàm in secundis rebus, animum fuisse.* Orat. 2. de Rep. Ord.

tres,

tres, eorumque liberos, ita 1 subegit ac
domuit, ita 2 ruinas ipsas urbium diruit,
ut hodiè Samnium in ipso Samnio 3 requi-
9 ratur: nec facilè appareat materia quatuor
& viginti triumphorum. Maxime tamen
nota & 4 illustris ex hac gente clades, 5 a-
10 pud 6 Caudinas furculas, Veturio Posthu-
mioque Consulibus, accepta est. Clauso
enim per insidias intra 7 eum saltum exer-
citu, undè non posset evadere, stupens oc-
casione tanta dux hostium Pontius, 8 He-
rennium patrem consuluit, & ille, 9 *mitte-
ret omnes, vel occideret*, 10 sapienter, ut
11 11 senior, suaserat. Hic armis exutos mit-
tere sub 12 jugum maluit; ut nec amici
forent beneficio, & post 13 flagitium hostes
12 magis. Itaque & Consules statim magnificè
voluntaria deditione turpitudinem 14 fœ-
deris dirimunt, & 15 ultionem flagitans mi-
les Papirio duce, (horribile dictu!) 16 stri-
ctis ensibus 17 per ipsam viam ante pugnam

1 Imperio suo subjecit. 2 Sæpius diruit, donec vix vestigium restet. 3 Quæratur, investigetur. Sic Cic. Ver. 5. dixit: *Ætnensis ager, sic erat deformis atque horridus, ut in uberrimâ Siciliæ parte Siciliam quereremus.* Similis locutio Sen. Ep. 91. *Lugdunum, quod ostendebatur in Galliâ, quæritur.* 4 Memorabilis. 5 Historia habetur à Liv. l. 9. c. 2. &c. Val. Max. 7, 1, 5 Ext. 7, 2, 14. Ext. Cic. Off. l. 3. c. 30. Lucan. 2, 137. 6 Augustias montium, speciem furcarum repræsentantium, unde exire non poterant, à *Caudio* oppido dictas, ibi propinquo. 7 Id nemus, eam sylvam. 8 Ab Herennio patre consilium petit. 9 Dimitteret. 10 Scilicet ut vel tanta beneficio ad ineundam & colendam bonâ fide pacem obligaret Romanos, vel, occisâ juventute, destitutos militibus, bellum & vindictam in longum tempus cogeret differre. 11 Senex. Notus versiculus: *Consilio pollet, cui vim Natura negavit.* Undè Plutarch. *Maximè salva est civitas, ubi consilia senum & juventus arma obtinent.* 12 Hastas tres, duas erectas, & unam transversam in formam patibuli. 13 Impositi jugi. 14 Fœdus non fuisse vult Livius, quia (ut apud eum affirmat Posthumius) injussu populi nihil sanciri poterat, quod populum teneret. 15 Al. *ultione flagrans.* Huc pertinet locus Tac. H. 2. c. 77. *Acriore hodiè disciplina victi, quàm victores, agunt: hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit; illi per contumaciam hebescunt.* Cui Silius l. 1. succinit: *Et fractis rebus violentior ultima virtus.* 16 Dicit milites, antequam manus conserrerent, in ipsâ procursione atque impetu, quo in hostem vadunt, strictis ensibus fuisse, id est, strictos enses habuisse. 17 Id est, in eo procursionis spatio, quod pilis emittendis sumitur. Mos enim prœlii fuit hic militi Romano, ut in concursu auspicando pila priùs emitteret, deinde gladiis strictis rem gereret. At in pugna adeò avidus manus statim conserendæ cum Samnitibus fuit, ut pila, velut signo dato, abjiceret, strictosque gladios in ipso concursu præferret, ne qua mora daretur ardori pugnandi.

fuit : & 1 *congressu* 2 *arsisse omnium oculos*, hostis 3 auctor fuit : nec prius finis cædibus datus, quàm 4 jugum & 5 hostibus & 6 duci capto 7 reposuerunt.

1 Conflictu, prœlio, pugnâ. 2 Narrat hoc è Liv. l. 7. c. 33. Turno suo tribuit hoc Virg. Æn. 12. 101. *Totoque ardentis ab ore Scintillæ absistunt, oculis micat acriùs ignis.* Sic apud Homerum Iliad. 15, 607. Hectori fulgebant oculi torvis suo superciliis. 3 Dixit, narravit. 4 Ignominiam Caudinæ deditionis. 5 Samnitibus. 6 Pontio. 7 Vicissim imposuerunt, reddiderunt.

CAP. XVII.

Bellum Etruscum & Samniticum.

1 HActenus populus Romanus cum singulis gentium : mox 2 acervatim : tamen sic quoque par omnibus. 3 E- 1
truscorum duodecim populi, Umbri 4 in id tempus 5 intacti, antiquissimus Italiæ populus, Samnitium reliqui, in excidium Romani nominis repentè 6 conjurant. E- 2
rat terror ingens tot simul tantorumque populorum : latè per Etruriam 7 infesta 8 quatuor agminum 7 signa 9 volitabant.
10 Ciminius interim 11 saltus in medio, 3
12 antè invius, planè quasi 13 Calidonius,

1 Quæ hoc capite continentur, scribit Liv. l. 9 & 10. Eutrop 2. 1. Samnites, Etrusci, Umbri armorum societate bellum contra Romanos moverant: prœlio vincuntur à Fabio Maximo ad Ciminiam sylvam. Inde in Sentinati agro dubio Marte pugnatur : ibi P. Decius Cos. P. F. cujus finistrum cornu laborabat, sese patris exemplo devovit. Q. Fabius V. Consul victoria potitus est. 2 Conjunctim. 3 Inter hos populos, qui acervatim populo Romano sustinendi fuêre, perperam omisit Gallos. Nam Etrusci, Umbri, Samnites & Galli, hi quatuor simul populi, simul conjurarunt adversus Romanos. Vide Liv. l. 10. Et mirum sanè, quod tres tantùm populos hic recenseat Florus, qui in excidium Romani nominis conspirarant, cùm mox *infesta quatuor agminum signa per Etruriam volitasse* dicat. 4 Usque ad. 5 Bello nondùm lacessiti. 6 Conspirant. 7 Nocivæ, adversæ copiæ sive acies, in hostem euntes ut molestiam inferrent. 8 Sociaverant enim arma Etrusci, Galli, Samnites, Umbri, quorum signa seu vexilla singula singulis agminibus præferebantur. 9 Discursabant. Sic. 2, 6, 32. *Cùm hostes per Campaniam Apuliamque* volitarent. 10 Lege Liv. 9, 36, 1. & Florum nostrum suprà 1, 11, 8. ubi similis comparatio. 11 Sylva Ciminia, nemus Ciminium. 12 Quà anteà ultrò citròque iri non poterat. Livium loco citato imitatur, à quo fermè hæc expressa : *Sylva erat Ciminia magis tum invia atque horrenda quàm nuper fuerunt Germanici saltus.* 13 Calidonia Britanniæ sylva, eâ parte insulæ, quæ nunc Scotia dicitur, quæ primùm aperta est Romanis Claudio imperante. Multi hanc ursis nobilitatam referunt, ut Calidoniam, Ætoliæ sylvam, apris.

vel

vel 1 Hercynius, adeò tunc terrori erat, ut Senatus 2 Consuli denunciaret, 3 ne tantum
4 periculi ingredi auderet. Sed nihil horum terruit 4 ducem, quin, 5 fratre præmisso, exploraret 6 accessus. Ille 7 per noctem 8 pastorio habitu 9 speculatus omnia,
5 refert 10 totum iter. Sic Fabius Maximus periculosissimum bellum 11 periculo explicavit. Nam subitò 12 inconditos atque 13 palantes aggressus est; captisque superioribus 14 jugis, 15 in subjectos
6 16 suo jure detonuit. 17 Ea namque 18 species fuit illius belli, quasi in 19 terrigenas è cœlo ac nubibus tela 20 mitterentur.

1 Hercyniæ sylvæ Germanorum apud Romanos primus meminit Julius Cæsar l. 6. eamque latitudine novem dierum, longitudine sexaginta dierum itinere, nec visu nec auditu satis exploratam fuisse. 2 Q. Fabio. 3 Ne saltum Ciminium transiret. Denunciationem hanc à Senatu sero factam esse testatur Livius, utpote qui referat quinque legatos cum duobus Tribunis plebis, penetrata jam sylva, & hostibus profligatis supervenisse, nuntiosque victoriæ Romam reversos. 4 Fabium. 5 Cæsone, vel, ut alii, C. Claudio. 6 Aditus, transitus sylvæ: alibi vocat *Claustra*. 7 Imò interdiu & palam Etruscis se immiscuit, hoc solo tectus ac dissimulatus, quod pastorem præferret, linguæ etiam errore adjutus, quâ se hostibus pro indigena insinuavit. Livius Etruscæ linguæ peritum fuisse hunc Fabii fratrem, qui Ciminiam sylvam exploravit, & commercio linguæ fefellisse indicat. 8 Id est, pelle indutus. Simile factum occultantis sese *alieno habitu* Cæsaris fuit apud Suet. in ejus vitâ c. 58. licet hostium castra non ingressus esset ut explorator, sed ut per ea penetraret ad suos, quos hostes obsidebant. 9 Exploratis, indagatis, perquisitis, & velutè specula prospectis omnibus. Hinc *speculatores* dicti, qui vel è speculis adspiciunt, vel in bello ante exercitum explorandi gratia mittuntur. 10 Al. *tutum iter*; ut sit sensus: ubi accessus explorasset, & omnia speculatus esset, refert, tutò accedi & transiri posse. 11 Per periculum expedivit, extricavit. 12 Inordinatos, confusos. 13 Dispersos, sine duce errantes. 14 Montis Ciminii. 15 In hostes, qui in plano erant, impetum fecit, eosque delevit. 16 Suo arbitrio. Sic sæpè loquitur Florus. Ita infrà 3. 17. 3. *Interceptis vectigalibus*, suo jure *peculabantur Rempublicam*. Al. *Jovis more*: ut infrà 2. 6. 9. ubi similis comparatio. 17 Talis. 18 Forma, imago prœlii seu certaminis. 19 Gigantes ex terra genitos, γηγενεῖς, Lucan. *Aut si terrigenæ tentarent astra gigantes*. Alludit enim ad Gigantomachiam, de quâ Poëtæ passim, adeòque ad ipsum Jovem. Sed nimis Poëticè & præter veri fidem. Fabius enim (ut rem gestam narrat Livius) ideò juga montis Ciminii tenuisse dicitur, ut conspectum ex superiori loco caperet ad contemplandum situm & arva Etruriæ. Hoc cùm fecisset, milites emisit extra saltum, nempè in agrum eos hostium emisit. Ex quo, ingenti jam abacta præda, in occursu habuerunt tumultuarias aliquot cohortes agrestium Etruscorum, quas principes ejus regionis ad hoc concitaverant, ut prædas abactas recuperarent. Eas adeò incompositas fuisse & inconditas dicit Livius, ut vindices prædarum propè ipsi prædæ fuerint. 20 Jacerentur, ingererentur.

tur.

tur. 1 Nec incruenta tamen illa victoria : nam 2 oppressus in 3 sinu vallis alter Consulum Decius, 4 more patrio, 5 devotum Diis manibus obtulit caput: 6 solemnemque familiæ suæ 7 consecrationem in victoriæ 8 pretium redegit. 7

1 Referenda hæc sunt non ad illam expeditionem, qua Cimini saltus claustra perrupta sunt, sed ad totum bellum : *victoria* enim, sicut *victor* & *vincere*, tam ad bellum quàm prœlium, referuntur. Absq; explicatione confusio oreretur historiæ : non enim idem in tempus incidit illa victoria cum morte Decii, sed 15 annis distant. 2 Hoc nunquam factum. Nam pugna illa, quâ se devovit Decius hic in agro Sentinate commissa est, non intra Ciminios saltus. Vide Liv. l. 10. 3 Recessu & cavitate. 4 More patris sui. Hoc enim ad Decium hujus Decii patrem, referendum est; qui sese Latino prœlio ante annos 45. devoverat, quando ipsius etiam cornu sinistrum laboraret. Vide supra 1, 14, 3. Val. Max. 5, 6 6. Cic de Divin 1, 2 . Tres fuere Decii, qui pro Republica se devovêre; Pater bello Latino & Gallico; filius bello Hetrusco; nepos bello Pyrrhi, quod gessit pro Tarentinis. Unde Cic. l 2. Tuscul. Quæst. *Si mors*, inquit, *timeretur, non cum Latinis pater Decius decertans, cum Hetruscis filius, cum Pyrrho nepos hostium telis objecisset.* Idẽ l. 2 de Fin. 5 Voto & solennibus verbis addictam morti & inferis obtulit vitam. 6 Solitam, receptam, consuetam. 7 Devotionem sive addictionem per votum & verba solennia morti & inferis. 8 Comparationem & quasi emptionem fecerit.

CAP. XVIII.

Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rege.

1 SEquitur bellum 2 Tarentinum, unum quidem titulo & nomine; sed victoria multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & 3 caput belli Tarentinos, id est, totam Italiam, & cum istis omnibus 4 Pyrrhum, 5 clarissimum Græciæ Regem, 6 una veluti ruina pari- 1

1 Succedit. 2 Quod cùm Terentinis gestum est. De hoc bello scribit Val. Max. 2, 2, 5. Plut. in vitâ Pyrrh. Epit. Liv l. 12, 13, 14. Eutrop. 2. 1. Just. l 18. c 1. Tarentinum bellum omnium, quæ Populus Romanus in Italiâ gessit nobilissimum est. Cœptum A. V. C. CDLXXII. debellatum est A. V. C CDLXXVIII. sexennio enim duravit. 3 Unde bellum incepit causas belli: 4 Epirotarum Regem paterno genere ab Achille, materno ab Hercule oriundum: cui tanta virtute crevit, ut, cum imperium orbis agitaret, & Romanos potentes videret, Apollinem de bello consuluerit. Ille ambiguè respondit. *Ajo te Æacida Romanos vincere posse.* Hoc ad se dictum putans, auxilio Tarentinis contra Romanos venit : adversùs quos vario eventu pugnavit. 5 Celeberrimùm. 6 Uno veluti exitio, *Ruina belli* dicitur, quod vicina plerumque secum trahat, ut accidere solet in ruinis ædificiorum.

ter 1 involvit: ut eodem tempore & Ita-
liam 2 consummaret, & transmarinos tri-
2 umphos 3 auspicaretur. 4 Tarentus Lace-
dæmoniorum 5 opus, Calabriæ quondam,
& Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, cùm
magnitudine & muris, portuque nobilis,
tùm mirabilis 6 situ: quippe in ipsis Hadria-
3 tici maris 7 faucibus posita, in omnes ter-
ras, Histriam, Illyricum, Epirum, Acha-
jam, Africam, Siciliam, vela 8 dimittit.
Imminet portui, ad prospectum maris po-
situm, 9 majus 10 theatrum: quod quidem
causa miseræ civitati fuit omnium calami-
4 tatum. 11 Ludos fortè 12 celebrabant, cum
13 adremigantem littori Romanam classem
14 indè vident: atque hostem rati, 15 emi-
5 cant, sinè discrimine 16 insultant: 17 *qui
enim aut undè Romani*? nec satis. 18 Aderat
sinè morâ 19 querelam ferens legatio Hanc
quoque fœde per 20 obscœnam turpemque

1 Corripuit, complexum est, traxit. Sic infra 3,5,21. *Mithridates itaque conversus ad proximas gentes, totum penè Orientem & Occidentem* ruina sua involvit. 2 Integram sub se redigeret. *Consumnare* enim est totam summam colligere. 3 Inchoaret, inciperet: à veteri more, quo pleraque auspicato incipere solebant. 4 Magnæ Græciæ urbs clarissima. Hæc a Tarente, Neptuni filio, primum condita fuit, à quo & nomen accepit: deinde à Lacedæmoniis aucta qui, duce Phalanto, illuc adventantes, expulsis incolis (ut Just. 3,4,11. scribit) eam tenuerunt. Hujus incolæ dicuntur Tarentini Tarenti originem, situm, potentiam, &c. lege apud Plin. l 3, c. 10. Sil. 12, 432. 5 Structura. 6 Qualitate, positione loci. 7 Angustiis. 8 Hùc illuc mittit. 9 Dici hoc potest respectu minoris: nam forte Tarentinis duplex fuit theatrum, majus & minus. 10 Ædificium ad videnda spectacula factum: ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι, id est, *à spectando*. 11 Publica spectacula. 12 Cum celebritate quadam faciebant Tarentini. 13 Navigantem ad litus. 14 E theatro. 15 Subitò exoriuntur, cum impetu excurrunt, prosiliunt. Sen. *Ex humili atque depresso in eum* emicuit *locum*. Idem Epist. 79. *Purus ac levis in cogitationes divinas* emicuit. 16 Vehementius invehuntur, insurgunt, contumeliosius aliquid in Romanos faciunt. 17 Videtur hæc formula usitata fuisse in contemptu, & fastidio, cum etiam notos per superbiam se non noscere simularent. Sic Ariovistus infrà 3, 10, 11. *Quis est autem Cæsar*? Et 4, 12, 14. Dux Misorum ad Romanos: *Qui vos* inquit, *estis*? Ita Ovid. Ep. Phyl. 106. *Hei mihi, si quæ sim Phyllis, & undè rogas*. Alias etiam ignotos ita compellare solebant. *Quis genus? undè domo*. Virg. Æn. 8, 114. 18 Rectè scribit Cic. Ver. 1. nomen legati ejusmodi esse deber, quod non modò inter sociorum jura, sed etiam inter hostium, tela incolume versetur. 19 Expostulationem de injuria, utque ea luatu, positionem. 20 Pudendam.

dictu 1 contumeliam violant : 2 exhinc
bellum. Sed apparatus horribilis, cùm tot 6
simul populi pro Tarentinis consurgerent,
omnibusque vehementior Pyrrhus : qui
3 semigræcam ex Lacedæmoniis conditoribus civitatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Thessaliæ, Macedoniæ, 4 incognitisque 5 in id tempus 6 elephantis, mari, terrâ, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore, veniebat. Apud He- 7
racleam, & Campaniæ fluvium Lirim, Lævino Consule, prima pugna: quæ tam atrox fuit, ut Frentanæ turmæ præfectus Obsidius 7 invectus in Regem, turbaverit, coëgeritque, 8 projectis insignibus, prælio excedere. 9 Actum erat, nisi elephanti con- 8
versi in spectaculum belli procurrissent: quorum cum magnitudine, tùm deformi-

1 Injuriam. Occisum à Tarentinis Duumvirum, id est, classis præfectum, bona classiariorum & mercatorum ab iisdem fuisse direpta, legatosque fuisse pulsatos, scribit. Liv. Epit. 12. Valerius Max. 2, 2, 5. unum etiam urinâ respersum fuisse affirmat. 2 Et hinc bellum. Ob legatos male habitos multa sæpe bella suscepta fuisse docent Historiæ. Ob appellatos superbius Legatos Corinthum totius Græcæ lumen extinctum esse voluerunt Romani a *jus legationis verbo violatum bello persecuti*. Nec aliud eos magis in Mithridatem accendit, quam cædes indigna Legati consularis Cic. pro leg. Manil. In sacris etiam David eo nomine bellum gessit adversus Ammonitas 2 Sam. 10. 3 Hoc referendum est non solùm ad originem, sed & ad mores, & ad dialectum Græcam; quæ nondum apud Tarentinos prorsùs exoleverant. At mores sivè vitia, quæ illis cum Græcis communia, indicant illa Poëtarum epitheta; cùm Horatio dicitur *molle*, item *imbelle* sicut Ovidio *madidum*; Juvenali *coronatum* & *petulans madidumque Tarentum*. Nihil autem mirum, si à Lacedæmoniorum conditorum lingua, tanquam in alieno solo, in totum degenerassent. 4 Maximum autem hoc fuit belli momentum : Ita cùm Fidenates facibus armati erumperent, *forma inusitata pugnæ Rom. milites terruit*. Liv. l. 4. c. 33. & à Britannis *novo genere pugnæ* perterriti sunt Cæsariani. Cæs. de bello Gal. 5. *Subita* enim *conterrent hostes, usitata vilescunt*. Veget. 3 Plin. l. 8. c. 6. *Elephantos Italiam primùm vidit Pyrrhi regis bello & boves Lucas appellavit, in Lucania visos.* 5 Usque ad. 6 *Elephantus* sive *elephas* (utroque enim modo dicitur) maximum terrestrium animalium est. Romæ juncti primum ad currum fuere Pompeji Magni Africo triumpho. Vide quæ nos ad Sal. p. 277. a. & b. 7 Magno impetu aggressus Pyrrhum. 8 Abjectis insignibus, scilicet ne per ea nosceretur, aut eo indicio hostibus proderetur. Sic Antonius consularem vestem abjecit inter cædem Cæsaris. Dio. l. 44. Curt. 3, 11, 11. de Dario. *Veritus, ut vivus veniret in hostium potestatem, desilit, & in equum, qui ad hoc sequebatur, imponitur : insignibus quoque imperii, ne fugam proderent, indecorè abjectis.* Vide ibi Freinshemium. 9 Actum fuisset.

tate. & novo odore sibi 2 belluas, 3 am-
pliùs quàm erant, suspicarentur, 4 fugam
9 stragemque latè 5 dederunt. 6 In Apuliâ
deinde apud Asculum meliùs 7 dimicatum
est, 8 Curio, Fabricioque Consulibus: jam
quippe belluarum terror 9 exoleverat, &
Cajus Minucius 10 quartæ legionis 11 ha-
status, 12 unius 13 proboscide 14 abscissa,
10 mori posse 15 belluas ostenderat. Itaque &
in ipsas pila 16 congesta sunt, & in 17 turres
vibratæ faces tota hostium agmina arden-
tibus ruinis operuére: nec antè cladi finis
fuit, quam nox 18 dirimeret; 19 postre-
musque fugientium ipse rex à satellitibus

1 Liv. 30, 18, 6. *Ad quorum stridorem odoremque & adspectum territi equi, vanum equestre prælium fecerunt.* Equos ad omnia (sc. insolita) *pavidum animal*, ut vocat Curt. l. 8. c. 14. odore & stridore elephantorum territos non semel legimus. Adde Plut. Pyrrho c. 37. & Hirt. de bel. Afr. c. 72.

2 Elephantos. Vide paulò inferiùs. 3. Majores. 4 Hæc sæpiùs juncta reperias: ut apud Liv. l. 26. c. 4. l. 30. c. 6. 5 Fecerunt. 6 Sudarunt in hoc quoque loco viri docti, quod ex notâ Freinshemii doceberis. Sed nihil mutandum. *Asculum* duplex: alterum Picenæ gentis caput, antiquissimum, Episcopatus hodiè dignitate nobile. De hoc non est intelligendus Florus. Alterum ejusdem nominis in Apulia Daunia, quæ hodie titulo Ducatus itidem ac Episcopatus celebris. 7 Pugnatum est. 8 Curio nunquam in consulatu collega fuit Fabritius. Scribendum itaque *Fabricio & Æmilio Coss.* quibus ad Asculum cum Lucanis, Brutiis, Tarentinis, & Samnitibus pugnatum est. 9 Inveteraverat, defecerat 10 Communis agnominatio legionum à numero fuit, idque discretionis causâ, ut diceretur Prima, Secunda, Tertia, &c. Id autem ab ordine temporis & delectus, quo conscriptæ. Vide quæ nos ad Val. Max. p. 139. 11 *Hastati* dicebantur, qui primi in acie cum hastis constitui solebant. 12 Elephanti scilicet. 13 Rostro. Dicta autem προβοσκίς, quòd *ante depascat*, composito nomine ex πρὸ & βόσκεσθαι. Elephanti ergo rostrum & nasus est, quo & pro manu utitur: undè etiam *manum* appellant. 14 Quod erat facile. Vide Freinshem. in Curt. 8, 14, 29. 15 Elephantos Ter. *Dic quæso, inquam, Strato,* Eò *ne es ferox, quia habes imperium in belluas?* id est, elephantos. *Bellua* enim proprie dicitur de immani fera. Quod vocabulum nonnulli derivatum volunt à substantivo *bellum*, eò quòd *bestiæ* sæpiùs sibi mutuò *bellum* inferant, quibus natura in hunc finem arma videtur concessisse. 16 Confertim jacta, conjecta. 17 Machinas altiores, ex quibus in urbem jaciebantur tela. *Turris* autem dicta est à *terrendis* hostibus. 18 Destrueret, dissiparet, dissolveret. *Dirimere* proprie, est dividere, separare, distrahere. Plaut. *Sed prælium id tandem diremit nox interventu suo.* Sic *dirimere litem, controversiam,* id est, dissolvere, & decidere. 19 Liv. l. 21. c. 4. de Hannibale: *Equitum peditumque longè primus erat. Princeps prælium inibat: ultimus conserto prælio excedebat.* At contrà Xerxes *primus in fuga, postremus in prælio semper visus est.* Just. 2. c. 13, 10.

humero ſaucius 1 in armis ſuis referretur. In Lucania ſuprema pugna ſub Aruſinis, 11
quos vocant, campis, ducibus iiſdem, qui ſuperiùs: ſed tunc ad totam victoriam 2 exitum, quem datura virtus fuit, caſus dedit. Nam productis in primam a- 12
ciem rurſus elephantis, unum ex his 3 pullum adacti in caput teli gravis ictus avertit: qui cùm per ſtragem ſuorum percurrens, ſtridore quereretur, mater agnovit, &, quaſi vindicaret, exſiluit: tùm 4 omnia circa quaſi hoſtilia gravi timore permiſcuit: ac ſic cædem feræ, quæ pri- 13
mam victoriam abſtulerant, ſecundam parem fecerant, tertiam 5 ſinè controverſiâ tradidêre. Nec verò tantum armis, & in 14
campis, ſed conſiliis quoque & domi intra Urbem cum Rege Pyrrho 6 dimicatum eſt. Quippe 7 poſt primam victoriam Rex callidus, intellecta virtute Romana, ſtatim deſperavit armis: 8 ſeque ad dolos contulit. Nam interemptos cremavit: 9 ca- 15
ptivoſque 10 indulgenter habuit, & ſinè pretio reſtituit. 11 Miſſiſque deinde legatis in Urbem, omni modo 12 annixus eſt, ut in amicitiam reciperetur. Sed bello & 16
pace, foris & domi, omnem in partem

1 Super armis ſuis, ut moris erat ſaucios plerumque è prælio referri. *Arma* autem hic ſcutum propriè notant vel clypeum. Nam Livius, eandem rem narrans, ſcuta habuiſſe perhibet auro & argento cælara. 2 Sic. Virg. Æn. 5, 201. *Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.* Ita *Romanis in ſinum victoria de cælo devolavit* Liv. l. 7. c. 12. Sed id contumeliæ, quàm laudi, propius eſſe, prudenter animadvertens Florus, addit, *quem datura virtus fuit*. Q. d. abſq; caſu fuiſſet Romanis victoriam dediſſet virtus ſua. 3 Elephanti ſcilicet, 4 Lucretius elephantos l. 5. egregiè dixit *commune malum;* ut ſcilicet, *communem* Martem Cic. l. 6. Ep. fam. 4. ut *communes* Deos, qui utriſque partibus favent. Nimirum & illi nunc ſuos, nunc ipſum hoſtem juvant. Hinc & Curt. 9, 14, 16. vocat *anceps auxilii genus*: ubi plura Freinshemius. 5 Incruentam. 6 Pugnatum eſt. 7 Ideòque dixit, *altera ſibi pari victoria haud eſſe opus*: ſcilicet optimum quemque ex ſuo exercitu occubuiſſe cernebat. 8 Nam (ut ait Plut. in Laconicis, c. 64.) *ubi non ſufficit leonina pellis, aſſuenda eſt vulpina.* 9 Sicut priùs Alexander Scythis hoſtibus *captivos omnes ſinè pretio remiſerat, ut fidem faceret, ſibi cum ferociſſimis gentium fortitudine, non de ira, fuiſſe certamen.* Curt. 7, 9, 18. Sic aſtutus ille Annibal ſocios Rom. captos dimiſit, ut ſibi civitates ſuas populoſque conciliaret: quod & poſteà in Hiſpania imitatus eſt Scipio, & Nicomede victo, Mithridates. 10 Leniter tractavit. Ter. *Nunquam ſecùs* habui *illam, ac ſi ex me eſſet nata.* Sal. *L. Sylla exercitum nimis liberaliter* habuerat. 11 Hujus legationis præter ceteros meminit Cic. Tuſc. Quæſt. 1. 12 Valdè nixus eſt.

Romana [1] virtus tùm se [2] approbavit: nec [3] alia magis, quàm Tarentina victoria, ostendit populi Romani fortitudinem, Senatus sapientiam, ducum magnanimitatem.
17 [3] Quinam illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo prœlio [4] obtritos accepimus? omnium vulnera [5] in pectore: [6] quidam hostibus suis immortui: omnium in
18 manibus enses: & relictæ in vultibus minæ: & [7] in ipsâ morte ira vivebat. Quod adeò Pyrrhus miratus est, ut diceret: *O quam facile erat, orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me Rege Romanis!*
19 Quæ autem eorum, qui superfuerunt, in reparando exercitu festinatio? cùm Pyrrhus, *Video me*, inquit, *planè* [8] *Herculis sydere procreatum, cui quasi ab* [9] *angue Lernæo, tot cæsa hostium capita* [10] *de san-*
20 *guine suo* [11] *renascuntur.* [12] Qui autem ille Senatus fuit? cùm, [13] perorante Appio

1 Fortitudo. 2 probum se ostendit. 3 Al. *Qui enim.* 4 Contritos, suffocatos. 5 Non à tergo, quæ *honesta* sunt *vulnera.* Hinc apparet, eos summa animi præsentia fuisse, neque terga vertere in animo habuisse. Vide Sal. in Cat. c. 61. Just. l. 9. c. 3. Lucan. 6, 132. In tergo autem vulnera accipere *inhonesta* sunt *vulnera.* Unde Ovid. Fast. 2. 211. *Diffugiunt hostes, inhonestaque vulnera tergo Accipiunt.* 6 Hic fuit mos veterum, qui deficientibus telis ac viribus, cùm brevi morituros se ac lapsuros animadverterent in terram, collectis extremis viribus in adversarii sui corpus se conjiciebant. 6, 2 7. de Scæva: *Jam gradibus fessis, in quem cadat, eligit hostem,* Statius l. 11. de Polynice: *Nec plura locutus Concidit, & totis fratrem gravis obruit armis.* 7 Inter mortem, dùm moriebantur. Idem expressit Sil. fine l. 5. *Fronte minæ durant, & stant in vultibus iræ.* Sic de Catilina Sal. *Ferociam animi, quam habuerat vivus in vultu retinens.* 8 Quarta Luna natum, id est, quarto a novilunio die. *Quartâ lunâ nati* dicuntur, qui parùm fœliciter nati sunt, ut quorum omnis vita voluptatum expers laboribus periculisque assiduis, ut alteri Hercules, involvuntur. De laboribus Herculis, vide quæ nos ad Sal. p. 327. & seqq. 9 Alludit Florus ad notissimam fabulam & anguem illum, qui ὄφις πολυκέφαλος dicitur. Poëtæ enim finxerunt anguem sive Hydram multorum capitum in Lernæâ palude fuisse, quorum aliquot excisis, totidem continuò renascebantur. Hinc omnes, quibus unius mali sublati loco plura oriuntur ὕδραν τέμνειν, id est, hydram secare. Quod monstrum, cùm totam eam regionem devastaret, tandem ab Hercule clavâ primò ictum, deinde propter pestiferum afflatum sagittis petitum, postremò cùm sese solitis cavernis condidisset, lignorum congestâ strue, igne consumptum est. 10 Ex. 11 Iterum nascuntur 12 Al. *Quis.* 13 Orationem finiente, dicendi finem faciente Cic. *Quoniam satis multa dixi, est mihi perorandum.* Appii Cæci oratio apud Plut. in Pyrrho exstat. Cyneas enim orator eloquentissimus erat missus à Pyrrho legatus ad Senatum pacis causâ, quando Romani prœlio ad Sirin utcunque fracti erant: agebatque Cyneas pacem iisdem conditionibus, ut Pyrrhus in Urbem reciperetur. Mox Appius & cæcus & senex in Senatum sese jussit deferri, & suâ oratione obtinuit, ne Pyrrhus reciperetur, dixitque (ut refert Cic. in Catone) versus Ennii. *Quò vobis mentes, rectæ quæ stare solebant Antehac dementi sese flexere ruina;*

[1] Cæco, [2] pulsi cum muneribus suis a Urbe [3] legati, interroganti [4] Regi suo, quid de hostium sede sentirent? [5] *Urbem templum sibi visam, Senatum Regum* [6] *consessum esse*, confiterentur. Quis porrò ipsi du- 21
ces? vel in castris: [7] cum [8] medicum, venale regis Pyrrhi caput offerentem, [9] Curius remisit: Fabricius oblatam sibi à Rege
imperii partem repudiavit: vel in pace: 22
cùm Curius [10] fictilia sua [11] Samnitico præferret auro: [12] Fabricius decem pondo argenti circa Rufinum [13] consularem virum, quasi [14] luxuriam, [15] censoriâ
gravitate damnaret. Quis ergo miretur 23
his moribus, virtute, militiâ, victorem populum Romanum fuisse? unoque bello Tarentino intra quadriennium maximam partem Italiæ, fortissimas gentes, [16] opulentissimas urbes, uberrimasque regiones
in [17] ditionem redegisse? Aut quid adeò 24
fidem superet, quam si [18] principia belli cum exitu [19] conferantur? Victor primo prælio Pyrrhus, totâ tremente Campaniâ,

1 Visu privato: quod Herculis sacra ad humile servorum ministerium transtulisset. Valer. Max. cap. de Negl. Rel. 17.
2 Repulsi aut non recepti.
3 Legatum hunc Cyneam, Demosthenis discipulum, à Pyrrho de agenda pace ad Romanos missum refert Plutarchus: nec minùs ipsum eloquentiâ, quàm Pyrrhum armis confecisse; sed victum fuisse Romanorum integritate & continentia, qui munera & eloquentiam cum paupertatis gloriâ conjunctam solùm admirabantur. 4 Pyrrho. 5 Plutarch. in Pyrrho cap. 42. de Senatu tantùm: *cum multorum Regum visum esse concilium.* 6 Concilium. 7 Al. *quòd.* 8 Timocharem Ambracientem. Hanc historiam præter cæteros lege apud Val. Max. 6. 5. 1. latiùs apud Agel. 3. 8. Multa Cic. Off. 3. 22. 9 Al. *Fabricio*: quia Consule Fabricio insidiæ Medici Pyrrho significatæ sunt. Sed in illo diversa est opinionum controversia, fueritne Fabricii imperio medicus suo domino remissus, an ipsius medici literæ ad Fabricium datæ? Itidem, fuerit-ne ex Senatus auctoritate alterutrum confectum? 10 Vasa escaria ex creta atque argilla ficta seu formata. Hanc historiam lege apud Valer. Max. 4. 3. 5. Plutarch. Cic. &c. 11 Quod Samnites ad eum miserunt. 12 Fabricius Censor cum Æmilio, Cornelium Rufinum bis Consulatu, & semel dictatura functum Senatu movit, quia decem pondo argenti facti, id est, argenteorum vasorum haberet; strenuum alioqui ducem, sed furacem avarumque. Historia habetur Epit. Liv. 14. Valer. Max. 2. 9. 4. 13 Qui bis Consul fuerat. 14 Luxum. 15 Censoria austeritate & rigiditate. 16 Ditissimas. 17 Imperium, dominium. 18 Sic apud Tacit. Artabanus *primo congressu fusus, reparat vires, regnoque potitur.* 19 Comparentur?

1 Lirim, Fregellasque populatus, propè captam Urbem à Prænestinâ arce prospexit: & à vicesimo 2 lapide, oculos trepidæ
25 civitatis fumo ac pulvere implevit. Eodem posteà bis exuto castris, bis saucio, & in Græciam suam trans mare ac terras fugato, pax & quies: & tanta de opulentissimis tot gentibus spolia, ut victoriam suam
26 Roma non 3 caperet. Nec enim 4 temerè ullus pulchrior in Urbem, aut speciosior
27 triumphus intravit. Ante hunc diem nihil, 5 nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidisses: tùm si captivos aspiceres; 6 Molossi, Thessali, Macedones, 7 Brutius, Apulus, atque Lucanus: si 8 pompam, aurum, purpura, 9 signa, 10 ta-
28 bulæ, Tarentinæque deliciæ. Sed nihil libentiùs Populus Romanus adspexit, quàm illas, quas timuerat, 11 cum turribus suis belluas: quæ non sinè 12 sensu captivitatis, 13 submissis cervicibus, victores equos sequebantur.

1 *Liris* est nomen fluvii apud alios, qui Campaniam à Latio disterminat. Hoc loco videtur nomen oppidi; de qua tamen nullibi legitur. Puto igitur legendum: *totam trementem Campaniam, usque ad Lirim Fregellasque*: ut sit sensus: Pyrrhum tunc totam Campaniam populatum esse: usque ad initium Latii, ubi Liris fluvius, & fluvio adsitum oppidum Fregellæ. Freinshem. in Indice, Lirim hîc putat esse oppidum. Verisimile videtur, Florum locutum Poëtarum in morem; *Lirim* scilicet dixisse pro accolis ejusdem fluvii. 2 Milliario: eò quòd apud veteres lapidibus milliaria designabantur. Undè legimus, *ad tertium, ad quartum lapidem*. 3 Contineret, & sufficeret ad tantam victoriam capiendam, Terent. *Dii boni, quid turbæ? Ædes nostræ vix capient, scio*. 4 Facile. 5 Præter. 6 Populi Græciæ celeberrimi. 7 Brutii, Apuli, atque Lucani. Singularis pro Plurali. Extrema Italiæ versus ortum habebant. 8 Splendorem ac magnificentiam triumphi. 9 Imagines, statuæ ad vivum exsculptæ. 10 Picturæ. 11 Hoc anno nimirùm CDLXXIX. primùm ducti sunt in triumpho elephanti. 12 Intellectu. Plin. *Miror, quosdam existimasse aquatilibus nullum inesse sensum*. Hac significatione dicuntur animalia *sensu carere*. 13 Inclinatis.

CAP. XIX.

Bellum Picenum.

1 Quæ in hoc capite è scribit Florus, habentur Epit Liv. 15.
2 Tractavit.
3 Al. *Quid.*
4 Deletâ Tarento. Sic in. fra 2, 7. 1. dicit: Post Carthaginem *vinci neminem puduit.*

1 OMnis mox Italia pacem 2 habuit. 1
3 Qui enim 4 post Tarentum 5 audèrent? nisi quòd ultrò persequi 6 socios
hostium placuit. Domiti ergo 7 Picentes, 2
& 8 caput gentis Asculum, 9 Sempronio
duce: qui tremente inter prœlium campo,
Tellurem Deam, 10 promissâ æde, placavit.

5 Nempe ubi fortior & potentiór victus est, alii debiliores victorem lacessere metuunt. 6 Nam duobus potissimum modis ex obliquo pax læditur; cùm aut nostri socii infestantur, aut hostes adjuvantur. 7 *Picenum* regio est Italiæ trans montem Appenninum, ab ipsis montibus usque ad mare Adriaticum extensa. Hinc *Picentes*, qui & *Piceni* dicuntur. 8 Metropolis Picentium Asculum. 9 De Picentibus triumphatum est ab utroque Consule, Sempronio Sopho, & Appio Claudio. 10 Promisso templo. De ejus in urbe Rom. æde, Plin. l. 34. c. 9. Val. Max. 6, 3, 1.

CAP. XX.

1 *Bellum Sallentinum.*

1 Hoc bellum scribit Epit. Liv. 15.
2 Populi in finibus Italiæ.
3 Isto nempe jure, quo omnia sibi commoda invadere, & occupare se posse existimarunt Romani, utile ubique præferentes honesto. Hujus certè belli alia causa non fuit, quàm inclyti illius portus occupandi cupido. 4 Celebri. 5 Pastorum Deæ: cujus festa *Palilia* sunt appellata: quoniam pro *partu* pecoris eidem sacra fiebant. Eo festo pastorum, i.e. 20 Aprilis Romam à Romulo & Remo conditam, suprà annotavimus. De Pale Deâ lege Ovid. Fast. 4 720.

1 SAllentini Picentibus; additi, caput- 1
que regionis Brundusium 4 inclyto portu, Marco Atilio duce. Et in hoc certa-
mine, victoriæ pretium templum sibi 5 pa- 2
storia Pales ultrò poposcit.

CAP. XXI.

Bellum Volsinense.

1 Quod hîc scribit Florus, lege apud Val. Max. 9. 1, 2. Ext.

1 POstremi Italicorum 2 in fide mansere 3 Volsini, 4 opulentissimi Etruscorum, implorantes opem adversus servos

2 Al. *in fidem*, id est in potestatem, ditionemq; *venire.* Significaret enim omnes Italos devenisse à Romanis ante Volsinos. 3 Populi Hetruriæ. 4 Ditissimi.

quon-

2 quondam suos: qui libertatem, à 1 dominis
datam, 2 in ipsos 3 erexerant : 4 translatâ-
3 que in se Republicâ dominabantur. Sed hi
quoque, duce Fabio Gurgite, 5 pœnas dederunt.

1 Patronis. 2 Contra, adversus dominos. 3 Al. *exercuerant*, id est, usi erant. 4 Suæ potestatis factâ. 5 Puniti sunt. Civitas enim eversa fuit, servi non sine cruciatu occisi.

CAP. XXII.

De Seditionibus.

1 HÆc est secunda ætas populi Romani,
& quasi adolescentia; quâ maximè
viruit, & 1 quodam flore virtutis exarsit, ac
ferbuit. Ita, quæ inerat quædam adhùc ex
pastoribus feritas, quiddam spirabat indo-
2 mitum. Indè est, quòd exercitus 2 Posthu-
mium Imperatorem, 3 inficiantem quas
promiserat prædas, factâ in castris seditio-
ne, 4 lapidavit: quòd sub Appio Claudio
5 noluit vincere hostem, cùm posset: quòd
6 duce Volerone, 7 detrectantibus pleris-
3 que militiam, fracti Consulis fasces: indè,
quòd clarissimos principes, cùm adversa-
rentur voluntati suæ, 8 exsulatione multa-
vit: ut Coriolanum, 9 colere agros juben-
tem; (10 nec minus ille ferociter inju-
riam armis 11 vindicasset, nisi quòd jam
12 inferentem signa 13 filium mater Ve-
4 turia lacrimis suis 14 exarmavit:) ut ipsum

1 Quadam excellentiâ. 2 Vide Liv. l. 4. c. 50. 3 Negantem. 4 Lapidibus obruit. 5 Imò *non vincere tantum noluit, sed vinci voluit.* Liv. l. 1. Adde Val. Max. 9. 3. 5. 6 Historiam habet Liv. l. 2. c. 55. 7 Recusantibus, scilicet ob certamina cum Patribus, non ob formidinem, sicut posterioribus temporibus, cùm *pollices* sibi præciderent ut tanquam inhabiles, dubio Marti subtraherentur. 8 Exsilio punivit. 9 Quod per seditiones primò (Liv. l. 2. c. 29) mox frumentarias largitiones omittebatur 10 Historiam lege apud Liv. lib. 2. cap. 31. &c. Val. Max. 5. 4. 1. 11 Ultus fuisset. 12 Admoventem exercitum. 13 Coriolanum. 14 Mitigavit, placavit. Quò allusit Sen. in Thyeste: *Nulla vis major pietate verâ est: Jurgia externis inimica durant Quos amor verus tenuit, tenebit Ira cùm magnis agitata causis Gratiam rupit, cecinitque bellum,* &c. *Opprimit ferrum, manibusque junctis Ducit ad pacem pietas negantes.*

1 Se. exsulatione multavit. Nam M. Furius Camillus injustè, & per civium suorum ingratitudinem, die ipsi dicta à L. Apulejo Trib. pleb. ob prædam Vejentanam, non satis æquè distributam, in exilium Ardeam abiit: ipse tamen hujus injuriæ oblitus, patriam è Gallorum manibus eripuit, Urbemque liberavit. 2 Vejentanam. 3 Camillus. 4 Ni fallor, sensus hic est: Exulavit patriæ, & ut obsessæ quondam prodesset, in Urbe captâ ærumnosam senectutem traxit. 5 Vejis sc. quò exsulatum concesserat: undè posteà tamen ultor civibus suis advenit, quos de hoste Gallo vindicavit. 6 Sc. mœstitia, tœdio, languoreque & inerti otio, quæ senio afficiebant hunc virum. Hinc *senium* sæpè Latini pro re ingratâ & odiosâ dicunt. 7 Al. *de æquo*.

1 Camillum, quòd iniquè inter plebem & exercitum divisisse 2 Vejentem prædam videretur. Sed 3 hic melior 4 obsessis, in captâ 5 Urbe 6 consenuit; & mox supplices de hoste Gallo vindicavit. Cum Senatu quoque vehementius 7 æquo bonoque certatum est; adeò ut relictis sedibus solitudinem & interitum patriæ suæ minaretur.

CAP. XXIII.

1 De hac discordia Liv. l. 2. c. 32. Val. Max. 8. 9. 1. Eutrop. 1, 11. Ovid. Fast. 3. 663. 2 Potentiam immoderatè exercitam. 3 Servile enim supplicium hoc erat. 4 Quoniam Jovi fuerat consecratus. Trans Anienem montem fuit. 5 Seorsùm recessit, abiit. *Secedere* enim est seorsim ab hominum frequentia recedere. Hinc fit *secessus*, id est discessus, sive recessus in locum secretiorem. 6 Summa cum difficultate. 7 *Tribunatus* est plebejus Magistratus in Rep. Romanâ, quovis alio major, & sacrosanctus, eum in finem institutus, ut plebs tutior esset contra vim & injurias Consulum ac Senatorum, horum decretis & legibus intercedendi, ac injuriam plebi inferentes prehendendi, inque carcerem mittendi, invictam habens auctoritatem. Unde & *Tribuni-plebis* sunt appellati. Vide quæ nos ad Sal. p. 185. 8 Val. Max. vocat hunc *Valerium*, non *Menenium*. 9 Dignitate, eminentiâ. 10 Reducta, redire jussa est. 11 Apologus, ut dicit Livius. 12 Discordasse, dissensisse. 13 Officio. 14 Degeret. 15 Separatione ac segregatione. 16 Reconciliatos esse. 17 Digestis, conversis. 18 Vegetarentur.

1 PRima discordia ob 2 impotentiam fœneratorum: quibus, in terga quoque 3 serviliter sævientibus, in 4 Sacrum montem plebs armata 5 secessit: 6 ægreque, nec nisi 7 Tribunos impetrasset, 8 Menenii Agrippæ, facundi & sapientis viri, 9 auctoritate 10 revocata est. Exstat orationis antiquæ satis efficax ad concordiam 11 fabula, quâ 12 *dissedisse inter se quondam humanos* dixit *artus, quòd, omnibus* 13 *opere fungentibus, solus venter immunis* 14 *ageret; deinde moribundos a* 15 *sejunctione* 16 *rediisse in gratiam, quando sensissent, quòd ejus operâ,* 17 *redactis in sanguinem cibis,* 18 *irrigarentur.*

CAP XXIV.

1 [1] SEcundam in Urbe mediâ, [2] decemviratus libido [3] conflavit. [4] Allatas
[5] à Græciâ leges, decem principes lecti, jubente populo conscripserant: ordinataque
erat in duodecim tabulis tota justitia: cum tamen traditos [6] fasces [7] regio quodam furore
2 retinebant. Ante cæteros [8] Appius eò insolentiæ elatus est, ut [9] ingenuam [10] virginem stupro destinaret, oblitus & Lucretiæ, & Regum, & juris, quod ipse compo
suerat. Itaque cum oppressam judicio filiam
3 trahi in servitutem videret Virginius pater; nihil cunctatus, in medio foro manu suâ interfecit: [11] admotisque signis commilitonum, totam eam dominationem obsessam armis, [12] in carcerem & catenas ab Aventino monte detraxit.

1 *Sc. discordiam.* De hac lege Liv. l. 3. c. 44. &c. Val. Max. l. 6. c. 1. 2. 2 *Decemviratus* est summus, sed extraordinarius & annuo spatio definitus, in Romana Rep. Magistratus, quo Senatorii ordinis nobilissimi viri decem, Legum scribendarum causâ, donati, cæteris omnibus Magistratibus interea abrogatis, donec deinde ex legibus restituerentur, Consulatem & verè regiam, adeòque maximam, omnem Remp. administrandi, deque privatorum contractibus ac caussis omnibus cognoscendi habebant potestatem. 3 Excitavit. Propriè *conflare* est simul flare, id est, simul spirare, cùm diversi venti simul spirant. Præterea de metallis dicitur, quæ *conflari* dicuntur, cum igne liquefacta miscentur ac confunduntur. *Æs alienum conflare*, est debitorem se facere alienæ pecuniæ. 4 Cæsar apud Sal. in Cat. *Majores nostri neque consilii, neque audaciæ unquam eguère: neque superbia obstabat quò minùs instituta aliena, si modo proba erant, imitarentur.* 5 Ab Atheniensibus & Lacedæmoniis. 6 Potestatem, cujus sunt insignia. 7 Dominandi cupidine, quâ Decemviri regiam potestatem, etiam nudo nomine odiosissimam, captabant. Hinc ubi quid insolentius gerebatur, aut ubi quis alterius potentiam ad invidiam vocabat, *regnandi* & *dominandi* verbo utebantur. 8 Claudius sc. ex Decemviris unus ad eam arrogantiam evectus est. Sic dicitur, *eò magnitudinis procedere*, *eò sapientiæ devenire* id est, ad eam magnitudinem, sapientiam. 9 In libertate natam, honestam. 10 L. Virginii filiam L. Icilio tribunitio viro desponsatam. 11 Adductis. 12 Intra locum maleficorum.

CAP. XXV.

TErtiam [1] seditionem excitavit [2] matrimoniorum dignitas; ut plebeji cum [3] patriciis [4] jungerentur: [5] qui tumultus in monte Janiculo, duce Canulejo Tribuno plebis, exarsit.

1 Discordiam. De hac latè Liv. l. 4. 2 Conjugiorum decor. Benè ait Poëta: *Quam male inæquales veniunt ad aratra juvenci; Tam premitur magno conjuge nupta minor.* 3 A Patribus ortis, vel Patrum progenie, ut loquitur Livius. 4 Matrimonio scilicet. 5 Quæ seditio connubiorum promiscuorum incensa est.

CAP. XXVI.

1 QUartam 2 honorum cupido, ut
3 plebeji quoque magistratus crea- 1
rentur. Fabius 4 Ambustus 5 duarum pa-
ter, alteram Sulpicio patricii 6 sanginis
dederat, alteram 7 plebejo Stoloni: hæc 2
quodam tempore, quòd 8 lictoriæ virgæ
sonum ignotum penatibus suis 9 expaverat;
à sorore satis insolenter irrisa, injuriam non 3
10 tulit Itaque nactus 11 tribunatum, ho-
norum & magistratuum consortium, quam-
vis invito Senatui 12 extorsit. Verùm in his 4
ipsis seditionibus, principem populum non
immeritò 13 suspexeris Siquidem nunc li- 5
bertatem, nunc pudicitiam, tùm natalium
14 dignitatem, honorum decora & insignia
15 vindicavit; interque hæc omnia, 16 nul-
lius acrior custos, quàm Libertatis fuit; 6
nullâque in pretium ejus potuit 17 largi-
tione corrumpi; cùm, 18 ut in magno, &
indies majore populo, 19 interim perniciosi

1 Scilicet *seditionem excitaret*. De hac Liv. versus finem l. 6. & Val. Max. 8, 6, 3.
2 Magistratuum cupiditas.
3 Ex plebe desumpti.
4 Quod fulmine esset ambustus.
5 Scilicet *filiarum*.
6 Generis.
7 E plebe viro.
8 Quem lictor fecerat virga: lictor enim fores percutiebat. Tangit morem hunc Plin. l. 7. c. 30.
9. Consternata, metu subito correpta erat: ab *expavesco*.
10 Passa est.
11 Plebis scilicet.

12 Per vim eripuit. *Extorquere* enim est aliquam diu retinenti per vim eripere: aut tormentis, vel alia quavis vi aliquid auferre, eripere. Undè *extorquêre veritatem*, est adhibitis tormentis veram exprimere confessionem. 13 Reveritus, veneratus fueris, cum admiratione laudaveris. Sicut *despicere* sumitur pro contemnere, ita *suspicere* pro venerari & laudare: quia *despicere* est deorsùm inspicere, quæ verò intra nos sunt, contemnimus: *suspicere* autem sursum adspicere: at quæ suprà nos sunt, veneramur fermè. 14 Decorem. 15 *Vindicare* hoc loco duplici significatione (ut suprà 1, 9, 1.) ponitur: *libertatem* enim *vindicare*, est usurpare sibi, asserere se in libertatem: *pudicitiam*, est ulcisci, pœnas ob eam læsam sumere. 16 Nullius rei. Ita Nullo *magis exprimi potest*. 3. 10, 13. Sic Horat. in Ar. 329. *præter laudem nullius avaris*. Sic etiam *ullius* voce usus Liv. 2. 59. *Nemo ullius, nisi fugæ, memor*. 17 Liberalitate aut muneribus allici. 18 Ut solet in magno, &c. Liv. 45. 24. *Nulla est civitas, quæ non & improbos cives aliquando & imperitam multitudinem semper habeat* Sal. in Cat. *In magna civitate multa & varia ingenia sunt*, &c. 19 Interdùm. Sic apud Sen de irâ. l. 1. c. 16. Interim *optimum misericordiæ genus est occidere*.

cives

7 cives existerent. Spurium Cassium, 1 Agrariâ lege; Mœlium, 2 largitione 3 suspectum regiæ 4 dominationis, 5 præsenti morte multavit: ac de Spurio quidem supplicium 6 pater ipsius sumpsit: 7 hunc Quinctii Dictatoris 8 imperio, in medio foro
8 9 magister equitum 10 Servilius Ahala 11 confodit. Manlium verò Capitolii 12 vindicem, quia plerosque debitorum liberaverat, altiùs se & 13 inciviliùs efferentem, ab illâ, quam defenderat, 14 arce dejecit.
9 Talis domi ac foris; talis pace belloque Populus Romanus, 15 fretum illud Adolescentiæ, id est, secundam imperii ætatem habuit; in quâ totam inter Alpes fretumque Italiam armis 16 subegit.

1 Propter legem, quam tulerat de agro, quem populus Romanus bello acquisiverat, æquis portionibus dividendo Liv. 32, 32. hanc legem numerat inter faces *novantibus res, ad plebem in optimates accendendam.* 2 Liberali donatione frumenti consequendi honoris gratiâ. Nam Sp. Mœlius frumento privata pecunia coëmpto, largitiones frumenti in populum fame laborantem facere instituit, ut hoc munere plebs sibi obnoxia facta honores demandaret. Unde *largitas* & *largitio* inter se differunt, quod *largitas* humanitatis ac liberalitatis fit; *largitio* ambitionis. 3 In suspicionem adductus. 4 Tyrannidis 5 Morte, quæ non differebatur, punivit. 6 Spurius Cassius. 7 Sp. Mœlium. 8 Jussu. 9 Cui summa potestas in equites erat. 10 Quem pro præmio liberatæ Reipublicæ exsilium ab ingratis civibus tulisse, scribit Val. Max. 5, 3, 3. 11 Occîdit. Liv. 4, 24. Val. Max. 6, 3, 1. addunt, etiam domum ejus dirutam, aream que, id est, spatiolum, ubi steterat domus ejus, *Æquimelii*, id est, æquoris seu planitiei factæ ex domo Mœlii solo æquata, appellationem traxisse. 12 Defensor: undè dictus *Capitolinus*. 13 Supra æqualitatem civium se erigentem, surgentem. Tacito est *plus quam civilia agitare.* 14 Capitolio Damnati enim de Tarpejo monte præcipitabantur. 15 Fervorem. Adolescentes concito mari comparat, *quorum* (ut ait Lactantius) *cùm sit ætas lubrica, frænari ac regi debet. Tempus* enim à Bruto Collatinoque Coss. in Appium Claudium & Q. Fulvium Coss. *viros armisque inclitatissimum*, in libri exordio *Adolescentiæ* comparavit. Sic suprà 1, 22, 1. *Hæc est secunda ætas populi Romani, & quasi Adolescentia, quâ maximè viruit, & quadam flore virtutis exarsit, ac ferbuit.* Idem ergo hoc loco repetens, *fretum Adolescentiæ* vocat, & secundam imperii ætatem. *Fretum* itaque à *fervendo.* 16 Domuit.

LIBER SECUNDUS

CAP. I.

Proœmium.

1 Enumeratione repetit quingentorum ferè annorum res à populo Rom. intra Italiam fortiter gestas; hinc armis ipsorum Europam. Africam, Asiam 200. annis domitam.
2 Quia ab V. C. ad primum bellum Punicum anni tantùm sunt 489. Undecim itaque annos, qui ad quingentesimum usque desiderabantur, unicâ dictione (*propè*) inclusit.

Domitâ subactâque Italia, 1
Populus Romanus 2 prope quingentesimum annum agens, 3 cùm bonâ fide adolevisset; si quod est robur, si qua 4 juventas; tùm ille verè robustus, & juvenis, & 5 par orbi terrarum esse cœ- 2
pit. Ita, (mirum, & incredibile dictu) qui propè quingentis annis domi 6 luctatus est, (adeò difficile fuerat dare Italiæ caput) his ducentis annis, qui sequuntur, Africam, Europam, Asiam; totum denique orbem terrarum bellis victoriisque 7 peragravit.

3 Cùm, extra omnem controversiam, esset verè ἐν ἀκμῇ, ac vigoris sui felicitatem intueretur. 4 Juventus: sumitur enim hic pro ætate. 5 Sufficienter resistere. 6 Bella, ut non magna, ita difficilia gessit, viribus nondùm confirmatis. 7 Perlustravit.

CAP. II.

1 *Primum bellum Punicum.*

1 Primum bellum gestum cum Carthaginensibus. *Pœni* enim dicuntur Carthaginense, quasi Phœni. Nam de Tiro, parte Phœnicis regionis, venerunt, qui Carthaginem condiderunt: indè *Punicus*, id est, Carthaginensis. Tria autem Romani cum Pœnis sive Carthaginensibus bella gesserunt: de quibus vide, quæ nos ad Sal. p. 205. a. & seqq. De hoc primo bello Punico Epit. Liv. 16. & seqq. Eutrop. 2. 3. Sil. lib. 6.

IGitur victor Italiæ Populus, cùm à terrâ 1
2 fretum usque venisset, 3 more ignis, qui obvias populatus incendio silvas, 4 in-

2 Siculum scilicet. *Fretum* à *fervendo* dictum vult Varro, à similitudine ferventis aquæ, quod in *fretum* sæpè concurrat æstus, atque fervescat. Propriè enim *fretum* significat loca maris angustiora, quæ, quod aqua minùs liberum habeat fluxum, vehementiùs solent concitari: quale est fretum Siculum & Gaditanum. Ponitur tamen frequenter pro mari. 3 Instar ignis. 4 Intercedente.

ter-

terveniente flumine [1] abrumpitur, paulisper [2] substitit. [3] Mox cum videret opulen-
2 tissimam in proximo [4] prædam, quodammodò [5] Italiæ suæ abscissam, & quasi [6] revulsam; adeò cupiditate ejus [7] exarsit, ut quatenus nec [8] mole [9] jungi, nec pontibus posset, armis belloque [10] jungenda, & ad [11] continentem suam [12] revocanda bello videretur. Sed ecce ultrò ipsis viam [13] pan-
3 dentibus fatis, nec occasio defuit; cum de [14] Pœnorum impotentiâ, [15] fœderata Siciliæ civitas [16] Messana quereretur. [17] Affectabat autem ut Romanus, ita Pœnus [18] Siciliam; & eodem tempore, paribus [19] uterque [20] votis ac viribus, imperium orbis [21] agitabat. Igitur [22] specie quidem socios
4 juvandi, re autem sollicitante prædâ; quanquam territaret novitas rei, (tanta tamen in virtute fiducia est (ille rudis, ille

1 Disjicitur, avellitur.
2 Constitit, pedem fixit.
3 Ditissimam.
4 Hæc præda Sicilia est. Diod. Siculus l. 23. c. 1. *Sicilia insularum omnium pulcherrima existit, ut quæ multùm conducit ad imperii seu principatus incrementum.* Cic. Siciliam, Asiam & Sardiniam vocat *tria frumentaria subsidia Reipublicæ.* Hæc igitur erat verissima causa primi belli Punici.
5 Ab Italia sua separatam, abruptam. *Abscindere* enim hic de aquis dictum, terras dirimentibus. Siciliam à continenti abruptam fuisse, etiam Virgilius auctor est his versibus: *Hæc loca vi quondam & vastâ convulsa ruinâ (Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas) Dissiluisse ferunt, cum protinùs utraque tellus Una foret; venit medio vi pontus, & undis Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque & Urbes Littore deductas, angusto interluit æstu.* Eadem inter Poëtas referunt Sil. lib. 14. Ovid. Lib. 5. Met. de raptu Proserp. lib. 1.
6 Avulsam.
7 Incensus, inflammatus est.
8 Aggeribus.
9 Mare enim dissidium fecerat ac divortium inter Siciliam ac Italiam, continentemque terram interruperat.
10 Sicilia scilicet.
11 Scilicet *terram*, quam vulgò *Terram firmam* appellant, opponiturque *Insulæ*.
12 Reducenda.
13 Aperientibus.
14 Carthaginensium potentiâ immoderatè exercitâ.
15 Fœdere & amicitia conjuncti.
16 Omnium Siciliæ urbium vetustissima.
17 Appetebat.
18 Maximam in Tyrrheno mari insulam, Italiæ ad Brutios imminentem: à Græcis *Trinacriam* dictam, à tribus promontoriis, quibus sese in mare protendit.
19 Populus Romanus & Pœnus.
20 Desideriis.
21 Deliberabat.
22 Prætextu, obtentu. *Speciem* ergo vocat rem à verâ causâ diversissimam, quæ erat, cupido prædæ atque imperii. Ob hanc ipsam sæpè Romani inter exteros discordias seminarunt, ut scilicet ab alterâ parte in auxilium vocati, occasionem haberent occupandi alteri soli, simul verò utramque conficerent partem.

[1] pastorius populus, [2] vereque terrester
[3] ostendit nihil interesse virtutis, equis an
navibus, terrâ an mari [4] dimicaretur. [5] Ap- 5
pio Claudio Consule primùm [6] fretum [7] in-
gressus est, [8] fabulosis infame monstris,
[9] æstuque violentum: sed adeò non est
exterritus, ut illam ipsam ruentis æstus
violentiam [10] pro munere amplecteretur:
statimque ac sine morâ Hieronem, Syra-
cusanum Regem, tantâ celeritate vicit, ut 6
ille ipse se prius victum, quàm hostem vi-
deret, fateretur. Duillio Cornelioque Con-
sulibus, etiam mari congredi ausus est. 7
[11] Tùm quidem ipsa velocitas classis com-
paratæ, [12] auspicium fuit. [13] Intra enim
sexagesimum diem, quâm cæsa silva fuerat,
centum sexaginta navium classis in ancho-
ris stetit; ut non arte factæ, sed quodam
munere Deorum conversæ in naves atque
mutatæ arbores viderentur. [14] Prœlii vero 8
forma mirabilis: cùm illas celeres volu-
cresque hostium naves, hæ graves tardæ-
que comprehenderent. [15] Longè illis nau-
ticæ artes, [16] detorquere remos, & ludifi-

1 Romanos intelligit.
2 Γηγενής, id est *terra natus*, qui mare nunquam viderat, nec à terrâ longius recesserat, sed suum tantùm littus norat: quem hîc *maritimo* opponit. Ita dicebantur veteribus rudes adhuc & imperiti populi, quales tunc temporis erant Romani.
3 Hoc ipsum respicit Sall. cum in Cat. c. 7. de Romanis ait: *Talibus viris non labor insolitus, non locus ullus asper aut arduus erat, non armatus hostis formidolosus; Virtus omnia domuerat.*

4 Pugnaretur, certaretur. 5 Qui *Caudex* indè appellatus est, quod primùm *caudicem*, id est, navem belli gerendi causâ in Siciliam conscenderit. 6 Siculum 7 Intravit populus Romanus. 8 Malè audiens propter Scyllam & Charybdim, de quibus multa finguntur. Vide Justin l. 4. c. 1. Liv. Epit. 16. 9 Accessu & incremento. 10 Quod velocitas navium mare juvaretur. 11 Vult Florus rem auspicatam illam fuisse Romanis; & benè ominatam, quod tam velociter classem comparaverint; ipsi anteà rerum nauticarum rudes. 12 Omen. 13 Non minùs admirabilis Scipionis celeritas in eâdem re, qui *ita institit operi ut die quadragesimo quinto, quàm ex sylvis detracta materia erat, naves instructæ ornatæque in aquam deductæ* sunt. Liv. 28. 45. 19. 14 Duo omninò contraria hoc capite Florus proponit, scilicet Carthaginensibus nec celeres priùs & expeditas naves quippiam contra Romanos gravioribus instructos, profuisse; nec posteà graviores, cum promptas & leves haberent Romani. 15 Artes nauticæ nihil profuerunt Carthaginensibus, nihil illos juverunt. Nam quæ præsentia, auxilio esse solent: longinqua frustra implores. Itaque & *adesse* dixerunt pro *juvare* & *patrocinari*. Vide infrà, 2, 3, 9 & 4, 2, 6. Sic explicat ipse Florus 2. 6, 14. *Longè illi triplex murus, &c. nisi quòd haclenùs profuere* Sic Virg Æn. 12. 52. *Longè illi Dea mater erit.* 16 Torquendo agitare. Al. *detergere.*

cari fugâ roſtra. Injectæ enim [1] ferreæ manus, [2] machinæque aliæ, [3] ante certamen multùm ab hoſte deriſæ, coactique hoſtes
9 quaſi [4] in ſolido decernere. Victor ergo apud [5] Liparas, mersâ & fugatâ [6] hoſtium claſſe, primum illum [7] maritimum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit? cum
10 Duillius Imperator, non contentus unius diei triumpho, [8] per vitam omnem, ubi à cœnâ rediret, prælucere [9] funalia, [10] præcinere ſibi tibias juſſit, quaſi quotidiè triumpharet. [11] Præ tantâ victoria leve
11 hujus prælii damnum fuit. Alter Conſulum [12] interceptus [13] Aſina Cornelius: qui [14] ſimulato colloquio evocatus, atque ita oppreſſus fuit: [15] perfidiæ Punicæ [16] documentum. [17] Calatino Dictato-
12 re, ferè omnia præſidia Pœnorum, [18] Agrigento, [19] Drepanis, [20] Panormo, [21] Ery-

1 Ferrei harpagones, quos ut agilitatem Punicarum mole ſuarum navium retardaret, Duilius Conſul excogitaverat. 2 Inſtrumenta alia. 3 Ita cum Annibal omne ſerpentium genus in fictiles lagenas conjici, eaſque in hoſtiles Eumenis naves medio prœlio mitti juſſiſſet, ridicula ea res hoſtibus viſa, fictilibus dimicare, qui ferro nequeant. Sed ubi ſerpentibus repleri naves cœpêre, ancipiti periculo circumventi, hoſti victoriam ceſsêre. Vide Juſt. l 32. c. 4. 4 Terreſtri prœlio, non maritimo, dimicare: ita ut pedeſtre magis, quàm navale prœlium videretur, omniſque in virtute militum, non agillitate navium, aut arte ſcientiaque gebernatorum ſpes victoriæ conſiſteret. 5 Inſulam. 6 Pœnorum. 7 In mari parum celebravit triumphum. 8 Cato apud Cic. de Senect. c. 13. *C. Duillium, Marci filium, quod Pœnos primus claſſe devicerat, redeuntem à cœnâ ſenem ſæpè vidi puer; delectabatur cereo funali, & tibicine, quæ ſibi nullo exemplo privatus ſumpſerat, tantum ei licentiæ dabat gloria.* Vide etiam Val. Max. 3. 6, 4. 9 Faculas. 10 *Præcinere* dicuntur *tibiæ* præcedentes, ad quarum ſonum modumque aliquid fit. 11 Comparatum cum tantâ victoria. 12 Captus. 13 C. Duillii collega. 14 Hoc modo plures etiam decepti ſunt. Ariarathes Cappadox apud Juſt. lib. 38. cap. 1. Tyranni Athenienſes apud eundem Juſtin. lib. 5. cap. 10. 15 Quæ in proverbium abiit. Hinc Val. Max. 9. 6. 1 Ext. Carthaginem *ipſum fontem perfidiæ* vocat. 16 Probatio, exemplum. 17 Scilicet A. Atilius. 18 Siciliæ oppido, medio ferè inter Pachynum & Lilybænum promontoria ſpatio. 19 *Drepanum* à Lilybæo in Septentrionem diſtabat ſtadiis ferè viginti: nomen habet ab incurvato ſinu inſtar falcis: δρέπανον enim Græcis *falcem* ſignificat. 20 *Panormus* ultra Drepanum in Septemtrionem ſita eſt, diſtatque à Lilybæo 48 mill. p. 21 *Eryx* mons eſt inter Drepanum & Panormum mari imminens; ſed Panormo, quàm Drepano, vicinior: in ejus vertice planities erat, ubi Veneris Erycinæ templum.

ce, [1] Lilybæo detraxit. Trepidatum eſt 13
ſemel circa [2] Camerinenſium [3] ſaltum: ſed
eximiâ [4] virtute Calpurnii Flammæ, Tribu-
ni militum, evaſimus: qui lectâ trecento-
rum [5] manu [6] infeſtum & infeſſum ab ho-
ſtibus tumulum occupavit, adeoque mo-
ratus hoſtem, dùm exercitus omnis eva-
deret: ac ſic [7] pulcherrimo exitu, [8] Ther- 14
mopylarum & [9] Leonidæ famam adæqua-
vit: hoc illuſtrior [10] noſter, quòd expedi-
tioni tantæ ſuperfuit & ſupervixit, [11] licet
nihil ſcripſerit ſanguine. Lucio Cornelio 15
Scipione, cùm jam Sicilia [12] ſuburbana eſ-
ſet populi Romani provincia; ſerpente la-
tius bello, in Sardiniam annexamque
Corſicam tranſit: ubi & ſic Olbiæ [13] urbis
excidio incolas [14] terruit: adeoque o-
mnes [15] terrâ, mari Pœnos expugnavit, ut
jam victoriæ nihil, niſi Africa ipſa, reſta-

1 *Lilybæum* extremum Siciliæ in brumalem occaſum promontorium. Erat in hoc quoque promontorio urbs firmiſſima & Carthaginenſium præſidio munita; de quâ hic loquitur Florus. 2 *Camarina* urbs Siciliæ. 3 Sylvam, nemus. 4 Fortudine. 5 Multitudine. 6 Iniquum Romanis, quia eum hoſtes circumſidebant. Liv. Epit. *Attilius Calatinus Conſul, cùm in locum iniquum. Pœnis circumſeſſum, temere duxiſſet exercitum, Calpurnii Tribuni militum virtute & opera evaſit.* 7 Lætiſſimo, feliciſſimo eventu 8 *Thermopylæ* anguſtiæ montium atque ſaltuum ſunt in Theſſaliâ. Ibi Leonidas cum trecentis civibus Spartanis, quos ſecum duxerat, tantâ virtute dimicavit, ut non ſolum multos ac propè innumerabiles ex hoſtibus de monte repulerit, ſed etiam Rex ipſe ter de ſede ſuâ conſternatus fuiſſe dicatur. Multos ex ſatellitibus, quos ad cuſtodiam ſui corporis ſervabat, quoſque ἀθανάτους, id eſt, *immortales* appellabat, Leonidas ſuperavit, & docuit eſſe mortales. 9 Lacedæmoniorum Regis. 10 Calpurnius Flamma. 11 Stadius putat Leonidæ tribui, quod Othryadis proprium erat. Cùm enim de Thyreatium agro inter Spartanos & Athenienſes controverſia eſſet, ita prœlio convenerat inter utroſque populos, ut lis ea armatis utrimque trecentis prœlio decerneretur, & dùm hi pugnarent, reliqui omnes in caſtra diſcederent. In hac pugna tanta animorum pertinacia certatum eſt, ut cæteri omnes occubuerint, unus tantum Othyrades, Spatanorum dux, pugnæ ſuperſtes extiterit, qui, ne ſolus in caſtra rediret, ſe ipſum inter hoſtilia cadavera gladio transfixit, & ſanguine proprio ſcuto ſuo literas inſcripſit, *Vici*: ſuiſque eâ ratione agrum aſſeruit. 12 Proxima omnium provinciarum, & propemodum in conſpectu Urbis. 13 Sardiniæ. 14 Per tria bella Punica Scipionum virtus enituit. Hoc primo L. Cornelius Scipio Pœnos & Sardos & Corſos devicit. P. Cornelius Scipio Africanus Major ſupplici Carthagini pacem dedit & finem, bello Punico impoſuit ſecundo. Tertio bello enituit P. Scipio Æmilianus Africanus Junior, ut poſteà Numantiæ. 15 Al. *mare ac terram Pœnis repurgavit*, id eſt, tanquam purgamenta rejecit.

ret,

17 ret. 1 Marco Attilio Regulo duce jam in
Africam 2 navigabat bellum: nec deerant,
qui 3 ipso Punici maris nomine ac terrore
4 deficerent, augente insuper Tribuno
Mannio metum: in quem, nisi paruisset,
5 securi 6 districtâ, Imperator metu mor-
18 tis navigandi fecit audaciam. Mox ventis
remisque properatnm est: tantusque ter-
ror hostici adventus Pœnis fuit, ut aper-
19 tis penè portis Carthago caperetur. Prima
belli præmium fuit civitas Clypea: prima
enim à Punico littore quasi 7 arx & 8 specu-
la 9 procurrit. Et hæc, & trecenta am-
20 pliùs castella vastata sunt. Nec cum homi-
nibus, sed cum monstris quoque dimica-
tum est; cùm quasi in vindictam Africæ
nata, 10 miræ magnitudinis serpens, posita
21 apud 11 Bragadam castra vexaret. Sed o-
mnium victor Regulus, cùm terrorem no-
minis sui latè 12 circumtulisset; cùmque
magnam vim juventutis, ducesque ipsos,
aut 13 cecidisset, aut 14 haberet in vincu-
lis; classemque ingenti prædâ onustam, &
15 triumpho gravem, in Urbem præmisis-
set; jam ipsam 16 belli caput Carthaginem
urgebat obsidio, ipsisque portis inhærebat.

1 Lege Val. Max. 1, 1, 14. & 9, 2, 1. ext. Sil. 6, 301. & Horat. Carm. 3, 5. Cic. off. l. 1. c. 13. & in Paradoxis.
2 Transportabatur. Cic. *Quàm celeriter Cn. Pompejo duce belli impetus* navigavit?
3 Emphaticum hîc est. Sic Ovid. Ep. 13, 53 *Ilion, & Tenedos Simoisque, & Xanthus, & Ida, Nomina sunt* ipso *penè timenda sono.*
4 Animo linquerentur, metu debilitarentur.
5 Olim *securi* puniebantur sontes, posteà *gladio.*
6 Stricta, evaginata. Tac. *Distringit acinacem.* Sic Cæs. *Districtis gladiis.* 7 Munimentum, præsidium. 8. Locus editus, & eminens, undè aliquid eminùs videri & prospici potest. 9 Prominet. 10 De quâ Val. Max. 1. 8. 19. ext. Plin. l. 8. c. 14. CXX. pedum longitudinis fuisse; pellemque ejus & maxillas usque ad bellum Numantinum, id est, CXV. annis Romæ in templo durasse testatur, eamque balistis tormentisque, ut oppidum aliquod, expugnatam. Vide Liv. Epit. 18. 11 Fluvium Africæ inter Uticam & Carthaginem in mare labentem. 12 Hùc illùc tulisset. 13 Interfecit. Al. *cepisset.* 14 Captivos detineret. 15 Spoliis in triumpho ferendis. 16 Locum, undè bellum incepit, & instauratum est.

Hic

1 Versa, mutata. Meritò. Carthaginenses à Regulo pacem petiêrant: hujus conditiones ille proponit adeò iniquas, ut Carthaginenses pati quidvis, atque omnia experiri, quamlibet denique fortunam subire, cuncti præoptarent. Igitur duce Xanthippo iterum congressi, totum exercitum Romanorum profligant, ipsum quoque Regulum capiunt. Lege Polyb. l. c. 35.

Hic paululùm 1 circumacta fortuna est; 22
tantum, ut plura essent Romanæ 2 virtutis
insignia: cujus ferè magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conversis ad exter- 23
na auxilia 3 hostibus; cum Xanthippum
illis ducem Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissimo vincimur. 4 Tùm fœdâ clade, Romanisque 5 usu incognitâ, vivus in
manus hostium venit fortissimus 6 Imperator. Sed ille quidem 7 par tantæ calamitatis 7 fuit. Nam nec Punico carcere [8] infractus est, [9] nec legatione susceptâ: quip- 24
pe [10] diversa, [11] quàm hostes mandaverant, censuit; ne pax fieret, nec commutatio captivorum [12] reciperetur. [13] Sed 25
nec illo voluntario ad hostes reditu,
nec [14] ultimò, sive carcere, sive [15] crucis

2 Quæ alibi *monstra virtutis* vocat. 3 Carthaginensibus. 4 Magnâ simul & turpi strage. 5 Consuetudine aut exemplo saltem ignotâ, id est, quæ nunquam venit usu. 6 Regulus. 7 Sufficiens fuit, id est, resistere potuit. 8 Fractus est. 9 Neque officio legati sive nuncii suscepto. 10 Contraria. 11 Pœni à Metello Consule ad Panormum victi, Regulum, jam quadriennio captivum, Romam de pace, aut de captivis commutandis, una cum suis legatis miserunt. Ille utrumque in Senatu dissuasit, & Carthaginem rediit, etsi ad crudelissimum hostem & exquisita supplicia proficisci sese non ignorabat; tamen jusjurandum, quo se reversurum adstrinxerat, nisi utrumque impetraret, conservandum putabat. 12 Admitteretur. 13 Multis heroicum hoc Reguli factum commendat Cicero Off. 3. 14 *Ultimò* hîc adverbialiter sumitur. Neque enim ultimum carceris aut crucis supplicium hoc loco intelligendum. Dixerat Florus, non carcere Punico infractum esse Regulum, cùm primùm in carcerem conjectus est, non deindè legatione susceptâ, quâ diversum censuit, quam hostes mandaverant, ne pax fieret, ac ne captivorum commutatio admitteretur. Sed ne illo voluntario ad hostes reditu infractus est: nec ultimò aut carcere, in quem retrusus est cum rediit, nec crucis supplicio deformata majestas. 15 Alii aliter referunt de supplico Reguli: dicunt enim, Carthaginenses in artis & profundis tenebris clausisse, ac diu retentum, post ubi Sol visus erat ardentissimus, repente eduxisse, & adversus ictum Solis oppositum constituisse, atque intendere in cœlum oculos coëgisse, palpebrasque ejus, ne connivere posset, sursum deorsum ductas insuisse. Alii somno diu prohibitum, atque ita vita privatum referunt. Cicer. in Orat. contra Pisonem, Regulum in machina religatum scribit, & resectis palpebris vigilando enecatum, Florus crucis supplicio enecatum tradit.

suppli-

ſupplicio 1 deformata majeſtas, imò his
omnibus admirabilior, quid aliud 2 quàm
victus de victoribus, atque etiam, quia
Carthago non 3 ceſſerat, de fortunâ tri-
26 umphavit? Populus autem Romanus mul-
tò 4 acrior infeſtiorque 5 pro ultione Re-
27 guli, quàm 6 pro victoriâ fuit. Metello igi-
tur Conſule ſpirantibus altiùs Pœnis, & re-
verſo in Siciliam bello, apud Panormum
ſic hoſtes cæcidit, ut nec ampliùs eam inſu-
28 lam concitarent. 7 Argumentum ingentis
victoriæ, centum circiter elephantorum
captivitas: ſic quoque magna præda, ſi
8 gregem illum non bello, ſed venatione
29 cepiſſet. Appio Claudio Conſule, non ab
hoſtibus, ſed à Diis ipſis ſuperatus eſt,
9 quorum auſpicia contempſerat: 10 ibi
ſtatim claſſe demerſâ, ubi ille præcipitari
11 pullos juſſerat, quòd pugnare ab his ve-
30 taretur. Marco Fabio Buteone Conſule,
claſſem hoſtium in Africo mari apud 12 Æ-
gimurum, jam in Italiam ultrò navigan-
tem, cæcidit. Quantus ô tunc 13 triumphus
31 tempeſtate 14 intercidit, cùm opulentâ
prædâ claſſis, adverſis acta ventis, naufra-
gio ſuo Africam & 15 Syrtes, omnium im-
peria gentium, inſularum littora, imple-
vit! Magna clades, ſed non ſinè aliquâ prin-
cipis populi dignitate; 16 interceptam
32 tempeſtate victoriam, & 17 triumphum
periiſſe naufragio: & tamen, cùm Puni-
cæ prædæ omnibus promontoriis inſuliſ-

1 Polluta, inquinata.
2 Tale illud Horatii: *Græcia capta ferum victorem cepit.* Et iſtud Cic. *Ipſam victoriam viciſſe videri*: nec non Sen. *Ipſam hoſtis ſui victoriam vicit.*
3 Obvenerat hoſtibus.
4 Vehementior.
5 Ad ulciſcendum ſeu vindicandum Regulum.
6 Ad conſequendam victoriam.
7 Plin. lib. 7. cap. 43. *Metellus primus elephantos primo Punico bello duxit in triumpho*
8 Elephantos illos.
9 Adeò ſtulti erant veteres, ut, niſi auſpiciis addicentibus, ſuos in pugnam non educerent, etiamſi pulchra occaſio & ſpes de victoria certa invitaret.

10 Ex hiſtoricis obſervamus, ſceleris & pœnæ eundem ſæpè locum fuiſſe. Alexander Beſſum eo loco, in quo Darium ipſe occidit, necari juſſit. Curt. 7, 5, 43. ibidemque Freinshemius. Turulius ea in ſylvâ occiſus eſt, in quam impius fuit. Val. Max, 1, 1, 19. ext. 11 Gallinarum ſcilicet. 12 Inſulam in mari Africano. 13 Spolia in triumpho ferenda. 14 Periit, interceptus eſt. 15 Africæ loca vadoſa & arenoſa, ideòque exitioſa navigantibus. 16 Alii deſtinatas, ab alio exceptas tempeſtate manubias eâ victoriâ partas. 17 Spolia in triumpho ferenda.

que [1] frustrarentur & [2] fluitarent, populus Romanus & sic triumphavit. Lutatio Ca- 33
tulo Consule tandem bello finis impositus, apud insulas, quibus nomen Ægates. Nec 34
major alias in mari pugna, quippe commeatibus, exercitu, [3] propugnaculis, armis gravis hostium classis, & in eâ quasi tota Carthago: [4] quod ipsum exitio fuit. Ro- 35
mana classis prompta, levis, expedita, & quodam genere castrensis: [5] ad similitudinem pugnæ equestris, [6] sic remis, quasi habenis agebatur: & in hos vel in illos mobilia rostra, speciem viventium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ ho- 36
stium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio suo operuerunt. Tanta demique fuit illa victoria, ut de [7] ex- 37
scindendis hostium mœnibus non quæreretur. Supervacuum visum est, [8] in arcem murosque sævire, cum jam in mari esset deleta Carthago.

1 Frustratim discerperentur, & lacerarentur. 2 Sæpè sive continnò fluerent. 3 Turribus. Sic Horat. Epod. 1. 1. *Ibis Liburnis, inter alta navium, Amice, propugnacula.* 4 Adde Liv. l. 21. c. 14. 5 Ad exemplum, exemplo, more pugna equestris. In pugna ad Actium erant Cæsæriani equitibus similes, modò irruentibus, modò se recipientibus, eò quod appellere subindè, ac retrò abducere naves ipsi suas tantum poterant. Hoc autem est ad *similitudinem equestris pugnæ* ut Florus loquitur: nempè sumptis tergis & redditis. 6 Pulchra comparatio classis levis & expeditæ cum re equestri. Sic Euripides in Medeâ navem vocat currum. 7 Evertendis. 8 Arcem murosque diruere.

CAP. III.

[1] *Bellum Ligusticum.*

[2] PEracto Punico bello, secuta est bre- 1
vis sanè, & quasi ad [3] recipiendum

1 Al. *Bellum Ligurium.* Sic enim & *Ligurius* lapis à *Liguribus* dictus, apud quos inveniebatur. 2 Confecto, finito. Quæ hoc capite continentur, scribit Epit. Liv. 20. Eutrop. 3, 1. 3 Resumendum, recolligendum. Metaphora à luctatoribus petita, aliisque, qui vehementer exerciti, difficulter respirant: & ita ad recipiendum spiritum interquiescere coguntur.

spiri-

ſpiritum requies : argumentumque pacis,
& 1 bonâ fide ceſſantium armorum, tunc
primum poſt Numam 2 clauſa porta Jani
fuit : ſed ſtatim ac ſinè mora 3 patuit.
2 Quippe jam 4 Ligures, jam 5 Inſubres Gal-
li, nec non & Illyrii laceſſebant : ſic 6 de-
ſub Alpibus, id eſt, deſub ipſis Italiæ
7 faucibus, gentes, Deo quodam aſſiduè
incitante, ne rubiginem ac 8 ſitum ſcilicet
arma ſentirent : denique 9 utrique quoti-
3 diani, & quaſi 10 domeſtici hoſtes 11 tiro-
cinia militum imbuebant : nec aliter utrâ-
que gente, quam quaſi 12 cote quadam, po-
pulus Romanus ferrum ſuæ acuebat virtu-
4 tis. Ligures imis Alpium jugis adhærentes,
inter 13 Varum & Marcum flumen, 14 im-
plicitoſque dumis ſilveſtribus, major ali-
quantò labor erat invenire, quàm vincere.
Tuti locis, & fugâ, durum atque velox
15 genus, ex occaſione magis 16 latrocinia,
5 quàm bella, 17 faciebat. Itaque cum diu
multumque eluderet Salyus, Deciates,
Oxybius, Euburitates, Ingaunus, tan-
dem Fulvius latebras eorum ignibus

1 Omninò, exactè. Ita Sen. Epiſt. 25 *Nunquam* bonâ fide *manſueſcunt vitia.* 2 Quod ſignum erat pacis. 3 Quod ſignum erat belli. 4 *Ligures imis Alpium jugis adhærentes, inter Varum & Macram flumen, implicitoſque dumis ſylveſtribus: major aliquantò labor eſt invenire quàm vincere:* paulò poſt. 5 Populi Galliæ Ciſalpinæ. 6 Ex eo loco, qui eſt ſub Alpibus. Sic *Deſuper* dicitur pro *ſuper.* 7 Anguſtiis. 8 Squallorem ex ſitu contractum. Ita Virg. Æn. 6. 462. *loca ſenta ſitu.* 9 Ligures, Inſubres Galli, & Illyrii. Atque ita vocem *utroſque* de tribus uſurpat. Sic infrà c. 11. cùm tres Galatiæ populos nominaſſet, Toliſtobogos, Trocinos & Tectoſagas, ſtatim infert : Utrique *fundis ſagittiſque acti, in perpetuam ſe pacem dediderunt.* 10 Vicini. 11 Prima rudimenta. 12 Scilicet *ne per otium torpeſceret manus aut animus.* 13 Varus fluvius eſt grandis, ex Alpibus fluens. Galliam Tranſalpinam à Ciſalpina ſeparans, vetuſtiſſimus Italiæ terminus. Macra fluvius eſt ex initio Apennini fluens, inter Ligurum montes. 14 Cinctos, circumdatos. 15 Gens. 16 Piraticam. 17 Exercebat.

1 ſepſit:

[1] ſepſit: [2] Bæbius in plana deduxit: Poſthumius ita [3] exarmavit, ut vix reliquerit ferrum, quo terra [4] coleretur.

1 Cinxit. 2 Ne locorum opportunitas iterùm eos ad rebellandum excitaret.

Hac ratione ſæpiùs ſibi conſuluerunt Românі, quibus hoc primum omnium fuit, expugnatum debellatumque hoſtium agrum, ſi eminentior fuerit, ſolo æquare. Idem Florus 2, 15, 5. de Carthagine inquit, *ex conſiliis omnibus Senatum Romanum medium elegiſſe, ut urbs tantum loco moveretur.* Similiter 3, 5, 28. Pompejus Regem Colchorum juſſit in plana deſcendere, ne videlicet fiducia montium rebellaret. Vide & eundem 4. 12, 59 cum nota Freinshemiana. 3 Armis ſpoliavit. 4 Araretur.

CAP. IV.

[1] *Bellum Gallicum.*

1 De hoc bello ſcribit Epit. Liv. 20. Eutrop. 3, 1. 2 Ultra ſtaturam hominum enormia. 3 Docent Philoſophi locatum conſe qui locorum conditiones. Hinc ait Porphyrius, locum eſſe generationis principium, quemadmodum & patrem. Lege Cic. lib. de Fato cap. 3. Propert. 2 3. Virg. Georg. 1. 57.

GAllis Inſubribus, & his accolis Alpium; 1
animi ferarum, corpora [2] pluſquam humana erant: ſed experimento
deprehenſum eſt, quippe, ſicut primus impetus eis major, quàm virorum eſt,
ita ſequens minor, quàm fæminarum. [3] Alpina corpora humenti cœlo educata, ha- 2
bent quiddam ſimile cum nivibus ſuis:
quæ mox ut caluère pugna, ſtatim [4] in
ſudorem eunt: & levi motu, quaſi ſole,
[5] laxantur. Hi ſæpè & alias, ſed Britoma- 3
ro duce, [6] *non prius ſoluturos ſe baltea,
quam Capitolium adſcendiſſent*, juraverant.
Factum eſt: victos enim Æmilius in Capitolio

4 In ſudorem reſolvuntur, ſudore diffluunt. Nam fluida & mollia corpora levi labore atque æſtu facilè in ſudorem eunt. 5 Laxa redduntur. 6 Veteres, ubi quid efficiendum ſuſcepiſſent, obſtringebant ſe tali voto, tanquam aſſiduo monitore urgerentur ad maturandam rem, quam propoſuerant.

tolio [1] discinxit. Mox, Ariovisto duce, [2] vo-
4 vêre *de nostrorum militum præda* [3] *Marti*
suo [4] *torquem.* [5] Intercepit Jupiter [6] vo-
tum : nam de torquibus eorum aureum
5 [7] tropæum Jovi Flaminius erexit. Virido-
maro Rege *Romana arma Vulcano* promise-
rant : [8] aliorsùm vota ceciderunt : oc-
ciso enim Rege, Marcellus [9] tertio post
Romulum [10] patrem Feretrio Jovi arma
suspendit.

1 Cinctu solvit, baltea ademit. Militum insigne erat cingulum, quod demebatur iis, cum ex auctorarentur ignominiæ causâ. Neque solum milites, sed quicumque serii aliquid facere parabant, cingulo vestes fluxas constringebant. Undè Quintil. *Gracchos ad evertendam Rempubl. velut* armis *eloquentiæ* succinctos *accessisse*. Contrà *discinctos* dicebant negligentes, ut Græci *ἀζώνους*, *χιτωζώνους*. 2 Voto promisêre. Mos antiquissimus gentium, *spolia hostium* Deo vovendi. Cùm Trajanus ad bellum Parthicum proficisceretur, spolia, quæ de Getis ceperat, *Jovi Casio* appendit; *crateres* scilicet *argenteos*, & *poculum deauratum* ex *uri* silvestris cornu. Sæpè sacrabant non tam hostium arma, quàm omnia illa, per quæ aliquid memorabile patratum erat. Nonnunquam *pecuniæ è præda redactæ decimas Apollini* persolvebant ex voto, ut Camillum fecisse è Liv. l. 5. & Val. Max. l. 1. c. 2. captis Vejis, constat. 3. Docet Freinshem. ex Cæsare de bel. Gal. 6. 17. Gallos quinque potissimum Deos coluisse, *Mercurium, Apollinem, Jovem, Martem*, atque *Minervam*. 4 *Gallos cum auro* (quod in torquibus habebant) *pugnare solitos, Torquatus indicio est.* Plin. 33. 1. 5 *Intercipi* hoc loco dicitur, quod alii destinatum, ab alio excipitur. 6 *Marti* nuncupatum. 7 Monumentum propter hostes in fugam conversos. Belli usus invenit, ut, in quo loco hostes superati essent, ibi tropæa erigerentur. *Tropæum* enim est monumentum seu columna marmorea a victore erecta, eo in loco, ubi hostes in fugam convertit : *ἀ τροπῆ*, id est, *conversione*, dictum. 8 Alium exitum vota nacta sunt. 6 Ita Virg. Æn. 6. 869 *Tertiaque arma patri suspendit capta Quirino*. Nam prima Romulus, secunda Cossus suspenderant, de quibus Liv. Epit. 20. 10 Conditorem populi.

C AP.

CAP. V.

1 *Bellum Illyricum.*

ILlyrii, seu Liburni sub extremis Al- 1
pium 2 radicibus 3 agunt, inter Ar-
siam, 4 Titiumqve flumen, longissimè per
totum Adriani maris littus effusi. 5 Hi, 2
regnante 6 Teutanâ muliere, populatio-
nibus non contenti, licentiæ scelus addi-
derunt. 7 Legatos quippe nostros, ob ea, 3
quæ deliquerant, 8 jure agentes, nec gla-
dio quidem: 9 sed ut victimas, securi per-
cutiunt: 10 præfectos navium igni combu-
runt, idque 11 quò indignius foret, mu-
lier imperabat. Itaque 12 Cnæo Fulvio Cen- 4
timalo duce, latè domantur. Strictæ in
principum colla secures, legatorem 13 Ma-
nibus 14 litavêre.

1 De hoc bello lege Liv. Epit. 10. Eutrop. 3. 1. 2 Imis partibus. 3 Degunt, versantur, habitant. 4 Antiqui libri *Ticinum* appellabant, ut Galliæ fluvium, apud quem cæsi primùm ab Annibale Romani. 5 Illyrii. 6 Hæc vidua erat Agronis, Regis Illyriorum. 7 Hos Cajum & Lucium Coruncanos Polybius vocat. Publium Junium & Titum Coruncanum Plinius. Appianus unius Coruncanii meminit. 8 Jure gentium querentis de illatis injuriis. 9 Ignominioso mortis genere. 10 Trierarchas. 11 Fœminarum enim jussa pati, ignominiosum est. 12 Et collegâ ejus Posthumiò Albino. 13 Gentiles credebant dolere manes interfectorum, nisi vindictâ levarentur, Ideòque hac quoque in causâ principes Illyrios eâdem ignominiosâ morte confecerunt. 14 Sacrificio facto placaverunt.

CAP.

CAP. VI.

1 *Bellum Punicum secundum.*

1 Bellum secundum Punicum scribit Plutarchus in vitis Fabii, Scipionis, Marcelli, Hannibalis, Flaminii. Liv. l. 21. Eutrop. l. 3. Annibal, Amilcaris filius, in odium Romanorum sacramento, ex patris auctoritate, à nono ætatis suæ anno obstrictus, jam agens 26 & ab exercitu suo Imperator salutatus, deletâ Sagunto, Hispaniæ Tarraconensis urbe, fœdera Pœnorum cum Rom. icta violat: ipse Annibal superato Pyrenæo saltu per Gallias, fusis qui resistere ei conati erant, ad Alpes venit & laborioso per eas transitu, cùm montanos quoque Gallios obvios aliquot prœlis repulisset, descendit, ibique sexdecim annos contra Romanos prosperè pugnavit: tandem à Scipione Africano (qui à devicta Africa cognomen istud invenit) bello finis impositus est.

1 POst primum Punicum bellum 2 vix quadriennii requies: ecce alterum bellum, 3 minus quidem spatio (nec enim ampliùs, quàm decem & octo annos, habet) sed adeò cladium atrocitate terribilius,

2 Imò à fine belli Punici primi, ad initium secundi, sunt anni tres & viginti. Quid ergo hìc *quadriennii* requies? Stadius existimat, cujus sententiam hìc recipit Freinshemius, computasse Florum à tempore clausi Jani, id est, A. V. C. 518. quod falsum est. Manifestè enim Florus requiem hìc non intelligit à cæteris Reipublicæ Romanæ hostibus, sed eam, quam habuerunt à Carthaginiensibus; neque computat à tempore Jani clausi, sed à tempore finiti belli Punici primi. Verba clara: *Post primum Punicum bellum vix quadriennii requies: ecce alterum bellum.* Et quomodo *quadriennii* quietem diceret, quæ fuit *paucorum mensium*, cùm Janus esset clausus? An *Sardos, Corsos & Ligures*, qui coëgerunt Janum reserare, non habuerunt inter hostes? Atqui dignos existimarunt, de quibus acti triumphi exstarent ad seram usque posteritatem. Atqui Florus Ligurum gentem suprà c. 3, 3. agnovit pro *cote virtutis Romanæ*. Sed demus Stadio, Florum computasse à tempore Jani clausi, id est, A. V. C. 518. An igitur post quadriennium, id est, annum 522 ortum est bellum Punicum secundum? Minimè. Dicendum ergo, Floro fuisse in animo, Romanos Carthaginensibus, cum jam profligassent bellum cum mercenariis, id est, quadriennio post primum bellum Punicum controversiam movisse de possessione Sardiniæ, bellum etiam minatos; sed cùm isti è re suâ non existimarent, iterùm cum Romanis collidi, viribus præsertim valdè fractis bello mercenariorum, non solùm Sardiniâ cessisse, sed & mille ac ducenta Romanis talenta adjecisse. Hanc Romanorum violentiam cùm inter causas odiorum novorum, atque adeò belli Punici secundi referat Polyb. lib. 1. cap. 88. Florus longiùs progressus, ab eo tempore scripsit surrexisse bellum, quo nova surrexerat causa belli. 3 Primum Punicum bellum cœpit anno DLXXXIIX. pax Pœnis data est anno DXII sunt itaque anni intermedii XXIV. Initum est hoc bellum, P. Cornelio Scipione, Tib. Sempronio Longo Coss. anno DXXXV. finitum debellato in Africâ Annibale, & pace Carthaginensibus supplicibus data, Cn. Cornelio Lentulo, P. Ælio Pœto Coss. anno DLII. sunt itaque anni intermedii in hoc secundo bello Punico septendecim.

lius,

lius, ut si quis conferat damna utriusque populi, 1 similior victo sit populus qui vicit. 2 Urebat nobilem populum 3 ablatum mare, captæ insulæ, dare tributa, quæ 4 jubere consueverat. Hinc ultionem puer 5 Annibal ad aram patri juraverat: nec morabatur. 6 Igitur in causâ belli 7 Saguntus deleta est; 8 vetus Hispaniæ civitas & opulenta, fideique erga Romanos magnum quidem, sed triste monumentum: 9 quam 10 in libertatem communi fœdere exceptam, Annibal causas novorum motuum quærens, & 11 suis & 12 ipsorum manibus evertit, ut 15 Italiam sibi rupto fœdere 14 aperiret. 14 Summa fœderum Romanis 15 religio est: itaque ad auditum sociæ civitatis 16 obsidium, memores icti cum Pœnis quoque fœderis, non statim ad arma procurrunt, dùm priùs more legitimo 17 queri malunt. Interim jam 18 novem mensibus 19 fessi fame, 20 machinis, ferro, versâ denique in rabiem fide, imma-

1 Romani enim initio maximis attriti fuerant cladibus. Idem dicit Liv. l. 21. c. 1. *Adeò varia belli fortuna ancepsque Mars fuit, ut propiùs periculo fuerint, qui vicère.* & Sil. l. 1. 7. &c. *Propiusque fuêre periclo, Queis superare datum.*
2 Dolori erat Carthaginensibus.
3 Hoc ad leges pacis à Romanis primo bello Punico datas, referendum est: quas ita ferè Polybius refert: *Pœni Sicilia & omnibus insulis, quæ inter Italiam & Africam sunt, excedunto; M C C. talenta in annos XX pendunto:* &c.
4. Imperare. 5 Narrat hoc juramentum Silius lib. 1, 7 &c. Q. d. Puer Annibal novennis adhuc patri blandiens, altaribus admotus, tactis sacris, juraverat, se, cum primum posset, hostem fore populo Romano: nec in morâ erat Annibal, scilicet ex quo die imperium & ducatum exercitus obtinuit Annibal, nec ullam moram interposuit, quin bellum Saguntinis inferret, & per hujus causam Romanis. 6 Al. *Igitur in causam belli Saguntus delecta est.* Delegit enim Saguntum Annibal, cujus eversio causam belli præberet inter se & Romanos. 7 *Saguntus* oppidum est opulentissimum in Hispaniæ finibus positum circa flumen liberum, quod fuit quondam terminus imperii populi Romani & Carthaginensium. 8 Quippe 200. antè excidium Trojæ annis condita. 9 Saguntum civitatem. 10 Liberam relictam partium consensu. 11 Annibalis. 12 Saguntinorum. Nam se suaque omnia in pyram conjecerunt, nec arbitrium victoris exspectarunt. 13 In Italiam viam faceret. Ita Curt. l. 7. 1. *Primus* Asiam aperuerat *Regi.* Ideò missus à Senatu ad Annibalem Legatus dixisse fertur, Carthaginenses, dum Saguntum oppugnant, ipsa Romæ mœnia pulsare. 14 Extrema, maxima. 15 Sanctitas. 16 Obsidionem. 17 Expostulare de injuria, utque ea luatur, petere. 18 *Octavo mense, quam cœptum oppugnari, captum Saguntum,* ait Liv. 21. 15. 19 Fracti fatigati fame Saguntini. 20 Instrumentis.

nem

nem in foro excitant 1 rogum: 2 tùm de-
super se suosque cum omnibus opibus suis
7 ferro & igni corrumpunt. Hujus tantæ
cladis 3 auctor Annibal 4 poscitur. 5 Ter-
giversantibus Pœnis, 6 dux legationis, *Quæ*,
inquit, *mora est?* Fabius. *In hoc ego sinu*
bellum pacemque porto: utrum eligitis? 7 Suc-
clamantibus, *Bellum. Bellum igitur*, inquit,
accipite: & excusso in mediâ curiâ to-
gæ gremio, non sinè horrore, quasi planè
8 sinu bellum ferret, effudit. Similis exitus
belli initio fuit: 8 nam quasi 9 has inferias
sibi Saguntinorum ultimæ 10 diræ in illo
publico parricidio incendioque 11 mandas-
sent; ita Manibus eorum, vastatione Italiæ,
captivitate Africæ, ducum & Regum, qui id
gessêre bellum, exitio 12 parentatum est.
9 Igitur ubi semel 13 se in Hispaniâ movit illa
gravis & luctuosa Punici belli 14 vis atque
15 tempestas; 16 destinatumque Romanis
jam diu fulmen Saguntino igne 17 confla-
vit: statim quodam impetu rapta, medias

1 Struem lignorum ad cremanda cadavera, pyram ardentem. 2 Saguntinorum cladem præter cæteros scribit Val. Max. 6, 6, 1. ext. & Sil. 1. 3 Causa. 4 Ad supplicium. 5 Totus enim Senatus Annibalis erat, eumque fovebat. 6 Caput, princeps. Hi autem legati fuerunt Fabius Pamphilus, & Valerius Publicola. Eleganter hanc legationem canit Silius in principio secundi. 7 Acclamantibus Pœnis sive Carthaginensibus. 8 Non leve momentum habere putabantur pereuntium imprecationes adversus eos, qui salutem eorum aut impugnaverant injuitè, aut, cùm possent, deberentque, opem ferre neglexerant. Ita & Sanguntinis, cùm à Pœnis quidem eversi, à Romanis autem destituti essent; hinc Italiæ vastatione, illinc Africæ captivitate, satisfactum est. Sic Eumenes ab exercitu proditus, infit apud Just. 14, 4, 12. *Ultima nunc ego perfidorum victima, has vobis diras atque inferias dico; ut inopes extorresque omne ævum in hoc castrensi exsilio agatis, devorentque vos arma vestra, quibus plures vestros, quàm hostium duces, absumpsistis.* 9 Hæc sacrificia, quæ inferis solvuntur. Unde *inferias facere*, est Manes sacrificiis placare. 10 Execrationes, imprecationes. 11 Jussissent, delegassent. 12 Jussa persoluta sunt. 13 In Hispaniâ cœpit. 14 Tota moles. 15 Procella. 16 Martii statis carmen innuit, quo, diu antè, Romanis Cannensis clades prædicta fuerat, ut tradit Liv. lib. 25. cap. 12. Notandæ verò venustissimæ comparationes bellorum cum tempestatibus, fulminibus, procellis, &c. ipsi bellatores *fulmina*. Virg. Æn. 6, 842. *Quis Gracchi genus, aut geminos, duo* fulmina belli *Scipiadas, cladem Lybiæ?* 17 Confecit, excitavit. Al. *conflagravit.*

1 perfregit Alpes; & in Italiam ab illis fabu-
losæ altitudinis nivibus, velut cœlo 2 missa,
descendit. Ac primi quidem impetus tur- 10
bo inter Padum & Ticinum valido statim
fragore detonuit. Tunc, 3 Scipione duce, fu-
sus exercitus: saucius etiam ipse venisset in
manus hostium Imperator, nisi 4 prote-
ctum patrem 5 prætextatus admodùm fi-
lius ab ipsâ morte rapuisset. 6 Hic erit Sci- 11
pio, qui in exitium Africæ crescit, nomen
ex malis ejus habiturus. 7 Ticino 8 Trebia
succedit: hìc secunda belli Punici 9 procel-
la desævit, Sempronio Consule: tunc calli- 12
dissimi hostes frigidum & nivalem nacti
diem; cùm se ignibus priùs 10 oleoque fo-
vissent (horribile dictu!) homines à meridie
& Sole venientes nostrâ nos hyeme vice-
runt. 11 Thrasymenus lacus 12 tertium ful- 13
men Annibalis, Imperatore Flaminio: ibi
quoque ars nova Punicæ fraudis: quip-
pe nebulâ lacus, 13 palustribusque virgul-

1 Nam aceto maceratas rupes & igni domitas demùm ferramentis amolitus est. Transitum Annibalis per Alpes describit Sil. l. 3. Virg. Æn. 10 13. Juv. Sat. 10, 147. Lege Plutarch. in vita Annibalis.

2 Demissa. Frequens est loquendi genus, ut, quæ suprà communem altitudinem attolluntur, dicantur οὐρανομήκη. Hinc de Alpibus etiam dictum *in cœlum assurgere.* Sil. lib. 2. *Proindè polo crescant Alpes, astrisque coruscos Appenninus agat scopulos.* Adeóque qui de Alpibus descendêre, Florus egregiè dixit, *velut cœlo missos descendisse.* De hac altitudine Alpium idem Silius: *caligat in altis Obrutus saxis, abeuntque in nubila montes.*

3 P. Cornelio Africano.

4 Egregio huic facto versum istum Virg. Æn. 10, 100. composuisse videri possit: *Dum genitor nat: parmâ profectus abiret.*

5 Non ampliùs adhùc quàm prætextatus, id est, puer. Intendit enim rem hæc particula, & admirationem auget. Sic apud Just. 17. 2, 4. *post mens es admodùm septem.*

6 Sic Liv. *Hic erit juvenis, penes quem perfecti hujusce belli laus est Africanus ob egregiam victoriam de Annibale & de Pœnis appellatus.*

7 Fluvio, Insubriæ in Eridanum fluenti.

8 Fluvius propè Placentiam in Galliâ Cisalpinâ.

9 Tempestas sævit, sævitiam suam exercet.

10 Hoc enim conferre putabant ad robur corporis: nam uncta membra frigus commodius ferunt.

11 Perusinus. Lege Cic. de Divin. 1. 35. Valer Max. 1, 6, 6.

12 Tertia clades, quâ Annibal attrivit Romanos.

13 Hæc ars Punicæ fraudis, quâ palustribus virgultis tectus eques terga subitò pugnantium invasit, non est abhibita ab Annibale in hoc prœlio ad Thrasimenum lacum; sed in altero ad Trebiam flumen. In ea quippe pugna, quæ ad Thrasimenum lacum pugnata est, nihil aliud fraudis commentus est Pœnus, nec aliud curavit, quàm ut clausum lacu & montibus, copiisque suis circumfusum haberet hostem. Eumque sic circumclusum militi suo ad satitatem præbuit cædendum.

tis 1 tectus eques, terga subitò pugnantium
14 invasit. Nec 2 de Diis possumus queri: imminentem quippe 3 temerario duci cladem 4 prædixerant insidentia signis 5 examina, & 6 Aquilæ prodire nolentes, & 7 commissam, aciem secutus 8 ingens terræ tremor: nisi illum horrorem soli, equitum virorumque
15 discursus, & mota vehementiùs arma fecerunt. 9 Quartum, id est, pœnè 10 ultimum vulnus imperii, Cannæ; 11 ignobilis Apuliæ vicus: sed magnitudine cladi emersit, & quadraginta millium cæde 12 parta nobilitas. Ibi in exitium infelici exercitus, dux, terra, cœlum, dies tota denique rerum na-
16 tura consensit. Siquidem non contentus simulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt, insuper callidissimus Imperator, patentibus in campi, 13 observato loci ingenio, 14 quòd & Sol ibi acerrimus, & plurimus pulvis, & 15 Eu-

1 Tecti equites.
2 De iniquitate Deorum.
3 Flaminio.
4 Præsagierant, pro significaverant.
5 Multitudo apum.
Livius pro examine apum aliud habet, Flaminii scilicet casum, supra cespitantis equi caput evoluti, cùm in eum insiluisset.
At examen apum pro malo omine fuit Scipioni in eo prœlio, quod commissum est inter Padum & Ticinum.
6 Aquilæ non cedentes, cùm revellerentur humo. Mali res ominis, quasi Diis expeditionem aspernantibus. Aquila enim legionis signum defigebatur in terram, quæ si evelli non posset, cum in hostem eundum esset, inter prodigia numerabatur. 7 Aciem Romanam & Punicam pugnantem. 8 Quippe *qui multarum urbium Italiæ magnas partes prostravit, avertitque cursu rapido amnes, mare fluminibus invexit, montes lapsu ingenti proruit.* Liv. 22. 5. Eum tamen neminem pugnantium sensisse, testatur idem. 9 Cannensem cladem scribunt late, Liv. lib. 22. cap. 45. &c. Valer. Max. 1. 1. 16. 3. 4. 4. 4. 5. 2. 7. 4. 2. ext. Silius in toto nono. 10 Clades quæ planè jugulabat: postquam alteri non erat locus. 11 Sic infra 3. 19. 8. de Enno: *Magnitudo cladium facit ut meminerimus.* 12 Facta. Q. d. Nobilis ille factus vicus & posteritati innotuit quadraginta millium cæde. Sic apud Curt. 9. 6. 22. Alexander daturum se *nobilitatem ignobilibus locis*, magnitudine scilicet rerum à se gestarum, jactat 13 Observata loci naturâ. 14 Exercitatus Imperator, dùm pugnandum est, quantum licet, studet, ut nec ventum, nec Solem patiatur iniquum. Hic enim fulgore excæcat, ille pulvere. Imitatus hoc postea Marius, insignem ex Cimbris victoriam retulit: infrà 3. 3. 15. 15 I. *Vulturnus* Livio dicitur, qui ab incolis ejus regionis, ubi tùm pugnatum est, ita vocari scribit. Ab amne Vulturno qui veniebat ventus, quod ab Oriente his flaret, sic appellarunt indigenæ.

rus ab Oriente ſemper quaſi ad 1 conſtitu-
tum, ita 2 inſtruxit aciem, ut Romanis
3 adverſus hæc omnia obverſis, quaſi 4 ſe-
cundum cœlum tenens, vento, pulvere,
Sole pugnaret. Itaque duo maximi exerci- 17
tus cæſi ad hoſtium ſatietatem, donec An-
nibal diceret militi ſuo; *Parce ferro.* Du-
cum effugit alter, alter occiſus eſt: dubium
uter majore animo. Paulum puduit, 5 Var-
ro non deſperavit. 6 Documenta cladis, 18
cruentus aliquamdiu 7 Aufidus: 8 pons de
cadaveribus, juſſu ducis, factus in torrente
9 Vergelli; 10 modii duo annulorum Car-
thaginem miſſi, 11 dignitaſque equeſtris
taxata menſurâ. Dubium deinde non 12 e-
rat, quin 13 ultimum illum diem habitura 19
fuerit Roma, quintumque intra diem epu-
lari Annibal in 14 Capitolio potuerit, ſi
(quod Pœnum illum dixiſſe Adherbalem
15 Bomilcaris ferunt) 16 *Annibal quem-
admodum ſciret vincere, ſic 17 uti victoriâ
ſciſſet.* Tum quidem 18 illum, ut dici vul- 20
go ſolet, aut 19 fatum urbis imperaturæ,

1 Scopum. 2 Ordinavit. 3 Soli, vento & pulveri adversis, Pœnis verò aversis. 4 Quia secundo Sole ac secundo vento pugnabat. 5 Ideò ab occurrente Senatu, gratiæ huic hoc nomine actæ ſunt, quod de reſtituenda Republica non deſperaſſet. 6 Argumenta, ſigna. 7 Fluvius eſt in Hirpinorum montibus naſcens. 8 Vide Val. Max. 9. 2. ext. 9 Al. *Vergelli.* 10 Val. Max. 7. 2. 1. ext. aliique afferunt fuiſſe modios tres Liv. autem l. 23. c. 12. *Ad fidem*, inquit, *deindè lætarum rerum effundi juſſit in veſtibulo curiæ annulos aureos, qui tantus acervus fuit, ut metientibus dimidium ſupra tres modios expleſſe ſint quidam auctores. Forma tenuit, quod propior eſt vero, haud plus fuiſſe modio.* Ob acceptam hac clade ignominiam uſque ad Severi Imperatoris tempora, non niſi Tribunis aureorum annulorum uſus in expeditionibus conceſſus fuit: cæteris fuerunt ferrei. Interim cùm annuli diſtinguerent ordinem Equeſtrem à plebejo, immanis peremptorum Equitum numerus procul dubio fuit, ſi detracti ſingulorum digitis annuli tantam menſuram expleverint. 11 Annuli, quibus equites utebantur, æſtimati menſurâ. 12 Al. *erit.* 13 Extremum, ſummum, periculoſiſſimum. 14 Summa arce. 15 Scilicet filium. 16 Scilicet quod occaſionem & fortunam majoris rei, Romæ ſcilicet potiundæ, quam illi hæc victoria obtulerat, de manibus amitteret, nec eâ uti vellet. 17 Quia cùm à victoria Cannenſi Romam capere poſſet, rem tantam ſtatim animo concipere non potuit. Simile dictum Cæſaris de Pompejo apud Suet. in ejus vita c. 36. 18 Annibalem. 19 Fortuna illa, quæ fati decreto deſtinata eſt.

aut

aut ipsius 1 mens mala, 2 & aversi à Carthagine Dii, 3 in diversum abstulerunt.
2 4 Cum victoria posset uti, frui maluit: relictâque Româ, Campaniam Tarentumque 5 peragrare: ubi mox & 6 ipse, & exercitus 7 ardor elanguit; adeò ut 8 verum dictum sit: 9 *Capuam Annibali Cannas fuisse.*
3 Siquidem invictum Alpibus, indomitum armis, Campaniæ (quis crederet?) 10 Soles, & tepentes fontibus Bajæ, 11 subege-

1 Hic *mala mens* opponitur *bonæ menti*, quæ in illo esse dicitur, qui suæ mentis est compos. Qui ea caret, is demens est. Hoc sensu Virg. Eccl. 1. 16, & Æn. 2, 55. *si mens non læva fuisset*, id est, si sibi constitisset, si non fuisset abrepta in deteriora consilia. 2 Hæc communis erat sententia veterum, Deos indigenas iratos esse iis, qui captivitati exponerentur victorum, aliisque calamitatibus. Sinon apud Virg. 2. Æn. *Ex illo ruere, & retro sublapsa referri Spes Danaum, fractæ vires, aversa Deæ mens.* 3 Aliud persuaserunt, aliò impulerunt. Contrà decebat, & arcere primùm apes, ac deinde mel commodiùs legere. 4 Acumen hujus Flori sententiæ obscurius est, dùm ait, Annibalem, victoriâ cùm posset uti, frui maluisse. Imò vel fructum hujus victoriæ amplissimum tulisset, si Romam cepisset, quod illi fortuna tùm videbatur quasi in manum dare, si eâ usus esset. Negari quidem non potest, aliarum rerum usum esse, aliarum, imò & in eâdem re potiundâ & usurpandâ, usum à fructu plerumque distingui. Cæterùm nihil hic tale fingi aut accommodari potest. Aliquid esset, si Annibal post hanc victoriam Cannensem, ab armis ac bello in totum cessasset, atque otio desidiæque, ut victoriæ bonis frueretur, sese dedisset. Tùm sane dici posset, victoria illum frui maluisse, quam uti. Quòd enim, relictâ Româ, in Campaniam flexit, non eo id fecit animo ac proposito, ut deliciis Campanis frueretur, sed voto ac spe nobilissimæ urbis capiundæ Capuæ, quæ duarum tùm toto orbe maximarum, Romæ & Carthaginis, erat æmula. Sed robur ejus exercitus luxuria Campana enervatum est. Quid tùm? Hoc noluerat Annibal, & magno redemptum vellet, non accidisse. Certè cùm à victoria Cannensi Romam capere posset, rem tantam statim animo concipere non potuit, sic victoria (ut diximus) uti nescit. *Mira ejus duci*, ut Livius tradit, *satis creditur saluti fuisse Urbi atque Imperio.* Hæc Salmasius. 5 Perlustrare. 6 Annibal. Unde Seneca ad Lucil. Epist. 11. *Una hiberna*, inquit, *Annibalem solverunt, & indomitum illum nivibus atque Alpibus virum enervavere Campaniæ fomenta. armis invictus, vitiis victus est.* 7 Vehementia animi languore confecta est, torpescendo periit, plane extincta est. 8 Al. *verè* 9 Hoc dictum sumptum est ex oratione Marcelli ad milites, quæ apud Livium est lib. 23. cap. 45. *Reliquias illorum virorum, vix arma membraque sustinentes, pugnare: Capuam Annibali Cannas fuisse: ibi virtutem bellicam, ibi militarem disciplinam, ibi præteriti temporis famam, ibi spem futuri extinctam.* 10 Calor, quo gaudebant Pœni seu Afri. Liv. lib. 23, & Val. Max. 9, 1, 1. ext. tradunt, intra muros ac tecta urbis Capuæ majorem partem hyemis Annibalem exercitum habuisse, ibique tempus illud in vino, epulis, balneis, scortis transegisse. 11 Vicerunt, perdiderunt.

runt. Interim 1 reſpirare Romanus, & 23
quaſi 2 ab inferis emergere. 3 Arma non
erant: 4 detracta ſunt templis: deerat ju-
ventus: in 5 ſacramentum militiæ 6 libe-
rata ſervitia: egebat ærarium: opes ſuas 24
libens Senatus in medium protulit: nec
præter quod in 8 bullis ſingulisque annulis
erat, quicquam ſibi auri reliquêre. Eques 25
ſecutus exemplum, imitatæque equitem
9 tribus: denique vix ſuffecêre 10 tabulæ,
vix ſcribarum manus, Lævino Marcelloque
Conſulibus, cum privatæ opes in publicum

1 Spiritum recipere. *Multum unus dies Reip. contulit ad ſalutem*, dixit quondam Demoſthenes. Hoc cum neglexiſſet Annibal, Romam erexit, evertit Carthaginem. Liv. l. 22. c. 51. *Mora ejus diei ſatis creditur ſaluti fuiſſe Urbi atque Imperio.* Quod ipſum arguto epigrammate reddit Owenus lib. 2. n. 119. *Hannibal in paucas fortunam diſtulit horas, Non benè Romanas præmeditatus opes. Vincere cùm ſciret, fortuna neſciit uti Pœnus homo, quamvis Afer, eòque vafer. Heu! quantum Hannibali nocuit differre parato! Servata eſt minima maxima Roma mora.* 2 Ex deſperatis rebus eluctari, & quaſi a mortuis redire. Simile eſt illud Virg. *Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.* 3 Exequitur hic quædam ultimæ neceſſitatis tela, ad quæ confugerunt Romani Cannenſis cladis vi ſubacti. 4 Moris enim fuit, tam apud Grecos, quam apud Romanos olim, ut ſpolia, hoſtibus erepta, templis affigerentur. Lege Val. Max. 7, 6, 2. ext. Lucan. l. 6. Horat. l. 7. Od. 15. denique præter alios Sil. lib. 1. *In foribus ſacris, primoque in limine templi, Captivi currus, belli decus, armaque rapta Pugnantum ducibus, ſævaque in Marte ſecures, Perfoſſi clypei, & ſervantia tela cruorem, Clauſtraque portarum pendent.* 5 Juramento. Eleganter hoc verbum transfert auctor ad quamcunque neceſſitatem, quâ quis ad bellum gerendum adigitur. Ita Sen. de brev. vitæ 6, 6. *Juvenes adulterio, velut ſacramento, adacti.* 6 Liberati ſervi, non ad delectum, ſed publicè empti, diuque in eâ conditione retenti, donec, poſt fortem fidelemque in bello navatam operam meruêre libertatem. Sic etiam olim Agathocles, bellum in Africam tranſlaturus, omnes ſervos militaris ætatis, libertate donatos, ſacramento adegit. Juſt. lib. 22. cap. 4. Quondam is fuit Romanorum in bello mos, ut non niſi liberis & probatæ famæ militibus uterentur, nec eos 17. annis minores, vel 45. majores conſcriberent: ſi quid contra fieret, hoc in dubiis Reip. rebus, ut neceſſitati imperanti obediretur, accidit. 7 Locus ubi pecunia publica reponitur. 8 *Bulla* erat ornamentum puerorum, & præſertim nobilium, quod à collo in pectus deſcendebat, ut ſignificaretur, eam ætatem alterius regendam conſilio. 9 Plebs. 10 Codicilli. Referebatur enim in tabulas quantum quiſque contuliſſet, ut, meliori Reip. ſtatu, redderetur: quod etiam, finito hoc bello, tribus æquis portionibus factum eſt. Liv. l. 24. c. 18. Similis in Cicerone locutio Philip. 2. *Quis nomen non dedit? quanquam nec ſcribæ ſufficere, nec tabulæ nomina illorum capere potuerunt.*

defer-

26 deferrentur. Quid autem in deligendis ma-
giſtratibus, quæ centuriarum ſapientia,
cùm juniores à 1 ſenioribus conſilium de
creandis Conſulibus petivêre? Quippe ad-
versùs 2 hoſtem toties victorem, tam cal-
lidum, non virtute tantùm, ſed 3 ſuis
27 etiam pugnare conſiliis oportebat. Prima
redeuntis, & ut ſic dixerim, reviviſcentis
imperii ſpes Fabius fuit: qui novam de
Annibale victoriam 4 commentus eſt, 5 non
pugnare. Hinc 6 illi 7 cognomen novum, &
Reipublicæ ſalutare, *Cunctator*. Hinc 8 il-
lud 9 ex populo, ut *Imperii* 10 *ſcutum* voca-
28 retur. Itaque per Samnium totum, per
Falernos Gauranoſque ſaltus ſic 11 mace-
ravit Annibalem, ut, qui 12 frangi virtute
29 non poterat, 13 morâ comminueretur. Indè
Claudio Marcello duce etiam congredi au-
ſus eſt. 14 Comminus venit, & expulit in
Companiâ ſuâ, & ab obſidione Nolæ urbis
30 15 excuſſit. Auſus &, Sempronio Graccho
duce, per Lucaniam ſequi, & 16 premere
terga cedentis: quamvis tunc (ô pudor!)
17 manu ſervili pugnaret. Nam hucuſque
tot mala compulerant. Sed libertate dona-
ti. Fecerat 18 de ſervis virtus Romanos. O
31 19 horribilem in tot adverſis fiduciam! ô
ſingularem animum ac 20 ſpiritum populi
Romani! tam 21 arctis 22 afflictiſque rebus,

1 Senibus.
2 Annibalem intelligit.
3 Propriis. Q. d. uti edocti virtutem ſuam adversùs tam callidum hoſtem non ſufficere, & iſti tandem leoninæ vulpinam aſſuejunt, atque ita ſuis (quod dicitur) pennis Hannibalem ceperunt.
4 Invenit, excogitavit.
5 Ratio eſt, ut, qui frangi virtute non poſſe videbatur, morâ & tædio frangeretur.
6 Fabio.
7 Fabio huic quatuor fuêre cognomina, *Maximus, Ovicula, Verrucoſus, Cunctator*.
8 Scilicet cognomen.
9 Quod populus imposuit.
10 Sicut contrà Marcellus *enſis*.
11 Attenuavit & vexavit.
12 Vincendo debilitari.
13 Cunctando, bellum trahendo frangeretur ac debilitaretur.
14 Auſus eſt congredi.
15 Expulit. Vide Liv. 23, 14. & deinceps.
16 Inſtare fugienti Annibali.
17 Volones Livii intelligit, hoc eſt, ſervos publicè redemptos, qui voluntate ſuâ ſacramento dixerant, octo milium numero.
18 Ex ſervis, cùm priùs ſervi fuiſſent. Sic Juvenalis. Sat. 6. 185. *de Tuſca Græcula facta eſt*. Al. *Fecerunt ſe de ſervis virtute Romanos*. Libertatem enim virtute meruerunt: ita fecerunt ſe de ſervis Romanos, ac liberos propriâ virtute.
19 Stupendam.
20 Magnum animum.
21 Livio aliquoties *acciſæ res* ſunt. Sic Iuvenali Sat. 3, 165. dicitur, Res anguſta *domi*.
22 Perditis, proſtratis.

cum de Italiâ suâ dubitaret, ausus est ta-
men in diversa respicere, cùmque hostes 32
in jugulo per Campaniam Apuliamque
1 volitarent, mediamque 2 de Italiâ Afri-
cam facerent; eodem tempore & hunc sus-
tinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hispa-
niam, divisa per terrarum orbem arma
mittebat. 3 Sicilia mandata Marcello, 4 nec
diu restitit. Tota enim insula in unâ urbe
superata est. Grande illud, & ante id tem- 33
pus, invictum caput Syracusæ, quamvis
5 Archimedis ingenio defenderentur, 6 ali-
quando cesserunt. 7 Longè illi triplex mu- 34
rus, 8 totidemque arces, portus ille mar-
moreus, & fons 9 celebratus Arethusæ, ni-
si quòd hactenùs profuêre, ut pulchritudi-
ni victæ urbis parceretur. 10 Sardiniam 35
Gracchus arripuit: 11 nihil 12 illi gentium
feritas, 13 Insanorumque (nam sic vocan-
tur) immanitas montium, 14 profuêre. 15 Sæ-

1 Discursarent. 2 Ex Italia. 3 Scribuntur hæc à Livio 25, 23 &c. Sil. l. 14. in princ. 4 Immò diu. Multos enim labores, multa pericula circa mœnia Syracusana Marcellus exhausit. Agrigentum quoque adhùc valido Carthaginensium præsidio tenebatur, quod ille expulit, & sic, quod reliquum erat belli in Sicilia, perfecit. 5 Archimedes diversarum, quas indies excogitabat, machinarum operâ, per integrum ferè triennium Marcelli impetum elusit. Speculis ex ære ustoriis non semel Classiarios, ipsasque hostium navis combussit. De hoc Archimede Claudianus in Epigram. Item Liv 24, 34. Plutarch. in vitâ Marcelli. Et Silius 14, 343. 6 Aliquo tempore Marcello obvenerunt. 7 Triplex murus nihil profuit illi, quo minus caperetur. Sic suprà 2, 2, 8. cum vellet dicere parùm valuisse artes nauticas Carthaginensibus: *Longè illis nauticæ artes: detergere remos, & ludificari fuga rostra* Cæterum ut *adesse* alicui dicitur, qui eum defendit ac protegit; ita *abesse* & *longè esse*, a quo non potest, præsens auxilium sperari. Nusquam verò triplici fuisse muro cinctam Syracusarum urbem legimus. Amplissimam quidem civitatem fuisse Syracusas constat, sed in plures divisam partes, quæ singulæ ferè instar urbium fuêre. Eæ partes muro etiam invicem disclusæ & interceptæ. 8 Livius duas tantùm commemorat. 9 Poëtis decantatus. 10 In Sardinia eo anno, quo expugnatæ sunt Syracusæ, quidquam egisse Gracchum non legimus. Tribus aut quatuor annis antè domita fuit Sardinia per T. Manlium Prætorem, qui triginta millia Sardorum uno prælio cecidit. Vide Liv. lib. 23 cap. 40. Sempronius Gracchus tùm Consul Campanos cecidit. 11 Sardiniæ. 12 Valde magnorum. 13 De Syracusis idem dixerat alio modo: *Longè illi triplex murus, totidemque arces.* 14 Quo minus Sardinia caperetur. 15 Dirutæ sunt urbes, & metropolis Caralis.

vitam

vitum in urbes, urbemque urbium Cara-
lium, ut gens contumax, 1 vilisque mortis,
saltem 2 desiderio patrii soli domaretur. In
Hispaniam missi 3 Cnæus & Publius Scipio-
nes, pœnè totam Pœnis eripuerant; sed in-
sidiis Punicæ fraudis oppressi rursùs ami-
serunt, magnis quidem illi prœliis, cùm
Punicas opes cecidissent: sed Punicæ in-
sidiæ alterum, ferro castra 4 metantem, al-
terum, cùm evasisset in turrim, cinctum
37 facibus oppresserunt. 5 Igitur in ultionem
patris ac patrui missus cum exercitu
6 Scipio, cui tam grande de Africâ nomen
38 7 fata decreverant, bellatricem illam, vi-
ris armisque nobilem Hispaniam, 8 illam
9 seminarium 10 hostilis exercitus, illam
Annibalis eruditricem, 11 (incredibile di-
ctu) totam à Pyrenæis montibus in Hercu-
lis 11 columnas & Oceanus recuperavit:
39 nescias citiùs, an 13 felicius: quàm velo-
citer, quatuor anni fatentur: quàm faci-
lè, vel una civitas probat: 14 eodem quip-
pe, quo obsessa est, die capta est: o-
menque Africanæ victoriæ fuit, quod tam
40 facilè victa est Hispana Carthago. Cer-
tum est tamen, ad 15 profligandam pro-
vinciam maximè 16 profecisse singularem

1 Al. *vilisque morti*, id est, facilis ad mortem excipiendam, & mortem nihili faciens.

2 Carissimarum enim rerum pericula compelluntur hostes ad deditionem.

3 Historiam hanc scribunt Liv. libris 23. 24. 25. Plutarchi in vita Scipionis. Val. Max 1. 6, 2. & 3, 7, 1. Sil 23, 381, & 15, 3.

4 Describentem & collocantem.

5 Cùm cæteri omnes oblatam Hispaniæ provinciam recusarent, quia fortunam ibi Romanam restitui posse desperabant, Scipio eam se petere professus summo centuriarum consensu & applausu obtinuit. 6 Quæ hic scribuntur de Scipione superiori, habentur latè à Liv. lib. 26. & seqq. Plutarch. in vitâ Scipionis. Val. Max. 1. 7. 4. 7 Potestas illa, quæ res humanas inevitabili sorte disposuit, constituerat. 8 Per appositionem hæc dicuntur. 9 Fontem & originem. Ita Curt. 1, 6, 6. *Hæc cohors velut* seminarium *ducum præfectorumque apud Macedonas fuit*. Sic Cic. in Pison. Seminarium *triumphorum Macedonia*. 10 Punici. 11 Nam hi sunt utrimque ejus termini. Just. 44. 1. 3 *Hispania inter Africam & Galliam posita, Oceani freto, & Pyrenæis montibus clauditur*. 12 *Speculas* vocat 4. 2. 75. 13 Faciliùs. 14 Vide Liv. 46. 41. &c. Eutrop. 3. 15. Sil. 15. 220. Plutarch. in Scipione, & nostrum infrà 2. 17. 7. 15 Conficiendam. 16 Assecutam esse, quod conferat ad profligandam provinciam.

1 ducis 2 ſanctitatem : quippe qui 3 captivos pueros, puellaſque præcipuæ pulchritudinis, barbaris reſtituerit, ne in conſpectum quidem ſuum paſſus adduci, ne quid de virginitatis integritate 4 delibaſſe ſaltem oculis videretur. Hæc inter 5 di-
verſa terrarum populus Romanus : nec 41
ideò tamen Italiæ viſceribus inhærentem 6 ſubmovere poterat Annibalem. Pleraque ad hoſtem defecerant : & dux acerrimus 7 contra Romanos Italicis quoque vi-
ribus utebatur. Jam tamen eum pleriſque 42
oppidis & regionibus 8 excuſſeramus. 9 Tarentus 10 ad nos redierat : jam & Capua, ſedes & domus, & 11 patria altera Annibalis, tenebatur : cujus amiſſio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut indè totis viribus Romam converteretur. O populum
12 dignum orbis imperio! dignum omnium 43
favore, & admiratione hominum ac Deorum! 13 Compulſus ad ultimos metus, ab incepto non deſiit : & de ſuâ Urbe ſollicitus, Capuam tamen non omiſit; ſed parte exercitus ſub Appio Conſule relictâ, parte Flaccum in urbem ſecutâ, ab- 34
ſens ſimul, præſenſque pugnabat. Quid ergo miramur, moventi caſtra à tertio

1 Scipionis. 2 Integritatem, abſtinentiam. 3 Hiſtoriam hanc habet Liv. 26 Silius 15 268. Val. Max. 4, 3 1. Quantæ autem ad conciliandos hoſtium animos efficaciæ ſit iſta continentia & humanitas; patet exemplo Alexandri & Darii apud Curt. 4, 10. 34. & Plut. Orat. de virtute Alex. Itemque Val. Max 5 1. toto capite. 4 Leviter deguſtaſſe. 5 Diverſas terras. Si. *profunda camporum, anfractus collium, ardua montium*: Juſtin. 41, 1 11. *Opportuna locorum.* Tac. 4. 34. *opaca locorum*. Virg. Æn. 2, 725. *Opaca viarum.* Idem Æn. 6, 633.

6 Depellere, removere, abire facere. Liv. I lictor, ſubmove *turbam.* 7 Perſuaſum enim erat Annibali, Romanos, niſi Italiæ viribus, vinci non poſſe : quâ de causâ quoque poſterius Antiocho Regi auctor fuit bellum in Italiam transferendi 8 Expuleramus. 9 Tarentini. 10 Quâ arte Tarentum à Fabio recuperatum, docet Liv. 27 17. Sil. 15, 320. 11 Urbs caritate proxima poſt veram patriam. Sil. 11, 425. *Altera jam patria, atque æquo ſub honore vocatur, Altera Carthago Capua.* Cic. in Ver. 4. *Tua te* altera patria, *quomadmodum dicere ſolebas, Meſſana circumvenit.* 12 Ob virtutem ſcilicet & conſtantiam. Pertinet hùc quod ſuprà 1 13 1. dixit : *Ea certè fuit vis calamitatis, ut in experimentum illatam putem divinitùs, ſcire volentibus immortalibus Diis an Romana virtus imperium orbis mereretur.* 13 *Al, Compulſus ad ultimas metas*, id eſt, ad incitas redactus.

1 lapidi Annibali, iterùm ipsos Deos, Deos
45 inquam, (nec fateri pudebit) restitisse?
Tanta enim ad singulos illius motus 2 vis
imbrium effusa, tanta ventorum violentia
contra est, ut divinitus hostem 3 submoveri;
4 neque cœlo, sed ab Urbis ipsius
46 mœnibus & Capitolio, ferri videretur.
Itaque fugit, & cessit, & in ultimum se
Italiæ recepit 5 sinum, cum Urbem 6 tan-
47 tum non 7 adoratam reliquisset. Parva res
dictu, sed ad magnanimitatem populi Romani
probandam satis efficax: quòd illis
ipsis, quibus obsidebatur, diebus, 8 ager,
quem Annibal castris insederat, venalis
48 Romæ fuit, 9 hastæque subjectus, invenit
emptorem. Voluit Annibal contrà fiduciam
imitari; subjecitque 10 argentarias Urbis
49 tabernas: nec 11 sector inventus est: ut
scias, etiam 12 præsagia satis fuisse. Nihil
13 actum erat tantâ virtute, tanto favore
etiam Deorum: siquidem 14 Asdrubal, frater
Annibalis, cum exercitu novo, novis
50 viribus, novâ belli mole veniebat. 15 Actum
erat procul dubio, si 16 vir ille se cum
17 fratre junxisset: sed hunc quoque 18 castrametantem
Claudius Nero cum Livio
51 19 Salinatore 20 debellat. Nero in ultimo

1 Miliari.
2 Multitudo.
3 Depelli, removeri.
4 Q. d. Tanta imbrium & ventorum vis coorta, ut divinitus hostem submoveri putares, nec illam vim imbrium cœlo ferri, sed ab ipsis mœnibus urbis & Capitolio, diceres.
5 Angulum.
6 Propemodum, ferè.
7 *Adorare urbem*, est non in conspectum ejus modò, sed ita propè accedere, ut & colloqui cum civibus possit. Apud Apul. Metam. 2. & 3. *adorare populum*, est verba ad populum facere. Al. *adortam*, legunt, id est, quam quis adortus est.
8 Refert hoc præter cæteros Plutarch. in Annibale. Item Val Max. 3, 7, 10.
9 Auctioni subjectus, id est, publicè venditus. Solebant enim in auctionibus publicis hastæ præfigi.
10 Intelligit eas, quas Argentarii, sive qui Argentariam faciebant, & nummariæ rei negotiationem exercebant, circa forum habebant.
11 Qui bona, hastæ subjecta, simul emit.
12 Id est, fata, quæ mansura erant utrumque, scilicet populum Romanum & Annibalem, hîc velut omnibus esse significata: vel ea fiducia privatorum vel diffidentia fuit velut præsagium felicitatis Romanæ, & infortunii Carthaginis.
13 Effectum, profectum.
14 Auctores historiæ sunt Liv 2, 7, 18. &c. Valer. Max. 3, 7, 4. & 7, 4, 4. Sil. 15. 494.
15 Scilice *de imperio Romano*, id est, periisset.
16 Asdrubal.
17 Annibale
18 Castra locantem, sive ponentem.
19 *Salinator* dictus est à lege, quam arctissimam & populo maximè molestam de vendendo *sale* tulerat. Ob quam deindè damnatus est.
20 Bello vincit ad Metaurum fluvium.

Italiæ angulo ſubmovebat Annibalem. Li-
vius in diverſiſſimam partem, id eſt, in
ipſas 1 naſcenti Italiæ 2 fauces, 3 ſigna
converterat. Tanto, id eſt, omni, 4 quâ lon- 52
giſſima Italia. ſolo interjacente; quo cônſi-
liô, quâ celeritate Conſules caſtra con-
junxerint, inopinanterque hoſtem 5 colla- 53
tis ſignis compreſſerint, neque id fieri An-
nibal ſenſerit, difficile dictu eſt. Certè An-
nibal, re cognitâ, cùm projectum 6 fratris
caput ad ſua caſtra vidiſſet, 7 *Agnoſco*, in-
quit, *infelicitatem Charthaginis.* Hæc fuit
8 illius viri, non ſinè præſagio quodam
fati imminentis, prima confeſſio. Jam 54
certum erat, Annibalem, etiam ipſius con-
feſſione, poſſe vinci: ſed tot rerum pro-
ſperarum fiduciâ plenus populus Romanus,
magni æſtimabat, aſperrimum hoſtem in
ſuâ Africâ debellare. Duce igitur Scipione, 55
in ipſam Africam totâ mole converſus, imi-
tari cœpit Annibalem, & Italiæ ſuæ clades
in Africam vindicare. Quas 10 ille (Dii bo- 56
ni!) Aſdrubalis copias, quos 11 Syphacis ex-
ercitus 12 fudit? quæ quantaque utriuſque
caſtra facibus illatis unâ nocte delevit? de-
nique jam non à tertio 13 lapide, ſed ipſas
Carthaginis portas obſidione quatiebat.
Sic factum eſt, ut inhærentem atque 14 in 57
cubantem Italiæ 15 extorqueret Anniba-
lem. Non fuit major ſub imperio Romano 58
dies, quàm ille, cùm duo omnium & anteà

1 Incipientis. 2 Anguſtias. 3 Exercitum intulerat, admoverat. 4 Ubi. Adverbialiter poſitum. 5 Juſta acie, juſto prœlio ſuppreſſerint, coërcuerint, & in arctum deduxerint. 6 Aſdrubalis. 7 Ita derivantur in fortunam publicam pleraque. Darius poſt infelicem pugnam, hortantibus ſuis, ut equum conſcenderet, reſpondit: *Deos ultores adeſſe.* Curt. 5. 13. 16. id eſt, pertinacem illam fortunam, quæ Perſas urgere non deſineret. 8 Annibalis. 9 Mortis. 10 Scipio. 11 Regis Numidiæ: qui, cùm Scipioni per Lælium fuiſſet conciliatus, bellique ſocietatem, amicitiæ fœdera, & contra Pœnos conſilia cum eo iniiſſet, paulò poſt ſollicitatus à Carthaginenſibus per nuptiarum occaſionem formoſiſſimæ fœminæ Sophonisbæ, Aſdrubalis filiæ, amicitiæ Scipionis renunciavit, ab eoque defecit, & Carthaginenſium arma ſecutus, brevi tempore à Lælio & Maſiniſſâ captus ad Scipionem catenatus ductus eſt, à quo in triumpho circumductus, & deinde in carcerem incluſus, inediâ vitam finiit: atque ſic perfidiæ illius pœnas dedit. Lege Val. Max. de hac perfidiâ diſputantem 6. 9. 7. ext. 12 Profligavit, proſtravit, vicit. 13 Miliari. 14 Pertinaciter inhærentem, incumbentem. Loquitur autem de Annibale, tanquam ſerpente quodam vel dracone, qui, quod complexus eſt, ægrè dimittit. 15 Expelleret, extraheret.

& posteâ ducum maximi, ille Italiæ, hic
59 Hispaniæ victor, 1 collatis comminùs signis
direxêre aciem. Sed & colloquium fuit inter ipsos 2 de legibus pacis. 3 Steterunt diu
mutuâ admiratione 4 defixi : ubi de pace
60 non convenit, 5 signa cecinêre. 6 Constat
utriusque confessione, *nec meliùs 7 instrui aciem, nec acriùs potuisse pugnari.* Hoc Scipio
de Annibalis, Annibal de Scipionis exerci-
61 tu prædicaverunt. Sed tamen Annibal cessit : præmiumque victoriæ Africa fuit, & secutus Africam statim terrarum orbis.

1 Justâ acie, justo prœlio de prope sive à propinquiore loco instruxerunt & ordinarunt exercitum. 2 De conditionibus pacis. 3 Quæ hîc scribuntur, lege apud Liv. 30. 30. Plut. in Scipione. Sil. l. 17. 4 Quòd in vehementi admiratione stupor quidam oriatur quo in unum aliquem locum desiguntur oculi. Sic *Defixus ob metum*. Tac. 1, 68. *Extremo metu corpora defixere in his vestigiis.* Idem Agr. 4. 4. 5 Vexilla cantu tubarum aut cornuum erecta sunt. Unaquæque enim legio tubicines, cornicines, & buccinatores habebat. Tubicines] vocabant milites ad bellum, & rursùm receptui canentes revocabant. Cornicines, buccinatores erant ornamentum totius legionis, in ingressu conflictus, & ejus reditu : & quotiescunque ad aliquod opus exituri sunt soli milites, tubicines canunt, & soli milites ad signa eorum obtemperant : quotiescunque signa movenda sunt, cornicines canunt : quotiescunque pugnatur, & tubicines, & cornicines classicum canunt. Vide quæ nos ad Sal. p. 185. b. 5 Certum est. 7 Disponi, præparari, sc. *ad pugnam*.

CAP. VII.

Bellum 1 Macedonicum primum.

1 2 POst Carthaginem vinci neminem puduit. Secutæ sunt statim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Syria, cæteraque omnia, quodam quasi 3 æstu & torren-
2 te fortunæ. 4 Sed primi omnium 5 Macedones, affectator 6 quondam imperii populus : itaque quamvis tunc 7 Philippus 8 regno præsideret, Romani tamen

1 Sic dictum à *Macedoniæ* Rege Philippo, Demetrii filio. Ei, quæ hoc capite continentur, scribunt Liv. libris 31, 32, 33, 34. Val. Max. 4, 8, 5. & 5, 2, 6. Just. l. 30. & 30. Eutrop. 4. 1. Plut. in Flaminio. Sil. 15, 298.

2 Post deletam Carthaginem. 3 Qui ubi incurrit & ingruit, frustra ei solus resistes. 4 Al. *sic*. 5 Scilicet cum quibus bellum, Africa devicta, aut pacata, Romani gesserint. 6 Olim. Respicit autem ad tempora Philippi & Alexandri Macedonis : post quos Reges nulla imperia inveniuntur affectasse, ut qui multùm à viribus & virtute majorum excidissent. 7 Demetrii filius. 8 Rex esset.

[1] dimicare sibi cum Rege Alexandro vide-
bantur. Macedonicum bellum [2] nomine 3
amplius, quàm [3] spectatione gentis fuit.
Causa cœpit à [4] fœdere Philippi, [5] quo 4
[6] Rex jampridem dominantem in Italiâ
Annibalem sibi [7] sociaverat: posteà crevit,
implorantibus Athenis auxilium contra Re-
gis injurias, cùm ille ultra jus victoriæ [8] in
templa, aras, & sepulcra ipsa sæviret. Placuit 5
Senatui opem tantis ferre [9] supplicibus.
Quippe jam gentium Regis duces, populi,
nationes, præsidia sibi ab hac urbe pete-
bant. Primò igitur Lævino [10] Consule, po- 6
pulus Romanus Jonium mare ingressus, to-
ta Græciæ littora veluti triumphanti classe
peragravit. Spolia quippe Siciliæ, Sardi- 7
niæ, Hispaniæ, Africæ [11] præferebat; &
[12] manifestum victoriam nata in [13] in præ-
toriâ [14] puppe [15] laurus [16] pollicebatur.
Aderat sponte in auxilium [17] Attalus Rex

1 Bellum gerere. 2 Famâ, opinione majus. 3 Consideratione, respectu. Q. d. amplius id bellum nomine fuisse, propter nomen & memoriam olim virtute Macedonum, quàm consideratione, & respectu ipsius gentis, quæ illo tempore non multùm laudaverat. 4 Fœderis & societatis illius leges ita Liv. l. 43 recitat: *Philippus ducentarum navium classe in Italiam trajiceret, vastaret oram maritimam; bellum pro parte suâ terrâ marique gereret ubi debellatum esset, Italia omnis, cum ipsa urbe Roma, Carthaginensium atque Annibalis esset, prædaque omnis Annibali cederet: perdomita Italia navigarent in Græciam bellumque, cum quibus Regibus placeret: quæ civitates continentis, quæ insulæ ad Macedoniam vergunt, ea Philippi regnique ejus essent.* 5 Philippu. 6 Aliquanto abhinc tempore. 7 Conjunxerat. 8 Templa, aras, & sepulchra ipsa dirueret. 9 Auxilium orantibus. 10 Vide ii Lævino, non Consuli, sed Prætori, contra Philippum in Græciam imperium mandatum esse, ex Livio. 3, 3. 2. & 24. 40. Justin. 29 4. 4. 11 De triumpho semper ferè hæc vox apud veteres dicitur. 12 Haud dubiè obventuram victoriam. 13 Livius hæc paulò aliter refert. 32, 1. 7. *Prætoriam puppem* non intellige quâ Prætor vehitur; sed eam, quam hodiè vocant *Admiralem*, id est, quâ dux vehitur, quisquis ille sit & quemcumque magistratum gerat: ut *prætorium* dicitur tabernaculum ducis, quod de Regum etiam tabernaculis dicunt Curt. 5, 2, 7 & Justin. 2 11, 15. Sic posteà sub Imperatoribus *prætoriani milites* & *præfecti prætorio* dicti. 14 Navi Pars pro toto. Al. *prætoriæ* (sc. navis) *puppe*: ut non modò navis, sed & locus ejus annotetur; & verò in puppi navis enatam laurum etiam Livius prodit. 15 Laurum victoriæ gloriæque omen fuisse constat. Addebatur militum lanceis, & pilis, & fascibus imperatorum. Ex iis in gremio Jovis deponebatur, quoties victoria novam aliquam lætitiam attulit. Idque non quia perpetuò viret sed quia spectatissima est in monte Parnasso, ideoque gratissima Appollini. Quidam etiam hanc causam adferunt, quod sola hæc arbor ex omnibus manu satis, & in domos receptis, non icitur fulmine. Tiberium principem, tonante cœlo, coronari eâ solitum ferunt contra fulminum metus. 16 Id est, ex lauro, in prætoria puppe nata, colligebatur & sperabatur victoria. 17 Regis Eumenis filius, socii quondam commilitionisque Romani.

Per-

Pergamenorum : aderant Rhodii, nauticus populus; 1 qui navibus à mari, Consul à terris, omnia equis virisque 2 quatiebat.
9 Bis victus Rex, bis fugatus, bis 3 exutus castris : cùm tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipso vulnerum adspectu : quæ non speculis, non sagittis, nec ullo 4 Græculo ferro, sed ingentibus 5 pilis, nec minoribus adacta gladiis, 6 ultra mortem patebant.
10 7 Enimverò, Flaminio duce, invios anteà 8 Chaonum montes 9 Aoumque amnem per abrupta 1 vadentem, id est, 11 ipsa Macedoniæ claustra penetravimus. 12 Introisse
11 victoria fuit : nam nunquam posteà ausus congredi Rex, ad tumulos, quos 13 Cynoscephalas vocant, uno, ac ne hoc quidem 14 justo prœlio opprimitur.
12 Et illi quidem Consul pacem dedit, regnumque concessit : mox, ne quid esset hostile, Thebas, & 15 Eubœam, & 16 grassantem sub 17 Nabide suo 11 Lacedæmona compescuit.

1 Hic naves viris equisque opponit, ut Consulem Rhodiis, terram mari.
2 Molestabat, Plin. 2, 27. *Cùm Rex Philippus Græciam quateret.*
3 Castra ejus occupata.
4 Græci levioribus & brevioribus utebantur armis & telis : contrà Macedones vastis clypeis. Indè *Græculum ferrum* dicit per contumeliam : nam & Græcos *Græculos* ignominiosè vocabant.
5 *Pilum* telum missile est, quod longitudine trium pedum, crassitudine digitali lignum habebat.
6 Id est, altiùs latiùsque adacta erant, quam requireretur ad inferendam mortem.
7 Sed.
8 *Chaonia* Epiri regio est, quæ à Meridie Ceraunis montibus clauditur, ab Occasu mari Jonio; ab Ortu Pindo monte, amne & urbe clauditur; à Septentrione Macedonia.
9 Non procul Apollonia in mare Jonium euntem : ad quem Flaminio res primùm cum Macedone fuit.
10 Labentem, fluentem.
11 Ipsas Macedoniæ angustias, per quas in Macedoniam iter est.
12 Indicat auctor noster summam celeritatem illius victoriæ, ut vult Freinshemius. Pertinet hùc exemplum, quod refert Sal. Jug. cap. 76. Jugurtham statim profugisse, *cùm Metello nihil infectum cerneret; quippe loca, tempora, denique naturam ipsam, cæteris imperitantem vicerat.* Ita quoque Annibalem Romanos valdè perculisse audacissimo per Alpes in Italiam transitu, scribit Polyb. lib. 1. cap. 61. Hoc igitur vult Florus maximum ad victoriam momentum attulisse, quod T. Quinctius Flaminus, velut naturæ victor, per invia & inaccessa irrupisset in Macedoniam.
13 Nomen hoc à figurâ canini capitis habent : Græcè enim κυνὸς κεφαλαὶ illi tumuli vocantur. Vide Liv. 33, 1.
14 Toto, pleno.
15 Maris Ægæi insulam.
16 Turbantem, turbas dantem.
17 Spartanorum tyranno.
18 Al. *Lacedæmoniam.* Historiam habes ex Liv. 34, 16. &c. Justin. 31. 3, 1.

Græciæ

Græciæ verò veterem ſtatum reddidit, ut
legibus viveret ſuis, & avitâ libertate frue- 13
retur. Quæ gaudia, quæ vociferationes fue-
runt, cum hoc fortè 1 Nemeæ in theatro, 14
quinquennalibus 2 ludis à præcone canere-
tur? 3 quo certavêre plauſu? 4 quid florum
in Conſulem profuderunt? Et iterùm ite- 15
rùmque præconem repetere illam vocem
jubebant, quâ libertas Achaiæ pronuncia-
batur; nec aliter illâ conſulari ſententiâ,
quàm 5 modulatiſſimo aliquo tibiarum aut
fidium cantu, fruebantur.

1 Sylva, locus, urbs, ludi. Quatuor Græciæ certamina ſacra fuerunt, Nemea, Pythia, Iſthmia, Olympia. Quod ergo Florus hîc dicit factum in Nemeis, Liv. 33. 18. & 34. 40. & Plut. in Flaminio, id dicunt factum in Iſthmiis primùm, deinde in Nemeis, & magis etiam in Iſthmiis. 2 Spectaculis. 3 Quâ complosione, id eſt, concuſſione manuum certavêre Græci? 4 Hoc fieri ſolitum erat honoris atque benevolentiæ causâ, *Diis hominibuſque* benè meritis. Imagines quoque floribus ſparſas legimus apud Tacit. 24 61, 1. & H. 1, 55 3. 5 Cùm menſurâ & numerorum ratione compoſito.

C A P. VIII.

Bellum Syriacum Regis Antiochi.

1 MAcedoniam ſtatim, & Regem Phi- 1
lippum Antiochus 2 excepit, quo-
dam caſu, quaſi induſtriâ, ſic 3 adguber-
nante fortunâ, ut quemadmodum ab Afri-
câ in Europam, ſic ab Europâ in Aſiam, ul-
trò ſe 4 ſuggerentibus cauſis, imperium
procederet, & cum terrarum orbis ſitu,
ipſe ordo victoriarum navigaret. Non aliud 2
5 formidoloſius 6 famâ bellum fuit: quip-
pe cum Perſas, & orientem; 7 Xerxem at-

1 Bellum, adverſus Antiochum Regem à Romanis geſtum, ſcribunt Liv. l. 34 & ſeqq. Juſtin. l. 31. Val. Max. 2, 5, 1. 4, 1, 9. ext. 7, 3, 4. in damnat. 9, 1, 4. ext. Plut. in Scipione. Eutrop. 4 1. Videtur autem hîc inſerenda vox *Macedoniam ſtatim Syria*. &c. nam regnum regno, Regem opponit Regi. 2 Secutus eſt. 3 Regente. 4 Offerentibus. Hoc etiam felicitatis magnæ eſt, acquirere regna aliena juſto titulo, abſque noſtra invidia. 5 Terribilius. Sic *Formidoloſius hoſtis*, apud Sal. in Cat. 6 Nomine, opinione. 7 Darii Hyſtaſpis filium, qui, patre in apparatu belli moriente, intra quadriennium conſcribit, ut in Græciam moveret, exercitum numero & fide majorem: quinquagies enim & bis centena octoginta tria millia militum cenſa fuerunt: flumina quoque ipſis prandentibus epota, & mare ſex millium omnis generis navium claſſe quaſi conſtratum fuit, &c. Lege Juſtin. l. 2. c. 10. & ſeqq.

que

que 1 Darium 2 cogitarent; quando perfos-
si 3 invii montes, quando velis opertum
3 mare nunciaretur: 4 ad hoc 5 cœlestes mi-
næ territabant, cum humore continuo Cu-
manus Apollo 6 sudaret. Sed hic faventis
4 7 Asiæ suæ numinis timor erat. Nec sanè
viris, opibus, armis, quicquam copiosius
Syria: sed in manus tam ignavi 8 Regis in-
ciderat, ut nihil fuerit in Antiocho 9 spe-
ciosius, quàm quòd à Romanis victus est.
5 Impulêre Regem in id bellum, illinc Thoas
Ætoliæ 10 princeps, 11 inhonoratam apud
Romanos querens adversus Macedones
militiæ suæ societatem: hinc Annibal, qui
in Africa victus, profugus, & pacis impa-
tiens, hostem populo Romano toto orbe
6 quærebat. Et quod illud fuisset periculum,
12 si se consiliis ejus Rex tradidisset, id est,
si Asiæ viribus usus fuisset miser Annibal?
Sed Rex suis opibus, & nomine regio fre
7 tus, satis habuit 13 bellum movere. Euro-
pa jam dubio procul jure ad Romanos per-
tinebat: hic 14 Lysimachiam urbem, in lit-

1 Hystaspis filium, qui hinnitus equini prærogativâ Rex Persarum designatus & inauguratus erat.
2 Id est, hæc omnia in animo haberent & perpenderent, quid virium haberent, habuerint-ve.
3 Per quos ultrocitroque iri non poterat.
4 Insuper.
5 Prodigia in cœlo visa.
6 Plut. in Coriol. disputat hoc naturalibus ex caussis quandoque posse fieri. Meminit hujus prodigii Cic. de Divin. 1. Idem Apollo Cumanus etiam lacrumasse legitur apud Liv. 43, 13, 14. idque triduum ac tres noctes. Etiam tunc bovem locutum fuisse referunt, *Cave tibi, Roma.* 7 Quid sibi velit hic Florus, intelligas ex Obsequente c. 87. *Apollinis simulacrum lacrumavit per quatriduum: vates portenderunt, Græciæ fore exitium, undè deductum esset.* 8 Antiochi. Quantam momenti sit in bono duce, testatur noster infra 2, 18, 11. *Tanti esse exercitum, quanti Imperatorem, verè proditum est.* 9 Uti infame est planè, & nullâ consolatione minuendum, ab imbecilliore superari; ita minus turpe, & ideò tolerabile magis est, vinci à potentiore. Apud Virg. Æn. 10, 829. ait Æneas, dum Lausum occidit: *Hoc tamen infelix, miseram solabere mortem, Æneæ magni dextra cadis.* Innuens id illi in malis suis indulgere fortunam, ut non ab ignavo aut vili occidatur, sed à forti Antiocho profectò nec ulli bellum cum Romanis suadere debuissent, nec ipse suscipere. 10 Qui erat ex primoribus regionis illius Græciæ. 11 Nunquam magis offenduntur generosorum animi, quàm cùm debita illis gloria aut præmia negantur. 12 Si se Regi consiliis ejus permisisset. 13 Excitare, sumere. Tac. H. 4, 67 *Sumi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi cujusque periculo geri.* 14 *Lysimachia*, à *Lysimacho*, Macedoniæ Rege, condita est in Isthmo: eam cùm post Lysimachi mortem Thraces delevissent, Antiochus iterùm instaurat, colonisque donat.

tore Thracio 1 positam à majoribus suis, Antiochus ut hæreditario jure reposcebat: 8
hoc velut a sidere Asiatici belli 3 mota tempestas. Et maximus Regum contentus fortiter indixisse bellum, cùm ingenti strepitu ac tumultu movisset ex Asiâ, occupatis statim insulis, Græciæque littoribus, otia & luxus tanquam victor 4 agitabat. 9
Eubœam insulam continenti adhærentem 5 tenui freto, 6 reciprocantibus aquis 7 Euripus 8 abscidit. Hic ille 9 positis aureis sericisque tentoriis, sub ipso freti murmure, cùm inter fluenta tibiis fidibusque concineret, collatis undique, quamvis per hyemem, rosis, ne non aliquo ducem genere agere videretur, virginum puerorumque 10
delectus habebat. Talem ergo Regem jam 1 suâ luxuriâ debellatum, populus Romanus, Acilio Glabrione Consule, in insuâ aggressus, ipso statim adventus sui nuncio 11
coëgit ab insulâ fugere. Tùm præcipitem apud Thermopylas assecutus, locum trecentorum Laconum speciosâ cæde memorandum, ne ibi quidem fiduciâ loci resi- 12
stentem, mari ac terrâ cedere coëgit. Statim & è vestigio itur in Syriam. Classis regia 11 Polyxenidæ Annibalique commissa: nam Rex prœlium nec spectare poterat. Igitur duce Æmilio Regillo, adremigantibus Rhodiis, rota laceratur. Nec sibi pla- 13
ceant Athenæ; in Antiocho vicimus Xerxem; in Æmilio Themistoclem æquavimus; Ephesis Salamina pensavimus. Tùm 14
Consule Scipione, cui frater, ille modò victor Carthaginis Africanus, voluntariâ

1 Conditam.
2 Quod ut Sol tempestates, ita illæ causæ bella conciverint.
3 Cœpta.
4 Agebat.
5 Angusto.
6 Per æstum hùc illùc jactatis.
7 Fretum inter Aulidem Bœotiæ portum, & Eubœam insulam, quod unius diei & noctis spatio septies recurrit eo impetu, ut navigia repugnantibus ventis plena secum rapiat. Indè proverb. *Homo Euripus*, de inconstanti & inquieto.
8 Avulsit: de aquis dictum terram dirimentibus.
9 Fixis, erectis.
10 Suo luxu. *Quippe nec ira Deûm tantum nec tela, nec hostes. Quantum sola noces animis illapsa voluptas*: ut canit Sil. lib. 5.
11 Polyxenidas exul Rhodius erat, classis Regiæ præfectus, qui ad Æmilio Regillo Prætore ad Mionesum Jonium promontorium navali prœlio victus est, tredecim navibus captis, 28. aut incensis aut depressis.

1 legatione aderat debellari Regem placet: & jam toto cesserat mari: sed nos imus ul-
15 terius. 2 Mæandrum ad amnem, montemque Sipylum, castra ponuntur. Hic Rex, i credibile dictu! quibus 3 auxiliis, quibus copiis consederat: trecenta millia pedi-
16 tum; equitum, falcatorumque curruum 4 non minor numerus. Elephantis ad hoc immensæ magnitudinis, auro, purpurâ, argento, & 5 suo ebore fulgentibus, aciem
17 utrimque 6 vallaverat. Sed hæc omnia 7 præpedita magnitudine suâ: ad hoc imbre, qui subitò superfusus, mirâ felicitate Persicos arcus corruperat: primùm trepidatio, mox fuga, 8 dehinc triumphus fuerunt. 9 Victo & supplici pacem atque partem regni dari placuit, eò libentiùs, quòd tam facilè 10 cessisset.

1 Officio legati sive locum tenentis amore fratris, utque ei provincia ista extra sortem daretur. Liv. 73, 1.
Mæander Cariæ fluvius, multis adeò flexibus sinuosus, ut tortuosa & involuta *Mæandros* à similitudine vocemus.
3 Propriis viribus.
4 Quàm multitudo pedestrium copiarum requireret.
5 Nativo, proprio.
6 Muniverat, protexerat. 7 Impedita. Omnibus enim in rebus suus esse debet modus. 8 Deinde. 9 Antiocho. 10 Victus esset. Plerumque mitior victoria, ubi minor victi hostis pertinacia.

CAP. IX.

Bellum Ætolicum.

1 Syriatico bello successit, ut debebat, 1 Ætolicum. Victo quippe Antiocho, Romanus 2 faces Asiatici belli persequeba-
2 tur. Ergo Fulvio Nobiliori mandata ultio est. Hic protinus caput gentis Ambraciam, regiam Pyrrhi, machinis quatit. Secuta
3 deditio est. 3 Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodi: & memineramus 4 auxi-
4 lii: 5 sic placuit ignoscere. Serpsit tamen latius in proximos bellum, omnemque

1 Quod Ætoli cum Romanis gesserunt. *Ætolia* Græciæ pars est. Hoc bellum describunt Liv. 38. Justin. l. 32. Eutrop: 4, 1.
2 Auctores: de quibus supra 2, 8. 5. *Impulere Regem in id bellum, illinc Thoas: Ætoliæ princeps, inhonoratam apud Romanos quærens adversus Macedones militiæ suæ societatem: hinc Annibal, qui in Africa victus profugus, & pacis impatiens, hostem populo Romano toto orbe quærebat.* 3 Patrocinabantur Ætolis. 4 Contra Philippum præstiti. 5 Sapientes decet viros beneficiorum potius, quam injuriarum meminisse.

latè

latè 1 Cephaleniam, Zacynthon: & quicquid insularum in eo mari inter Ceraunios montes 2 jugumque Maleum, Ætolici belli 3 accessio fuerunt.

1 Insulam maris Jonii: ab eâ Zacynthos in meridiem distat 60. stadiis.
2 Montem Maleum.
3 Additamentum, auctarium.

CAP. X.

Bellum Histricum.

1 Histri sequuntur Ætolos: quippe bellantes eos nuper adjuverant: 1
2& 3 initia pugnæ prospera 4 hosti fuerunt, eademque exitii causa. Nam cum Cnæi 2
Manlii castra cepissent, opimæque prædæ 5 incubarent; epulantes, ac ludibundos plerosque, ac ubi essent, 6 præ poculis nescientes, Appius Pulcher invadit. Sic cum 3
sanguine & spiritu malè partam 7 revomuere victoriam. Ipse rex 8 Apulo, equo impositus, cùm subindè crapulâ & capitis errore lapsaret, captum sese vix & ægrè, postquam experrectus est, 9 didicit.

1 Histris, quia maritimos populi Romani agros latrociniis infestassent, bellum indictum est.
2 Al. *Sed.*
3 Nam fermè (ut ait Liv. 21. 61) *fit ut secundæ res negligentiam creent.* Ideòque sæpè accidit aliis, quod hîc Histris.
4 Histris.
5 Pertinaciter inhærerent.
6 Impedientibus poculis. Hoc modo Scythæ etiam perierunt, apud Justin. 1, 8, 7.
7 Iterùm evomuêre, effudêre. Dictum de ebriis interemptis ad instar illius Virgiliani Æn. 9, 349. *Purpuream vomit ille animam, & sanguine mista Vina refert moriens.*
8 Nomen proprium reguli hujus. Al. *ab epulo.*
9 Intellexit.

CAP. XI.

1 *Bellum Gallogræcum.*

1 2 GAllogræciam quoque Syriaci belli
ruina 3 convolvit : 4 fuerant inter
2 auxilia Regis Antiochi. 5 An fuiſſent, an
cupidus triumphi Manlius eos viſos ſimu-
laverit, dubium eſt. 6 Certè negatus eſt vi-
ctori triumphus; quia cauſam belli non
7 approbavit. Cæterùm gens Gallogræco-
3 rum,ſicut ipſum nomen indicio eſt, mixta,
& 8 adulteratæ reliquiæ Gallorum, qui
Brenno duce vaſtaverant Græciam : mox
Orientem ſecuti, in mediâ Aſiæ parte ſede-
runt. Itaque ut frugum ſemina mutato ſo-
4 lo degeneraut, ſic illa 9 genuina feritas eo-
rum Aſiaticâ amœnitate mollita eſt. Duo
5 bus itaque prœliis fuſi fugatique ſunt:
quamvis ſub adventu hoſtis relictis ſedi-
bus, in altiſſimos ſe montes recepiſſent,
quos Toloſtobogi, Tectoſagique jam inſe-
derant. Utrique fundis ſagittiſque 10 acti,
6 in perpetuam ſe pacem dediderunt. Sed
alligati miraculo quodam fuêre, cum cate-
nas morſibus & ore tentaſſent, cùm 11 of-
focandas invicem fauces præbuiſſent. Nam
7 Orgiagontis 12 Regis 13 uxor à 14 Centu-
rione ſtuprum paſſà, memorabili exem-

1 H. c bellum lat. ſcribit Liv. lib. 38. meminit Juſtin. lib. 23. Val. Max. 6, 1, 2. ext. Faciunt hùc, quæ ſcribit Juſtin. lib. 24. & 25.
2 Regionem Aſiæ minoris; cujus incolæ *Gallo-Græci dicuntur*, quia ſunt populi à Gallis orti, & in Græciæ parte regnantes.
3 Corripit, complectitur, trahit.
4 Vult eis illatum bellum fuiſſe, quòd auxilia tuliſſent Antiocho.
5 Al. *An fuiſſet cupidus triumphi Manlius, ac eos viſos ſimulaverit*: præcedit enim. *fuerant inter auxilia Regis.* Hoc in dubium revocat, iis quæ ſequuntur: an, inquit, triumphi cupiditas eò Manlium impulerit, ut iis attribueret, quod fuiſſent in auxiliis Regis Antiochi, ac eos viſos ſimulaverit, dubium.
6 Imò decretus, tamen ſinè controverſiâ. Liv. 38. 50. 7 Probam eſſe oſtendit.
8 *Adulteratum* dicitur, quidquid ex alienæ rei commixtione corruptum eſt.
9 Ingenita. 10 Abacti, exacti, deturbati. 11 Strangulandos ſeſe Gallo-Græci obtuliſſent. Ovid. Met. 12, 11. *Et ſe præbentem valuit diſtringere Cygnum.* 12 Gall-Græcorum. 1; Chiomara. 14 Ordinis ductore, qui centum peditibus præerat, quibus ferè captivorum turba mandabatur cuſtodienda. Hiſtoriæ meminerunt Val. Max. 6, 1, 2. ext. Liv. 3? 2|.

plo

plo 1 custodiam evasit, 2 revulsumque militis capu 3 ad maritum suum retulit.

1 Livius dicit non evasisse custodiam, sed à centurione eductam ad duos necessarios seu proximos sangine mulieris, qui ad flumen eam spectabant: à quibus duobus centurio, aurum pendendo exquirens, interfectus est. Idem sentit Valerius. 2 Amputatum, abscissum à Gallo-Græcis. 3 Ad conjugem suum Orgiagontem reportavit.

CAP. XII.

1 *Bellum Macedonicum secundum.*

1 Bellum Macedonicum scribunt passim omnes. Liv. lib. 40. & seqq. Justin lib. 33. Plutarch. in Paulo Æmilio. Valer. Max. 4, 3, 8. 5, 1, 1. Eutrop. 4, 1.
2 Casum.
3 Impellebat, instigabat. *Memoriâ nobilissimorum Majorum ingens flamma egregiis viris in pectore crescit, neque priùs sedatur, quàm virtus eorum famam atque gloriam adæquaverit.* Sal. Jug. cap. 4. Sic Pyrrhum in bella Romana præcipitem agere cœperant exempla Majorum Justin. 18. 1, 2. Hinc Astyages filiam suam neque claro viro, neque civi in matrimonium dedit, ne paterna maternaque nobilitas nepoti animos extolleret. Justin. 1, 4 4.

Dum aliæ aliæque gentes, Syriatici belli sequuntur 2 ruinam, Macedonia 1
se rursus erexit. Fortissimum populum 2
memoria & recordatio suæ nobilitatis 3 agitabat: & successerat Philippo filius Perses; qui semel in perpetuum victam esse Macedoniam, non putabat ex gentis 4 dignitate. Multò vehementiùs sub 5 hoc Macedones, quàm sub 6 patre, 7 consurgunt: 3
quippe Thraces in vires suas 8 traxerant: atque ita industriam Macedonum viribus Thracum; 9 ferociam Thracum, disciplinâ Macedonum 10 temperaverunt. Accessit his consilium ducis, qui situm regionum 4
suarum 11 summo speculatus Hæmo, positis per 12 abrupta castris, ita Macedoniam suam armis ferroque 13 vallaverat, ut non

4 Dignitate. De vetustate & nobilitate Macedonum. Justin. lib. 7. 5 Perse. 6 Philippo. 7 Bellum capessunt. 8 Involverant, in societatem aut partes traduxerant. 9 Fortitudinem. 10 Miscuerunt. 11 Hæmus mons, qui Thraciam à Mysiâ dividit. tantæ altitudinis esse putatur, ut ex ejus summo vertice Adria versùs occasum, Euxinus versùs ortum cernatur. 12 Præcipitia. 13 Muniverat, protexerat.

5 reliquisse aditum, 1 nisi à cœlo venturis ho-
stibus videretur. Nam, Marcio Philippo
Consule, eam provinciam ingressus popu-
lus Romanus, 2 exploratis diligenter acces-
6 sibus, per Astrudem paludem, per acerbos
3 dubiosque tumulos, 4 illa, quæ volucri-
bus quoque videbantur invia, accessit:
5 Regemque secutum, & nihil tale metuen-
7 tem, subitâ belli irruptione terruit. 6 Cu-
jus 7 tanta trepidatio fuit, ut 8 pecuniam
omnem in mare jusserit mergi, ne periret:
9 classem cremari, ne incenderetur. 10 Pau-
8 lo Consule, cùm majora & 12 crebra essent
imposita præsidia, per alias vias Macedo-
nia deprensa est; summâ quidem arte &
industriâ ducis, 12 cùm 13 aliâ minatus,
9 aliâ irrepsisset. 14 Cujus adventus ipse adeo
terribilis Regi fuit, ut interesse non aude-
ret, sed gerenda ducibus bella mandave-
rit. Absens ergo victus, fugit in maria, in-
10 sulamque 15 Samothracen, fretus celebri
religione, quasi templa & aræ possent de-
fendere, quem nec montes sui, nec arma
potuissent. 16 Nemo Regum diutiùs amissæ

1 In eâdem opinione erat Arimazes, qui altitudine petræ, quam occupaverat, fretus, interrogavit, *an Alexander volare possit?* Curt. 7, 11 5. 2 Quod omninò in re tali faciendum esse monet cautissimus ille ducum apud Sil. l. 8. *Tu protinus arma, Tu campum noscas ante, exploresque trahendo Quantum hostis ritus valeat, quæ copia rerum: Quæ natura loci, quod sit rimabere solers, Armorum genus; & stantem super omnia tela Fortunam aspicies.* Observavit Cæsar apud Suet. in ejus vitâ cap. 58. 3 Periculosos, non exploratos colles. 4 Simile proverbium fuit veterum, cum dicerent de altis ac præruptis locis, aut de re tecta & cognita, *ne avibus quidem notam esse.* Nam quid non latebunt, si aves latuerint? 5 Persen. 6 Persei. 7 Tantus pavor. 8 Hanc per urinatores posteà rursùs extraxit. 9 Videtur allusum ad illa Martialis 2, 80. *Hostem cùm fugeret, se Fannius ipse peremit, Dic rogo, non furor est, ne moriare, mori?* 10 Æmilio scilicet. Maximum Lunæ deliquium, eâ nocte, quæ prœlium præcessit. Sulpicius Gallus Tribunus militum, explicata causa, & condicta hora futurum prædixit, convocata ex Pauli Consulis permissu concione, ut ne lunæ obscuratæ caligine exercitus consternaretur. 11 Al. *crebriora.* 12 Nihil frequentius hoc stratagemate. Sæpè enim urbem, quàm minimè obsidere vult, velle se simulat hostis, ut, quam desiderat, præsidio aut necessariis nudatam obtineat facilius. 13 Scilicet *viâ.* Vide de hoc locutionis genere Gronov. ad Liv. l. 21. c. 6. & l. 22. c. 53. 14 Simillimus Antiocho, de quo suprà 2, 8, 12. 15 *Samothrace* insula est in mari Ægæo sita, à *Samone*, Mercurii filio, & *Thraciâ* vicinâ, conflato nomine *Samothracia* dicitur. Hæc tota sacra erat, & omnibus jus asyli aperiebat, exceptis iis, qui homicidio polluti erant. 16 Irridet Persen, qui rebus perditis speciosorum majorem rationem haberet, quàm salutis.

fortunæ 1 conſcientiam retinuit. Supplex
cùm ſcriberet ad Imperatorem ab illo,
2 quò confugerat, 3 templo, nomenque
4 epiſtolæ 5 notaret ſuum, *Regem* addidit.
Sed nec 6 reverentior captæ majeſtatis alius 11
Paulo fuit. Cùm in conſpectum veniſſet
hoſtis, in 7 templum recepit, & conviviis
adhibuit, liberoſque admonuit ſuos, 8 ut
fortunam, cui tantum liceret, revererentur.
Inter pulcherrimos hunc quoque po- 12
pulus Romanus de Macedoniâ duxit atque
vidit triumphum: quippe cujus ſpectaculo
triduum impleverit. Primus dies ſigna 13
tabulaſque: ſequens arma, pecuniaſque
tranſvexit: tertius captivos, ipſumque
9 Regem, 10 attonitum adhùc, tanquàm
ſubito malo ſtupentem. Sed multò priùs 14
gaudium victoriæ populus Romanus, quàm
epiſtolis victoris perceperat: 11 quippe eodem
die, quo victus Perſes in Macedoniâ,
Romæ cognitum eſt. 12 Duo juvenes can- 15

1 Memoriam. 2 Ad quod. 3 Samothraces ſcilicet. 4 Quomodo autem excepta fuerit ea epiſtola à Coſ. lege apud Liv. 45, 4, 3. 5 Subſcriberet. 6 *Reverens* tam de eo dicitur, qui meretur reverentiam, quam qui exhibet. 7 Al *tentum*, id eſt, tabernaculum vel tentorium. *Tendere*, eſt tentorium figere: *tentum*, eſt tentorium vel tabernaculum. Narrat igitur Florus tantâ humanitate ſeſe præditum oſtendiſſe circa Regem captivum, ut tabernaculo ſuo receperit, & conviviis adhibuerit. 8 Oratio plena gravitatis & ſapientiæ extat apud Liv. lib. 45. cap. 8. *Exemplum inſigne cernitis rerum humanarum. Vobis hoc præcipuè dico juvenes. Ideò in ſecundis rebus nil in quenquam ſuperbè ac violenter conſulere decet, nec præſenti credere fortunæ, cùm, quid veſper ferat, incertum ſit. Is demùm vir erit, cuius animum nec proſpera flatu ſuo efferet, nec adverſa infringet.* Hoc idem monet Horat. lib. 2. Carm. Od. 2. *Æquam memento rebus in arduis Servare mentem.* 9 Perſeu. 10 Quaſi tonitru edito perculſum. 11 Cic. de Nat. Deor. 2. *P. Vatienus, cùm e præfectura Reatina Romam venienti noctu duo juvenes cum equis albis dixiſſent, Regem Perſen illo die captum, Senatui nuntiavit: & primò, quaſi temerè de Republica locutus eſſet, in carcerem conjectus eſt: poſt à Paulo literis allatis, cùm idem dies conſtitiſſet, & agro a Senatu, & vacatione donatus eſt.* Vide Liv. 45. 5. Plutarchum in Æmilio. Sic illa ipſa, qua periit, hora, Domitianum occîdi, auditoribus ſuis indicavit Apollonius Thyanæus. Plura ejuſmodi exempla collegit Zwingerus theatri volum. 5. lib. 4. p. 1380. 12 Caſtor & Pollux.

didis equis apud 1 Juturnæ lacum pulverem & cruorem abluebant: hi nunciavêre, Castorem & Pollucem fuisse creditum vulgo, quòd sanguine maderent: à Macedonia venire, quòd adhuc 3 anhelarent.
16

1 Sc. Nymphæ. De hoc lacu Virg. Æn. 12. & Ovid. Fast. 2. Propert. 3. Eleg. 21. Fuit & in foro juxta Dionysium, sed alius ab eo, qui juxta Numicum fluvium. Uter autem intelligitur, differunt auctores. Quod ad Juturnam attinet, qui propè Numicum fluvium est, ex Albani montis radicibus, & ex Albano lacu subterraneis meatibus sub ipsa via Appia tanta aquarum vi sonorus, ut inquit Virgilius, erumpit, ut statim à capite molas circumvolvat: undè non longe progressus amnis, in lacum diffunditur haud periodè magnum: ex lacu deinde ad Tiberim defertur. Lacum hodiè vocant *Lago di Turno*, cum ab initio esset *Lago di Iurturna*. Hic vero fons in Urbe intelligi videtur sc. in foro Romano, qui exiguum lacum faciebat. 2 Sic supra lib. 1 cap 11 *Ea denique axtrocitas fuit prælii. ut interfuisse spectaculo Deos fama tradiderit, duos in candidis equis; Castorem atque Pollucem nemo dubitavit Itaque & imperator veneratus est, pactusque victoriam templa promisit & reddidit planè quasi stipendium commilitonibus Diis.* 3. Ægrè halarent.

CAP. XIII.

Bellum Illyricum.

1 MAcedonici belli, contagio 3 traxit Illyrios. Ipsi quidem ut 4 Romanum à tergo 5 distringerent, 6 à Perse Rege conducti pecunia, militavere. 7 Sinè
2 mora ab Anicio Prætore subiguntur. 8 Cordam 9 caput gentis delesse suffecit: statim secuta deditio est. Denique 10 hoc bellum antè finitum est, quàm geri Romæ nunciaretur.

1 Bellum hoc describit Plutarchus in Æmilio. Meminit Epit. Liv 43. & 44. Eutrop. 4. 1. Val. Mar. 3. 3. 2. 2 Contaminacio Proprie est morbus serpens, qui ex contactu contrahitur: à contingendo. Transfertur deinde ad alias quoque res, ut *Contagio belli*, hoc loco. 3 Involvit, in societatem aut partes traduxit: ut suprà 2. 12. 3. 4 Romanos. 5. Distraherent. distinerent. 6 Pactus erat Gentius, Illyricorum Rex, trecenta talenta, sed avarus Perses misit tantum decem; ideòque tardiùs & minùs generosè Macedonibus succurrerunt Illyrii. 7 Statim, intra 30. scilicet dies. Liv. 44. 31. 8 Al. *Scodram.* 9. Metropolin. 10 Liv. 44: 32. *Hoc unum bellum priùs perpetratum, quàm captum, Romæ auditum est:*

CAP. XIV.

1 *Bellum Macedonicum tertium.*

1 De hoc bello ſcribunt Epit. Liv. 50. Val. Max. 7 5 4. Eutrop. 4, 3.
2 Complacuiſſet ex pacto. Undè pacta *conventa* dicimus.
3 Sed priores ſervitutem abjecerunt, exuerunt Macedones.
4 Nullius hoſtis tam exiguæ vires ſunt, ut debeant contemni. In proverbiis legimus; *Habet & muſca ſplenem: & formicæ ſua bilis ineſt.* Egregiè Annibal apud Liv. 21, 43. *Sæpè contemptus hoſtis cruentum certamen edidit & inclyti populi Regeſque perlevi momento victi ſunt.*

QUodam fato, quaſi ita 2 conveniſſet 1
inter Pœnos & Macedonas, ut tertio
quoque vincerentur, eodem tempore utrique arma moverunt: 3 ſed prior jugum 2
excutit Macedo, 4 aliquantò, quâm antè,
gravior dum contemnitur. Cauſa belli 3
propè 5 erubeſcenda: quippe regnum pariter & bellum vir 6 ultimæ ſortis Andriſcus
7 invaſerat: 8 dubium liber an ſervus;
9 mercenarius certè: ſed quia vulgò ex ſimilitudine Philippi, 10 *Pſeudophilippus* vocabatur, 11 regiam formam, regium nomen, animo quoque regio implevit. Igitur 4
dùm hæc ipſa contemnit populus Romanus, Juvenito Prætore contentus, 12 virum non Macedonicis modò, ſed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum, temerè tentavit: 13 invictuſque à veris Regibus, ab illo 14 imaginario & 15 ſcenico Rege ſuperatur. Sed Conſule Metello, amiſſum cum
legione Prætorem, pleniſſimè ultus eſt. Nam 5
& Macedoniam 16 ſervitute multavit: &

5 Pudenda, turpis. Sic *erubeſcenda ſentina.* Val. Max. 2, 7, 1. 6 Infimæ conditionis. 7 Vi & fraude occupaverat. 8 Vide ſuprà 1, 1, 8. 9 Operarius, qui mercedis gratiâ operam ſuam præſtabat. 10 Falſus Philippu , qui ſe falsò Philippi regis filium ob oris ſimilitudinem vocavit, & Perſei Regis pellice filium conſtanti aſſeveratione mentitus eſt. 11 Ita Tac. de Germanico: *Augebat intuentium viſus eximia ipſius ſpecies.* 12 Andriſcum. 13 *Leo quoque minimarum avium pabulum fuit: & ferrum rubigo conſumit: nihil tam firmum eſt, cui periculum non ſit etiam ab invalido.* Curt. 7 8, 15. 14 Non juſto & legitimo. Sic *imaginarii faſces* apud Liv. 3, 41. 15 Non vero, ſed quales ſolent introduci in dramatibus. Alio ſenſu *Scenicus* appellatur Nero apud Tac 15, 59. quod ſcenis gauderet, & ipſe fabulas cantaret. 16 Victo enim Perſe, Macedonia libera relicta fuerat, legibuſque optimis, quas Paulus præſcripſerat, utebatur. Vide Liv. 45. 29, &c.

ducem

ducem belli deditum ab eo, ad quem confugerat, Thraciæ Regulo, in Urbem in catenis reduxit: hoc quoque illi in malis indulgente fortuna, 1 ut de eo populus Romanus, quasi de vero Rege, triumpharet.

1 Egregium verò, solatium, quale Antiocho etiam contigit supra 2, 8, 4. *quòd a Romanis victus est.*

CAP. XV.

1 *Bellum Punicum tertium.*

1 Bellum Punicum tertium scribunt, Plutarch. in Catone. Eutrop. 4, 3. Aug. Civ. 3, 21. Epit. Liv. 48. & 49.

1 TErtium cum Africa bellum, & tempore exiguum, (nam quadriennio 2 patratum est) & in comparatione priorum minimum labore: (non enim tam cum viris, quàm cum ipsa urbe pugnatum est:) sed planè maximum eventu: quippe
2 eo tandem Carthago 3 finita est. Atque si quis trium temporum 4 momenta consideret, primo 5 commissum bellum, 6 profligatum secundo, tertio verò 7 confectum
3 est. Sed hujus causa belli, quòd contra fœderis legem adversus Numidas quidem semel parasset classem & exercitum, frequens autem Masinissæ 8 fines territabat.
4 Sed huic bono socioque Regi favebatur. Cùm bellum 9 sederet, de belli fine tractatum est. 10 Cato inexpiabili odio delendam esse Carthaginem, 11 & cùm de alio con-
5 suleretur, pronunciabat: Scipio Nasica

2 Confectum, finitum est. 3 Sublata, deleta est. Hoc sensu Ovidius: *Sunt aliquid manes, lethum non omnia finit.* 4 Puncta. 5 Inceptum. Sic Liv. 3, 28. & eodem sensu *Committere ludos.* Idem 2, 37, & Virg. Æn. 5. 113. *Et tuba commissos medio canit aggere ludos.* Sic *commissa proscriptio*, & *finita* opponuntur apud Vellej. 2, 64. etsi non ignoro, *Committere bellum*, non de initio modò, sed totâ ejus duratione dictum, infra 4, 2, 6. 6 Pœnè confectum, profligando pœne finitum. Sic *profligatum urbis excidium*, hoc eodem capite. 7 Patratum, finitum est. 8 Ditionem, territorium. 9 Decretum, plane depositum & finitum non esset. Q. d. Cùm vix bellum suscipiendum esse decrevissent Romani, jam de fine belli tractabant. 10 Vide Cic. de Senect. 11 *Erat quippe frequens Senatoribus, si quid è Republica crederent, loco sententiæ promere.* Tac. 2, 23, & 13, 49.

servandam, 1 ne metu ablato 2 æmulæ urbis, 3 luxuriari felicitas 4 Urbis inciperet. Medium Senatus elegit, ut urbs tantum
5 loco moveretur. Nihil enim 6 speciosius 6
videbatur, quam esse Carthaginem, quæ
non timeretur. Igitur Manilio Censorino- 7
que Consulibus, populus Romanus aggressus Carthaginem, spe pacis injecta, traditam à volentibus classem, 7 sub ipso ore urbis
incendit. Tum evocatis principibus, *si sal-* 8
vi esse vellent, ut migrarent 8 *finibus*, imperatum. Quod 9 pro rei atrocitate adeò mo-
vit iras, ut extrema mallent. 10 Comploratum igitur publicè statim, & pari voce clamatum est, Ad arma: 11 seditque sententia, quoquo modo 12 rebellandum: non quia spes ulla jam superesset, 13 sed quia patriam suam mallent hostium, quàm suis
manibus, everti. Qui rebellantium fuerit 10
furor, vel hinc intelligi potest, quod in usum novæ classis tecta domosque 14 rescinderunt: in armorum officinis aurum & argentum pro ære ferroque 15 conflatum est: in tormentorum vincula matronæ
crines suos contulerunt. Mancino deinde 11

1 Ita & Sen. de Tranq. An. cap. 3. *Scias in florenti ac beata Republica pecuniam invidiam mille alia vitia inermia regnare.* Huc pertinet Cleomenis dictum apud Plut. apophth. Lacon. 76. qui, dicenti, *cur Argivos devictos, qui sæpè bellum contra vos susceperunt, non delevistis? Nequaquam delendi nobis sunt*, respondit, *ne desint qui juvenes nostros exerceant.*

2 Carthaginis æmulatricis & invidæ imperii Romano: quia ei per quam similis erat, ideóque de imperio cum Roma certavit. Refert Plin. Nat. Hist. 15. 18. per annos 120. de terrarum orbe æmulam Carthaginem fuisse. 3 Lecatiæ se dedere, lascivire. Ovid. *Luxuriant animi rebus plerumque secundis.* Propriè *luxuriari* de plantis dicitur, cum nimiâ alimenti ubertate quodammodò lasciviunt. 4 Romæ. 5 In alium locum transferretur. Situ enim maximè opportuno erat Carthago: undè præcipua illi opum initia & incrementa. 6 Pulchrius. 7 In conspectu ipso. Ita Sal. in Jug. *incedunt per ora vestra magnifici* 8 Ditione, territorio. 9 Secundum, juxta. 10 Simul ploratum. Verbum funebrè aptè hoc loco usurpatum. Videtur autem *Comploratio* ista secuta, cùm *Conclamatio* jam fidem fecisset, actum esse. Porrò *Complorationis* vox ab hac significatione transfertur etiam ad eos, qui imminens exitium velut in antecessum deplorant, ut hoc loco; & apud Justin. 11. 9 13. *Conspectis armatis invicem se amplexæ velut statim morituræ*, complorationem *ediderunt.* 11 Placuit, fixa obstinataque fuit. 12 Repugnandum. 13 Sic. apud Curt. 5, 12. 11. in ultimis Darii verbis: *Forsitan mireris, quòd vitam non finiam; alieno scelere, quàm meo, mori malo.* 14 Demoliti sunt. 15 Fictum, fusum, formatum est.

Consule, terra marique 1 fervebat obsidio.
2 Operis portus nudatus & primus, & se-
quens, jam & tertius murus; cum tamen
3 Byrsa, quod nomen arci fuit, quasi alte-
ra civitas resistebat. Quamvis 4 profligato
12 urbis excidio, tamen 5 fatale Africæ nomen
Scipionum videbatur. Igitur in alium Sci-
pionem conversa Respublica, finem belli
reposcebat. 6 Hinc Paulo Macedonico pro-
creatum, Africani 7 illius magni filius, 8 in
decus gentis assumpserat, hoc scilicet fato,
ut quam urbem 9 concusserat avus, nepos
13 ejus everteret. Sed ut quàm maximè
10 moniferi esse morsus solent morientium
bestiarum: sic plus negotii fuit cum 11 se-
14 miruta Carthagine, quàm integra. Com-
pulsis in unam arcem hostibus, portum
quoque maris Romanus obsederat. Illi al-
terum ibi portum ab alia urbis parte fo-
derunt: nec ut fugerent, sed quia nemo
15 illos hac evadere posse credebat. Indè
12 quasi enata subito classis erupit: cum
interim jam diebus, jam noctibus, nova
aliqua moles, nova machina, nova perdito-
rum hominum manus, 13 quasi ex obruto
14 incendio subita 15 de cineribus flamma,

1 Strenuè procedebat, urgebatur. Sic Cœlius in Cic. ep. fam. 8 8. *De damnatione ferventer loqui cœptum est.* 2 Operibus. 3 Græcis *corium* significat: nomen arci Punicæ ideò indè factum est, quòd Dido, cum à Tyro Pygmalionis Regis tyrannidem togâ vitasset, & in Africam appulisset; tantum certa pecunia agri ab Jarba, Getuliæ Rege, compararet, quantum bovis tergo comprehenderetur, quæ sectio in corrigias tenuissimas tergore tria fere millia passuum complexa, & arcem Byrsam & Carthaginis initia condidit. Vide Justin. 18 5. 4 Pœnè confecto. 5 Exitio Africæ destinatum. 6 Hic Scipio filius fuit Pauli Æmilii, qui de Perse, Macedonum Rege, triumphum duxit. 7 Egregii & clari. Sic *Cato* ille *Censorius*. 2 17 9. *pater* ille *Gracchorum*. ibid. 8 In nomen gentis adsciverat, adoptaverat. *In decus* enim *gentis*, hîc interpretor, non, ut esset decus gentis, sed ut frueretur decore, honore, gloriâ hujus familiæ. 9 Commoverat. 10 Lethales, mortem adferentes. 11 Semidiruta. Ita Liv. 5 49. *In semirutæ solo Urbis.* & 10, 4. *tecta* semiruta. 12 Quæ, undè tam subitò prodiret, ignorabatur. 13 Quoad rem, similis locus ille, quem habuimus suprà 1 18, 19 *Quasi ab angue Lernæo tot cæsa hostium capita de sanguine suo renascuntur.* Quoad verba illi, quem habebimus infrà 3, 5, 14 *Igitur ut extincta parum fideliter incendia majore flammâ reviviscunt, ita ille de integro auctis majorem in modum copiis veniebat.* 14 Bello. 15 Ex.

prodibat. 1 Deploratis novissimè rebus 16
quadraginta se millia virorum dedide-
runt: quod minus credas, duce Asdruba-
le. Quantò 2 fortius fœmina, & uxor 3 du- 17
cis? quæ comprehensis duobus liberis, à
4 culmine se domus in medium misit in-
cendium, imitata 5 Reginam, quæ 6 Car-
thaginem condidit. Quanta urbs deleta sit, 18
ut de cæteris taceam, vel 7 ignium morâ probari potest: quippe per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extingui, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant: ut, 8 quatenùs urbs eripi Romanis non poterat, 9 triumphus arderet.

1 Desperatis. 2 Scilicet *e it.* 3 Asdrubalis. Hanc hittoriam, ut alios sileam, lege apud Val. Max. 3, 2, 8. ext. 4 Vertice, fastigio. 5 Didonem: quæ cum ab Jarbâ, Gætulorum Rege, in matrimonium, ni pareret, bello etiam indicto sollicitaretur ipsa, ne Sichæo marito datam morienti fidem victore cogeretur, vitam sibi, conscenso priùs rogo, gladio finivit. Justin. 18, 6. 6 *Condita est urbs hæc 72. annis antequam Roma.* Justin. 18, 6. 7 Incendii duratione. Nam Carthago incensa est. Horat. Carm. 4, 8. *incendia Carthaginis impiæ.* Et Epod. 7, 5. *Non ut superbas invidæ Carthaginis Romanus arces ureret.* Vellejus *dirutam* ait. 8 Quia, quoniam. 9 Res de quâ triumphatur.

CAP. XVI.

Bellum 1 Achaicum.

QUasi sæculum illud eversionibus ur- 1
bium curreret, ita Carthaginis rui-
nam statim Corinthus excepit, Achaiæ
2 caput, Græciæ decus, 3 inter duo ma-
ria, Jonium & Ægæum, quasi 4 spectaculo
exposita. Hæc (facinus indignum!) antè
oppressa est, quàm in numerum certorum
hostium referretur. 5 Critolaus causa belli: 5

1 *Achaja* Peloponnesi regio huic bello nomen fecit. Hoc bellum scribunt Epit. Liv. 51, & 52. Justin. 34, 1. & 2. Val. Max. 7, 5, 4. Eutrop. 4, 3. Cic. pro M. Manil. & Off. 1. 2 Metropolis, in medio Isthmi Peloponnesiaci sita. *Lumen Græciæ* appellavit Cicero. 3 Indè *Bimaris*, Ἀμφιθάλασσος dicta Poetis: Horatio 1 Carm. 8. Ovidio Ep. 12, 27. 4 Laudat pulchritudinem Corinthi. 5 Cic. de Nat. Deor. 3, 38. *Critolaus evertit Corinthum: Carthaginem Asdrubal. Hi duos illos oculos oræ maritimæ effoderunt.*

qui,

qui, 1 libertate à Romanis datâ, adversus
ipsos usus est: Legatosque Romanos, du-
bium an & manu, certè oratione violavit.
3 Igitur Metello, 2 ordinanti tùm maximè
Macedoniam, mandata est ultio: & hinc
Achaicum bellum: ac primam Critolai
manum Metellus 3 Consul, per patentes
4 Elidis campos, toto cecidit 5 Alpheo. Et
4 uno prœlio peractum erat bellum: jam &
6 urbem ipsam terrebat obsidio: sed (fata
rerum!) cùm Metellus dimicasset, 7 ad
victoriam Mummius venit. 8 Hic alterius
ducis 9 Diæi latè exercitum sub ipsis
10 Isthmi 11 faucibus fudit, geminosq; por-
5 tus sanguine 12 infecit. Tandem ab inco-
lis deserta civitas, 13 direpta primùm, de-
inde 14 tubâ præcinente 15 deleta est. Quid
16 signorum, quid vestium, quid-ve 17 ta-
bularum raptum, 18 incensum atque pro-
6 jectum est? Quantas opes & abstulerit &
cremaverit, hinc scias, quòd, quicquid
Corinthii æris toto orbe laudatur, incen-

1 Suprà I. 21. *Volsiniensium servi libertatem à dominis datam in ipsos exercerant.*
2 Formanti Macedoniam, dictum est aliquem cùm maximè imponenti. Sic Curt. 7. 3. 5. *gentem Euergetarum* ordinavit.
3 Erat Prætor tantum.
4 Elis oppidum est, juxta quod Olympicum certamen celebrari solet.
5 *Alpheus* fluvius est in Elide Peloponnesi regione.
6 Corinthum.
7 Minimè novum est, ut intervertantur præmia, alterius consilio periculoque parta; victoriaque jam parata è manibus eripiatur successoris novi superventu. Unde sæpiùs invidia decedentium & rerum gerendarum impedimenta. Vide Sal. Jug. cap. 38. & Valer. Max. 9. 3. 7.
8 Mummius.
9 Nomen Achaici Imperatoris.
10 *Isthmos* insula est inter duo maria conclusa. In hoc loco ludi fieri consueverunt in honorem matris Matutæ atque Portuni: ad quod spectaculum universa Græcia convenire solebat.
11 Angustiis.
12 Tinxit, commaculavit.
13 A militibus: nam ex more Romano expugnatæ urbis præda ad milites, deditæ ad Ducem pertinebat.
14 *Præcinere* dicuntur *tubæ*, ad quarum sonum modumque aliquid fit. Hîc ergo tuba cecinit, ut omnibus innotesceret, auctoritate jussuque publico negotium istud peragi: vel ut eodem modo destrueretur, quo condi solebant urbes, nisi quod ibi tibiæ adhibitæ: quemadmodum etiam Atheniensium muros diruit Lysander.
15 Eversa est. Justin. 34. 2. 6. *Urbs ipsa Corinthus diruitur, populus omnis sub coronâ venditur: ut hoc exemplo cæteris civitatibus metus novarum rerum imponeretur.*
16 Statuarum, imaginum. Sal. in Cat. *Signa mirari.*
17 Picturarum.
18 A militibus scilicet pretium eorum non æstimantibus, sub duce nihilo rerum istarum prudentiore. Mummius enim, ut traditur, magnanimitatis, quàm artificiorum, studiosior.

dio superfuisse comperimus. Nam & æris 7
notam prætiosiorum ipsa 1 opulentissimæ urbis fecit injuria: quia incendio permistis plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argentique venæ 2 in commune fluxêre.

1 Ditissimæ.
2 In unum.

CAP. XVII.

Res in Hispaniâ gesta.

1 UT Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia secuta est. Nec 1
deinde Toto orbe quicquam 2 intactum armis fuit. Post illa duo 3 clarissimarum 2
urbium incendia, latè atque passim, nec per 4 vices, sed simul pariter quasi unum undique bellum fuit; 5 prorsus ut illæ urbes, quasi agitantibus ventis, diffudisse quædam belli incendia toto orbe viderentur.
Hispaniæ nunquam 6 animus fuit adver- 3
sus nos universæ 7 consurgere: nunquam 8 conferre vires suas libuit, neque aut 9 imperium experiri, aut libertatem tueri suam 10 publicè: alioquin ita undique mari Pyrenæoque 11 vallata est, ut 12 ingenio situs 13 nec adiri quidem potuerit.
Sed ante à Romanis 14 obsessa est, 15 quàm 4

1 Bella, quæ post deletam Corinthum orta sunt, lege in Epit. Livii 51. & 52. Justin. l. 34. Eutrop. 4, 3.
2 Integrum, impollutum.
3 Celeberrimarum urbium, Carthaginis & Corinthi.
4 Intervalla.
5 Huic affine est illud, quod noster scribit infrà 3, 18, 4. *Eadem fax, quæ illum cremavit, socios in arma & oppugnationem urbis accendit.*

6 Prudentia, rectum consilium. 7 Bellum capessere. 8 Congregare, unire. 9 Tentare an rerum potiri possit. 10 Conjunctis viribus: gentes enim Hispanas respectu totius corporis pro privatis habet: sicut habenda sunt imperia regnaque in magna illa *Republica generis humani*, ut Senecæ dicitur. Hispaniæ situm lege apud Justin. lib. 44. Sil. 3, 325. &c. 11 Munita, protecta. Ducta vox a *vallo*, quo muniri solent castra. Alludit v[o]x Scipionis in Ep. Liv. 57, 2. *Cum gladio te vallare scieris*, vallum *ferre desinito*. 12 Natura loci. 13 Tantum abest, ut oppugnari potuerit. 14 Occupata, infessa. 15 Benè igitur noster suprà 1, 8, 6. censum Se[rv]i commendat eo, quod effecerit, *ut ipsa se nosset* [r]*esp*. Hinc Britanni apud Tac. Agricol. c. 15. moventur, *ut se numerent*, id est, vires suas cum R[om]anis conferant; statim appariturum imbecillitatem populi Romani. Pertinet huc adagium nostratium, quo dicunt, equum, si vires suas nosset, homini, quippe debiliori, non ita patienter pariturum.

se

ſe ipſa cognoſceret; & ſola omnium pro-
vinciarum vires ſuas, poſtquam victa eſt,
5 1 intellexit. In 2 hac 3 propè ducentos per
annos 4 dimicatum eſt, à primis Scipioni-
bus, in Cæſarem Auguſtum, non continuè
nec 5 cohærenter, ſed prout cauſæ laceſſi-
erant: nec cum Hiſpanis initio, ſed cum
Pœnis in Hiſpania: indè contagio & ſeries
6 cauſaque bellorum. Prima per Pyrenæum
jugum 6 ſigna Romano Publius & Cnæus
Scipiones 7 intulerunt: prœliiſque ingen
tibus Annonem & Aſdrubalem fratrem An-
nibalis ceciderunt: 8 raptaque 9 erat impe-
tu Hiſpania, niſi 10 fortiſſimi viri, in ipſa
ſua victoria, oppreſſi Punica fraude ceci-
7 diſſent, terra marique victores. Igitur
quaſi novam 11 integramque provinciam
ultor patris & patrui Scipio 12 ille, mox
Africanus, invaſit: iſque 13 ſtatim, capta
Carthagine, & aliis urbibus, non conten-
tus Pœnos expuliſſe, 14 ſtipendiariam no-
bis provinciam fecit: omne citra ultraque
15 Iberum ſubjecit imperio: primuſque
Romanorum ducum victor ad Gades &
8 Oceani 16 ora pervenit. 17 Plus eſt 18 pro
vinciam retinere, quàm 19 facere: itaque
per partes jam huc, jam illuc miſſi duces,
20 qui ferociſſimas, & ad id temporis libe-

1 Idem verbum in ſimili ſententia Plauti: *Tum denique homines noſtra intelligimus bona, Cum, quæ in poteſtate habuimus, ea amiſimus.*
2 Hiſpania.
3 Conſentit Liv. 28, 11, 10.
4 Bellum geſtum eſt.
5 Aſſiduè.
6 Exercitum.
7 Admoverunt.
8 Occupata, correpta. Ita Curt. 4, 14, 1. *Syriam Ægyptumque prætereuntibus raptas.*
9 Fuiſſet.
10 Publius & Cnæus Scipiones.
11 In tactam. Cæſ. de bel. civ. 2, 5. *ſuos cohortatur, quos integros ſuperaviſſent, ut victos contemnerent.*
12 Egregius & clarus.

13 Nempe eodem die, quo obſeſſa. Vide ſuprà 2, 6, 39. 14 Quæ ſtipendium pendit, ſive ſtipendium pendentem nobis regionem perdomuit ut reciperet jugum. 15 Hiſpaniæ fluvium. 16 Oſtia. 17 Majoris operæ. 18 Regionem aliquam, *Viribus parantur, jure retinentur,* ut ait Florus 4, 12, 29. ubi eadem eſt ſententia. Similis apud Liv. 37, 35, 5. *Parari ſingula acquirendo faciliùs poſſunt, quàm univerſa teneri.* Curt. 1, 11, 9. *Facilius eſt quædam vincere, quàm tueri.* Sic Claud. Paneg. 2. in Stiliconem: *Plus eſt ſervaſſe repertum, Quàm quæſiſſe novum.* Cauſam hujus difficultatis tangit etiam Ovid. de Arte 2, 21. *Non minor eſt virtus, quàm quærere, parta tueri: Caſus ineſt illic; hic erit artis opus* 19 Perdomare ut recipiat jugum. 20 Similis locus infra 4, 12, 2. *Nova quippe pax, nec dum aſſuetæ frenis ſervitutis tumidæ gentium gentium inſtataque cervices, ab impoſito nuper jugo reſiliebant.*

ras gentes, ideò impatientes 1 jugi, multò labore, nec incruentis certaminibus servire docuerunt. Cato 2 ille Censorius Celtiberos, id est, 3 robur Hispaniæ, aliquot prœliis 4 fregit. 5 Gracchus, pater ille Gracchorum, eosdem centum & quinquaginta urbium eversione 6 multavit. 7 Metellus ille, qui ex Macedonia cognomen meruerat, cùm & 8 Contrebiam memorabili cepisset exemplo & 9 Nertobriges, majori gloria pepercit. 10 Lucullus Turdulos, atque Vaccæos: de quibus 11 Scipio ille posterior, singulari certamine, cum Rex 12 fuisset provocatus, 13 opima retulerat. 14 Decimus Brutus aliquanto latius, Celticos Lusitanosque, & omnes Gallæciæ populos, 15 formidatumque militibus 16 flumen Oblivionis: 17 peragratoque victor Oceani littore, non priùs 18 signa convertit, quàm 19 cadentem in maria Solem, obru-

9 10 11 12

1 Servitutis. 2 Egregius & clarus. Gesta hujus Catonis contra Celtiberos, scribit Plutarch. in vitâ ejus, & in apophth. Val. Max. 4, 3, 11. Multa Cicero in Catone Majore. 3 Fortissimos Hispanorum. Sic *Robur Italici sanguinis* 4, 2, 5. *Orientis*. Ibid. *sociorum*. 3, 18, 6. 4 Vincendo debilitavit. 5 Tib. Sempronius. Quod hîc dicitur de Graccho patre, lege apud Val. Max. 4, 6, 1. Cic. de Divinat. 1, 18, & alibi. Adde Liv. 41, 6. 6 Punivit. 7 Metellus, inquit ille, qui tulerat ex Macedoniâ cognomen, meruerat & ex Celtiberia ferre, cùm duas urbes in Celtiberia cepisset, victis pepercit, nec eorum urbes evertit, & ita abstinuit Celtiberici cognomine, quod ad æternam gentis maculam & opprobrium retinuisset. Sed majorem laudem adeptus est ob humanitatem & clementiam quâ erga victos usus est, quàm si ex victoriâ cognomen tulisset. 8 Celtiberorum urbem in Hispania. 9 Valerius Maximus *Centobricenses* appellat. 5, 1, 5. 10 Luculli gesta in Hispaniâ scribit Epit. Liv. 48, 11. Æmilianus. Lege Val. Max. 3, 2, 6. 12 Provocasset. Passivum usurpatum ut Deponens. Sic Cic. pro Mil. *Punitus es inimicum*. Suet. Aug. cap. 21. *Multatus est rebellantes*. 13 Spolia egregia, laxiore significatione: nam alioqui *spolia opima* sunt, quæ dux occiso à se hostium duci detrahit. Dicuntur autem ferè *Opima*, non addita voce *spoliorum*, intellecta tamen. Ita Sen. Herc. Fur. Opima *vict. Regis ad superos refert*. 14 Quæ de Decio Bruto dicit Florus, sumpta sunt ex Epit. Liv. 55, & 56. 15 Quod formidant milites. 16 *Ferunt inter Celticos & Turdulos, & cùm fecissent expeditionem eò, Limæum flumen cùm transissent, ortam seditionem: ad quam cùm accessisset ducis obitus, mansisse illo ibi dispersos, indèque Oblivioni fluvio factum nomen*. Strabo. lib. 3. 17 Perlustrato. 18 Exercitum. 19 Poëtico more, sed & ex opinione communi. Antiquitas Apollinem quotidiè ad vesperam in Tethyos cubilia se recipientem fingebat. Ipse apud Ovid. 2. Met. *Tunc etiam, quæ me subjectis excipit undis, Ne ferar in præceps, Thetys solet ipsa vereri*. Quò respiciens Sil. 3. Tethyn appellat *Phœbea cubilia*. Hinc subjicit noster, *non sinè quodam sacrilegii metu & horrore*.

tumque

rumque aquis ignem , non sinè quodam sacrilegii metu & 1 horrore, deprehendit.
13 Sed tota certaminum moles cum Lusitanis fuit & Numantinis, nec immerito. Quippe solis gentium Hispaniæ duces contigerunt. Fuisset & cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius motus initio belli oppressus esset, 2 summus vir 3 astu & audaciâ, si res
14 4 cessisset, Salondicus : 5 qui hastam argenteam quatiens, velut cœlo missum, vaticinanti similis, omnium in se mentes converterat. Sed cùm 6 pari temeritate sub nocte castra Consulis adiisset, juxta
15 tentorium ipsum pilo vigilis 7 exceptus est. Cæterùm Lusitanos 8 Viriatus erexit, vir calliditatis 9 acerrimæ : qui ex venatore latro, ex latrone subitò dux atque imperator, &, si fortuna 10 cessisset, Hispaniæ 1 Romulus : non contentus libertatem
16 suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra ultraque Iberum & Tagum, igni, ferroque populatus ; castra etiam 12 Prætorum,& præsidum aggressus, Claudium Unimanum penè ad 13 internecionem exercitus cecîdit,& 14 insignia trabeis & facibus nostris, quæ ceperat, 15 in
17 montibus suis 1 trophæa fixit : tandem etiam Fabius Maximus Consul opppresserat : sed à successore Pompilio violata victoria est : quippe qui conficiendæ rei cu-

1 Veneratione cum metu juncta, quæ ex religione incutitur.
2 Excellentissimus.
3 Astutiâ.
4 Successisset.
5 Salondicus. Commento usus est apud imperitam multitudinem efficacissimo, quæ superstitione capta, nullum pro Duce suo solet recusare periculum, si cum Diis eum putat habere commercium.
6 Sicut astutia.
7 Oppressus est.
8 Historiæ hujus auctores sunt, Epit. Liv. 52. & 54. Cic. de Offic. 2. 11. Valer. Max. 6. 4, 2. Sil. 3. 554.
9 Acutissimæ, solertissimæ.
10 Successisset. Sic paulo antè *Si res cessisset*.

11 Fundator & conditor imperii Hispani, sicut Romani fuerat Romulus.
12 M. Vetilii & C. Plancii.
13 Universalem cladem.
14 Insignita.
15 Trophæa non figebantur, nisi in eminentioribus locis.
16 Monumenta victoriæ erexit.

pidus, 1 fractum ducem, & extrema deditionis 2 agitantem, per fraudem, & insidias, & 3 domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuisse.

1 Debilitatum. 2 Deliberantem. 3 Amicos, familiares occisores, quos pro pace consequendá miserat.

De facinore hoc sic scribit Val. Max. 9. 6. 4. *Viriati etiam cædes duplicem perfidiæ accusationem recepit: in amicis, quod eorum manibus interemptus est; in Q. Servilio Cæpione Consule, quia is sceleris hujus auctor, impunitate promissa, fuit: victoriamque non meruit, sed emit.*

C A P. XVIII.

1 *Bellum Numantinum.*

NUmantia, quantum Carthaginis, 1
Capuæ, Corinthi 3 opibus inferior; ita 4 virtutis nomine & honore par
omnibus, summumque, si viros æstimes,
Hispaniæ 5 decus: quippe quæ sinè muro, 2
sinè turribus, modicè edito in tumulo
apud flumen Durium sita, quatuor millibus Celtiberorum, quadraginta millium
exercitum, per annos quatuordecim sola
sustinuit; nec sustinuit modò, sed sævius
aliquantò perculit, pudendisque fœderibus affecit. 6 Novissimè cùm invictam esse
7 constaret, opus quoque 8 eo fuit, qui
Carthaginem 9 everterat. Non 10 temerè, 11 si fateri licet, ullius causa belli in- 3
justior. 12 Sedigenses socios & consanguineos, Romanorum manibus elapsos,
13 exceperant: 14 habita pro eis deprecatio nihil valuit: cum se ab omni bello- 4
rum contagione removerent, in legitimi
fœderis pretium, jussi *arma deponere*. Hoc

1 Bellum Numantinum scribunt. Epit Liv. 57. & seqq. Val. Max. 2, 7, 1. 3, 2, 7. ext. 7. 6, 3. ext. Eutrop. 4, 3. 2 Fuit hæc urbs Celtiberorum in Hispania, obsidione suá celeberrima. 3 Potentiá minor. 4 Ob fortitudinem. 5 Ornamentum. 6 Ad extremum. 7 Certum, notum esset. 8 Nempe P. Cornelio Scipione. 9 Deleverat. 10 Facilè. 11 Simili præfatione utitur intra 3, 7, 1. *Creticum bellum*, si vera volumus noscere, *nos fecimus*. 12 Incolæ Sedigæ urbis. 13 Numantini scilicet. Cum Thebas diruisset Alexander, Atheniensibus quoquè, quia contra interdictum portas refugiis profugorum aperuerant, bellum indixit. Justin. 11, 3, 10. 14 *Habere deprecationem* idem est, quod deprecari.

sic

sic 1 à barbaris acceptum, 2 quasi manus abscinderentur. Itaque statim, Megara viro fortissimo duce, ad arma conversi, Pompejum prœlio aggressi, fœdus tamen maluerunt, cùm 3 debellare potuissent.
5 Hostilium deinde Mancinum: hunc quoque assiduis cædibus ita 4 subegerunt, 5 ut ne oculos quidem aut vocem Numantini
6 viri quisquam sustineret. Tamen cum hoc quoque fœdus maluêre, contenti armorum 6 manubiis, cùm ad 7 internecionem
7 8 sævire potuissent. Sed non minùs Numantini, quam 9 Caudini illius fœderis, flagrans ignominia ac pudore populus Ro-
8 manus, dedecus quidem præsenti flagitii 10 deditione Mancini 11 expiavit: 12 cæterùm duce Scipione, 13 Carthaginis incendiis ad 14 excidia urbium imbuto, tandem etiam in ultionem 15 excanduit.
9 Sed tunc 16 acrius in castris, quàm in cam-

1 A Numantinis interpretatum, intellectum. 2 De Hispanis in genere Just. 43. 2, 5. *Plurimis militares equi, & arma, sanguine ipsorum cariora.* Liv. 34, 17. Hispanos plerosque sibi manus attulisse refert ob adempta arma. *Ferox gens*, inquit, *nullam vitam rati sine armis esse.* Nam, ut ait Diodorus, *Fortes arma & vitam eodem æstimant pretio.* Unde P. Furius maluit eum millenariâ cohorte perire, quàm redimere salutem traditis armis. Dionys. 9, 80. 3 Bello vincere. 4 Domuerunt. 5 Ut nemo Numantinis appropinquare ausus fuerit. Nonnulli exponunt hæc de ardore vultus & oculorum. Supra jam docuimus, vanis sæpè plus commoveri militum animos quàm justis formidinis causis. Quidam enim solo *aspectu*, quidam solo *clamore hostium* debellari se patiuntur. Hinc & pugnam βοὴν, id est, *vocem & clamorem* vocabant veteres. Homerus Iliad. β. Menelaum commendat à clamore βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος. Plura Gruterus discursu 12. in Tac. Freinshemius in Curt. 3, 10, 1. At de verâ virtute Sen. *Adversus apparatus terribilium rectos oculos tenet, nihil ex vultu mutat, sive illi dura sive secunda ostentantur.* 6 Præda. 7 Universalem cladem, *cùm spes nulla servandi exercitus esset.* Epit. Liv. 55. 8 Crudeliter agere, 9 Vide supra, 1. 16. 10 Mancinus enim nudus à P. Furio Philo Consule, manibus post terga revinctis, ante portas Numantinorum expositus, ibique in noctem à suis desertus, ab hostibus non receptus, tristi spectaculo utrisque commiserationem movit. 11 Purgavit, placavit. Romani enim hac Mancini deditione sese satisfecisse fœderi credebant. 12. Sed. 13 Numirum, *Iter est, quacunque dat prior vestigium*: ut sequitur P. Syrus. 14 Eversiones. 15 Exarsit, incensus est. 16 Similiter Tacit. lib. 13. An. cap. 35. *Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum quàm contra perfidiam hostium erat.*

po

po, 1 nostro cum milite, quàm cum Nu-
mantino, præliandum fuit. Quippe assi- 10
duis & injustis & 2 servilibus maximè ope-
ribus attriti, ferre plenius vallum, qui ar-
ma nescirent; luto inquinari, qui sangui-
ne nollent, jubebantur. Ad hoc scorta,
3 calones, sarcinæ, nisi ad usum necessa-
riæ, 4 amputantur. 5 Tanti esse exercitum, 11
quanti imperatorem, verè proditum est.
Sic redacto in disciplinam 6 milite, 7 com-
missa acies: quodque nemo visurum se
unquam speraverat, factum est, ut fugien-
tes Numantinos quisquam videret. Dede- 12
re etiam sese 8 volebant, si toleranda 9 vi-
ris imperarentur. Sed cùm Scipio veram
vellet & 10 sinè exceptione, victoriam, eò
necessitatum compulsi, ut 11 destinatâ
morte in prœlium ruerent, cùm sese prius
epulis, quasi 12 inferiis, implevissent, car-
nis 13 semicrudæ, & 14 celiæ: sic vocant 13
indigenam ex frumento potionem. Intel-
lectum ab 15 Imperatore consilium: itaque
non est permissa pugna morituris. 16 Cum

1 Cum nostris militibus.
2 Servis dignis maxime laboribus militaribus, ad usum militiæ pertinentibus, sensum debilitati.
3 Servi militum castra sequentes, qui fustes gerebant, vel qui militibus ligna subministrabant.
4 Adimuntur, removentur. Idem fecit Alexander apud Curt. 6, 6.
5 *Scilicet in vulgus manant exempla regentiam; Utque ducum lituos, sic mores castra sequuntur.* Claud. de laud. Stil. 1. 168. Hinc Liv. 5 28. *multitudinem semper fermè regenti esse similem*. Confessi id etiam sunt Numantini: rogati enim post cladem, an non pudore suffunderentur, quod ab iis superati essent, quos ipsi antè toties superarant: Responderunt, fateri se easdem esse oves, sed alium iis præesse pastorem.
6 Militibus.
7 Prœliatum est.
8 Numantini.
9 *Vir* significationem hîc habet fortitudinis.
10 Sinè conditione, sinè ullâ pactione.
11 Præconcepta, præposita.
12 Sacrificiis, quæ inferis solvuntur. Qui mortem sibi consciscere volunt, ut omnem sensum sibi doloris adimant, solent vino & epulis largiùs indulgere: sic enim homines ad quidvis suscipiendum audaciores efficiuntur. Atque hoc fecisse dicitur Brennus, qui Gallos in Græciam duxit. Nam cùm profligatas res suas cerneret, tædio ac desperatione victus cùm se mero ingurgitasset, manus sibi attulit.
13 Non planè coctæ.
14 *Celia* est cerevisiæ genus, seu potus ex frugibus confectus. Est item *Celia* Apuliæ oppidum.
15 Scipione.
16 Timebat tam paucos Numantinos tanto exercitu instructus Scipio, & quanquam prœlio victor, urbem vi tentare ausus non fuit. Eam igitur diutiùs, quàm per annum integrum, undique circumsepsit, ut, quam suorum virtute obtinere se posse desperabat, à fame obsessorum impetraret victoriam.

fossâ,atque 1 loricâ, quatuorque castris cir-
cumdatos,fames premeret; ab 2 duce oran-
tes prœlium,ut tanquam 3 viros occideret,
ubi non impetrabant,placuit 4 eruptio: sic
14 5 conserta manu plurimi occisi: & cùm
urgeret fames, aliquantisper 6 indè vixe-
re: 7 novissimè consilium fugæ 8 sedit: sed
hoc quoque, ruptis equorum cingulis,
uxores ademère, summo scelere, per a-
15 morem. Itaque 9 deplorato exitu, in
9 ultimam rabiem furoremque conversi,
postremò mori 10 hoc genere destinarunt:
duces suos, seque, patriamque, 11 ferro &
veneno, subjectoque undique igne 12 pere-
16 merunt. 13 Macte fortissimam, & meo
judicio, beatissimam in ipsis malis civita-
tem! 14 asseruit 15 cum fide socios, popu-
lum 16 orbis terrarum viribus fultum, sua
manu, ætate tam longa, sustinuit. Novissi-
mè, maximo duce oppressa civitas, nullum
17 de se gaudium 17 hosti reliquit. Unus enim
vir Numantinus non fuit, qui in catenis
duceretur. Præda, ut de pauperibus, nulla:
arma ipsi cremaverant. Triumphus fuit
tantum de nomine.

1 Vallo & aggere. 2 Scipione. 3 Fortes milites. Nam ille aliter pereundi modus vilissimos fortissimosque non distinguit. Senserunt hoc Alexandri milites, cum *quererentur clarissimum Regem non in acie saltem, non ab hoste dejectum; sed abluentem aqua corpus ereptum esse.* Curt 5.5. 4 Cum impetu egressio. *Eruptio* enim est, cum milites ex urbe impetum in hostes faciunt. 5 Postquam confixissent. 6 Ex cadaveribus occisorum. Meminit Valer. Max. 7, 6, 2. extra. *Capta jam urbe complures inventos, artus & membra trucidatorum corporum sinu suo gestantes.* 7 Ad extremum. 8 Placuit, fixum atque ratum fuit. 9 Desperato eventu, Sic suprà 2,15,16. *Deploratis rebus.* 9 Extremam, summam. 10 Theogenem quendam hujus facinoris auctorem facit Val. Max. 3,2,7. ext. 11 Armis, gladiis. 12 Interfecerunt, ne scilicet viri fortissimi novissimum spiritum per ludibrium & contumelias effundere cogerentur. Simili furore à victorum potestate se suaque vindicarunt Astapenses, Liv. 28,22. Cantabri, infrà 4,12,50. Cappadoces, Just. 13,6,2. Carthaginenses, Florus 2,15,17. Valer. Max. 3,2,8. Cimbricæ feminæ, infrà 3,3,29. Judæ, Joseph. de bel. Jud. 6,28, & 7,18. Thalenses, Sal. in Jug. & plurimi alii. 13 *Mactus* idem est, quod magis auctus. Solus autem vocativus utriusque numeri est in usu, *macte* & in pl. *macti*, quibus propriè utimur, cum aliquem ob rem benè cœptam laudamus, & ad perficiendum adhortamur. Virg. Macte *nova virtute puer.* Liv. Macti *virtute, milites Romani este.* 14 Defendit. 15 Summâ fide, fideliter. 16 Intelligendum hoc de orbe Romano. 17 Appianus tradit Scipionem, quinquaginta ad triumphum selectis, qui efferata maxime specie essent, reliquos sub corona vendidisse.

CAP.

CAP. XIX.

1 HActenus populus Romanus pulcher, egregius, pius, sanctus, atque magnificus, reliqua sæculi, ut grandia æquè, ita vel magis turbida & fœda; 2 crescentibus cum ipsa magnitudine imperii vitiis: adeò ut si quis hanc tertiam ejus ætatem trasmarinam, 3 quam ducentorum annorum fecimus, dividat; centum hos priores, quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hispaniam domuit, 4 *aureos*, (sicut Poëtæ canunt) jure meritóque fateatur: centum sequentes, *ferreos* planè & cruentos, & si quid immanius: quippe qui Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis, Gallicis atque Germanicis, quibus 5 cœlum ipsum gloria adscendit, Gracchanas, Drusinasque cædes, ad hoc Servilia bella miscuerunt: & ne quid turpitudini desit, Gladiatoria. Denique, 6 in se ipse conversus, Marianis, atque Syllanis, novissimè Pompeji, & Cæsaris manibus, quasi per rabiem, & furorem, & nefas, 7 semetipse laceravit. Quæ etsi

1 Quæ hoc capite continentur, patent ex antehabitis & post habendis capitibus. Prosequitur autem luxuriam per Asiaticos triumphos in Urbem invectam, exterarum gentium metu amoto; virtutem Romanorum inclinatam, & in vitia degenerantem. Lege Liv. 39. 6. Justin. 36. 4. 12. Juvenal. Sat. 3. 58; &c. & 6. 293. &c. 2 Vide intrà 3. 1, 11. Adde Sal. Cat. cap. 10 *Sed ubi labore atque justitia Respublica crevit; Reges magni bello domiti; nationes feræ & populi ingentes vi subacti; Carthago æmula imperii Romani ab stirpe interiit; cuncta maria terræque patebant; fortuna sævire ac miscere omnia cœpit.* 3. Suprà Prol. num. 8. 4 Ex variis hominum moribus quatuor ætates Poëtæ effecerunt, quibus pro morum qualitate à metallis nomina imposuerunt. Prima enim *Aurea* fuit appellata, quòd optimis moribus isto tempore, quo Saturnus regnavit, hominibus floruerunt. Secunda *Argentea*, quod quo tempore cœpit regnare Jupiter, in vitia homines inclinare cœperint. Tertia *Ærea*, quam bella occuparunt. Quarta *Ferrea*, quòd in ea à nullo crudelitatis genere homines abstinuerint. Lege Ovid. Met. 1 Fab. 3 & 4. 5 Sic Daphinis Virgilianus usque *ad sidera notus*: Ecl. 5. 43. & Æn. 1. 291. de Julio Cęsare: *famam qui terminat astris.* 6. Contra se, Justin. 44, 2. 2. de Hispanis: *Si extraneus deest, domi hostem quærunt.* Hinc Liv. 30. 44 *Nulla magna civitas diu quiescere potest. Si foris hostem non habeat, domi inveniet.* 7. More furentium suos ipse artus & sua membra cædens, quod de Macedonibus dixit Justin. 13. 6. 17.

1 involuta inter se sunt omnia atque confusa: tamen quo melius appareant, simul
6 &, ne scelera virtutibus obstrepant, separatim proferentur: priusque, ut cœpimus, justa illa, & pia cum exteris gentibus bella, memorabimus: 2 ut magnitudo crescentis in dies imperii appareat: tum ad illa civium scelera, turpesque & 3 impias pugnas revertemur.

1 Tenebris offusa, obscura. 2 Vult Florus, nolle se interrumpere seriem laudabilium commemoratione fœdiorum. Eodem consilio Ovid. Fast. 1. 61. *Hæc mibi dicta semel, totis hærentia fastis, Ne seriem rerum scindere cogar, erant.* 3 Civiles. Ita Claud. in Ruf. 2, 63. *Impia certamina* vocat à cive concitata contra Remp. quæ parentis instar est. Qua de causâ *Impii* etiam dicuntur, qui insidiantur principi, ut apud Curtium sæpius in causâ Philotæ.

CAP. XX.

1 *Bellum Asiaticum.*

1 Victa ad Occasum Hispania, populus Romanus ad orientem pacem agebat; nec pacem modò, sed inusitata & incognita quadam felicitate, relictæ regiis hæreditatibus opes, & tota 1 insimul regna
2 veniebant. 2 Attalus, Rex Pergamenorum, Regis Eumenis filius, socii quondam commilitonisque nostri, testamentum reliquit: *Populus Romanus bonorum meorum hæres esto:* 3 in bonis 4 Regis fuerant

1 Junctim, simul. 2 Quæ hic de Attali Regis testamento dicuntur, habentur à Plin. 33. Val. Max. 5, 2, 3. ext. Epit. Liv. 58. & 59. Just. 36, 4, 5. Eutrop. 4, 3. Advertendum, Asiam, bello captam, Attalo Regi muneris loco possidendam populum Romanum tribuisse, &c. Lege Val. Max. 4, 8, 4. Attalus enim contra Philippum, Macedoniæ Regem, & contra Antiochum pro Rom. pugnaverat. 3 *Hæres* dicitur, qui defuncto succedit in jus universum, quod habebat: ab *hærendo* quidam dictum putant, quia, qui *hæres* est, *hæres* seu proximus est illi, cujus est *hæres*. Quidam hoc nomen ab *herus* derivant, & per simplex e scribendum, putant, quod *Dominus* fiat bonorum, quæ ad eum perveniunt. *Secundus hæres* dicitur, qui hæredi instituto substituitur, ea lege, ut si prior hæreditatem non adeat, devolvatur ad secundum. 4 Attali Al. *in bonis Regis hæc fuerunt.* Alii existimant post hæc verba deesse multa sc. regionum, urbium, aliarumque ditionum nomina, quæ in hæreditatem venerant, aut in bonis fuerant Attali. Convenientior tamen eorum sententia est, qui ad superiora hæc referunt; sc. *Tota in simul regna veniebant*: & paulo post, *Populus Romanus bonorum meorum hæres esto.* Vult enim dicære: *In bonis Regis*, quorum Attalus in testamento mentionem fecit, *fuerant hæc ipsa*, sc. *regna.* Alioqui non omnia regna ita sunt Regum, ut eorum hæredem externum aliquem instituere possint.

rant. 1 Adita igitur hæreditate, provin- 3
ciam populus Romanus, non quidem bel-
lo, nec armis; ſed, quod eſt æquius, te-
ſtamenti jure retinebat. Sed hanc, diffici- 4
le dictu eſt, utrùm faciliùs amiſerit, an
recuperaverit. Ariſtonicus 2 regii ſangui-
nis ferox juvenis, urbes, 3 Regibus parere
conſuetas, partim facilè 4 ſollicitat: paucas 5
reſiſtentes, Myndum, Samon, Colophonem
vi recepit. Craſſi quoque Prætoris 5 cecìdit
exercitum, 6 ipſumque cepit: ſed 7 ille me-
mor & 8 familiæ, & Romani nominis, cu-
ſtodem ſui barbarum virgula excœcat: 9 in
exitium ſui, quod volebat, ita concitat. 6
Mox à 10 Perpernà 11 domitus, & captus, &
per deditionem 12 in vinculis habitus.
13 Aquilius Aſiatici belli reliquias confe- 7
cit, mixtis (nefas!) 14 veneno fontibus ad
deditionem quarundam urbium. Quæ res
ut maturam, ita 15 infamem fecit victo-
riam: quippe cùm, contra fas Deûm mo-
reſque majorum, 16 medicaminibus im-
puris, 17 in id tempus 18 ſacroſancta Ro-
mana arma violaſſet.

1 Cum igitur pro herede populus Romanus ſe geſſiſſet. Notandum hîc obiter, *adire hæreditatem*, & *immiſcere ſe hæreditati* quoſdam ita diſtinguere, ut *adeant hæreditatem*, qui alieni ſunt, hoc eſt, qui non ſunt filii, nec filiorum filii: filii vero ſive filiorum filii *immiſcere ſe hæreditati* dicantur: ſed hæc confunduntur. 2 Et enim Eumenis, cui Attalus ſucceſſerat, filius. Ejuſdem commatis locus cura illo, quem ſuprà habuimus 2, 12, 2. *Fortiſſimum populum memoria ſuæ nobilitatis agitabat*. 3 Plutarch. in Ant. Orientales vocat *homines ſervire aſſuetos & regnari quærentes*. 4 In ſuas partes pertrahit. 5 Profligavit. 6 Craſſum Idem Val. Max. 5, 2, 12. 7 Craſſus. 8 Non tam adoptive, quàm agnatæ, Muciæ ſcilicet, undè *Mucianus* appellatus eſt: ſolebant enim Romani adoptantis quidem aſſumere nomen, ſed & ſuæ familiæ retinere. 9 Nam barbarus ille latus Craſſi ficâ confodit. 10 Marco prænomine. Meminit hujus Perpernæ Valer. Max. 3, 4, 5. qui Conſul fuit, antequam civis, & Craſſo in Aſiam ſucceſſit: hic Ariſtonicum recenti victoria graſſantem & exultantem inopinato prœlio agreſſus fudit & in fugam vertit. 11 Victus Ariſtonicus. 12 Captivus detentus eſt. 13 Manius Aquilius Conſul, Perpennæ ſucceſſor, Attali gazas Romam deportavit, & de victoria, alterius labore parta, triumphavit. Ariſtonicus in carcere juſſu Senatus trucidatus eſt. 24 Idem fecerunt Afri contra Curionem. Lucan. 4, 360. 15 Turpem. 16 Venenis. Sic Græcis interdùm φάρμακον accipitur. 17 Uſque ad. 18 Pura, impolluta, nullis flagitiis inquinata.

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

1 *Bellum Ingurthinum.*

1 HÆc ad Orientem: ſed non ad Meridianam 2 plagam eadem quies. Quis 3 ſperaret 4 poſt Carthaginem aliquod in Africâ bellum ?
2 Atqui non leviter ſe Numidia 5 concuſſit: & fuit in Jugurthâ, quod 6 poſt Annibalem timeretur Quippe 7 Rex callidiſſimus populum Romanum armis 8 inclytum, & invictum, opibus 9 aggreſſus eſt: & citra ſpem omnium fortuna 10 ceſſit, ut Re :, 11 fraude præcipuus, fraude caperetur. 12 Hic
3 avo 13 Maſiniſſa, & Micipſa patre 14 per

1 Bellum, quod populus Romanus cum Jugurthâ geſſit. Cæterùm hic Jugurtha ex pellice Manaſtabilis filius, Maſiniſſæ nepos erat, quem Micipſa, Numidiæ Rex, Scipioni Æmiliano, rem cum Numantinis gerenti, auxilio miſit: cumque ibi res magnas feliciter & fortiter geſſiſſet, eaque Scipio litteris etiam ad Micipſam datis teſtaretur, Rex eum, etſi Atherbalem & Hiempſalem filios haberet, tamen in filium adoptavit, atque dùm ſuis tutorem & patronum hoc beneficio ſibi demereri parat, percuſſorem in ſuos immiſit. De bello, contra Jugurtham geſto, exſtat liber integer Salluſtii. Epit. Liv. 62. & ſeqq. Plutarch. in Mario & Syllâ. Eutrop. 4, 3. 2 Regionem. 3 Timeret. Virg. 4. Æn. ***Hunc ego ſi potui tantum*** ſperare ***dolorum.*** 4 Emphaticè iſtud profertur. Q. d. neminem potuiſſe ſuſpicari in Africâ, Carthagine deletâ, hoſtem aliquem metuendum eſſe, qui hoſtium maximè erat formidoloſus & potens: cùm alias ſoleat fieri, ut, validiſſimis domitis, reliqui ſponte in poteſtatem veniant. 5 Commota , tumultuata eſt. 6 Q. d. neminem quoque potuiſſe ſuſpicari, hoſtem aliquem metuendum eſſe, victo Annibale. 7 Jugurtha. 8 Celebrem & magni æſtimatum. 9 Adortus eſt. Notat enim plus occultâ liberalitate, quam aperto perfici bello. Hac arte luſit Philippus Alexandri Magni pater: de quo ita Horat. lib. 3. Od. 16. ***Diffidit urbium Portas vir Macedo, & ſubruit æmulos Reges muneribus, munera navium Sævos illaqueant duces.*** 10 Succeſſit. 11 Callidiſſimus. 12 ugurtha. 13 Rege Numidarum, & amico. Pop. Rom. patre Micipſæ; de quo Sal. in Jug. 14 In filii locum adſcriptione, filii factione. Erat enim Jugurtha verus filius Manaſtabalis, fratris Micipſæ.

adoptionem, cùm interficere 1 fratres statuisset, 2 agitatus regni cupiditate, nec illos magis, quàm Senatum populumq; Romanum, quorum in fide & 3 clientela regnum erat, metueret: primum scelus
4 mandat insidiis: potitusque Hiempsalis 4
capite, cùm se in Atherbalem convertisset, isque Romam profugisset, missâ per legatos pecunia traxit in 5 sententiam suam Senatum. Et hæc fuit de nobis ejus prima vi-
ctoria. Missos deinde, qui regnum inter 5
6 illum Atherbalemque dividerent, similiter 7 aggressus, cùm in Scauro ipsos Romani imperii 8 mores expugnasset, inchoa-
tum 9 nefas perfecit audaciùs. 10 Sed diu 6
non latent scelera: 11 corruptæ nefas legationis erupit placuitq; bello persequi parri-
cidam. Primus in Numidiam Calpurnius 7
Bistia Consul 12 immittitur: sed Rex, 13 peritus, fortius adversus Romanos aurum
esse, quam ferrum, pacem emit. Cujus fla- 8
gitii 14 reus, cùm 15 interveniente publicâ fide à Senatu accerseretur, pari audaciâ & venit: &, 16 competitorem imperii Masinissæ 17 Massivam, immisso percussore, 18 con-
fecit. Hæc altera contra Regem fuit causa 9
bellandi: igitur sequens ultio mandatur Albino. Sed hujus quoque (pro dedecus!)

1 Atherbalem & Hiempsalem. 2 Impulsus, instigatus. 3 Tutelâ. 4 Per insidias exsequitur. Sic Justin. 5, 2, 5. *Itaque cùm principes, velut æmulum gloriæ suæ interficiendum insidiis mandassent*, &c. 5 Partes suas. 6 Jugurtham. 7 Adortus. 8 Instituta vicisset. Scaurus enim Majorum abstinentiæ & veræ virtutis fuerat specimen: hîc autem ab ejus tramite defecit. Verum igitur illud Cic. Ver. 1. *Nihil tam sanctum est, quod non violari; nihil tam munitum, quod non oppugnari pecuniâ possit.* 9 Scelus, facinus. 10 Sic Claud. *Nam lux altissima fati Occultum nihil esse sinit, latebrasque per omnes Intrat, & abstrusos explorat fama recessus.* Item Lucret. lib. 5. *Nec facile est placidam ac pacatam degere vitam; Qui violat factis communia fœdera pacis: Etsi fallit enim Divum genus humanumque, Perpetuo tamen id fore clam, diffidere debet.* 11 Corruptorum scelus legatorum divulgatum, detectum est. 12 Mandatur ei, ut in Numidiam impetum faciat. 13 Expertus. 14 Accusatus. 15 Interposita seu data fide publica, id est, securitate promissâ. 16 Æmulum, affectatorem. *Competitores* dicuntur, qui in magistratibus, in officiis, in honoribus petendis concurrunt: est enim à verbo *competo*, id est, simul peto. 17 Gulussæ filium, Masinissæ nepotem. 18 Interfecit.

ita corrupit exercitum, ut voluntaria nostrorum fuga vinceret, 1 Numida, castrisque potiretur: 2 addito etiam turpi fœde-
10 re, in pretium salutis, 3 quod prius emerat, 4 dimisit exercitum. 5 Eodem tempore in ultionem non tam imperii Romani, quàm pudoris, Metellus 6 assurgit: qui 7 callidissimè hostem nunc precibus, nunc minis; jam simulata, jam quasi vera fuga eludentem, 8 artibus suis aggressus
11 est. Agrorum atque vicorum populatione non contentus, 9 in ipsa Numidiæ capita impetum fecit, & Zamam quidem frustrà diu 10 voluit; cæterum Thalam, gravem armis, 11 thesauroque 12 Regis, 13 diripuit.
12 Tunc 14 urbibus exutum Regem, & jam 15 finium suorum, regnique fugitivum, per 16 Mauros atque 17 Getuliam sequeba-
13 tur. Postremò Marius auctis admodum copiis, cum pro obscuritate generis sui 18 ca-

1 Jugurtha. 2 Al. *addito turpi fœdere in pretium salutis. quam prius emerat, exercitum dimisit.* Emerat exercitum Albini Jugurtha, quem corruperat pecunia, ut facili victoria potiretur. Alii *quod* retinendum censent, ut sit sensus. Primus Jugurtha salutem suam pretio redemerat, corrupto Albini exercitu; ne scilicet vinceretur à Romanis: post illi ipsi Romani, cum voluntariam fugam fecissent, turpi fœdere in pretium salutis sancito, à Jugurtha dimissi sunt; & ita salutem etiam redemerunt, quod prius fecerat Jugurtha. 3 Alii (ut diximus) legunt, *quem prius emerat*, id est, pecunia corruperat. Ita Valer. Max. 9. 6. 4. *emere victoriam.* 4 Abeundi potestatem dedit. 5 Al. *Eò demum tempore*, id est, tum demum, serò quidem, at tandem. 6 Ultionem capessit, ultioni accingitur: quod *consurgere* vocat: suprà 1, 12. 3. & 2. 17. 3. cujus contrarium est *sedere*, id est, otiosum esse, quiescere. 7 Al. *callidissimum.* 8 Fraudibus, inventis callidis nativis ac propriis adortus est. Hæc ex Sal. Jug. 43. 1. 9 In ipsas Numidiæ urbes præcipuas, Zamam scilicet & Thalam, impetum dedit, irruit. 10 Oppugnando tentavit. 11 Al. *thesaurosque.* 12 Jugurthæ. 13 Populatus est, spoliavit. 14 Urbibus regis occupatis. 15 E finibus suis regnoque suo fugientem. Eadem fortuna Darii, qui de se ipso apud Curt. 4. 8. 11. *Quousque in regno exulabo, & per fines imperii mei fugiam externum & advenam regem?* Vide ibi Freinshemium. 16 Populos, Mauritaniam Africæ regionem Occidentalem versus Gaditanum fretum incolentes. 17 Africæ regionem. 18 Pauperes, vilissimos, id est, eos, qui obnoxii erant ad pendendum censum pro capite. Nam *Capite censi* dicebantur, qui pro suo capite tributi nomine æra pendebant: sic appellati, quod ob tenuitatem rei familiaris non ære, sed *capitibus censerentur.* Cæterum Servium Regem distinxisse ex censu populum Romanum, id est, ex facultatibus in sex classes, 1. libro diximus. Hac de re lege Sal. Jugurth. 86. 2. Valer. Max. 2. 3. 1.

pite

pite censos 1 sacramento adegisset, jam
2 fusum & saucium Regem 3 adortus, non
facilius tamen vicit, 4 quàm si 5 integrum
& recentem. Hic & urbem 6 Herculi con- 14
ditam Capsam in mediâ Africâ sitam, an-
guibus arenisque 7 vallatam, mira quadam
felicitate superavit: & saxeo 8 inditam 15
monti 9 Mulucham urbem, per 10 Ligu-
rem, aditu arduo 11 inaccessoque, pene-
travit. Mox non ipsum modò, sed Bocchum
quoque Mauritaniæ Regem, jure 12 sangui-
nis Numidiam vindicantem, apud oppidum
Cirtam graviter cecidit. Qui, ubi diffisus 16
rebus suis, alienæ cladis 13 accessio fieri ti-
met, 14 pretium fœderis, atque amicitiæ,
Regem facit. Sic fraudulentissimus Regum, 17
fraude 15 soceri sui in insidias deductus est,
& Syllæ in manum traditus: tandemque
opertum 16 catenis Jugurtham in triumpho
populus Romanus adspexit: sed ille quo- 18
que, quamvis victus, & vinctus, vidit
17 Urbem; quam 18 venalem, & quando-
que perituram, si habuisset emptorem, fru-
strà cecinerat. Tamen 19 ut venalis fuisset,
habuit 20 emptorem: & cum 21 ille
22 non evaserit, certum erat eam 23 non
esse perituram.

1 Juramento, quod milites tanquam rem sacram Imperatori præstabant, adstrinxisset, obstrinxisset, id est, milites fecisset. *Sacramentum* enim genus erat militiæ, quo singuli milites jurabant pro Republicâ se esse facturos nec discedebant, nisi confectis stipendiis. 2 Profligatum, prostratum. Al. *fossum*, id est, fractum & fatigatum. 3 Aggressus. 4 Sc. *adortus esses*. 5 Intactum. 6 Ab Hercule. 7 Munitam, protectam. 8 Impositam, inædificatam. 9 Fluvius est *Mulucha* apud Sal. in Jug. Quem autem locum Marius Liguris operâ cepisse bello Jugurthino legitur, eum Sallustius *castellum* appellat, non longè à flumine Mulucha in monte saxeo situm. 10 Virum ex Liguria, Italiæ regione. 11 Quò non potest accedi. 12 Affinitatis. 13 Additamentum, auctarium. 14 Fœdus atque amicitiam tradito Rege velut emit. 15 *Generi* scribendum est, quia Bocchus, cui Jugurthæ filia nupserat, ut Sallustius testatur, gener erat Jugurthæ: atque is à Boccho proditus est L. Syllæ, tunc Quæstori Marii Consulis. 16 Jugurtha à Mario cum duobus filiis vinctus in triumpho ductus, nudus in barathrum detrusus est: ibidemque sex totos dies cum fame colluctatus, dignas tandem flagitiis suis pœnas dedit, ut Plutarchus attestatur in vita Marii. 17 Romam. 18 Vendibilem. Istam Jugurthæ vocem annotarunt etiam Sal. Jug. 35. Ep. Liv. 64. 19 Etiamsi. 20 Jugurtham se. 21 Emptor. 22 Sed victus sit & captus. 23 Sublato emptore de medio, quod frustrà Jugurtha cecinerat.

CAP. II.

1 *Bellum Allobrogicum.*

1 SIc ad meridem populus Romanus. Multò atrociùs, & multipliciter, & magis à Septentrione, sævitum. Nihil hac
2 2 plaga infestius. Atrox 3 cœlum, 4 perindè ingenia. Omni igitur tractu violentus hostis, 5 à dextris 6 atque lævis, & medio
3 Septentrionis, 7 erupit. 8 Prima trans Alpes arma 9 nostra sensêre 10 Salyi; cùm de 11 incursionibus eorum fidelissima atque 12 amicissima civitas 13 Massilia quereretur.
4 14 Allobroges deinde, & 15 Arverni, cùm adversus eos similes Æduorum 16 querelæ opem & auxilium hostium flagitarent. 17 Varusque victoriæ testis, 18 Isaraque, & Vindelicus amnes, & impiger 19 fluminum
5 20 Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti fuêre, immanitati gentium pares. Nil tam 21 conspicuum in triumpho, quàm Rex ipse Bituitus, 22 discoloribus in armis,
6 argentoque 23 carpento, qualis pugnaverat. Utriusque victoriæ quod quantumque gaudium fuerit, vel hinc 24 existimari po-

1 De hoc bello Liv. Ep. 61. Valle. 2, 3, 10. Val. Matt. 9,6. 3. Suet. Nett. cap. 2. Cæs. de bel. Gal. 1, 45. 2 Regione. 3 Aër, temperies. 4 Alludit Florus ad illud, quod ait *Curt.* 8, 9, 26. *Ubique locorum situs ingenia hominum format.* 5 Videtur intelligere eos populos septentrionalis plagæ, qui versus ortum sunt Italiæ respectu, ut Thracas Dacos, Getas, Pannonios, Illyrios, &c. 6 Hic verò designat Gallos & Germanos, aliosque ad septentrionem vergentes. 7 Eruptionem fecit. 8 Id est, primi Gallorum Transalpinorum, priusque Roman. M. Fulvius Flaccus Transalpinos Ligures bello domuit, ut habet Ep. Liv. 60. 9 Romana. 10 Populus Galliæ Narbonensis. 11 Excursionibus, impetu hostili Salyorum: erant enim vicini, & præter solita inter accolas odia, antiquitus hostes. Vide Liv. 5, 34. 12 Populo Romano amicitia devinctissima; adeò ut cùm cæteræ civitates à populo Romano defecissent. Massilienses soli in fide & officio permanerent. 13 Urbs in Narbonensi provinciâ, à Medis, Astyage imperante, condita. 14 Allobroges cis Rhodani ripam ab ortu habitant ad Juram montem, & lacum Lemanum. 15 Galliæ populi ad Ligerim siti. 16 *Querelæ* hoc loco dicuntur, cùm socii aut subditi ab aliis infestari se nunciant, contraque eos auxilium orant. Ita paulò antè *queri de incursionibus hostium* dictum est. 17 Fluvius grandis, ex Alpibus fluens, Galliam Transalpinam à Cisalpina separans, vetustissimus Italiæ terminus. 18 Fluvius Allobrogum. 18 Inter flumina. Sic dicimus, *eximius virorum*, &c. 20 Fluvius Galliæ rapidissimus. Vulgò *Rosne.* 21 Illustre. 22 Diversorum colorum 23 Vehiculo. 24 Æstimari.

test, quòd & 1 Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus, ipsis quibus dimicaverant in locis, saxeas erexêre turres, & desuper exornata armis hostilibus 2 trophæa fixêre: cum hic mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam enim populus Romanus hostibus domitis victoriam suam 3 exprobravit.

CAP. III.

1 *Bellum Cimbricum, Theutonicum, ac Tigurinum.*

2 CImbri, 3 Theutoni, atque 4 Tigu- 1
rini, ab extremis Galliæ profugi,
cum 5 terras eorum inundasset Oceanus,
novas sedes toto orbe quærebant: exclusi- 2
que Gallia & Hispania, cum in Italiam
6 remigarent, misere legatos in castra Silani; indè ad Senatum, petentes, *ut 7 Martius
populus aliquid sibi terræ daret quasi stipendium: ceterum, ut vellet, manibus atque armis
suis uteretur.* Sed quas daret terras populus 3
Romanus agrariis legibus intra se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiverant
precibus, 8 armis petere constituunt. Sed 4
nec primum quidem impetum barbarorum Silanus, nec secundum Manlius, nec
tertium Cæpio sustinere potuerunt: omnes
fugati, 9 exuti castris. 10 Actum erat, 11 nisi 5
Marius illi sæculo contigisset. 12 Ille quoque non ausus congredi statim, 13 militem
tenuit in castris, donec invicta illa rabies,
& impetus, quem pro virtute barbari habent, 14 consenesceret. Recessere igitur 6
15 increpantes, & (tanta erat capiendæ Urbis fiducia) consulentes, 16 *si quid ad uxores*

1 De quo Suet. in Ner. c. 2. 2 Spolia in stipitibus fixa erexêre. 3 Nempe trophæa erigendo, ut jugum patientius ferrent. Vide Just. lib. 9. cap. 4.

1 De bello Cimbrico Ep. Liv. 67. & 68. Plutarch. in Mario Val. Max. 5. 8. 4. & 6. 9. 4. Cæs. de bel. Gal. 1, 33. Eutrop. 5, 1. & 40. 2 Populi fuerunt Septentrionales Hodiè *Dani* appellantur. 3 Germaniæ populi. 4 Populi inter Helvetios Limagi fluminis accolæ. Eorum metropolis est *Tigurum* urbs, vulgò *Zurich.* 5 In terras eorum copiosè incurrisset. 6 Al. *remigrarent.* 7 Romanus. 8 In quibus omne barbarorum jus est. Vide 1, 13 6. 9 Castra eorum occupata sunt. 10 Actum fuisset. 11 Sal. in fine Jug. *Marius Cos. absens factus est, & ei decreta provincia Gallia; &c. ex ea tempestate spei atque opes civitatis in illo sita.* 12 Vide Plut. in Mario c. 21. 13 Milites retinuit. 14 Evanesceret, tempore deficeret. 15 Illudentes, dicteria jacientes. 16 Si quid uxoribus suis renunciari juberent.

suas

suas mandarent. Nec segnius, quàm minati fuerant, 1 tripertito agmine per Alpes, id
7 est. 2 claustra Italiæ, 3 ferebantur. Marius mira statim velocitate, occupatis 4 compendiis, 5 prævenit hostem: prioresque Theutonos, sub ipsis Alpium radicibus, assecutus, in locum, quem 6 Aquas Sextias vocant,
8 quò, 7 fidem numinum! prœlio oppressit? Vallum fluviumque medium hostes tenebant: nostris aquarum nulla copia; 8 consulto ne id egerit 9 imperator, an errorem in consilium verterit, dubium: certè necessitate aucta virtus, causa victoriæ fuit.
9 Nam flagitante aquam exercitu, *Viri*, inquit, *estu, en illic habetis*. Itaque tanto ardore pugnatum est, eaque 10 cædes hostium fuit, ut 11 victor Romanus 12 de cruento flumine non plus aquæ biberit,
10 quàm sanguinis Barbarorum. Certè Rex ipse Theutobochus, quaternos senosque equos 13 transilire solitus, vix unum, cum fugeret, adscendit: proximoque in saltu comprehensus, insigne spectaculum triumphi fuit: quippe vir proceritatis eximiæ
11 super 14 trophæa 15 ipsa eminebat. Sublatis funditus Theutonis, in Cimbros convertitur. Hi jam (quis crederet?) per hiemem, quæ altius Alpes 16 levat, Tridentinis jugis in Italiam 17 provoluti ruinâ de-
12 scenderant. Atesim flumen non ponte, nec navibus, sed quadam 18 stoliditate barbarica primum corporibus aggressi, postquam retinere amnem manibus & clypeis frustrà

1 In tres partes diviso.
2 Angustias, per quas in Italiam iter est.
3 Proficiscebantur.
4 Brevioribus viis. Plin. fin. Paneg. *Qua ad honores compendia paterent*.
5 Præoccupavit
6 Galliæ Narbonensis urbem, nunc Aquensem civitatem, quam Sextius dux, redactis in potestatem Salyis ædificavit, ubi exstant aquæ calidæ.
7 Bone Deus!
8 De industriâ. Quod omninò verisimilius. Alioqui summa fuisset temeritas & imperitia, castra in loco aquarum inopi metari.
9 Marius.
10 Cæsa sunt 150. millia Theutonum primo ac postero die.
11 Victores Romani.
12 Ex.
13 Raptim transgredi.

14 Spolia quæ triumphantibus præferebantur. 15 Al. *sua*, id est, quæ de ipso victo & suis spoliis instructa erant. 16 Extollit, altiores facit, sc. mole nivium, quæ per hyemem frequentes: in immensam altitudinem excrescunt. Sic infrà 3. 10. 12. *Hyeme creverant Alpes*. Ita Petronius de bel. civ. *Hunc* (sc. locum in Alpibus) *nive dura Claudit hyems, canoque ad sydera vertice tollit*. 17 Spontè à summis jugis ruentes, & se demittentes, ursorum more. 18 Imperita, quod scilicet putarent flumina Italiæ suis similia.

tentaverant 1 ingestâ obrutum silvâ transiluêre: &, si statim 2 infesto agmine Ur- 13
bem petiissent, grande discrimen esset: sed in 3 Venetia, 4 quo ferè tractu Italia 5 mollissima est, ipsa soli cœlique 6 olementia robur 7 elanguit: ad hoc panis usu, carnisque coctæ, & dulcedine vini 8 mitigatos, Marius 9 in tempore aggressus est.
Jam diem pugnæ à nostro 10 imperatore 14
petierunt, & sic proximum dedit. In 11 patentissimo, quem 12 Raudium vocant, campo 13 procurrêre. Millia 14 indè ad sexaginta 15 ceciderunt: 16 hinc trecentis minùs: 17 per omnem diem 18 conciditur barbarus. Istic quoque imperator addiderat virtuti dolum; secutus Annibalem, 19 artemque Cannarum: primùm, 20 nebulosum nactus diem, ut hosti 21 inopinatus occurreret; tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos & ora ferretur; tum acie conversa in Orientem, ut, quod ex captivis mox cognitum est, ex splendore 22 galearum, ac 23 repercussu, quasi ardere cœlum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quam cum ipsis, fuit: cum

1 Variis olim modis fluvios superatos fuisse, legimus. Multi utribus, multi aliis auxiliis usi fuerunt. Annibal, per Padi superiora traducens exercitum, elephantos ad impetum fluminis sustinendum opposuit. A Cæsare, Rubiconem transituro, *Primus in obliquum sonipes opponitur amnem Excepturus aquas: molli tùm cætera rumpit Turba vado fracti: faciles jam fluminis undas.* Lucan. l. 1. Et in Hispania idem Cæsar magno numero jumentorum in flumine supra atque infrà constituto, transducit exercitum, paucique ex militibus vi fluminis abrepti, excepti ab equitatu & sublevati fuerunt. 2 Hostili, nocivo, vim inferente. 3 Togatæ Galliæ parte, ab occasu Athesi, ab ortu Adriatico sinu, à meridie Pado, à septentrione Natisone claudebatur. 4 Qua ferè regione. 5 Mitissima, temperatissima. 6 Miti temperie. 7 Languendo evanuit. 8 Mollitos, effœminatos. Victi igitur sunt voluptatibus, armis invicti. Quod ne sibi accideret, metuentes Nervii, Belgarum quondam fortissimi, *nihil* patiebantur *vini* reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium in castra *inferri*. Cæs. 2. de bel. Gal. cap. 15. 9 Opportune. 10 Mario. 11 Spatiosissimo. 12 *Raudi* loci antiqua voce vocabantur rudes & asperi, quales isti campi. 13 Al. *concurrere*. 14 Ex parte Barbarorum, sive ex Barbaris. 15 Occubuerunt. 16 Ex parte Romanorum, sive ex Romanis vix trecenti. 17 Id est, post prœlium usque ad noctem, quo spatio temporis infinita barbarorum multitudo cæsa est. 18 Minutatim vel simul cæditur. 19 Fraudem; de qua suprà 2. 6, 17. 20 Nebulis tectum, nebulis & nubibus plenum. 21 Præter spem & opinionem. 22 Apud Plut. in Mario legimus, equitum Cimbrorum galeas seu capitis tegmina & plumis & horrendis hiantium animalium formis spectabilia fuisse. 23 Reflexione solis.

1 obje-

1 objectis undique 2 plaustris, atque carpentis, altæ desuper quasi è turribus, lanceis 3 contisque pugnarent. Perindè 4 spe-
16 ciosa mors earum fuit, quam pugna. 5 Nam cùm missâ ad Marium legatione, libertatem ac 6 sacerdotium non 7 impetrassent, (nec fas erat) suffocatis 8 elisisque passim infantibus suis, aut mutuis concidêre vulneribus, aut vinculo è crinibus suis facto,
18 ab arboribus, jugisque plaustrorum pependerunt. Bœorix rex in acie dimicans, 9 impigrè nec 10 inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi subsidio Noricos insederat Alpium 11 tumulos, in diversa lapsi, fugâ ignobili & latrociniis
19 evanuit. Hunc tam lætum, tamque felicem liberatæ Italiæ, 12 assertique imperii nuncium, non per homines, ut solebat, populus Romanus accepit; sed per ipsos,
20 13 si credere fas est, Deos. Quippe eodem die, quo gesta res est, visi pro æde Castoris & Pollucis, juvenes laureati Prætori literas tradere: frequensque in spectaculo rumor, *Victoria Cimbrica feliciter*,
21 dixit. Quo quid admirabilius, quid insignius fieri potest? Quippe velut 14 elata montibus suis Roma spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio 15 munere fieri solet, uno eodemque momento, cum in acie Cimbri succumberent, populus in urbe 16 plaudebat.

1 Oppositis.
2 Germanorum aliorumque more: quem vide apud Cæs. de bellis Gallicis.
3 Hastis ferro præfixis, ad percutiendum aptis.
4 Pulchra, conspicua.
5 Præter citatos in hoc capite lege Val. Max. lib. 6. cap. 1. in fine.
6 Ut Virginibus Vestalibus servirent.
7 Cimbrorum uxores.
8 Enecatis.
9 Fortiter.
10 Sine ultione mortuus est. Magnum id morientis solamen inultum non mori. Hinc illæ adhortationes, miserationes, querelæ, &c. Virg. Æn. 2. 670. *Nunquam omnes hodiè moriemur* inulti. Sic Sal. in Cat. *Cavete, ne* multi *animum amittatis, non capti potiùs, sicuti pecora, trucidemini.* Curt. 5, 3, 19. *Miserrimum fortibus viris erat, quòd* inulti *ferarum ritu, velut in fovea deprehensi, cæderentur.*
11 Colles.
12 Defensi, vindicati, liberati.
13 Al. *sic.*
14 Sic Cic. *Mihi ipsa Roma, propè sedibus suis convulsa, obviam procedere visa est.* In Pison. cap. 21.
15 Spectaculo.
16 Manus præ gaudio complodebat, concutiebat.

CAP. IV.

1 *Bellum Thracium.*

POst Macedonas, 2 si Diis placet, Thra- 1
ces rebellabant, ipsi quondam 3 tributarii Macedonum: nec in proximas modò provincias contenti incurrere, Thessaliam, atque Dalmatiam; in Adriaticum mare usque venerunt, eoque fine contenti, quasi 4 interveniente naturâ, 5 contorta in ipsas aquas tela miserunt. Nihil interim 2
per id omne tempus residuum 6 crudelitatis fuit in captivos sævientibus: litare Diis sanguinem humanum: bibere 7 in 8 ossibus capitum, & 9 cujusquemodi ludibrio fœdare mortem tam igni quam fumo: 10 partus quoque gravidarum extorquère tormentis. Sævissimi omniũ Thracum 11 Scor- 3
disci fuère: sed 12 calliditas quoque ad ro-

1 Hujus belli meminerunt Epit. Liv. 63. Eutrop. 4, 32. 75, 12.
2 Indignantis hæc vox est, & aspernantis. Cato apud Liv. 34, 2. *Hoc, si Diis placet, jam Remp etiam capessere eas* (fœminas) *patimur.*
3 Tributum pendentes Macedonibus.
4 Intercedente. Ita suprà 2. 2, 1.
4 Tali stoliditate Xerxes, Persarum Rex pedicas aureas in profundum jecit, Neptunum se dictitans alligare, ut scribit Herodot. lib. 7. Qua nota crudelitatis infames olim Thraces fuère. 8 Ex. Ita Sen. Agam. 878. *Mtaumque* in *auro veteris Assaraci trahunt.* Eò verba hæc referri possunt, ut intelligantur Thraces ex craniis interfectorum fecisse sibi pocula more barbarico: quem & Livius exponit, 23, 24, 25. De inimicissimorum capitibus hoc faciunt Scythæ; ut quisque illud, quod est infra supercilia recisum, prorsùs excutiat: & crudo tantùm bovis corio, si pauper sit; sin dives, non modò exterius inducat bovino corio, verum etiam interiùs inauret, & sic uterque pro poculo utatur. Herodot. 4, 65.
9 Sensus istorum verborum est, non contentos simplici morte, fœdasse insuper suppliciis, aliosque igni, fumo alios necasse. Sicut Nero sæviit ludibriis in Christianos, apud Tacit. 15, 44. 10 Embryones. 11 Gens originis Gallicæ, Ep. Liv. 63 Justin. 32, 3, 5. latissimè citra & ultra Istrum habitans. Dum Scordiscis primum bellum gestum est, quia in Macedoniam latrocinatum irruperant. 12 Ita suprà 1, 3, 4. Horatius solus tres Curiatios vicit, *addito ad virtutem dolo.* Infrà 3, 11, 3. Parthi *præter armorum fiduciam simulant trepidationem, & in campos fugam.* Hæc mixtura calliditatis & fortitudinis in victos viros. Ab utràque Sallustius Jugurtham deprædicat in Jug. cap. 7. *Prælio strenuus erat,* inquiens, *& bonus consilio: quorum alterum ex providentia timorem, alterum ex audacia temeritatem afferre plerumque solet.*

bur

bar accesserat. 1 Silvarum & montium si-
4 tus cum ingenio consentiebant: itaque
non fusus modò ab his, aut fugatus, (sed
2 simile prodigio) omnino totus 3 inter-
ceptus exercitus, quem duxerat 4 Cato.
5 Didius vagos, & liberâ populatione diffu-
sos, intra suam repulit Thraciam. Drusus
ulterius 5 egit, & vetuit transire 6 Danu-
bium. 7 Minutius 8 toto vastavit Hebro,
multis quidem amissis, dum per 9 perfidum
6 glacie flumen equitatur. 10 Piso Rhodopen
Caucasumque penetravit. 11 Curio 12 Da-
ciâ tenus venit: sed tenebras saltuum 13 ex-
pavit. Appius in Sarmatas usque pervenit;
Lucullus ad 14 terminum gentium Tanaim,
7 lacumque Mæotim. Nec aliter 15 cruentis-
simi hostium, quàm 16 suis moribus, do-
miti: quippe in captivos igne ferroque
sævitum est. Sed nihil Barbaris atrocius
visum est, quàm quòd, abscissis mani-
bus relicti, vivere superstites pœnæ suæ ju-
bebantur.

1 Suprà 3, 2. 2 *Atrox saltum, perindè ingenia.* Cic. 2. Agra, *Non ingenerantur hominibus mores tam ab stirpe generis ac seminis, quàm ex iis rebus, quæ ab ipsa natura loci & à vitæ consuetudine suppeditantur, quibus alimur & vivimus.* Ad de Tac. An. lib. 4. cap. 46. de Thracibus: *qui montium editis inculti atque eò ferocius agitabant.* 2 Ita *simile portenti.* Cic Phil. 2, 27. *monstri simile.* Val. Max. 9, 11, 1. 3 Captus.

4. C. Porcius Cato. 5 Pepulit. 6 Maximum Europæ fluvium. Etiam *Ister* dicitur. 7 M. Minutius cùm à Scordiscis Dacisque premeretur, quibus impar erat numero, jussit cum paucis equitibus ac æneatoribus ad vicinos montes deflectere fratrem, & sub initium prœlii eum clangore accurrere: resonantibus itaque montium jugis territi hostes, nova adventare auxilia suspicati, terga dedêre. 8 In utraque ejus ripa. 9 Infidum. Ita vocat, quòd Minucius, dùm flumini congelato exercitum suum sideret, multos amiserit, propter glaciei nondùm satis firmatæ, fragile & lubricum. Eâdem Metaphora Tacitus 1, & 1. 2, *fallaces campos* dixit. 10 Hic fuit ille Piso, in quem accerrima Ciceronis extat oratio. 11 Videndi sunt. Epit. Liv. 92, & 95. Eutrop. 6, 3. Ruffus cap. 7. Cic. in Pison cap. 19. 12 Usque ad Daciam, Scythiæ Europæ regionem. 13 Metuit. 14 Non intelligit ultra Tanaim nullas gentes colere; sed Thraces omnem eum tractum habitare usque ad Tanaim: Tanais enim *Europam & Asiam medius interfluit* Curt. 6, 2, 14. 15 Sanguinolentissimi hostium Thraces. 16 Nativis ac propriis factis, indole, ingenio. Adde suprà 3, 1, 17.

CAP. V.

1 *Bellum Mithridaticum.*

PONticæ gentes ad Septentrionem in 1
2 mare ſiniſtrum 3 jacent, à Pontico
cognominatæ mari. 4 Harum gentium at-
que regionum Rex antiquiſſimus Æetas:
poſt Artabazes, à 5 ſeptem Perſis oriun-
dus : indè 6 Mithridates omnium longè
maximus; quippe cum quatuor Pyrrho, 2
decem & ſeptem anni Annibali ſuffecerint;
ille per quadraginta annos reſtitit, donec
tribus ingentibus bellis ſubactus, felicita-
te Syllæ, virtute Luculli, 7 magnitudine
Pompeji 8 conſumeretur. Cauſam quidem 3
illius belli 9 prætenderat apud Caſſium le-
gatum, *attrectari terminos ſuos à Nicomede*
10 *Bithynico*: 11 cæterum elatus animis in-
gentibus, Aſiæ totius, &, ſi poſſet, Euro-
pæ cupiditate flagrabat. 12 Spem ac fidu-
ciam dabant noſtra vitia : quippe cum ci- 4
vilibus bellis disjungeremur, 13 invitabat
occaſio: 14 nudumque imperii latus oſten-
tabant procul Marius, Sylla, Sertorius. In- 5

1 Hoc bellum ſcripſit Liv. à l. 76. uſque ad 1c2 ſed temporis injuria non extant, niſi eorum argumenta. Plut. in vitis Syllæ, L. Luculli, Cn. Pompeji. Val. Max. 4, 6, 1. ext. 8, 7, 16. ext. 9, 2, 3. ext. Cic. pro L. Manil. Juſt. lib. 37, & 38. Eutrop. 5, 2.
2 Mare ſiniſtrum Pontus Euxinus erit à Româ in Aſiam Minorem proficiſcentibus.
3 Sitæ ſunt.
4 Ponticarum.
5 Iis ſc. qui cum Dario ad recipiendum à Magis regnum conjuravère. Septem enim Perſarum proceres, Magis, qui regnum fraude & conſpiratione à Cambyſis morte occupaverant, interfectis, de novâ Regis ex Septemviratu ſuo creatione ita convenerant, ut, cujus equus primum, oriente ſole, ante palatium equis conſcenſis, hinnitum edidiſſet, is Rex ſalutaretur; equini hinnitus prærogativâ Darius Hyſtaſpis filius, regnum obtinet. 6 Ponti & Bithyniæ Rex inclytus: de quo Plin. l. 25. Nat. Hiſt. ſic tradit: *Mithridates maximus ſua ætate Regum, quem debellavit Pompejus, omnium antè ſe genitorum diligentiſſimus vitæ fuiſſe argumentis præterquam fama intelligitur. Uni ei excogitatum quotidie venenum bibere præſumptis remediis, ut conſuetudine ipſa innoxium fieret:* de cujus memoria paulò infrà ſic ait, *iſtum ſolum mortalium Mithridatem*, 22. *linguis locutum certum eſt, nec de ſubjectis gentibus ullum hominem per interpretem appellatum ab eo annis 56 quibus regnavit.* Alii, quod majus eſt, unumquemque ſuo nomine ex tot millibus appellare ſolitum fuiſſe dicunt, perindè linguâ & oratione uniuſcujuſque non minùs ſcitè, quàm ſi gentilis ejus fuiſſet, locum fuiſſe. 7 Potentia & præcellentia. 8 Senſim abſumeretur, & attereretur. 9 Præbuerat. 10 Bithyniæ Rege. 11 Sed. 12 Multi inteſtinis diſſenſionibus ſuis & civilibus bellis exitium ſuum debent. Sic infrà 4, 2, 62. hujus Mithridatis filius magis diſcordiæ Romanæ *fiducia, quàm ſuæ virtutis*, bellum cœpit. 13 Ter. Eun. Act 3, Sc. 5. *Ego-ne occaſionem Mihi oſtentatam, tam brevem, tam optatam, tam inſperatam, Amitterem?* 14 Indefenſum. Metaphora à gladiatoribus deſumpta, quos, ut ait Sen. de Irâ 1, 11. *ars tuetur, ira denudat.*

ter hæc Reipublicæ 1 vulnera, & hos tumultus, repentè, quasi captato tempore, in lassos simul atque 2 districtos, subitus turbo Pontici belli, ab ultima veluti 3 spe-
6 cula Septentrionis erupit. Primus statim impetus belli Bithyniam 4 rapuit. Asia deinde pari terrore correpta est. Nec cunctanter ad Regem ab urbibus nostris, populisque descitum est. 5 Aderat, 6 instabat
7 sævitia quasi virtute utebatur. Nam quid atrocius uno ejus 7 edicto, cum omnes, qui in Asia forent, Romanæ civitatis homines 8 interfici jussit? Tum quidem domus, templa & aræ, humana omnia atque divi-
8 na jura violata sunt Sed hic terror Asiæ Europam quoque Regi 9 aperiebat: itaque missis Archealo Neoptolemoque præfectis, 10 excepta Rhodo, quæ pro nobis stetit, cæterum Cyclades, Delos, Eubœa, & ipsum Græciæ 11 decus 12 Athenæ, tenebantur.
9 Italiam jam, ipsamque urbem Romam 15 regius terror 14 afflabat. itaque Lucius Sylla festinat, 15 vir armis optimus: 16 parique violentia ruentem ulterius hostem,
10 quadam quasi manu., repulit: primumque Athenas urbem (qui crederet?) fru-

1 Belli civilia. 2 Districtos, distentos. 3 Extremâ. 4 Occupavit. corripuit. 5 Urgebat, instabat. Hoc sensu Sen. Ep. 51, 9. *Domina est*, adest & *jubet.* Sentio ergo cum Grutero, non abesse debere vocem, *Aderat.* Simile quoque illud Cic. Ver. 2. Adest *instat, urget. Dolabella, ut quamprimùm securi feriantur.* 6 Urgebat, imminebat. 7 Edictum Mithridatis hujusmodi erat, ut ad tricesimum diem observationis, omnes pariter Romanos. qui apud eos essent, & Italos, eorumque mulieres cum pueris & liberis, qui Romani sanguinis esse censerentur, interficerent. 8 Interfecta autem fuit hominum 15 000 auctore Plutarch. in Sylla cap. 48. Val. autem Max. 9 2 3, ext. dicit 80000 civium Romanorum. Idque eadem die atque horâ. Simile huic edictum fuit, quod Haman adversus Judæos procuraverat, Esther 3. 13. Cato multas Hispaniæ urbes uno die muris nudavit. 9 Viam faciebat Ita Curt 7. 1, 3. *Primus Asiam* aperuerat Regi. & 5, 3, 22. *mari quoque novum iter* aperuerat. 10 Præter Vellejum 2, 18, 3. quem Freinshemius citat. Cic. Ver. 3. *Rhodii bellum illud prope soli superius cum Mithridate Rege gesserunt omnesque ejus copias acerrimumque ejus impetum mœnibus, littoribus claßibusque suis exceperunt.* 11 Ornamentum. 12 Liv. Ep. 78. 13 Mithridatis Regis. 14 Tam propè erat, ut quasi spiritu contingere posset. Ad hunc modum videtur dictum illud Virg. Georg. 1, 250. *Nosque ubi primus equis Oriens* afflavit *anhelis.* & Æn. 5 739 *Et me sævus equis Oriens* afflavit *anhelis.* Sic *fulmine afflari* dicuntur qui non prorsùs feriuntur, sed ejus fervore & halitu perstringuntur, apud eundem Æn. 2, 649. 15 Idemque pace pessimus. 16 Æquali impetu.

gum 1 parentem, obſidione, ac fame 2 ad humanos cibos compulit. Mox 3 ſubruto Piteæi portu, ſex quoque & amplius muris, poſtquam domuerat *ingratiſſimos*, ut ipſe dixit *hominum*, 4 in honorem tamen 5 mortuorum, 6 ſacris ſuis famæque donavit.
Mox cum Eubœa, atque Bœotia, præſidia 11
Regis 7 diſpuliſſet, omnes copias, uno apud 8 Chæroneam, apud 9 Orchomenon altero bello 10 diſſipavit: ſtatimque in Aſiam tranſgreſſus, 11 ipſum opprimit: & 12 debellatum foret, 13 niſi de Mithridate triumphare citò, quam verè, maluiſſet. Ac tunc 12
quidem hunc Aſiæ ſtatum Sylla dederat ictum cum Ponticis fœdus: recepit Bithyniam 14 Regi Nicomedi, 15 Ariobarzani Cappadociam: ac ſic erat Aſia rurſus noſtra, ut cœperat: Mithridates tantum 13
16 repulſus: itaque non 17 fregit ea res Ponticos, ſed 18 incendit. Quippe Rex Aſia & Europa quodammodo 19 ineſcatus, non jam quaſi alienam, ſed quia amiſerat, quaſi 20 raptam 21 belli jure repetebat. Igitur ut extincta parum fideliter 22 incen- 14
dia majore flamma reviviſcunt; ita ille

Inventricem. Ad eſum humanæ carnis. 3 Suffoſſo, vel fundamento diruto. Ovid. Subruere, *eſt, arces ſtantia mœnia, virtus.* 4 Ad honorem. 5 Majorum ſc. rebus pace belloque geſtis, adhæc artium multarum inventione cultuque nobiliſſimorum. 6 Sic Juſtin. 38. 6, 6; 38, 9, 9. Suet. Aug. 5 2 Liv. Ep. 121. 7 Expuliſſet, diſſipaſſet. 8 Bœotiæ urbem ad Cithæronem montem, Plutarchi patriam, juxta quam Sylla Archelaum, Mithridatis Imperatorem, 120, millium exercitu ſuffultum præruptiſque locis vallatum, cæſis centum decem millibus fudit fugavitque; ipſe autem 14 tantum milites ſe in eo prœlio deſideraſſe ſcribit. 9 Achajæ urbem. 10 Diſperſit, diffudit. 11 Mithridatem. 12 Bellum finitum fuiſſet Liv. Debellatum eſt *cum Græcis.* 13 Illi tùm mores erant, non triumphabant, quia vicerant; ſed viciſſe videbantur, ut triumpharent. 14 Al. *Rex Nicoſmedes.* 15 Al. *Ariobarzanes Cappadociam.* 16 Rejectus. 17 Vincendo debilitavit. Claud. de bello Getico 149. fregitque *furentem Cunctando.* 18 Animavit, ſtimulavit. Sic ſuprà 1, 8 7. *cupidine libertatis* incenditur *populus.* 19 Eſca objectà illectus. 20 Ereptam. 21 Ea nimirum humani ingenii conſuetudo eſt quæ ſemel poſſederunt, jure ſive injuriâ, putare pro ſuis. Eâ indole fuit Evagoras, Cypri Rex, qui cùm anteà privatam vitam egiſſet, in exilium actus, regnum ſibi vidicandum arbitrabatur; ut eſt apud Iſocratem. Et eadem planè perſuaſione triginta illi Tyranni Athenienſium urbem repetunt apud Juſt. 5 10, 8. ibi *Tyranni ſe in exilium actos indignantes, quaſi verò aliorum libertas ſua ſervitus eſſet, bellum Athenienſibus inferunt.* 22 Eodem ſimili de incendio utitur Florus ſuprà 2, 5 5. & infrà 4, 2. 5. Eodem Curt. 6, 3, 11. *Parva ſæpe ſcintilla contempta, magnum excitavit incendium.*

2 de

1 deintegro, 2 auctis majorem in modum copiis, 3 tota denique regni sui mole, in Asiam rursus muri, terra, flum nibusque ve-
15 niebat. 4 Cyzicum nobilis civitas, arce, mœnibus, portu, turribusque marmoreis, Asiaticæ 5 plagæ littora illustrat: hanc ille, quasi alteram Romam, toto invaserat bello:
16 sed 6 fiduciam 7 oppidanis resistendi nuncius 8 fecit, docens adventare 9 Lucullum, qui (horribile dictu!) per medias hostium naves 10 utre suspensus, & pedibus iter 11 adgubernans, 12 videntibus procul quasi mari-
17 na pistrix evaserat. Mox 13 clade conversa, cum ex mora obsidentem Regem fames, & ex fame pestilentia urgeret, recedentem Lucullus assequitur: adeoque cecidit, ut Granicus & Æesapus amnes, cruenti redderen-
18 tur. Rex callidus, 14 Romanæque avaritiæ peritus spargi, à fugientibus sarcinas & pecuniam jussit, qua 15 sequentes moraretur. Nec felicior in mari, quàm in terra, fuga: quippe centum amplius navium classem, 16 apparatumque belli gravem, in Pontico mari aggressa tempestas, tam 17 fœda strage laceravit, ut navalis belli 18 instar efficeret: planè quasi Lucullus quodam cum fluctibus procellisque 19 commercio, 20 debellandum tradidisse 21 Regem ventis videretur. 22 Attritæ jam omnes validissimi

1 De novo, denuo. 2 Quam anteà habuerat, cum ipsi bellum cum Sylla esset. 3 Ita loquitur Tacitus 6, 36, 1. *Mox Artabanus tota mole regni ultum iit.* 4 Quæ hic dicuntur, lege præter alios. Plin. 5, 32 & 36. 15. Tac. 4, 36, 3. 5 Regionis. 6 Annum. 7 Oppidum Cyzicum incolentibus. 8 Addidit. 9 Quem inter summos Imperatores merito suo numerat Justin. 37, 1, 8. ejusque ingentes, sed veræ laudes apud Cic. Quæst. Acad. 4, 1. 10 Utri, id est, pelli, qua vinum aut oleum deferri solet, incumbens, & super eum hærens. Suet. de Cæsare 57, 4. *si flumina morarentur, nando trajiciens, vel innixus inflatis utribus, persæpè nuncios de se prævenit.* Hi utres vel inflabantur follibus, vel stramentis inferciebantur; ut apud Curt. 7. Postea inventi sunt à Romanis pontes utribus junctis constantes. Historiam recitat etiam Sal. H. 3, 3, . 11 Regens. 12 Hoc est, qui procul spectabant, iis apparebat quasi *pristrix*, id est, genus piscis marini longissimi, atq; angusti corporis. Ab hujus similitudine, navis oblonga dicta est *pristis*. 13 Mutata belli fortuna. 14 Adde supra 3, 1, 7. 15 Insequentes Romanos. 16 Al. *apparatuque*: ita ut vox *gravis* commodius ad *classem* quàm *apparatum* referatur. Sic supra 3, 1, 11. *Thalam, gravem armis Thesauroque Regis, diruit.* 17 Magna simul & turpi clade. 18 Speciem, similitudinem. 19 Pacto fœdere. Ad hanc formam Claud. *O nimium dilecte Deo, cui militat æther; Et conjurati veniunt ad classica venti.* 20 Bello vincendum. 21 Mithridatem. 22 Diminutæ, tractæ.

regni vires erant; 1 ſed animus malis auge-
batur. Itaque converſus ad proximas gen- 21
tes, totum pænè Orientem ac Septentrio-
nem ruina ſuâ 2 involvit. Iberi, Caſpii,
3 Albani, & 4 utræque ſollicitabantur Ar-
meniæ: perque omnia & 5 decus, & 6 no-
men, & 7 titulos Pompejo 8 ſua fortuna
quærebat. Qui ubi novis motibus 9 ardere 22
Aſiam videt, 10 alioſq; ex aliis prodire Re-
ges; nihil 11 cunctandum ratus, 12 priuſquā
inter ſe gentium 13 robora coïrent, ſtatim
ponte navibus facto, omnium antè ſe pri-
mus tranſit Euphratem: Regemque fugien- 23
tem media nactus Armenia (quanta felici-
tas viri!) uno prœlio 14 confecit. 15 Noctur-
na ea dimicatio fuit, & Luna 16 in partibus;
quippe quaſi commilitans, cùm à tergo ſe
17 hoſtibus, à facie Romanis præbuiſſet,
Pontici per errorem longiùs cadentes um-
bras ſuas, quaſi hoſtium corpora, petebant.
Et Mithridates quidem nocte illa debella- 24
tus eſt: nihil enim poſteà 18 valuit, quan-
quam omnia expertus, 19 more anguium,
qui 20 obtrito capite, poſtremum cauda mi-
nantur. Quippe cum effugiſſes hoſtem 25
Colchos, Siciliæ quoque littora, & Campa-
niam noſtram ſubito adventu terrere vo-
luit,, 21 Colchis tenus jungere Boſphorum,

1 Magnæ indolis ſignum eſt ſuperare ſemper. Vide ſuprà 1, 16, 7. Ita infrà 3, 21. 10. *redit ab Africa Marius clade major.* Adde Juſt. 27. 2, 4.
2 Circumdedit, texit, implicuit.
3 Aſiæ populi.
4 Utraque Armenia, Major & Minor, in partes pertrahi ſtudebantur.
5 Gloriam.
6 Honorem.
7 Laudem & dignitatem.
8 Propria, quam in poteſtate habebat. Al. *ſuo.* Sic enim & Lucan. 8. 730. *Pompejus, fortuna, tuus.*
9 Turbari, exagitari.
10 Id eſt, quibuſdam debellatis, nihilo ſegnius alios arma moviſſe.
11 Ceſſandum, morandum.
12 Magnum boni ducis τεκμήριον, diſcretos viribus aggredi; ut enim tunc validiſſimi ſunt hoſtes, cùm omnes ſuas vires conjunxêre, ita infirmiſſimos eſſe liquet, cùm diſperſas habent copias. 13 Fortiſſimæ gentes congregarentur. 14 Debellavit. 15 Noctem aliis ad audaciam, aliis ad formidinem opportunam eſſe, Tacitus ſcribit. An. 11. 16 Ab altera partium, ſcilicet Romanis. Tradunt enim ſcriptores, Lunam, in occaſum devergentem, Romanis à tergo fuiſſe, & hinc ut propiùs ad Horizontem prolabitur, ita productiores Romanorum umbras porrigit, deceptos inani imagine Ponticos, in umbrarum ſpectra in irritum tela conjeciſſe, & Romanos in Ponticos, ita exarmatos, irrupiſſe, victoriâque potitos eſſe. 17 Ponticis. Ita ut legendum ſit, *à facie hoſtibus, à tergo Romanis.* 18 Potuit. 19 Inſtar anguium, id eſt, ut ſolent angues. 20 Contrito, contuſo. 21 Uſque ad Colchos.

indè

indè per Thraciam, Macedoniam & Græ-
26 ciam 1 transilire: sic 2 Italiam nec opinatus invadere 3 tantum cogitavit: nam per defectionem civium, Pharnacisque filii 4 scelere præventus, 5 malè tentatum ve-
27 neno 6 spiritum 7 ferro expulit. Cuæus interim Magnus 8 rebelles Asiæ reliquias sequens, 9 per diversa gentium terrarumque volitabat. Nam sub Orientem secutus Armenios, captis 10 ipso capite gentis 11 Artaxatis, supplicem jussit regnare 12 Tigranem.
28 At in Septentrionem Scythicum, iter tanquam in mari 13 stellis secutus, Colchos cecidit: ignovit Iberiæ: pepercit 14 Albanis: Regem Colchorum Orodem, 15 positis sub ipso Caucaso 15 castris, jussit 16 in plana descendere: 17 Arthocen, qui Iberis imperabat, & obsides liberos dare. 18 Orodem etiam remuneratus est, ultrò ab Albania sua lectulum aureum, & alia dona mit-
29 tentem. Nec non & in meridiem 19 verso agmine, Libanum Syriæ, Damascumque transgressus, per nemora illa odorata, per thuris & balsami sylvas Romana 20 circumtulit signa. Arabes, si quid imperaret,
50 21 præsto fuêre. Hierosolymam defendere

1 Raptim transgredi.
2 Antea invitatus ab Italis.
3 Al. *tamen*. *Tamen* enim quandoque pro *tantùm* sumitur, ut apud Liv. 29. 35, 12.
4 Defectione.
5 Nequicquam, frustra. Insidias enim tutorum metuens *antidota sæpius bibit, & ita se exquisitis tutioribus remediis munivit ut ne volens quidem senex veneno mori potuerit.* Justin. 37, 2, 6. Hinc certum antidoti genus hodieque *Mithridaticum* appellant. Sic & Agrippina, Neronis, mater præsumendo remedia, contra venena munierat corpus, auctore Tac. An. 2. cap. 3.
6 Vitam.
7 Gladio, cultro seu pugione ejecit, id est, se gladio interfecit.
8 Rebellium Asiaticorum reliquos.
9 Per diversas gentes terrasque discursabat Pompejus.
10 Ipsâ Metropoli.
11 *Artaxata, orum*, clarissima Armeniæ urbs.
12 Armeniæ Regem. Hic tertio Pontico bello perdomitus est.
13 Proverbio Græci dicebant de iis, qui longum iter, & per desertas terras faciebant, διὰ τῶν ἀσίρων ὑποσημαινόμεθα τὴν ὁδόν. Curt. 7, 4, 28. *Qui transeunt campos* (in Bactrianis) *navigantium modo noctu sidera observant, ad quorum cursum iter dirigunt.* Lucan. 9, 495. *Sideribus novere vias.*
14 Quippe fratribus Justin. 42, 2, 4.
15 Castrametatus.
16. Ne scilicet fiducia montium rebellaret: ita factum suprà 2, 3, 5. & infrà 4, 2, 59.
17 Id est, jussit Arthocen non solum in plana descendere, sed etiam obsides liberos dare.
18 Orodi etiam vicissim dono dedit.
19 Converso exercitu.
20 Hùc illùc tulit, circumduxit exercitum.
21 Imperata promptè fecere.

1 Judaicæ gentis arcanum. Claud. de bel. Get. 163. arcanum tanti deprendere regni. 2 Vitis aurea magnæ artis & operii in Judæorum templo fuit, quam Pompejus illic sive repperit, ut Florus & Tacitus volunt, sive oblatam ab Aristobulo recepit, at Josephus 14, 5, 9 &c. narrat. In hanc vitem ludit & dentem stringit nunc

tentavère Judæi: verùm hanc quoque intravit; & vidit illud grande 1 impiæ gentis arcanum patens, 2 sub aureo vitem cœlo: diffidentibusque de regno fratribus, arbiter factus regnare jussit Hircanum, 3 Aristobulo 4 quia renovabat eam rem, 5 catenas dedit. Sic 6 Pompejo duce populus Romanus 13 totam, quâ latissima est, Asiam pervagatus, 6 quam extremam habebat imperii provinciam, mediam fecit. Exceptis quippe Parthis, qui fœdus maluerunt, & Indis, qui adhùc nos non noverant; omnis Asia inter Rubrum mare, & Caspium, & Oceanum Pompejanis domita, vel oppressa 7 signis, tenebatur.

Florus: & En, inquit, hoc illud secretum & grande arcanum, quod templi seiadytis Judæi celant & colunt. Vitis ergo hæc non simplex fuit, sed monti aureo implexa, totumque opus in formam horti flexum. Ideò Florus hîc dicit, *sub aureo vitem cælo.* Dicit autem *patuisse grande impiæ gentis arcanum*, quia fuit Gentilibus incognitum, quem Deum colerent Judæi. Sed cùm viderent in templum *auream vitem* credebant Romani jam illud arcanum patere, & deprehendi. Judæos in Bacchi cultu. 3 Aristobulum in catenas dedit. 4 Aristobulus enim Romæ in Capitolio auream vitem dedicavit. 5 Cic. in Cat. 3. de Pompejo: *Fines vestri imperii non terræ, sed cæli regionibus terminavit.* Et in eâdem: *Pompeji res gestæ atq; virtutes iisdem, quibus Solis cursus, regionibus ac terminis continentur.* 6 Gesta Pompeji compendiose habes à Plin. 7, 26, & 37, 1 Val. Max. 8, 15, 8. Lucan. 2. 276. 7 Pompejano exercitu.

CAP. I.

1 *Bellum Piraticum.*

1 De Piratico bello Liv. Ep. 99 Plut. in Pompejo, c. 37. Val. Max. 8. 15, 8. 2 Diversas terras. 3 Incolæ Ciliciæ, Asiæ Minoris regionis. 4 Ea de causa Cicero in Ver. 4. 6, & 5. 29.

INterim dùm populus Romanus per 1
2 diversa terrarum distractus est, 3 Cilices invaserant maria: sublatisque commerciis, 4 rupto fœdere generis humani, sic maria bello, quasi tempestate 5 præcluserant. Audaciam perditis furiosisque 6 la- 2
tronibus dabat inquieta Mithridatis proe-

appellat piratas *communes hostes gentium nationumque omnium.* Et Plin 2, 46, *omnium mortalium hostes.* Adde Cic. Off. 3. 29. 5 Interclusa reddiderant. 6 Piratis. Sic *Latrocinium maris* pro piratica est apud Justin. 43. 3. 2.

liis Asia: dum sub 1 alieni belli tumultu,
2 exterique Regis invidiâ, impunè 3 grassantur:
3 ac primùm duce Isidoro, contenti proximo
mari, Cretam inter atque Cyrenas, Epirum
& Achaiam, 4 sinumque Maleum, quod
4 à spoliis *Aureum* ipsi vocavêre, 5 latrocinabantur:
missusq; in eos 6 Publius Servillius
quamvis leves & 7 fugaces 8 myoparonas
5 gravi & Martiâ classe turbaret, non incruentâ
victoriâ superat. Sed nec mari 9 submovisse
contentus, validissimas urbes eorum,
& diutinâ prædâ abundantes, 10 Phaselin &
Olympon 11 evertit, 12 Isaurumque ipsam
13 arcem Ciliciæ: undè conscius sibi magni
laboris, 14 *Isaurici* cognomen adamavit:
6 Non ideò tamen tot cladibus domiti, terra
se continere potuerunt: sed ut quædam animalia,
quibus aquam terramque incolendi
gemina natura est, sub ipso hostis recessu impatientes
soli, 15 in aquas suas resiluerunt: &
aliquantò latiùs, quàm prius. Sic ille quoq;
7 ante felix, dignus nunc victoria Pompejus
visus est; & Mithridaticæ provinciæ facta
16 accessio. 17 Ille dispersam toto mari 18 peste,
semel & in perpetuũ volens exstinguere,

1 Quod ab aliis gerebatur.
2 Hoc est, exteri Regis nomen prætendunt, atque invidiam concitant.
3 Turbant, turbas dant Cilice
4 *Sinus* Geographis dicitur ubi mare terris, utrimque abscedentibus, quasi in gremium admittitur.
5 Piraticam faciebant.
6 Historiam habent Val. Max. 8, 5, 6, Claud. in Eutrop. 1, 2, 17 Cic. in Ver. 5. 26.
7 Celeres Confer suprà 2, 2, 35.
8 Navium piraticarum. *Myoparo* enim dicitur scapha id est, navicula & navis piratica: unde ipsi piratæ *Myoparones* aliquando dicuntur: *Myoparo* ex *Myo* & *Parone* componitur. A forma autem μύωνος id est, *angusta & oblonga*. Porro *Parones* dictos volunt ab insula *Paro*. Alii Germanicam vocem esse volunt: nam & *Parones*, sive *Varones* a *navigando* dicti sunt. *Vaeren* enim navigare.
9 Pepulisse. 10 Urbes Lyciæ maritimas & maximas, quæ piratarum & prædonum semper domicilium & receptaculum fuerunt, & ea de causa hoc bello etiam & à Servilio expugnatæ & deletæ sunt Cic. in Ver. 4, 9.
11 Delevit. 12 Quæ posteà *Claudiopolis* à *Claudio*, qui eò coloniam deduxit, denominata est. 13 Munimentum, præsidium. 14 Quod *Isauros* in Cilicia domuerit. Val. Max. 8, 5, 6. *majorum suorum titulis Isaurici cognomen adjecit* 15 De hac gente Ammianus 14, 5. *Atque (ut Tullius ait) ut etiam ferè monita plerumque ad eum locum, ubi aliquando pastæ sunt, revertuntur: ita omnes instar turbinis digressi montibus impe itis & arduis, loca petivêre mari confinia.* Additamentum, auctarium. 17 Pompejus. 18 Piratis, ut pote homines noxios. Cic. Phil. 5, 6. *Hanc* pestem *agmen armatorum sequebatur*, & Phil. 8. 3. *omnes Caphones, omne Saxa, cæteræ ue pestes, quæ sequuntur Antonium.* Florus noster hujusmodi homines *Portenta* 4, 2, 60. *Prodigia* 11, 10, 3 vocat.

divino,

1 divino quodam apparatu aggressus est. 8
Quippe cùm 2 classibus sui, & socialibus
Rhodiorum abundaret, pluribus 3 legatis
atque præfectis utraque Ponti & Oceani ora
complexus est. Gellius Tusco mari 4 im-
positus: Plotius 5 Siculo: Gratilius Ligu-
sticum sinum: Pompejus Gallicum obse- 9
dit: Torquatus Balearicum: Tiberius Ne-
ro Gaditanum fretum, 6 quâ primum ma-
ris nostri 7 limen aperitur. Lentulus Lybi-
cum; Marcellinus Ægyptium; 8 Pompeji 10
juvenes Adriaticum; Varro Terentius
Ægæum & Ponticum; Pamphylium Metel-
lus; Asiaticum Cæpio; ipsas Propontidis
9 fauces Porcius Cato; sic 10 obditis navi-
bus, quasi portam, obseravit. Sic per 11
omnis æquoris portu, sinus, latebras, re-
cessus, promontoria, freta, 11 peninsulas,
quicquid piratarum fuit, 12 quadam inda- 12
gine inclusum & oppressum est. Ipse Pom-
pejus in originem fontemq; belli Ciliciam
versus est: nec hostes detrectavêre certa-
men, 13 non ex fiduciâ; sed quia oppressi
erant, ausi videbantur: sed nihil tamen
amplius, quàm ut ad primum ictum con-
currerent. Mox ubi 14 circumfusa undique 13
rostra viderunt, abjectis statim telis re-
misque, 15 plausu undique pari, quod
supplicantium signum fuit, vitam petive-

1 Maximè admirabili, cœlesti, quasi communem humanitatis infirmitatem excedente.
2 Classem quingentarum navium habuisse dicitur, peditum CXX. M. equitum V. M.
3 Sc. militaribus, quos locum tenentes sive *lieutenants* hodiè vocamus, quòd vicariam Imperatori præstent operã
4 Præpositus, præfectus. Ita crebrò Tacitus.
5 Sc. *mari.*
6 Ubi. Adverbialiter positum: ut suprà 2,6,52. Quâ *longissima Italia.*
7 Ostium sive primus ingressus aperitur, id est, ubi incipit mare nostrum. Sic *aperta Oceani* dicit Tacit. 2,23.5. pro medio mari.
8 Pompeii Magni filii, legati patris.
9 Angustias.

10 Oppositis navibus, quasi pessulis vel claustris, clausit. Q. d. Ut obditis pessulis vel seris portæ obserantur, sic ille obditis navibus Propontidis fauces, quasi portam, obseravit. 11 Penè insulas, id est terras undique ferè aquis clausas. 12 Quodam quasi reti. *Indago* propriè est venatorium rete, seu series plagarum quibus saltus stabulaque ferarum cinguntur à venatoribus. Virg. *Saltusque* indagine cingunt. Sumitur item pro quavis indagatione seu inquisitione. Hîc autem & alibi Metaphorice de iis dicitur, qui undique opprimuntur & cinguntur Plin. paneg. c. 34. *Mille pœnarum* indagine *inclusi delatores* Eâdem similitudine utitur infra 4, 2, 32. & 4 12 48. 13 Eodem sensu apud Liv. 21, 40, 5. *Nec nunc illi quia audent, sed quia necesse est, pugnaturi sunt.* 14 Circum lata, circumcincta. Sic apud Liv. 2, 65, 4. Circumfusi *auctibus equites.* & apud Tacit. 3, 5, 3. ciicumfusæ *lectio imagines.* 15 Complosione seu concussione manuum.

runt

14 runt. Non 1 aliàs tam incruenta victoria
2 usi unquam sumus : sed nec fidelior in
posterum reperta gens ulla est. Idque pro-
spectum 3 singulari consilio ducis, qui ma-
ritimum genus à conspectu longè removit
maris, & mediterraneis agris quasi 4 obli-
15 gavit. Eodemque tempore & usum maris
navibus recuperavit, & terræ homines suos
reddidit. Quid prius in hac mirère victoria?
velocitatem, quòd quadragesimo die parta
est? an felicitatem, quòd ne una quidem
navis amissa est? an verò perpetuitatem
quòd amplius piratæ non fuerunt?

1 Al. Legunt *alia.* 2 Id est, non alias tam incruentam victoriam nacti sumus. 3 Simile infrà 4, 12, 59. 4 Nam Pompejus piratis agros dederat, quibus tolerare vitam possent, ne ex inopia ad piraticam relaberentur.

CAP. VII.

Bellum Creticum.

1 1 CReticum bellum, si vera volumus
noscere, nos 2 fecimus, sola vin-
cendi nobilem 3 insulam cupiditate: 4 fa-
visse Mithridati videbatur: hoc placuit ar-
2 mis vindicare. Primus invasit insulam
5 Marcus Antonius, cum ingenti quidem
victoriæ spe atque fiducia, adeò, ut plures
catenas in navibus, quàm arma, portaret.
3 6 Dedit itaque pœnas vecordiæ. Nam ple-

1 Creta insula maximi olim nominis, centum urbes numeravit; undè Virg. Æn 3. *Creta Jovis magni medio jacet insula Ponto, Mons Idæus ubi & gentis cunabula nostræ, Centum urbes habitant magnas uberrima regna.* Cretam alteram piratarum arcem sive fontem Plutarchus vocat. De bello Cretico Liv. Ep. 99. Eutrop. 6, 4. Val Max. 7, 6, 1. ext. 2 Concitavimus, movimus. Similem Romanorum iniquitatem arguit infrà 3, 9, 3. 3 Cretam. 4 Adde suprà 2, 11, 2. 5 Cujus meminit Cicero in Verrina quarta. Plut. in Antonio cap. 1. 9 Nemo celeriùs opprimitur, quam qui nihil timet, & frequentissimum initium calamitatis securitas est. Spes nulla militum animos abjicit, nimia enervat; debere enim se vincere etiam sinè armis credunt, qui stultæ spei se totos dederunt, ideòque sæpiùs non leves temerariæ suæ vecordiæ pœnas persolvunt. Apud Justin. l. 34. Achæi cum Romanis pugnaturi, prædam, non prœlium, cogitantes, & vehicula ad spolia hostium reportanda duxerunt, & conjuges liberosque suos, ad spectaculum certaminis, in montibus posuerunt. Sed prœlio commisso, ante oculos suorum cæsi, lugubre his spectaculum, & gravem luctus memoriam reliquerunt. Conjuges quoque liberique eorum, de spectatoribus captivi facti, præda hostium fuere.

tasque naves 1 intercepere hostes: capti-
vaque corpora 2 religata velis ac funibus
pependêre : ac sic 3 velificantes trium-
phantium in modum Cretes portibus suis
adremigaverunt. Metellus deinde totam 4
insulam igni ferroque populatus, intra ca-
stella & urbes 4 redegit, & Cnossum, &
Erythræam, & ut Græci dicere solent,
urbium matrem Cydoneam: adeoque sæ- 5
vè in captivos 5 consulebatur, ut veneno
se plerique 6 conficerent, alii 7 deditio-
nem suam ad Pompejum absentem 8 mit- 6
terent. Et cum 9 ille res in Asiâ gerens eò
quoq; 10 præfectum misisset 11 Antonium;
in 12 alienâ provinciâ 13 inclitus fuit: eò-
que infestior Metellus 14 in hostes jus vi-
ctoris exercuit: victisque Lasthene & Pa-
nare Cydoneæ ducibus, victor rediit: nec
quicquam amplius tamen de tam famo-
sâ victoriâ quam cognomen *Cretium*, re-
portavit.

1 Cepere. 2 Ligata, alligata. 3 Vela facientes, navigantes. 4 Compulit. 5 Statuebatur, cum captivis alebatur. 6 Interficerent. Sic Ptolomæus infra 3 9, 3. & Cantabri 4, 12, 50 7 Tabulam, aut nuncium deditionis, aut legatos de deditione. 8 Miserrima verò eorum conditio est, qui ad extrema redacti, cui dedere se debeant, non sciunt. Hic in Cretenses, quia Pompejum sibi prætulerant, atrocius sæviit Metellus. Et Annibal, cum in Italia bellum gereret, promissam Romanis à Maharbale, cui se tradiderant, securitatem & salutem præstare noluit, negans in jussu suo aliquid fieri aut promitti potuisse. 9 Pompejus 10 Legatum. 11 Octavium vocat Dio lib. 36. 12 Non sua. 13 Clarus, celeber. 14 Contra Cretenses jure victoris usus est. Sic *exercere victoriam*. Sal. Jug.

CAP. VIII.

1 *Bellum Balearicum.*

2 QUatenus Metelli Macedonici 3 do- 1
mus 4 bellicis nominibus assueve-
rat; altero ex 5 liberis 6 ejus 7 Cretico fa-
cto, 8 mora non fuit, quin alter quoque

1 De hoc bello Epit. Liv. 60. 2 Quia, quoniam. 3 Familia. 4 Bello quæsitis. 5 *Liberorum* appellatione etiam nepotes & pronepotes, cæterique descendentes continentur ut rectè observat Freinshemius. 6 Metelli Macedonici. 7 A devicta *Creta*. 8 Cunctatio nulla fuit, id est, statim.

1 *Balea-*

2 1 *Balearicus* vocaretur. 2 Baleares per idem tempus insulæ piraticâ rabie 3 corruperant maria. Homines 4 feros atque silvestres mireris ausos à scopulis suis saltem maria
3 prospicere. Ascendere etiam 5 inconditas rates, & 6 prænavigantes 7 subindè inopi-
4 nato impetu terruêre. Sed cùm venientem ab 8 alto Romanam classem prospexissent, prædam putantes, ausi etiam occurrere: & primo impetu, ingenti 9 lapidum saxo-
5 rumque nimbo classem operuerunt. Tribus quisque fundis prœliatur: certos esse quis miretur ictus, cùm hæc sola genti arma sint: id unum ab infantiâ studium. Cibum puer à matre non accipit, nisi quem
6 ipsâ monstrante 10 percussit. Sed non diu 11 lapidatione terruére Romanos: postquam cominus ventum est, expertique rostra, & pila venientia, 12 pecudum in morem clamore sublato, petierunt fugâ littora: dilapsique in proximos 13 tumulos, quærendi fuerunt, ut vincerentur.

1 A devictis *Balearibus*. 2 *Baleares* dictæ sunt insulæ duæ in mari Mediterraneo, Hispaniæ adjacentes, & haud longè inter se distantes: & à spatio suo cognominibus acceptis, *Majores* & *Minores*, nunc vulgò *Majorca* & *Minorca* appellantur. Dictæ autem *Baleares* ἀπὸ τοῦ βάλλειν, id est, à *jaculando*, propterea quòd fundæ jaculatione Baleares peritissimi habiti sunt. Narrant enim Historici (ut & paulò pòst Florus noster) eam hisce in insulis observatam fuisse consuetudinem, ut esurientibus filiis à matribus jentaculum in sublimi trabe proponeretur, quod illi contingere non poterant, nisi prius fundâ dejecissent. 3 Infesta & intuta fecerant. 4 Agrestes. 5 Rudes, impolitas naves. 6 Prætemavigantes. 7 Frequenter, sæpius. 8 Scilicet *mari*. Sic apud Virg. Æn. 1. 7. *multum ille & terris jactatus & alto*. 9 Densè conjectis lapidibus & saxis instar imbris. Sic *Nimborum in modum tela fusa*. 3. 11. 8. Hoc locutionis genere Scriptura sacra utitur. Sic apud Virg. Æn 13. 284 *Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber*. 10 Fundâ dejecit. 11 Conjectione lapidum. 12 Pecudum more cum clamassent. 13 Colles.

CAP. IX.

1 *Expeditio in Cypron.*

ADerat 2 fatum insularum : igitur & 1
3 Cypros recepta sine bello. Insulam 2
4 veteribus divitiis abundantem, & 5 ad
hoc Veneri 6 sacram, Ptolomæus regebat.
Sed divitiarum tanta erat fama, nec falsò, 3
ut 7 victor gentium populus, & donare re-
gna consuetus, 8 Publio Clodio Tribuno
duce, socii vivique 9 Regis 10 confiscatio-
nem mandaverit. Et ille quidem 11 ad rei 4
famam veneno 12 fata præcepit : cæterum 5
Porcius Cato 13 Cyprias opes 14 liburnis
per Tiberinum ostium invexit: quæ res la-
tius ærarium populi Romani, quàm ullus
triumphus, implevit.

1 Quod hoc capite continetur, habetur abundè à Plut. in vitâ Catonis junioris. 2 Fortuna, quæ fati decreto destinata est. 3 *Cyprus* insula in Pamphylio sinu, à *Cypro*, Cinyræ Regis filia, ita appellata, vel ab ubertate *Cypri* arboris. 4 Hæc forma Ἀρχαιόπλουτος apud Græcos dicitur, & Παλαιόπλουτος apud Ælianum. Tacitus 14 31. *longam opulentiam*. 5 Insuper. 6 Consecratam : quia mos erat Cypriis, virgines ante nuptias prostituere, ut dotalem pecuniam quærerent, ut refert Just. 18, 5. 4 vel quòd ibi Venus præcipuo honore coleretur. Hinc etiam *Cypris* & *Cypria* creberrimè vocatur à Poëtis. 7 Id est, Romani. 8 Hic hostis Ciceroni acerrimus fuit. 9 Ptolomæi. 10 Publicationem, in fiscum redactionem. Sic Suet. Cal. cap. 41. *confiscare equites*, id est, bona eorum in fiscum redigere. 11 Cùm ea res nunciaretur. 12 Mortem præoccupavit, antecepit. Sic infrà 4, 12 50. 13 Confectam pecuniam septem millium talentorum scribit Plutarch. Cat. cap 54. 14 Navium genere levissimo, velocissimoque. Horat. *Ibis* Liburnis *inter alta navium, amice, propugnacula*.

CAP. X.

1 *Bellum Gallicum.*

ASia Pompeji manibus subacta ; 2 reli- 1
qua, quæ 3 restabant in Europa, fortu-
na in Cæsarem transtulit. 4 Restabant au-
tem 5 immanissimi gentium Galli, atque 2

1 Quæ hoc capite continentur, scribit Plutarch. Cæs. c. 26. &c. Suet. Cæs. c. 25. Lucanus in primo, & latiùs Cæsar ipse in septem libris suorum commentariorum de bello Gallico. 2 Reliquias. 3 Supererant. 4 Supererant. 5 Ferocissimi. Vocabulum hoc referendum, tum ad animorum incredibilem audaciam, tum ad ingentem corporum magnitudinem.

Ger-

Germani: & quamvis 1 toto orbe divisa,
tamen qui vinceret, habuit Britannia. Pri-
mus Galliæ motus ab 2 Helvetiis cœpit: qui
Rhodanum inter & Rhenum siti, non suffi-
cientibus terris, venêre sedes petitum; in-
censis 3 mœnibus suis: hoc 4 sacramentum
3 fuit, ne redirent. Sed 5 petito tempore ad
deliberandum, cùm inter moras Cæsar,
Rhodani ponte 6 rescisso, 7 abstulisset fu-
gam: 8 statim bellicosissimam gentem sic in
sedes suas, quasi greges in stabula pastor, de-
4 duxit. Sequens longèque 9 cruentior pugna
10 Belgarum; quippe pro libertate pugnan-
tium. Hîc cum multa Romanorum mili-
tum 11 insignia, tum illud egregium ipsius
12 ducis, quòd 13 nutante in fugam exercitu,
14 rapto 15 fugientis è manu scuto, in pri-
mam 16 volitans aciem, manu prœlium re-
5 stituit. Indè cum Venetis etiam navale bel-
lum: sed major cum Oceano, quàm cum i-
psis navibus, 17 rixa: quippe illæ rudes & in-
formes, & statim naufragæ, cum rostra sen-
sissent. 18 Sed hærebat in vadis pugna,
cum æstibus solitis cum ipso certamine
19 subductus Oceanus 20 intercedere bello
6 videretur. Illæ quoque acccessêre diversita-

1 Virg. Ecl. 1. *Et penitus toto divisos orbe Britannos.* Claud. de laud. Stil. 3. *Vincendos alio quæsivit in orbe Britannos.*
2 Helvetios Cæsar ab ortu à Germaniâ Rheno dividit; à meridie Jurâ monte, Lemanno lacu, Sequanâ & Rhodano fluvio à Narbonensi Gallia & provincia distinguit: hodiè *Switsers* dicti.
3 Urbibus, ædificiis.
4 Eleganter hoc verbum transfert Florus ad quamcunque necessitatem, quâ quis ad bellum gerendum adigitur. Sic de trucidatis legatis à sociis 3, 18 9. de crematis centurionibus à Germanis 4, 12. 14 Ita Sen. de brev. vitæ. 5, 6. *Juvenes adulterio, velut* sacramento, *adacti*. 5 Sciebat Cæsar primum Gallorum impetum plusquam virorum esse, cæteros minùs quàm fæminarum. Itaque cum feroce cum gente non statim dimicare cogeretur, nihil missis ad se Legatis denegavit, nihil etiam concessit: donec opportunum ad pugnandum tempus advenisse judicans, cum securi illi nihil minùs, quam pugnam timerent, usus occasione facili negotio superavit. 6 Destructo, demolito. 7 Impediisset, obstruxisset. 8 Eâdem similitudine utitur Justin. 8, 5, 7. 9 Crudelior. 10 Al. *Nerviorum* legunt ex Cæs. com. 2 17. & Val. Max. 3, 2, 19. qui sunt Galliæ Transalpinæ populi. 11 Sc. *facta*. 12 Cæsaris. 13 Inclinante ad fugam. 14 Similia Cæsaris facta apud Val. Max. 3, 2, 19. Suet. 62. 1. & nostrum infra 4, 2, 82. 15 Militis. 26 Celeriter accurrens. 17 Pugna. Sic infrâ 4, 2, 27. 18 Sed propter vada naves non poterant congredi. 19 Paulatim subtractus. *Subducere* enim habet hic significationem paulatim & propè sinè sensu rei subtrahendi. Velle *quos præsenti periculo fortuna* subduxerat. 20 Impedire pugnam & vetare videretur; quo sensu & Tribuni pleb. dicebantur intercedere.

tes pro gentium locorumque naturâ. 1 Aquitani, callidum genus, in ſpeluncas ſe 2 recipiebant; juſſit includi: 3 Morini dilabebantur in ſilvas; juſſit incendi. Nemo tan- 7
tùm feroces dixerit Gallos, fraudibus agunt: Induciomarus 4 Treviros, Ambiorix 5 convocavit 6 Eburones: utrique, abſente Cæſare, 7 conjuratione factâ, 8 invenêre legatos: ſed 9 ille fortiter à 10 Dolabella 11 ſub- 8
motus eſt, relatumque Regis caput: 12 hic, inſidiis in valle diſpoſitis, dolo perculit: itaque & caſtra direpta ſunt, & aurum ablatum. Cottam cum Titurio Sabino legato ibi amiſimus. Nec ulla de Rege mox ultio: quippe perpetuâ trans Rhenum fugâ latuit. Nec Rhenus ergo immunis: nec 9
enim fas erat, ut liber eſſet 13 receptator hoſtium atque defenſor. Sed prima contra 10
Germanos illius pugna, juſtiſſimis quidem ex cauſis. Hædui enim de 14 incurſionibus eorum querebantur. Quæ Arioviſti ſuper- 11
bia? Cum legati dicerent. *Veni ad Cæſarem, Quis eſt autem Cæſar?* &, *Si vult, veniat*, inquit; &, *Quid ad illum, quid agat noſtra Germania? nùm ego me 15 interpono Romanis!* Itaque tantus gentis novæ terror in caſtris, 12
ut 16 teſtamenta paſſim etiam in 17 principiis, ſcriberentur Sed illa immania corpora, quò erant majora; 18 eò magis gladiis ferroque patuerunt. Qui 19 calor in prœ- 13

1 Incolæ Aquitaniæ regionis & tertiæ Galliæ partis: vulgò *Guienne*. 2 Conferebant. *Recipere* enim plerumque cedentium eſt, & locum munitiorem quærentium. Sic C. Gracchus in Aventinum ſe *recipit* infrà 3, 15 5. 3 Quorum caput *Teroana*, urbs Epiſcopalis: vulgò *Teroanne*. 4 Qui hodiè *Trieriſche* appellantur, à Metropoli *Trier*. 5 Al. *commovit*, aut *concitavit*. 6 Horum urbs hodiè *Leodium* dicitur; vulgò *Luyck*. 7 Conſpiratione initâ. 8 Offenderunt vicarios Imperatorum, *lieutenants*. 9 Induciomarus. 10 Cæſar T. *Labienum* eſſe ſcribit, qui hanc meruit laudem. 11 Repulſus eſt. 12 Ambiorix. 13 Receptatores enim perindè puniuntur, ac meruerunt ii, quos receperunt. *Receptator* verò dicitur, qui latrones, eorumque ſurrepta recipiunt, occultantque. 14 Excurſionibus, irruptionibus. 15 Interfecto. 16 Expreſſit verba Cæſaris de bel. Gal. 1, 39. Teſtamenta militaria, qui in aciem prodituri erant, antequam ſcuta caperent, & togis ſe præcingerent, id eſt, in procinctu, tanquam ad certam mortem eundum eſſet, faciebant tribus aut quatuor audientibus. 17 Locis caſtrorum, in quibus Tribuni mil. jus dicebant, aliaque militaris juriſdictionis exercebant: ut in quæſtorio Quæſtor, Imperator in prætorio. 18 Adde Liv. 38, 22, 8. Tacit. 2, 20, 4. 19 Ardor, vehementia.

liando

..liando militum fuerit, 1 nullo magis exprimi potest, quàm quòd elatis super caput scutis, cùm se 2 testudine 3 barbarus tegeret, 4 super ipsa Romani scuta salierunt: &
14 5 indè in 6 jugulos gladiis 7 descendebant. Iterum de 8 Germano Tencteri querebantur. Hic verò jam Cæsar 9 ultrò 10 Mosulam 11 navali ponte 12 transgreditur, ipsumque Rhenum: & Hercyniis hostem quærit in silvis: sed in 13 saltus & paludes 14 genus omne diffugerat: tantum pavoris 15 incussit 16 intra ripam subitò 17 Romana
15 vis. Nec semel Rhenus sed 18 iterùm quoque, & quidem 19 ponte facto, penetratus est. Sed major aliquantò trepidatio: quippe cum Rhenum suum sic ponte, quasi jugo captum viderunt, fugâ rursus in silvas ac pa-
16 ludes: & quod 20 acerbissimum Cæsari fuit, non fuêre, qui vincerentur. Omnibus terrâ marique captis, respexit Oceanum: & quasi hic 21 Romanis orbis non sufficeret, 22 alterum cogitavit. Classe igitur comparata, Britanniam 23 transit, mirâ celeritate: quippe cum tertiâ vigilia Morino 24 solvisset à

1 Nulla re. Sic Horat. in arte 325. *præter laudem nullius avaris.*
2 Integumento quodam ex scutis inter se connexis. *Testudo* enim hoc loco dicitur congregata militum multitudo, contectis super capita scutis sese adversus impetum lapidum, aliorumque telorum desuper cadentium protegens. *Testudo* propriè est animal tardigradum, à *testâ* quâ tegitur, nomen habens. Testudines item in ædificiis dicuntur fornices, sive cameræ, testudinei tegminis instar convexæ. Est item *testudo* musicum instrumentum. 3 Barbari tegerent. 4 In ipsa scuta Romani insilierunt. 5 Deindè. 6 *Jugulus* vel *jugulum* est colli pars anterior, in quâ aspera arteria cernitur eminere. 7 Liv. lib. 2. de Tarquinio cæso: *Ferrum non aliè descendisse in corpus.* 8 Germanis. 9 Spontè suâ, non lacessentibus Germanis. 10 Al. *Mosellam.* 11 Hujus pontis structuram Cæsar de bel. Gal. 4, 17. elegantissimè describit. 12 Transit. 13 Silvas, nemora. 14 Gens omnis. 15 Incussit, id est, terruit. 16 In citeriore ripa. Sic Ovid. Trist. 2, 127. voce *Citra* utitur. 17 Arma Romana. 18 Bis, secundò. 19 *Mota atque instituta ratione*, ait Cæs. de bel. Gal. 6, 9. 20 Maximum dolorem Cæsari inussit. 21 Al. *Romanus*, *Romanum orbem* vocat τὴν οἰκουμένην: nam ita Romanos vocat *gentium dominos*, *orbis dominos*, Cæsaris ambitionem, & φιλαψυχίαν tangit: cui exsaturandæ non erat satis orbis & terrarum, & quicquid parebat Romanis, nisi alterum orbem quæsiisset. 22 Brittanniam intelligit, de quâ in continenti sequitur, quem *novum orbem* & *alterum orbem* appellant Romani. 23. Al. *petit.* Intelligebat enim Cæsar Britannos hostibus populi Romani auxilia subministrare, aut profugos etiam excipere, ideò in eos proficisci decrevit. 24 *Solvere* hic de navibus dicitur, iter auspicantibus.

portu, minùs quàm medio die 1 inſulam
ingreſſus eſt. Plena erant tumultu hoſtico 17
littora, & 2 trepidantia 3 ad conſpectum rei
novæ 4 carpenta volitabant : Itaque trepi-
datio pro victoriâ fuit. Arma, & obſides ac-
cepit à trepidis : & ulteriùs iiſſet, niſi 5 im-
probam claſſem naufragio 6 caſtigaſſet
Oceanus. Reverſus igitur in Galliam, claſſe 18
majore, auctiſque admodùm copiis, 7 in
eundem rurſus Oceanum, eoſdemq; rurſus
Britannos, Calidonias ſecutus in ſilvas,
unum quoque è Regibus 8 Cavelanis 9 in
vincula dedit. Contentus his (non enim 19
provinciæ, ſed 10 nomini ſtudebatur) cum
majore, quâm priùs, prædâ revectus eſt ;
ipſo quoque Oceano tranquillo magis, &
11 propitio, quaſi 12 imparem ſe fateretur.
Sed maxima omnium eademque 13 noviſ- 20
ſima conjuratio fuit Galliarum, cùm omnes
pariter 14 Arvernos atque 15 Biturigas, Car-
nutas ſimul Sequanoſque 16 contraxit, ille
corpore, armis, 17 ſpirituque terribilis,
18 nomine etiam quaſi 19 terrore compo-
ſito, Vercingetorix : ille feſtis diebus, & 21

1 Britanniam. 2 Cum cura & metu feſtinantia. Ita, *non eſt trepidandum*, dixit Sen. benef. 6,43,4. 3 Propter. 4 Vehicula diſcurſabant. Quis ille pugnandi modus ſit, luculenter deſcribitur Cæſari de bel. Gal. 4,33. adde ſup. 3,2,8. 5 Audacem, impudentem, nimis avidam, nimis alta ſperantem. Sic *improbâ ſpes* eſt apud Juſt 21,7. 4. Ita Sen. Ep. 1 2,6. *Nemo tam ſenex eſt, ut* improbè *unum diem ſperet*. Mart. Epigr. 8. 2,4. Improba *non fuerit ſi mea charta, dato*. Sic quod apud Homerum Odyſſ. 11, 597. eſt ἀναιδὴς, id eſt, *impudens*, illud eſt *improbus* apud Virg. Æn. 12, 687. Sicut *probus* apud Feſtum, quaſi *improhibus*, qui ſe à delinquendo prohibet: ſic *improbus*, qui non *inhibetur*, ἀπαραπόδιστος. Illud verò Virgilii Georg. 1,145. *Labor omnia vincit* Improbus, in bonam partem ſumitur. 6 Cecidiſſet. Eadem phraſis infrà 4, 2, 75. Sic Liv. 39, 25, 11. *equum tenacem frænis aſperioribus* caſtigare. 7 Sc. *convertitur*. 8 Al. *Caſſi velanni* legunt ex Cæſ. de bel. Gal. 5 22. 9 In carcerem conjecit. 10 Famæ, gloriæ. Juſtin. 1, 1,7. de Vexore de Tanao Regibus: *Longinqua non finitima bella, gerebant : nec imperium ſibi, ſed populis ſuis gloriam quærebant*. Et de Scythis idem. 2,3,7. *nihil victores præter gloriam concupiſcunt*. Similis locus occurrit infra. 3,12,4. *Armenios etiam & Brittannos, ut non in uſum, ita ad imperii ſpeciem magna nomina acquiſivisſe, pulchrum atque decorum*. 11 Favente, benè affecto. 12 Debiliorem. 13 Ultima. 14 Celtarum populos. Hodiè *Auvergne*. 15 Hodiè *Berri*. 16 Adunavit. 17 Magno animo. 18 Cùm ſæpè vana poſſint in bello, quam veræ formidinis cauſæ ; non adeò vanè iſte Vercingetorix. Stilico apud Claud. de bel. Gildonico. 384. *Plus nominis horror, Quàm tuus enſis aget*. Et hùc pertinet illud Ovidii : *Nomina ſunt ipſo penè timenda ſono*. 19 Al. *ad terrorem*.

1 comi-

1 comitialibus, cum frequentissimos in lu-
2 cis haberet, 2 ferocibus dictis ad jus pristinum libertatis 3 erexit. Aberat tunc Cæsar, Ravennæ 4 delectum agens: & hieme 5 creverant Alpes: sic 6 interclusum putabant iter. Sed ille 7 qualis erat ad nuncium rei 8 felicissimæ temeritatis? Per invios 9 ad id tempus montium tumulos, per 10 intactas vias & nives expeditâ manu 11 emersus, occupat Galliam; & ex distantibus hibernis
23 castra 12 contraxit; & antè in media Gallia fuit quam ab ultima timeretur. Tum ipsa 13 capita belli aggressus, urbes; 14 Avaricum cum quadraginta milibus 15 propugnantium 16 sustulit: Alexiam ducentorum quinquaginta millium juventute sub-
24 nixam flammis adæquavit. 17 Circa Gergoviam 18 Arvernorum, tota belli moles fuit: quippe cum octoginta millia muro, & arce,
25 & abruptis defenderent; maximam civitatem, vallo, 19 sudibus, & fossa, inductoque fossæ flumine, ad hoc decem & octo castellis ingentique 20 lorica circumdatam, primum fame domuit: mox 21 audentem eruptiones, in vallo, gladiis, sudibusque

1 Quibus licebat cum populo agere concilio coacto, populusque Romanus convenire solet ad ferendum suffragium. Al. legunt *conciliabulis*, id est, locis ubi in concilium venitur. Cæsar *concilia* vocat. 2 Fortibus. Sic *ferociter* pro fortiter Liv. 3, 47. 2. 3 Animavit. 4 Delectum celebrans, id est, milites deligens antiquo more. 5 Altiores factæ erant densâ nive & glacie. Ita suprà 3, 3, 11. *per hiemem, quæ altius Alpes levat.* 6 Impeditum. 7 Ut erat, id est, se habebat, ὡς εἶχεν. Vult, ni fallor, eundem ardorem animi, in vindictam hostium festinantis, describere, qualem in Semiramide Val. Max. 9, 3, 4 ext. quæ, qualis erat, ad nuncium defectionis Babylonem advolavit. Vide locum. 8 Videtur Florus tribuere Cæsari, quod Alexandro Seneca de benef. 1, 13. *felicem temeritatem.* 9 Eousque. 10 Per quas nemo iter fecit. Sic *Intactum fretum* est apud Claud. belli Getici principio. 11 Similis propè locus apud Cic. pro Sextio cap. 5. *cum à pruina Apennini atque è nivibus illis emersisset.* 12 Adunavit. 13 Loco undè bellum incepit, & instauratum est. 14 Biturigum oppidum trans Ligerim, ferè ab omni parte flumine aut palude circumdatum. 15 Defendentium. 16 Delevit. 17 Errat Florus: frustra enim tentatam reliquit Cæsar, & Vercingetorigem, qui cum octoginta millibus Alexiam se receperat, obsedit, & undique circumvallavit; undè fame domiti, & redacti ad extrema præsidiarii & cives, se cum Rege Cæsari dediderunt. 18 Scilicet *oppidum.* 19 Perticis. 20 Aggere. De loricis, incredibili labore per maximum spatium ductis, exempla sunt in Floro nostro suprà 2. 18 15. & infrà 4 2, 39. 21 Ita sæpissimè Tacitus. 22 Simul cecidit.

con-

22 concidit: novissimè in deditionem 1 redegit. 2 Ipse ille Rex, maximum 3 victoriæ 16
4 decus, supplex cum in castra venisse, tum & phaleras, & sua arma ante Cæsaris genua projecit: 5 *Habes*, inquit, *fortem virum, vir fortissime, vicisti.*

1 Compulit, coëgit. 2 Vercingetorix. 3 Gallicanæ. 4 Ornamentum. Ita suprà 3, 2, 5. 3, 10, 3. 5 Victus es. Videtur enim singulari quadam significatione positum, quomodo & alias *Habendi* verbo peculiariter usi sunt: ut in ludis gladiatoriis & funeribus. Terent. Andr. Act. 1. Sc. 1. *Egomet continuò mecum, certe captus est.* habet: Sen. Habet, *peractum est; quas petis, pœnas dedit.* Ita fortassis hoc loco deditionis formula est.

CAP. XI.

1 *Bellum Parthicum.*

DUm Gallos per Cæsarem in Septentrione 2 debellat, interim ad Orien- 1
tem 3 grave vulnus à 4 Parthis populus Romanus accepit. 5 Nec de fortuna queri pos- 2
sumus: caret solatio clades. 6 Adversis & Diis, & hominibus, 7 cupiditas Consulis Crassi, dum Parthico 8 inhiat auro, undecim 9 strage legionum, & ipsius capite multata
est. Et tribunus plebis Metellus, exeuntem 3
10 ducem hostilibus 11 diris devoverat: & cum 12 Zeugma transisset exercitus, 13 rapta subitis signa turbinibus hausit Euphra-
tes: 14 & cum apud Nicephorum 15 castra 4

1 De hoc bello scribit Epit. Liv. 106. Plut. in M. Crassi vita. Just. 42, 4. 4, Eutrop. 6, 6. Val. Max. 1, 6. 11 Lucanus passim. Propert. 4. 6. 83. 2 Bello vincit. 3 Gravem cladem. 4 Incolis Parthiæ, regionis Assyriæ. 5 Nec de iniquitate fortunæ possumus conqueri: ut alioqui mortales solent. Hanc enim ferè proscindimus, quoties nostræ levitati perfidiæq; stigma inurendum est. Sic supra 2, 6, 14. *Nec de Diis possumus queri.* 6 Non meliore Numinum favore legimus in eosdem Parthos ivisse Cæsennium Pætum apud Tac. An. l. 15. c. 7. & 8. 7. Avaritia. 8 Vehementer appetit. Luporum proprium est, quia aperto ore, cibum appetere dicuntur. 9 Clade. 10 Crassum. 11 Execrationibus, imprecationibus. 12 Assyriæ urbem ad citeriorem Euphratis ripam positam. Ita dicta est, quod ibi Alexander Magnus ponte catenis juncto exercitum transportaverat. 13 Celeriter capta. Multa in hac expeditione omina notarunt Cic. de Divin. 2, 40. Plin. 15, 19 quibus Plut. c. 36. ipsius etiam Crassi vocem addit; quâ se pontem ideò rescindere militibus dixit, *ne quis eorum reverteretur.* Quæ vox valde terruit animos Rom. Nam antiquitùs ex verbis temerè prolapsis captabantur omina, ut ejus exemplum est in Val. Max. 1. 5. 4. & Tac. 15, 74, 3. Quapropter sedulo dabant operam, ne quid ominosæ vocis excideret. 14 Al. *sed.* 15 Castra metatus esset.

posuisset,

posuisset, missi ab Orode 1 Rege legati de-
nunciavêre, 2 *percussorum eum Pompejo fœ-*
5 *derum, Syllâque, meminisset.* 3 Regiis in-
hians 4 ille thesauris, nihil, 5 ne imagina-
rio quidem jure; sed 6 *Seleuciæ se responsu-*
6 *rum esse,* respondit. Itaque Dii, fœderum
ultores, nec insidiis, nec virtuti hostium
7 7 defuerunt. Jam primùm, qui solus &
8 subvehere commeatus, & munire pote-
rat à tergo, 9 relictus Euphrates: tùm
10 simulato transfugæ cuidam 11 Mezeræ
Syro creditur, dùm in mediam camporum
12 vastitatem eodem duce ductus exerci-
8 tus, undique hosti 13 exponeretur. Itaque
vix dùm 14 venerat 15 Carras, cùm undi-
que 16 præfecti Regis, Sillaces & Surenas,
ostendêre signa auro 17 sericisque vexillis
18 vibrantia. Tum sinè morâ 19 circumfusi
undique 20 equitatus, in modum grandi-
nis atque nimborum densa pariter tela fu-
derunt. Sic miserabili strage deletus exer-

1 Parthorum.
2 Legato: im Parthicorum ad Syllam meminit Velle. lib. 2. cap. 24
3 Regis Orodis.
4 Crassus.
5 Ne quocumque quidem prætextû. Sic Antonius infrà 4. 10, 2. *neque causâ, neque consilio, ac ne imaginaria quidem belli indictione, in Parthos impetum fecit.* Quo facto Crassus barbaros omnes longe superavit. Vix enim unquam quisquam tam barbarus, tamque perfligatæ improbitatis fuerit, qui aliena invadens non aliquam suo facto juris speciem prætexat; ut Brennus ille apud Plutarch. Camil. cum aliena invaderet, in eo *naturæ legem antiquissimam* licebat se suosque sequi, ut nimirùm validioribus subderentur infirmiores. Sic nec Annibali defuêre prætextus, cùm Saguntum oppugnaret, apud Polyb. lib. 3. cap. 15 Græci vocant προφάσεις 6 Syriæ oppidi. Similis superbiæ similes eventus habuit Democritus, Ætolorum Prętor, qui respondit Quintio *decretum responsumque brevi in Italia, castris super ripam Tiberis positis, daturum* Liv. 35 33 6. posteà captus. Idem 36, 25, 4. & tamen manu interfectus in eâdem *ripa Tiberis.* Idem 37 46, 5. 7 Non adfuerunt, non juverunt. 8 Navibus adferre. Hinc fluminum præcipua cura maximis Imperatoribus. Exemplum Germanici apud Tacit. 2. 5. 9 Sensus est, Euphratem, nisi relictus, & in aliam partem iter versum esset, potuisse tutum præstare Rom. exercitum à tergo. 10 Græcis χειμδαυτομόλῳ. Constat apud omnes, hunc transfugam subornatum à Persis fuisse, ut Crassi credulitate in ipsius perniciem abuteretur. 11 *Agbarum Arabum præfectum,* Appian. vocat. *Ariamnem* Plutarch. 12 Immensam planitiem. 13 Opportunus præberetur exercitus. 14 Crassus. 15 Mesopotamiæ urbem, Crassi cæde nobilitatam. Urbs nomen accepit à *Cirra*, Syriæ flumine. 16 Duces Orodis. 17 Ex serico confectis. 18 Nitentia, micantia. 19 Circumdati, circumcincti. 20 Equites mille, qui ad Crassum cum P. Crasso, Crassi filio, à Julio Cæsare è Galliâ missi erant.

citus. 1 Ipſe in colloquium 2 ſollicitatus, 9
ſigno dato, vivus in hoſtium manus inci-
diſſet, niſi Tribunis 3 reluctantibus, fu-
gam 4 ducis 5 barbari ferro occupaſſent.
6 Sic quoque relatum 7 caput ludibrio
8 hoſti fuit. 9 Filium ducis, pænè in con- 10
ſpectu patris, eiſdem telis operuêre. Re-
liquiæ infelicis exercitus, 10 quò quemque
11 rapuit fuga in Armeniam, Ciliciam;
Syriamque 12 diſtractæ, 13 vix nuncium
14 cladis retulerunt. Caput 15 ejus 16 re- 11
ciſum cum dextrâ manu, ad 17 Regem re
portatum, ludibrio fuit, neque indigno.
Aurum enim 18 liquidum in 19 rictum oris
infuſum eſt; ut, cujus animus 20 arſerat
auri cupiditate, ejus etiam mortuum &
21 exſangue corpus auro 22 ureretur.

1 Craſſus.
2 Evocatus à Surenâ, tanquam de pace acturo. De inſidioſis hoc gênus colloquiis dictum ſuprà, 3, 2, 11.
3 Repugnantibus.
4 Craſſi.
5 Parthi gladio prævenillent, præcepiſſent, id eſt, niſi Parthi Craſſum cecidiſſent priuſquam fugeret.
6 *Sic quoque* uſurpari ſolet, cum intervenit actui quoddam impedimentum, tamen ad eum tollendum ſufficiens. 7 Craſſi. 8 Parthis 9 Filium Craſſi, ſcilicet P. Craſſum. 10 Quò quiſque ſe fuga proripuit. Ut ſolet in rebus afflictis & ſublato duce. Curt. 5, 13, 18. *Barbari ducibus deſtituti, quà quemque aut ſpes ducebat, aut pavor, diſſipabantur.* 11 Impulit, celeriter egit. 12 Diſſipatæ. 13 Cic. pro L. Manil. cap. 2. *Tanta clades, ut eam non ex prælio nuntius, ſed ex famâ rumor adferret.* Liv. 4, 10, 4. *Vix nunciis cædis relictis.* Sic olim in clade Cyri, à Scythis accepta, *etiam illud memorabile fuit, quòd ne nuncius quidem tantæ cladis ſuperfuit.* Juſtin. 1, 8, 12. Adde Zwingeri theatrum p. 512. f. 1. 14 Quanta hæc fuerit clades, ſatis explicat Apian. *nam ex centum millibus vix decem millia refugerunt in Syriam.* 15 Craſſi. 16 Amputatum. 17 Orodem. 18 Solutum & liquefactum. 19 Diſtentionem oris. Sic Scytharum regina Tamyris *caput Cyri amputatum, in utrem humano ſanguine repletum conjici juſſit, cum hac exprobratione crudelitatis. Satia te, inquit, ſanguine quem ſitiſti, cujuſque inſatiabilis ſemper fuiſti.* Juſt. 1, 8, 13. 20 Vehementiſſimè aurum concupiverat. Sic Virg. Æn. 11, 782 *ſpoliorum ardebat* amore. 21 Exanimatum. 22 Al. *uteretur*

CAP.

CAP. XII.

Anacephalaeosis.

1 1 HÆc est illa tertia ætas populi Romani transmarina, quâ Italiâ progredi ausus, orbe toto arma 2 circumtulit. Cujus ætatis superiores centum anni, sancti, pii, & ut diximus, *aurei*; sinè flagitio, sinè scelere, dùm sincera adhuc & innoxia 3 pastoriæ illius sectæ integritas, dumque 4 Pœnorum hostium imminens metus di-
3 sciplinam veterum continebat. Postremi centum, quos à Carthaginis. Corinthi, Numantiæque excidiis, & Attali Regis Asiaticâ hæreditate deduximus in Cæsarem & Pompejum, secutumque hos, de quo dicemus, Augustum, ut 5 claritate rerum bellicarum magnifici, ita domesticis cladi-
4 bus miseri & 6 erubescendi. Quippe sicut Galliam, Thraciam, Ciliciam, Cappadociam, uberrimas validissimasque provincias, Armenios etiam, & Britannos, ut non in 7 usum, ita ad imperii speciem magna nomina acquisiisse, pulchrum atque
5 decorum: ita eodem tempore dimicasse domi cum civibus, sociis, mancipiis, gla-

1 Enumeratione comparat Florus res superiore sæculo gestas quæ laudem habent, cum sequenti, quod ad vitia degenerat, & seditionum facibus ardet, quæ vix civili sanguine restinguuntur, adhæc quod servilibus & gladiatoriis bellis omnia contaminentur: mox ambitum ex opulentiâ invasisse, ex luxuriâ egestatem. quæ quia invaluerint universum malorum fontem aperuisse. Continet ergo hoc caput compendiosè materiam 17 capitum immediate præcedentium. & 13 immediatè sequentium. 2 Hùc illùc tulit. 3 Romanæ illius rationis & modi vivendi sinceritas. Sic suprà 2, 2, 4. Romani *posterius populus* appellantur. Simile quid exprimit Sen. in Hippolyto: *Non alia magis est libera & vitio carens, Ritusque meliùs vita quæ priscos colat, Quàm quæ relictis mœnibus silvas amat.* Hoc est illud quod de Scythis dicit Justin. 2. 2, 15 *Tanto plus in illis proficit vitiorum ignoratio, quàm in his* (scilicet Græcis) *cognitio virtutis.* 4 Vide Claud. de bel. Gild. Eleganter Juv. 6. 291. *Nunc patimur longæ pacis mala: sævior armis luxuria incubuit, victumque ulciscitur orbem.* Dicit ergo Florus, mala sequentia ex otio accidisse Romanis. Rectè Appius Claudius apud Val. Max. 7, 2, 1. *Negotium populo Rom. melius, quàm otium committi.* Hùc igitur respexit Catullus Carm. 52. cum cecinit: *Otium reges priùs & beatas Perdidit urbes.* 5 Celebritate. 6 Pudendi, turpes. Suprà 2, 14, 3. erubescendi *causæ belli.* 7 Commodum.

diatoribus, totoque inter se Senatu, turpe
atque miserandum. Ac nescio an 1 satius 6
fuerit populo Romano, Sicilia, & Africa
contento fuisse, aut his etiam ipsis carere,
dominanti 2 in Italia sua, quàm 3 eò ma-
gnitudinis crescere, ut 4 viribus suis 5 con-
ficeretur. Quæ enim res alia 6 furores civi- 7
les peperit, quàm 7 nimia felicitas? 8 Sy-
ria prima nos victa corrupit: mox Asiatica
9 Pergameni Regis hæreditas. Illæ opes
atque divitiæ 10 afflixêre sæculi 11 mores:
mersamque vitiis suis, quasi 12 sentina,
Rempublicam pessumdedêre. Undè enim 8
populus Romanus à Tribunis agros & 13 ci-
baria flagitaret, nisi per famem, quam lu-
xu fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima
& secunda, & illa tertia Appulejana sedi-
tio. Undè 14 regnaret judiciariis legibus 9
divulsus à Senatu eques, nisi ex avaritia, ut
15 vectigalia Reipublicæ, atque ipsa judicia
16 in quæstu haberentur? Hinc rursus &
17 promissa 18 civitas Latio, & per hoc
19 arma sociorum. Quid autem bella ser- 10

1 Melius.
2 Al. *Italiæ suæ.*
3 Ad eam potentiam sive præcellentiam.
4 Hor. Ep. 16. *Suis & ipsa Roma viribus ruit.*
5 Debellaretur.
6 Bella civilia.
7 Prima causa: ex quanti multa pullulant vitia, ita & quæ indè nasci solent, variæ nascuntur calamitates. Infrà 4, 2, 8. *Causa tanta calamitatis eadem quæ omnium, nimia felicitas.* Ep. 91, 4. *Cladis causas, si alia deficiunt, nimia sibi felicitas invenit.*

8 Manlius ad milites suos apud Liv. 38, 17, 18 *Vobis me herculè Martis viris cavenda ac fugienda quamprimùm amœnitas est Asiæ: tantum hæ peregrinæ voluptates ad exstinguendum vigorem animorum possunt; tantum contagio disciplinæ morisque accolarum valet.* Prudenter ergo *Spartana civitas, severissimis Lycurgi legibus obtemperans, aliquamdiu civium suorum oculos à contemplanda Asia retraxit; ne illecebris ejus capti, ad delicatius vitæ genus prolaberentur. Quod eos non frustrà timuisse dux ipsorum Pausanias patefecit, qui maximis operibus editis, ut primum se Asiæ moribus permisit, fortitudinem suam, effeminato ejus cultu mollire non erubuit,* ut ait Val. Max 2, 6, 1. 9 Attali. 10 Perdiderunt, prostraverunt. Verè Juven. Sat 7. *Prima peregrinos obscœna pecunia mores Intulit, & turpi fregerunt sæcula luxu Divitiæ molles.* 11 Instituta. 12 Receptaculo sordium in base navis. 13 Alimenta. 14 Dominaretur. Sic *regnum judiciale* dixit Cic. ad Attic. 1. 1. Appositè autem hoc dicit: *nam* (ut Memmius ait apud Sal. Jug.) *impunè quælibet facere, id est. Regem esse.* Jam autem tale erat *judiciorum* hoc *regnum* ut iterum appellat Florus noster 3 13, 3, ut eâ *potestate subnixi fata fortunasque principum haberent in manu.* infrà 3, 17, 3. 15 Tributa. Infrà 3, 17 3. *Equites Rom. interceptis vectigalibus suo jure peculabantur Rempublicam.* 16 Indè rem facerent. 17 Per Drusum, infra 3, 17 6. 18 Jus civitatis. 19 Bella.

vilia?

vilia? undè nobis, nisi ex 1 abundantiâ familiarum? Undè gladiatorii adversus dominos suos exercitus, nisi ad 2 conciliandum plebis favorem effusa 3 largitio, cum spectaculis indulget, 4 supplicia quondam
11 hostium 5 artem facit? Jam ut 6 speciosiora vitia tangamus, non-ne 7 ambitus honorum 8 ab iisdem divitiis incitatus? Atque
12 indè Mariana, indè Syllana tempestas. Aut magnificus apparatus conviviorum, & 9 sumptuosa largitio; non-ne ab opulentiâ, pariturâ mox egestatem? 10 Hæc Cati-
13 linam 11 patriæ suæ impegit. Denique illa ipsa 12 principatus & dominandi cupido, undè, nisi ex nimiis opibus venit? Atqui hæc Cæsarem atque Pompejum, 13 furialibus in exitium Reipublicæ 14 facibus armavit. Hos igitur populi Romani omnes
14 15 domesticos motus 16 seperatos ab externis justisque bellis, ex ordine prosequemur.

1 Copia servorum. Erat enim numerus servorum bellicosis nationibus major ut loquitur Sen. de Benef. lib. 7. cap. 10. Sic infra 3, 19, 9. *Athenio pastor, interfecto domino, familiam ergastulo liberatam sub signis ordinat.* Tac. Annal. 4, 27. *Urbs trepidat ob multitudinem* familiarum, *quæ gliscebat immensum, minore in dies plebe ingenua.*

2 Plebs enim Romana talibus spectaculis ad furorem usque dedita fuit. Undè Juv. Sat. 10. de pop. Romano: *Duas tantùm res anxius optat, Panem & Circenses.* 3. Editio gladiatorii muneris, aliorumque spectaculorum. 4. Respicit Florus ea tempora, *cùm sontes ferro depugnabant*, ut ait Cic. Tusc. Quæst. 2, 17. 5 Nomen & auctoritatem artis indit. 6 Quæ majorem speciem habent. Aptissimo vocabulo usurpat *speciosiora vitia*, quæ propiùs virtutem erant: quod ipsum de ambitione censet. Sal. Cat. cap 11. 7 Illicita affectatio honorum. Nam *ambitus honorum* est, cùm magistratus illicitis mediis, ut pecuniâ, aliisque lenociniis ambiuntur. Hoc sensu *ambitus rei* dicuntur infrà 3, 17, 5. 8 Sal. Cat. *Primò pecuniæ, deinde imperii cupido crevit, ea quasi materies omnium malorum fuere.* 9 Nimios sumptus requirens 10 Egestas 11 Contra patriam suam impulit 12 Dominationis. 13 *Faces* Furiis tribuuntur, quod illæ turbarum incentrices crederentur. 14 Motibus in arma concitavit. 15 Civiles, quod cives unius civitatis, quasi ejusdem domus, incolæ sunt. Sic *domestico scelere oppressus Drusus* infrà 3, 18, 4. 16 Vide suprà 2, 19.

CAP. XIII.

Seditiositas tribuniciæ potestatis.

SEeditionum omnium causas Tribunicia 1
potestas excitavit : quæ 1 specie quidem plebis tuendæ , cujus in auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirens, 2 studium populi ac favorem, 3 agrariis, 4 frumentariis , 5 judiciariis legibus 6 aucupâbatur. Inerat omnibus spe- 2
cies æquitatis. Quid enim tam justum, quàm recipere plebem jus suum à patribus? ne 7 populus gentium victor, 8 orbisque possessor, 9 extorris 10 aris ac focis
11 ageret. Quid tam æquum quàm inopem 3
populum vivere ex 12 ærario suo? Quid ad jus libertatis æquandæ magis efficax, quàm ut Senatu regente provincias, ordinis equestris auctoritas saltem judiciorum 13 re-
gno niteretur? Sed hæc ipsa in perni- 4
ciem 14 redibant : & misera Respublica in exitium suum 15 merces erat. Nam & à Senatu in equitem translata judiciorum potesta , 16 vectigalia, id est, imperii

1 Sal. in Cat. cap. 28. *Quicunque Rempublicam agitavêre honestis nominibus, alii, sicuti, jura populi defenderent, pars, quò Senatus auctoritas maxima foret, bonum publicum simulantes pro sua quisque potentia certabant.*
2 Amorem.
3 De dividendis agris, militia partis, æquis portionibus. Agraria lex primùm à Sp. Cassio tertio Consule promulgata est : ea erat, ne quis plus 500. jugera agri possideret, cætera plebi divideret.
4 Cajus Gracchus legem frumentariam tulit, ut frumentum in modios singulos plebi semis æris ac trientibus daretur : ita enim victus plebi suppeditabatur sine labore. Repugnabant boni, quia eâ lege plebem ob industria ad desidiam avocari putabant, & ærarium exhauriri videbatur. 5 *Iudicium* est potestas de rebus aut publicis ex jure & legibus Romanis judicandi : qui judicia obirent, *Iudices* dicti sunt. 6 Captabat, venabatur. 7 Id est, Romani. 8 Romani, scilicet. 9 Extra terram, id est, patriam, tanquam exul. 10 Al. *agris*. 11 Degeret, versaretur, habitaret. 12 Loco ubi publica pecunia reponitur. Nam ex isto depromebatur pecunia, quâ coëmeretur, frumentum, quod posteà vilissimo pretio vendebatur plebi. 13 Dominatione, potestate. Vide suprà 3, 12, 13. 14 Vertebantur, id est, perniciosa fiebant. 15 Pretium. Idem planè cum Floro dicit Val. Max. 7, 6, 4. *quo tempore non Reip. victoria quærebatur sed præmium victoriæ res erat publica.* 16 Pecuniam, quæ vel portus, vel venditionis, vel circumvectionis nomine exigebatur.

1 patrimonium, 2 supprimebat: & emptio frumenti, ipsos Reipublicæ nervos, 3 exhauriebat ærarium. 4 Reduci plebs in agros unde poterat sinè possidentium eversione? qui ipsi pars populi erant, & tamen relictas sibi à majoribus sedes. 5 ætate, quasi jure hæreditario, possidebant.

1 Reditus & pecuniæ publicæ: his enim *Resp.* sustinetur. Tac. 13, 51, 2.
2 Intercipiebat.
3 Evacuabat, exinanibat.
4 Hac posteriore capitis parte propugnat Florus agrorum possessores, recensetque incommoda & iniquitatem, quæ sequerentur leges istas, cùm priùs commoda earum æquitatemque proposuisset. 5 Longe tempore.

CAP. XIV.

1 *Seditio Tiberii Gracchi.*

1 PRimam 2 certaminum facem Tiberius Gracchus 3 accendit, 4 genere, formâ
2 eloquentiâ 5 facilè princeps. Sed hic sive 6 Mancinianæ deditionis, quia 7 sponsor fœderis fuerat, contagium timens, & inde 8 popularis: sive æquo & bono ductus, quia
3 depulsam agris suis Plebem miseratus est, quacunque mente, rem ausus ingentem,
4 postquam 9 rogationis dies aderat, ingenti

1 Seditionem Tiberii Gracchi scribunt Liv. Ep. 58, Plut. in vita Gracchorum. Valer. Max. 1, 4, 2. 3, 2, 17. 4, 7, 1. 7, 2, 6.
2 Seditionum causam, initium.
3 Id est, seditionibus causam præbuit.
4 Nati enim sunt Tib. & C. Gracchi fratres patre Tib. Sempronio Graccho, qui bis Consul fuit, bisque triumphavit: matre Cornelia, fœmina lectissima, moribus sanctissimis, P. Cornelii Scipionis, qui Annibalem debellavit, filia. 5 Hoc est, egregius, eximius. Hoc enim verbum civiliter capiendum est, non ita strictè, quasi Florus eum omnibus aliis, ipsique fratri præponat. Sic cùm aliquem fortissimum, doctissimum, &c. dicimus, non continuò sequitur, neminem ad idem fortitudinis doctrinæve pervenisse. Sic Cicero Gracchum hunc *summum Oratorem* fuisse dicit. 6 Ti. Graccho invidia Numantini fœderis, cui feriendo, Quæstor C. Mancini Consulis cum esset, interfuerat, & in eo fœdere improbando Senatus severitas dolori & timori fuit, istaq; res illum a gravitate patrum desciscere ad equites & plebem coëgit. De Mancini deditione vide supra 2, 18, 5. 7 De fœderibus per Sponsionem latè Liv. 9, 9. & nos ad Sal. p. 267. a, & b. 8 Addictus & favens plebi. Sic *factia popularia* apud Liv. 6, 14, 2. His enim locis *populus* pro plebe accipitur. 9 Legis.

1 ſtipatus agmine 2 Roſtra conſcendit: nec
deerat obviâ manu tota indè 3 nobilitas, &
Tribuni 4 in 5 partibus. Sed ubi 6 interce- 5
dentem legibus ſuis 7 Cnæum Octavium
videt Gracchus, contra fas collegii, jus po-
teſtatis, injectâ manu depulit Roſtris: ad-
eòque præſenti 8 metu mortis exterruit,
ut 9 abdicare ſe magiſtratu cogeretur. Sic 6
10 Triumvir creatus dividendis agris. Cùm
a... perpetranda cœpta, die 11 comitiorum
12 protogari ſibi vellet 13 imperium, obvia
nobilium manu, eorumque quos agris
14 moverat, cædes à foro cœpit. Indè cùm 7
in Capitolium profugiſſet, plebemque ad
defenſionem ſalutis ſuæ, 15 manu caput

1 Cinctus, circumſeptus. Liv. Stipatus *agmine armatorum, in forum irrumpit. Scipari* enim dicuntur principes, qui cuſtodiæ cauſa ſatellitio cinguntur; item, qui amicorum, clientum, comitumve turba ſepiuntur. A. Gel 2, 13. recitans verba Sempronii Aſellonis de Tib Graccho, *Gracchus*, inquit, *domo cum proficiſceretur, nunquam minus terna aut quaterna millia hominum ſequebantur.* 2 Editum illum locum antè Curiam, unde edicta publica & ad populum verba fiebant, navium ab Antiatibus captarum roſtris adornatum. In Roſtris magiſtratus ſedentes jus dicebant, & ibidem leges ferebantur, & conciones habebantut. 3 Nobiles. 4 Scilicet *erant*, id eſt, favebant partium alterutri. Sic ſuprà 3, 5, 23. & infrà 4, 2, 5. 5 Factionibus. 6 Vetantem, impedientem, ne leges ſuæ perferrentur. Tribunorum autem plebis, inquit in hac Hiſtoria Plutarch. hæc poteſtas erat, ut uno intercedente, alii, etiamſi plures eſſent, nihil agerent. Intercedentium ſolennis vox erat, *Veto*. 7 Tib. Gracchi collegam: erat enim & hic Tribunus plebis. 1 Tac. H. 5, 26, 1. *ſc. ſpecvitæ magnos etiam animos infringit*. 9 Deponere ſive relinquere magiſtratum. 10 Triumviros, qui agros plebi lege ſuâ dividerent, quique quotannis crearentur, ut judicarent, qua publicus, qua privatus ager eſſet, lege ſanxerat, ſeque & Cajum fratrem, & Appium Claudium ſocerum primos Triumviros creavit. 11 Congregationum, conventus, & coïtionum populi Romani, ad creandos ſeu eligendos noves magiſtratus. *Comitia* enim (à *coeundo*, vel *comeundo*, quod populus *coire* his, & unum in locum convenire ſoleret, dicta fuerunt conventus & congregationis populi ad creandos magiſtratus, leges ferendas, & alia cum populo agenda. *Comitia* differunt à *Conciliis*, quòd *Comitia* ſint, cùm univerſus populus convenit; *Concilia* autem, quando non univerſus populus, ſed pars tantum aliqua ejus congregata eſſet, quæ tamen differentia anxiè ab auctoribus non eſt obſervata. Neque verò omnes populi conventus *Comitia* dicta fuerunt, ſed ii tantum qui ferendorum de aliqua re ſuffragiorum cauſâ haberentur. Quando verò ludorum, vel cenſus gratia, univerſus populus conveniret, *Comitia* non fuerunt. Vide quæ nos ad Sal. p. 91 b. & ſeqq. 12 Longius protrahi, differri. 13 Tribunatum. 14 Expulerat, ejecerat. 15 Cæteris enim, qui longiùs aberant, mirantibus, & quidnam rei ageretur, quærentibus, ipſe Tib. Gracchus, quia vox exaudiri non poterat, geſtu periculum, in quo verſaretur, ſcilicet capitis ſui periculum agi, indicaturus, manu caput ſuum tetigit.

tan-

tangens, hortaretur, 1 præbuit speciem 1 regnum sibi & 2 diadema poscentis: atque ita duce Scipione Nasicâ, concitato in arma populo, quasi jure 3 oppressus est.

1 Similem ex gesto errorem prodit Suet. in Cæs. cap. 33, 2, & 3. ubi Cæsar *existimatur equestres census pollicitus singulis* (militibus:) *quod accidit opinione falsa. Nam cùm in alloquendo exhortandoque, sæpiùs digitum lævæ manus ostentans, affirmaret se ad satisfaciendum omnibus, per quos dignitatem suam defensurus esset, annulum quoque æquo animo detracturum sibi: extrema concio, cui facilius erat videre concionantem, quàm audire, pro dicto accepit, quod visu suspicabatur. promissumque jus annulorum cum millibus quadringenis fama distulit.* 2 Coronam regiam. Adeò Romanis erat invisum istud imperii aut regni potiùs signaculum. 3 Interfectus est, ictus fragmentis subselliorum. De cujus nece lege Plutarch. & quæ nos ad Sal. p. 252, b. & 253. a.

CAP. XV.

1 *Seditio Caji Gracchi.*

1 Statim & mortis, & legum 2 fratris 3 sui vindex non minore impetu 4 in-
2 caluit Cajus Gracchus: qui cùm 5 pari tumultu atque terrore plebem in 6 avitos agros 7 arcesseret; & recentem Attali hæreditatem in alimenta populo polliceretur;
3 jamque 8 nimius, & potens altero tribunatu, 9 secundâ plebe volitaret: 10 obrogare auso legibus suis Minucio Tribuno, fretus comitum manu, 11 fatale familiæ suæ Capitolium invasit. 12 Indè proximorum cæde pulsus, cum se in Aventinum recepisset;
5 indè quoque obvia Senatus manu, 13 ab

1 Quæ hîc scribuntur habentur latiùs à Liv. lib. 60. & 61. Plutarch. in vita Gracchorum. Val. Max 1, 7, 6, 4, 7, 2. 6, 8, 3. 8, 10, 1. 9. 4, 3. 2 Tiberii Gracchi, natu majoris. 3 Ultor. 4 Exarsit. 5 Æquali, ac antè frater. Comparatio enim hîc inter Gracchos est, non inter tumultum & terrorem. Vide suprà 1, 13, 14. 6 A majoribus relictos. 7 Vocaret. 8 Intolerabilis. Sic Horat. 2, 12, 6. *nimium mero.* 9 Favente. 10 Intercedere, abrogare. Sic 3, 17, 8. 11 Exitio domus ac generis sui destinatum. Sic fatale *nomen Scipionum Africæ*, suprà 2, 15, 12. Credebant enim veteres, quibusdam gentibus, familiis, hominibus, loca alia aliis feliciora esse, aut iniquiora. 12 E Capitolio. Al. *Undè.* 13 Refert Val. Max. 6, 8, 3. à servo suo Philocrate interfectum, *ne in potestatem inimicorum* (sc. L. Opimii, & aliorum nobilium) *veniret:* cujus rei exemplum infrà 4, 7. de Cassio & Bruto; & passim apud auctores.

Opimio Consule oppressus est. 1 Insulta- 6
tum quoque mortis reliquiis: & illud 2 sa-
crosanctum caput Tribuni plebis percusso-
ribus auro pensatum est.

1 Contumeliosius actum, illusum.
2 Tribuni enim ἱεροὶ erant. Promulgatum erat, si quis C. Gracchi caput adferret, quod æquale auri pondus ipsi de publico rependeretur. Septimulejus itaque ejus familiaris illud, pilo transfixum, ad Opimium Consulem retulit, plumboque in cerebri detracti locum infuso, ita ut septendecim librarum & semissis penderet, patricidio etiam suo Rempublicam avaritiâque circumscripsit.

CAP. XVI.

1 *Seditio Appulejana.*

Nihilominùs Appulejus Saturninus 1
Gracchanas 2 asserere leges non de-
stitit. Tantum 3 animorum viro Marius
dabat: qui nobilitati semper inimicus, con-
sulatu 4 suo præterea 5 confisus, occiso pa-
lam 6 comitiis 7 Annio competitore Tribu-
natus, 8 subrogare conatus est in ejus locum
9 Cajum Gracchum, hominem 9 sinè tri-
bu, sinè nominè: sed 10 subdito titulo, in
11 familiam ipse se 12 adoptabat. Cùm tot, 2
tantisque ludibriis exultaret impunè, 13 ro-
gandis Gracchorum legibus ita vehemen-
ter 14 incubuit, ut Senatum cogeret 15 in
verba jurare; cùm 16 abnuentibus 17 *aquâ*

1 De Appulejanâ seditione scribunt Liv. 69. Plut. in Mario. Val. Max. 3, 2, 18.
6 Defendere, vindicare.
3 Spiritus, superbiæ.
4 Al. *sexto* ex Ep. Liv
5 Potestate suâ multos abuti ad res novas, exempla testantur innumera. Similis locus infrà cap. 17. 3. de Equitibus Romanis: *Tanta potestate subnixi, ut qui fata fortunasque Principum haberent in manu, interceptis vectigalibus, peculabantur suo jure Rempublicam.* 6 Scilicet *in*. 7 Val. Max. hunc *A. Numinum* vocat 9, 7, 3. 8 Substituere per rogationem. 9 Val. Max. 9 7, 2. & 3 2. 18. & 3. 8, 6. hominum *L. equitium* appellat, *qui se Ti. Gracchi filium simulabat.* Cic. *Numerum* & *Quinctium*. 9 Hoc est, servum, aut fugitivum. Libertini enim tribum habebant, Esquilinam, aut quamcunque urbanam, in quâ censebantur. Tanti apud Romanos Gracchi fuerunt, ut non statuas tantùm mortuis iis erexerint, sed & hominem sinè tribu, sinè nomine, pro Tribuno plebi agnoverint. 10 Supposito. 11 Domum, genus. 12 Inserebat, immiscebat. 13 Ferendis ad populum: rogandus enim erat populus, utrùm vellet eam legem, & juberet. 14 Summo studio ursit Appulejus. 15 Se legi Saturnini consentire. 16 Recusantibus. 17 Id est, pœnam exilii irrogaturum; siquidem earum rerum usu privati, quæ maximè ad vitam sustentandam sunt necessariæ, abire ab urbe cogebantur.

& igni

& igni interdicturum se minaretur. 1 Unus
tamen extitit, qui mallet exilium. Igitur
3 post Metelli 2 fugam 3 omni nobilitate per-
culsâ, cùm jam tertium annum dominare-
tur, eò vesaniæ progressus est, ut 4 con-
sularia quoque comitia 5 novâ cæde turba-
ret. Quippe ut 6 satellitem furoris sui
4 7 Glauciam Consulem 8 faceret, Cajum
Memmium 9 competitorem 10 interfici jus-
sit: & in eo tumultu *Regem* ex satellitibus
suis se appellatum, lætus accepit. Tum ve-
5 rò jam 11 conspiratione Senatus, ipso quo-
que jam Mario Consule, quia tueri non po-
terat, adverso; 12 directæ in foro acies:
6 expulsus indè, 13 Capitolium invasit. Sed
cùm, 14 abruptus 15 fistulis, obsideretur, Se-
natuique per legatos 16 pœnitentiæ fidem
faceret, 17 ab arce 18 degressus, cum 19 du-
cibus factionis receptus in 20 curiam est.
Ibi eum, factâ irruptione, populus 21 fu-
7 stibus saxisque coopertum in ipsâ quoque
morte laceravit.

1 Hic fuit Metellus Numidicus. Vide Cic. pro Sextio cap. 16. Val. Max. 3, 8, 4. 2 Exilium. Sic Tacitus & Justin. Hinc Ovidio Trist. 2, 193. *fugare* est in exilium mittere. 3 Omnibus nobilibus attonitis, consternatis. 4 Conventus populi, quibus consules creabantur. 5 Alia præter eam, quam jam commiserat. 6 Ministrum. Ita enim per irrisum vocantur plerumque alienæ potentiæ ministri.

7 Prætorem urbanum, suæque factionis studiosissimum. 8 Crearet. 9 Consulatus. 10 Quia eum actionibus suis adversari judicabat. 11 Consensu, conjunctione: nam in bonam partem hic sumitur. 12 Instructæ, ordinatæ. 13 Notandum autem, solenne fuisse hoc refugium seditiosis & tumultuantibus. Exempla apud Liv. 3, 15, 7. Florum nostrum suprà, 3, 14, 7. Tac. 3, 69, 7. 14 Incisis. 15 Per quas aqua deducitur fusa: sic dictæ, quod *Fistulæ* & tibiæ similes sint. *Fistulæ* item à Medicis appellantur ulcera manantia. 16 Efficeret ut Senatus crederet, Saturninum factorum suorum pœnitere 17 A Capitolio. 18 Deorsùm gressus. Nam particula *de* in compositionibus ferè denotat motum ad inferiorem locum. 19 Auctoribus, concitoribus. 20 Hostiliam. 21 Locus insignis de levitate vulgi, quos modò provexerat summo conatu, rursùs destruentis. Quam mobilitatem sale Satyrico multum perfricat Juvenalis Sat. 10, 65. ubi de Sejano verba facit: *Pone domi lauros, duc in Capitolia magnum Ornatumque bovem: Sejanus ducitur unco Spectandus; gaudent omnes.* Et mox v. 72. *sed quid turba tremens? sequitur fortunam semper, & odit Damnatos. Idem populus, si Norscia Tusco Favisset, si oppressa foret secura senectus Principis, hac ipsa Sejanum diceret hora Augustum.*

CAP. XVII.

1 *Drusiana seditio.*

POstremò Livius Drusus non tribuna- 1
tus modò viribus; sed ipsius etiam
Senatus auctoritate, totiusque Italiæ con-
sensu, 2 easdem leges 3 asserere conatus, 2
dum aliud 4 captat ex alio, tantum 5 con-
flavit incendium, ut ne prima illius flam-
ma posset sustineri: & subitâ morte 6 corre-
ptus, 7 hæreditarium in posteros suos bel-
lum 8 propagaret. 9 Judiciaria lege Grac- 3
chi diviserant populum Romanum, &
10 bicipitem ex una fecerant civitatem:
Equites Romani, tanta potestate subnixi,
ut qui 10 fata fortunasque 11 principum
haberent in 12 manu, 13 interceptis vecti-
galibus, 14 peculabantur 15 suo jure Rempu-
blicam; Senatus 16 exilio Metelli, 17 da-
mnatione Rutilii debilitatus, omne decus
majestatis amiserat. In hoc statu rerum 4
18 pares opibus, animis, dignitate, (undè
& nata Livio Druso æmulatio accesserat)
19 equitem Servilius Cæpio, Senatum Li-
vius Drusus 20 asserere. Signa, & aquilæ, 5
& vexilla aderant: cæterum sic urbe in una,
quasi in binis castris dissidebatur. Prior Cæ-

1 Scribunt hoc idem Ep. Liv. 70, & 71. Val. Max. 9, 5, 2.
2 Gracchanas.
3 Defendere, vindicare.
4 Venatur, petit.
5 Confecit, excitavit bellum.
6 Captus.
7 Hæreditate relictum. Nam *bellum hæreditarium* dicitur quod à vivente conflatum, post mortem ejus, velut hæreditate relictum, geritur.
8 Transmitteret.
9 Duo capita habentem. Nam plebe à Senatu separatâ, gemina quædam civitatis facies apparet. Hinc Varro quoque ejusmodi civitatem *bicipitem* appellavit. *Diductam civitatem* nominat Tac. H. 4. 17. 4.
10 Fortunam illam, quæ fati decreto destinata est. 11 Primorum cujusque civitatis. 12 Potestate. 13 Ad se translatis. Vide suprà 3, 12, 13. 14 Furabantur ea, quæ ad remp. pertinent. 15 Hoc est, concessâ legibus potestate ad peculatum abutebantur. 16 De quo suprà 3, 16, 3. 17 Vide Val. Max 6, 4, 4. 18 Æquales. Justin. 16, 3, 1. *Inter pares assiduum discordiæ malum* & 13 2 3. *Inter ipsos verò æqualitas discordiam augebat.* Nam cùm idem competunt, illud Senecæ valet de Irâ, 1, 34. *Quod vinculum amoris esse debebat, seditionis atque odii causa est, IDEM VELLE.* 19 Equites. 20 Liberare, vindicare. Sic *assertores* dicuntur Suet. Cæs. cap. 80. liberatores populi, vindices libertatis.

pio, in Senatum impetu 1 facto, 2 reos ambitus Scaurum & Philippum, 3 principes nobilitatis 4 elegit. His motibus ut resiste-
6 ret Drusus, plebem ad se Gracchanis legibus, eisdem socios ad plebem spe civitatis 5 erexit. Extat vox ipsius, *Nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi si quis aut cænum dividere vellet, aut cælum.* Aderat promulgandi dies; cum subitò tanta 6 vis homi-
7 num undique apparuit, ut hostium adventu obsessa civitas videretur. Ausus tamen 7 obrogare de legibus Consul Philippus: sed
8 apprehensum faucibus 8 viator non antè dimisit, quàm sanguis in ora & oculos redundaret. Sic per vim 9 latæ, 10 jussæque leges: sed pretium 11 rogationis statim socii
9 flagitavêre, cum interim 12 imparem Drusum, 13 ægrumque rerum temerè 14 motarum, 15 matura, 16 ut in tali discrimine, mors 17 abstulit: 18 nec ideò 18 minus socii promissa Drusi à populo Romano reposcere armis desierunt.

1 Datò, id est, cùm irrupisset. 2 Utpote qui honores & magistratus illicitis mediis, ut pecunia, aliisque lenociniis affectassent: quod crimen apud Romanos variis legibus coërcitum est. 3 Primores nobilium. 4 Al. *ejecit.* 5 Id est, plebem sibi Gracchanis legibus, eisdem socios plebi spe civitatis faventes reddidit. Pro *erexit*, quidam legunt *traxit*. 6 Multitudo hominum. 7 Intercedere rogationi. Sic supra 3, 15, 4 obrogare *auso legibus suis Minucio tribuno.* 8 Publicus minister. Dissentit expressè à Val. Max. 9 5 2. qui *obtorta gula, & quidem non per viatorem sed per clientem suum* hoc factum dicit. *Viatores* olim dicti sunt, qui ex agris in curiam Senatores accersebant. 9 Rogatæ, promulgatæ. 10 Ratæ habitæ, factæ. Notandum autem, *ferre* pertinere ad magistratus; *jubere* ad populum. 11 Legis. 12 Non sufficientem cœptis. 13 Sic *ager consilii*. Sal. H 4, 3, 17. *Ægra animi.* Liv. 1, 58, 6. 14 Turbatarum. 15 Opportuna. 16 Respectu talis periculi. 17 Exemit, subduxit. In atrio domus suæ incerto percussore, quem tamen *C. Varium* Cic. de Nat. Deor. 3, 33 nominat, occisus inventus est. 18 Ideò tantum. Nam duæ negationes non semper negant. Vide Nonium in *Duæ negationes.*

CAP. XVIII.

1 *Bellum Sociale.*

1 2 SOciale bellum vocetur licet; ut 3 extenuemus invidiam: si verum tamen

1 Bellum sociale scribunt Ep. Liv. 71, & seqq. Val. Max. 8, 6, 4. Eutrop. 5, 1. Plin. 33, 1. 3 Minorem faciamus, quàm revera sit.

2 Quia cum Italicis, sociis populi Romani, gestum est.

volu-

volumus, illud civile bellum fuit: quippe
cum populus Romanus Etruscos, Latinos,
Sabinosque miscuerit, & 1 unum ex o-
mnibus sanguinem ducat; 2 corpus fecit ex
membris, & ex omnibus unus est. Nec mi- 2
nore flagitio socii intra Italiam, quam intra
urbem cives 3 rebellabant. Itaque cùm jus 3
civitatis, quam viribus auxerant, socii ju-
stissime postularent, ad quam spem eos cu-
pidine dominationis Drusus 4 erexerat;
postquam ille 5 domestico scelere oppressus 4
est, eadem 6 fax, quæ illum cremavit, so-
cios in arma & oppugnationem Urbis 7 ac-
cendit. 8 Quid hac clade tristius? quid ca- 5
lamitosius? cum omne Latium, atque Pi-
cenum, Etruria omnis, atque Campania,
postremò Italia contrà 9 matrem ac 10 pa-
rentem suam 11 Urbem 12 consurgerent:
cùm 13 omne robur 14 fortissimorum fi- 6
delissimorumq; sociorum 15 sub suis quosq;
signis haberent 16 municipalia illa prodi-
gia: Popedius 17 Marsos, & Latinos Afra-
nius; Umbros totus Senatus, & Consules;
Samnium Lucaniamque Telesinus: cum
Regum & gentium arbiter populus ipsum
se regere non posset, ut victrix Asiæ Europæ-

1 Eandem ex omnibus originem trahat, id est, ejusdem originis sive generis sit. 2 Collectionem sive totum. Sic suprà 1, 1, 9 Romulus *ex variis quasi elementis congregavit corpus unum.* 3 Repugnabant, bellum instaurabant. 4 Animaverat. 5 Civili. 6 Causa & initium motus, incendium. Hoc loco *fax* & propria significatione & translata sumitur: sicut infrà 3, 23, 1. Fax *illius motus ab ipso Syllæ rego exarsit.* Ita Catilina *ex rogo filii maritalem facem accendit.* Valer. 9. 1, 9. 7 Incitavit. 8 Plin. 2, 82. *Bellum sociale, quod haud scio, an funestius ipsi Italiæ fuerit, quàm civilia.* 9 Hoc ad Colonias pertinet. 10 Propinquam, consanguineam. Hoc ad reliquas urbes nationesque pertinet. Hoc sensu *parentes* hodièque pro consanguineis efferuntur: quod ostendit exemplum Curtii 6, 10, 30. 11 Romam. 12 Bellum capesserent: cujus contrarium est *sedêre*, id est, otiosum esse, quiescere. 13 Omnes fortissimi. 14 Sæpiùs ita conjunctim hæc reperias apud scriptores: ut apud Liv. 31. 9. 3. Fortis fidelisque *opera*. Liv. 28, 9, 13. 40. 46, 47. *satis constat servos* (Ciceronis periclitantis) fortiter fideliterque *paratos fuisse ad dimicandum.* 15 Sensus est, illa municipalia prodigia socios adversus Romanos duxisse *sub suis quosque signis.* 16 Municipes illi summe scelerati, duces Italici belli ex m:nicipiis oriundi, id est, quibus cum suffragii latione civitas est data, hoc est, quibus honores dare & petere licebat. 17 Fortissimum populum.

que

8 que à 1 Corfinio Roma peteretur. Pri-
mum fuit belli 2 in Albano monte consi-
lium, ut festo die 3 Latinarum Julius Cæ-
sar, & Martius Philippus Consules, inter
9 sacra & aras 4 immolarentur. Postquam id
nefas proditione 5 discussum est, 6 Asculo
furor omnis erupit, in ipsâ quidem ludo-
rum frequentiâ trucidatis, qui tùm ade-
rant ab Urbe, 8 legatis: hoc fuit impii bel-
10 li 9 sacramento. Indè jam passim ab omni
parte Italiæ, duce & auctore belli discur-
sante Popedio, diversa per populos & urbes
11 10 signa cecinere. Nec Annibalis, nec Pyr-
rhi fuit tanta vastatio. Ecce Ocriculum, ec-
ce 11 Grumentum, ecce Fesulæ, ecce Car-
seoli, Reate, Nuceria, & Picentia; cædi-
12 bus, ferro & igne vastantur. Fusæ Rutilii
copiæ, fusæ Cæpionis. Nam ipse Julius Cæ-
sar, exercitu amisso, cum in Urbem cruen-
tus referretur, miserabili funere mediam
13 etiam Urbem 12 perviam fecit. Sed magna
populi Romani fortuna, 13 & semper in
malis major, totis denuò viribus 14 insur-
rexit: aggressique singuli populos; Cato
discutit 15 Etruscos; Gabinius Marsos;
Carbo Lucanos; 16 Sylla Samnites. Strabo

1 Urbe Peligna, quam communi consilio muniverant Itali, *Italicamque* vocaverant. 2 Ubi fieri solebat Jovi Latiali feriis Latinis. Consules die initi magistratus, Jovis Opt. Maximi templum adibant, Latinas indicebant, ad diem condictam ferias celebrabant, Jovi Latiali sacrum selenne in monte Albano faciebant. 3 Scilicet *feriarum*. 4 Ut victima mactarentur. Eosdem conceptus habuit. Val. Max. 9. 7, de Q. Pompeii cos. nece; *sacrificare incipientem adorti, inmodum bestiæ mactaverunt*. 5 Oppressum & impeditum. Sic *Discussi hostis*, suprà 1, 18, 13. *Discutio* enim per similitudinem ponitur pro impedio, removeo. Cic. Discussa *est caligo*, quam paulò ante dixit. *Discutio* propriè est in diversas partes rejicio, dispello. Aliquando est variis modis examino, investigo. Cic. 4. Acad. *Oportet igitur non esse armatos, ut occurrere possimus interrogationibus eorum, captionesque* discutere. Undè *discussum* dicitur, quod est examinatum aut judicatum. 6 Oppido Piseni. Initium autem belli à Picentibus ortum est in Ep. Liv. 72. 7 Spectaculorum. 8 Id est, illis, qui pro consulibus, aut prætoribus erant. 9 Necessitas, quâ ad bellum gerendum adigebantur. 10 Id est, cantu tubarum aut cornuum signa erecta sunt. Unaquæque enim legio tubicines, & buccinatores habebat. Vide suprà 2, 6, 60. 11 Picentinorum oppidum. 12 Al. *pervadesfecit*. 13 Vide suprà 2, 2, 22. 14 Consurrexit. 15 Etruscorum animos, dum moliuntur bellum, à Senatu Romano in amicitiam civitatis donatione fuisse præoccupatos alii scribunt. 16 Idem Valer. Max. 1, 6, 4. Cic. de Divin. 1, 33.

vero Pompejus omnia flammis ferroque populatis: non prius 1 finem cædium fecit, quàm Asculi eversione, manibus tot exercituum consularium, direptarumque urbium Diis, litaretur.

1 Desiit cædere. 2 Hoc enim maximè necessarium credebant, hostium eversione satisfacere Manibus suorum.

CAP. XIX.

1 *Bellum Servile.*

1 Servile bellum, quod in Sicilia gestum est, scribunt Ep. Liv. 56. Plut. Crasso c. 18. Eutrop. 4, 3.
2 Eadem indignatio Senecæ l. 1. de Clem. cap. 9. ubi de iis, qui Augusto insidiati sunt: *Taceam alios*, inquit, *quos tantum ausos pudet.* Sed præcipua hujus indignationis causa est, quòd servorum esset pessima conditio, ita ut vix hominum numero haberentur.

UTcunque, etsi cum sociis, (nefas!) 1
cum liberis tamen, & ingenuis dimicatum est : 2 quis æquo animo ferat in
principe gentium populo bella servorum?
Primum 3 Servile bellum inter initia Urbis 2
Herdonio Sabino duce in ipsâ Urbe tentatum est : cùm occupatâ tribuniciis seditionibus civitate, Capitolium obsessum est, & à Consule captum : sed hic 4 tumultus magis fuit, quàm bellum. Mox imperio 5 per diversa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multò cruentiùs servili, quam Punico bello, esse, vastatam? 6 Terra frugum 3
ferax, & quodammodo 7 suburbana provincia, 8 latifundiis civium 9 Romanorum tenebatur. Hîc ad cultum agri, frequentia 10 ergastula, 11 catenatique cultores, ma-

3 De quo Liv. 3, 15, 7. 4 Tumultus erat, cum ex subito, & vicino plerumque bello summa oriebatur perturbatio. Ideò tunc indicto Senatus decreto justitio saga sumebantur. Nec enim Juri dicendo vacare se debere prudenter existimarunt, cum securos fortè cives aut mitiora sperantes præsentis ac magni periculi suo ipsi exemplo admonere debebant, & leges frustrà exerceri ostendere, ni immanens iis pernicies armis omnium averteretur. Nec id sufficiebat, etiam delectus isto tempore & in Urbe & Italia habebatur promiscuè, nec ullum excusabat vacatio. 5 Per diversas terras. 6 Quo respectu *benignissimam urbis nutricem Siciliam* nominat Val. Max. 7, 6, 1. Infrà 4, 2, 22. *annonæ pignus*. Plura de ejus fertilitate Claud. de raptu Proserp. lib. 1. Lucret. lib. 1. Sil. 14, 23. 7 Quæ proxima est omnium provinciarum & propemodùm in conspectu Urbis. 8 Magnis & amplis fundis. 9 Al. *lautiorum*. 10 Loca sive carceres, in quibus servi ad labores compellebantur. 11 Serci ergastularii.

teriam

4 teriam bello præbuêre. Syrus quidã nomine Eunus (magnitudo cladium facit, ut meminerimus) 1 fanatico furore ſimulato, 2 dum Syriæ Deæ 3 comas jactat, ad liberta-
5 tem & arma ſervos, quaſi numinum 4 imperio concitavit; idque ut divinitus fieri probaret, in ore abdita nuce, quam ſulphure & igne 5 ſtipaverat, leniter inſpirans flammam
6 inter verba fundebat. Hoc 6 miraculum primum duo millia ex obviis; mox 7 jure belli 8 refractis ergaſtulis, ſexaginta amplius millium 9 fecit exercitum: 10 regiiſque, ne quid malis deſſet, decoratus inſignibus, caſtella, oppida, vicos, miſerabili direptione
7 vaſtavit. Quin illud quoque, (11 ultimum belli dedecus) capta ſunt caſtra Prætorum; nec nominare ipſos pudebit, caſtra Manilii, Lentuli, Piſonis, Hypſæi. Itaque qui per 12 fugitivarios 13 diſtrahi debuiſſent, prætorios duces, profugos prœlio, ipſi ſeque-
8 bantur. Tandem 14 Perperna Imperatore ſupplicium de eis ſumptum eſt. Hic enim victos, & apud 15 Ennam 16 noviſſimè obſeſſos, cum fame quaſi peſtilentia 17 conſumpſiſſet, reliquias latronum compedibus & catenis religavit, 18 crucibuſque punivit: fuitque de ſervis 19 oratione conten-

1 Inſano. *Fanatici* autem dicti ſunt, quòd in *fanis*, id eſt, in templis ſacerdotes oraculum edituri, hujuſmodi furore corripiebantur.
2 *Nihil in ſpeciem fallacius, quàm pravam religionem eſſe, ubi Deorum nomen prætenditur ſceleribus*, ait Liv. l. 39.
3 Al. *ceremonias*. Al. *comos*. *Comus* enim eſt ſaltationis genus, quod tibiâ & fiſtulâ in comeſſationibus, cujuſmodi erant Syriæ iſtius Deæ, paſſim agitabatur.
4 Juſſu.
5 Condenſaverat, claudendo coarctaverat.
6 Al. *miraculo*: ut ſequentia, *fecit exercitum*, referantur ad Eunum.

7 Al. *more belli*: quod enim jus belli ſervis? 8 Ruptis. 9 Comparavit. 10 Diadematibus. Inſuper mutato nomine, *Antiochum* ſe vocavit, alios ſervos ſubditos *Syros*. 11 Extremum. 12 Græci eleganter φυγαδοθήρας vocant. 13 Diverſè trahi, divelli, disjungi. 14 Al. *P. Rupilio*. Hic enim cum fugitivis debellavit, ac bello confecto provinciam ordinavit. 15 Siciliæ civitatem. 16 Ad extremam. 17 Senſim abſumpſiſſet, & attriviſſet. 18 Servili ſupplicio. 19 Minoris triumphi genus eſt, quod concedebatur Imperatoribus *cùm aut bella non ritè indicta neque cum juſto hoſte geſta eſſent, aut hoſtium nomen humile & non idoneum eſt, ut ſervorum piratarumque: aut deditione repentè factâ, in pulvere (ut dici ſolet) incruentaque victoria evenit*. Ovans nec curru vectus, nec trabeâ, nec togâ pictâ indutus, pedibus urbem exercitu præeunte ingreditur. *Ovationem* Plutarch. ab *ove*, quam immolabant ovantes, ut triumphantes in Capitolio Taurum, dictam contendit.

tus, ne 1 dignitatem triumphi 2 ſervili in-
ſcriptione violaret. Vix dum 3 reſpiraverat 9
inſula, cum ſtatim 4 à ſervis, & à Syro redi-
tur ad 5 Cilicem Athenio paſtor, interfecto
domino, 6 familiam ergaſtulo liberatam
7 ſub ſignis ordinat. Ipſe veſte purpurea, 10
argenteoque 8 baculo, & 9 regium in mo-
rem fronte redimita, non minorem, quam
10 ille fanaticus prior, 11 conflat exerci-
tum: acriuſque multò, quaſi & illum vin-
dicaret, vicos, caſtella, oppida diripiens, in
dominos, in 12 ſervos infeſtius, quaſi in
transfugas, ſæviebat. Ab hoc quoque Præ- 11
torii exercitus cæſi; capta Servilii caſtra,
capta Luculli. Sed Aquilius Perpernæ uſus
exemplo, interclusum hoſtem commeati-
bus ad extrema compulit: communitaſque
copias armis, fame facilè delevit, dedidiſ-
ſentque ſe, 13 niſi ſuppliciorum metu vo-
luntariam mortem prætuliſſent. Ac ne de 12
duce quidem ſupplicium 14 exigi potuit,
quamvis in manus venerit: quippe dum
circa 15 deprehendendum eum multitudo
contendit, 16 inter rixantium manus præ-
da lacerata eſt.

1 Decus. 2 Hoc eſt, ſi ita inſcribatur; *Triumphus de ſervis*. 3 Receperat ſpiritum. 4 Al. *ſervi*. 5 *Cilix* gentile eſt, qui è Cilicia ortus eſt. 6 Servos. 7 Per ſigna componit. 8 Sceptro geſtamine regio. 9 Diademate revincta. *Diadema* enim erat faſcia candida, qua frontem circumligabant. Hinc illud Favonii in Pompejum apud Val. Max. 6, 2, 7. *Non refert, inquit, qua in parte corporis ſit diadema. Exigui panni cavillatione regias ejus vires exprobrans*.

10 Eunus. 11 Conficit, excitat. 12 Nempe quod communem cauſam proderent. 13 Uti multos *in ſumma pericula miſit Venturi timor ipſe mali*. Quam vecordiam his verbis inſequitur M. Brutus in quadam ad Atticum epiſtola: *O magnam ſtultitiam timoris, id ipſum, quod verearis, ita caveri, ut, cum vitare fortaſſè potueris, ultro accerſas & attrahas*. 14 Sumi. 15 Capiendum, prehendendum. 16 Sic infra 3, 21, 26. *Bebius inter manus laceratus eſt*.

CAP. XX.

1 *Bellum Spartacium.*

1 ENimverò servilium armorum dedecus feras: nam & ipsi per fortunam in omnia obnoxii, tamen 2 quasi secundum hominum genus sunt; & 3 in bona liberta-
2 tis nostræ adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem, nescio: quippe cùm servi militaverint, 4 gladiatores imperaverint: illi infimæ sortis homines: 5 hi pessimam auxêre ludibrio
3 calamitatem. Spartacus, 6 Crixus, Oenomaus, 7 effracto Lentuli ludo, cum tigrinta haud ampliùs ejusdem fortunæ 8 viris eruperunt Capuâ; servisque ad vexillum vocatus, cùm statim decem ampliùs millia coïssent hominum, 9 non modò effugisse contenti, jam 10 vindicare volebant. Pri-
4 ma velut harena viris mons Vesuvius placuit. Ibi cum obsiderentur à 11 Clodio Glabro, per 12 fauces cavi montis 13 vitigineis delapsi vinculis, ad imas ejus descen-

1 De bello contra Spartacum gesto scribunt Ep. Liv. 95. Eutrop. 6, 2. Plut. in Crasso. Claud. de bello Get. 155. Lucan. 2, 554.

2 Quasi verò servitùs differentiam quandam specificam inter liberos & servos constituat, ita ut ille *homines* sint, hi *quasi homines*. Sic illi. apud Juv. 6, 221. *O demens, ita servus homo est?* Homines autem eos esse, parumque discriminis inter eos & dominos, ostendit Sen Ep. 47.

3 Per manumissionem, quasi adoptionem, libertatem consequuntur

4 *Gladiatores* servi erant, qui in ludo suo à Lanistis pugnandi artem edocebantur, ut, cùm munus gladiatorium à magistratu ipsi populo ad voluptatem præberetur, tunc illi à muneratoribus redemti in arenâ depugnarent, eâ quidem necessitate, ut vel adversarium victum conficerent, vel ipsi conficerentur, idque toties, donec vel ætate emeriti, vel sæpiùs victores libertate & missione digni haberentur, & rude à prætore donarentur; qua accepta ab omni depugnandi necessitate liberabantur. 5 Al. *hi pessimæ nam, &c. & auxêre ludibrio calamitatem.* Cùm enim calamitosissimum sit servire, miserius adhùc est gladiatorem esse: cujus vita, vilisque sanguis, ludicris & spectaculis impenditur. 6 Gladiator. 7 Lentulus quidam Barbatus magnam gladiatorum familiam Capuæ alebat, qui quodam Spartaco Thrace persuasi, ut pro suâ potius libertate, quam pro spectatorum voluptate, dimicarent, effracta custodia & armis, quæ viatoribus obviis eripuerant, instructi, Vesuvium montem occuparunt. 8 Gladiatoribus. 9 Hæc enim est *series cupiditatum: altera ex alterius sinu nascitur*, ut loquitur Sen. Ep. 9 Sed hoc cogitabat imprimis iste Spartacus, scelus scelere majori propugnandum esse & obtegendum. 10 Al. *vindicari.* 11 In Ep. Liv. 95. *Claudius Pulcher* est. 12 Angustias. 13. Vimineis, quæ ex vite fiunt.

dêre

dère radices:& exitu 1 invio,nihil tale opi-
nantis ducis subito impetu castra 2rapuêre:
indè alia castra. DeincepsCoram,totamque 5
pervagantur Campaniam : nec villarum at-
que vicorum vastatione contenti, Nolam,
atque Nuceriam,3Thuriosatque Metapon-
tū terribili strage populantur. Affluentibus
in diem copiis,cùm jam esset 4 justusexer- 6
citus;è viminibus pecudumquè5tegumen-
tis 6 inconditos sibi clypeos : è ferro erga-
stulorum7 recocto,gladios ac tela fecerunt.
Ac ne quod decus 8 justo deesset exercitui, 7
domitis obviis gregibus, paratur equitatus:
captaque de Prætoribus insignia & fasces ad
ducem detulêre. Nec abnuit ille de 9 sti-
pendiario Thrace miles, de milite desertor, 8
indè latro,deinde in honore virium gladia-
tor : 10 qui defunctorum quoque prœlio 9
ducum funera imperatoriis celebravit exe-
quiis, captivosque circa 11 rogum jussit ar-
mis depugnare : 12 quasi planè expiaturus
omne præteritum dedecus, si 13 de gladia-
tore 14munerator fuisset.15 Indè jam con- 10
sulares quoque aggressus,in ApenninoLen-
tuli exercitum percecîdit : apud Mutinam
16CajiCassii castra17delevit.Quibus elatus 11
victoriis,de invadendâ urbeRomanâ(quod
satis est turpitudini nostræ)deliberavit.Tan- 12
dem etiam totis imperii viribus contra 18
mirmillonem 19 consurgitur: pudorem-

1 Al. *non uno*
2 Occuparunt, corripuerunt.
3 *Thurii* urbs Locrorum in sinu Tarentino ad Sibarim fluvium.
4 Plenus.
5 Coriis.
6 Impolitos.
7 Iterùm igni immisso, & ad alios usus formato.
8 Pleno.
9 Auctorato gladiatoler. Similis crimax suprà de Viriato. 2, 17, 15.
10 Al. *quin.*
11 Crixi, Spartaci socii. Est autem *rogus* strues lignorum ad cremada corpora.
12 Credebant enim Romani, si sanguinem effudissent, ad umbrarum expiationem pertinere.
13 Ex gladiatore, cùm priùs gladiator fuisset. Sic De serritute Romani 2, 6, 31.
14 Qui munera sive ludos gladiatorios populo, emptis à Lanistâ gladiatoribus suo sumptu, exhibet. 15 Nimirùm ut Just. 1, 18 loquitur : *Proxima quaque victoria instrumentum sequentis est.* 16 Galliæ Cisalpinæ prætoris. 17 Spartacus. 18 Species pro genere. Nec enim mirmillo fuit ille Spartacus. *Thrax* genere, sicâ armatus, propria Thracibus armatura. *Mirmillones* & *Retiarii* gladiatores erant, qui inter se in arenâ committebantur, & certare solebant, donec aut occideretur alter, aut se victum fateretur. Retiarius pugnabat adversus *Mirmillonem*: dictus à *reti*, quod sub scuto gerebat ut Mirmillonem involveret atque implicaret. Mirmillo autem piscem in galea habebat, quam Retiarius capere enitebatur, dictitans subindè: *Non te peto, piscem peto, quid me fugis Galle?* Nam *Mirmillonium* genus est armaturæ Gallicæ : ideò & Galli *Mirmillones* sunt appellati. 19 Prœlium capessitur.

que

que Romanum Licinius Craſſus 1 aſſeruit:
à quo pulſi fugatique (2 pudet dicere) ho-
ſtes, in extrema Italiæ refugerunt. Ibi cir-
13 ca Bruttium angulum occluſi, cum fugam
in Siciliam pararent, neque navigia 3 ſup-
peterent, rateſque ex cratibus, & dolia
connexa virgultis in rapidiſſimo freto fru-
ſtrà experirentur; tandem 4 eruptione fa-
14 ɛta, 5 dignam viris obière mortem: & quod
ſub gladiatore duce 6 opportuit, 7 ſine miſ-
ſione pugnatum eſt. Spartacus ipſe in pri-
mo agmine fortiſſimè dimicans, 8 quaſi
Imperator occiſus eſt.

1 Defendit, vindicavit, liberavit.
2 Hæc vox (ut ſuprà 1, 11, 6. diximus) in oratione ſuſpendit vocem ſenſumve turpem, aut ominoſum.
3 Adeſſent.
4 Cùm erupiſſent.
5 Quæ ſtrenuè pugnantibus obvenit. Eadem appellatur *pulcherrima* infrà 4, 1, 13.

Hoc ipſum ſuis inculcavit Catilina apud Sal. *Cavete ne inulti animam amittatis, neu capti potius ſicuti pecora trucidemini.* 6 Æquum fuit. 7 Hoc eſt, ad necem uſque. Ita Sen. de Irâ 1 16. 14. *C. Cæſar ad pugnam vocavit Jovem, & quidem* ſinè miſſione. *Miſſio* enim erat gratia deſerendi pugnam, quæ dabatur quandoque victis gladiatoribus; cùm autem placeret, ut eò uſque pugnaretur, quoad alteruter occumberet, dicebatur pugna *ſine miſſione.* Hujuſmodi *miſſionum* in re militari multa ſunt genera. Eſt enim *miſſio honeſta*, quæ emeritis ſtipendiis ab Imperatore indulgetur. Eſt *Cauſaria*, quâ quis propter valetudines à laboribus militiæ ſolvitur. Undè *Cauſarii milites* à Livio dicuntur. Eſt & *ignominoſa*, cùm quis propter delictum ſacramento ſolvitur. Denique eſt & *miſſio gratioſa*, quæ per ambitionem & gratiam impetrata eſt. 8 Simile eſt ſuprà 2, 14, 9. de Pſeudophilippo; *ut de eo pop. Rom. quaſi de vero Rege triumpharet.*

CAP. XXI.

1 *Bellum civile Marianum.*

1 HOc 2 deerat unum populi Romani
malis, jam ut ipſe intra ſe 3 parrici-
diale 4 bellum domi ſtringeret; & in urbe
media ac foro, quaſi harena, cives cũ civi-
bus ſuis, 5 gladiatorio more concurrerent.
2 Æquiore animo utcumq; ferrem, ſi plebeji

1 Hoc bellum ſcribunt Epit. Liv. 77. & ſeqq. Plutarch. in vitis Marii & Syllæ. Eutrop. lib. 5. Val. Max. 1, 5, 5, 2, 3 1, 6, 8. 2. 6. 9. 4. 9, 2, 2. Lucan. 2, 67.

2 Aberat. 3 Civile, quia contra patriam communem parentem: etiam quia inter ipſam belli moram, multa parricidia perpetrantur. 4 Al. *telum* aut *ferrum*: hoc enim *ſtringendi* verbo meliùs convenit. 5 Ut ſolent gladiatores.

duces;

duces; aut si nobiles, mali saltem, 1 ducatum
sceleri præbuissent: 2 cùm vero, prò facinus,
qui viri! qui imperatores! decora & orna-
menta sæculi sui Marius, & Sylla, pessimo
facinori suam etiam dignitatē præbuerunt. 3
Tribus, ut sic dixerim, sideribus agitatum
est: primo & levi, & modico, tumultu 3 ma-
gis, quàm bello, intra ipsos 4 armorum du-
ces 5 subsistente sævitiâ: mox atrociùs, & 4
cruentius, per totius viscera Senatus gras-
sante victoriâ: ultimum non 6 civicam mo- 5
dò, sed hostilem quoque 6 rabiem 7 super-
gressum est; cum armorum furor totius Ita-
liæ viribus niteretur, eousque odiis sævien-
tibus, donec 8 deessent, qui occiderentur. 6
Initium & causa belli, 9 inexplebilis hono-
rum Marii 10 fames, dum decretam Syllæ
provinciam 11 Sulpicia lege 12 sollicitat. Sed
impatiens injuriæ statim Sylla legiones
13 circumegit: 14 dilatoque Mithridate, Es-
quilina, Collinâque porta geminum 15 ag-
men Urbi 16 infudit. Undè cum 17 consul- 7
tò Sulpicius, & Albinovanus objecissent ca-
tervas, 18 sudesq; & saxa undique à mœni-
bus ac tela jacerentur; ipse quoque jacula-
tus incendio viam fecit, arcemque Capito-
lii, quæ Pœnos quoq;, Gallos etiam Seno-
nes evaserat, quasi captivam victor insedit.
Tum ex 19 consulto Senatus adversariis ho- 8
stibus judicatis, in præsentem Tribunum,
aliosque 20 diversæ factionis, jure sævitum
est. Marium servilis fuga 21 exemit; 22 imò

1 Duces sceleri se præstitissent duces sceleri fuissent.
2 Al. *jam*.
3 Al. *majore*. Cum hac autem periodo confer, quæ scribuntur infrà 4,2,2, & 3.
4 Bellorum Ut suprà 3,12.9. & infrà 4,2,3.
5 Consistente, pedem figente.
6 Bella civilia. Ita Horat. Od. 3 24. *&* rabiem *tollere* civicam.
7 Superavit.
8 Abessent, non essent.
9 Insatiabilis.
10 Cupiditas.
11 Quam P. Sulpicius tribunus pl. tulerat.
12 Hoc agit, ut sibi decernatur.
13 Reduxit: alibi *convertere signa* appellat.
14 Represso, submoto.
15 Exercitum.
19 Immisit.
17 Deditâ operâ, de industriâ. Plaut. Consultò *factum est*.
18 Tela tumultuaria, quæ Virgilius quoque conjunxisse videtur in illis, Æn. 154. *Jâmque faces* (vel *sudes*) *&* *saxa volant*. 19 Decretio. 20 Diversarum partium. 21 Eripuit, servavit. 22 Lucanus de hoc Mario 2. 85. *Non ille favore Numinis ingenti Superûm protectus ab ira Vir ferus & Romam cupienti perdere fato Sufficiens*. Non adeò in . lè. Solet enim Deus malis hominibus uti, ceu flagellis, ad castigandos eos, quibus irascitur, imò quorum salutem quærit per hujusmodi pœnas. Sic duo Vespasiani, cùm Judæam & Judæos perderent, & excinderent urbem sacram, fecerunt id quidem alio fine, gloriæ & propagandi imperii, sed errarunt. Revera lictores & satellites ultionis divinæ fuerunt in impiam gentem, & inicii Christi mortem vindicarunt in Judæâ.

for-

9 fortuna alteri bello reservavit. Cornelio Cinnâ, Cnæo Octavio Consulibus, 1 malè obrutum resurrexit 2 incendium: & quidem ab ipsorum discordia, cùm de revocandis, quos Senatus hostes judicaverat, ad
10 populum 3 referretur. Cinctâ quidem gladiis 4 concione, sed vincentibus, quibus pax & quies potior, profugus patriâ suâ Cinna confugit ad partes. Redit ab Africâ Marius, 5 clade major siquidem carcer, catenæ, fu-
11 ga, exilium, 6 horrificaverant dignitatem. Itaque ad nomen tanti viri latè 7 concurritur: 8 servitia (pro nefas!) & ergastula armantur: & facilè invenit exercitum miser
12 imperator. Itaque vi patriam reposcens, unde vi fuerat expulsus, poterat videri jure agere, nisi 9 causam suam sævitiâ corrumperet. Sed cum Diis hominibusque infestus rediret, statim primo impetu cliens & 10 alumna Urbis 11 Ostia, nefandâ strage

1 Obiter, vix: non satis. Ita malè *viva caro.* Ovid. Met. 15, 380. & Fast. 3. 102. malè *forte genus.* 2 Bellum aut clades. 3 Lex ad populum ferretur. 4 Multitudine, quæ concionantem audiebat. 5 Vide suprà 1, 16, 7. 6 Id est, admirabiliorem fecerant Marium, & quodam quasi sacro horrore & religione auxerant, reverentiamq; conciliarant, quòd, cum tot periculis appetitus esset, non potuerit extingui. *Horror* enim ad res sacras refertur, & venerationem. Virg. Æn. 1, 169. horrentique *atrum nemus imminet umbra.* Lucan. 3, 411. *Arboribus suus* horror *inest.* Hoc ipsum Virgilius expressit 4. Æn. sub persona Didonis, quam non tam nobilitas Æneæ, nec vultus & species corporis, quam ipsum infortunium commovebat, *Credo equidem, (nec vana fides) genus esse Deorum. Degeneres animos timor arguit: heu quibus ille Jactatus fatis! quæ bella exhausta canebat!* Adde Tac. An. 2, 25, 6. 7 Prœlium inchoatur, quod cursu ferè fieri solebat, ut telorum jactu anteverterent: ut apud Justin. 2, 9, 11. *Magna igitur in pugnam euntibus alacritas animorum fuit, adeò ut, cum mille passus inter duas acies essent, citato cursu ante jactum sagittarum ad hostem venerint.* Vel aliquando ut citius ad gladios, tanquam certiora gravioraque tela, devenirent: vel, quoniam procursu plurimum concitantur tela, teste Liv. 34, 38, 3. 8 Servi. Non incommodè Val. Max. 8, 6, 2. 9 Notandum est, bonam quoque comœdiam indecenter agendo corrumpi. Tac. H. 1, 83, 4. *Sæpè honestas rerum causas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur.* Ita Pompejani causæ suæ bonitatem corrupisse visi sunt Ciceroni: cujus verba sunt ad Marium lib. 7. Ep. 3. *Fuerunt in oratione ita crudeles, ut ipsam victoriam horrerem.* Idem lib. 9. Ep. 6. *Victoriam etiam illorum timebam, ad quos veneramus; crudeliter enim otiosis minabantur.* 10 Quæ alit urbem, scilicet commeatibus ex aliis regionibus eò convectis: quod tangit suprà, 1, 4, 3. *Alumnus* enim non is modo dicitur, qui alitur, sed & qui alit. Contrario sensu *alumna Urbis* est apud. Tac. 12, 11, 3. 11 Urbs in ostiis Tiberinis sita, ab Anco Martio condita, in ipso maris fluminisque confinio.

diripitur: mox in urbem quadriplici agmi- 13
ne intratur: divisêre copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hic postquam manus omnis Octavii depulsa Janiculo est; statim ad principum cædem 1 signo dato, aliquantò sævius, quàm aut in Punica, aut in Cimbrica urbe, sævitur. 2 Octavii Consulis ca- 14
put 3 pro Rostris exponitur; 4 Antonii 5 consularis in Marii ipsius 6 mensis: Cæsar, & Fimbria in penatibus domorum suarum trucidantur; Crassi pater & filius in mutuo alter alterius adspectu: Bæbium at- 15
que Numitorium per medium forum 7 unci traxêre carnificum: 8 Catulus se 16
ignis haustu ludibrio hostium 9 exemit: Merula 10 flamen Dialis in Capitolio Jovis ipsius oculos venarum cruore respersit: 11 Ancharius, ipso vidente Mario, confossus est, quia 12 fatalem illam 13 scilicet manum non porrexerat salutanti. Hæc tot Senatus 17
funera 14 intra Kalendas & Idus Januarii mensis, septima illa Marii 15 purpura 16 dedit. Quid futurum fuit, si annum 17 consularis implesset? Scipione & Norbano 18
Quinto Consulibus, tertius ille turbo 18 civilis insaniæ toto furore detonuit: quippe

1 Ineundi prœlii. Solebat enim militibus, pugnam inituris, *signum dari*, quando concurrerent.
2 Cujus necem præcessit prodigium, quod refert Valer. Max. 1, 6, 10.
3 In Rostris, ut noster loquitur 4, 6, 5. vel antè Rostra, id est, e ditum illum locum antè Curiam, undè edicta publica, & ad populum verba fiebant.
4 Hic fuit ille orator eximius, qui cunctos eloquentia sua ætate superavit, teste Cicerone, potuitque orationis suavitate Marianos milites demulcere, ac cædis inferendæ cupiditatem reprimere, nisi P. Annius, qui ejus orationi non interfuerat, post illos ingressus, illum occidisset. Cujus caput Mario inter epulas oblatum, tanta cum alacritate suscepit, manibusque pertractavit, ut planè omnibus animi insolentiam ostendere: deinde in Rostris exponi jussit. Vide Valer. Max. 9, 2, 2 Plutarch. in Mario. cap. 4. Hunc M. Antonium cum Crasso de eloquentia disputantem in Oratore suo Cicero introducit.
5 Qui consulatum gesserat. 6 Sic de Antonio Triumviro Sen. fine epist. 83. Valer. Max. 9, 5, 4. 7 Instrumenta incurva. 8 Q. Lutatius Catulus, cùm non incolumitatem, sed exilium deprecaretur, sævâ illâ Marii voce, *moriatur*, finire vitam coactus est. Vide Cic. Tusc. Quæst. 5, 19. & de Orat. 3, 3. Val. Max. 9, 12, 4. 9 Eripuit, servavit. 10 Sacerdos Jovis. 11 Accedentem se ac salutantem Marius occîdi jussit. 12 Quæ fata vitasque hominum in potestate habet. 13 Scire licet. Ironicè dictum. 14 Nam Marius decessit Idibus. Ep. Liv. 80. 15 Consulatus, quod vestes consulares purpura prætextæ essent. Marius enim primus omnium septies Consul fuit. 16 Fecit. 17 Freinshemius legit, *consulatus*. 18 Belli civilis.

cum hinc octo legiones, 1 indè quingentæ cohortes starent in armis, & indè ab Asia
19 cum victore exercitu Sylla properaret. Et sanè cùm tam ferus in Syllanos Marius fuisset, quanta sævitia opus erat, ut Sylla de Mario vindicaretur? Primùm apud Capuam sub amne Vulturno signa concurrunt: & statim Norbani fusus exercitus: statim omnes Scipionis copiæ, ostentata
20 spe pacis, oppressæ. Tùm 2 Marius juvenis, & Carbo Consules, quasi desperata victoria, ne inulti perirent, 3 in antecessum sanguine Senatus sibi 4 parentabant: obsessaque curia, sic de Senatu quasi de carce-
21 re, qui jugularentur, 5 educti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Nam Quinctus Mucius Scævola pontifex Vestales 6 amplexus aras, 7 tan-
22 tùm non eodem igne sepelitur. 8 Lamponius atque Telesinus Samnitum duces, atrociùs 9 Pyrrho & Annibale Campaniam
23 Etruriamque populantur: & sub 10 specie partium se vindicant. Apud Sacriportum, Collinamque portam debellatæ omnes hostium copiæ. Ibi Marius, hic Telesinus oppressi. Nec idem tamen cædium, qui belli, finis fuit. Stricti enim & in pace gladii, 11 animadversumque in eos, qui se sponte
24 dediderant. 12 Minus est, quòd apud Sacriportum, & apud Collinam portam septuaginta amplius millia Sylla concidit: 13 bellum erat. Quatuor millia deditorum inermium civium in 14 villa publica inter-

1 Al. *atque*. Plut. etiam in Mario cap. 51. asserit, quadringentas & quinquaginta cohortes habuisse. Porro cum legiones & cohortes opponuntur, ut hoc loco, illæ ad cives Romanos, hæc ad socios & auxiliares referuntur.
2 Marius iste filius ne Marii 7. Consulis, an nepos fuerit, incertum est. 3 Ante justum tempus 4 Justa exsolvebant.
Hujus sceleris invidiam uni Damasippo impingere videtur Vellej. 2, 26, 3. & Val. Max. 9, 2, 3.
5 Imo in ipsa curia confossi.
6 Hoc autem factum, eu præsidii causa, ut ad aras, tanquam asylum, confugerent: quemadmodum Joabus Reg. 3, 2, 28. seu ut execrarentur homicidas, & quasi à præsentibus Diis ultionem peterent. Vide Velle. 2, 22. 3. 7 Propemodum, partem abest. 8 De his suprà 3, 18: 7. 9 Eadem comparatio suprà 3, 18, 11. 10 Prætextu, obtentu. 11 Apud Tac. 11, 17, 2. *trucidare deditos sævum videbatur*. 12 Parum est. 13 Q. d. belli jure isti occidebantur: nullum erat in morte ipsorum nefas. 14 Domo amplissima in campo Martio, in quo hostium legati, quibus in Urbe hospitium non concedebatur, recipiebantur, & de publico alebantur.

fici jussit. Iste tot in pace, 1 non plures 23
sunt: quis autem illos potest 2 computare, quos in Urbe passim, quisquis voluit, occîdit? donec admonente Furfidio, *Vivere aliquos debere, ut essent, quibus imperarent*: proposita est 3 ingens illa tabula; & ex ipso Equestris ordinis 5 flore ac Senatus, duo millia electi, qui mori juberentur: 5 novi generis edictum. Piget post hæc re- 26
ferre, ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani Prætoris, atque Venuleji: Bæbium sinè ferro, ritu ferarum, 6 inter manus laniatum: Marium ducis ipsius fratrem 7 apud Catuli sepulchrum, 8 oculis, manibus, cruribusque defossis, servatum aliquandiu, ut per singula membra moreretur. 9 Positis singulorum hominum ferè 27
pœnis, 10 municipia Italiæ splendidissima, 11 sub hasta venierunt, Spoletium, Interamnium, Præneste, Florentia. Nam Sul- 28
mone, vetus oppidum socium atque amicum (facinus indignum!) nondum expugnato, ut obsides jure belli, & mox morti damnati 12 duci jubentur: sic damnatam civitatem jussit Sylla deleri.

1 Al. *num*
2 Rationem subducere, colligere.
3 Non potuit non esse magna, quæ duorum millium Rom. nomina contineret.
4 Excellentissimo.
5 Non usitati.
6 Vide supra 3, 19, 12.
7 Vide infra 4, 6.
8 Hanc crudelitatem passim memorant & detestantur, imprimis Lucan. 2, 174. cui persimilis est illa, quam in Hannonem civem suum exercuerunt Carthaginienses. Justin. 21, 4, 7.
9 Abolitis, desitis.
10 Tanquam hostilia, & bello capta; nam etiam urbes, ut cætera bello capta, vendebantur. 11 Sub auctione vendita sunt: figebatur enim hasta in auctionibus publicis. 12 Scilicet *ad supplicium*. Solemnis formula. Sen. Epist. 4. *At si forte in manus hostium incideris, victor te duci jubebit.*

CAP.

CAP. XXII.

Bellum Sertorianum.

1 1 BEllum Sertorianum quid aliud, quàm Syllanæ proſcriptionis 2 hæreditas fuit? 3 hoſtile potiùs, an 4 civile dixerim, neſcio: quippe quod uſitani
2 Cetiberique Romano geſſerint duce. Exul & 5 profugus 6 feralis illius tabulæ, vir 7 ſummæ quidem, ſed calamitoſæ virtutis, malis ſuis maria terraſque permiſcuit: 8 & jam Africæ, jam Balearibus inſulis fortunam expertus, 9 miſſuſque in Oceanum, Fortunatas inſulas penetravit: tandem Hiſpaniam 10 armavit. 11 Viro cum viris fa-
3 cilè convenit. Nec alias magis apparuit 12 Hiſpani militis vigor, quàm Romano
4 duce. Quanquam ille non contentus Hiſpania, 13 ad Mithridatum quoque Ponticoſque reſpexit, Regemque claſſe juvit
5 14 Et quid futurum fuit? ſatis tanto hoſti uno Imperatore reſiſtere 15 res Romana non potuit: additus Metello Cnæus Pom-

1 Quæ hoc capiti ſcribis Florus, lege Ep. Liv. 90. & ſeq; Plutarch. in vita Sertorii. Val. Max. 1. 2, 4. Eutrop. in princ. ſexti. Hic Sertorius cervam candidam inſignis formæ per Luſitaniam ducebat, & ab eâ, quæ agenda aut vitanda eſſent, moneri ſe aſſeverabat, ut barbari ad omnia, tanquam divinitus imperarat, obedirent. 2 Quod idem licet dicere de bellis ſequentibus, de quorum connexione lege Auguſt. De Civ, Dei lib. 3. cap. 30. Uſque adeò verum eſt, quod ait Sal. in jugurth. cap. 88. *Omne bellum ſumi facile, cæterùm egerrimè deſinire;* atque ita ſæpe bellum ad poſteros [illegible] ſtruitur, ut appellat Cic. l. 9. Attic. ad Ep. 12. 3 Quod hoſtes, id eſt, peregrini, & diverſarum civitatum regionumque homines inter ſe gerunt. Quod autem *hoſtile* hoc loco appellatur, idem etiam *externum bellum* dicetur in fine hujus capitis, & infrà 4, 2, 4. 4 Quod inter ſe gerunt cives, & ejuſdem loci incolæ. 5 Ita ſupra *fugitivum regni* dixit. 6 Funeſtæ, exitialis. 7 Extremæ, maximæ. 8 Al. *etiam Africæ, etiam Balearibus*. 9. Al. *niſuſque in Oceanum, Fortunataſque inſulas penetrare*. Non enim penetravit inſulas Fortunatas, ſed meditatus eſt tantùm id conſilium, non executus. 10 In arma concitavit Sertorius. 11 Significationem hic habet fortitudinis. 12 Etiam ſupra 2, 17, 13. dictum eſt. Hiſpanos non tam animis viribuſque, quam ducibus delectos, nihil egregium auſos. 13 Cum Mithridate enim fœdus junxit. 14 Tò ET, reſpicit ad ſequentia eademque ita connectit ſuperioribus. Cùm Sertorius fœdus iniiſſet cum Mithridate, cumque jam claſſe poſſet juvare, quid futurum fuit? præſertim cum ſolus Sertorius tantum negotium faceret populo Romano, ut ad ipſum debellandum opus eſſe duobus maximis Imperatoribus. 15 Reſpublica.

pejus: hi copias viri diu, & ancipiti sem-
per 1 acie attrivêre: nec tamen priùs bel-
lo, quàm suorum scelere & insidiis, exstin-
ctus est. Copias ejus propè totâ Hispaniâ 6
persecuti, diu & ancipiti semper 2 acie do-
muerunt. Prima per 3 legatos 4 certamina
habita, cum 5 hinc Domitius & 6 Tho-
rius; 7 indè 8 Herculeji 9 proluderent: mox 7
hic apud 10 Segoviam, illis apud Anam flu-
men oppressis; ipsi duces comminus invi-
cem 11 experti, apud Lauronem, atque
Sucronem æquavêre clades. Tum illis ad 8
populationem agrorum, his ad urbium ex-
cidia conversis, 12 misera inter Romanos
duces Hispania discordiæ pœnas dabat: do- 9
nec 13 oppresso 14 domestica fraude Serto-
rio, 15 victa deditoque Perperna, ipsæ
quoque in Romanam fidem venêre urbes,
Osca, Termes, Tutia, Valentia, Auxima,
& 16 in fame 17 nihil non experta 18 Cala-
guris. Sic recepta in pacem Hispania. 19 Vi- 10
ctores duces externum id magis, quàm ci-
vile bellum, videri voluerunt, 20 ut trium-
pharent.

1 Prælio sensum debilitaverunt & consumpserunt.
2 Prælio.
3 Vicarios Imperatorum, *lieutenants*.
4 Conflictum, pugnatum est.
5 Ex partibus Metelli.
6 *Thoranius* est Plutarch. in Sertorio cap. 18.
7 Ex partibus Sertorii.
8 Duo fuerunt Herculeji fratres in partibus Sertorii. Plutarchus Domitium & Lusium vocat.
9 Præluderent. Sen. Medeâ 907. prolusit *dolor per ista noster*.
10 Hispaniæ urbem.
11 Tentatis viribus. Sic infrà 4, 10, 1. Expertis invicem, *Parthis & Romanis*.
12 Ordo est: *Misera Hispania dabat pœnas discordiæ inter duces Romanos*. Sic Asia, bellum inter se gerentibus Antiocho & Seleuco fratribus, in medio quasi præda relecta erat, & quod reges deliraverant, sola plectebatur.
13 Interfecto, confosso in convivio illo, quod descripsit Sal. H. 3, 5, 22.
14 Familiari. Sic *Domestici percussores* suprà 2, 17, 17.
15 Is, quia eorum nobilium habebat epistolas, qui Sertorium ad invadendam Italiam invitaverant, jussu Pompeji non auditus occisus est, literæque omnes, ne novorum iterum in urbe motuum causa forent, igne consumptæ.
16. Al. *in fame*, duabus dictionibus. Quæ lectio stabilitur simili loco infrà 4, 5, 3. & eo, quod de fame Calaguritanâ Val. Max. 7, 6, 3. ext. recenset; eos *uxores suas natosque ad usum nefariæ dapis vertere, & cadaverum reliquias salire non dubitasse*.
17 Omnia.
18 Hispaniæ urbs.
19 Metellus & Pompejus.
20 Nam ex civilibus bellis non triumphatur: *quia ut necessariæ ista, ita lugubres semper existimatæ victoriæ sunt, utpote non externo, sed domestico partæ cruore*. Val. Max. 2, 8, 7. Hinc Lucan. 1. *Bella geri placuit, nullos habitura triumphos*, id est, civilia. Sic Cæsar de civibus non triumphavit.

CAP,

CAP. XXIII.

1 *Bellum civile sub Lepido.*

1 2 MArco Lepido, Quincto Catulo Consulibus, civile bellum pænè citius oppressum est, quàm inciperet: sed quantum, latèque 3 fax illius motus ab ipso Syl-
2 læ 4 rogo 5 exarsit! Cupidus namque 6 rerum novarum per insolentiam Lepidus, 7 acta tanti viri rescindere parabat; nec immeritò, 8 si tamen posset sinè magna
3 clade Reipublicæ. Nam cum jure belli Sylla Dictator 9 proscripsisset inimicos: qui superant, revocante Lepido, 10 quid aliud quàm ad bellum vocabantur? Cumque damnatorum civium bona, 11 addicente Sylla, quamvis malè capta, jure tamen, repetitio eorum procul dubio labefacta-

1 Scribunt hæc Ep. Liv. 91. Plutarch. Pompejo cap. 15. Valer. Max. 2, 8, 7. 2 M. Lepidus consul dum Syllæ leges abrogare conatur, novo motu perturbat Rempublicam; ipse profligatus, in Sardiniâ animi ægritudine perit. 3 Causa & initium. 4 Strue lignorum ad cremanda corpora 5 Accensa est. Nam crematus hic primus omnium Corneliorum, cùm majores ejus terrâ conderentur. Ejus rei causam fuisse dicit. Cic. de Leg. 2, 22. quod Sylla victor C. Marii reliquias dissipari jusserat (quod etiam Val. Max. 9, 2, 1. refert) eòque timebat similem fortè causam corpori suo posse accidere. 6 Turbarum. 7 Leges Syllæ abrogare. 8 Salus populi suprema lex est; cujus conservandæ nonnunquam in unum vel alterum privatorum iniquitas admittenda est. Ita quos Sylla proscripserat, æquum fortassis erat reducere: sed inutile Reipublicæ, quòd acta Syllana sinè bello civili rescindi non poterant. Vide Cic. Ver. 5. cap. 35. 9 Per scriptum prævium morti, ubicumque reperirentur, addixisset. *Proscribere* enim idem est, atque publicè fixo libello aliquid edicere & denuntiare. Hinc *proscribi bona* dicuntur, cùm fixis publicè libellis, venditio eorum bonorum in diem certam edicitur & significatur: hinc *proscripti*, quorum nomina palam in foro scripta exstabant, ut ad necem quærerentur, præmio percussori, & supplicio occultatori proposito. Aliquando *proscribo* est libellis propositis aliquid venale indico: undè *proscriptum* dicitur, hoc est, venale expositum; quia quæ erant vendenda, publicè scribebantur. *Proscribi* itaque *domus* dicuntur. Cic. 3. Offic. *Itaque Calphurnius cum præcognovisset Claudium ædes posteà* proscripsisse, 10 Hinc constat, quam periculosum sit exules reducere, vindictæ semper cupidos. 11 Adjudicante. Verbum prætoriæ jurisdictionis. Liv. 6, 14, 10. *Ne quem vestrum, Quirites, donec quicquam in re mea superfuerit, adjudicatum* addictum-ve *duci patiar*.

bat 1 compositam civitatem. 2 Expediebat 4
ergo quasi ægræ sauciæque Reipublicæ requiescere quomodocumque; 3 ne vulnera curatione ipsâ 4 rescinderentur. Ego cùm turbidis 5 concionibus, velut 6 classico civitatem terruisset, profectus in Etruriam, 5
arma indè & exercitum, urbi 7 admoverat. Sed jam 8 Milvium pontem, collemque 6
Janiculum Lutatius Catulus, Cnæusque Pompejus, Syllanæ 9 dominationis duces atque 10 signiferi, alio exercitu 11 insederant. A quibus primo statim impetu re- 7
trò pulsus, 12 hostisque à Senatu judicatus, incruentâ fugâ Etruriam, indè Sardiniam recessit: ibique morbo & pœnitentiâ interiit. Victores, quod non temerè alias in civilibus bellis, 13 pace contenti fuerunt.

Tranquillam & quietam 2 Cavendum ergo, ne intempestivis remediis adhibitis mala civitatis exasperentur. Nam *Curando fieri quædam majora videmus Vulnera, quæ melius non tetigisse fuit.* 3 Elegans translatio & frequens scriptoribus, Ad eum sensum Sen. de Benef. 5, 16. *Ingratus L. Sylla, qui patriam durioribus remediis, quàm pericula erant, sanavit.* Contrà Cic. *Appii vulnera non refricando, saluti provinciæ suæ consulebat*, ad Attic. 5. 15. 4 Jam coalescentia rursùs aperientur. Sic *rescindere plagam*, 4, 2. 72. 5 Sermonibus. Extat una concionum ejus apud Sal. H. 1. 6 Signo jucundæ pugnæ dato. 7 Adduxit. 8 Qui suprà Tiberim in via Flaminia ab Urbe plus minus duobus millibus passuum distat: exstructus est à M. Scauro censore Syllæ tempore. 9 Tyrannidis auctores, concitores. Ita Sal. Cat. 6. 10. *Post, ubi regium imperium, quod initio conservandæ libertatis, atque augendæ reip. fuerat in superbiam* dominationemque *convertit*, &c. Sic *Domini* pro tyrannis apud Justin. 5. 12. 2. & 22. 3. 3. 10 *Signiferi* hoc loco dicuntur, qui præcipuè factionem aliquam juvant, quomodo & *Ante signavi* dicuntur. 11 Occupaverant. obsederant. 12 Quanquam non immeritò acta Syllæ rescindere voluerit Lepidus, tamen quia intempestivè id tentavit, hostis judicatus fuit. 13 Alias enim dominatio, vel saltem vindicta peti solet.

LIBER

LIBER QUARTUS.

CAP. I.

1 1 *Bellum Catilinarium.*

2 Catilinam 3 luxuria primum, tum 4 hinc 5 conflata egestas 6 rei familiaris, 7 simul occasio, quòd in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur; in nefaria consilia op-
2 primendæ patriæ suæ compulêre, Senatum confodere, Consules trucidare, 8 distringere incendiis Urbem, 9 diripere ærarium, totam denique Rempublicam funditùs tollere, & quicquid nec Annibal videretur optasse. Quæ omnia quibus (ô nefas!) 10 sociis aggressus est? ipse 11 patricius:
3 Sed hoc 12 minus est: 13 Curii, 14 Porcii,

1 Bellum Catilinarum scribunt Ep. Liv. 102, & 103. Sallustius, Plutarch in vitis Sylle, Ciceronis, Cæsaris. Val. Max. 5, 8, 5. ext. & 9. 1, 9, & 9, 11, 3. Extant quatuor Ciceronis invectivarum in L. Catilinam libri, quibus rem totam simul, & eleganter complexus est. Meminit Juv. Sat. 10.

2 Catilinæ & sociorum ipsius conjurationem exponit, & Ciceronis Consulis in eâ opprimenda vigilantiam, dehinc Catilinam à C. Antonio Consule cum suo exercitu cæsum esse. 3 Superfluus rerum usus. 4 E luxuria igitur facetè Plaut. in prologo Trinummi fabulæ, *Luxuriæ filiam* facit *Inopium*: quam quidem filiam ibîdem se prædicat adolescenti luxurioso nuptum dedisse, ut cùm ipsâ ætatem ageret, quoniam ei, quî se alat, nihil videat esse reliqui Hinc Claud. in Ruffin. 1 35. *Et luxus populator opum, cui semper adhærens, Infelix humili gressu comitatur egestas* Adde Sal. in Cat. 5 Confecta, excitata. 6 Substantiæ, bonorum domesticorum. *Familiaris* enim significat, quod ad familiam pertinet quod est familiæ: undè *familiaria negotia, res familiares* dicimus. 7 Vide suprà 3, 5, 4, & 3 6, 1. Idem dicit Sal. Cat. 16. 6. *in Italia nullus exercitus: Cn Pompejus in extremis terris bellum gerebat.* 8 Distrahere, distinere: ut boni duobus simul implicati periculis, cui primum occurri oporteret dubii, minus conjuratis resisterent. 9 Populari, spoliare repositorium pecuniæ publicæ. 10 Præter istos autem socios, quos numerat Florus, *erant complures paulo occultius consilii hujus participes nobiles; quos magis dominationis spes hortabatur, quàm inopia aut alia necessitudo.* Sal. Cat. 17 6. ut nominatim *M. Crassus*: eodem loco: item *Cæsar* Plut. Cæs. cap. 11. 11 A Patribus ortus, vel *Patrum progenies*, ut Livius, vel *nobili genere natus* ut Sallustius loquitur. 12 Parum est. Sic suprà 3, 21, 24. 13 Q. Curius Quæstorius fuit aleator notissimus: ideòque damnatus est, ut Cicero refert. 14 *M. Porcius Iræca* à Sallustio nominatur. Hic ille est, in cujus domo Catilinæ dies exeundi, tum cæteris manendi conditio, tùm descriptio totam per Urbem cædis atque incendiorum constituta est. Hic quoque posteà damnatus est: auctor est Cic. in oratione pro Syllâ.

1 Syllæ, 2 Cethegi, 3 Antronii, 4 Varguntejî, atque 5 Longini : quæ familiæ? quæ Senatus 6 insignia? 7 Lentulus quoque cùm maximè 8 Prætor : hoc omnes immanissimi facinoris 9 satellites habuit. Additum est 10 pignus conjurationis, 11 san- 4

1 P. Cornelius Sylla, & Servius cornelius Sylla, filii Servii Cornelii Syllæ. Dion. narrat lib. 36. Cornelium Syllam, patrem eorum, qui conjurarunt, fuisse fratrem L. Syllæ Dictatoris. 2 Cethegus in civilibus hisce dissensionibus urbe ejectus, ad Syllam supplex confugit: indè Syllanas partes secutus est. Hic C. Cethegus temeritate & audacia Catalinam superabat. Plura de hoc leges apud Cic. in orationibus pro Syllà & in L. Catilinam, plutarch. in Cic. 3 Hic fuit condiscipulus Ciceronis in pueritia, collega in quæstura. Consul designatus, ambitus judicium tollere ac disturbare voluit : postremò ob conjurationem in exilium abiit. 4 L. Varguntejus Senator cum C. Cornelio equite constituerant cum armatis hominibus nocte, quæ secuta est postridiè Non. Novemb. salutatum *ire* Ciceronem, & eum in suo lectulo confodere : sed Cicero per Fulviam mulierem de dolo, qui parabatur, certior factus, non admisit salutatores tam perniciosos. Sunt & isti posteà damnati lege Lutatia de vi publica. 5 Hic *L. Cassius Longinus sibi procurationem incendendæ urbis depoposcerat*, ut ait Cic. in 3. Invect. in Cat. 6 Ornamenta, homines qui Senatum decorant. 7 P. Cornelius Lentulus Sura consularis : Consul enim fuerat cum Cn. Aufidio Oreste, & prætor iterum, conjurationis per indicia convictus, in carcerem ex Senatus consulto, quod ex Catonis severiore sententia factum est, cum Cethego, Statilio, Cæpario, Gabino conjectus est, atque de iis supplicium, gula laqueo tracta, in Tulliano sumptum est. 8 *Prætor* dictus est, quasi *Praitor*, à *præeundo*, quòd populo *præiret* jure & exercitu : & sic Consules primùm *Pratores* appellati fuère. Post autem cùm Consules ab Urbe bellorum finitimorum gratia evocarentur, neque esset, qui in civitate jus reddere posset, factum est, ut Prætor quoque crearetur, qui jus in Urbe diceret, qui proptereà *Prætor Urbanus* appellatus est. Post aliquot annos non sufficiente eo Prætore, quod multa turba peregrinorum ad jus petendum in Urbem veniret, creatus est & alius *Prætor*, is *Peregrinus* appellatus est, quia inter *peregrinos* jus dicebat. Ubi verò designati erant, ex Senatus consulto suas jurisdictiones, Urbanam & Peregrinam sortiebantur, quamque sorte adepti erant, eam exercebant. Munus dicendi juris tribus hisce continebatur vis, *Do, Dico, Addico : Do*, scilicet agendi potestatem; *Dico*, scilicet jus: *Addico*, hoc est, adjudico rem, de qua agitur. Vide quæ nos ad Sal. p. 77 a. & b. 9 Ministros. Sic suprà 2. 16. 4. 10 Certitudo, securitas. *Pignus* enim dicitur omne illud, quod rem aut causam securam facit, ut suprà diximus. 11 Recenset hoc Sal. Cat. cap. 22. Catilina pateris infudit vinum sanguine humano permixtum : deinde circumtulit, ut omnes id libarent, hac execratione, ut ita omnium sanguis hauriri posset, nisi, quod promiserant, fecissent, uti sanguinem illius hominis hausissent. Mos hic sanguine sanciendi fœdera & amicitias à Scythis : *apud quos cùm amicitiarum fœdus initur, ac jus jurandum maximum sit, sc. & victuros eos, pariter, & mortem oppetituros, si opus sit, alterum pro altero : sibi digitos incidunt, & sanguinem in calicem distillant, summisque intinctis gladiis, ambo pariter admoventes labra : nec quicquam deinde est, quod possit eos dirimere.* Plutarch. in Cic.

guis

guis 1 humanus: quem 2 circumlatum
3 pateris 6 bibêre: summum 5 nefas;
nisi 6 amplius esset, propter quod bi-
5 berunt. 7 Actum erat de pulcherrimo
imperio, nisi illa conjuratio in 8 Cice-
ronem & 9 Antonium Consules incidis-
set: quorum 10 alter industria rem pa-
6 tefecit, 11 alter 12 manu oppressit. Tan-
ti sceleris indicium 13 per Fulviam 14 e-
mersit, vilissimum scortum, sed 15 par-
7 ricidii innocens. Tum Consul 16 habito
Senatu, in præsentem reum Cicero 17 per-
oravit: sed non amplius profectum, quàm
ut hostis evaderet, seque, palam 18 pro-

1 Id est, *humani corporis*, ut ait Sal. Cæsum enim puerum, memorat Dios superque ejus viscera juramentum conceptum. Ut autem fœdera Romani jungebant cæsa porca, non sine execratione; ita Græci tauro, capro, aut ariete. 2 Circum gestatum. 3 Poculis latis, & patentibus. 4 Ut plus posset execratio: sic apud Maronem Dido, cùm Æneæ imprecata esset, adjungit tandem; *Hæc precor, hanc vocem extremam cum sanguine fundo.* 5 Scelus, facinus. 6 Majus. 7 Actum fuisset, id est, periisset pulcherrimum imperium. 8 Ob id factum Cicero *Pater patriæ* à Catone Uticensi primùm appellatus est. Plin. 7, 30. Plutarch. Cic. cap. 31. Juv. 8, 224. Lucan. 7. 62. 9 Hic tamen parum ad opprimendum Catilinam contulisse legitur: imò pactione provinciæ vix persuasum à Cicerone, ut cum Rep. sentiret; nec ipsum adeò pugnasse in hostes, sed bellum id per Petrejum legatum suum confecisse. Hæc ex Cicerone passim, & Sallustio. 10 Præmium enim & impunitatem etiam meditati facinoris sociis, si resipiscere vellent ac conscios indicare, promisit Cicero. Pertinet huc quod idem Cicero dixit Off. 1, 22 *Parvi sunt foris arma nisi sit consilium domi.* 11 Antonius. 12 Vi, bello, armis. 13 Ut pleraque per hunc sexum, plenum rimarum: & inter rariora numerandum, quod de Leænâ scribit Plutarch. de Garrulitate; de Porciâ, M. Bruti conjuge, idem in vitâ Bruti. 14 Detectum est. 15 Cædis Senatus, Consulumque, imò ipsius patriæ subversionis, quæ omnia peracturus erat Catilina. 16 Convocato Senatu 6. Idus Novembris in Jovis Statoris ædem, ut de Republica consultarent. 17 Orationem habuit. Exstant enim quatuor Orationes Invectivæ Ciceronis in Catilinam. In prima Catilinam ex Urbe egredi jubet: in secunda gratulatur populo & Reipublicæ, quod Catilina ex urbe sit profectus: in tertia exponit, quid in Senatu actum sit: in quarta de duabus contrariis sententiis Cæsaris & Catonis ita disputat, ut non obscurè in severiorem inclinet. 18 Cum professus esset. Malim hîc legere, *professus*: ut sit sensus, hoc ipso sese professum esse, cum diceret, *incendium suum restincturum ruina.*

fesso, 1 *incendium suum restincturum ruinâ* minaretur. Et 2 ille quidem ad præparatam 8 à 3 Manlio in Etruriâ exercitum proficiscitur, 4 signa illaturus urbi. Lentulus 5 destinatum familiæ suæ 6 Sibillinis versibus 7 regnum 8 sibi vaticinans, ad præstitutum à Catilinia diem, urbe tota viros, faces, tela disponit. Nec 9 civili conspiratione contentus, 9 legatis 10 Allobrogum, 11 qui tùm fortè aderant, in arma 12 sollicitatis, iisset

1 Furorem suum, incommodum, inflammationem ex injuria ortam deleturum exitio atque damno Senatus vel Urbis minaretur. Q. d. Senatores omnes perditurum, & hoc pacto ordium, quod in se conceperant, restincturum. Est Metaphora petita ab incendio in civitate aliquâ exorto: ubi incendium unius domus est causa ruinæ alterius: ideòque ne vicinæ incendantur ædes, præcipites in ruinam trahi solent. Unde eleganter Horat. *Tùm tua res agitur, paries cùm proximus ardet.* Eadem Sal. Cat. 31, 10. Cic. pro Muræna cap. 25. Val. Max. 9. 11. 1. Vox inhumana; qualis illius fuit, quæ senario reddita in proverbium abit: Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί, id est, *Terra ignibus, me misceatur mortuo.* Detestatur graviter Cic. 3. de Fin. & Sen. lib. 2. de Clem. cap. 2. Nero adhuc indeterius vertit, cum diceret, ἐμοῦ ζῶντος, id est, *me vivente.* Atque ita fecit Phaëton isti orbis terræ, ut eum nominat Plinius Non absimile illud Damonis apud Virgilium in Pharmaceutriâ: *omnia vel medium fiant mare; vivite sylvæ.* Idem animus Mithridati suprâ 3. 5, 21. 2 Catilina. 3 Duce exercitus Catilinarii. 4 Exercitum admoturus. 5 Addictum. 6 Sibyllinis libris. Sal. Cat. 47. *Sibyllinus* dicitur, quod est Sibyllæ, vel quod à Sibyllâ factum est. Hinc *libri Sibyllini* dicti sunt: de quorum origine, vide quæ nos ad Sal. pag. 148. a, & b. Appellantur autem *libri Sibyllini*, non quia fuerunt unius Sibyllæ, sed quod omnes fœminæ vates *Sybillæ* sunt à veteribus nuncupatæ, à consilii Deorum denunciandi sic dictæ: Σιοὺς enim *Deos* vocant Æoles, non Θεοὺς, & consilium non βουλὴν, sed βυλὴν appellant. 7 Imperium Romanum. 8 Sal. Cat. ibid. dicebat *ex libris Sibyllinis, regnum Romæ tribus Corneliis portendi: Cinnam atque Syllam anteà; se tertium esse, cui fatum foret urbis potiri.* Idem refert Cic. in 3. Orat in Cat. 9 Conjuratione cum civibus tantum initâ. 10 Populorum Galliæ juxta Rhodanum fluvium, victoria Fabii, & Catilinæ conjuratione notorum. 11 Plutarch. in Cic. *Fortè*, inquit, *tùm Romæ erant duo legati Allobrogum, quæ gens tunc maximè affligebatur, Romanorumque dominationem ægrè tolerabat. Hos Lentulus existimans utiles sibi: fore ad concitandum Galliam, conjurationis socios effecit, literasque eis ad Senatum Allobrogicum & Catilinam dedit, libertatem illi promittens, hunc hortans, ut servis libertate donatis, statim Romam peteret.* 12 Allectis, impulsis.

ultra Alpes 1 furor, nisi 2 alterâ proditione
Vulturcii, 3 Prætoris literæ tenerentur. Sta-
tim Ciceronis 4 imperio injecta est barba-
10ris manus. Palam Prætor in Senatu convin-
citur. De supplicio agentibus, 5 Cæsar par-
cendum 6 dignitati; 7 Cato 8 animadver-
tendum 9 pro scelere censebat. 10 Quam
sententiam secutis omnibus, in 11 carcere
12 parricidæ 13 strangulantur. Quamvis par-
te conjurationis oppressa, tamen ab in-
cepto Catilina non destitit: sed 15 infe-
stis ab Etruria signis Patriam petens, obvio
11 Antonii exercitu 16 opprimitur. Quàm atro-
citer dimicatum sit, exitus docuit: ne-
mo hostium bello superfuit: 18 quem quis
18 in pugnando 19 ceperat locum, eum,
12 amissa 20 anima, 21 corpore tegebat. Cati-
lina 22 longè à 23 suis inter hostium cada-
vera 24 repertus est; 25 pulcherrima morte,
si pro patriâ sic concidisset.

1 Catilinæ. 2 Prius enim patriæ proditor erat, conjurando cum hostibus ejus; mox ipsorum, cum quibus conjuraverat. An *altera proditio* dicitur, quia prior fuerat â Fulviâ? 3 Lentuli. 4 Jussu. 5 Is tum erat, ut ostendit Suetonius Prætor designatus: quare Cic. Ep. ad Attic. l. 12. ait eum loco prætorio sententiam dixisse. Cæsaris & Catonis contrariæ orationes extant in Sallustii Catilinaria, c. 51. & 52. 6 Majestati. 7 Hic fuit M. Porcius Cato, qui posteà *Uticensis* dictus est; erat tum designatus tribunus plebis, ut ostendit Cic. pro Sextio: sed antè Catonem Cicero orationem hubuit, quæ est quarta in Catilinam. 8 Puniendum. 9 Secundum, juxta scelus. 10 Catonis. 11 Loco maleficorum, nempè Tulliano: à Tullo Hostilio exstructo, undè & nomen accepit. Est enim *carcer* locus, in quo servantur malefici à *coërcendo* dictus, ut docet Varro; quod vincti in eo custodiri prohibeantur exire. Undè & in circo, ex quo equi emittebantur ad cursum, *carceres* sunt appellati, quod *coerceantur* equi, ne indè exeant, antequam magistratus signum miserit. Virg. *Ut cum* carceribus *sese effudêre quâdriga, Addunt se in spatia.* 12 Conjuratores adversus patriam, nempè Lentulus, Cethegus, Statilius, Gabinius & Ceparius. 13 Suffocantur, laqueo gula frangitur. Hæc strangulatio solebat semper fieri in Tulliano: præcipitatio verò ex Robore, quæ erat altera pars carceris. 14 Obrutâ, exstinctâ. 15 Nocivis, adversis. *Infesta* enim *signa* dicuntur, quæ ab hostibus irruentibus inferuntur. 16 Interficitur. 17 Totidem verbis Sal. in Cat. cap. 61. 18 Dùm pugnaret in prœlio. 19 Occupaverat. 20 Vita. 21 Sic Justin, 9, 3, 10. *quippe adversis vulneribus, omnia loca, quæ tuenda â ducibus acceperant, morientes corporibus texerunt.* Et Lucan. 6, 132, *jacuere peremti Debuerant quo stare loco.* 22 Procul. 23 Militibus. 24 Inventus est. 25 Quæ strenuè pugnantibus obvenit, eadem appellatur *digna viris*, suprà 3, 20, 14.

CAP. II.

1 *Bellum Cæsaris & Pompeji.*

1 Bellum civile inter Cæsarem & Pompejum scribunt imprimis Cæsar ipse tribus libris. Ep. Liv. 102. & seqq. Plutarch. in Cæsare & Pompejo. Eutrop. 6. Val. Max. 1. 5. 6. 1, 6. 12. & 13. 4. 5. 5. & 6. 4. 4. 5. 1, 10. Lucanus. Plin. 7. 25. & 25. Cæsar, Pompejus, Crassus coitione sibi dominationem confirmabant, Crasso à Parthis cæso. Pompeji & Cæsaris necessitudine ob Juliæ mortem abrupta, cùm Cæsar priorem, Pompejus partem non ferret, civilibus armis cum totius orbis & Urbis calamitate socer & gener contendunt. Pompejus in Egyptum fugiens perfidissimi regis inconstantia interfectus est. Cæsar victis inimicis, Rempublicam occupat: & invidia affectati regni, optimatium conspiratione, post triennium in Senatu 23. vulneribus confossus est.

JAm pænè toto orbe 2 pacato, majus erat 1
imperium Romanum, quam ut ullis externis viribus extingui posset. Itaque 3 in- 2
videns fortuna principi gentium populo, ipsum illum in exitium suum 4 armavit: ac Mariana quidem Cinnanaque rabies, intra Urbem 5 præluserat, quasi 6 experiretur. Syllana tempestas latiùs, intra Italiam tamen, detonuerat. Cæsaris furor atque 3
Pompeji Urbem: Italiam, gentes, nationes, 7 totum denique, quâ 8 patebat, imperium, 9 quodam quasi diluvio & inflammatione 10 corripuit: adeò ut non rectè 4
tantum *civile* dicatur, ac ne *sociale* quidem; sed nec 11 *externum*: sed potiùs *commune*

2 Subacto, domito à Romanis. Hoc sensu *Pacare sylvas.* Horat. Ep. 1, 2, 45. 3 Adde suprà 1, 13, 1. 4 In arma concitavit. 5 Pugnam præmeditata erat. Cum hoc loco confer quod scripsit supra 3. 21, 3. 6 Tentaret vires. 7 Undè Cic. 2. Ep. Fam. 16. *Nulla est acerbitas, quæ non omnibus hac orbis terrarum perturbatione impendere videatur.* Prævidit idem 6. ad Att. 9. & 7. ad Att. 1. *Videre mihi videor tantam dimicationem, quanta nunquam fuit,* &c. 8 Extendebatur, porrigebatur. Sic Justin. 2, 2, 2. de Scythiâ: *Multum in longitudinem & latitudinem* patet. Et 12. 2. 9. *Siquidem Armenia à Cappadocia usque mare Caspium undecies centum millia* patet. Suet. Tib. 16. 4. *toto Illyrico, quod inter Italiam, regnumque Noricum & Thraciam, & Macedoniam interque Danubium flumen & sinum maris Adriatici* patet, *perdomito & in ditionem redacto.* Et sic *patescere* apud Tac. H. 2. 81, 4. 9 Videtur Floro in animo fuisse locus Senecæ lib. 3. Nat. Quæst. cap. 1. *Philippus, Alexander, cæterique exitio gentium clari, non minores fuêre pestes mortalium, quàm inundatio, qua planum omne perfusum est: quàm conflagratio, qua magna pars animantium exaruit.* 10 Capit, rapuit. 11 Alias *hostile* dicit.

quod-

5 *quoddam ex omnibus*, & 1 *plus quàm bellum*.
Quippe si duces ejus inspicias; totus Sena-
tus 2 in partibus: si exercitus; hinc unde-
cim legiones, indè decem & octo, 3 flos
omnis & 4 robur Italici sanguinis; si auxilia
sociorum; hinc 5 Gallici Germanique de-
lectus? indè 6 Dejotarus, Ariobarzanes,
Tarchondimotus, 7 Cothus, omne Thraciæ
Cappadociæque, Ciliciæ, Macedoniæ, Græ-
ciæ, Ætoliæ, totiusque 8 robur Orientis:
6 si moram belli; 9 quatuor anni, & pro cla-
de rerum breve tempus: si locum & spa-
cium, ubi 10 commissum est; intra Italiam:
indè se in Galliam Hispaniamque 11 defle-
xit: reversumque ab occasu, totis viribus
in Epiro Thessaliaque consedit: hinc in Æ-
gyptum subitò transiliit: indè respexit A-
siam: indè Africæ 12 incubuit: postremò
in Hispaniam 13 regyravit, & ibi 14 aliquan-
do defecit. Sed non & odia partium 15 fi-
7 nita cum bello. Non enim prius quièvere,
quàm in Urbe ipsa, medio Senatu, eorum,
qui victi erant, odia victoris sese cæde sa-
8 tiarent. 16 Causa tantæ calamitatis eadem
quæ omnium, 17 nimia felicitas. Siquidem

1 Id est, quod non satis exprimi potest hoc nomine. Sic Luc. 7, 939. *Plus est quàm vita salusque.* Respexisse videtur Florus Lucanum princ. Pharsal, qui *plus quàm civilia bella* se canere dicit. 2 Scilicet *est*, id est, favet partium alterutri, est ab altera partium. Sic suprà 3, 5 23. 3 14. 4. 4, 2, 5. Hoc vel imprimis causam Pompeji favorabilem reddidit, quod penè totus Senatus, quem *pulcherrimum Reipublicæ prætextum* ideò nominat Sen. Ep. 17. ejus partes sequeretur. Sic enim factum, ut ab ipsius partibus Respublica, à Cæsaris, hostes Reipublicæ constitisse viderentur. 3 Excellentissimi. 4 Fortissimi. 5 Milites ipsi ex Gallicis Germanisque delectibus. 6 Gallogræcus. 7 Thrax. 8 Fortissimi. 9 Confer suprà 2, 15, 1. 10 Non tantùm inceptum, sed etiam duravit. 11 Avertit. 12 *Incumbere* hoc loco de bello, quasi mole aliqua dicitur. 13 Revolutum est, quasi in orbem rediit. Al. *remigravit*. 14 Tandem desiit, finitum est. 15 Sublata, deleta. 16 Has causas eleganter canit Lucan. 1, 7. *Fert animus causas tantarum exprimere rerum*, &c. Undè has assignat Lucanus causas: Fatum ipsum: nimiam Rom. potentiam: discordem concordiam Pompeji, Crassi & Cæsaris: Crassi & Juliæ mortem: ducum ipsorum superbiam, & tandem publica Romæ passim vitia. Lege Cæsarem, Appianum, Suetonium, Plutarchum. *Pulchris stare diu Parcarum lege negatur, Magna repentè ruunt, summa cadunt subitò;* Claud. epigram. Lucan. 1, 71. *summisque negatum Stare diu.* 17 Adde suprà 3, 12, 7. Eodem planè modo Sen. Ep. 91. *Claudis causas, si alia deficiunt, nimia sibi felicitas invenit.*

Quinto

Quincto Merello, Lucio Afranio consulibus, cum Romana majestas toto orbe polleret, recentesque victorias, Ponticos & Armenios 1 triumphos in 2 Pompejanis theatris Roma 3 cantaret: nimia Pompeji potentia apud otiosos, ut solet, cives 4 movit invidiam. Metellus ob 5 imminutum 9
Cretæ triumphum: Cato 6 adversus potentes semper obliquus, 7 detrectare Pompejum, 8 actisque ejus obstrepere. 9 Hinc dolor 10 transversum egit: & ad 11 præsidia 12 dignitati paranda impulit. Forte tunc 10
Crassus genere, divitiis, dignitate florebat: vellet tamen 13 auctiores opes: Cajus Cæsar eloquentiâ, & 14 spiritu, ecce jam consulatu 15 allevabatur: Pompejus tamen super 16 utrumque eminebat. Sic igitur 11
Cæsare 17 dignitatem comparare, Crasso augere, Pompejo retinere cupientibus, omnibusque pariter potentiæ cupidis, de 18 invadenda Republica facile convenit. Ergò cum mutuis viribus in suum quisque 12
decus niteretur, Galliam Cæsar invadit, 19 Crassus Asiam, Pompejus Hispaniam: 20 tres maximos exercitus: & jam sic 21 orbis imperium societate 22 trium principum occupatur. Decem annos 23 traxit ista do- 13
minatio. Exindè, quoniam 24 mutuo metu tenebantur, Crassi morte apud Parthos, &

1 Victorias.
2 Loquitur figurate. Novimus enim *unum* saltem *Pompeji theatrum.*
3 An alludit ad *Musica* illa *spectacula*, quæ Pompejus exhibuit? Malim referre ad solennem acclamandi ritum.
4 Invidia potentæ comes. Sal. Cat. 6, 4. coalescente re Romanâ, *sicuti pleraque mortalium habentur, invidia ex opulentiâ orta est.*
5 *Minutum: quippe ornamentum triumphi ejus captivos Pompejus subduxerat.* Vellej. 8, 4. Maximũ enim triumphorum decus erant imperatores hostium supra 3, 10, 26.
6 Potentibus semper iniquus.

7 Vituperare. Sat. *Adversas res etiam bonos* detrectant. 8 Acta Pompeji sugillabat, eorumque rescissionem suadebat. 9 Al. *hic*. 10 Aliò Pompejum impulit. 11 Auxilia, subsidia. 12 Honoribus, majestati sua. 13 Ampliores. 14 Magno animo. Sic suprà 2, 6, 31, 3, 10, 20. 15 Nitebatur, fretus erat, sublevabatur. 16 Crassum & Cæsarem. 17 Honores, majestatem acquirere. 18 Vi aut fraude occupanda. 19 M. Lucinius Crassus. 20 Al. *Hispaniam, tres maximi exercitus.* 21 Romani. 22 Pompeji, Cæsaris & Crassi. 23 Duravit. 24 Thucylides 3, 2. *Tutissimas reddit societates mutuus metus; quippe qui eam violare cupit, dum ambigit, an superior esse possit, absterritur.*

morte

morte 1 Juliæ, Cæsaris filiæ, quæ nupta Pompejo, generi socerique concordiam matrimonii fœdere 2 tenebat, statim 3 æmulatio erupit. 4 Jam Pompejo suspectæ Cæsa-
14 ris 5 opes, & Cæsari Pompejana 6 dignitas gravis. 7 Nec hic ferebat parem, 8 nec ille superiorem. Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos 9 tanti imperii for-
15 tuna non caperet. Ergo Lentulo Marcelloque Consulibus, ruptâ prima 10 conjurationis fide, de successione Cæsaris 11 Senatus, id est, Pompejus, agitabat: nec ille abnuebat, 12 si ratio sui proximis comitiis
16 haberetur. Consulatus 13 absenti, quem 14 decem Tribuni plebis, favente Pompejo, nuper 15 decreverant, tùm dissimulante 16 eodem negabatur: 17 *Veniret & peteret*
17 18 *majorum more.* Ille contrà flagitare de-

1 Quæ pudore quodam continebat eorum animos, ne socer & gener sceleftis armis colliderentur. Vellej. 2. 47. *Male cohærentis inter Cn. Pompejum & C. Cæsarem concordiæ pignus, Julia uxor Magni decessit* Adde Lucan. 1. 111. & Val. Max. 4, 6, 4 2 Continebat, custodiebat. 3 Invidia. 4 De Pompeji livore in Cæsarem ita Lucan. 1, 120. *Stimulos dedit æmula virtus. Tu, nova ne veteres obscurent acta triumphos, & victis cedat piratica laurea Gallis, Magne, times.* 5 Potentia, vires. Sic supra 2, 18. 1. & Justinus multis in locis. 6 Majestas molesta. 7 Nec Pompejus patiebatur æqualem. Lucan. 1, 125. *Nec quenquam jam ferre potest Cæsar ve priorem, Pompejus ve parem.* Queritur & ipse Cæsar belli civilis 1, 4. *Pompejus neminem dignitate secum exæquari volebat.* 8 Nec Cæsar potentiorem. Hunc animum suum ipse Cæsar detexit apud Plutarch. Apopth. cap. 43. nam *oppidulum in Alpibus transiens nullius nominis, amicis dubitantibus, an ibi quoque tumultus & contentiones essent de principatu? Mallem,* inquit, *hic primus esse, quàm Romæ secundus.* 9 Totidem ferè verbis sententiam hanc expressit Lucan. 1, 110. *Quæ mare, quæ terras, quæ totum possidet orbem, Non cepit fortuna duos.* 10 Factionis. 11 Notissimum est, Pompejum ad arbitrium Senatum duxisse, & Senatum in partibus Pompeji fuisse. Al. *Senatus, idemque Pompejus.* 12 Si liceret sibi proximis congregationibus populi ad creandos consules nomen suum profiteri, & honores petere. 13 Cæsari. Quod alias non licebat. 14 Lege Cic. ad Attic. 7, 3, & 8, 3. 15 Assignaverant, atribuerant, detulerant. 16 Pompejo. 17 Hostilitas nimis manifesta, exigere id à Pincipe civitatis, quod in cæteris non attendebatur. Quantus enim eorum numerus, qui Consules creati sunt absentes? Longe prudentiores illi, qui, ne potentiores offendant, statuunt aliquid *generaliter & in omnes*; quod fecerunt illi Carthaginenses apud Justin. 21. 4, 5. 18 Majorum institutis, legibus. More majorum præsentes & privati tantùm in Urbe nomen suum professi petebant magistratum: fuisset itaque Cæsari dimittendus exercitus, ipseque inimicorum suorum ludibrio obnoxius, ut privatus coactus fuisset primi consulatus sui & administrati in Galliâ imperii reddere rationem,

creta:

creta: ac *nisi in fide permanerent*, 1 *non se remittere exercitum*. Ergo ut in hostem decernitur. His Cæsar agitatus, statuit præmia armorum armis defendere. 2 Prima ci- 18
vilis belli harena. Italia fuit; cujus arces 3 levibus præsidiis Pompejus 4 insederat: sed omnia subito Cæsaris impetu oppressa sunt. Prima 5 Arimino 6 signa cecinerunt: 19
tum pulsus Etruriâ Libo, 7 Umbriâ Thermus, 8 Domitius 9 Corfinio. Et 10 peractum erat bellum sinè sanguine, si Pompejum Brundisii opprimere potuisset: & ceperat: sed 11 ille per obsessi claustra portus nocturna fuga evasit. 12 Turpe dictu! modò 20
princeps patrum, pacis bellique moderator, per triumphatum à se mare, lacera & pænè inermi nave fugiebat. Nec Pompe- 21
jus ab Italia, quam Senatus ab Urbe, fugatur prior: quam pænè vacuam metu Cæsar ingressus. 13 Consulem se ipse facit. 14 Ærarium quoque sanctum; quia tardius aperiebant Tribuni, jussit 15 effringi: 16 censumque & 17 patrimonium populi Romani antè 18 rapuit, quàm imperium. Pulso fu- 22

1 Non se dimittere, sed detinere. Al. *dimissurum*.
2 Primus locus, ubi commissum fuit civile bellum.
3 Infirmis.
4 Occupaverat, obsederat.
5 Civitate Italiæ, etiam Galliæ Aquitaniæ provinciæ.
6 Cantu tubarum aut cornium signa erecta sunt: quia tubæ & litui, quibus canitur, classicum, ad signa erant. Vide supra 2. 6. 60.
7 Expressa hæc sunt ex Lucano 2, 462. Ubi etiam; *jusque suum pulso jam perdidit Umbria Thermo.*

8 Ænobarbus. 9 Oppido in Pelignis. 10 Confectum fuisset: frequens ista temporum enallage. Sic apud Tac. 1. 5. *elatumque* (gladium) *deferebat in pectus, ni proximi prensam dextram vi attinuissent*, & 3. 14. *Populus effigies Pisonis traxerat in Gemonias, ni jussu principis protecta forent.* Adde infrà 4. 3. 2. Si mox *ceperat*, id est, cepisset. 11 Pompejus. 12 Similis hypotyposis apud Justin. 2. 13. 10. apud Curt. 4. 1. 1. apud Tac. lib. 3. Hist. cap. 67. Hic tamen non fortuna, sed imprudentia Pompeji accusanda est, quam aliquoties notat Cic. ad Atticum, & ipse Atticus, ἀλογίστως illum & urbem & Italiam reliquisse dicentes. 13 Imò posteà hoc fecit, cùm ex Hispania victor Massiliam reverteretur. 14 In quo pecunia Gallici belli causâ servabatur, cum execrationibus publicis eam motum non iri, nisi Gallicum bellum impenderet: hoc Cæsar, frustra obsistente Metello trib. pl. effregit, pecuniamque abstulit, cavillans populum ex religione solutam, quia nihil esset quod ampliùs de Gallis metueretur, quos ipse perdomuisset. Plutarch. Cæs. cap. 53. & in apophth. cap. 43. Lucan. 3. 153. 15 Vi quadam & impetu frangi, perfringi. 16 Bona, reditus. Sic elegantissimè Plin. 36. 15. *Curio nihil in censu habuit, præter discordiam principum.* Ovid. *dat census honores.* 17 Reditus & pecunias publicas. 18 Vi invasit.

gatoque

gatoque Pompejo maluit prius 1 ordinare provincias, quàm ipsum sequi. 2 Siciliam & Sardiniam, annonæ 3 pignora, per lega-
23 tos 4 habet. Nihil hostile erat in Gallia: pacem ipse fecerat: sed ad 5 Hispanienses Pompeji exercitus transeunti per eam duci 6 portas claudere ausa Massilia est. 7 Misera, dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit: sed quia tutis muris erat, vin-
24 ci eam sibi jussit absenti. 8 Græcula civitas, 8 non pro mollitie nominis, & vallum 10 rumpere, & incendere machinas ausa, &
25 congredi navibus: sed 11 Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terra marique perdomuit. Mox dedentibus sese ablata omnia, præter, quam potiorem omnibus
26 habebant, libertatem. 12 Anceps, 13 variumque, 14 & cruentum in Hispania bellum cum 15 legatis Cnæi Pompeji Petrejo

1 Formare provincias, statum illis aliquem imponere.
2 Quam Cato obtinebat.
3 Certitudinem. De Siciliæ fertilitate supra. 3.19.3.
4 Possidet, retinet. Sic infra 4.8.10 Ita Sal. Cat. 6 1. Cart. 8.8, 12.
5 Non quidem Hispanos, sed morantes in Hispaniâ.
6 Ea propter *fide melior, quàm consilio prudentior* vocatur Vellejo 2. 50.
7 Hoc sæpè fit in rebus humanis, ut, dùm aliquod incommodum vitare volunt homines id sibi attrahant, & vitando fata in ipsa fata incurrant. Quod ostendit Gruterus ad Liv. lib. 6. cap. 16. Rectè verò reprehendit noster Florus hoc factum Massiliensium, sicut & Vellejus lib. 2 cap. 50 quod se interposuerint tam gravi bello. Inferiorum enim est quiescere. Liv. lib. 9 cap. 14 de Papirio: *Signa inde ferre jussit, & copias eduxit; vanissimam increpans gentem quæ suarum impotens rerum, aliis modum pacis ac belli facere æquum censeret.* 8 Massilia. Per contemptum ita diminuerunt vocem Græci. Sic *Græculum ferrum* supra 2.7.9. Ita *Græculus* est apud Cic. in Pison. cap. 29. Juven. 6. 186. 9 Nam Græci linguâ quam viribus, promptiores habebantur. Vide Liv. 8. 23. 9. Ovid. Fast. 3. 102. *Græcia facundum, sed malè fortè genus.* Sic Freinshemius. Malim tamen intelligi Massiliense nomen, ob *mollitiem* infame; quales pleræque *urbes maritimæ*, divites & otiosæ. Hinc T. Arius, qui Massiliam relegavit filium suum, apud Sen. lib. 1. de Clement. cap. 15. dicitur damnasse *exilio delicato*. Apud Plautum in Casinâ, *mores Massilienses* sunt impudici & obscœni. Sed cùm contrarium de hac civitate affirment Cicero tùm alibi, tùm pro L. Flacco. Justin. lib. 43. cap. 4. quidam per *impudicam Massiliam* intelligere maluerunt non Galliam istam, sed *Lybicam* seu *Africanam*. Videatur Erasmus in proverbio *Naviges Massiliam*, & *E Massilia venisti*. 10 Cædere. 11 Decius Junius. 12 Neutro inclinante victoriâ. 13 Incertum. 14 Al. *sed incruentum*; ut dicat anceps quidem fuisse bellum & varium: modò obsessore Cæsare, modò ipso quasi obsesso, (ut pergit dicere) sed non stetisse multo sanguine, cùm nulla insignis ibi clades illata vel accepta sit, verùm deditione bellum finitum fuerit. 15 Vicariis, *lieutenants*.

& Afra-

& Afranio: quos 1 Ilerdæ castra habentes,
apud Sicorim amnem obsidêre, & ab oppi-
do intercludere aggreditur. Interim 2 ob- 27
undatione verni fluminis 3 commeatibus
prohibetur: sic fame castra tentata sunt:
4 obsessorque ipse quasi obsidebatur: sed 28
ubi 5 pax fluminis rediit; populationibus
& pugnæ campos aperuit: iterùm ferox
instat: & cedentes ad Celtiberiam conse-
cutus, aggere & vallo, ac per hæc sita ad
deditionem compulit. Sic 6 citerior Hispa- 29
nia 7 recepta est; nec ulterior 8 moram fe-
cit: 9 quid enim una post quinque legio-
nes? Itaque ultrò cedente Varrone, Gades,
fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæ-
saris sequebantur. Aliquid tamen adversus 30
absentem ducem 10 ausa fortuna est circa
Illyricum & Africam; quasi 11 de industria
prospera ejus adversis 12 radiarentur. Quip 31
pe cùm 13 faces Adriatici maris jussi occu-
pare 14 Dolabella & Antonius ille Illy-
rico, hic 15 Curictico littore 16 castra
posuissent; jam maria latè tenente Pom-
pejo, repentè 17 legatus ejus Octavius &
Libo ingentibus copiis classicorum cir-
cumvenit 18 utrumque. 19 Deditionem fa- 32

1 Oppidi citerioris Hispaniæ.
2 Inundatione, diluvio. Al. *obundatione*.
3 Cibariis, victuariis. *Commeatus* enim sæpius accipitur pro cibariis ad alimoniam exercitus, aut Reipublicæ, aut multitudinis, vel etiam privati alicujus pertinentibus.
4 Non abludit illud Justin. 22 5, 12. *Gloriam certe tam honestæ militiæ tantam in omne ævum futuram, ut terminari nullo tempore oblivione possit; ut dicatur eos solos mortalium esse, qui obsessore urbis sua obsederint.*
5 Quies fluminis cum desiisset exundare, & in suum alveum redire. Ita Silius *pacem æquoris* dixit, ut Lucretius ipse lib. 5. *ventorum paces*. Non dissimili forma Tacit. lib. 12. An. cap. 43. dixit *modestiam hyemis*, quâ frumentum navibus potuit subvehi. 6 Propior nobis. 7 Occupata, capta est. *Recipere* propriè, est iterum capere, id est, rem semel depositam, aut traditam rursùs assumere. Aliquando ponitur pro accipere, & honoris, vel beneficii, vel humanitatis causa admittere. Cic. *Quendam suadentem, ut in urbe manerent, Xerxemque* reciperent, *lapidibus obruerunt*. 8 Morata est. 9 Nam dementiæ potiùs, quam virtutis, fuit ei resistere velle, cui fortiores cessferint. Vide suprà 1, 19 2. 10 Mutuatus est hæc, sicut alia multa hoc capite, Florus ex Lucano 4, 402. *Non eadem belli totum fortuna per orbem Constitit: in partes aliquid sed Cæsaris ausa est*. Suet. Cæs. 36, 1. *Omnibus civilibus bellis, nullam cladem nisi per legatos suos, passus est*. 11 Dedita opera. 12 Radiis distinguerentur. 13 Angustias. 14 Cæsaris legati. 15 A *Curicta*. quæ in faucibus Adriæ maris sita est. 16 Castrametati essent. 17 Vicarius *lieutenant*. 18 Dolabellam & Antonium. 19 Antonius enim cum quindecim cohortibus se Octavio dedidit.

mes 1 extorsit Antonio. Missæ quoque Basilio in auxilium ejus rates, quales inopia navium fecerat, novâ Pompejanorum arte Cilicum, 2 actis sub mare funibus, ca-
33 ptæ quasi per 3 indaginem. Duas tamen æstus 4 explicuit. Una, quæ 5 Opiterginos ferebat, in vadis hæsit, 6 memorandumque posteris exitum dedit. Quippe vix mille juvenum 7 manus, 8 circumfusi undique exercitus per totum diem tela sustinuit: & cùm exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante tribuno Vultejo, 9 mutuis ictibus in se
34 10 concucurrit. In Africâ quoque par & virtus & calamitas 11 Curionis fuit: qui ad recipiendam provinciam missus, pulso fugatoque Varo jam superbus, subitum 12 Jubæ regis adventum, equitatumque Maurorum sustinere non potuit. 13 Patebat 14 victo fuga, sed 15 pudor suasit, ut amissum suâ temeritate exercitum, morte seque-
35 tur. Sed jam 16 debitum par fortunâ 17 flagitante, 18 sedem bello Pompejus Epiron
36 elegerat: nec Cæsar moratur: quippe 19 ordinatis à tergo omnibus, quamvis hiems media prohiberet tempestate, ad bellum navigavit: 20 positisque ad 21 Oricum castris, cùm pars exercitus, ob inopiam navium cum Antonio relicta, Brun-

1 Id est, fames eò adegit Antonium, ut deditionem faceret.
2 Al. *jactis.*
3 Venatorum rete. Sic *Cantabri ritu ferarum, quasi indagine, debellati,* infrà 4 12,48. *quicquid piratarum fuit, quadam* indagine *inclusum & oppressum,* supra 3,6,11.
4 Expedivit, extricavit.
5 Incolas Opitergii, Venetiæ mediterraneæ oppidi.
6 Memorabilem.
7 Copiæ, globi,
8 Circumdati, circumcincti.
9 Simile occurrit infra num. 69.
10 Sic *adcucurrit* Tac. H. 3. 22,6. & Apulejus Metam. 1. *decucurrit.* Cæs. de bel. Gal. 2. 19, & 21. *excucurrisset.* Suet. Galbâ 18,6. *præcucurristi.*
11 C. Scribonii, ducis Cæsariani.
12 Mauritaniæ regis.
13 Cæs. de bel. civ. 2. 24. *Curio nunquam, amissò exercitu, quem à Cæsare fidei suæ commissum acceperit, se in ejus conspectum reversurum, confirmat; atque ita prælians interficitur.*
14 Curioni.
15 Nihil magis vir fortis metuit, quam ignominiosam vitam, adeòque mortem illi anteponit. Vide Freinshem. ad Curt. 5. 3. 21. & ad 7. 2. 38. Junge exemplum Centenii apud Liv. 25. 19. 14. & Asdrubalis. Liv. 3 lib. 27.
16 Deducta locutio ab athletis aut gladiatoribus, qui ita comparabantur.
17 Poscente.
18 Locum, ubi bellum gereretur.
19 Formatis.
20 Castrametatus.
21 Maritimam Chaoniæ urbem,

disii moram faceret; adeò impatiens erat, ut ad arcessendos eos, 1 ardente ventis mari, 2 nocte concubia, speculatorio navigio, solus ire tentaverit. Extat ad trepidum tanto 3 discrimine 4 gubernatorem vox ipsius: 5 *Quid times? Cæsarem vehis.* 6 Contractis 38
in unum undique copiis, positisque 7 cominus castris, diversa erant 8 ducum consilia. Cæsar 9 pro natura ferox, & conficiendæ rei cupidus, ostentare aciem, provocare, lacessere; nunc obsidione 10 castro- 39
rum, quæ sedecim millium 11 vallo obduxerat: (sed quid his obesset obsidio, qui patente mari omnibus copiis abundarent) nunc 12 expugnatione 13 Dyrrhachii 14 irri- 40
ta, (quippe quam vel situs 15 inexpugnabilem faceret:) 16 ad hoc assiduis 17 in eruptionem hostium prœliis; (quo tempore egregia 18 virtus Scævæ 19 centurionis emicuit, 20 cujus in scuto centum atque viginti tela 21 sedêre:) jam verò direptione 41
urbium sociarum, cum Oricum, & Gomphos, & alia castella Thessaliæ vastaret. Pompejus adversus hæc 22 nectere 42
moras, tergiversari, simul ut hostem interclusum undique inopia 23 commea-

1 Turbato, exagitato. Sic *novis motibus ardet Asia*, supra 3, 5. 22.
2 Nocte intempesta, mediâ: à *concubando*, quòd omnia animalia tùm *cubent* & dormiant.
3 Periculo.
4 *Amiclantem* vocat Lucan. 5. 531.
5 Q. d. non vehis aliquod vile caput, quod Diis minùs curæ esse videatur: sed Cæsarem, in quem omnium & Deorum & hominum oculi sunt conjecti, quique pluris unus est, quàm cæteri omnes, *quem Numina nunquam Destituunt: de quo malè tunc fortuna meretur, Cum post vota venit*, ut est apud Lucan. 5. 581. Appianus ita pronuntiat: *Cæsarem vobis Cæsarisque fortunam*: & mox subjicit: *Multò plus fortunæ suæ Cæsarem, quàm consiliis, esse fisum.* 6 Aduuatis. 7 Ex propinquo, & quasi conjunctis manibus. 8 Cæsaris & Pompeji. 9 Secundum, juxta. 10 Pompeji. 11 Hæc ratio includendi hostes dicebatur *circumvallare.* 12 Al. *oppugnatione:* mox enim sequitur *inexpugnabilem.* 13 Urbis in eâ parte Macedoniæ quæ mari Adriatico incumbit. 14 Vanâ. 15 Quod etiam Lucan. 6. 18. arguit, appellans *tutam vel solis turribus urbem.* 16 Præterea insuper. 17 In erumpentes hostes. 18 Fortitudo. 19 Cæsaris. 20 Et nihilominùs custodiam portæ commissi castelli retinuit. 21 Inciderunt, pervenerunt. In hoc consilio si persistere potuisset, actum erat de Cæsare. Nihil enim contra veteranos, quos Cæsar ducebat, magis salutare, quàm cunctatio; nihil autem tyronibus, quos Pompejus, tam exitiosum, quam maturata pugna. 22 Cunctari, morari. 23 Cibariorum, victualium.

tuum 1 tereret, utque 2 ardentissimi du-
43 cis 3 consenesceret impetus. 4 Nec diutius
profuit duci salutare consilium: milites
ocium, socii moram, principes ambitum
ducis increpabant. Sic 5 præcipitantibus
fatis, prœlio 6 sumpta est Thessalia: &
7 Philippicis campis, Urbis, imperii, ge-
44 neris humani 8 fata commissa sunt. Nun-
quam ullo loco tantum virium populus
Romanus, tantum dignitatis fortuna vi-
dit. Trecenta amplius millia hinc vel il-
linc, præter auxilia Regum; & Senatus.
45 Nunquam imminentis 9 ruinæ manifestio-
ra 10 prodigia: fuga 11 victimarum, 12 exa-

1 Sensim & progressu temporis imminueret, frangeret. Facit huc simillimus locus supra 2, 6, 28. *maceravit Annibalem, ut, qui frangi virtute non poterat; mora comminueretur* Al. *terreret*, id est, subito metu averteret. 2 Animosissimi, omnia audentis. Sic supra 1, 8, 2. *quid Romulo ardentius*

1 Egregium Epitheton. Græci tales διαπύρους appellant, vividos, acres, *ardentes*, & in quibus pectoris ille vigor, quem negotia requirunt. Sic Plin. l. 7. in Cajo Cæsare prædicat *celeritatem ingenti quodam igne volucrem* 3 Evanesceret, tempore deficeret. Sic supra 3, 3, 5. Prudens consilium & sæpius usitatum. Vide supra 2, 6, 28. 4 Certissimus hic est character tyronum, de quo Veget l. 8, cap. 12. *Ne confidas satis si prælium tyro cupit; inexpertis enim dulcis est pugna, & noveris te oportere differre, si exercitati bellatores metuunt dimicare* 5 Potestate illa, quæ res humanas inevitabili sorte disposuit, vel urgente (& agendi significatu sumitur; velut *præcipitare mentem* apud Virg. Æn. 2, 3. 16) vel potius in exitium tendente: sicut apud eundem Æn. 2, 9 *nox humida cælo* Præcipitat, *suadentque cadentia sidera somnos*. Cæs. de bel. civ. 25. *hyems præcipitaverat*. Ovid. Trist. 1, 3, 47. *Jamque moræ spatium nox præcipitata negabat*. 6 Electa est. 7 Pharsalicis, qui sunt in Macedonia. 8 Fortuna, quæ fati decreto destinata est. 9 Exitii. 10 Signa insolita sive res insolitæ, quibus ruina portendi credebatur. 11 Hostiarum. Nam cum altaribus hostias admovisset Pompejus, statim fugam adornarunt. Lucan. *Admotus superis discussa fugit ab ara Taurus*. Et hæc quoque inter prodigia habita. Videbantur enim irati Dii, & hostiam aspernantes. Lege Val. Max. 1, 6, 12. Sicut è contrà argumentum erat insigniter propitiorum, si semet obtulisset victima. 12 Fœturæ sive multitudo apum, quæ ex alvearibus suis evolaverant. Nam alias transfertur ad quamlibet multitudinem. Sic apud Liv. *examina avium* Just. 25, 2, 8. *Quanquam Gallorum eam tempestate tanta fœcunditatis juventus fuit, ut Asiam omnem velut* examine *aliquo implerent*. *Examen* quoque stylus est in lance, sive statera, qui, quò pondus se vergit, exit. Undè Metaphoricè ponitur pro exacto judicio. De hoc prodigio Lucan. *Ne non innumero cooperta examine signa* Quod prodigium significabat multitudinem nocituram esse Pompejo. Undè Vegetius de re militari: *Nil magis obfuit Pompejo, quam exercitus numerosa copia: quod etiam sensisse fertur. Dixit enim nihil aliud portendere apes, quàm numerosam militum copiam.* Hoc sæpius prodigii loco annotatum est; supra 2, 6, 14. Existimabant autem veteres per hoc *discrimen magnum portendi conjectura videlicet tali quòd hæ volucres post compositas sedes, opusque congestas, fumo pelluntur & turbulento sonitu cymbalorum* Ammianus 18, 6.

mina

mina in signis; 1 interdiu tenebræ; 2 dux ipse & 3 nocturnâ imagine, theatri sui audiens plausum, in modum planctus circumsonare; & manè cum 4 pullo (nefas!) apud 5 principia conspectus. Nunquam a- 46
crior neque alacrior exercitus Cæsaris fuit: indè 6 classica prius, indè tela. Annotatum quoque 7 committentis aciem 8 Castrini 9 pilum: qui mox adacto in os gladio, sic inter cadavera repertus, 10 libidinem ac rabiem, quâ pugnaverat, ipsâ 11 novitate vulneris 12 præferebat. Sed nec minùs ad 47
mirabilior illius exitus 1 belli. Quippe cùm Pompejus adeò equitum copiâ abundaret, ut facile circumventurus sibi Cæsarem videretur; circumventus ipse est. Nam 48
cùm diu 14 æquo Marte contenderent, jussuque Pompeji 15 fusus à 16 cornu 17 erupisset

1 Per diem tenebræ. Hoc etiam sæpiùs annotatum inter prodigia, ut apud Liv. 37,4 4. *cælo sereno interdiu obscurata lux est.* & 38,35,3. sicut contra, *nocte interluxisse*, & *inter noctem lux orta*, apud eundem Liv. 29, 14, & 23,29. 2 Pompejus. 3 Somnio. Hinc *imaginari* pro somniare apud auctores. Somnium hoc Pompejanum refert etiam Plut. Cæs. cap. 61. & obsequens c. 124. *Ipse pompejus pridiè pugna sibi visus in theatro suo ingenti plausu excipi.* 4 Nigro & funebri colori sc. amiculo. Virg *Rejice, ne maculis infuscet vellera pullis*, Jub. *Pullati proceres*, id est, atrâ veste induti. Omen illud præcipue infaustum & ferale, præsertim apud Rom qui pullis non utebantur, nisi in luctu vel reatu. Idem obtigit M. Crasso bello Parthico: huic enim *pullum traditum est paludamentum; cùm in prælium exeuntibus album, aut purpureum dari soleret*; referente Val. Max. 1,6,11. 5 Primam aciem, quæ post Velites remanet, eò quod ipsi pugnam revera incipiant: nam Velitum præludium magis, quam pugna, esse videbatur. 6 Signa ineundæ pugnæ data. 7 Initium pugnandi facientis. 8 Is cum omnia stipendia implevisset sponte iterum militans, animo suo & virtute magnum ad victoriam momentum attulit. Scribit de eò Lucanus: *Di tibi non mortem, quæ cunctis pœna paratur, Sed sensum post fata tuæ dent Crastine morti. Cujus torta manu commisit lancea bellum, Primaque Thessaliam Romano sanguine tinxit.* 9 Lancea. Sic Æn. 12, 46 . annotatus est *Tolomnius augur, Primus in adversos telum qui torserat hostes.* Al. *dictum* legunt: hoc enim pro omine annotarunt Plut. Pomp. c. 117. & ipse Cæsar de bel. civ. 3, 91. cujus verba, quod & ea Crastini fuisse videntur, adscribam, *Faciam hodiè, imperator, ut aut vivo, aut mortuo gratias agas.* Nam hoc vel præcipuè pertinet ad alacritatem, quam modò Cæsaris militibus tribuerat auctor. 10 Ardorem. 11 Insolentiâ vulneris, forma non usitata. Sic *Novi generis edictum*, supra 3, 11,15. 12 Præ se ferebat, manifestè ostendebat. 13 Prœlii. Sic suprà 1,18,8. 14 Neutrò inclinante victoria, & neuter esset superior. 15 Effusus, emissus. 16 Parte, angulo, latere aciei. *Cornua* enim in prœlio dicuntur aciei partes, ab utroque latere prominentes. In exercitu enim est *dextrum* & *sinistrum cornu*, & quod inter utrumque est, dicitur *media acies*. Unde Ter. in Fun. *In medium huc agmen cum vecti, Donax in Simalio in* sinistrum cornu, *tu Sirisce in* dextrum. 17 Eruptionem fecisset.

equita-

equitatus; repentè hinc 1 signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecêre impetum ut illi esse pedites, hi
49 venire 2 in equis viderentur. Hanc 3 stragem fugientis equitatus, 4 levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latius 5 dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi una manu facta est: 6 nec ulla res magis exitio fuit, quàm ipsa exercitus ma-
50 gnitudo. 7 Multus in eo prœlio Cæsar fuit, 8 mediusque inter Imperatorem & 9 militem. Voces quoque 10 obequitantis exceptæ, altera cruenta, sed docta, & ad victoriam efficax, 11 *Miles faciem feri*: altera ad 12 jactationem composita; *Parce civibus*:

1 Ineundi prœlii.
2 Insidentes equis. Sic in equis candidis *conspecti Castor & Pollux* supra 1, 11, 4. Intelligere videtur pedites Germanos, qui inter equites prœliari consueverant. Vide Cæs. de Bel. Gal. lib. 3, & 7.
3 Cladem.
4 Leviter armatorum.
5 Facto.
6. Sen. de vita beata cap. 13. *Non est bonum, quod magnitudine laborat sua.* Hæc ipsa magnitudo obfuit Carthaginensibus, ut Florus prodidit supra 2, 2, 34. Hæc Xerxi, quod Demaratus Lacedœmonius prædixerat, cujus verba sunt apud Sen. lib. 4. de Benef. cap. 31. *Ipsam illam, quæ sibi placeret, multitudinem, indigestam & gravem, metuendum esse ducenti: immodica nunquam regi posse: nec diu durare, quicquid regi non potest.* 7 Assiduus, diligens, vehemens, sive ut loquitur Tac. lib. 3, A. cap. 17. *nullum aut constantis ducis, aut fortissimi militis officium omisit.* Ita Ovid. Trist. 4, 10, 128. *in toto* plurimus *atque ferox instare* Cic. Offic 2, 18. multus *in laudanda magnificentia.* 8 Imperatores & militum munere fungens. Sic Catilina *strenui militis, & boni Imperatoris officia simul exequebatur.* Sal. Cat. 60, 3. & Vespasianus apud Tac. H. 2, 5, 1. 9 Milites. 10 Circumequitantis Cæsaris. 11 Milites, faciem ferire, id est, fœdate, vulnerate. Nonnulli putant id jussisse Cæsarem, quæ in Pompeji exercitu erat juvenes tenelli ac formosi, quasi speraverat illos, veritos ne vultus sui deformarentur, in fugam se conversuros. Verum alii eò factum id esse putant, ut noti vultus ferro turbarentur, neve quis suis, si agnovisset, parceret, eòque pugnandi ardor senesceret. Quod & Lucanus intellexit, apud quem milites sic Cæsar alloquitur: *Sed dum tela micant, non vos pietatis imago Ulla, nec adversà spectati fronte parentes Commoveant, vultus gladio turbate verendos.* Alii denique credunt, hanc pugnandi formam in quibuslibet prœliis efficacem esse, cùm hoc modo, dùm vitantur vulnera, facies avertatur, eòque motus crescat, & adversariis repercutiendi facultas adimatur: quò pertiret oculorum esse præcipuam homini curam; quos ideò natura quoque diligentissimè muniverit. Ideò Tac. G. 43, 11 *primi in omnibus prœliis oculi vincuntur.* Aliud etiam Cæsaris propositum arguere videtur Lucan. 7, 318. *cædere quisquam Hostis terga velit*: q. d. non in fugientes, sed resistentes pugnandum. 12 Gloriationem. Valdè premit famam Cæsaris, tanquam hæc imitamenta clementiæ fuerint, & mare simulatio. Interim negari non potest, in hostes, quantumvis acerrimos extitisse clementissimum.

cum ipse 1 sequeretur. 2 Felicem utcun- 51
que in malis Pompejum ; si eadem ipsum,
quæ exercitum ejus, fortuna 3 traxisset ?
Superstes 4 dignitatis suæ vixit, ut cum ma-
jore dedecore per Thessalica 5 Tempe equo
fugeret, ut una navicula 6 Lesbon 7 appli-
caretur : pulsus 8 Hedris in deserto Ciliciæ
scopulo, fugam in 9 Parthos, Africam, vel
Ægyptum 10 agitaret; ut denique in 11 Pe- 52
lusio littore, 12 imperio 13 vilissimi regis,
consiliis 14 spadonum, &c, ne quid malis de-
sit, 15 Septimii 16 desertoris sui gladio tru-
cidatus, sub oculis 17 uxoris suæ libero-
rumque moreretur. Quis non peractum 53
esse cum Pompejo crederet bellum ? 18 at
quin acrius multò atque vehementius
Thessalici 19 incendii cineres recaluêre. Et 54
in Ægypto quidem adversus Cæsarem sine
20 partibus bellum. Quippe cùm Ptolo- 55
mæus, Rex Alexandriæ, 21 summum civi-
lis belli scelus peregisset, 22 fœdusque ami-
citiæ cum Cæsare, medio Pompeji capite
sanxisset ; ultionem 23 tanti viri Manibus
quærente fortuna, causa non defuit. Cleo- 56
patra, 24 Regis soror, affusa Cæsaris geni-

1 Persequere-tur eos.
2 Huc pertinet locus Ciceronis de Orat. 3. de L. Crasso, cujus mortem aliquanto maturiorem in summa felicitate ponit *Non vidit flagrantem bello Italiam, non ardentem invidia Senatum, non sceleris nefarii Principes civitatis reos, non luctum filiæ, non exilium generi,* &c. Vide similem locum apud Ovid. Fast. 6, 185.
3 Involvisset, in societatem aut partes suas traduxisset.
4 Existimationis, reputationis.
5 Thessaliæ loca, amne irrigua, cujus ripæ gramine viridi, amœnissimisque vestiuntur arboribus. Undè quælibet loca amœna, nemora præsertim atque aquas habentia, *Tempe* vocamus. 6 Insulam in mari Ægæo, Æolicarum urbium Metropolim. 7 Appelleretur : ut apud Justin. 2, 4, 21. *Igitur cum Hercules ad littus Amazonum* applicuit &c. &c, 2, 2, 2. Et *cum colloquendi copiam non haberet, quo* applicuit erant &c. 8 Al. *ut pulsus Syedris deserto Ciliciæ scopulo.* 9 Regionem Parthorum. Sic Just. 12, 3, 1. *Hæc cum nunciata* in Parthis *Alexandro essent*, &c. 10 Deliberaret. 11 Pelusi oppidi in extrema Ægypti ora. 12 Jussu. 13 Ptolomæi. 14 Eunuchorum. Pompeji cædem suaserat Theodotus Chius, mercenarius Rhetoricæ magister. Deducitur *spado* ἀπὸ τοῦ σπᾶν id est, à *trahendo*, quia *trahuntur* & debilitantur genitalia, non penitus tolluntur, sed enervantur quibusdam instrumentis, ut virilia agere non possint. 15 Tribuni militum : de quo Cæsar de Bel. Civ. 3, 104. & Cic. fam. ep. 8, 8, 11 16 Ex exercitu Pompeji. 17 Corneliæ. 18 Atqui. 19 Belli aut cladis. Eodem simili de incendio utitur suprà 3, 5, 14. 20 Factionibus. *Patres* enim propriè dicuntur unius Reipublicæ, in factiones scissæ, cives 21 Pompeji necem. 22 Ars pessimorum hominum, calamitatibus aliorum benevolentiam sibi conciliare. 23 Tam clari. 24 Ptolomæi.

bus

bus, partem regni reposcebat. 1 Aderat puellæ 2 forma, & quæ duplicaretur ex illo, quòd talis passa videbatur 3 injuriam :
57 4 odium ipsius Regis, qui Pompeji cædem, 5 partium fato, non Cæsari, dederat : haud dubie idem in ipsum ausurus, si expedis-
58 set. 6 Quam ubi Cæsar restitui jussit in regnum, statim ab eisdem percussoribus Pompeji 7 obsessus in regia, quamvis 8 exigua manu, ingentis exercitus molem mira
59 virtute sustinuit. Ac primum ædificiorum proximorum, atque 9 navalium 10 incendio, infestorum hostium tela 11 submovit; mox in pæninsulam Pharon 12 subitus evasit : indè 13 depulsus in maria, mira felicitate ad proximam classem enatavit: relicto quidem in fluctibus 14 paludamento, seu 14 fato, seu 16 consilio, ut illud ingruenti-
60 bus hostium telis saxisque peteretur. Tandem receptus à 17 classicis suis, undique simul hostes adortus, debellata perfida gente, 18 justa 19 generi Manibus 20 dedit :

1 Patrocinabatur Cleopatræ, causam illius agebat. Nam *adesse* dicebantur causarum patroni: ut apud Tac. 3, 11, 2. *Pisoni, patronos petenti M. Lepidus & L. Piso, & Livenejus Regulus* adfuere. Sic *adisse dolori* apud Sen. Ovid. de Arte 3, 531. *jus qui profitebitur*. adsit. 2 Pulchritudo : in qua quantum patrocinii sit, lege Justin. 12, 7, 9. Tac. 11, 51, 6. *Formosa facies muta commendatio est*, ait P. Syrus. Zeno dixit *formam esse vocis florem* Theophrastus appellavit *silentem fraudem*. Aristoteles, *rem quavis epistola efficaciorem*. 3 Injuriam miserationem, & indè favorem conciliare, notat etiam Florus noster infrà 4, 4, 4 *Augustum ætate & injuria favorabilem*. 4 Al. *tùm sive jam odium* : dicit enim Cleopatræ patrocinio fuisse formam, injuriam tùm odium Regis. 5 Factionis, alterius dissentientis civitatis membri fortunæ, quæ fati decreto destinata est, id est, qui Pompeji cædem propter fatum partium, non propter Cæsarem fecerat. 6 Cleopatram. 7 Casum hunc, totumque istud bellum luculenter descripsit Cæsar fine Bellorum civilium, & Hirtius. 8 Exiguis copiis, exiguo exercitu. 9 Locorum. in quibus stant, vel fieri solent naves Virg. *Diripientque rates alii* navalibus. 10 Quo instructissima illa Ptolomæi Philadelphi bibliotheca conflagravit. Cum enim classis Cæsaris ab hostibus diriperetur, facibus eos submovere coactus est : ideòque in tali rerum statu prætiosa & vilia non distinguuntur. Habet enim locum illa excusatio, quam pro se affert Nabarzanes apud Curt. 6, 16. *Nihil est mortalibus spiritu carius; amore ejus ad ultima propulsus, ea magis sum secutus, quæ coegit necessitas. quàm quæ optabam.* 11 Repulic. 12 Subitò, repente. 13 Al. *delapsus*. 14 Indumento seu veste imperatoriâ. 15 Necessitate. 16 Proposito. 17 Scilicet *militibus*, qui in vavibus merent ; aliis *socii navales* appellantur. 18 Exequias funebres, inferias. *Justa* enim dicuntur exequiæ quæ mortuis impenduntur ita dicta, quòd *jure* fierent his, qui de nobis viventes benè meriti fuerant. 19 Pompeji. 20 Fecit, celebravit.

quippe & Theodotus 1 magister, 2 auctor-
que totius belli, & ne 3 virilia quidem por-
tenta, Pothinus atque Ganymedes, diversâ
per mare & terras fugâ & morte consumpti.
4 Regis ipsius 5 corpus obrutum linio re-
pertum est in aureæ loricæ 6 honore. 7 In 61
Asiâ quoque novus rerum motus à Ponto:
planè quasi 8 de industria 9 captante fortu-
na hunc Mithridatico regno exitum, ut à
Pompejo 10 pater, à Cæsare 11 filius vince-
retur. Rex Pharnaces 12 magis discordiæ 62
nostræ fiducia, quàm virtutis suæ, infecto
in Cappadociam 13 agmine ruebat: sed 63
hunc Cæsar aggressus, 14 uno, &, ut sic di-
xerim, non toto prœlio, obtrivit; 15 more
fulminis, quod uno eodemque momento
16 venit, percussit, abscessit. Nec vana de
se prædicatio est Cæsaris; 17 *antè victum
hostem esse, quàm visum*. Sic cum exteris; 64
at 18 in Africa cum civibus multò atro-
cius, quàm in 19 Pharsalia. Hùc reliquias

1 Ptolomæi pueri præceptor, id est, qui eum quacunque in re instituebat. Virg. Æn. 5, 669. *nec exanimes possunt retinere* magistri. Fuit autem Samius, arte Rhetor. Plut. Pomp. c. 127. Hunc postea Brutus cruci affixit. Idem ibid. c. 133. 2 Suasor. Sic suprà 1, 9, 1. 3 Eunuchi, qui virilitatem sola facie aut vestitu mentiebantur, virilibus exsectis. *Ambigui mares* vocantur eunuchi Claudiano in Eutrop. 1, 462.

Portenta verò appellat, id est, homines prodigiose sceleratos. 4 Ptolomæi. 5 Cadaver. 6 Decore, ornamento. Res alias satis periculosa, ducem, prœlium committentem, in ornamentis suis conspici; tamen & illam utilitatem habet, ut, si quid secùs accidat, ejus cadaver inter cætera possit agnosci & dignè sepeliri. 7 Hanc historiam scribunt Suet. Cæs. c. 35. Plut. Cæs. c. 73. Eutrop. l. 6. c. ult. Epit. Liv. 113. 8 Data opera. Similis observatio in Just. 11, 15, 2. 9 Per illecebras alias-ve artes venante, seu petente. 10 Mithridates. 11 Pharnaces. 12 Hoc vult Suetonius Cæs. 35, 5. cùm inducit Pharnacem *occasione temporum bellantem*. Vide suprà 3, 5, 4. 13 Exercitu. 14 Simile suprà 2, 7, 11. *uno, ac ne hoc quidem justo prœlio opprimitur*. 15 Instar fulminis. Sic Val. Max. 1, 7, 6. ext. *Dionysium fortuna, velut fulmen aliquod otio ac tranquillitati injecit*. Hoc simili pleriq; Poëtarum & Oratorum celeritatem repræsentant. 16 Alludit ad titulum illum trium verborum, quem Julius Cæsar Pontico triumpho inter pompæ fercula prætulit, VENI, VIDI, VICI. Suet. in Cæs. 73, 4. Est autem elegans loquendi modus, quo eâdem verborum celeritate res percurritur, quæ gesta est. Tale est illud Velleji l. 2. c. 7. *Ego vix crediderim, tam mature tantam urbem crevisse, floruisse, concidisse, resurrexisse*. Ovid. Fast. 3, 21. *Mars videre hanc, visamque cupit, potiturque cupita*. 17 Suet. loco citato ita rem narrat: *Pontico triumpho inter pompæ fercula trium verborum prætulit titulum, VENI, VIDI, VICI: non acta belli significantem: sicut cæteris, sed celeriter confecti notam*. 18 Bellum in Africa contra cives à Cæsare gestum scribunt Hirtius singulari commentario. Liv. Ep. 113, & 114. Plutarch. Cæs. cap. 74, &c. 19 Regione ad Pharsalum: aut forsan ipsa urbe.

partium

partium 1 naufragarum quidam furores æstus expulerat: nec reliquias diceres, sed integrum bellum. 2 Sparsæ magis, quàm
65 oppressæ vires erant. 3 Auxerat 4 sacramentum ipsa clades 5 Imperatoris: nec 6 degenerabat ducum successio: quippe satis 7 amplè sonabant in Pompejani nominis locum Cato & 8 Scipio. Accessit 9 copiis Mauritaniæ Rex Juba, videlicet ut latiùs
66 vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsaliam, & Thapson, nisi quod 10 amplior, eòque acrior Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompejum crevisse bellum. Denique, quod aliàs nunquam antè 11 imperium ducis, 12 sua sponte signa
67 13 cecinerunt. Strages à Juba cœpit: ejus elephanti bellorum rudes, & nuper à silva, consternati subito 14 clangore: statim & exercitus 15 in fugam, 16 & duces 18 fortiùs, quàm ut fugerent, 18 non inconspi-
68 cua tamen morte omnium. 19 Jam Scipio nave fugiebat: sed assecutus eum hostibus,

1 Victarum. 2 Hæc itidem ex Lucano 8, 273. *Sparsit potius Pharsalia nostras, Quàm subvertit opes.* Idcòque duci sollicitè curandum, ut victis semel hostibus acriter instet, nec vires eorum denuò coalescere patiatur. Et hoc est *scire victoria uti*, quod ignoratum, aut neglectum Annibali, Carthaginem perdidit. 3 Imò stimulabat illa libertas, quæ armis Cæsarianis peti videbatur. Nunquam enim facile quiescunt, qui pro libertate pugnant; quod ipse Florus noster dicit suprà 3. 10, 4. 4 Scilicet *militiæ*, id est, necessitatem, quâ ad bellum gerendum adigebantur. Sic suprà 2, 6, 23. 3, 10, 2. 3, 18, 9. 5 Pompeji. 6 A genere Pompeji deflectebat. 7 Amplum & magnum locum habebant. 8 Socer Cnæi Pompeji. 9 Exercitui Pompejano seu Catonis & Scipionis. 10 Major. Al. *amplior hic hostium exercitus; eòque acrior*, &c. nam hoc arguunt sequentia: *post Pompejum crevisse bellum*. Aliter ista comparatio inter Pharsaliam & Thapson non constat. 11 Mandatum. 12 *Dubitante Cæsare, atque militum studio cupiditatique resistente, sibique eruptione pugnari non placere clamitante, & etiam atque etiam aciem sustentante, subitò dextro cornu, injussu Cæsaris, tubicen à militibus coactus canere cæpit.* ita Hirtius de bel. Afric. cap. 82. 13 Cantu tubarum erecta sunt. Vide suprà 2, 6, 60. 14 Sono turbarum 15 Scilicet *se conjicit*. 16 Q. d. duces fugisse quidem, sed non ut cuperent effugere, verùm ut suo arbitratu morerentur. Al. *nec duces fortiùs, quàm ut fugerent*: nam hoc dicit Florus, & exercitum fugisse, & duces ipsos; hos autem fugæ fœditatem emendasse decoro exitu. 17 Scilicet *egerunt*. Sic suprà 2. 15, 17. *Quantò* fortiùs *fœmina, & uxor ducis* scilicet *egit?* 18 Non in gloriâ, non ignobili, id est, gloriosâ, nobili. 19 Al. *Nam*, ut cohæreat præcedentibus, & reliquis etiam Jubæ, Petrejo, Catoni, possit applicari: respondet enim præcedenti propositioni; *non inconspicua tamen morte omnium*.

gladium per 1 viscera 2 exegit: & *ubi* 3 *esset*, 4 quodam 5 requirente, 6 respondit
hoc ipsum; 7 *Benè se habet Imperator.* 8 Ju- 69
ba cùm sese recepisset in regiam, 10 magnificè epulatus, postero die cum 11 Petrejo, fugæ comite, 12 super mensas & pocula interficiendum se ei præbuit: 13 ille & regi sufficit, & sibi: cùm interim 14 semesi in medio cibi, & 15 parentalia fercula regio simul Romanoque sanguine madebant. Cato non interfuit bello: 16 positis- 70
que apud 17 Bagradam castris, 18 Uticam, velut altera Africæ 19 claustra, servabat. Sed accepta 20 partium clade, nihil cunctatus; 21 ut sapiente dignum erat, 22 mortem etiam lætus 23 accivit. Nam postquam fi- 71
lium comitesque ab amplexu dimisit, in nocte 24 lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animæ docet, paululùm quievit: tùm circa primam vigiliam stricto gladio revelatum manu pectus semel iterumque percussit. Ausi post hoc 72

1 Præcordia sunt.
2 Egit, adegit. De hujus Scipionis interitu præter alios lege Val. Max. 3, 2. 13. & Sen. Ep. 24.
3 Imperator. Scipio.
4 Ex Cæsarianis militibus.
5 Interrogante, quærente.
6 Ipse Scipio.
7 Incolumis est & salvus: quia dedecus deditionis morte effugit.
8 Mauritaniæ Rex.
9 Al. *regnum*: nam bellum in provincia gestum erat.
10 Hunc morem animadvertimus supra 2. 18, 12.
11 Duce Pompejano.
12 In mensis & poculis, id est, inter edendum & bibendum. Curt. 7 4, 7. *debellaturus* super mensa *Alexandrum*. 13 Consentit. Liv. Epit. 114. *Petrejus Jubam, seque interemit*, 14 Semi comesti. 15 Missus ciborum ad exequias pertinentes, 16 Cùm castra locasset. 17 Fluvium, qui præter Uticam labitur. 18 Africæ oppidum; ubi Cato sibi mortem conscivit: undè *Uticensis* dictus est. 19 Augustias, per quas in Africam iter est. 20 Sociorum, qui erant factionis suæ. 21 Laudat Florus Catonis αὐτοχειρίαν sive fortitudinem in consciscenda sibi morte, quam, ut Augustinus de Civitate Dei Lib. 1. verè & doctè declarat, nemo meritò laudaverat. Non enim penes nos est, animam, quam Deus custodiendam nobis, donec eam evocaverit, dedit, pro libitu ejicere; neque qui se ipsum necat, immunis est homicidii, neque fortitudinis, sed pusillanimitatis est argumentum, ne duriora patiantur, leviora subire. De hoc Cæsar dictare solitus erat, invidisse gloriæ suæ, quod sub ejus esse noluisset imperio: nam is erat Cato, qui nisi liber, & cum dignitate vivere potuisset, quem Uticenses honore sepulturæ decorarunt. 22 De interitu Catonis lege Val. Max. 3, 2, 14. Cic. Off. 1. 3. & Tusc. Quæst. 1, 30. & alibi sæpè Catonem egregiè extollit Lucan. 9, 601. Horat. 2, 1, 24. Hirt. de bello Afric. c 88. & Plutarch in Cat. cap. 89, &c Sæpissime meminit ejus facti cum eximiis elogiis Seneca. 23 Sibi conscivit. 24 Libros sapientum legisse jam morituros, constat ex historiis.

1 virum medici violare 2 fomentis : ille passis 3 dum abscederent, 4 rescidit plagas: secutaq; 5 vis sanguinis 6 moribundas ma-
73 nus in ipso vulnere reliquit. Quasi nō esset usquam dimicatum, sic 7 arma rursus & 8 partes: quantòque Africa 9 suprà Thessaliam, tanto Africam superabat 10 Hispania.
74 11 Plurimum quantum favoris 12 partibus dabat 13 fraternitas ducum : & pro uno duos 14 stare Pompejos. Itaque nusquam atrocius, nec tam 15 ancipiti Marte 16 con-
75 cursum est. Primum in ipso 17 ostio Oceani Varus 18 Didiusq; legati conflixère : sed acrius fuit cum ipso mari, quàm inter se navibus bellum : siquidem velut 19 furorem civium 20 castigaret Oceanus, utram-
76 que classem naufragio cecidit. 21 Quinam ille horror, cum eodem tempore fluctus, procellæ, viri, naves, 22 armamenta confligerent? adde situs ipsius formidinem, 23 vergentia in unum, hinc Hispaniæ, indè Mauritaniæ littora: mare & 24 intestinum, & externum : imminentesque Herculis 25 speculas : cum omnia undique simul
77 prœlio, & tempestate sævirent. Mox circa obsidiones urbium utrimque discursum est: 26 quæ miseræ inter hos atque illos
78 duces societatis Romanæ pœnas dabant. Omnium postrema certaminum 27 Munda: hic non 28 pro cætera felicitate, sed anceps,

1 Catonem. 2 Medicamentis vulnerum dolorem mitigantibus utuntur eo sensu Livius & Tacitus. 3 Donec discederent. 4 Rursus aperuit jam coalescentia vulnera. Hoc sensu *Vulnera interdùm ipsa curatione* rescinduntur. 5 Multitudo. 6 Morientes, morti vicinas. 7 Bella. 8 Factiones. 9 Superavit Thessaliam, sc. apparatu & crudelitate belli. 10 Bellum hoc scribunt Plut. Cæs. c. 79. Latè Hirtius singulari commentario. Appianus de bel. civ. l. 2. Val. Mar. 7.6 3. 11 Hellenismus, πλεῖστον ὅσον hic *nimium quantum, mirum quantum, immane quantum* & similia apud alios usurpata. 12 Factionibus. 13 Nam Cnæus & Sextus Pompejus duces fratres erant. Vivebat igitur Pompejus in filiis. 14 Adesse. 15 Neutrò inclinante victoria. 16 Dimicatum est. 17 Introitu. 18 Legatus Cæsaris. 19 Bellum civile. 20 Cæderet, puniret. Eadem phrasis suprà 3, 10. 17. 21 Quænam illa veneratio cum metu juncta? 22 Navium instrumenta Al. *elementa*. 23 Propè concurrentia. 24 Mediterraneum. Græci τὴν ἔσω θάλασσαν appellant. 25 *Columnas* vocat supra 2, 6, 38. 26 Vide suprà 3 22, 8. 27 Oppidum Hispaniæ, apud quod ultimum bellum à Cæsare gestum est. De hac civitate, & bello, ibi à Cæsare gesto. Lucan. 1, 40. *ultima funesta concurrant prœlia Munda.* 28 Secundum, juxta cæteram fecilicitatem.

& diu 1 triste prœlium: ut planè videretur
nescio quid 2 deliberare fortuna. Sanè & 79
ipse ante aciem mœstior non 3 ex more
4 Cæsar: sive respectu fragilitatis humanæ:
sive nimiam prosperorum 5 suspectam habens continuationem: vel eadem timens,
6 postquam idem esse cœperat, quod Pompejus. Sed in ipso prœlio, quod nemo un- 80
quam meminerat: cum diu pari Marte
acies 7 nihil aliud quàm occiderent, in medio ardore pugnantium subitò ingens inter
utrosque silentium: quasi 8 convenisset.
9 Novissimè illud inusitatũ Cæsaris oculis 81
nefas, post quatuordecim annos probata
veteranorum manus gradum retro 10 dedit: quod etsi nondum fugerat, apparebat tamen 11 pudore magis, quàm virtute, resistere. Itaque 12 ablegato equo, si- 82
milis furenti, 13 primam in aciem procurrit. Ibi 14 prensare fugientes, 15 confirmare:
per totum deniq; agmen oculis, manibus,
clamore 16 volitare. Dicitur in illa pertur- 83

1 Periculosum.
2 Sic apud Liv: 21, 44, 10. *fortuna dubitat.*
3 Secundum, juxta consuetudinem suam.
4 Cujus alias vigori mirabilique hilaritati milites in rebus dubiis innitebantur.
5 Suspectans, diffidens. Forsan, enim ut cæteri gentiles, metuebat Nemesin, perpetuam comitem lætarum rerum.
6 Postquam ad idem imperii gloriæque culmen ascenderat, eòque pervenerat, ut jam totius Orientis & Africæ victor esset, ac neminem parem haberet, sicut anteà Pompejus Romanorum haud dubiè clarissimus & potentissimus fuerat, ideòque æquari sibi Cæsarem impatienter ferens, bellum civile excitarat. Et sanè timendi causam habuit; *Maximæ enim cuique fortunæ minimè credendum est* ait Annibal apud Liv. 30, 30, 19. Sic Alexander *istam ipsam fortunam, qua aspirante res tam prosperè gesserat, verebatur.* Curt. 3, 8, 20. Quomodo & ejus pater Philippus, rebus ex voto fluentibus, dicitur veneratus fortunam, ut quam minimo incommodo felicitatem istam lueret. Adde suprà 3, 12, 7. & 4, 2, 8. 7 Tantùm. 8 Ex pacto complacuisset. Sic suprà 2, 14, 1. & infrà 4, 7, 14. 9 Ad extremum. 10 Fecit, id est, loco pulsa est, retrocessit, pedem retulit. Id autem timoris erat indicium. 11 Al. *pudorem magis, quàm virtutem, resistere.* 12 Dimisso equo, quo scilicet *exæquato periculo militibus animus amplior esset,* ut ait Sal. in Cat. cap. 59. 13 In partem illam aciei, quæ proximè hostem est. 14 Comprehendere ut maneant. Vide Val. Max. 3, 2, 19. Est autem hoc orantis maximè. Tac. 2, 31, 2 *Prensare* enim propriè de supplicibus dicitur, & candidatis, cùm magistratum aliquem ambientes, suffragatorum manus prehendunt. Lucan. 7, 574. de eodem Cæsare: *Ipse manu subjicit gladios, ac tela ministrat. Promovet ipse acies, impellit terga suorum: Verbere conversæ cessantes excitat hastæ.* 15 Robur atque animum addere. 16 Discursare.

batione & 1 de extremis agitasse secum, &
ita 2 manifesto vultu fuisse, quasi, occupa-
re manu mortem vellet: 4 nisi cohortes
hostium quinque per transversam aciem
actæ, quas Labienus periclitantibus castris
subsidio miserat, fugæ speciem præbuissent:
84 hoc aut & ipse credidit, aut dux 5 callidus
arripuit in occasionem: & quasi 6 in fu-
gientem invectus, simul & 7 suorum erexit
animos, & hostes perculit: 8 nam hi dum
se putant vincere, fortiùs sequi; Pompeja-
ni dum fugere credunt suos, fugere cœpe-
85 runt. Quanta fuerit hostium cædes, ira, ra-
biesque victoribus, sic æstimari potest: hoc
à prœlio profugi cum se Mundam recepis-
sent, & Cæsar obsideri statim victos impe-
rasset, ex congestis cadaveribus agger 9 ef-
fectus est, quæ pilis jaculisq; confixa inter
86 se tenebantur: fœdum etiam inter barba-
ros! Sed videlicet victoriam desperantibus
Pompeji liberis, Cnæum prœlio profugum,
crure saucio deserta & 10 avia petentem,
Cesonius apud Lauronem oppidum conse-
cutus, pugnantem (adeò nondum despera-
87 bat) interfecit. Sextum fortuna in Celtibe-
riam interim abscondit: 11 aliisque post
88 Cæsarem bellis reservavit. Cæsar in patriam
victor invehitur. Primum 12 de Gallia tri-
umphum transmiserat Rhenus, & Rhoda-
nus, & ex auro captivus Oceanus. Altera
13 laurus Ægyptia: tunc in 14 ferculis 15 Ni-
lus, 16 Arsinoë, & ad 17 simulacrum ignium

1 De nece, de consciscendâ sibi morte deliberasse; ut fi[eri] [sol]et in inusitatis.
2 Vultu apertè præ se tulisse.
3 Prævenire, præcipere, priusquam inferatur ab inimicis. Hoc sensu *Occupare ferrum* infrà 4,11 & 9 *Occupare* enim est prævenire, priorem aliquid facere. Ita Curt. 8,6,7. *Cum aprum telo occupasset, quem Rex ferire destinaverat.*
4 En! quam levis occasio tantæ victoriæ. Sapienter ipse Cæs. l. 1. de bel. civ. *In bello, parvis momentis sæpè magni casus intercedunt.*
5 Prudens, solers.
6 Fugientem persecutus.
7 Milites suos animavit.
8 *Bellum plerumq; opinione gubernatur*, ut testatur Cic. Philip. 5. Nam verba sunt Liv. 34. 4,3.) *sæpè vana pro veris maxime in bello valuere: & credens se aliquid auxilii habere, perinde atque haberet, ipsa fiducia & sperando atque audendo servatus est.* Virg. Æn. 5,31. *Hos successus alii; possunt, quia posse videntur.*
9 Confectus est, extructus est. Vide Val. Max. 7, 6 5 Hist. de bello Hispan. cap. 32. in princ.
10 Loca invia, per quæ iri non potest.
11 Ad alia bella, quæ referuntur infrà 4,8.
12 Ex.
13 Triumphus.
14 Simulacris victarum urbium, fluviorum, montium, &c. quæ ferebantur in triumpho. Sic Suet. Cæs. c. 37. *Ferre* de triumpho semper ferè dicitur apud veteres.
15 Ægypti fluvius.
16 Ptolomæi filia.
17 Exemplum, similitudinem.

ardens 1 Pharus. Tertius de Pharnace 89
2 curru, & Ponto. Quartus Jubam &
Mauros, 3 & bis subactam ostendebat Hi-
spaniam Pharsalia, & Thapsos, & Munda
4 nusquam: & 5 quantò majora erant, de
quibus non triumphabat! Hic 6 aliquando 90
finis 7 armis fuit: reliqua pax incruenta:
pensatumq; clementiâ bellum. Nemo cæ-
sus 8 imperio 9 præter Afranium: 10 satis
ignoverat semel: & Faustum Syllam: didi-
cerat 11 generos timere: 12 filiamque Pom-
peji cum patruelibus ex Syllâ: 13 hîc po-
steris cavebatur. Itaque non ingratis civi- 81
bus, omnes unum in principem 14 congesti
honores: circa templa imagines: in thea-

1 Insula in medio mari. In ea turris est ingens, in quâ noctu accensæ faces, navigantium cursum regebant.
2 Triumphus: quod curru deaurato triumphator veheretur. Sic infrà 4. 12. 5. 3.
3 Bis à Cæsare Hispaniam ante hanc de Pompeji liberis victoriam esse subactam cohitat; semel cùm Lusitaniam post urbanam præturam vicit, coactus triumphum dimittere, ut præsens consulatum peteret. Iterùm cum Afranium & Petrejum, legatos Pompeji, itidem Varronem exercitibus exuisset. 4 Sic. *visebantur.* rationem reddit suprà 3, 22, 10. *Victores duces externum id magis, quàm civile bellum, videri voluerunt, ut triumpharent.* 5 Sc. ipsis civibus, ipsis Romanis. Sensus est: Cæsaris triumphum plus honoris habuisse, quod civium clades non ostentarit: quomodo apud Tac. 3. 76, 5. in funere Junæ *præfulgebant Cassius atque Brutus, eò ipso, quòd effigies eorum non visebantur.* 6 Tandem. 7 Bellis. 8 Jussu Cæsaris. 9 Imò *ne hos quidem voluntate ipsius interemptos putant.* Suet. Cæs. cap. 75. 10 Diod. Sic. *Qui ob delicta non resipiscunt, omninò puniendi sunt.* Nihil igitur peccavit Cæsar, si jussit interfici, qui veniam antè impetratam, iteratâ rebellione, corruperunt. 11 *Generos Cæsaris* vocat, Pompejum primò generum ipsius Cæsaris, deinde Pompeji ipsius generum Faustum Syllam, qui duxerat filiam generi Cæsaris, & ita erat progener Cæsaris, Vide Suet. Cæs. cap. 27. Neptim enim Cæsar uxorem habebat, filiam Pompeji, ideò vocat *generos* Pompejum & Faustum Syllam Pompejo filia Cæsaris nupserat: Fausto Syllæ neptis ejusdem Cæsaris. Utrique igitur *generi* dicuntur Cæsaris quamvis de Sylla minùs propriè, qui potiùs progener esset. 12 In Floro nostro aut verbum (*conservavit*) in contextu prætermissum est, aut diversus abit ab Hirtio, qui Cæsarem *Pompeji Fausti Syllæ conjugi, ejus liberis reliquisque rebus omnia incolumia concessisse scribit:* Duæ autem fuerunt Pompejæ, altera Pompeji Magni filia, L. Cornelii Syllæ Fausti conjux, altera Sexti Pompeji filia, Magni neptis, L. Scribonii conjux. Intelligere videtur Florus Sexti filiam, quòd addit, *eam patrueles habuisse ex Syllâ:* ubi abutitur vocabulo *patruelium*, atque ita dicit, quos propriè habuisset *consobrinos.* Hæc igitur Mens Flori: neminem jussu Cæsaris occisum esse, præter Afranium & Faustum Syllam, & hujus liberos cum consobrina Pompeja, sive Pompejam, Sexti Pompeji filiam cum consobrinis suis, qui erant Fausti Syllæ filii. 13 Id est, sustulit domum Syllæ, ne sc. ex illo genere superessent, qui aliquando bellum civile instaurarent, contra partes Cæsarianas insurgendo. 14 Collati. Lege Dionem lib. 44.

tro-

tro 1 distincta radiis corona: 2 suggestus in
curiâ: 3 fastigium in domo: 4 mensis in cœ-
lo: ad hoc 5 pater ipse patriæ perpetuus-
que Dictator: 6 novissimè, dubium an ipso
volente, oblata 7 pro Rostris ab Antonio
92 Consule 8 regni insignia. Quæ omnia velut
9 insulæ in 10 destinatam morti victimam
congerebantur. Quippe clementiam prin-
cipis vicit invidia: gravisque erat liberis
93 ipsa beneficiorum potentia. Nec diutius
dilatio 11 donata est: sed Brutus & Cassius,
aliique 12 patricii consenserunt in cædem
94 principis. Quanta vis 13 fati! 14 manaverat
late conjuratio: 15 libellus etiam Cæsari
datus: eodem die nec 16 perlitare centum
victimis potuerat: venit in curiam tamen,

1 Conflabat ex duodecim radiis emicantibus ex aurea lamina, eaque lamina componebatur capiti, ut diadema. Huc respicit Lucan. *cui tempora circum Auratibis ex radiis fulgentia cingunt.*
2 Cippus modicæ altitudinis, in quo statueretur sella aurea.
3 Fastigium quoddam refert Plutarchus quibus Cæsaris, quasi honoris causa & majestatis, ex Senatus auctoritate impositum fuisse, quod Calpurnia uxor ejus per somnium eâ nocte, quæ cædem ejus præcedebat, collabi, maritumque in gremio suo confodi deflebat. 4 Julius mensis, qui anteà Quintilis erat, ex nomine Cæsaris dictus est. 5 Magna laus est principis, ut *pater patriæ* vocetur, quasi populos suos non terrore, non armis, non præsidiis militaribus, tanquam subditos, sed humanitate, benevolentia, pietate, tanquam filios regat. Primus omnium hoc cognomen Cicero meruit; Catilinæ conjuratione detecta, & urbe incendio liberata. Plut. Cic. c. 31. Juv. 8 44. Tunc enim civitas omnis Ciceroni, quacunque iter faceret, gratulans, illum *servatorem patriæ, illum conditorem urbis, illum optimum consulere* vocitabant. Post hunc idem cognomen Augusto universa civitas repentino maximoque consensu detulit. Sed cùm id præ modestia non recepisset, ineunti paulo post Romæ spectacula, non decreto Senatus, neque acclamatione populari, sed per Valerium Messalam, id mandantibus cunctis rursus delatum est. Multis prætereà Imperatoribus hoc cognomen, sed adulatione potiùs, blanditiisque, quàm meritis, & verâ gloria, inditum est. Tandemque eò deventum fuit, ut semper in theatris imperatorē populus & *dominum*, & *patrem patriæ* appellaret. 6 Ad extremum. 7 In vel ante Rostra. i. editum illum locum ante Curiam, undè edicta publica, & ad populum verba fiebant. 8 Cùm Cæsar pro Rostris in aurea sella sedens, amictus toga purpurea spectaret Lupercos, Antonius Consul unus è Lupercis ad sellam accessit, & capiti ejus diadema lauro circumposita imposuit, quod Cæsar cum plausu populi rejecit. 9 Fasciæ in modum diadematis, à quibus dependent vittæ ab utraq; parte. 10 Notus est mos insulis ornandi victimas. 11 Data. 12 Patrum progenies. Al. *Patres*: al. *parricida* legunt. 13 Potestatis illius, quæ res humanas inevitabili sorte disposuit. 14 Emanaverat. 15 Sc. index conjurationis sive insidiarum: quem legere Cæsar neglexit. Simile quid Archiæ, Thebarum tyranno accidit. Nam super convivium allatam epistolam, quæ indicium conjurationis haberet, rejecit, cum voce εἰς αὔριον τὰ σπουδαῖα id est, *in crastinum seria*. Sed crastinum non vidit. Nam ea nocte à Pelopida cæsus est. Plut. in Pelop. 16 Perfectè litare, sacrificium absolvere. Gel. *Si res divinæ factæ, riteque* perlitatæ essent

expeditionem 1 Parthicam meditans: ibi 95
in 2 curuli sedentem eum Senatus 3 invasit tribusque & viginti vulneribus 4 ad terram datus est. Sic ille, qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse 5 sanguine suo curiam implevit.

1 In Parthos. Sic. *sellâ*, quâ ipse, Ædilis curulis officio dum fungebatur, utebatur. Fuit autem sella eburnea, quâ in publico & privato loco sedendi causa utebantur. Vide suprà 1. 5, 5. & 1, 13. 10. 3 Aggressus est. 4 Confossus est. 5 Adeò vere Juv. 10, 2. *Ad generum Cereris sine cæde & vulnere pauci Descendunt Reges, & sicca morte tyranni.*

CAP. III.

1 *Cæsar Augustus.*

POpulus Romanus, Cæsare & Pompejo 1
trucidatis, rediisse in statum pristinæ libertatis videbatur: & 2 redierat, 3 nisi aut Pompejus liberos, aut Cæsar hæredem reliquisset: vel, quod utroque pernicio- 2
sius fuit, 4 si non collega quondam, mox æmulus Cæsarianæ potentiæ, fax & turbo sequentis sæculi, superfuisset 5 Antonius.
Quippe dum 6 Sextus paterna repetit; tre- 3
pidatum toto mari: dum Octavius mortem 7 patris ulciscitur, iterum fuit 8 movenda
Thessalia: dum Antonius 9 varius ingenio, 4
aut successorem Cæsaris indignatur Octavium, aut amore Cleopatræ 10 desciscit in Regem: 11 nam aliter salvus esse non potuit, nisi confugisset ad servitutem. Gra- 5
tulandum tamen in tantâ perturbatione est, quòd potissimum ad Octavium Cæsa-

1 Caput istud tertium quasi prooemium est ad Cæsaris Augusti res gestas: cujus si quis in unum *Tantarum speret cumulos advolvere rerum, Promptius imponet glaciali Pelion Ossæ.* Gesta autem Octavii Augusti scribunt Liv. à l. 116 ad finem usque operis Appian. de bel. civ. l. 2, 3, 4 & 5. Suet. in ejus vita. Plut. Cæs. Cic. Anton. Bruto. Val. Max. 1. 7. 1. & 7, 6, 6. Sex. Aurelius. Sextus Ruffus. Eutrop. l. 7.
2 Rediisset. 3 Exponat causas conclamatæ libertatis publicæ. 4 Aliud impedimentum libertatis, *Antonius.* 5 Hujus elogia præclara & multa lege apud Cic. in Philippicis. 6 Pompejus. 7 Adoptivi sc. Cæsaris. 8 Turbanda. Vide infrà 4, 7, 6. 9 Inconstans, mutabilis. 10 Rex fit ex Imperatore Romano. Sic, *in monstrum desciverat*, infrà 4, 11, 3. Usurpatur autem ita verbum hoc, cum aliquis in pejus mutatur, ut *degenerare* Romanis autem Regis nomen exosum erat. 11 Freinshemius legit, *deferenda fuit populo libertas, nam aliter salvus*, &c.

6 rem Augustum 1 summa rerum rediit: qui sapientia sua atque solertia, perculsum undique & perturbatum 2 ordinavit imperii corpus: Quod ita haud dubiè nunquam
7 coire & consentire potuisset, nisi 3 unius præsidis nutu, quasi anima & mente rege
8 retur. Marco Antonio, Publio Dolabella Consulibus, imperium Romanum jam ad Cæsares transferente fortuna, varius & multiplex civitatis motus fuit: quodque in annua cœli conversione fieri solet, ut 4 mota sidera tonent, ac 5 suos flexus tempestate significent; sic 6 cum 7 Romanæ dominationis, 8 id est humani generis conversione, 9 penitus intremuit, omnique genere discriminum, civilibus, terrestribus ac navalibus bellis, omne imperii corpus 10 agitatum est.

1 Summum arbitrium. Intelligit autem Monarchiam Augusti, sive merum unius Principis absolutum imperium. 2 Constituit totum imperium. 3 Eadem prope verba Tac. l. 12 4. *Unum esse Reip. corpus, atque unius animo regendum.* 4 Motus Sol. Sic Plin. Panegyr. c. 2;. *quod terra genuit, quod* sidus *aluit, quod annus tulit.* Et c. *O velocissimi* sideris *more, omnia invisere.* 5 Suas revolutiones. 5 Al. in. 7 Romani imperii. 8 Vana opinio Romanorum, sub Imperatoribus præcipuè, spiritus adeò inflaverat ut crederent se totius orbis dominos, cùm satiè modicam ejus partem obtinerent. Sic Florus noster suprà Præfat. 2. *qui res Rom. legunt*, generis humani *facta discunt.* 9 Non mirum: cùm *omnes mutationes Rerumpubl. cædem, fugam, aliaque hostilia portendunt*, ut ait Sal. in Jugurth. 10 Motum, concussum est.

CAP. IV.

1 *Bellum Mutinense.*

1 PRima civilium motuum causa 2 testamentum Cæsaris fuit, cujus 3 secundus hæres Antonius prælatum sibi Octavium 4 furens, 5 inexpiabile contra ado-

1 Bellum Mutinense scribunt Liv. l. 17. 118 119. Appian. de bel. civ. l. 3. p. 588. Plut. Antonio c. 22. Cicero in Philippicis. Suet. Augusto 2. 10. &c. Ovid. Met. 15. 822. & Fast. 4. 621. Octavius à Senatu contra Antonium, Reipublicæ hostem, Imperator declaratus, exercitum Antonii ad Mutinam profligat: Decimum Brutum Mutinæ obsessum liberat: undè & hoc bellum *Mutinense* à *Mutinà* dictum fuit. 2 Testamentum Cæsaris, L. Pisone ejus socero postulante, invito Senatu, ad populum recitatum fuit, antequam Cæsaris cadaver in foro cremaretur. 3 Qui hæredi instituto substituitur. Secundi hæredes ideò post primos adscribebantur, ut si quid illis primis humanitùs accidisset, tunc secundi succederent. 4 Supra modum excandescens. 5 Implacabile.

ptionem acerrimi 1 juvenis susceperat bel-
lum. Quippe cum intrà decem & octo an- 2
nos tenerum, 2 obnoxium, & 3 opportu-
num injuriæ juvenem videret, ipse 4 plenæ
ex 5 commilitio Cæsaris dignitatis, 6 lace-
rare furtis hæreditatem, ipsum insectari
probris, cunctis 7 artibus 8 cooptationem
Juliæ 9 gentis 19 inhibere non desineret;
denique ad 11 opprimendum juvenem, pa- 3
lam arma moliri: & jam parato exercitu in
12 Cisalpina Gallia resistentem motibus
suis Decimum Brutum obsidebat: Octa- 4
vius Cæsar, 13 ætate & injuriâ 14 favora-
bilis, & nominis majestate, quod sibi in-
duerat, revocatis ad arma veteranis, 15 pri-
vatus (quis crederet?) Consulem aggre-
ditur: obsidio Mutinæ liberat Brutum.
16 Antonium exuit castris. Tum quidem 5
etiam manu pulcher apparuit: nam cru-
entus & saucius aquilam, à moriente 17 si-
gnifero traditam, suis humeris in castra
referebat.

1 Augusti. Decreverat Senatus ne quis Augustum *puerum* diceret ne majestas tanti imperii diminueretur. Virg. sæpè Octavium *juvenem* nominat, ut Ecl. 1, 44. *Hic illum vidi juvenem*: & Georg. 1, 500 *Hunc saltem everso juvenem succurrere sæcio Ne prohibete.* Lege Cic. Philipp. 4. & 5.
2 Obligatum seu addictum. Ter. *Tum uxori obnoxius sum.* Ita Liv. 42, 46. 3 Ovid. Am. 2, 2, 17.
3 Cui facilè injuria inferri poterat. Ita de Atherbale Sal. Jug. 93.
4 Adultæ, perfectæ. 5 Belli societate. Ita Justin. 5, 10, 3. & 11, 5, 3. 6 Hæreditatem enim Cæsaris expilavit. Vellejus 2, 60, 5. scribit sestertium septies millies depositum à Cæsare ad ædem Opis, ab Antonio fuisse occupatum. 7 Fraudibus, inventis callidis. 8 Adoptionem. 9 Familiæ. 10 Impedire. 11 Al. *deprimendum*. 12 Tota olim Gallia in tres partes divisa est, Togatam sive Cisalpinam quæ Alpibus Italiæque antiquo limite Rubicone flumine terminatur, & Comatam sive Transalpinam (quæ iterum in Belgicam, Celticam, & Aquitanicam dividitur) & Braccatam, quæ erat Narbonensis Romanorum provincia. 13 Juvenilis ætas in tantum favorabilis est, ut etiam in delictis mitiùs puniendis ejus habeatur ratio. 14 Gratiosus ac favoris plenus apud omnes. 15 Privato consilio & privata impensa. 16 Antonii castra occupavit. 17 Aquilifero.

CAP.

CAP. V.

1 *Bellum Perusinum.*

1 ALterum bellum 2 concitavit agrorum divisio, quos Cæsar veteranis in castris, pretium militiæ, persolvebat.
2 Semper alias Antonii 3 pessimum ingenium 4 Fulvia gladio cincta virilis militiæ, uxor 5 agitabat. Ergo 6 depulsos agris colonos incitando, iterum in arma ierat. Hic vero
3 jam non privatis, sed totius Senatus suffragiis 7 judicatum hostem Cæsar aggressus, intra Perusiæ muros 8 redegit, compulitque ad extrema deditionis, 9 turpi & 10 nihil non experta fame.

1 Hoc bellum scribunt Liv. lib. 126. Suet. Aug. cap. 14. & 15. Appian. de bel civ. lib. 5. Eutrop. 7. 1. Plin. 7, 41. Bellum Perusinum. & cætera ab Augusto gesta bella explicat Propert. 2. 1. & Lucan. 1, 41. Lege quæ de Augusto scribit Virg. Æn. 6. 91. 2 Excitavit. 3 Hic enim est Antonius testimonio Vel. 2 74. 2. *vitiorum fratris consors, sed virtutum, quæ interdum in illo erant, expers.* 4 De tali muliere Juvenal. Sat. 8 251. *Quem præstare potest mulier galeata pudorem, Quæ fugit à sexu?* 5 Impellebat, instigabat. 6 Qui coacti erant cedere veteranis, quibus agri isti distributi erant. 7 Hoc eam habebat vim, ut, qui *hostis* judicatus esset, omnia jura & beneficii perderet civitatis Romanæ: deinde, ut ejus bona publicarentur: tertio, ut ipse quæreretur puniendus more majorum; quod explicat Suet. Ner. c. 49. Denique adversus hostem judicatum omnia licebant, perinde atque in hostem alienigenam. Cic. Philip. ult. 8 Compulit. 9 Turpem faciente. Sic Virg. Æn. 6. 276. *turpis egestas.* Sic *obscœnam famem* dixit idem Poëta Æn. 5, 367. 10 Omnia, quidvis.

CAP. VI.

1 *Triumviratus.*

1 CUm solus etiam 2 gravis paci, gravis Reipublicæ esset Antonius, quasi

1 Cum Antonius, Lepidus, Cæsar, se Reipublicæ constituendæ causâ Triumviros in quinquennium renuciassent, proscriptione ac cæde inimicorum civium Respublica convulsa est lacerataque. Ciceronis caput jussu Antonii præcisum inter duas manus pro Rostris positum est. Exponunt hoc capite contenta Liv. lib. 119. & 120. Plutarch. Antonio cap. 24. Bruto cap. 29. Cicerone cap. 67. Appi. de bel. civ. lib. 3. & 4. Suet. Aug. cap. 12. 13, & 27. Eutrop. 7. 2. Plin. 7, 45. 2 Inimicus, infestus.

ignis

ignis 1 incendio Lepidus acceſſit. 2 Quid
contra duo exercitus neceſſe fuit venire
in cruentiſſimi fœderis ſocietatem? 3 Di-
verſa omnium nota incendia. Lepidum di- 2
vitiarum cupido, quarum ſpes ex 4 turba-
tione Reipublicæ: Antonium ultiones de
his, qui ſe hoſtem judicaſſent: Cæſarem
inultus pater, & 5 Manibus ejus graves
Caſſius & Brutus 6 agitabant. In hoc velut 3
fœdus pax inter tres duces componitur.
Apud Confluentes inter Peruſiam, & Bono-
niam 7 jungunt manus, & 8 exercitus con-
ſalutant. Nullo bono 9 more Triumviratus
invaditur: oppreſſaque armis Republica,
redit Syllana 10 proſcriptio: cujus atroci-
tas nihil in ſe minus habet, quàm numerũ
centum quadraginta Senatorum. 11 Exitus 4
12 fœdi, truces, miſerabiles, toto terra-
rum orbe fugientium: pro quibus quis pro
dignitate reus ingemiſcat, cùm Antonii
Lucium Cæſarem avunculum ſuum, Lepi-
dus Lucium Paulum ſuum fratrem 13 pro-
ſcripſerit? Romæ capita cæſorum pro- 5
ponere in Roſtris 14 jam uſitatum erat:
verum ſic quoque civitas lacrymas 15 tene-
re non potuit, cum 16 reciſum Ciceronis

1 Bello, motui Antoniano.
2 Al. *cui*: ut ſenſus ſit, duobus ex diverſâ parte exercitibus ſtantibus, neceſſe fuiſſe Lepido, utpote debiliori, venire in ſocietatem.
Al. *contrarios exercitus*, ut indignetur eos, qui nuper hoſteſ erant, aliter non potuiſſe ſocietatem inire, quam in perniciem civium.
Al. denique *Quid unus contra duos exercitus? Itaque neceſſe fuit venire in cruentiſſimi fœderis ſocietatem*: ſic ut ſupra 4, 2, 29. *Quid enim una poſt quinque legiones? Itaque ultrò docente Varrone*, &c.
3 Al. *Diverſa omnium vota*.
Al. *Diverſa omnium nota ingenia*; q. d. ſatis conſtat, quam diverſa fuerint omnium ingenia & cupiditates. 4 Perturbatione. Vide Tac 5, 5, 5. & H 1, 21, 1. 5 Credebantur enim occiſorum Manes ultione placari, quod tangit Juſt. 16, 1, 16. Hinc intelligendum illud Virgilii Æn 10, 519. *inferias quos immolet umbris*. Obſervabant autem imprimis, ut, ſi fieri poſſet, ad tumulos ipſos occiſorum mactarentur; quòd sc. nullum gratiorem umbris liquorem ſpargi poſſe crederent, quam inimicorum ſanguinem. Sic Pyrrhus Polyxenam ferit *paterni vertice in buſti*. Sen. in Troadibus 1151. Sic. L. Cæſar jugulatus ad buſtum Vari. Val. Max. 9, 2, 2. & Marius Prætor ad buſtum Catuli, ſupra 3. 21, 27. 6 Impellebant, inſtigabant. 7 Integratæ pio. Videtur alluſum ad exemplum Cæſaris patris, Pompeji, & Craſſi de quibus ſuprà 4, 2, 11. 10 Publicatio. 11 Proſcriptorum. 12 Miſerabiles, atroces, ſævi. 13 Per ſcriptum prævium morti, ubicunque reperirentur, addixerit? 14 Lucan. 7. 315. *Et caput hoc poſitum roſtris*, &c. Vide ſuprà 3, 21 14. 15 Continere. Sic *tenere ora*, apud Virg. Æn. 2. 1. *riſum*, apud Horat. de Arte 5. 16 Amputatum.

1 caput

1 caput 2 in illis suis Rostris videretur, nec aliter ad videndum eum, quàm solebat ad
6 audiendum, concurrreetur. 3 Hæc scelera in Antonii Lepidique tabulis. Cæsar percussoribus patris contentus fuit. Hæc quoque 4 nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.

1 Juvenalis dicit, non caput solum, sed etiam dextram manum abscissam fuisse Ciceroni, quod eâ Philippicas in Antonium scripserat. Dicit enim Sat. 10. *Ingenio manus est & cervix cæsa, nec unquam Sanguine causidici maduerunt rostra pusilli.* De hujus interitu lege præter supradictos Val. Max. 1. 4, 5, 5. 3, 4. Juv. Sat 10, 118. 2 Pro illis suis Rostris, loco præ aliis conspicuo; ut, unde in Antonium verba faciens auditus fuerat, ibi caput ejus inter duas manus conspiceretur. 3 Hæ proscriptiones virorum illustrium. Ita Sen. Nat. Quæst. 6, 23. de rebus Alexandri: *Nihil tam magnum erit, quàm* scelus *Callisthenes*, nempè occisus. 4 Nam etiamsi justa puniendi causa sit, præstat ignoscere, cùm magna delinquentium copia est, aut paucorum saltem supplicio contentum esse, quàm acrioribus remediis, ac ipsa mala sunt, civitatem labefactare.

CAP. VII.

1 *Bellum Cassii & Bruti.*

1 2 BRutus & Cassius sic Cæsarem, quasi 3 Tarquinium Regem, 4 depulisse regno videbantur: sed libertatem, quam maximè restitutam voluerunt, illo ipso 5 par-
2 ricidio perdidêre. Igitur cæde perfectâ, cùm veteranos Cæsaris, nec immeritò, timerent: statim è curiâ in Capitolium confugerunt. Nec illis ad ultionem deerat ani-

1 Bellum Cassii & Bruti scribunt Liv. l. 121, 122, 123, 124. Plutarch. Anton. cap. 27. & Brut. cap. 54. Ap. de bel. civ. lib. 4. Val. Max. 1. 5, 7 & 8, 5, 1, 11, 9 9, 2. Eutrop. 7, 1. Suet. Aug. cap. 13. Lucan. 2, 234.

2 Republica utcunque per triumviros ordinata, M. Antonius & Cæsar Octavianus in Græciam contra Brutum & Cassium proficiscuntur; fit prœlium in campis Philippicis: ibi Cassius sibi errore dùm suos fugere, qui vicerant, opinatur, caput præsecari jubet. Brutus etiam post paucos dies altero prœlio victus, exorata Stratone ut se gladio confoderet, vitam finivit. 3 Tarquinium Superbum, Regem Romanorum postremum, qui à Junio Bruto regno, ut tyrannus, expulsus est. 4 Sed valdè isti decepti fuerunt, ut ex progressu patebit. Sapientiùs T. ille Q. Flaminius censebat, Nabidem tyrannum Lacedæmone relinquendum esse, quòd sinè gravissimâ ruinâ totius civitatis opprimi non posset. Plutarch. in ejus vitâ. 5 Homicidio: quia, quem ex S. C. Patrem patriæ superiori anno cognominaverant, eundem in Senatu occiderint. Testatur etiam Suetonius placuisse populo, ut Idus Martiæ *Parricidium* dicerentur: scilicet quia ii patrem patriæ eo die in Senatu occidissent, quos ipse hostes paulò ante servaverat.

mus,

mus: 1 sed ducem non habebant. Igitur 3
cum appareret, quæ strages Reipublicæ
immineret, displicuit ultio 2 cum Consulis
3 abolitione decreta. Ne tamen 4 publici 4
doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipso, quem occiderant, Cæsare datas, Syriam & Macedoniā, concesserunt. Sic vindicta Cæsaris 5 dilata potius, quàm oppressa est. Igitur ordinata magis, ut poterat, 5
quàm ut debebat in Triumviros Republica, relicto ad Urbis 6 præsidium Lepido, Cæsar cum Antonio in Cassium Brutumq; 7 succingitur. Illi comparatis ingentibus 6
copiis, 8 eandem illam, quæ 9 fatalis Cnæo Pompejo fuit, 8 arenam 10 insederant. Sed nec tum 11 imminentia cladis destinatæ signa latuêre. Nam & 12 assuetæ cadave- 7
rum pabulo volucres, castra quasi jam 13 sua circumvolabant: & in aciem prodeuntibus obvius Æthiops nimis apertè

1 Ducibus enim repertis, moventur quicunque *non benevolentia continentur, resumpturi arma, ubi metus abscesserit.* Tac. H. 4, 75, 11.
2 Al. *Ciceronis consilio abolitione decreta.* Al. meliùs, *consensu Consulis.* Per *Consulem* intelligunt Antonium. Verum quidem auctorem ἀμνηστίας fuisse Ciceronem; sed tamen cùm decerneretur, consensus aderat ipsius Antonii. Cic. Phil. 1. cap. 1.
3 Ἀμνηστία, id est, *oblivione actorum sive injuriarum.* Sic apud Suet. Tib. 4, 1. & Val. Max. 4, 1 4. ext. quæ Atheniensium exemplo, & consensu etiam Antonii, ut diximus, fuit decreta, sed ab eodem mox abolita. simulac amoto metu, securus ad ingenium redire poterat. 4 Populi, plebis: plebs enim irritata ad percussorum domos facibus è rogo raptis comendebat, Cæsaris mortem vindicatura. 5 Submota. Ita Justin. 9, 6, 8. 6 Defensionem, custodiam 7 Expeditionem sumit. Deducto loquendi usu à militibus, quorum erat *cingi.* 8 Eundem illum locum, ubi civile bellum commissum fuerat. Sic suprà 4. 2, 8. Philippos, urbem Macedoniæ, intelligit, ubi hoc prœlium commissum est: unde & hoc bellum *Philippense* vocatur. Virg. Georg. 2, 490. *Romanas acies iterùm videre Philippi.* Ovid. Met. 15, 824. *Æmathiique iterum madefient cæde Philippi. Arenam* translatitè vocat campos Philippicos, in quibus depugnatum est: quia locus, ubi gladiatores committebantur, arena ideò inspergebatur, ut ne ipsi sanguinis sui, dùm digladiantur, lubricitate laptarent. 9 Exitio Cn. Pompeji immirabili necessitate destinata fuit. Sic suprà 3. 15, 4. Fatale *Capitolium Gracchis*, & 2, 15, 12. fatale *nomen Scipionum Africæ.* Sic *fatalis locus* extat apud Justin. 12, 2, 14. & 12, 13. 3. ita *fatale munus*, apud eundem 13, 4 24. 10 Occupaverant. 11 Al. *imminentis cladis destinata signa.* 12 Vultures præcipuè, qui præsagio quodam naturali, biduo aut triduo convolare eò solent, ubi cadavera sunt futura, ut Plinius testatur. 13 Propria, quæ affectu sua fecerant: Liv. 22, 16, 4. *Nec Annibalem fefellit, suis se artibus peti.*

8 1 ferale ſignum fuit. Ipſique Bruto per noctem, cùm allato lumine 2 ex more aliqua ſecum 3 agitaret, 4 atra quædam imago ſe obtulit: &, *quæ eſſet*, interrogata; *Tuus*, inquit, 5 *malus genius*. Hoc dixit, & ſub oculis 6 mirantis evanuit. Pari in meliora
9 præſagio in Cæſaris caſtris omnia aves, victimæque 7 promiſerant? ſed nihil illo 8 præſentius, quòd 9 Cæſaris medicus ſomnio admonitus eſt, *ut Cæſar caſtris excederet, quibus capi imminebat*: ut factum eſt.
10 10 Acie namq; commiſsâ, cùm 11 pari ardore aliquamdiu dimicatum foret: & quãvis 12 duces non eſſent præſentes, quorum 13 alterum 14 corporis ægritudo, 15 illum metus & ignavia 16 ſubduxiſſent, 17 ſtaret tamen pro 18 partibus invicta fortuna & 19 ultoris, 20 & qui vindicabatur: primum adeò anceps fuit, & par utrimque diſcrimen, ut exitus prœlii docuit. Capta ſunt

1 Funeſtum, exitiale omen. Nam abominantur Æthiopem propter colorem nigrum, qui funebris eſt. Nam lugentium veſtis nigra & fuſca, quæ Varroni dicitur *amiculum nigellum*: ut contra color candidus lætitiæ & felicitatis index. Spartianus in Severo auctor eſt, Æthiopis occurſum & vocem illam, *Totum fuiſti totum viciſti, jam Deus, eſto victor*, mox quaſi fatalem illius Imperatoris mortem ſubſecutam. 2 Juxta conſuetudinem ſuam. 3 Deliberaret. 4 Nigrum aliquod ſpectrum. 5 Addiditque. *Apud Philippos iterùm me videbis*: tum ille imperterritus; *videbo*, inquit. Verum idem ſpectrum, ſed mutum, ſe Bruto in Philippis obtulit, pridie quàm ultimo prœlio Brutus ſuperaretur. Sic Caſſio Parmenſi, cùm, fractis Antonii rebus, fugiſſet Athenas, paucis poſt diebus Octavii juſſu perituro apparuit homo immanis, niger & ſqualidus, qui ſe malum illius genium eſſe affirmavit. 6 Bruti. 7 Portenderant, ſcilicet *victoriam*. 8 Quod certiùs demonſtraret favente Deos. 9 Artorius, Cæſar ex valetudine imbecilliore in caſtris decumbebat, ſed ea medici denuntiatione admonitus, in aciem ſe recepit, quæ res ipſa ſaluti fuit: nam, captis forte caſtris. Brutiani milites Auguſti Cæſaris tentorium ingreſſi, lecticam ejus, in quâ illum cubantem putabant gladiis transfixerunt, aſſeverantes Bruto, cui gladios eruentatos oſtendebant, ipſum quoque Cæſarem à ſe confoſſum eſſe. Vide Plutarch. Ant. cap. 28. Ap. de bel. civ. lib 4. Vel. 2,70,4. Val. Max. 1.7.1. 10 Prælio enim incepto, cùm confligeretur. 11 Æquali vehementia, ſtudio, impetu. 12 Cæſar & Antonius. 13 Cæſarem. 14 Morbus. Utitur hac Phraſi Curt. 3,5.10. 15 Antonium. Plutarh. Ant. cap. 28. *Sunt qui ſcripſerunt, non interfuiſſe prælio Antonium, ſed poſt pugnam conſectantibus jam hoſtes ſui, superveniſſe.* Adde eundem Bruto, cap. 61. 16 Paulatim ſubtraxiſſent. 17 Militaret. 18 Factionibus. 19 Cæſaris Octavii, qui necem patris ultum ibat. 20 Id eſt, ejus fortuna, qui vindicabatur, ſcilicet Julii Cæſaris.

hinc Cæſaris caſtra, indè Caſſii. 1 Sed quan- 11
tò efficacior eſt fortuna, quam virtus! &
quàm verum eſt, quod moriens 2 efflavit
3 non *in re, ſed in verbo tantum eſſe virtutem!*
Victoriam illi prœlio error dedit. Caſſius 12
4 inclinato cornu ſuorum, cùm captis Cæ-
ſaris caſtris, rapido impetu 5 recipientes ſe
equites videret, fugere arbitratus, evadit in
6 tumulum: indè pulvere & ſtrepitu, etiam 13
nocte vicinâ, 7 eximentibus geſtæ rei ſen-
ſum, cùm 8 ſpeculator quoque 9 in id miſ-
ſus, 10 tardius renunciaret, 11 tranſactum
de partibus ratus, 12 uni de proximis 13 au-
ferendum præbuit caput. Brutus 14 cum in
Caſſio etiam ſuum animum perdidiſſet, ne 14
quid ex 15 conſtituti fide 16 reſignaret (ita
enim 17 par ſupereſſe bello 18 convenerat).

1 Sc. in externis. Nam in hominum fortuna nihil poteſt, eùm is ſemel habitum virtutis adeptus eſt. Hinc plerique veterum virtutem in cœlum efferunt, & fortuna ſemper ſuperiorem faciunt cum eadem congreſſam. Quàm magnifice Sal. in proœm. Jug. *Animus, ubi ad gloriam virtutis via graſſatur, abundè pollens potenſq; & clarus eſt, neque fortuna eget; quippe quæ probitatem, induſtriam, aliaſque bonas artes neque dare, neque eripere cuiquam poteſt.* 2 Effudit. Videtur ſingulariter uſus hoc verbo auctor, quaſi voluiſſet dicere, ſimul cum anima vocem hanc expiraſſe Brutum. 3 Ad hanc vocem alludere videtur Horat. Epiſt. 1, 6, 31. *Virtutem verba putas ut lucum ligna?* Hanc ipſam Bruti vocem Alciatus Embl. 119 ita expreſſit: *Jamjam ſtricturus moribunda in pectora ferrum, Audaci hos Brutus protulit ore ſonos: infelix virtus, & ſolis provida verbis, Fortunam in rebus cur ſequeris dominam?* Sed hujus tandem utilitatis eſt virtus gentilium, ut, cùm ad rem ventum eſt, nihil adferat cultoribus ſuis. Sed alia virtus in regeneratis, & de quâ iſtud Flori dici non poteſt. 4 *In fugam nutans*, ut loquitur ſuprà 3, 10, 4 *Inclinata acies* ſæpè apud Hiſtoricos 5 Iter facientes non fugiendi gratia. 6 Editum collem. 7 Impedientibus, adimentibus. 8 Explorator, ſcilicet Titinius centurio. Val. Max. 9, 9, 2. 9 Propter id. 10 Quam Caſſius ſperabat. Nam Bruti equites, Titinium mutuis amplexibus excipiebant; iiſque officis ejus reditum remorabantur. 11 Actum. 12 Pindaro ſcilicet quem ad hujuſmodi neceſſitatem jam à Craſſianâ clade ſecum ducebat. 13 Demendum; abſcindendum. 14 Ita ſolet in partibus. Alterum alterius infortunium dejicit. 15 Pacti, Brutus & Caſſius eo animo in hoſtem ſe ituros mutua fide antè prœlium receperant, ut aut vincerent, aut à victore ſibi deinceps non metuerent: intelligebant enim, quod mortem ſibi, niſi Deus ipſorum res ſecundaret, conſciſcerent. 16 Reſcinderet Cic. pro Archiâ. 17 Id eſt, pariter. Ne videlicet altero defuncto, alter vita vellet frui. Vide Plutarch. in Bruto cap. 58. Al. *præſupereſſe*, id eſt, potiùs quàm ſupereſſe. Al. *uti neuter ſupereſſet bello*, id eſt, uti neuter poſt prœlium, ſi fortuna contra voluntatem ſitam id diſpenſaret, viveret, ſed uterque morte ſpontanea in libertatem ſeſe aſſereret. 18 Complacuerat ex pacto.

ipſe

ipse quoq; uni comitum suorum 1 confodiendum præbuit latus. Quis sapientissimos viros non miretur 2 ad ultimum non suis manibus usos? nisi si hoc quoque ex persuasione defuit, ne violarent manus, sed in 3 abolitione sanctissimarum 4 piissimarumque animarum, judicio suo, 5 scelere alieno, uterentur.

1 Sic paulò antè, *auferendum præbuit caput.* 2 Postremò. Nisi fortè *ultimum* pro morte ponatur hoc loco, sicut *Extremæ*, supra 4.2.83. 3 Morte quæsitâ.

4 Al. *pientissimarumque.* 5 Sic Darius apud Curt. 5,12,11. *Forsitan mireris, quòd vitam non finiam: alieno scelere quam meo, mori malo.* Sed quomodo *scelere alieno* dicat, non capio; nam qui jubet & suadet, æquè est noxius, quàm qui facit.

CAP. VIII.

1 *Bellum cum Sexto Pompejo.*

1 Quæ hoc capite continentur, scribunt Liv. 127. 128. 129. Suet. Aug. cap 16 Eutrop. 7 1. Plin. 7. 45. Horat. Epod. Od. 9.

1 2 Sublatis percussoribus Cæsaris, superat Pompeji 3 domus. 4 Alter juvenum in Hispania 5 occiderat, 6 alter fugâ evaserat: contractisque infelicis belli reliquiis, cùm insuper 7 ergastula armasset,
2 Siciliam, Sardiniamque 8 habebat. Jam & classe medium mare 9 insederat, ô quam diversus à patre! Ille Cilicas exstinxerat: hic secum 10 piratas navales agitabat. Tantâ
3 mole belli penitùs in Siculo freto 11 juvenis oppressus est: magnique famam ducis ad 12 inferos secum tulisset, si nihil tentasset ulteriùs: nisi quod magnæ indolis

2 Sextus Pompejus cum Siciliam & Sardiniam classibus teneret, latrociniis commercia impediebat, ita ut Romæ fame laboraretur. Cæsar insana tempestate & aliquot naufragiis vexatus, tandem Pompejum profligat, qui cum Asiam ad rebellandum sollicitaret, à Titio, Antonii legato, Mileti interfectus est. 3 Familia. Sic suprà 3, 8, 1. 4 Cn. Pompejus: de quò suprà 4, 2, 86. 5 Ceciderat, perierat. 6 Sextus Pompejus. 7 Servos ergastularios in arma concitasset. 8 Possidebat, retinebat. Sic suprà 4, 2, 22. 9 Occupaverat. 10 *Navales: piratas* vocat classem Sexti Pompeji. Cum enim vulgò piratæ myopatronibus tantùm mare infestent: illi navibus & triremibus, ut in magna classe, infestum reddebant. 11 Pro homine quadraginta annorum. 12 Sepulchrum. Phrasis Sacræ quoque scripturæ usitata, ut Gen. cap. 42 in fin.

1 signum est, sperare semper. Perditis enim 4
rebus profugit? Asiamque velis petit, venturus ibi in manus hostium & catenas, & quod miserrimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub percussore moriturus. 2 Non alia post Xerxem miserabilior 5
fuga: quippe modò trecentarum quinquaginta navium dominus, cum sex septem-ve fugiebat, 3 extincto Prætoriæ navis lumine, 4 annulis in mare abjectis, 5 pavens atque respectans, & tamen non timens ne periret.

1 Argumentum. 2 Nisi fortè Pompeji patris. 3 Jussit autem Pompejus lumen suæ navis exstingui, ut ne noctu, quo fugeret, id indicaret. 4 Compedibus remigum quos abjici jussit Pompejus, vel majoris strepitus vitandi causa, vel ut, libertate remigibus datâ, fideliores sibi redderet Nam *annulos* vocari compedes, docet illud Mart. Ep. 3, 29. *Has eum gemina compede dedicat catenas Saturne tibi Zoilus* annulos *priores*. & Ep 11, 38. Annulus *iste tuis fuerat modò cruribus aptus*. Hinc Apul. servis *pedis annulatos* tribuit. 5 Videmus hic egregiam luctam in animis non benè compositis Metuunt & sperant. Pompejus pavebat & respectabat, qui sese persequebantur; & tamen non metuebat, id est, adhuc bene sperabat, & in Antonio salutem suam collocabat,

CAP. IX.

1 *Bellum Parthicum duce Ventidio.*

2 Quamvis in Cassio & Bruto 3 partes 1
sustulisset; in Pompejo totum partium nomen 4 abolesset; nondum tamen ad pacis stabilitatem 5 profecerat Cæsar, cum 6 scopulus, & 7 nodus, & 8 mora publicæ

1 Hoc bellum scribunt Liv. l. 127. & 128. Plut. Ant. cap. 44. Just. 42. 4, 7. Eutrop. 7 2. Val. Max. 6, 9, 9. 2 Ventidius Bassus Antonii legatus, Labienum Parthorum Imperatorem Pacoramque, Regis Orodis filium, occidit, & Syriam recipit: atque eâ victoriâ Crassi & Saxæ cladem à Parthis acceptam iisdem reponit. 3 Fictiones. 4 Pro *abolevisset*, id est, delèvisset, extinxisset. 5 Assecutus erat quod conferret ad stabilem pacem. 6 Præcipitium, naufragium, ad quod securitas publica allisa naufragium faceret, sicut navigia in veris scopulis. Ita Pisonem & Gabinium *voragines, & scopulos Reip.* vocat Cic. in Pison. cap. 18. sicut & *scopulum patrimonii*, & *Voraginem bonorum*, de Orat. 3, 40. *scopulum libidinis*, de Orat 2, 37. Sic Petronius Pompejum vocat *piratarum scopulum*: & apud Val. Max 3, 7 9. *L. Cassii tribunal scopulus reorum dicebatur*. Vide quæ nos ibid. 7 Qui publicam securitatem impediret, quasi nodus obnexus. 8 Per quem stabat, ne publica securitas reduceretur.

secu-

2 securitatis superesset Antonius. 1 Nec ille
defuit vitiis, quin periret: imò omnia ex-
pertus 2 ambitu & luxuria, 3 primum ho-
stes, deindè cives, tandem etiam terrore sui
3 sæculum liberavit. Parthi clade Crassiana
altius animos erexerant, 4 civilesque populi
Romani discordias læti acceperant: itaque
ut prima 5 affulsit occasio, non dubitave-
runt & erumpere? ultrò quidem invitante
4 6 Labieno: qui missus à Cassio Brutoque
(7 quis furor scelerum!) sollicitaverat ho-
stes in auxilium: & illi, 8 Pacoro duce, re-
gio juvene, 9 dissipant Antoniana præsidia.
5 10 Saxa 11 legatus, ne veniret in potesta-
tem, a gladio suo impetravit. Denique ab-
lata Syria, 12 emanabat latius malum, 13 ho-
stibus 14 sub auxilii specie 15 sibi vincenti-
bus; nisi 16 Ventidius, & hic 17 legatus An-
tonii, incredibili felicitati & Labieni co-
pias, ipsumque Pacorum, & omnem Par-
thicum equitatum, toto inter 18 Orontem
& 19 Euphratem 20 sinu latè 21 cecidisset.
6 Viginti amplius millium fuit: nec sinè con-
silio 22 ducis: qui simulato metu adeò pas-
sus est 23 hostem 24 castris succedere 15 do-
nec absumto jactus spatio, adimeret usum

1 Hoc est, adfuit, juvit vitia id est, ipse facilem de se præbuit victoriam, cum vitiis esset immersu. & coopertus.
2 Ambitione.
3 Talis modus loquendi est apud Tac. 1, 47, 4. *primò prudentes deindè vulgum. diutissimè provincias fefellit.*
4 Hor. Ep. 7. *Sed ut, secundùm vota Parthorum, sua Urbs hæc periret dextera,*
5 Ostensa, oblata est.
6 Labieni superioris filio. Lege Ep. Liv. 127. & Vel. 2. 78, 2.
7 Sic suprà, 1. 7, 7, *quæ superbi!* 2, 6, 30 (*o pudor!*) infra 4, 12, 14. (*o securitas!*) & alias passim.
8 Regis Orodis filio.
9 Removent, dispellunt, expellunt.
10 *Decidius Saxa* vocatur Ep. Liv. 127.
11 Vicarius Antonii.
12 Pro *emanasset*. Sic alibi *erant*, pro *esset*, *redierat*, pro *rediisset*.
13 Parthis.
14 Sic & suprà habuimus 3, 21, 22. *sub specie partium se vindicant Samnitum duces.*
15 In suam utilitatem. Ita *bellum Samniticum populus Romanus gessit.*
16 Lege Val. Max. 6, 9, 9. Hic primus Romanorum Parthos superavit. Victoriæ hujus Parthicæ meminit Justin. 42, 4, 6. Horat. Od. 3, 6. Plutarch. Ant. cap. 44.
17 Saxa vicarius Antonii.
18 Syriæ fluvium, juxtà Seleuciam in Syriacum mare defluentem.
19 Armeniæ majoris fluvium.
20 Terra fluminibus istis intercepta.
21 Profligasset, occidisset.
22 Ventidii Bassi.
23 Parthos.
24 Propè accedere ad castra: eâdem significatione est, quâ verbum *Subire.*
25 Romani duces ideò nonnunquam hostes propiùs accedere passi sunt, ut, intrà jactum telorum consistentes, sagittarii minùs inferrent periculi, & ut ad gladios, quibus præcipuè pollebant Romani, eò citiùs deveniretur.

sagitta-

1 Pacorus. 2 Interfectus. cæsus est. Virg. Cadit *& Ripheus justissimus unus, Qui fuit in Teucris, & servantissimus æqui*

sagittarum. 1 Rex fortissimè dimicans 2 cecidit. Mox 3 circumlato ejus per urbes, quæ desciverant, capite, Syria sinè bello recepta. Sic Crassianam cladem Pacori cæde 4 pensavimus. 7

3 Ita scribit Cic. Phil. 2. Threbonii cervicibus abscissum caput, jussu Dolabellæ, gestatum fuisse in pilo. Variis de causis amputata virorum insignium capita circumlata, aut aliò missa fuêre: præsertim autem in fidem victoriæ, & terrorem hostium. Exempla sunt quamplurima, ut in capite M. Antonii oratoris, quod in Marii mensis expositum: suprà 3, 21, 14. Asdrubalis, quod ante Annibalis castra projectum. Liv. 27. Decimi Bruti, quod ad Antonium missum est. Cæsetii Ruffi, quod ad Antonium triumvirum delatum est. Val. Max. 9, 9, 4. Ciceronis, quod in Rostris expositum, suprà 4, 6, 5. Crassi, quod ad Regem Parthorum reportatum, suprà 3, 11, 11. Cyri quod *in utrem humano sanguine repletum conjici regina* Tamiris *jussit*. Justin. 1, 8, 13. Euryali, quod *arrectis in hastis præfixere Rutuli*. Virg. Æn. 9, 465. Goliathi, quod *David attulit in Jerusalem*. 1 Reg. 17, 54. C. Gracchi, quod ad cos. relatum *percussoribus auro pensatum est*, suprà 3, 15, 6. Induciomari, quod ad Cæsaram relatum, suprà 3, 10, 8. Nicanoris, quod Judæi *suspenderunt contra Jerusalem*. Maccab. 2, 7. 47. Nisi, quod *arrectis in hastis præfixerunt* Rutuli. Virg. Æn. 9, 465. Octavii Cos. quod *pro Rostris expositum*, suprà 3, 21, 14 Olofernis, quod Judæi *suspenderunt super muros* Bethuliæ. Judith. 24 7. Lege & Virg. Æn. 12. 511. Similis mos Scytharum apud Herod. 4, 54. De Thracibus est suprà 3, 4, 2. 4 Compensavimus. Eoque magis, si, quod scribit Eutrop. lib. 7. interfectus est, *eo ipso die, quo olim Orodes, Persarum Rex, per ducem Surenam Grassum occiderat*.

CAP. X.

1 Auctores historiæ sunt Ep. Liv. 130. Plutarch. Ant. cap. 49. Justin. 42, 5, 3. Eutrop. 7, 1. M. Antonius nulla justa

1 *Bellum Parthicum cum Antonio.*

2 EXpertis invicem Parthis atque Romanis, cùm Crassus atque Pacorus utrimque virium mutuarum 3 documenta 1

de causâ in Parthos arma movet: mens ejus amoribus Cleophatræ adhùc implicita, omnia boni imperatoris consilia corrumpit; quippe tempestiviùs ad eam reditum accelerans. Quare exercitu ejus, dùm se turpiter recipere coactus est, varia clade ad tertiam usque partem attrito, Parthorumque insultu lacerato, tandem fœda fuga per Armeniam in Syriam revertitur, & se Cleopatræ amplexibus recreat. 2 Benè Cæsar monuit Pompejum de bel. civ. 3, 10. hoc unum esse tempus de pace agendi, dum sibi uterque confideret, & pares ambo viderentur. 3 Signa, argumenta dedissent, id est, docuissent.

fecissent

fecissent, 1 pari rursùs reverentiâ 2 integrata amicitia: & quidem ab ipso fœdus
2 Antonio cum 3 Rege percussum. Sed immensa vanitas hominis, dùm 4 titulorum cupidine, 5 Araxem & Euphratem sub imaginibus suis 6 lege concupiscit; neque causa, nec consilio, ac ne 7 imaginariâ quidem belli indictione, quasi hoc quoque 8 ex arte ducis esset, obrepere; relictâ repente Syria in Parthos 9 impetum facit.
3 Gens præter armorum fiduciam callida, simulat trepidationem, & in campos 10 fugam: hic statim quasi victor sequebatur: cùm subitò nec magna hostium manus, ex improviso, & jam in fessos via, sub vespere, velut 11 nimbus erupit, & missis undique sagittis duas legiones operuerunt.
4 Nihil acciderat 12 in comparationem cladis, quæ in posterum diem imminebat, nisi intervenisset Deûm miseratio. 13 Unus ex clade Crassiana Parthico habitu 14 castris adequitat, & 15 salute Latinè data, cùm fidem ipse fecisset, quid immineret, edo-
5 cuit: *jam affuturum cum omnibus copiis* 16 *Regem* 17 *irent retro, peterentque montes:*

1 Hoc est, ut neuter populus in superiori conditione causâque poneretur Posteà tamen sub Augusto videntur Parthi hoc genus fœderis admisisse, ut ipse in eò inferiori conditione essent. Lege Tac. An. 12, 10, 4. 2 Renovatum fœdus. 3 Phraate, Parthorum rege. 4 Honorum, gestorum, laudis ac dignitatis. Tituli adscribebantur statuis. Undè Ovid. Ep. 2, 68. *Inter & Ægidias media statuaris in urbe; Magnificus titulis stet pater ante suis.* Valer. Max. 8, 5, 6. de Servilio: *Majorum suorum titulis Isaurici cognomen adjecit.* 5 Armeniæ majoris fluvium, cum Euphrate orientem. 6 Al. *labi*, 7 Qualicunque, non solemni belli denunciatione. 8 Al. *arte ducis praeriperet* 9 Impetum dat, irruit. 10 Proprio quodam gentis hujus instituto: de qua Just. 41, 2, 7. *Sepè etiam fugam simulant, ut incautiores adversùm vulnera insequentes habeant.* Hinc Virg. Georg. 3, 30. dixit: *Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis.* Atque de hac fugæ simulatione capiendum illud Propertii, 2, 1, 54. *Parthorum astuta tela remissa fugæ.* Quibus adde Lucan. 8, 376. Plut. Crasso. c. 46. Hoc astutæ fugæ genus tribuit etiam Thessalis Curt. 3, 11, 25. Hoc stratagemate toti etiam exercitus circumventi, Vide Tac. An. 2, 11, 3. 11 Densus imber. *Nimbus* est ventus cum pluvia: est etiam densitas nubis in tempestate obscurâ 12 Si comparetur cladi. 13 Mardus, captivus Crassianus, hujus consilii auctor dicitur. 14 Antonii. 15 Cùm salutasset Antonium verbis Latinis. 16 Phraatem, Parthorum regem. 17 Ne multitudine circumfunderentur. Constat enim, patentes campos vel imprimis vitandos iis, qui multitudinem hostis timent. Qua ratione commotus Parmenio apud Curt. 3, 7, 9. Alexandro regi suo deliberati de loco, ubi cum Darii immensis copiis prœlio congrederetur, instillat, *planitiem ipsis camposque esse vitandos: ubi ancipiti acie opprimi possent.*

sic quoque hostem fortasse non 1 *defore:* atque
ita secuta est minor 2 vis hostium quàm
imminebat. Adfuit tamen; deletæque re-
liquæ copiæ forent, nisi urgentibus telis in 6
modum grandinis, 3 quadam sortè, quasi
4 docti, 5 procubuissent in genua 6 milites,
& elatis super capita scutis, cæsorum spe-
ciem præbuissent. Tùm Parthus arcus 7 in- 7
hibuit: deinde Romani cùm se rursùs ex-
tulissent, adeò res miraculo fuit, ut unus
ex barbaris 8 miserit vocem; *Ite & benè
valete. Romani: meritò vos 9 victores* 10 *fa-
ma gentium* 10 *loquitur, qui Parthorum tela*
11 *fugistis.* Non minor ex aquâ posteà, quàm 8
ab 12 hostibus, clades: infesta primum siti
regio: tum quibusdam 13 Salmacidis flu-
vius infestior: 14 novissimèque jam ab in-
validis & avidè hauriebatur: cum noxiæ
etiam dulces fuere. Mox & 15 ardores per 9
Armeniam: & nives per Cappadociam; &
utriusque cœli subita mutatio pro pestilen-
tiâ fuit. Sic vix tertiâ parte de sedecim 10
16 legionibus reliqua; cum 17 argentum
ejus passim dolabris concideretur; & subin-
dè inter moras mortem 18 à gladiatore suo
efflagitasset 19 egregius Imperator: tan-

1 Defuturum. 2 Multitudo. 3 Quodam oraculo, responso Dei Horat. *Dicta per carmina* sortes. 4 Moniti, jussi. Sic *docta consilia, docta dicta, docti doli*, frequenter apud Comicos. 5 Testudine facta, *elatis* (ut sequitur) *super capita scutis*, quibus se suosque ab hostium sagittis protexerunt. 6 Romani. 7 Remisit. Romani enim ita testudine protecti subsidentes, opinionem hosti præbuerant, veluti confecti vulneribus concidissent, qui, positis arcubus, contos sumpserunt, atque accurrerunt. Romano magno multoque armorum fragore se mutuò cohortati, prosiluerunt, atque primos pilis exceptos confodiunt, & universos in fugam conjiciunt. 8 Emiserit vocem, id est, elocutus sit. 9 Al. *victores gentium fama loquitur.* 10 Fama fert, fama est. 11 Al. *fudistis.* 12 Parthis. 13 Al. *Salinacidas*, voce ex *sale* & *acido* composita. Idem Alexandri militibus evenit, qui fugientem Bessum ad amnem usque Oxum fuerant persecuti. Monuerat Romanos Mardus, ut ab aquis noxiis & ab herbâ, quæ in ripâ frequens crescebat, abstinerent: verùm illorum multi siti & fame pœnè enecati, cùm suadenti non auscultarent, insaniâ correpti fuerunt, quam brevi post mors excipiebat. 14 Ad extremum. 15 Æstus. 16 Antonii scilicet. 17 Hoc non-solùm de Argento Antonii factum, sed quicquid auri, argenti, pretiosi fuit in toto ejus exercitu, id omne ab ipsis ejus militibus direptum est, & concisum; ipsique interfecti plerique qui haberent: ut Plutarch. Ant. cap. 64. narrat. 18 Rhamno. Multi rebus suis extremis, mortem à servis flagitarunt: ut Cassius & Brutus suprà 4, 7, 13, & 14. 19 Antonius.

dem

dem 1 perfugit in Syriam: ibi incredibili quadam mentis vecordia ferocior aliquanto factus est: quasi vicisset, qui evaserat.

1 Al. profugit.

CAP. XI.

1 Bellum cum Antonio & Cleopatrâ.

1 FUror Antonii, 2 quatenus per 3 ambitum non 4 interierat, luxu & libidine
exstinctus est. Quippe post Parthos, cum
exosus arma in otio ageret, captus amore
5 Cleopatræ, quasi benè gestis rebus, in re-
2 gio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia,
6 ab ebrio Imperatore pretium 7 libidinum
8 Romanum imperium petit. Et promisit
Antonius: quasi 9 facilior esset Partho Ro-
3 manus. Igitur dominationem 10 parare,
nec tacitè: sed patriæ, nominis, togæ, fa-
scium oblitus, totus in monstrum illud ut

1 Quæ hic scribuntur, habentur à Liv. 130. & tribus sequentibus Plut. Ant. Suet. Aug. c. 17, & 18. Eutrop. 7, 2. Val. Max. 3, 8 8. Vel. 2, 84. Antonius Cleopatræ amoribus dementatus, ad vilissimi mancipii obsequia se demittit, & in Regem barbarum degenerat Amoris impotentia & opum licentia victus, Cleopatræ Romanum imperium promittit. Ea contumelia irritatus populus Romanus bellum Cleopatræ per Fecialem indicit. Antonins cum Cleopatra totum Orientem contra Cæsarem, Cæsar occidentem contra Antonium armat. Pugnatur prœlio navali ad Actium: fugiens Cleopatra, secum in fugam Antonium rapit. Cæsar victor post annum in Ægyptum profectus; Antonium aliquot prœliis debellat: ille sibi manus infert, & Cleopatra sibi necem aspidis irritatæ morsu consciscit. 2 Quia, quoniam. 3 Ambitionem. 4 Al. *interierat*. Pendent hæc omnia ex dictis supra 4, 9, 1. 5 Ægypti Reginæ, sororis & uxoris Ptolomæi ultimi, mulieris impudicissimæ: & deinde ab Antonio justæ uxoris loco habitæ. 6 Ebriositas illa creberrimè ei exprobrabatur à Cicerone, Pulcherrimè Sen. Ep. 83. *M. Antonium magnum virum & ingenii nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana trajecit, quàm ebrietas, nec minor vino Cleopatræ amor.* 7 Congressuum Venereorum. Sic Propert. 2, 16, 1. *Rumpat ut* assiduis *membra* libidinibus. 8 Propert. 3, 9. *Conjugis obsceni pretium Romana poposcit Mœnia, & addictos in sua jura patres* Ovid. Met. 15, 8, 6. *Romanique ducis conjux Ægyptia tædæ Non benè fisa cadit, frustraque erit illa minata, Servitura suo Capitolia nostra Canopo.* Item Fast. 1, 10. Idem scribit Horat. Carm. 1, 37. Propert. 2, 1. & 4 6. Juv. Sat. 2, 107. Virg. Æn. 8, 675. 9 Facilius posset vinci. 10 Pro *parabat*. Est hæc Enallage modorum apta narrationibus ὑποτυπωμένοις; qualis illa apud Sal. Jug. 100 *Cos. omnia* providere, *apud omnes adesse*, laudare, increpare merentes, &c.

mente, ita 1 animo quoque, & 2 cultu 3 desciverat. Aureum in manu baculum; ad latus 4 aciriaces; purpurea vestis ingentibus 5 obstricta gemmis; 6 diadema aderat, ut 7 Reginâ Rex ipse frueretur. Ad primam 4
novorum motuum famam Cæsar à Brundisio trajecerat, 8 ut venienti bello occurreret: 9 positisque in Epiro castris, 10 Leucadem insulam, 11 montemque Leucaten, & 12 Ambracii 13 sinus 14 cornua, infestâ classe 15 succinxerat. Nobis quadringentæ 5
16 amplius naves; ducentæ non minus 17 hostium; sed numerum magnitudo pensabat. Quippe 18 à senis in novenos remo-

1 Al. *amictu*: ut sequentia volunt. *purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis*: ad cultum referunt ista alia. *Aureum in manu baculum*, &c. Vult igitur eum mentem suam, quæ patriæ charitatem, mores, disciplinam pridem exuerat, etiam externis indiciis, amictu nempe cultuque testatum. 2 Habitu, vestitu, ornatu. Ægrè in Alexandro Persicas vestes tulerunt Macedones. 3 Mutatus erat, degeneraverat. Vide suprà 4. 3, 4. 4 Gladius Persicus. 5 Alligata, adstricta. 6 Corona regia. 7 Cleopatra. 8 Cogitabat illud Senecæ: *Oriens adhuc extinguenda mali vis: vehementius contra inveterata pugnandum est.* Cui vicinum est illud Persii 3, 63. *Helleborum frustrà, cum jam cutis ægra tumebit. Poscentes videas: venienti occurrite morbo.* Et illud Cic. Philip. 8. *Omne malum nascens facilè opprimitur, inveteratum fit plerumque robustius.* Sapienter itaque Antipater apud Justin. 12, 1 9. bellum Lacedæmoniorum *in ipso ortu oppressit.* Nam (ut ait Curt. 6, 3, 1?.) *parva sæpè scintilla contempta, magnum excitavit incendium.* 9 Collocatis castris, id est, cùm castrametatus esset in Epiro, regione Græciæ, in quâ olim Pyrrhus regnavit. 10 Est *Leucas*, nomen declinatum ut *Pallas*, insula Epiri. Est ejusdem insulæ urbs *Leucas*, & *Leucas* quoque ejusdem loci promontorium. 11 Leucadis insulæ. 12 *Ambracia* urbs est Epiri, quæ sinui maximo, cui propinqua est, nomen dedit. 13 Recessus, ubi mare terris utrimque abscedentibus, quasi in gremium admittitur. 14 Extremitate: Sic mox, *Ægypti cornua.* Ita *utrumque portus cornu.* Cæsar apud Cic. ad Atticum 9. 17. Ita *Cornu tribunalis.* Tac. 1, 75. *Cornua comitii.* Plin. 34, 6, 6. 15 Insederat & muniverat. 16 Al. *non minus.* 17 Antonianarum navium. 18 Plutarch. Ant. cap. 83. auctor est, à trinis in denos. Stadius ex Plinio Flori locum considerat hoc pacto, cujus hæc sunt super hunc locum verba: Quinqueremis Caji (de quâ Plinius) remigum quadringentorum remis impellebatur. Utrumque ergo latus navis ducentos remiges habebat, quos si per quinque distribuemus (undè nomen est *quinqueremi*) quadraginta remiges singula sedilia occupabunt, & ea sedilia *ordines* remigum aut remorum dicuntur. Navibus itaque nomen non erat à *remorum*, quibus impellebantur, multitudine, sed ab *ordinum* numero, qui in alterutro latere sedilibus suis distinguebatur: sic *novenis remorum ordinibus* dicebantur instructæ naves, quarum tabulati latera in novem sedilia distributa erant, & singulis ordinibus remigum numerus ex Imperatoris jussu imponebatur, vel pro arte gubernatorum, vel scientiâ remigum, vel mole navium.

ium 1 ordinibus, ad hoc 2 turribus, atque
tabulatis allevatæ, castellorum & urbium
specie, non sinè 3 gemitu maris, & labore
ventorum ferebantur: quæ quidem 4 ipsa
6 moles exitio fuit. Cæsaris naves à triremi-
bus in senos non amplius ordines 5 creve-
rant. Itaque habiles in omnia, quæ usus
poscebat, ad impetus & recursus 6 flexus-
que capiendos, illas graves, & ad omnia
7 præpeditas, singulas plures adortæ, 8 mis-
silibus simul, tum 9 rostris, ad hoc ignibus
7 jactis, ad arbitrium dissipavêre. Nec ullâ
re magis hostilium copiarum apparuit ma-
gnitudo, quàm post victoriam. Quippe im-
mensa classis, 10 naufragio belli facto, toto
mari 11 ferebatur: Arabumque & Sabæo-
rum, & mille aliarum gentium Asiæ spo-
lia; purpuram aurumque in 12 ripam assi-
duè 13 mota ventis maria 14 revomebant.
8 Prima 15 dux fugæ Regina, cum 16 au
reâ puppe, veloque purpureo, 17 se in
18 altum 19 dedit. Mox secutus Antonius:

1 Sedilibus.
2 Machinis altioribus, ut in mari velut è muris pugnarent. *Turris* enim alioqui est machina altior, ex quibus in urbem jaciebantur tela: à *terrendis* hostibus dicta Turribus etiam à prora & puppi fuisse Antonii naves instuctas, ex Virg. Æn. 8. constat.
3 Statius Thebaid. 3, 595. *Quantus Tyrrheni gemitus salis?*
4 Vide suprà 2, 2, 34. Sic 4, 2, 49. Pompejo *nulla res magis exitio fuit, quàm ipsa exercitus magnitudo.*

5 Exstructa erant. 6 Curvationes, inflexiones faciendas seu peragendas. 7 Impeditas. Sic suprà 2, 8, 17. 8 Telis, quæ manu mittuntur. 9 Partibus navium exporrectis, & acuminatis, ex ære, ferrove in prora eminentibus. 10 Clade facta. Sic *Naufragia sua latiùs trahere*, suprà 1, 13, 19. Ita *Naufraga partes*, id est, victæ, supra 4, 2, 64. 11 Jactabatur, fluctuabat. Al. *ferebat: Arabumque*: minùs rectè: nam Florus vult, spolia ista non classi, sed illa jam dissipata, incensa, mersa, mari fuisse lata idque ea fluctibus jactata velut evomuisse. Nam de classe non posset dici ferri eam spolia classicorum suorum; sed ea sunt *spolia*, quibus alios spoliavimus; ut hoc loco mare fecerat Arabes autem & Sabæi erant in classe Antoniana. Virg. Æn. 8, 706. *Omnis Arabs, omnes verterunt terga Sabæi.* 12 Littus: cum alioqui *ripa* dicantur esse fluminum, *littora* maris. 13 Turbata. 14 Id est, ea hausta reciprocabant, & ad littora rejiciebant. 15 Auctor fugæ Cleopatra: aut quia prima fugit, aut quia præcipua fuit. Ita Val. Max. 6, 1 1. Dux *Romanæ pudicitiæ Lucretia*. Sic apud Cic. de Nat. Deor. 2, 41. *dux nocturna*. Apud Liv. l. 2. *Clœlia* dux *agminis virginum*. Apud Just. *auctor urbs*, & *capra*. 16 Aurea navi. Si 2, 7, 7. Hoc vult Virg. Æn. 8, 677. his verbis: *auroque effulgere fluctus*. 17 Salmasius illud *se* delendum putat. 18 Profundum maris. *Altum* enim *mare* est medium, cùm longius à terra recedimus: ibi enim aquæ conglobantur, & in convexi speciem tumescunt. Virg. Æn. 1, 7. *Multùm ille & terris jactatus, & alto.* Vide Plin. 2, 65. 19 Vela dedit.

sed 1 instare vestigiis Cæsar. Itaque nec 9
2 præparata in Oceanum fuga: nec munita præsidiis 3 utraque Ægypti cornua, 4 Parætonium atque 5 Pelusium, profuere: propè manu tenebantur. Prior ferrum 6 occupavit Antonius. Regina ad pedes Cæsaris 7 provoluta 8 tentavit oculos ducis frustrà. Nam 9 pulchritudo infra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vita, quæ offe- 10
rebatur, sed de parte regni 10 laborabat. Quod ubi desperavit à principe, servarique se 11 triumpho 12 vidit, 13 incautiorem nacta custodiam, in 14 Mausoleum se (sepulchra Regum sic vocant) recipit: ibi 11 maximos, 15 ut solebat. induta cultus, 16 in differto odoribus solio, juxta suum

1 Imminebat vestigiis, id est, persequebatur Antonium & Cleopatram victos in Ægyptum fugientes.
2 Debent autem hæc Nominativo casu intelligi, referrique ad sequens verbum *profuêre*: loquitur enim de machinatione Cleopatræ, quam exponit Plut. Ant. c. 89.
3 Utræque Ægypti extremitates, quas *Claustra Ægypti* vocant Tac. H. 2, 82, 7. & Suet. Vesp. 7, 1. Vide paulò superiùs.
4 Portus Ægypti. 5 Urbs Ægypti. 6 Prævenit, præcepit gladium, antequam ab hostibus interficeretur. Vide suprà 4, 2, 83. 7 Dejecta. 8 Experta est utrum & Cæsarem in amorem sui pellicere posset, ut alios: *tentavit* igitur *oculos*, quod sc. *sint in amore duces*. Hinc illud Alexandri apud Plut. in vita ejus c. 36. *Magni dolores oculorum Persides.* 9 Forma Cleopatræ minor castitate Augusti fuit. Suprà 1, 3, 5. Intra gloriam *facinus Horatii*, id est, minus gloriâ: ubi vide notam. Hanc pudicitiæ palmam retulit Alexander Magnus apud Curt. 3, 12, 15. ubi vide Freinshemium. Post hunc Scipio apud Val. Max. 4, 3, 1. 10 Anxia, sollicita erat: quemadmodum dicimus, *De filii tui eruditione quòd labores, nihil est.* Sic *Non laboro de hac re*, id est, non curo, neque anxius sum. 11 Ad triumphum, id est, ut in triumphum duceretur. 12 Rectè *vidit*; Cæsar enim omnibus modis id contendebat: eâque de re sollicitè custodiri jusserat, ne sibi manus inferret: quinetiam cùm illa custodes fefellisset, *Psyllos* (populos Libyæ, quorum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus) *admovit, qui venenum ac virus exsugerent.* Suet. Aug. 17, 10. 13 Imprudentiores adepta custodes. 14 *Mausoleum* Mausoli, regis Cariæ, sepulcrum ab Artemisia uxore exstructum, tanta operis magnificentia, ut inter septem orbis miracula fuerit numeratum. Ab operis hujus similitudine sepulchra omnia sumptuosiora, *Mausolea* sunt appellata. 15 Hæc verba supposititia censet Frenshemius, ejiciendaque putat, eò quod Florus morem potiùs moriturorum, quàm Cleopatræ, exprimere voluerit. Antiquitus enim solatium quoddam mortis habebatur, in pretiosissimis vestibus mori, & ita quasi ad tumulum componi: quem morem etiam Christus Servator noster non damnasse videtur: unctus enim à muliere, discipulis indignantibus, inquit, *prævenit ungere corpus meum in sepulturam.* Adde suprà 1, 13, 10. 16 Referto, repleto odoramentis loculo, ubi conduntur mortui. More exterorum sive Orientalium Regum: de quo Freinshem. ad Curt. 10, 13. Tac. 16, 6, 3. de Poppæâ Neronis: *Corpus non igni abolitum, ut Romanus mos: sed externorum consuetudine differtum odoribus conditur.* Sic Alexandro mortuo, Ægyptii Chaldæique; *purgavere corpus, repletumque est odoribus aureum solium. & capiti adjecta fortunæ ejus insignia.*

se

& 1 collocavit Antonium : admotisque ad venas serpentibus, sic 3 morte, quasi somno, soluta.

1 De industria utitur funebri hoc verbo. 2 Ad venas brachii Propert. 3,9. *Brachia spectavi sacris admorsa colubris. Et trahere occultum membra soporis iter.* Idem scribit Plut. Ant. quod fuerit hæc via mortis compendiosior. Arteriæ namque brachii statim ducunt ad cor. 3 In mortem, quasi in somnum, soluta, mortua. Ovid Am. 2 El. 10. *Solvi* pro mori absolute dixit.

CAP. XII.

1 *Bella adversus gentes exteras.*

1 2 HIc finis 3 armorum civilium : reliqua adversus exteras gentes : quæ 4 districto circa mala sua imperio, diversis
2 orbis 5 oris emicabant. 6 Nova quippe pax: necdum assuetæ frenis servitutis tumidæ gentium inflatæque cervices, ab imposito
3 7 nuper 8 jugo 9 resiliebant. Ad Septentrionem conversa fermè 10 plaga ferocius agebat; Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ, Mysi, Traces & Daci, Sarmatæ at-
4 que Germani 11 Noricis animos dabant

1 Quæ hoc ultimo capite scribit Florus, habentur compendiose à Suet. Aug. 20. & 21. Eutrop. 7,2. & seqq. Quas gentes Augustus devicit, enumerat Virg. in fine octavæ Æneidos. Item Ovid. Met. 15. 129. Lege quæ scribit 2. Trist. Horat. Carm. 4,14, & 15. Lege Sextum Ruffum. Cæsar Octavianus gentem, quæ cis, intra, ultra Alpes in Septentrionem & ortum, itidem eam, quæ Danubii fontes, & utramque ejus ripam usque ad ostia ejus incolit, edomat, &c. Secutus deinde totius orbis felicitatem & amplitudinem Augusti bellis civilibus post vicesimum annum finitis, pacatisque gentibus omnibus, ipse Janum Geminum post Numam regem tertium clausit. 2 Ut Augustum totius orbis victorem demonstraret, per partes colligit, quatuor terris tractus victoria ejus edomitos recensens. 3 Bellorum. 4 Districto, distento. Vide supra 3,5,4. 5 Regionibus. 6 *Crudum adhuc servitium* appellat Tac 1,8,11. Vide suprà 2,17,8. Et huc pertinent verba Agrippæ apud Dionem : *Difficile est futurum, plebi nostræ libertatem, in qua tot annos vixit, adimere: arduum socios subditosque partim antiquitus populari imperio rectos, partim à nobis ipsis libertate donatos, nunc in servitutem redigere.* Consimilis est huic Alexandri sententia apud Curt. 6,3,6. 7 Al. quam multis annis. Ita Plin 35,50 *fuit & nuper*, id est, ante annos plus minus decem. Nam de Neronis temporibus loquitur, cùm ipse sub Vespasianis scriberet. 8 Servitute. Sic supra 2,7,8. 9 Retrocedebant. 10 Vulnus. Ita supra 4,2,72. 11 Cogitandum hisce fuit, *nihil tàm altè naturam constituisse quò virtus non posset eniti*: sicut Alexander ait apud Curt. 7,11,10.

Alpes atque nives, quò bellum non posset
ascendere : sed omnes illius 1 cardinis po-
pulos, Brennos, Senones atque Vindelicos,
per 2 Privignum suum Claudium Dru-
sum 3 perpacavit Quæ fuerit 4 callidarum 5
gentium feritas, facilè vel mulieres osten-
dêre ; quæ deficientibus telis, infantes i-
psos 5 afflictos humo in ora militū adversa
6 miserunt. Illyrii quoque sub Alpibus 6
7 agunt, imasque valles earum, ut quæ-
dam quasi 8 claustra, custodiunt, 9 abru-
ptis torrentibus impliciti : 10 in hos expe-
ditionem ipse sumpsit; fierique pontes im-
peravit. Hic se & aquis & hoste turbanti- 7
bus, cunctanti ad ascensum militi scutum
11 de manu 12 rapuit: & in via 13 primus,
tunc agmine secuto, 14 cum Illyricus mul-
titudine pontem succidisset, saucius mani-
bus ac cruribus, 15 speciosior sanguine, &
ipso periculo augustior, terga hostium per-
cecîdit. Pannonii duobus saltibus, ac tri- 8
bus fluviis, Dravo, Savo, Histroque val-
labantur : populati proximos, intra ripas
se recipiebant: in hos domandos 16 Vibium
misit : cæsi sunt in 17 utrisque fluminibus.
Arma victorum non 18 ex more belli cre- 9
mata : sed capta sunt, & in 19 profluentes

1 Justinus *plagam cæli* vocat 42,3,2. Expeditionis hujus meminerunt Val. 2,95. Horat. Carm. 4, 4 & 14.

2 *Privignus* est filius mariti ex alia conjuge, vel uxoris ex alio marito. *Privignus dictus*, inquit Festus, *quod priùs quam mater secundò nuberet est genitus. Pri enim veteres pro præ dixerunt.*

3 Planè tranquillos & pacatos reddidit. Plin. *Quos usque ad mare superum perpacavit.*

4 Vocem illam *callidarum* suspectam habet Salmasius, eò quòd nihil minùs conveniat barbaris & feris gentibus, quam calliditas: & prætereà cùm nihil sequatur, aut callidè aut dolosè ab illis factum ; sed meræ feritatis & barbariæ facinus. Ideòque alii legunt *Alpinarum*. 5 Illisos terræ. 6 Conjecerunt, ingesserunt. 7 Degunt, habitant. 8 Angustias, per quas in regionem iter est. 9 Præcipitibus rivis cirumdati, cincti. Vide supra 2,3,4. 10 Contra Illyrios apparatum belli Cæsar suscepit. Nota obiter *sumere* & *mandare expeditionem* esse opposita : nam *mandare expeditionem*, est committere ducibus; *sumere*, per se id agere, & ipsum proficisci. Vide infrà, 48. 11 Ex. 12 Eripuit. 13 Debet enim bonus dux partem laborum in se primum recipere 14 Al. *cùm lubricus pons multitudine succidisset* ; non à *cado*, sed à *cædo*. 15 Maximè lætantur vulneribus suis, tanquam fortitudinis insignibus, magni duces. Lege Sen. de Provid. cap. 4. 16 Freinshemius *Tiberium* legit. 17 Pro *utroque flumini*. Ita Liv. 23,21,4. *Responsum* utrisque *non esse unde mitterentur.* 18 Juxta consuetudinem. 19 Fluvios præterlabentes conjecta.

data ; ut cæteris, qui resistebant, victoria
10 sic nunciaretur. Dalmatæ plerumque 1 sub
silvis agunt : indè in latrocinia promptissi-
11 mi. Hos jam quidem 2 Marcius incensa urbe Delminio quasi 3 detruncaverat : postea 4 Asinius Pollio gregibus, armis agris multaverat ; (hic 5 secundus orator) sed Augu-
12 stus perdomandos Vibio mandat : qui 6 efferum genus fodere terras coëgit, aurumque venis repurgare : quod alioquin gens omnium cupidissima, studiosa diligentia 7 acquirit ; 8 ut illud in usus suos servare
13 videatur. Mysi quam feri, quam truces fuerint, quam 9 ipsorum etiam barbari bar-
14 barorum, horribile dictu est. Unus ducum, ante aciem postulato silentio, *Qui vos*, inquit, *estis?* Responsum invicem : *Romani, gentium domini.* Et illi, 10 *Ita*, inquiunt, *fiet. si nos viceritis.* 11 Accepit 12 omen Marcus Crassus. Illi statim 13 ante aciem
15 immolato equo 14 concepêre votum, *ut ca-*

1 In silvis degunt, versantur, habitant. 2 Hic C. Marcius Figulus primo pulsus à Dalmatis, posteà nec opinantes aggressus vicit, urbemque Delminium; injecto igne, magna ex parte concremavit. 3 Exciderat, amputaverat. Apposite posuit hoc auctor de Dalmatis, quibus Delminium, eorum caput, ereptum erat. Sic apud Paul. Diac. lib. 16 *detruncatus Orestes*. Est ergo in eo verbo, ut Stadius notat, egregia translatio: ut enim homine capite truncato, sensuum omnium & motuum præsidium avulsum est, ita & Dalmatarum populo, exciso Delmino regia urbe, vis omnis ablata 4 Consul cum Cn. Domitio fuit : quem de Dalmatis triumphasse Horatius testatur Carm. 2,2. *Et consulenti Pollio curiæ, Cui laurus æternos honores Dalmatico peperit triumpho.* 5 Al. *facundus orator* : certè bonus orator fuit Pollio. 6 Admodum ferum. 7 Inquirit. 8 In his verbis (ut vere judicat Freienshemius) nullus sensus, nec vestigium adeò sermonis Floriani est. Legerim itaque : *Ut illud in usus suos*, id est, Augusti, *servari videretur*. Sensus esset : jussisse Augustum terras fodere, aurumque venis repurgare, ut avarissima gens videret, non sibi servasse in montibus aurum, sed Augusto; ac Dalmatiæ montes non incolarum, sed Romanorum usibus, divites esse: qua non potuit major pœna contingere hominibus rerum suarum cupidissimis. Statius Sil. lib. 4. Od. 7. ait *impalluisse* Dalmatas eruendo ex aurifodinis auro, id est, invidisse Dalmatas, cum viderent alios ex suis aurifodinis ditescere. 9 Hoc est, adeò truces fuêre, ut ab ipsis barbaris pro barbaris haberentur. Similis locus apud Curt. 7, 3, 6. 10 Simile quid est apud Liv. 35, 14, 6. in colloquio Scipionis & Annibalis : *Quid-nam tu diceres*, inquit *ille, si me vicisses*, &c. 11 Ratum habuit, non respuit ab ore prolatam futuræ rei pronuntiationem. 12 In omen loco ominis. Simile quid lege apud Tac. An lib. 2. cap. 13. 13 Ante prœlium, Sic Lacedæmonii Reges Musis immolarum ante prœlium, Plut. Lycurgo cap. 39. 14 Animo & mente solàm apprehenderunt, sed verbis & voce non expresserunt. Vide supra 1, 11, 7.

ſuorum extis ducum & 1 litarent, & veſceren-
tur. Deos audiſſe crediderim, 2 nec tubam
ſuſtinere potuerunt. Non minimum ter- 16
roris; incuſſit barbaris Domitius centurio,
ſatis barbaræ, 4 efficacis tamen apud pa-
res homines ſtoliditatis, qui foculum ge-
rens 5 ſuper caſſidem, ſuſcitatam motu
corporis flammam, velut ardenti capite
fundebat. Ante hos Thracum maximè 17
populus deſciverat- 6 Ille barbarus & ſignis
militaribus, & diſciplinâ, 7 armis etiam
Romanis aſſueverat: ſed a Piſone perdo-
miti, in ipſâ captivitate rabiem oſtendêre:
quippe cùm catenas morſibus tentarent,
feritatem ſuam ipſi puniebant. Daci mon- 18
tibus inhærent: Cotiſonis 8 regis imperio,
quoties concretus gelu 9 Danubius 10 un-
xerat ripas, 11 decurrere ſolebant, & vicina
populari. Viſum eſt Cæſari Auguſto gen- 19
tem 12 aditu difficillimam 13 ſubmovere.
Miſſo igitur Lentulo, ultra ulteriorem re
pulit ripam: citra, præſidia conſtituit.
14 Sic tunc Dacia non victa, ſed ſubmota,
atque 15 dilata eſt Sarmatæ patentibus 20
campis inequitant: & hos per eundem
Lentulum prohibere Danubio ſatis fuit.
Nihil præter nives, raraſque ſilvas 16 ha-
bent. Tanta barbarie eſt, ut pacem non
intelligant. 17 Germaniam quoque 18 uti- 21
nam vincere tanti non putaſſet! magis tur-
piter amiſſa eſt, quam glorioſè acquiſita:

1 Deos placarent.
2 Alludit illud Virgilii Æn.11 27 *Cur antè tubam tremor occupat artu?*
3 Injecit, fecit, id eſt, terruit Barbaros.
4 Undè Parmenio apud Curt.4,13,5. *vallis & inanibus militem magis, quam juſtis formidinis cauſis, moveri.*
5 In galea.
6 Cæteræ quoque gentes cùm cernerent præcipuas Romanorum vires in ordine diſciplinaq; militari conſiſtere; inſtitutum eorum imitatæ ſunt. Exemplum eſt Syphacis apud Liv.24,48. Sic Germani apud Tac.2,43,3.
7 Hinc plerumque maximum periculum imminebat Romanis. Vide Liv.lib.8. cap. 8.
8 Daciæ.
9 Maximus Europæ fluvius Et *Iſter* dictus. 10 Conjunxerat. 11 Videtur expreſſum ex illo Virgilii Georg. 2,97. *Aut conjuratio* deſcendens *Dacus ab Iſtro*. Al. *diſcurrere* legunt. 12 Quæ difficulter adiri poteſt. 13 Repellere. 14 Alludit his verbis ad victoriam Daciam Trajani Cæſaris. Vult enim dicere: *Daciæ devictæ gloriam, quam Auguſtus referre non potuit, reſervavit Fortuna Trajano*. 15 Repreſſa. Sic ſupra 3,21,6. 16 Habitant. 17 Bella in Germaniâ auſpiciis Auguſti à Druſo geſta ſcribit Liv. libris quatuor ultimis ab V.C. Val. Max.4,3,3, & 5,5,3. 18 Meminiſſe debuerat, quod eſt apud Sal. Jug.31. *majus dedecus eſſe, parta ammittere, quàm mortuò non paraviſſe:*

ſed

22 sed 1 quatenus sciebat patrem suum Cæsarem, bis 2 trajecto ponte Rheno, quæsisse bellum; 3 in illius honorem concupiit facere provinciam: & 4 factum erat, si barbari tam 5 vitia nostra, quam imperia, 6 fer-
23 re potuissent. Missus in eam 6 provinciam 8 Drusus, primos domuit 9 Usipetes: indê Tenctheros 10 percucurrit, & Cattos. Nam Marcomanorum spoliis insignibus quendam 11 editum tumulum in tropæi mo-
24 dum excoluit. Indè validissimas nationes, Cheruscus Suevosque, & Sicambros pariter aggresus est: qui viginti Centurionibus 12 incrematis, hoc velut 13 sacramento 14 sumpserant bellum, adeò certa victoriæ spe, ut prædam 15 in antecessum 16 pactione diviserint. Cherusci equos; Suevi aurum & argentum; Sicambri captivos ele-
25 gerant: sed omnia retrorsum. Victor namque Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsosque, præda divisit, & vendidit: præ-
26 tereà in tutelam provinciarum, præsidia atque 17 custodias ubique 18 disposuit; per Mosam flumen; per 12 Albim; per Visurgim. Nam per Rheni quidem ripam, quinquaginta amplius castella 20 direxit. Bonnam & Cesoniam 21 cum pontibus junxit,

1 Quia, quoniam.
2 Cùm transiisset.
3 Id est, ut ipse de conatu Cæsaris reverenter sentire; neque parentis gloriæ obtrectare videretur, noluit decedere provinciâ.
Nam alioquin alter alterius acti decessione veluti damnabat.
Sic Hadrianus livore in Trajanum decessit provinciis, trans Euphratem & Tigrim sitis, quas Trajanus Romano imperio adjecerat.
4 Factum fuisset.
5 Injurias nostras.
6 Pati.
7 Germaniam.
8 Nero, quia Augusti privignus, Tiberii Neronis frater erat.

De hoc Ovid. 2 Trist. Virg. in fine 8. Æn. Horat. Carm. 4, 4. Drusi mortem longo simul & eleganti carmine deplorat Ovidius ad Liviam matrem scribens. 9 Germaniæ populos. 10 Suet. Ner. cap. 3. percucurrit *amplissimos honores*. Vide quæ notavimus supra 4. 2 33. 11 Tropæa enim non figebantur, nisi in eminentioribus locis, ut essent magis conspicua Vide supra 2, 17, 16 12 Concrematis. 13 Necessitate, quà Germani ad bellum gerendum adigebantur. 14 Susceperant. 15 Ante justum tempus. Sic supra 3, 21. 20. 16 Pacto convento. 17 Castella. 18 Collocavit. 19 Albis terminus erat imperii, aut potius nominis Romani: cum enim id temporis non transcenderant. 20 Disposuit. Sic ferè Arnobius lib. 1. *per diversas artium disciplinarumque rationes ingenia dirigens*. 21 Separatim hæc sunt intelligenda, Bonnam ponte junxit, & Cesoniam ponte junxit, id est, pontem & hic ædificavit & ibi. Sicut *emmitere*, supra 1, 4. 2. uni *Tiberino* tribuitur.

classibusque firmavit. 1 Invisum atque 2 inaccessum 3 in id tempus 4 Hercynium saltum patefecit. 5 Ea denique in Germaniâ pax erat, ut 6 mutati homines, 7 alia terra; 8 cœlum ipsum 9 mitius 10 molliusque solito videretur. Denique 11 non per adulationem, sed ex meritis, 12 defuncto ibi fortissimo 13 juvene, ipsi, quod nunquam alias, senatus 14 cognomen ex provinciâ dedit. Sed 15 difficilius est 16 provincias obtinere, quam 17 facere: viribus parantur, jure retinentur. Igitur breve id gaudium. Quippe Germani 18 victi magis, quam domiti erant: moresque nostros magis, quàm arma, sub Imperatore Druso 19 suspiciebant: postquam verò ille defunctus, Vari Quinctilii 20 libidinem ac 21 superbiam, haud secùs quàm sævitiam, odisse cœpe-

27 28 29 30 31

1 Nunquam anteà visum. 2 Quò non potuit accedi. 3 Usque ad. 4 Hercyniam silvam, Hercynium nemus. 5 Talis. 6 Quædam quasi proverbialis locutio, de mutatione eorum. Sic apud Liv. 15. 155. *tanta religio, & ea magna ex parte externa, civitatem incessit, ut aut* homines, aut Dii repentè alii viderentur facti. 7 Tac. H. 1, 45. 1. *Alium crederes Senatum, alium populum.* 8 Aër ipse mitior, &c. 9 Clementius. 10 Mitius, temperatius. Sic *Molle cœlum*, supra 1. 16. 4. *Mollis regio*, supra 3, 3, 13. 11 Fuerunt enim pleraque Senatus decreta post illud tempus adulatoria: sed tunc temporis nondùm invaluerat iste morbus, ut, qui gentem aliquam non bello modò, sed ne prœlio quidem vicerat, protinùs eam indueret nomini. Vide supra 1, 11, 6. 12 Scilicet *vita*, id est, mortuo ex fractura, equo super crus ejus collapso, tricesimo die quam id acciderat, inter Salam & Rhenum fluvios. Corpus ejus à Tiberio Nerone fratre Romam pervectum est, & in Augusti tumulo conditum. 13 Druso. 14 Appellatus enim fuit à Senatu *Germanicus*. Undè Ovid. Fast. 1. 597. *Et mortem, & nomen Druso Germania fecit.* Non autem ipsi tantum, sed simul etiam filiis datum est. Quemadmodum Britannici nomen & Claudio Imperatori & ejus filio. 15 Pauci enim audiunt Sallustianum illud Orat. 1. de Rep. ord. *Ut fabricata, sic virtute parta, quàm magna industria haberi decet, ne incuria deformentur, aut corruant infirmata.* Vel illud Ovid. de Arte 2. 21. *Non minor est virtus, quàm quærere, parta tueri: Casus inest illic, hic erit artis opus.* Eadem sententia est supra 2, 17. 8. ubi vide notam. 16 Regiones aliquas servare, retinere. 17 Perdomare, ut recipiat jugum. 18 Fabianus apud Sen. Suas. 1. *Memento, Alexander, matrem in orbe victo adhuc magis, quàm pacato, relinquis.* 19 Reverebantur magis bonos Romanorum mores, quam vires & arma. Vide supra 1, 16. 5. 20 Quia *Germani casta gens & severa*, ut scribit Tac. in Germ. cap. 18, 1. 21 Supra 1, 7, 4. *superbia crudelitate gravior est bonis.* Certe liberis hominibus nil gravius accidere potest, quam superbus magistratus, sive (ut loquitur Ammianus) *nihil est tam inimicum, quàm ad ardua imperii supercilia etiam acerbitatem naturæ adjungi.*

runt. Ausus ille 1 agere conventum: & in castris jus dicebat, 2 quasi violentiam barbarorum & lictoris virgis, & præconis voce
32 posset inhibere: at illi, qui jam pridem rubigine oblitos enses, inertesque 3 mœrerent equos, ut primùm 4 togas, & sæviora armis jura viderunt, duce 5 Arminio arma
33 corripiunt: cum interim tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne 7 prædictâ quidem, & prodita per Segestem, unum principum,
34 conjuratione 7 commoveretur. Itaq; 8 improvidum, & nihil tale metuentem improviso adorti, cum ille (9 ô securitas!) ad 10 tribunal 11 citaret; undique invadunt, castra 12 rapiunt, 13 tres legiones opprimuntur.
35 Varus 14 perditas res 15 eodem, quo Cannensem 16 diem 17 Paulus, & 18 fa-

1 Celebrare conventum, id est, in loco designato ad certam diem provincialibus jus dicere. Sic Just. 12, 13, 3. quod *forum agere* Cicero dicit ad Attic. 5 16. *forum indi ere* Virg. Æn. 5, 758. ubi & explicat, *jura dare*. *Ausus* inquit, quia nullo exemplo hoc Varus fecit: imperium enim tantum id est; belli gerendi potestatem; nullam jurisdictionem habebat. Germania enim in provinciæ formam redacta erat: verùm ante provinciam ordinatam jurisdictio non mandabatur. 2 Q. d. ita direxisse Varum actiones suas, quasi violentissimi hostes jure possent molceri. 3 Al. *gemerent*. 4 Has enim sumebant in jurisdictione, saltem advocati, causidici, & id genus. Hinc Apulejo fine lib. 10. appellantur *togati vultures*, quod litibus immineant, ut vultures cadaveribus: *togati*, ab uso togæ. 5 Cheruscorum principe, filio Segemeri. 6 Indicatâ. 7 Perturbaretur. Prorsùs ut Jul. Cæs. supra 4, 2, 94. 8 Incautum, inconsideratum. 9 Al. *ad secures & ad tribunal*. 10 Locum excelsum, in quo residebat qui jus tribubus redderet. 11 in jus vocaret, adesse juberet, diem diceret. 12 Occupant, corripiunt. 13 Augustum, *hac nuntiatâ clade, adeo consternatum ferunt* (verba sunt Suetonii Aug. cap. 23.) *ut per continuos menses barba capilloque summisso, caput interdum foribus illideret, vociferans: Quintili Vare, redde legiones: diemque cladis quotannis mœstum habuerit ac lugubrem.* 14 Afflictas. 15 Id est, secutus est exemplum Pauli, ac superesse noluit, exercitu occisione occiso Ita supra 4, 2, 35. Curioni *pudor suasit, ut amissum sua temeritate exercitum morte sequeretur.* 16 Cladem, aut pugnam decretoriam, quâ Annibal ad Cannas, vicum Apuliæ, Paulum Æmdium magna cum calamitate populi Romani ex Terentii Varronis consulis temeritate ferè obtrivit: ubi 60. hominum millia à Pœnis cæsa fuisse tranduntur. Ita Cic. pro Sextio, cap. 36. *Cinnano atque Octaviano die*. Non abit illud Tac. Agr. 34. 5. *imponite quinquaginta annis magnum diem*. *Non fuit major sub imperio Romano dies*, &c. supra 2, 6, 98. 17 Æmilius. 18 Morte, casu. De Q. Vari morte Virgilium, ut eam impotentius ferentem, Horatius Ode 24. lib. 1. consolatur.

to est & 1 animo secutus. Nihil illâ cædeper 36
paludes, perque silvas 2 cruentius: nihil 37
3 insultatione barbarorum intolerantius,
præcipuè tamen in 4 causarum patronos: a-
liis oculos, aliis manus amputabant: unius
os sutum, 5 recissâ prius linguâ, quàm 6 in
manu tenens barbarus, *tandem*, inquit,
7 *vipera*, 8 *sibilare desiste*. Ipsius quoque 38
9 consulis corpus, quod militum pietas
10 humi abdiderat, effossum. Signa & 11 a-
quilas duas adhuc 12 barbari 13 possident:
tertiam 14 signifer prius, quam in manus
hostium veniret, 15 evulsit; mersamque in-
tra 16 baltei sui latebras gerens, in cruenta
palude sic latuit. Hac clade factum, ut im- 39
perium, quod in littore Oceani non 17 ste-
terat, in ripa Rheni fluminis 18 staret. Hæc 40

1 Mentis proposito. Rectè notat Stadius, Pauli Æmilii casum & Vari inique comparari. Paulus enim Varronis stoliditatem sequi coactus cum fortiter pugnasset, ex fundâ graviter ictus mori maluit, quam ut cladi suorum aut temeritatis Varronianæ accusator superesset; Varus & culpam suæ infelicitatis ex securitate & socordiâ, quæ frequentissima ad calamitatem sunt initia, sustinet. 2 Sanguinolentius, crudelius. 3 Exagitatione, insectatione Germanorum intolerabilius. Sic Tac. 3, 45 5. Intolerantior *servitus iterum victis*. Hoc sensu usus est Owenus, acutus Epigrammatum scriptor: *Conjugio esse jugum non* intolerantius *ullum*. 4 Actionum, litium defensores, id est, causidicos, advocatos. *Causa* enim aliquando forense vocabulum est, & significat omnem actionem, quam in senatu, vel in foro habemus. Hinc *causam dicere*, id est, reum esse, & se defendere. *Causa cadere*, id est, causam amittere, & perdere litem. 5 Excisa, extracta. 6 Manu comprehensam tenens. 7 Ita vocabant causidicum sive tabulam forensem. Nam ita quoque de causidicis Apul. in Apologiâ: *Jam concesso quodam more tabulis id genus, quo ferina solent linguæ suæ virus alieno dolori locare*. *Ferinæ*, id est, viperinæ. Alii *Canes* appellant, uti Cassium Severum Horat. 3. Epod. 6. & eorum *verba canina*, vel *caninam eloquentiam*. Ovid. in Ibin: *Jactat & in toto* verba canina foro. 8 Sibilum edere: quod serpentum proprium, hoc loco ad causidicos transfertur. 9 Id est, proconsulis. 10 Sepeliverat. 11 Signa sive vexilla Romanæ legionis duo: nam vexilla Romana depictam aquilam habebant. Erat ergo *Aquila* aureum aquilæ simulacrum, hastæ suffixum, quod à milite ferebatur, qui ob id *Aquilifer* dictus est. 12 Germani. 13 Imò ambas istas aquilas recepêre Romani. Tac. Ant. 1, 60. 5. 14 Aquilifer. 15 Extraxit: intelligitur enim aquila acumine quodam infixa fuisse hastæ, qua portaretur. 16 Cinguli, ex quo gladius suspenditur. 17 Non substiterat, ultrà non progressum fuerat. Sic Quintil. declam. 3. *Gens majorem terrarum, partem victoris pervagata, tantum in Mario* stetit. 18 Subsisteret, ultrà non progrederetur. Hic & posterioribus temporibus limes imperii Romani fuit, ut rectè hic notat Freinshemius.

ad Septentrionem. Sub 1 Meridiano 2 tumultuatum magis, quam bellatum est. Musulanios atque Gætulos accolas 3 Syrtium, 4 Cosso duce compescuit: unde illi
41 5 *Gætulici* nomen. Latius victoria patet. Marmaridas atque Garamantas 6 Curinio subigendos dedit. Potuit & ille redire *Marmaricus*; sed 7 modestior in æstimanda vi-
42 ctoriâ fuit. Ad Orientem plus negotii cum Armeniis: huc alterum ex Cæsaribus nepotibus suis misit. Ambo fato breves: sed alter inglorius. Massiliæ quippe 8 Lucius morbo solvitur: 9 in Syria Cajus ex vulnere, cum Armeniam ad Parthos se 10 subtra-
43 hentem recipit. 11 Armenios, victo rege Tigrane, 12 in hoc unum servitutis genus Pompejus 13 assueverat, ut rectores à nobis acciperent. Intermissum ergo jus per hunc recuperatum, non incruento, nec inulto
44 tamen certamine. Quippe Domnes, quem rex 14 Artaxatis præfecerat, simulata proditione, adortus virum 15 intentum libello, quem, ut thesaurorum 16 rationes conti-

1 Sc. *circulo*; id est, plaga ad meridiem conversâ. Dicitur autem circulus ille *Meridianus* à *medietate* diei, quia Sol, cum in nostro hemisphærio eum attingit, apud nos atque omnes eos qui sub eodem Meridiano Septentrionem Austrumve versus positi facit medium dici: ac rursus medium noctis, cum in inferiore hemisphærio ad eundem perveniat. Hujus igitur potissimum officium est, medium diem, mediam noctem ostendere. Suet. Aug. cap 21 dicit, Augustum *alias item nationes malè quietas ad obsequium redegisse*. 2 Vide supra 3, 19, 2. 3 *Syrtes* sunt Africæ loca vadosa & arenosa, ideòque exitiosa navigantibus. Vide supra 2, 2, 31. 4 Cn. Cornelium Lentulum Cossum cum L. Calpurnio cos. fuisse in Annalibus Coss. scribitur. 5 A devictis *Gætulis*. 6 Hic dicitur esse ille *Curinius*, quem Lucas Euangelista Κυρήνιος vocat. 7 Quæ quidem modestia illis temporibus omninò requirebatur. Ab hac modestia socerum suum laudat Tac. Agric. cap. 8. *Nec Agricola unquam in suam famam gestis exultavit; sed ad auctorem & ducem, ut minister, fortunam referebat.* 8 C. & L. Cæsares erant Augusti nepotes, ex M. Agrippa & Julia ejus filia. Utrumque adoptavit. 9 Res dubia, in Syria-ne an Lycia obierit C. Cæsar Augusti filius adoptivus. Illud dicit Festus Rufus & Florus noster: istud Vellejus, Suetonius, & alii. 10 Subducentem. 11 Suprà 3, 5, 27. 12 Facile tolerant externum dominatum eæ gentes, quæ dominatui assuetæ, integram servitutem, nullis adstrictam modis, aut legibus ferre queunt. 13 Assuefecerat. 14 *Artaxata* neutrum nomen & plurale, oppidum Armeniæ: quod supra 3, 5, 27. *caput ejus gentis* dictum est. 15 Ut conjurati Cæsarem Dictatorem. Sic Parmenio interficitur apud Curt. 7, 2. Domitianus apud Suet. In ejus vita cap. 17. 16 Supputationes, calculos. Sic apud Liv. 38, 55. 9. est *liber rationis*.

nentem, ipſe porrexerat, 1 ſtrictus ac re-
creatus ex vulnere in tempus. Cæterùm 45
barbarus undique infeſto exercitu oppreſ-
ſus, gladio, & 2 pyrâ, in quam ſe percuſſus
immiſit, ſuperſtiti etiamnùm Cæſaris 3 ſa-
tisfecit. Sub Occaſu pacata ferè omnis 46
4 Hiſpania, niſi quam Pyrenæi 5 deſinentis
ſcopulis inhærentem 6 citerior 7 alluebat O-
ceanus. Hic duæ validiſſimæ gentes, 8 Can-
tabri & Aſtures, immunes imperii 9 agita-
bant. Cantabrorum & pejor, & 10 altior, & 47
magis pertinax in rebellando 11 animus
fuit, qui non contenti libertatem ſuam de-
fendere, proximis etiam imperitare tenta-
bant, 12 Vaccæoſque, & Curgonios, & Auri-
gonas crebris 13 incurſionibus fatigabant.
In 14 hos igitur, quia vehementiùs agere 48
nunciabantur, non 15 mandata expeditio,
ſed 16 ſumpta eſt. Ipſe venit Sageſamam: ca-
ſtra poſuit: indè partito exercitu totam
17 in diem amplexus Cantabriam, 18 efferâ
gentem, 19 ritu ferarum quaſi 20 indagine
bebellabat. Nec ab Oceano quies, quam in- 49
feſtâ claſſe ipſa quoque terga hoſtium cæ-
derentur. Primùm adverſus Cantabros ſub
mœnibus Belgicæ prœliatus eſt. Hinc fugâ
in 21 eminentiſſimum Vinnium montem,
22 quem maria priùs Oceani, quam arma

1 Vulneratus. 2 Rogo. 3 Civiliter ſumptum valet excuſare errorem, deprecari culpam, &c. ut omnis illa ſatisfactio in verbis videatur conſiſtere: noſter autem de pœnâ hoc accepit: ſicut & Juſtin. 15. 3. 9. 4 Geſta ab Auguſto in Hiſpania ſcribit Liv. l. 135. Juſt. 44. 5 Suet. Aug. capp. 13. & 21. Eutrop. 7, 2. Horat. Carm. 3, 14. 4, 5. 14, & 15. 5 Extremi finis. 6 Propior nobis. 7 Juxta fluit, allabitur. Sic Oceanus aut fluvii dicuntur urbes alluere qui eas præterlabuntur. 8 Tarraconenſis Hiſpaniæ populi, quique nomen Oceano *Cantabrico* dederunt. 9 Habitant. 10 Major. 11 Spiritus, animoſitas. 12 Mediterraneos Hiſpaniæ Terraconenſis populos cis Durium flumen. 13 Excurſionibus, impetu hoſtili. 14 Cantabros. 15 Juſſa, delegata, commiſſa ducibus. 16 Per ſe ſuſcepta. Vide ſupra 4, 12, 6. 17 Freinshemius legit *indidem*, id eſt, ex eo loco, ubi caſtra poſuerat. 18 Admodum feram. 19 More. 20 Venatorio reti. Vide ſupra 3, 6, 11. & 4, 2, 32. 21 Altiſſimum. 22 Similis locus ſupra 4. 12, 4. *Noricis animos dabant Alpes atque nives, quò bellum non poſſet aſcendere.* Sed profectò gloriæ avidis nihil tam munitum, nihil tam altum, quò non aſcendere conentur. Egregie Gruterus: *Ut ſemel ambitioſus navem gloriæ ingreſſus eſt, non cogitat tempeſtates aut pericula; ſed mentis lumine jam intuetur portum, jam ſpei manu præmium occupat.*

Romana aſcenſura eſſe crediderant. Tertiò Arracillum oppidum magnâ vi repugnat.
50 Captum tamen poſtremò fuit. Medulli montis 1 obſidio (quem perpetuâ quindecim millium foſſâ comprehenſum cinxit, undiq; ſimul adeunte Romano) poſtquam 2 extrema 3 barbari vident; 4 certatim igne, ferro 5 inter epulas. Venenoque quod ibi vulgò 6 ex arboribus taxeis, exprimitur, 7 præcepêre mortem: ſeque pars major à captivitate, quæ 8 videbatur, 9 vindicavê-
51 re. Hæc per 10 Antiſtium, 11 Furnium, Agrippam 12 legatos, hibernans in 13 Tarra-
52 conis maritimis Cæſar accepit. Ipſe præſens 14 hos deduxit montibus: 15 hos obſidibus aſtrinxit: hos ſub 16 corona jure belli 17 ve-
53 numdedit. Digna res 18 lauro, digna 19 curru ſenatui viſa eſt: 20 ſed jam Cæſar tantus
54 erat, ut poſſet triumphos contemnere. Aſtures per idem tempus ingenti agmine à

1 Obſidione.
2 Ultimam neceſſitatem.
3 Cantabri. Sic Romani vocabant omnes extra limites imperii ſui, Græcis exceptis: à quibus tamen ipſi viciſſim audierunt Barbari
4 Cum certamine.
5 Supra 2, 18, 12.
6 *Taxus* eſt arbor venenata; *Letale quippe baccis, in Hiſpania præcipuè, venenum ineſt, Vaſa etiam victoria. ex eâ vinis in Gallia facta, mortifera fuiſſe compertum eſt. Hanc Seſtius eſſe in Arcadia tam præſentis veneni dixit, ut, qui obdormiant ſub ea, cibumve capiant, moriantur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicunt venena, quæ nunc toxica dicimus.* Plin. 16, 10 Hoc veneni genere periit quoque Cativulcus, Eburonum rex, apud Cæſ. de bel. Gal. 6, 41. 7 Anteceperunt, præoccupaverunt. Sic ſupra 3, 4, 9. & Ovid. Triſt. 3, 3. *Vel* præcepiſſet *mors properata fugam* 8 Non enim erat. 6 Liberavere. 10 Vellejus 2, 90. 13. *Tarracon* ſivè *Tarraco* (vulgo *Tarragono*) Hiſpaniæ citerioris urbs olim clariſſima. 14 Vide ſupra 3, 5, 28. Idem legitur infra 59. Sic pater ejus Cæſar Dictator montis Herminii incolas in planitiem demigrare juſſerat, ne ſc. loco, ſua naturâ tuto, ad prædas agendas abuterentur. Idem conſilium fuit Pompeji, ſupra 3, 6, 14. 15 Nihil crebribus occurrit hoc conſilio. Imprimis autem liberos ſolebant dare, clariſſima pignora, & virgines. 16 Corona enim, qua induebantur, ſignum erat captivorum venalium, quos jure belli milites cepiſſent. Cæſ. *Omni ſenatu necato, reliquos* ſub coronâ vendidit. 17 Vendidit, venales expoſuit. 18 Triumpho. Sic ſupra 4, 2, 83. 19 Triumpho. Ita ſupra 4, 2, 89. 20 Præſertim quod jam pervulgatus eſſet hic honor. Nam ita eſt: *Carum, quod rarum; & omnis honor multitudine competum vileſcit.* Liv. lib. 1. cap. 10. Quidni autem triumphos faſtidiat Auguſtus? cum nec ipſis ducibus paulò poſt placuerint ornamenta triumphi, quod pluribus is honor communicatus eſſet. Vide Tac. An. lib. 13. cap. 53. Quid? quod ipſum imperium tandem eviluit. Hinc Piſo ille apud eundem Tac. H. 1. cap. 17. cum Cæſar crearetur, nullum exultantis animi motum prodidit, *quaſi imperare poſſet magis, quàm vellet.*

montibus suis descenderant. Nec temere 1 sumptus, 2 ut barbaris, impetus: sed 3 positis castris apud 4 Asturam flumen, 5 trifariam diviso agmine, tria simul Romanorū castra aggredi parabant. Fuisset & anceps 55
& cruentum, & utinam mutua clade certamen, tunc tam fortibus, tam subito, tam cum consilio venientibus, nisi Tigræcini prodidissent: à quibus præmonitus Carisius, cum exercitu adveniens 6 oppressit consilia: sic quoque tamen non incruento 56
certamine. Reliquias fusi exercitus validis- 57
sima civitas 7 Lancia excepit: ubi adeò certatum est, ut cum 8 in captam urbem faces poscerentur, ægrè dux impetraverit veniam, 9 *ut victoria Romana* 10 *stans potius esset, quam incensa, monumentum*. Hic finis Au- 58
gusto bellicorum certaminum fuit: idem rebellandi finis Hispaniæ. Certa mox fides, 59
& æterna pax; 11 cum ipsorum ingenio, in pacis partes promptiore; tum consilio Cæsaris, qui fiduciam montium timens, in quos se recipiebant, castra sua, sed quæ in plano erant, habitare & incolere jussit. Ingentis esse consilii illud observari cœpit. Natura regionis circa se omnis aurife- 60
ra; 12 miniique & 13 chrysocollæ, & alio-

1 Susceptus. 2 Ut solent barbari, qui, ut est, suprà 3, 3, 5. *impetum pro virtute habent*. 3 Collocatus. 4 Undè nomen populo. 5 Tripartitò. 6 Impedivit, texit. Justino est *discutere*, 2 15, 16. 7 Maxima Asturiæ urbs. 8 Contra. 9 Argumentum magni ducis hoc est. Major igitur mihi P. Scipio Africanus, qui bello Punico secundo finem imposuit, quam P. Scipio Africanus Æmilianus, ejus nepos, qui bello tertio. Sed & æternitate dignior M. ille Claudius Marcellus, de quo Cic. act. 4. in Ver. cap. 2. *Urbem pulcherrimam Syracusas, quæ cum manu munitissima esset, tum loci natura terra ac mari claudebatur, cum vi consilioque cepisset, non solum incolumem passus est esse, sed ita reliquit ornatam, ut esset idem monumentum victoriæ, mansuetudinis, continentiæ*. 10 Salva urbs non diruta. 11 Q. d. Cæsar hoc consilium excogitaverat, ut in plana deduceret monticolam illam gentem, & montium, in quos se recipiebant, fidentem præsidio: ut hoc persuaderet facilius, ipsius gentis bono hoc cedere consilium propter naturam regionis (quod consilio caput fuit) auriferam atque aliorum metallorum feracem. 12 *Minium* pigmenti genus est laudatissimi coloris, quod in argentariis metallis cum argento vivo inveniri solet. Ovid. 1. Trist. El. 1. *Nec titulus minio, nec cedro charta notetur*. 13 Quam aurifices sibi vendicant ad glutinandum aurum. Sunt & alia duo *chrysocolla* genera pictoribus in usu.

rum 1 colorum ferax. Itaque 2 exerceri so-
61 lum jussit. Sic Astures & latentes in profundo opes suas atque divitias, dùm aliis quærunt, nosse cœperunt. Omnibus ad Occasum & Meridiem 4 pacatis gentibus, ad Septentrionem quoque, 5 duntaxat intra Rhenum atque Danubium; item ad Orientem intra Taurum & Euphratem; illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, 6 sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum reve-
62 rebantur. 7 Nam & Scythæ misêre legatos, & Sarmatæ, amicitiam petentes: Seres etiam habitantesque sub ipso sole Indi, cum gemmis, & margaritis, elephantes quoque inter munera trahentes, nihil magis, quam 9 longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio 10 impleverant: & tamen ipse hominum color ab alio venire 11 cœlo fate-
63 batur. 12 Parthi quoque, quasi victoriæ pœniteret, rapta clade Crassianâ ultrò signa re-
64 tulere. Sic ubique 13 cuncta atque continua 14 totius generis humani aut pax fuit,

1 Pigmentorum, quibus colores inducuntur. Sic *Odores* infrà. 2 Coli, arari terram. 3 Versutissimum consilium hoc fuit, populos recens domitos à feritate sic abducere, ut ex novo imperio maximam utilitatem sperarent, & in posterum ab omni bello abhorreant. 4 Subactis, domitis. Sic Præfat. 7. supra 4, 2, 1. Hoc sensu *Pacare sylvas* Horat. Epist. 1. 2, 45. 5 Saltem. 7 Jam tùm Cicero: *Nulla gens est, quæ non aut ita subacta sit, ut vix extet; aut ita domita, ut quiescat; aut ita pacata, ut victoria nostra, imperioque lætetur.* 7 Vide Suet. Aug. cap. 21. Liv. lib 139. 8 Populi Scythiæ Asiaticæ, à *Sera* urbe sic dicti, apud quos arbores sunt, quæ non solùm folia, sed lanam quoque proferunt tenuissimam. Virg. 9 Distantiam à Gaditano freto, quo legati ad Augustum venerunt, ad Orientem, Indos, Scythas atque Seres, ponit Plinius 6, 33. Ab ortu ad occasum, id est, ab ipsius Indiæ extremitate usq; ad Herculis columnas, Gadibus sacratas, octuagies quinquies centena, septuagintaocto millia sunt. 10 Finiverant, absolverant. 11 Al. *sole*: quia Indi ab ipso solis ortu, & extremò oriente, venerant in occasum extremum: Augustum enim Tarracone in Hispaniâ, quæ ultima terrarum versùs occasum veteribus credebatur, legatio Indica & Scythica cum suæ gentis muneribus adoravit. 11 Cùm ad componendum Orientis statum in Syriam pervenisset Augustus, timore correptus Phraates, ne sibi bellum inferretur, restituit quotquot ex Crassi & Antonii clade inter captivos restabant milites, nec eo contentus, filios etiam suos quatuor & duas earum uxores illorumq; filios obsides dedit. Phraatem autem hoc non Augusti reverentia, sed ut filium reciperet, ex pacto fecisse indicat Dio fine lib. 53. Tacitus non metu Romanorum, sed suis diffisum, omnia Augusto officia exhibuisse. 13 Al. *certa*: ut supra 59. 14 Et in hunc finem tendere debent omnium sapientum Principum bella.

aut 1 pactio. Ausúsq; tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab Urbe condita anno, 2 Janum Geminum claudere bis ante se clausum: sub Numa rege: & victa primum Carthagine. Hinc conversus ad pa- 65
cem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens sæculum, 3 gravibus severisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta 66
ingentia 4 *Dictator perpetuus*, & 5 *Pater patriæ* dictus. Tractatum etiam in senatu, an quia 6 condidisset imperium, 7 *Romulus* vocaretur: sed sanctius & 8 reverentius visum est nomen 9 *Augusti*: ut scilicet jam tum, dum colit terras, ipso nomine & titulo 10 consecraretur.

1 Induciæ. 2 Jani Gemini templum ab Augusto tertio fuisse clausum, postquam primùm à Numa, iterum post bellum Punicum primum pace toto imperio parta, clausum fuisset, constanter omnes testantur Annales. Dio scribit ab Augusto bis Jani templum clausum fuisse, semel post Actiacam victoriam: iterùm postquam bellum Cantabricum & Germanicum fuisset reseratum, gentibus iis devictis clausum esse. Vide supra, 2, 3, 1. De hujus claudendi vel aperiendi templi ratione vide supra 1,2,3. 3 Aliquas retractavit, quasdam ex integro sanxit: ex omnibus verò nullam majori cura exercuit, quam quæ de maritandis ordinibus lata fuit. Indictas ab illa pœnas imminuit postea Severus; & eas quæ cælibatum castigabant, sustulit omnino Constantinus. 4 Augustus *Dictatoris* nomen nunquam tulit: vel ut invidiam nominis vitaret; vel quia Dictatoria potestas Antonia lege abrogata erat. Dictaturam enim, quam pertinaciter ei populus Romanus offerebat, tam constanter repulit, ut, cum populus eam magnâ vi etiam offerret, ipse genu nixus, dejecta ab humero toga, nudo pectore deprecatus sit. Paterculus, Suet. & alii. 5 Qua de causa sic appellaverint principes, supra 1,1,15, & 4,2,91. Sic Poëtis Jupiter est *divum pater, atque hominum Rex* quod hosce severiori contineat imperio, mitiùs præsit illis. Eleganter igitur Ovid. Trist. 2,31. ad Augustum: *Jure igitur genitorque Deum, rectorque vocatur, Jure capax mundus nil Jove majus habet: Tu quoque cum patriæ rector dicare, paterque: Utere more Dei nomen habentis idem*, Et mox versu 181. *Parce pater patriæ nec nominis immemor hujus Olim placendi spem mihi tolle tui*. Item Fast 2,127. 6 Perpolivisset, in talem splendorem produxisset, ut pro novo haberi possit. Sic supra 1,3,1. & Justin. 18,4,1, & 19,1,1. 7 Sic Camillus apud Liv. 5,49,8. *Romulus, ac parens patriæ, conditorque alter urbis, haud vanis laudibus appellatur*. 8 Reverentia dignius, quod majorem reverentiam mereretur. Vide supra 2,12,11. 9 *Augustus* appellatus est, non quod propriam aliquam eo nomine potestatem augeret, sed quod dignitatis splendorem illustraret: *Augusta* enim *loca religiosa, & in quibus auguratò aliquid consecratur, dicuntur, vel ab augendo, vel ab avium gestu*. Suet. Aug. cap. 7. *Augustus* namque Græcis est σεβαστὸς id est, sanctus, & numinis instar colendus. 10 Inter Divos referretur.

F I N I S.

EPI-

EPITOME ALTERA HISTORIÆ ROMANÆ:

Sive

Argumenta librorum T. Livii, etiam illorum, qui interciderunt, eodem Floro, ut vulgò volunt, auctore.

EPITOME HISTORIARUM T. LIVII

LIBRI I.

Dventus Æneæ in Italiam, & res ab eo gestæ: Ascanii regnum Albæ, & Silvii Æneæ, ac deinceps Silviorum regum, primo libro continentur. Numitoris filia à Marte compressa, nati Romulus & Remus: Amulius obtruncatus. Urbs à Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Opima spolia Jovi Feretrio lata. In curias populus divisus. Fidenates & Vejentes victi. Romulus consecratus Numa Pompilius ritus sacrorum tradidit: Jano templum constituit: ejusque portam, pacatis omnibus circa populis, primus clausit: cum Dea Ægeria sibi congressus nocturnos esse simulans, feroces populi animos ad religionem perpulit: Tullus Hostilius Albanos bello petiit. Posthæc Tergeminorum pugna. Horatius absolutus. Metii Suffetii supplicium: Alba diruta: Albani in civitatem recepti: Sabinis bellum indictum. Ad postremum fulmine

Tullus

Tullus absumptus est. Ancus Marcius cæremonias à Numâ institutas renovavit: Latinis victis, & ad civitatem ascitis, montem Aventinum assignavit: Politorium urbem Latinorum bello repetitam, quam prisci Latini occupaverant, diruit: pontem Sublicium in Tiberim fecit: Janiculum collem urbi addidit: fines imperii protulit: Ostiam condidit. Regnavit annos XXXIII. Eo regnante, Lucumo, Damarati Corinthii filius, à Tarquiniis, Etruriæ civitate, Romam venit, & in amicitiam Anci receptus, Tarquinii nomen ferre cœpit, &, post mortem Anci, regnum excepit. Centum additis, patrum numerum auxit: Latinos subegit, circum designavit, ludos edidit: Sabinorum bello petitus, equitum centurias ampliavit. Tentandæ scientiæ causâ Attii Navii auguris, consuluisse fertur, an id, de quo cogitaret, effici posset: quod cum ille fieri posse respondisset, jussisse eum novaculâ cotem præcidere, idque protinùs ab Attio factum. Sabinos præterea acie vicit: urbem muro circumdedit: cloacas fecit: occisus est ab Anci filiis, cum regnasset annos XXXVIII. Successit ei Ser. Tullius, natus ex captivâ nobili Corniculanâ; cui puero adhuc in cunis posito caput arsisse traditum est. Is Vejentes atque Etruscos prœlio fudit. Censum primus omnium egit. Lustrum condidit, quo censa octoginta millia esse dicuntur. Classes centuriasque descripsit. Pomœrium protulit: Colles urbi, Quirinalem, Viminalem, Esquilinumq; adjecit. Templum Dianæ cum Latinis in Aventino fecit. Interfectus est à L. Tarquinio, Prisci filio, consilio filiæ suæ Tulliæ, cum regnasset annos triginta quatuor. Post hunc L. Tarquinius Superbus, neque Patrum, neq; populi jussu, regnum invasit: quo die scelerata Tullia per patris jacentis corpus carpentum egit. Armatos circa se ad custodiam corporis sui habuit. Turnum Herdonium fraude interemit. Bellum cum Volscis gessit: & ex eorum prædâ templum Jovi in Capitolio fecit. Terminus & Juventas non addixêre: quorum aræ moveri non potuerunt: Filii Sexti Tarquinii dolo Gabios in potestatem suam redegit. Hujus filiis Delphos profectis, & consulentibus, quis eorum regnaturus esset Romæ, dictum est, eum regnaturum, qui primùm matrem osculatus esset. Quod responsum cum ipsi aliter inter-

interpretarentur. Junius Brutus, qui cum iis profectus erat, prolapsum se simulavit, & terram osculatus est: idque factum ejus eventum rei comprobavit. Nam cum impotenter se gerendo Tarquinius Superbus omnes in odium sui adduxisset; ad ultimum, propter expugnatam nocturna vi à Sexto, filio ejus, Lucretiæ pudicitiam, quæ, vocato patre ad se Tricipitino, & viro Collatino, obtestata, ne inulta mors ejus esset, cultro se interemit; Bruti opera maximè expulsus est, cum regnasset annos viginti quinque. Tunc consules primum creati sunt, L. Junius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus.

EPITOME LIBRI II.

Brutus jurejurando populum astrinxit, neminem regnare Romæ passurum Tarquiniorum. Collatinum collegam suum, propter affinitatem Tarquiniorum suspectum, coëgit consulatu se abdicare, & civitate cedere: bona regum diripi jussit: agrum Marti consecravit: qui Campus Martius nominatus est: adolescentes nobiles, in quibus suos quoque & sororis filios, quia conjuraverant de recipiendis regibus, securi percussit: servo indici, cui Vindicius nomen fuit, libertatem dedit: ex cujus nomine Vindicta est appellata. Cum adversus reges, qui, contractis Vejentium & Tarquiniensium copiis, bellum intulerant, exercitum duxisset, in acie cum Arunte, filio Superbi, commortuus est: eumque matronæ annum luxerunt. P. Valerius consul legem de provocatione ad populum tulit. Capitolium dedicatum est. Porsena Rex Clusinorum, bello pro Tarquiniis suscepto, cum ad Janiculum venisset, ne Tiberim transiret, virtute Coclitis Horatii prohibitus est: qui, dùm alii pontem sublicium rescindunt, solus Etruscos sustinuit: &, ponte rupto, armatus se in flumen misit: & ad suos tranavit. Alterum accessit virtutis exemplum à Mucio: qui, cùm ad feriendum Porsenam castra hostium intrasset, occiso scribâ, quem regem esse putabat, comprehensus, impositam altaribus manum, in quibus sacrificatum erat, exuri passus est: dixitque, tales trecentos esse conjuratos in mortem ipsius regis: quorum admiratione

coactus

coactus Porsena pacis conditiones ferre, bellum omisit, acceptis obsidibus : ex quibus virgo una Clœlia, deceptis custodibus, per Tiberim ad suos tranavit : & cùm reddita esset Porsenæ; honorifice remissa, equestrique statuâ donata est. Ap. Claudius ex Sabinis Romam transfugit : ob hoc Claudia tribus adjecta est. Numerus tribuum ampliatus est, ut essent viginti una adversus Tarquinium Superbum, cum Latinorum exercitu bellum inferentem, A. Posthumius Dictator prosperè pugnavit apud lacum Regillum, Plebs, cum propter nexos ob æs alienum, Sacrum in montem secessisset, consilio Menenii Agrippæ seditione revocata est. Idem Agrippa cum decessisset, propter paupertatem publico impendio elatus est. Tribuni plebis quinque creati sunt. Oppidum Volscorum Corioli captum est virtute & operâ C. Marcii, qui ob hoc Coriolanus vocatus est. Tib. Atinius, vir de plebe, cum in visu admonitus esset, ut de quibusdam religionibus ad Senatum perferret, & neglexisset, amisso filio, debilis factus, posteaquam delatus ad Senatum lectica, eadem illa indicaverat, usu pedum recepto, domum reversus est. Cum C. Marcius Coriolanus, qui in exilium erat pulsus, dux Volscorum factus, exercitum hostium urbi Romæ admovisset, & missi ad eum primum legati, posteà sacerdotes frustra deprecati essent, ne bellum patriæ inferret : Veturia mater, & Volumnia uxor impetraverunt ab eo, ut recederet. Lex agraria primum lata est. Sp. Cassius consularis regni crimine damnatus est, necatusque. Oppia virgo Vestalis ob incestum viva defossa est. Cum vicini hostes Vejentes, incommodi magis, quam graves essent, familia Fabiorum id bellum gerendum depoposcit : misitque in id trecentos sex armatos, qui ad Cremeram ad unum ab hostibus cæsi sunt: uno impubere domi relicto. Appius Claudius consul, cum adversus Volscos contumacia exercitus malè pugnatum esset, decimum quemque militum fuste percussit. Rex præterea adversum Volscos, & Æquos & Vejentes, & seditiones inter Patres plebemque continet.

EPI-

EPITOME LIBRI III.

SEditiones de agrariis legibus factæ. Capitolium ab exulibus & servis occupatum, cæsis iis receptum est. Census bis actus: priore lustro censa civium capita centum quatuor & viginti millia ducenta quatuordecim, præter orbos, orbasque: sequenti, centum triginta duo millia quadringenta novem. Cum adversus Æquos res malè gesta esset, L. Quintius Cincinnatus Dictator factus, cùm rure intentus rustico operi esset, ad id bellum gerendum accersitus est. Is victos hostes sub jugum misit: Tribunorum plebis numerus ampliatus est: ut essent decem, trigesimo sexto anno â primis tribunis plebis, Petitis per legatos, & allatis Atticis legibus, ad constituendas eas proponendasq;: Decemviri pro consulibus sine ullis aliis magistratibus creati, altero & trecentesimo anno, quam Roma condita erat: & ut à regibus ad consules, ita à consulibus ad decemviros translatum imperium. Ii decem tabulis legum positis, cùm modestè se in eo honore gessissent, & ob id in alterum quoque annum eundem esse magistratum placuisset, cùm complura impotenter fecissent, magistratum noluerunt deponere, & in tertium annum retinuerunt: donec invicto eorum imperio finem attulit libido Ap. Claudii Qui cum in amorem virginis incidisset, submisso, qui eam in servitutem peteret; necessitatem patri ejus Virginio imposuit, rapto ex taberna proxima cultro, ut filiam interimeret, cum aliter eam tueri non posset, ne in potestatem stuprum illaturi veniret. Hoc tam magnæ luxuriæ exemplo plebs incitata, montem Aventinum occupavit, coëgitque Decemviros abdicare se magistratu: ex quibus Appius, & unus collegarum, qui præcipuè pœnam metuerant, in carcerem conjecti, cæteri in exilium acti. Res præterea contra Sabinos, & Volscos, & Æquos prosperè gestas continet: & parùm honestum populi Romani judicium: qui judex inter Ardeates & Aricinos sumptos, agrum, de quo ambigebatur, sibi adjudicavit.

EPI-

EPITOME LIBRI IV.

LEx de connubio Patrum & plebis à tribunis plebis, contentione magnâ, Patribus repugnantibus, perlata est Tribuni militares. Aliquot annis res populi Romani domi militiæque per hoc genus magistratus administratæ. Item Censores tunc primum creati. Ager Ardeatinus Romani populi judicio ablatus, missis in eum colonis, restitutus est. Cùm fame populus Romanus laboraret, Sp. Melius eques Romanus frumentum populo suâ impensâ largitus est: & ob id factum conciliata sibi plebe, regnum affectans, a C. Servilio Ahala, magistro equitum, jussu Quintii Cincinnati Dictatoris, occisus est: L. Minutius index bovê aurata donatus est. Legatis Romanis à Fidenatibus occisis, quoniam ob Rempublicam occubuerant, statuæ in Rostris positæ sunt. Cornelius Cossus tribunus militum, occiso Tolumnio rege Vejentium, opima spolia secunda retulit. Mamercus Æmilius Dictator, censuræ honore, qui antea per quinquennium gerebatur, anni & sex mensium spatio finito, ob eam rem à Censoribus notatus est. Fidenæ in potestatem redactæ, eòque coloni missi sunt: quibus occisis, Fidenates cùm defecissent à populo Romano, à Mamerco Æmilio Dictatore victi sunt, & Fidenæ captæ. Conjuratio servorum oppressa. Posthumius, tribunus militum, propter crudelitatem ab exercitu occisus est. Stipendium ex ærario tùm primùm militibus datum. Res prætereà gestas adversùm Volscos & Vejentes, Fidenates, & Faliscos, continet.

EPITOME LIBRI V.

IN obsidione Vejorū hibernacula militibus facta sunt: ea res cùm esset nova, indignationem tribunorum plebis movit, querentium nō dari plebi nec per hiemem militiæ requiem. Equites tum primum equis suis merere cœperunt. Cum inundatio ex lacu Albano facta esset, vates, qui eam rem interpretaretur de hostibus, captus est. Furius Camillus Dictator decem annos obsessos Vejos cepit: simulachrum Junonis Romam transtulit: decimam partem prædæ

prædæ Delphos Apollini misit. Idem tribunus militum, cum Faliscos obsideret, proditos hostium filios parentibus remisit: statimque deditione facta, Faliscorum victoriam justitia consecutus est. Cùm alter ex Censoribus C. Julius decessisset, in locum ejus M. Cornelius suffectus est: nec id postea factum est: quoniam eo lustro a Gallis Roma capta est. Furius Camillus, cùm ei dies a L. Apulejo tribuno plebis dicta esset, in exilium abiit. Cùm Senones Galli Clusium obsiderent, & legati, a Senatu missi ad componendam inter eos & Clusinos pacem, pugnantes contra Gallos in acie Clusinorum stetissent; hoc facto eorum concitati Senones urbem infesto exercitu petierunt, fusisque ad Alliam flumen Romanis, cepêre urbem, præter Capitolium, in quod se juventus contulerat: majores natu cum insignibus honorum, quos quisque gesserat in vestibulis ædium sedentes occiderunt: & cùm per aversam partem Capitolii jam in summum evasissent, proditi clangore anserum, M. Manlii præcipuè operâ dejecti sunt: coactis deinde propter famem Romanis descendere, ut mille pondo auri darent, & hoc pretio finem obsidionis emerent; Furius Camillus Dictator absens creatus, inter pendendum aurum cum exercitu venit; & Gallos post sextum mensem urbe expulit, ceciditque. Ædes Ajo Loquutio facta, quo loco ante urbem captam Vox audita erat, adventare Gallos. Dictum est ad Vejos, migrandum esse, propter incensam & dirutam urbem: quod consilium Camillo auctore discussum est. Movit populum vocis quoque omen ex centurione auditæ, qui, cum in forum venisset, manipulariis suis dixerat, Sta miles, hic optimè manebimus.

EPITOME LIBRI VI.

Res adversus Æquos, & Volscos, & Prænestinos, prosperè gestas continet. Quatuor tribus additæ, Stellatina, Sabatina, Tromentina, N. Arniensis. M. Manlius, qui Capitolium a Gallis defenderat, cùm obstrictos ære alieno liberaret, nexos exsolveret, crimine affectati regni damnatus; de saxo Tarpejo dejectus est : in cujus notam Senatus-

consultum factum, ne cui de Manlia gente Marco cognomen esset. C. Licinius, & L. Sestius trib. pleb. legem promulgarunt, ut consules etiam ex plebe fierent, qui ex Patribus creabantur; eamque legem cum magna contentione, repugnantibus Patribus, cum eidem tribuni plebis per quinquennium soli magistratus fuissent, pertulerunt; & primus ex plebe consul L. Sestius creatus est. Lata altera lex, ne cui plus quingentis jugeribus agri liceret possidere.

EPITOME LIBRI VII.

Duo novi magistratus adjecti sunt; prætura & ædilitas curulis. Pestilentia civitas laboravit, eamque insignem fecit mors Furii Camilli; cujus remedium & finis cum per novas religiones quæreretur, ludi scenici tunc primum facti sunt. Cum dies L. Manlio dicta esset a M. Pomponio tribuno plebis, propter delectum acerbè actum, & T. Manlium filium, relegatum sine ullo crimine; adolescens ipse, cujus relegatio patri objiciebatur, venit in cubiculum tribuni, strictoque gladio coëgit eum in verba sua jurare, non perseveraturum se in accusatione. Tunc omnia pretiosa missa sunt in patentem voraginem urbis Romæ; in eam Curtius armatus equo se præcipitavit, eaque expleta est. T. Manlius adolescens, qui patrem a Tribunitia vexatione liberaverat, contra Gallum provocantem aliquem ex militibus Romanis, in singulare certamen descendit, eique occiso torquem aureum detraxit: quem ipse postea tulit, & ex eo Torquatus est nuncupatus. Duæ tribus additæ, Pomtina & Publicia. Licinius Stolo lege ab ipso lata damnatus est, quòd plus quingentis jugeribus agri possideret. M. Valerius tribunus militum Gallum, a quo provocatus erat, insidente galeæ corvo, & unguibus rostroque hostem infestante, interemit, & ex eo Corvini nomen accepit: consulque proximo anno creatus est ob virtutem, cum vigesimum tertium ageret annum. Amicitia cum Carthaginensibus juncta. Campani, cum urgerentur a Samnitibus bello, auxilio adversus eos a senatu petito: cum id non impetrarent, urbem atque agros populo Romano dede-

dide-

diderunt: ob quam causam ea, quæ populi Romani facta essent, defendi bello adversùs Samnites placuit. Cùm ab A. Cornelio consule exercitus in iniquum locum deductus, in magno discrimine esset, P. Decii Muris tribuni militum opera servatus est; qui occupato colle super id jugum, in quo Samnites consederant, occasionem consuli in æquiorem locum evadendi dedit: ipse ob hostibus circumsessus erupit. Milites Romani, qui Capuæ in præsidio erant relicti, cùm de eâ occupanda urbe conspirassent, & detecto consilio, metu supplicii a populo Romano defecissent; per M. Valerium Corvinum Dictatorem, qui consilio suos eos à furore revocaverat, patriæ restituti sunt. Res prætereà contra Hernicos, & Gallos, & Tiburtes, & Privernates, & Tarquinienses, Samnites, & Volscos prospere gestas continet.

EPITOME LIBRI VIII.

Latini cum Campanis defecerunt, & missis legatis ad senatum conditionem tulerunt, ut, si pacem habere vellent, alterum ex Latinis consulem facerent. Quâ legatione perlatâ, Prætor eorum Annius de Capitolio ita prolapsus est, ut exanimaretur. T. Manlius consul filium, quod contra edictum adversùm Latinos, quamvis prosperè pugnasset, securi percussit. Laborantibus in acie Romanis, P. Decius, tunc consul cum Manlio, devovit se pro exercitu: &, concitato equo, cum in medios hostes se intulisset, interfectus, morte sua Romanis victoriam restituit. Latini in deditionem venerunt. T. Manlio in urbem reverso, nemo ex juventute obviam processit. Minucia virgo Vestalis, incesti damnata est. Ausonibus victis in oppidum ex iis captum Cales colonia deducta est. Item Fregellæ colonia deductæ sunt. Veneficium complurium matronarum deprehensum: quarum plurimæ statim epotis medicaminibus perierunt. Lex de veneficio tunc primùm constituta. Privernatibus, cùm rebellassent, victis civitas data est. Palæpolitani, bello & obsidione victi, in deditionem venerunt. Q. Publilio, qui eos obsederat primò, & imperium prolatum, & pro consule decretus triumphus. Plebs nexu

liberata est, propter Lucii Papirii creditoris libidinem, qui C. Publio debitori suo stuprum inferre voluerat. Cum L. Papirius Dictator reversus in urbem ab exercitu esset propter auspicia repetenda, Q. Fabius magister equitum, occasione rei benè gerendæ invitatus, contra edictum ejus prosperè adversus Samnites pugnavit. Ob eam causam, cum Dictator de magistro equitum supplicium sumpturus videretur, Fabius Romam profugit: &, cum causa parum proficeret, populi precibus donatus est. Res præterea contra Samnites prosperè gestas continet.

EPITOME LIBRI IX.

Titus Veturius, & Sp. Posthumius apud Caudinas Furcas, deducto in locum iniquum exercitu, cùm nulla spes evadendi esset, fœdere cum Samnitibus facto, & sexcentis equitibus Romanis obsidibus datis, ita exercitum abduxerunt, ut omnes sub jugum mitterentur: iidemque, auctore Sp. Posthumio consule, qui in senatu suaserat, ut eorum deditione, quorum culpa tam deforme fœdus ictum erat, publica fides liberaretur, cum duobus tribunis plebis, & omnibus, qui fœdus spoponderant, dediti Samnitibus, non sunt recepti: nec multo post fusis a Papirio Cursore Samnitibus, & sub jugum missis, receptisque sexcentis equitibus Romanis, qui obsides dati erant, pudor prioris flagitii abolitus. Tribus duæ adiectæ sunt. Ap. Claudius Censor aquam Claudiam perduxit: viam stravit quæ Appia vocata est: libertinorum filios in senatum legit. Ideoque, quoniam is ordo videbatur inquinatus indignis, sequentis anni consules in senatu legendo observaverunt, quemadmodum antè per proximos Censores observatum fuerat. Res præterea contra Apulos, Etruscos, Umbros, Marsos, Pelignos, Æquos & Samnites, quibus fœdus erat restitutum, prosperè gestas continet. Flavius Scriba libertino patre natus, Ædilis Curulis fuit; per forensem factionem creatus: quæ cum comitia & campum turbaret & in iis propter nimias vires dominaretur, a Q. Fabio Censore in quatuor tribus redacta est. Eaque res Fabio Max. nomen dedit. In hoc libro mentio Alexandri Magni,

Magni, qui temporibus his fuit: & æstimatis populi Romani viribus, quæ tunc erant, colligit, si Alexander in Italiam trajecisset, non tam facilem ei victoriam de populo Romano fore, quam de iis gentibus, quas ad Orientem imperio suo subjecerat.

EPITOME LIBRI X.

Coloniæ deductæ sunt Soræ ac Albæ. Carseoli Marsi in deditionem accepti. Collegium augurum ampliatum est, ut essent novem, cum antea quaterni fuissent. Lex de provocatione ad populum, à Valerio consule tunc tertium lata est. Duæ tribus adjectæ sunt, Aniensis & Terentina. Samnitibus bellum indictum; & adversùs eos sæpè prosperè pugnatum. Cùm adversus Etruscos, Umbros, Samnites, Gallos, P. Decio & Q. Fabio ducibus, pugnaretur, Romanusque exercitus in maximo esset discrimine, P. Decius, secutus exemplum patris, devovit se pro exercitu, & morte sua victoriam ejus pugnæ populo Romano dedit. Papirius Cursor, Samnitium exercitum, qui jurejurando obstrictus, quò majore constantiâ virtutis pugnaret, in aciem descenderat, fudit. Census actus est. Lustrum conditum: censa sunt civium capita ducenta sexaginta duo millia & trecenta viginti duo.

EPITOME LIBRI XI.

Cum Fabius Gurges consul malè adversùm Samnites pugnasset, & senatus de removendo eo ab exercitu ageret, Fabius Maximus pater deprecatus hanc filii ignominiam, eo maximè senatum movit, quod iturum se filio legatum pollicitus est, idque præstitit: ejus consiliis & operâ filius consul adjutus, cæsis Samnitibus triumphavit. C. Pontium Imperatorem Samnitium, ductum in triumpho, securi percussit. Cum civitas pestilentiâ laboraret: missis legatis, ut Æsculapii signum Romam ab Epidauro transferrent; anguem, qui se in navem eorum contulerat, in quo ipsum numen esse constabat, deportavêre: eoque in insulam Tiberis egresso, eodem loco sedes Æsculapio con-

secrata est. L. Posthumius consularis, quoniam, cum exercitui præesset, operâ militum in agro suo usus erat, damnatus est. Cum Samnitibus, pacem petentibus, fœdus quartò renovatum est. Curius Dentatus consul, Samnitibus cæsis, & Sabinis, qui rebellaverant, victis, & in deditionem acceptis, bis in eodem magistratu triumphavit. Coloniæ deductæ sunt, Castrum, Sena, Adria. Triumviri capitales tunc primùm creati sunt. Censu acto lustrum conditum est; censa sunt civium capita ducenta septuaginta tria millia. Plebs, propter æs alienum, & graves & longas seditiones, ad ultimum secessit in Janiculum: undè à Q. Hortensio Dictatore deducta est, isque in ipso magistratu decessit. Res prætereà contra Volsinienses gestas continet: item adversus Lucanos, contra quos auxilium Thurinis ferre placuerat.

EPITOME LIBRI XII.

CUm legati Romanorum à Gallis Senonibus interfecti essent, bello ob id Gallis indicto, L. Cæcilius prætor cum legionibus ab iis cæsus est. Cum à Tarentinis classis Romana direpta esset, Duumviro, qui præerat classi, occiso, legati ad eos à senatu, ut de iis injuriis quererentur, missi, pulsati sunt: ob id, bellum iis indictum est. Samnites defecerunt. Adversus eos, Lucanos, & Bruttios, & Etruscos, aliquot prœliis à compluribus ducibus benè pugnatum est. Pyrrhus, Epirotarum rex, ut auxilium ferret Tarentinis, in Italiam venit. Cùm in præsidium Rheginorum legio Campana cum præfecto Decio Jubellio missa esset, occisis Rheginis Rhegium occupavit.

EPITOME LIBRI XIII.

VAlerius Lævinus consul parùm prosperè adversus Pyrrhum pugnavit: elephantorum maximè inusitatâ facie territis militibus. Post prœlium, cum corpora Romanorum, qui in acie ceciderant, Pyrrhus inspiceret, omnia versa in hostem invenit: populabundusque ad urbem Romam processit. C. Fabricius, missus ad eum à senatu, ut

ut de redimendis captivis ageret, frustrà, ut patriam desereret, à Rege tentatus est: captivi sine pretio remissi sunt. Cyneas legatus à Pyrrho ad senatum missus, petiit, ut componendæ pacis causâ rex in urbem reciperetur: de quâ re cum ad frequentiorem senatum referri placuisset, Ap. Claudius, qui propter valetudinem oculorum jam diu consiliis publicis se abstinuerat, venit in curiam, & sententiâ suâ tenuit, ut id Pyrrho negaretur. Cn. Domitius Censor primus ex plebe lustrum condidit: censa sunt civium capita ducenta septuaginta octo millia ducenta viginti duo. Iterum adversus Pyrrhum dubio eventu pugnatum est. Cum Carthaginiensibus quartò fœdus renovatum est. Cùm C. Fabricio consuli is, qui ad eum à Pyrrho transfugerat, polliceretur, se regi venenum daturum, cum indicio ad regem remissus est. Res præterea contra Etruscos, Lucanos, Bruttios, & Samnites, prosperè gestas, continet.

EPITOME LIBRI XIV.

PYrrhus in Siciliam trajecit. Cum inter alia prodigia fulmine dejectum esset in Capitolio Jovis signum, caput ejus per aruspices inventum est. Curius Dentatus, cum delectum haberet; ejus, qui citatus non responderat, bona primus vendidit, Pyrrhum iterum ex Sicilia in Italiam reversum vicit, & Italia expulit. Fabricius Censor P. Cornelium Rufinum consularem senatu movit, quòd is decem argenti pondo facti haberet. Lustro à Censoribus condito, censa sunt capita civium ducenta septuaginta unum millia ducenta viginti quatuor. Cum Ptolomæo, Ægypti rege, societas juncta est. Sextilia virgo Vestalis, damnata incesti, viva defossa est. Coloniæ deductæ sunt, Posidonia, & Cossa. Carthaginiensium classis auxilio Mamertinis venit: quo facto ab iis fœdus violatum est. Res præterea contra Lucanos, Samnites & Bruttios feliciter gestas, & Pyrrhi regis mortem continet.

EPITOME LIBRI XV.

VIctis Tarentinis pax & libertas data est. Legio Campana, quæ Rhegium occupaverat, obsessa, deditione factâ, securi percussa est. Cum legatos Apolloniatium ad senatum missos quidam juvenes pulsassent, dediti sunt Apolloniatibus. Picentibus victis pax data: coloniæ deductæ, Ariminum in Piceno, Beneventum in Samnio. Tunc primùm populus Romanus argento uti cœpit. Umbri & Sallentini victi, in deditionem accepti sunt. Quæstorum numerus ampliatus est, ut essent octo.

EPITOME LIBRI XVI.

ORigo Carthaginiensium, & primordia urbis referuntur; contra quos, & Hieronem regem Syracusanorum, auxilium Mamertinis ferendum censuit senatus. Cum de ea re inter suadentes, ut id fieret, dissuadentesque, contentio fuisset, transgressisque tum primùm mare equitibus Romanis, adversùs Hieronem sæpiùs benè pugnatum. Petenti pax data est. Lustrum a Censoribus conditum: censa sunt civium capita ducenta & nonaginta duo millia ducenta viginti quatuor. Decimus Junius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus. Colonia Æsernia deducta est. Res præterea contra Pœnos & Volscos prospere gestas continet.

EPITOME LIBRI XVII.

CN. Cornelius Consul à classe Punica circumventus, & per fraudem, velut in colloquium evocatus, captus est.. C. Duillius Consul adversus classem Pœnorum prospere pugnavit, primusque omnium Romanorum ducum, navalis victoriæ duxit triumphum: ob quam causam ei perpetuus honos habitus est, ut revertenti à cœna, tibicine canente, funale præferretur. L. Cornelius Consul in Sardinia & Corsica contra Sardos, & Corsos, & Hannonem, Pœnorum ducem, feliciter pugnavit. Attilius Calatinus

nus Consul, cùm in locum iniquum, à Pœnis circumsessum temerè duxisset exercitum, M. Calpurnii tribuni militum virtute & operâ evasit: qui cùm trecentis militibus eruptione factâ, hostes in se converterat. Annibal, dux Pœnorum victa classe, cui præfuerat, à militibus suis in crucem sublatus est.

EPITOME LIBRI XVIII.

Attilius Regulus Consul, victis navali prœlio Pœnis in Africam trajecit, & ibi serpentem portentosæ magnitudinis cum magna militum clade occidit; &, cùm aliquot prœliis benè adversum Carthaginienses pugnasset, successorque ei a senatu prosperè bellum gerenti non mitteretur, idipsum per literas ad senatum missas questus est: in quibus inter causas petendi successoris, quod agellus ejus a mercenariis esset desertus. Quærente deinde fortuna, ut magnum utriusque casus exemplum in Regulo proderetur, accersito à Carthaginiensibus Xantippo, Lacedæmoniorum duce, victus prœlio, & captus est. Res deinde à ducibus Romanis omnibus terra marique prosperè gestas, deformavêre naufragia classium. Tib. Coruncanus, primus ex plebe Pontifex Maximus creatus est. P. Sempronius Sophus, Manius Valerius Maximus Censores, cum Senatum legerent, tredecim senatu moverunt: lustrum condiderant, quo censa sunt civium capita ducenta nonaginta septem millia septuaginta nonaginta septem. Regulus missus à Carthaginiensibus ad senatum, ut de pace, &, si eam non posset impetrare, de captivis commutandis ageret; jurejurando adstrictus est, rediturum se Carthaginem, si commutari captivos non placuisset. Utrumque negandi auctor senatui fuit: & cum fide custodiâ reversus esset, supplicio à Carthaginiensibus de eo sumpto, periit.

EPITOME LIBRI XIX.

Cæcilius Metellus, rebus adversus Pœnos prosperè gestis, speciosissimum egit triumphum; tredecim ducibus hostium, & centum viginti elephantis in eo ductis. Clau-

dius Pulcher Consul contra auspicia profectus, jussis immergi pullis, qui cibari nolebant, infeliciter adversùs Carthaginienses classe pugnavit: & revocatus à senatu, jussusque Dictatorem dicere, Claudium Glauciam dixit, sortis ultimæ hominem: qui, coactus abdicare se magistratu, posteà ludos prætextatus spectavit. Attilius Calatinus primus Dictator extra Italiam exercitum duxit. Cum Pœnis captivorum commutatio facta est. Coloniæ deductæ sunt, Fregena, & in agro Sallentino Brundusium. Lustrum à Censoribus conditum est: censa sunt civium capita ducenta quinquaginta unum millia ducenta viginti duo. Claudia, soror Claudii, qui contemtis auspiciis malè pugnaverat, à ludis revertens, cùm turbâ premeretur, dixit, *Vtinam frater meus viveret, iterùmque classem duceret!* ob eam causam mulcta ei dicta est. Duo Prætores tùm primùm creati sunt. Cæcilius Metellus Pontifex Maximus, A. Posthumium consulem, quoniam idem & flamen Martialis erat, cùm is ad bellum gerendum proficisci vellet, in urbe tenuit, nec passus est à sacris recedere. Rebus adversùs Pœnos à pluribus ducibus prosperè gestis, summam victoriæ C. Luctatius consul, victâ ad Ægates insulas classe Pœnorum, imposuit. Petentibus Carthaginiensibus pax data est. Cum templum Vestæ arderet, Cæcilius Metellus, Pontifex Maximus, ex incendio sacra rapuit. Duæ tribus adjectæ sunt, Velina, & Quirina. Falisci cum rebellassent, sexto die perdomiti, in deditionem venerunt.

EPITOME LIBRI XX.

SPoletium colonia deducta. Adversus Ligures tunc primum exercitus promotus est. Sardi & Corsi, cum rebellassent, subacti sunt. Tutia, virgo Vestalis, incesti damnata est. Bellum Illyriis, propter unum ex legatis, qui ad eos missi erant, occisum, inductum est: subactique in deditionem venerunt. Prætorum numerus ampliatus est, ut essent quatuor. Galli Transalpini, qui in Italiam irruperant, cæsi sunt Eo bello populus Romanus sui Latinique nominis, trecenta millia armatorum habuisse dicitur. Exercitibus Romanis tum primum trans Padum ductis, Galli

In-

Insubres aliquot prœliis fusi, in deditionem venerunt. M. Claudius Marcellus consul, occiso Insubrium Gallorum duce Viridomaro, opima spolia retulit. Istri subacti sunt: item Illyrii, cum rebellassent, domi in deditionem venerunt. Lustrum à Censoribus conditum est: quo censa sunt civium capita ducenta septuaginta millia ducenta tredecim. Libertini in quatuor tribus redacti sunt, cum anteà dispersi fuissent: Esquilinam, Palatinam, Suburranam, Collinam. C. Flaminius Censor viam Flaminiam munivit, & circum Flaminium extruxit. Coloniæ deductæ in agro de Gallis capto, Placentia & Cremona.

EPITOME LIBRI XXI.

IN Italiâ belli Punici secundi acta narrantur: & Annibalis Pœnorum ducis contra fœdus per Iberum amnem transitus: à quo Saguntum, sociorum populi Romani civitas, octavo mense capta est: de quibus injuriis missi legati ad Carthaginienses, qui quererentur: cum satisfacere nollent, bellum iis indictum est. Annibal, superato Pyrenæo saltu, per Gallias fusis, Volscis qui obsistere conati erant, ad Alpes venit: & laborioso per eas transitu (cum montanos quoqueGallos obvios aliquot prœliis repulisset) descendit in Italiam, & ad Ticinum amnem Romanos equestri prœlio fudit: in quo vulneratum P. Cornelium Scipionem protexit filius, qui Africani posteà nomen accepit: iterumque exercitu Romano ad flumen Trebiam fuso, Annibal Apenninum quoque, per maximam militum vexationem propter vim tempestatum, transiit. C. Cornelius Scipio in Hispaniâ contra Pœnos prosperè pugnavit, duce hostium Magone capto.

EPITOME LIBRI XXII.

ANnibal, per continuas vigilias in paludibus oculo amisso, venit in Etruriam: per quas paludes quatriduo & tribus noctibus sine ullâ requie iter fecit. C. Flaminius consul, homo temerarius, contra auspicia profectus, signis militaribus effossis, quæ tolli non poterant, & ab

equo, quem conſcenderat, per caput devolutus, inſidiis ab Annibale circumventus, ad Thraſymenum lacum cum exercitu cæſus eſt. Sex millia quæ eruperant, fide ab Maharbale datâ, perſidiâ Annibalis vincta ſunt. Cùm ad nuntium cladis Romæ luctus eſſet, duæ matres inſperato receptis filiis gaudio mortuæ ſunt. Ob hanc cladem ex Sibyllinis libris ver ſacrum votum. Cùm deinde Q. Fabius Maximus Dictator, adverſus Annibalem miſſus, nollet acie cum eo confligere, ne contra ferocem tot victoriis hoſtem territum adverſis prœliis militem pugnæ committeret, & opponendo ſe tantummodo conatus Annibalis impediret: M. Minucius magiſter equitum, ferox & temerarius criminando Dictatorem, tanquam ſegnem, & timidum, effecit, ut populi juſſu ei imperium cum Dictatore æquaretur: diviſoque exercitu, cum in iniquo loco conflixiſſet, & in maximo diſcrimine legiones ejus eſſent; ſuperveniente cum exercitu Fabio Maximo, diſcrimine liberatus eſt: quo beneficio victus, caſtra cum eo junxit, & patrem eum ſalutavit: idemque facere milites juſſit. Annibal, vaſtata Campania, inter Caſilinum oppidum & Calliculam montem à Fabio clauſus, ſarmentis ad cornua boum ligatis & incenſis, præſidium Romanorum, quod Calliculam inſidebat, fugavit: & ſic tranſgreſſus eſt ſaltum: idemque Fabii Maximi Dictatoris, cum circumpoſita ureret, agro pepercit, ut illum tanquam proditorem ſuſpectum faceret. Æmilio deinde Paulo & Terentio Varrone conſulibus & ducibus, cum maxima clade adverſus Annibalem ad Cannas pugnatum eſt: cæſaque eo prœlio Romanorum quadraginta quinque millia, cum Paulo conſule & ſenatoribus octoginta; conſularibus atque prætoriis aut ædilitiis triginta. Poſt quam cladem, cùm à nobilibus adoleſcentibus propter deſperationem, conſilium de relinquenda Italia iniretur, P. Cornelius Scipio tribunus militum, qui poſtea Africanus nuncupatus eſt, ſtricto ſuper capita deliberantium ferro, juravit ſe pro hoſte habiturum eum, qui in verba ſua non juraſſet: effecitque ut omnes, minimè relictū iri à ſe Italiam, jurejurando adſtringerentur. Præterea trepidationem urbis & luctum, & res in Hiſpania meliore eventu geſtas continet. Opima, & Floronia, Veſtales virgines, inceſti damnatæ. Propter paucitatem

citatem verò militum, servorum octo millia armata sunt: captivi, cum potestas esset redimendi, redempti non sunt. Varroni obviam itum est, & gratiæ actæ, quòd de Republ. non desperasset.

EPITOME LIBRI XXIII.

CAmpani ad Annibalem defecêre. Nuntius Cannensis victoriæ Mago Carthaginem missus, annulos aureos à digitis occisorum Romanorum detractos, in vestibulo curiæ effudit: quos excessisse modii mensuram traditur. Post quem nuntium Hanno, ex Pœnis nobilissimus, suadebat senatui Carthaginiensium, ut pacem à populo Romano peterent: nec tenuit, obstrepente Barchina factione. Cl. Marcellus prætor ad Nolam, eruptione adversus Annibalem ex oppido facta, prosperè pugnavit. Exercitus Annibalis per hiberna Capuæ ita luxuriatus est, ut corporum viribus atque animorum enervaretur. Casilinum à Pœnis obsessum, ita fame vexatum est, ut lora & pelles scutis detractas, item mures, essent; & nucibus per Vulturnum amnem à Romanis missis vixerint. Senatus ex equestri ordine hominibus centum nonaginta septem suppletus est. L. Posthumius Prætor à Gallis cum exercitu cæsus est. Cn. & P. Scipiones in Hispania Asdrubalem vicerunt, & Hispaniam suam fecerunt. Reliquiæ Cannensis exercitus in Siciliam relegatæ sunt: ne recederent indè, nisi finito bello. Inter Philippum Macedonum regem, & Annibalem, societas juncta est. Sempronius Gracchus consul Campanos cecidit. Præterea in Sardinia feliciter à T. Manlio Prætore adversus Pœnos Sardosque res gestas continet: à quo Asdrubal dux, & Mago & Hanno capti. Claudius Marcellus Prætor, Annibalis exercitum ad Nolam prœlio fudit, & vicit: primusque tot cladibus fessis Romanis meliorem spem belli dedit.

EPI-

EPITOME LIBRI XXIV.

Hieronymus, Syracusanorum rex, cujus avus Hiero amicus populo Romano fuerat, ad Carthaginienses defecit: &, propter crudelitatem superbiamque, à suis interfectus est. T. Sempronius Gracchus, proconsul, prosperè adversus Pœnos & Hannonem ducem ad Beneventum pugnavit: servorum maximè operâ, quos liberos esse jussit. Claudius Marcellus, consul, in Siciliâ, quæ propè tota ad Pœnos defecerat, Syracusas obsedit. Philippo, Macedonum regi, bellum indictum est: qui ad Apolloniam nocturno prœlio oppressus, fugatusque, in Macedoniam cum propè inermi exercitu perfugit: ad id bellum gerendum Valerius Prætor missus. Res præterea in Hispania à P. & Cn. Scipionibus adversus Carthaginienses gestas continet. Syphax, rex Numidarum, in amicitiam adscitus, & à Masinissâ, rege Massyliorum, pro Carthaginiensibus pugnante, victus, in Hispaniam ad Scipionem cum maximâ manu transit contra Gades: ubi angusto freto Africa & Hispania dirimuntur. Celtiberi quoque in amicitiam recepti: quorum auxiliis adscitis, tunc primum mercenarium militem Romana castra habuerunt.

EPITOME LIBRI XXV.

P. Cornelius Scipio, posteà Africanus, ante annos Ædilis factus est. Annibal urbem Tarentum, præter arcem, per Tarentinos juvenes, qui se noctu venatum ire simulaverant, cepit. Ludi Apollinares ex Marcii carminibus, quibus Cannensis clades prædicta fuerat, instituti sunt. A. Q. Fulvio & Ap. Claudio consulibus, adversus Hannonem, Pœnorum ducem, prosperè pugnatum est. T. Sempronius Gracchus, proconsul, ab hospite suo Lucano in insidias deductus, à Magone interemptus est. Centenius Penula, qui centurio militaverat, cum petiisset à senatu, ut sibi exercitus daretur, pollicitusque esset, si hoc impetrasset, de Annibale victoriam: octo millibus acceptis, militum dux factus, conflixit acie cum Annibale, & cum exercitu cæsus est. Cn. Fulvius prætor male ad-

versus Annibalem pugnavit : in quo prœlio hominum sexdecim millia ceciderunt : ipse cum equitibus ducentis effugit. Capua obsessa est a Q. Fulvio & Ap. Claudio Consulibus. Claudius Marcellus Syracusas expugnavit anno tertio, & ingentem se virum gessit : in eo tumultu urbis captæ, Archimedes intentus formis, quas in pulvere descripserat, interfectus est. P. & Cn. Scipiones in Hispaniâ tot tantarumque rerum feliciter gestarum tristem exitum tulerunt : propè cùm totis exercitibus cæsi, anno octavo, quam in Hispaniam iverant : amissaque provinciæ possessio foret, nisi L. Marcii equitis Romani virtute, & industriâ, contractis exercituum reliquiis, ejusdem hortatu, bina castra hostium expugnata essent. Ad triginta septem millia cæsi : ex mille octingentis præda ingens capta. Dux Marcius appellatus est.

EPITOME LIBRI XXVI.

ANnibal ad tertium ab urbe Româ lapidem super Anienem castra posuit : ipse verò cum duobus millibus equitum usque ad ipsam Capenam portam, ut urbis situm exploraret, obequitavit : & cùm per triduum in aciem utrimque exercitus omnis descendisset, certamen tempestas diremit : nam cùm in castra rediissent, statim serenitas erat. Capua capta est à Q. Fulvio, & Ap. Claudio Coss. Principes Campanorum veneno sibi consciverunt mortem. Cùm senatus Campanorum deligatus esset ad palos, ut securi feriretur ; literas à senatu missas Q. Fulvius consul, quibus jubebatur parcere, antequam legeret, in sinu posuit, & lege agi jussit, & supplicium peregit. Cum in comitiis apud populum quæreretur, cui mandaretur Hispaniarum imperium ; nullo id volente suscipere, P. Scipio P. filius, qui in Hispaniâ ceciderat, professus est, se iturum, & suffragio populi consensuque omnium missus. Novam Carthaginem uno die expugnavit, cum ageret vigesimum quartum annum ; videreturque divinâ stirpe creatus : quoniam & ipse, posteaquam togam acceperat, quotidiè in Capitolio erat : & in cubiculo matris ejus anguis sæpenumerò videbatur. Res prætereà in Siciliâ gestas continet, & amicitiam

citiam cum Ætolis junctam, bellumque gestum adversum Acarnanas, & Philippum Macedoniæ regem.

EPITOME LIBRI XXVII.

CN. Fulvius Proconsul cum exercitu ab Annibale ad Herdoneam cæsus est. Meliore eventu à Claudio Marcello consule adversus eundem ad Numistronem pugnatum est. Indè Annibal noctu recessit. Marcellus insecutus est, & subinde cedentem pressit, donec confligeret. Priore pugnâ Annibal superior fuit, Marcellus in sequenti. Fabius Maximus pater consul Tarentinos per proditionem recepit. In Hispania ad Betulam Scipio cum Asdrubale Amilcaris genero conflixit & vicit: inter alia captum puerum regalem eximiæ formæ ad avunculum Masinissam cum donis dimisit. Claudius Marcellus, T. Quintius Crispinus, consules, speculandi causa egressi è castris, insidiis ab Annibale circumventi sunt. Marcellus occisus fuit, Crispinus fugit. Res præterea à P. Sulpicio Prætore adversus Philippum & Achæos gestas continet. Lustrum à Censoribus conditum est, censa sunt civium capita centum triginta septem millia centum & octo: ex quo numero apparuit, quantum hominum tot prœliorum adversa fortuna populo Romano abstulisset. Asdrubal, qui cum exercitu novo transcenderat Alpes, ut se Annibali conjungeret, cum millibus hominum quinquaginta sex cæsus est, M. Livii consulis ductu; sed non minore opera Claudii Neronis consulis: qui cùm Annibali oppositus esset, relictis castris, ita ut hostem falleret, electa manu profectus, Asdrubalem circumvenit.

EPITOME LIBRI XXVII.

RES in Hispania prosperè gestæ à Sillano Scipionis legato, & ab L. Scipione fratre adversus Pœnos, a Sulpitio Proconsule, & ab Attalo Rege Asiæ adversus Philippum regem Macedonium pro Ætolis, referuntur cum M. Livio & Claudio Neroni consulibus triumphus decretus esset; Livius, qui in provincia sua rem gesserat, quadrigis invectus est; Nero, qui in collegæ provinciam, ut victoriam

ejus

ejus adjuvaret, venerat, equo est secutus: & in hoc habitu plus gloriæ reverentiæque habuit: nam & plus in bello, quam collega, fecerat. Ignis in æde Vestæ negligentia virginis, quæ non custodierat, extinctus est: virgo cæsa est flagro. P. Scipio in Hispania cum Pœnis debellavit, decimo quinto anno ejus belli, anno quinto postquàm ierat: exclusisque in totum possessione ejus hostibus, Hispaniam recepit: & à Tarracone in Africam ad Syphacem, regem Numidarum, duobus navigiis transvectus, fœdus junxit. Asdrubal Gisgonis ibi cum eo in eodem lecto accubuit; Munus gladiatorium in honorem patris patruique Carthagini Novæ dedit: non ex gladiatoribus, sed ex iis, qui aut in honorem ducis, aut ex provocatione in certamen descendebant: in quo reguli fratres de regno ferro contenderunt. Cùm Astapa urbs ab Romanis oppugnaretur: oppidani liberos & conjuges rogo exstructo occiderunt, & se insuper præcipitaverunt. Ipse Scipio, dum gravi morbo implicitus esset, seditionem, in parte exercitus motam, confirmatus discussit: rebellantesque Hispaniæ populos coegit in deditionem venire. Et amicitia facta est cum Masinissa, rege Numidarum, qui illi auxilium, si in Africam trajecisset, pollicebatur: cum Gaditanis quoque post discessum inde Magonis, cui ex Carthagine scriptum erat, in Italiam trajiceret. Romam reversus, consulque creatus: Africam provinciam petenti, contradicente Q. Fabio Maximo, Sicilia data est: permissumque ut in Africam trajiceret, si ex Republ. esse censeret. Mago, Amilcaris filius, à minore Baleari insulâ, ubi hiemârat, in Italiam trajecit.

EPITOME LIBRI XXIX.

Ex Sicilia C. Lælius in Africam à Scipione missus, ingentem prædam reportavit: & mandata Masinissæ Scipioni exponit, conquerentis, quòd nondùm exercitum in Africam trajecisset. Bellum in Hispania finitum, victore Romano, quod Indibilis excitaverat, ipse in acie occisus. Mandonius, exposcentibus Romanis, a suis deditus est. Magoni, qui in Gallia & Liguribus erat, ex Africa & militum ampla

ampla manus missa, & pecuniæ, quibus auxilia conduceret: præceptumque, ut se Annibali jungeret. Scipio à Syracusis in Bruttios trajecit, & Locros, pulso unico præsidio fugatoque Annibale, recepit. Pax cum Philippo facta est. Idæa mater deportata est Romam à Pessinunte, oppido Phrygiæ; carmine in libris Sibyllinis invento, *pelli Italiâ alienigenam hostem posse, si mater Idæa deportata Romam esset*: tradita autem est Romanis per Attalum regem Asiæ. Lapis erat, quem Matrem Deûm incolæ dicebant. Excepit P. Scipio Nasica, Cn. filius, ejus, qui in Hispaniâ perierat, vir optimus à senatu judicatus; adolescens nondùm quæstorius: quoniam ita responsum habebat: *ut numen id ab optimo viro reciperetur, consecraretur que.* Locrenses legatos Romam miserunt, qui de impotentia Q. Pleminii legati quererentur, quòd pecuniam Proserpinæ abstulerat, & liberos eorum ac conjuges stupraverat. Pleminius, in catenis Romam perductus, in carcere mortuus est. Cum falsus rumor de P. Scipione proconsule, qui in Sicilia erat, in urbem perlatus esset, tanquam is luxuriaretur; missis ob hoc legatis à senatu, qui explorarent, an ea vera essent? purgatus infamia Scipio in Africam trajecit, senatus permissu Syphax, accepta in matrimonium filia Asdrubalis Gisgonis, amicitiæ, quam cum Scipione ipse junxerat, renuntiavit. Masinissa, rex Masæsyliorum, dum pro Carthaginiensibus in Hispania militat, amisso patre Gala, de regno exciderat: quo per bellum sæpe repetito, aliquot prœliis à Syphace, rege Numidarum, victus, in totum privatus est: & cum ducentis equitibus exul Scipioni se junxit: & cum eo primo statim bello Hannonem, Amilcaris filium, cum ampla manu interemit. Scipio, adventu Asdrubalis & Syphacis, qui propè cum centum millibus armatorum venerant, ab obsidione Uticæ depulsus, hiberna communivit. Sempronius consul in agro Crotoniensi prosperè adversus Annibalem pugnavit. Lustrum à Censoribus conditum est: censa sunt civium capita ducenta quindecim. Inter Censores, Marcum Livium, & Claudium Neronem, notabilis discordia fuit. Nam & Claudius Livio collegæ equum ademit, quòd à populo damnatus actusq; in exiliũ fuerat: & Livius Claudio, quòd falsum in se testimonium dixisset, & quòd non bonâ fide secum in gratiam rediisset.
Idem

Idem omnes tribus, extra unam, ærarias reliquit, quòd & innocentem se damnassent, & posteà consulem Censoremque fecissent.

EPITOME LIBRI XXX.

IN Africâ Scipio Carthaginienses, eundem Syphacem, Numidarum regem, Asdrubalemque, pluribus prœliis vicit, adjuvante Masinissâ, inaque hostium castra expugnavit: in quibus quadraginta millia hominum ferro igni que consumpta sunt. Syphacem per C. Lælium & Masinissam cepit. Masinissa Sophonisbam, uxorem Syphacis, filiam Asdrubalis, captam, statim adamat, & nuptiis factis uxorem habuit: castigatusque à Scipione, venenum ei misit: quo hausto illa decessit. Effectumque est multis Scipionis victoriis, ut Carthaginienses in desperationem acti, in auxilium publicæ salutis Annibalem ex Italiâ revocarent: isque anno decimo sexto Italiâ discedens, in Africam trajecit, tentavitque per colloquium pacem cum Scipione componere: & cum de conditionibus pacis non convenisset, acie victus est. Pax Carthaginiensibus data est petentibus. Annibal Gisgonem, pacem dissuadentem, manu suâ detraxit: excusatâ deinde temeritate facti, ipse pacem suasit. Mago, qui bello in agro Insubrium cum Romanis conflixerat, vulneratus, dum in Africam per legatos revocatus reverteretur, ex vulnere mortuus est. Masinissæ regnum restitutum est. Reversus in urbem Scipio, amplissimum nobilissimumque egit triumphum, quem Q. Terentius Culleo senator pileatus secutus est. Scipio Africanus (incertum, militari prius favore, an populari aurâ, ita cognominatus) primus certè hic imperator victæ à se nomine gẽtis nobilitatus est.

EPITOME LIBRI XXXI.

BElli adversus Philippum, Macedoniæ regem, quod intermissum erat, repetiti, caussæ feruntur hæ. Tempore initiorum duo juvenes Acarnanes, qui non initiati erant, Athenas venerunt, & in sacrarium Cereris cum aliis popu-

popularibus suis intraverunt: ob hoc, tanquam nefas summum commisissent, ab Athenjensibus cæsi sunt. Acarnanes mortibus suorum commoti, ad vindicandos illos auxilium a Philippo petierunt. Paucis mensibus post pacem Carthaginiensibus datam, quingentesimo quadragesimo anno ab urbe condita, cùm Atheniensium, qui obsidebantur a Philippo, legati auxilium a senatu petissent: & senatus id censuisset ferendum, plebe, quòd tot bellorum continuus labor gravis erat, dissentiente, tenuit auctoritas Patrum, ut sociæ civitati ferri opem populus juberet. Bellum id, P. Sulpico consuli mandatum est: qui exercitu in Macedoniam ducto, equestribus prœliis cum Philippo prosperè pugnavit. Abydeni a Philippo obsessi, ad exemplum Saguntinorum, suos seque occiderunt. L. Furius Prætor Gallos Insubres rebellantes, & Amilcarem Pœnum, bellum in ea parte molientem, acie vicit. Amilcar eo bello occisus est, & millia hominum triginta quinque. Præterea expeditiones Philippi regis, & Sulpicii, consulis, expugnationesque urbium, ab utrôque factas, continet. Sulpicius consul, adjuvantibus rege Attalo, & Rhodiis, bellum gerebat. Triumphavit de Gallis L. Furius Prætor.

EPITOME LIBRI XXXII.

COmplura prodigia ex diversis regionibus nunciata referuntur: inter quæ, in Macedonia, in puppi longæ navis lauream esse natum. T. Quintius Flaminius consul adversus Philippum feliciter pugnavit in faucibus, Epiri fugatumque coëgit in regnum reverti. Ipse Thessaliam, quæ est vicina Macedoniæ, soliis Ætolis & Athamanibus, vexavit. L. Quintius Flaminius, consulis frater navali prœlio, Attalo rege & Rhodiis adjuvantibus, Eubœam & maritimam oram cepit. Achæi in amicitiam recepti sunt. Conjuratio servorum facta de solvendis Carthaginiensibus obsidibus, oppressa est. Prætorum numerùs ampliatus est, ut seni crearentur. Cornelius Cethegus consul Gallos Insubres prœlio fudit. Cum Lacedæmoniis, & tyranno eorum Nabide, amicitia juncta est. Præterea expugnationes urbium in Macedonia referuntur.

EPI-

EPITOME LIBRI XXXIII.

TItus Quintius Flaminius proconsul cum Philippo ad Cynoscephalas in Thessalia acie victo debellavit. L. Quintius Flaminius, frater proconsulis, Acarnanes, Leucade urbe, quod caput Acarnanum, expugnata, in deditionem accepit. C Sempronius Tuditanus prætor a Celtiberis cum exercitu cæsus est. Attalus a Thebis ob subitam valetudinem Pergamum translatus decessit. Pax petenti Philippo. Græciæ libertas data est. L. Furius Purpureo & Claudius Marcellus consules, Bojos, & Insubres Gallos subegerunt. Marcellus triumphavit. Annibal frustra in Africa bellum molitus, & ob hoc Romanis per epistolas adversæ factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginiensium senatum de eo miserant, profugis ad Antiochum, regem Syriæ, se contulit; bellum contra Romanos parantem.

EPITOME LIBRI XXXIV

LEx Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de fingendis cultibus matronarum tulerat, cum maxima contentione abrogata est; cùm Porcius Cato auctor fuisset, ne ea lex aboleretur. Is in Hispaniam profectus bello, quod Emporiis orsus est, citeriorem Hispaniam pacavit. T. Quintius Flamininus bellum adversù Lacedæmonios. & tyrannum eorum Nabidem, prosperè gestum, datâ iis pace, qualem ipse voluit, liberatisque Argis, qui sub ditione tyranni erant, finivit. Senatus tunc primùm secretus a populo ludos spectavit: ut id fieret, Sex. Ælius Pætus, & L. Cornelius Cethegus, censores intervenerunt, cum indignatione plebis Coloniæ plures deductæ sunt. M. Porcius Cato de Hispania triumphavit. Res præterea in Hispania, & adversùs Bojos & Insubres Gallos feliciter gestæ referuntur. T. Quintius Flamininus, qui Philippum, Macedonum regem, & Nabidem, Lacedæmoniorum tyrannum, vicerat, Græciamque omnem liberaverat, ob hanc rerum gestarum multitudinem triduo triumphavit. Le-

gat-

gati Carthaginiensium nunciaverunt, Annibalem, qui ad Antiochum confugerat, bellum cum eo moliri. Tentaverat autem Annibal per Aristonem Tyrium, sine literis Carthaginem missum, ad rebellandum Pœnos concitare.

EPITOME LIBRI XXXV.

Pub. Scipio Africanus legatus ad Antiochum, Ephesi cum Annibale, qui se Antiocho junxerat, collocutus est: ut, si fieri posset, metum ei, quem ex populo Romano conceperat, eximeret. Inter alia cùm quæreret, quem fuisse maximum imperatorem Annibal crederet; respondit: Alexandrum Macedonum regem: quòd parva manu innumerabiles exercitus fudisset: quòdque ultimas oras, quas visere supra spem humanam esset, peragrasset. Quærenti deinde quem secundum poneret, Pyrrhum, inquit, castra metari primum docuisse, ad hoc neminem elegantius loca cepisse, præsidia disposuisse. Exequenti, quem tertium diceret; semetipsum dixit. Ridens Scipio, *Quidnam tu diceres, si me*, inquit, *vicisses? Tunc verò*, inquit, *me & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante alios posuissem.* Inter cætera prodigia, quæ plurima fuisse traduntur, bovem Cn. Domitii consulis locutum, *Roma cave tibi*, refertur. Apparant in Antiochum bellum Romani. Nabis, Lacedæmoniorum tyrannus, incitatus ab Ætolis; qui & Philippum, & Antiochum ad inferendum bellum populo Romano sollicitabant, à populo Romano descivit; & bello adversus Philopœmenem, Achæorum Prætorem, gesto, ab Ætolis interfectus est. Ætoli quoque ab amicitia populi Romani defecerunt; cum quibus societate juncta Antiochus, Syriæ rex cum bellum Græciæ intulisset, complures urbes occupavit; inter quas Chalcidem, & totam Eubœam. Res prætereà, in Liguribus gestas, & apparatum belli ab Antiocho, continet.

EPITOME LIBRI XXXVI.

Manius Acilius Glabrio consul, Antiochum apud Thermopylas, Philippo rege adjuvante, victum, Græcia expulit, idemque Ætolos subegit. P. Cornelius Scipio Na-

sica

sica consul ædem matris Deûm, quam ipse in Palatium intulerat, vir optimus à senatu judicatus, dedicavit; idemque Bojos Gallos victos in deditionem accepit, & de iis triumphavit. Prætereà navalia certamina prospera adversus præfectos Antiochi regis referuntur.

EPITOME LIBRI XXXVII.

LUcius Cornelius Scipio consul, legato P. Scipione Africano, qui se legatum fratris futurum dixerat, si ei Græcia & Asia provincia decerneretur, cum C. Lælio, qui multum in senatu poterat, ea provincia dari videretur; profectus ad bellum adversus Antiochum gerendum, in Asiam primus omnium Romanorum ducum trajecit. Æmilius Regillus adversus regiam classem Antiochi feliciter pugnavit ad Myonnesum, Rhodiis adjuvantibus. filius Africani ab Antiocho captus patri remissus est. Manius Acilius Glabrio de Antiocho, quem Græcia expulerat, & de Ætolis triumphavit. Victo deinde Antiocho à L. Cornelio Scipione, adjuvante Eumene rege, Attali Pergameni filio, pax data; ea conditione, ut omnibus provinciis citra Taurum montem cederet. Eumeni, quo juvante Antiochus victus erat, regnum ampliatum. Rhodiis quoque, qui & ipsi juverant, quædam civitates concessæ. Colonia deducta est Bononia. Æmilius Regillus, qui præfectos Antiochi navali certamine vicerat, navalem triumphum duxit. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho debellaverat, cognomine fratre coæquatus, Asiaticus appellatus est.

EPITOME LIBRI XXXVIII.

MArcus Fulvius consul, in Epiro Ambracienses obsessos, per deditionem accepit; Cephaleniam subegit; Ætolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius consul, collega ejus Gallogræcos, Tholistobogios, Tectosagos, & Trocmos, qui Brenno duce in Asiam transierant cum soli citra Taurum montem non parerent, vicit. Eorum origo, & quando ea loca quæ tenent, occupaverint, referuntur. Exemplum quoque virtutis & pudicitiæ in fœmina tradi-

tur: quæ cum regis Gallogræcorum uxor fuisset, capta, centurionem, qui ei vim intulerat, occidit. Lustrum a Censoribus conditum est: censa sunt civium capita CCLVIII millia & CCCXXVIII. Cum Ariarathe, rege Cappadociæ, amicitia juncta est. Cn. Manlius, contradicentibus decem legatis, ex quorum consilio fœdus cum Antiocho conscripserat, de Gallogræcis, acta pro se causa in senatu, triumphavit. Scipio Africanus, die ei dicta, ut quidam ajunt, a Q. Petillio tribuno plebis, ut quidam, a Nævio, quòd præda ex Antiocho capta ærarium fraudasset; posteaquam is dies venit, evocatus in Rostra: *Hac die*, inquit, *Quirites*, *Carthaginem vici*: &c. prosequente populo, Capitolium ascendit. Inde, ne amplius tribuniciis injuriis vexaretur, ibi, an Romę, defunctus: nam ejus monumentum utrobique fuit. Scipio Asiaticus, frater Africani, eodem peculatus crimine accusatus, damnatusque, cùm in vincula & carcerem duceretur, Tib. Sempronius Gracchus, tribunus plebis, qui antea Scipionibus inimicus erat, intercessit; & ob id beneficium Africani filiam duxit. Cum Prætor Quæstores in bona ejus publicè possidenda misisset, non modo in iis ullum vestigium pecuniæ regiæ apparuit, sed nequaquam tantum redactum, quantæ summæ erat damnatus. Collatam a cognatis & amicis innumerabilem pecuniam accipere noluit: quæ necessaria erant ad cultum, redempta.

EPITOME LIBRI XXXIX.

ÆMilius Consul, Liguribus subactis, viam a Placentia usque Arminum perductam Flaminiæ junxit. Initia luxuriæ, introductæ ab exercitu Asiatico referuntur. Ligures, quicunque citra Apenninum erant, subacti sunt. Bacchanalia, sacrum Græcum, & quidem nocturnum, scelerum omnium seminarium, cùm ad ingentis turbæ conjurationem pervenisset; a Consule investigatum, & multorum pœnâ sublatum est. A Censoribus L. Valerio Flacco & M. Porcio Catone, viro & belli & pacis artibus maximo, motus est senatu. L Quintius Flaminius, T. Quintii frater; eò quòd, cùm Galliam provinciam Consul obtinueræt,

rat, rogatus à Philippo Pœno, quem amabat, scorto nobili, Gallum quendam suâ manu occiderat: sive, ut quidam tradiderunt, unum damnatorum securi percusserat, rogatus à meretrice Placentina, cujus amore deperibat. Extat in eum M. Catonis oratio. Scipio Literni decessit. Et, tanquam jungente fortuna, circa idem tempus duo funera maximorum virorum: Annibal, à Prusia, Bithyniæ rege, ad quem victo Antiocho confugerat, cùm dederetur Romanis, qui, ad exposcendum illum, T. Quintium Flaminium miserant, veneno sibi mortem conscivit: Philopœmenes quoque, dux Achæorum vir maximus, à Messeniis interemptus veneno, cùm ab iis bello captus esset. Coloniæ, Potentia, & Pisaurum, & Mutina, & Parma, deductæ sunt. Præterea res adversùm Celtiberos prosperè gestas, & initia causasque belli Macedonici continet: cujus origo indè fluxit, quòd Philippus ægrè ferebat regnum suum imminui a Romanis; & quod cogeretur à Thracibus aliisque locis præsidia deducere.

EPITOME LIBRI XL.

CUm Philippus liberos eorum, quos in vinculis nobilissimorum hominum habebat, conquiri ad mortem jussisset; Theoxena, pro liberis suis & sororis, admodum pueris, verita regis libidinem, prolatis in medium gladiis, & poculo, in quo erat venenum, suasit eis, ut imminens ludibrium morte effugerent: &, cùm persuasisset, ipsa etiam se interemit. Certamina inter Philippi Macedoniæ regis liberos, Perseum & Demetrium, referuntur, & ut fraude fratris sui Demetrius, fictis criminibus, inter quæ accusatione parricidii & affectati regni, primum petitus, ad ultimum, quoniam populi Romani amicus erat, veneno necatus est: regnumque Macedoniæ, mortuo Philippo, ad Perseum devenit. Item, res in Liguribus & Hispania contra Celtiberos a compluribus feliciter gestas continet. Libri Numæ Pompilii, in agro L. Petillii scribæ, sub Janiculo a cultoribus agri in arca lapidea clausi, & Græci & Latini inventi sunt: in quibus plura, quæ dissolvendarum religionum, Prætor, ad quem delati erant, cùm legisset, jura-

vit Senatui, contra Rempublicam esse, ut legerentur servarenturque: & ex Senatusconsulto in comitio exusti sunt. Colonia Aquileja deducta est: Philippus ægritudine animi confectus, quòd Demetrium filium falsis alterius filii in eundem delationibus impulsus, veneno sustulisset, & de pœnâ Persei cogitavit, voluitque Antigonum potiùs amicum suum successorem regni sui relinquere. Sed in hac cogitatione morte raptus est: regnum Perseus excepit.

EPITOME LIBRI XLI.

IGnis in æde Vestæ exstinctus est. Tib. Sempronius Gracchus proconsul Celtiberos victos in deditionem accepit: monimentumque operum suorum, Gracchurim oppidum in Hispania constituit. Et à Posthumio Albino proconsule Vaccæi ac Lusitani subacti sunt: uterq; triumphavit. Antiochus, Antiochi filius, obses Romanis à patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto successerat, in regnum Syriæ dimissus. Lustrum à Censoribus conditum est: censa sunt civium capita ducenta septuaginta tria millia ducenta quadraginta quatuor. Q. Voconius Saxa, tribunus plebis, legem tulit, ne quis hæredem mulierem institueret: suasit legem M. Cato: exstat oratio ejus. Præterea res contra Ligures, Istros, Sardos, & Celtiberos à compluribus ducibus prosperè gestas, & initia belli Macedonici continet, quod Perseus, Philippi filius, moliebatur: miserat enim ad Carthaginienses legationem: & ab iis nocte audita erat: sed & alias Græciæ civitates sollicitabat: qui præter religionem, quòd quam multa templa magnifica multis locis erexit, Athenis Jovis Olympii & Antiochiæ Capitolini, vilissimum regem egit.

EPITOME LIBRI XLII.

Q. Fulvius Flaccus Censor templum Junonis Laciniæ tegulis marmoreis spoliavit, ut ædem, quam dedicaverat, tegeret, tegulæ ex senatusconsulto reportatæ. Eumenes, Asiæ rex, in senatu de Perseo, Macedoniæ rege, questus est; cujus injuriæ in populum Romanum referuntur:

tur: ob quas bello ei indicto, P. Licinius Crassus Consul, cui Macedonia decreta erat, in Macedoniam transiit, levibusque expeditionibus, equestribus prœliis, in Thessalia cum Perseo parum felici eventu pugnavit. Inter Masinissam, & Carthaginienses de agro fuit dies ad disceptandum à senatu datus. Legati missi ad civitates socias, & reges rogandos an in fide permanerent: dubitantibus Rhodiis, lustrum à Censoribus conditum est: censa sunt civium capita CCLVII millia CCXXI. Res prætereà adversus Corsos & Ligures prospere gestas continet.

EPITOME LIBRI XLIII.

PRætores nonnulli, eò quòd avare & crudeliter provincias administrassent, damnati sunt. P. Licinius Crassus proconsul complures in Græcia urbes expugnavit, & crudeliter diripuit: ob id captivi, qui ab eo sub corona venierant, ex senatusconsulto postea restituti sunt. Item à præfectis classium Romanarum multa impotenter in socios facta. Res prӕterea à Perseo rege in Thracia prospere gestas continet: ictis Dardanis, & Illyrico, cujus rex erat Gentius. Motus, qui in Pæonia ab Elorioco factus erat, ipso interempto consedit. M. Æmilius Lepidus à Censoribus princeps in senatu lectus.

EPITOME LIBRI XLIV.

QUintus Marcius Philippus per invios saltus penetravit in Macedoniam, compluresque urbes occupavit. Rhodii misere legatos Romam, minantes, ut Perseo essent auxilio, nisi populus Romanus cum eo pacem atque amicitiam conjungeret: indigne id latum. Cum id bellum M. Æmilio Paulo, sequentis anni consuli, iterum mandatum esset, Paulus in concione precatus est, ut, quicquid diri populo Romano immineret, in domum suam converteretur: &, in Macedoniam profectus, Perseum vicit, universamque Macedoniam in potestatem redegit. Antequam confligeret, C. Sulpicius Gallus, tribunus militum, prædixit exercitui, ne miraretur, quod Luna nocte proxima defectura

 esset.

esset. Gentius quoque, rex Illyriorum, cùm rebellâsset, ab Anicio Prætore victus venit in deditionem, & cum uxore, & liberis, & propinquis, Romam missus. Alexandriâ legati à Cleopatrâ & Ptolomæo regibus venerunt: querentes de Antiocho, Rege Syriæ, quòd eis bellum inferret. Perseus sollicitatis in auxilium Eumene, rege Pergami, & Gentio, rege Illyriorum, quia is pecuniam, quam promiserat, non dabat, ab eis relictus est.

EPITOME LIBRI XLV.

Perseus ab Æmilio Paulo in Samothraciâ captus est. Cùm Antiochus, Syriæ rex, Ptolomæum & Cleopatram, Ægypti reges, obsideret, & missis ad eum à senatu legatis, qui juberent ab obsidione socii regis absistere, editisque mandatis, consideraturum se, quid faciendum esset, respondisset; unus ex legatis Popillius virga regem circumscripsit, jussitque, antequam circulo excederet, responsum daret: qua asperitate effecit, ut Antiochus bellum omitteret. Legationes gratulantium populorum ac regum in senatum admissæ. Rhodiorum, quia eo bello contra populum Romanum fuerant, exclusa: postero die, cum de eo quæreretur, ut iis bellum indiceretur, causam in senatu patriæ suæ legati egerunt: nec tanquam hostes, nec tanquam socii dimissi. Macedonia in provinciæ formam redacta. Æmilius Paulus, repugnantibus militibus suis propter minorem prædam, & contradicente Servio Sulpicio Galba, triumphavit: & Perseum cum tribus filiis ante currum duxit: cujus triumphi lætitia, ne solida ei contingeret, duorum filiorum funeribus insignita est: quorum alterius mors patris triumphum præcessit, alterius secuta est. Lustrum conditum est à Censoribus. Censa sunt civium capita quadraginta undecim millia octingenta decem. Prusias, Bithyniæ rex, Romam, ut senatui gratularetur ob victoriam ex Macedonia partam, venit: & Nicomedem filium senatui commendavit. Rex plenus adulationis, libertum se populi Romani dicebat.

EPI-

EPITOME LIBRI XLVI.

EUmenes rex Romam venit: qui, quia Macedonico bello se medium egerat, ne aut hostis judicatus videretur, si exclusus esset; aut liberatus crimine, si admitteretur, in commune lex lata est, ne cui regi Romam venire liceret. Claudius Marcellus consul Alpinos Gallos, C. Sulpitius Gallus consul Ligures subegit. Legati Prusiæ regis conquesti sunt de Eumene, quod fines suos depopularetur; dixeruntque, cum conspirasse cum Antiocho contra populum Romanum. Societas cum deprecantibus Rhodiis juncta est. Lustrum à Censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta viginti septem millia viginti duo. Princeps senatus lectus M. Æmilius Lepidus. Ptolomæus, Ægyptiorum rex, à minore fratre è regno pulsus, missis ad eum legatis, restitutus est. Ariarathe Cappadociæ rege mortuo, filius ejus Ariarathes accepit regnum: & amicitiam per legatos cum populo Romano renovavit. Res præterea adversus Ligures, Corsos, & Lusitanos, vario eventu gestas, & motus Syriæ, mortuo Antiocho, qui filium Antiochum puerum admodum reliquerat, continet. Hunc Antiochum puerum, cum Lysia tutore ejus, Demetrius, Seleuci filius, qui Romam obses missus fuerat, clam, quia minimè dimittebatur à Romanis, interemit: & ipse in regnum receptus. L. Æmilius Paulus, qui Perseum vicerat, mortuus: cujus tanta abstinentia fuit, ut, cùm ex Hispania & Macedonia maximas opes retulisset, vix ex auctione bonorum ejus redactum sit, undè dos uxori ejus redderetur. Pomptinæ paludes à Cornelio Cethego consule, cui ea provincia evenerat, siccatæ, agerque ex iis factus.

EPITOME LIBRI XLVII.

CN. Tremellio tribuno plebis mulcta dicta est, quòd cum M. Æmilio Lepido, pontifice maximo, injuriosè contenderat: Sacrorumque magistratuum jus potentius fuit. Lex de ambitu lata. Lustrum à Censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta viginti octo millia trecenta.

trecenta quatuordecim. Princeps senatus lectus Æmilius Lepidus. Inter Ptolomæos fratres, qui diffidebant, fœdus ictum, ut alter in Ægypto, alter Cyrenis regnaret. Ariarathes, Cappadociæ rex, consilio Demetrii regis Syriæ & viribus pulsus regno, à senatu restitutus est. Missi à senatu, qui inter Masinissam & Carthaginienses de agro judicarent. C. Marcius consul adversùm Dalmatas parùm prosperè primùm, posteà feliciter pugnavit: cum quibus bello confligendi causa fuit, quo Illyricos, populi Romani socios, vastaverant: eandemque gentem Cornelius Nasica consul domuit. Q. Opimius consul Transalpinos Ligures, qui Massiliensium opido Antipolim & Nicæam vastabant, subegit. Præterea res in Hispaniâ à compluribus parum prosperè gestas continet. Consules anno quingentesimo nonagesimo octavo ab Urbe condita magistratum, peractis comitiis, insequentisque anni consulibus creatis, inire cœperunt. Mutandi comitia causa fuit, quòd Hispani rebellabant. Legati, ad disceptandum inter Masinissam & Carthaginienses missi, nunciaverunt vim navalis materiæ se Carthagine deprehendisse. Aliquot Prætores, à provinciis avaritiæ nomine accusati, damnati sunt.

EPITOME LIBRI XLVIII.

Lustrum à Censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta viginti quatuor millia. Semina tertii belli Punici referuntur. Cùm in finibus Carthaginiensium maximus Numidarum exercitus, Archobarzane duce, Syphacis nepote, diceretur esse, M. Porcius Cato suasit, ut Carthaginiensibus, qui exercitum, specie contra Masinissam regem, sed revera contra Romanos accitum, in finibus haberent, bellum indiceretur: contradicente P. Cornelio Nasica, placuit legatos mitti Carthaginem, qui specularentur, quid ageretur. Castigato senatu Carthaginiensium, quòd contra fœdus exercitum & navales materias haberent, pacem inter eos & Masinissam facere voluerunt, Masinissa agro, de quo lis erat, cedente: sed Gisgo, Hamilcaris filius, homo seditiosus, qui tunc in magistratu erat, cùm senatus pariturum se judicio legatorum dixisset,

ita

ita bellum adversus Romanos suadendo concitavit, ut legatos, quò minùs violarentur, fuga explicuerit. Id nunciantes, infestum jam senatum Carthaginiensibus, infestiorem fecerunt. M. Porcius Cato funus mortui filii in prætura tenuissimo, ut valuit, (nam pauper erat) sumptu fecit. Andriscus, qui se Persei filium, regis quondam Macedoniæ, ingenti asseveratione mentiretur, Romam missus. M. Æmilius Lepidus, qui Princeps senatus ab sextis jam censoribus erat lectus, antequam exspiraret, præcepit filiis, lecto se strato sine linteis, sine purpura efferrent, in reliquum funus ne plus quàm æris denos consumerent: imaginum specie, non sumptibus, nobilitari magnorũ virorum funera solere. De veneficiis quæsitum. Publicia & Licinia, nobiles fœminæ, quæ viros necasse in simulabantur, cognita causa, cùm Prætori prædes vadesque dedissent, cognatorum decreto necatæ sunt. Gulussa, Masinissæ filius denunciavit, Carthagine delectus agi, classem comparari, & haud dubium bellum strui. Cùm Cato suaderet, ut iis bellum indiceretur; P. Cornelio Nasica dicente, nihil temerè faciundum; placuit, decem mitti legatos exploratum. L. Licinius Lucullus, A. Posthumius Albinus, consules, cùm delectum severè agerent, nec quemquam gratia dimitterent: a tribunis plebis, qui pro amicis suis vacationem impetrare non poterant, in carcerem conjecti sunt. Hispaniense bellum, cùm parùm prosperè aliquoties gestum, ita confudisset civitatem Romanam, ut ne ii quidem invenirentur, qui aut tribunatum exciperent, aut legati ire vellent; P. Cornelius Æmilianus processit, & excepturum se militiæ genus quodcunque imperatum esset, professus est: quo exemplo ad militandi studium omnes incitavit. L. Lucullus consul cùm Claudius Marcellus, cui successerat, pacasse omnes Celtiberiæ populos videretur, Vaccæos, Cantabros, & alias incognitas adhùc nationes, in Hispania subegit. Ibi P. Cornelius Africanus, Scipio Æmilianus, L. Pauli filius, Africani nepos, sed adoptivus, provocatorem barbarum tribunus militum occidit: & in oppugnatione Intercatiæ urbis majus multo etiam periculum adiit: nam murum primus omnium transcendit. Servius Sulpicius Galba, Prætor, malè adversùs Lusitanos pugnavit. Cùm

legati ex Africa cum Carthaginiensium oratoribus, & Gulussa, Masinissæ filio, rediissent, dicerentque & exercitum se & classem Carthagine deprehendisse, perrogari sententias placuit; Catone, & aliis principibus senatus suadentibus, ut in Africam confestim transportaretur exercitus: quia verò Cornelius Nasica dicebat, nondùm sibi justam causam belli videri; placuit ut bello desisteretur, si Carthaginienses classem exussissent, & exercitum dimisissent: si minùs proximi consules de bello Punico referrent. Cùm locatum à Censoribus theatrum exstrueretur, P. Cornelio Nasicâ auctore, tanquam inutile & nociturum publicis moribus, ex senatusconsulto destructum est, populusque aliquamdiu stans ludos spectavit. Carthaginienses, cum adversum fœdus bellum Masinissæ intulissent, victi ab eo, annos habente nonaginta duos, & sine pulpamine mandere & gustare panem tantummodò solito, insuper Romanum bellum meruerunt.

EPITOME LIBRI XLIX.

TErtii Punici belli initium altero & sexcentesimo anno ab Urbe conditâ, intra quintum annum, quam erat cœptum, consummatum. Inter M. Porcium Catonem, & Scipionem Nasicam, quorum alter sapientissimus vir in civitate habebatur, alter etiam vir optimus à senatu judicatus erat, diversis certatum est sententiis; Catone suadente bellum, & ut tolleretur, delereturque Carthago; Nasicâ dissuadente: placuit tamen, eò quòd contra fœdus naves haberent, quòd extra fines exercitum duxissent, quòd socio populi Romani & amico Masinissæ arma intulissent, quòd filium ejus Gulussam, qui cum legatis Romanis erat, in oppidum non recepissent, bellum iis indici. Priùs quam ullæ copiæ in naves imponerentur, Uticenses legati Romam venerunt, se suaque omnia dedentes. Ea legatio, veluti omen, grata Patribus, acerba Carthaginiensibus fuit. Diti patri ludi ad Terentum, ex præcepto librorum Sibyllinorum, facti: qui anno centesimo, primo bello Punico, quingentesimo & altero anno ab Urbe conditâ, facti

facti fuerant. Legati triginta Romam venerunt: per quos se Carthaginienses dedebant. Catonis sententia pervicit, ut in decreto perstaretur, & ut consules quam primum proficiscerentur ad bellum. Qui ubi in Africam transierunt, acceptis, quos imperaverant, trecentis obsidibus, & armis omnibus, instrumentisque belli, si qua Carthagine erant tunc cùm ex authoritate Patrum juberent, ut in alium locum, dùm procul à mari decem millia passuum, nec minus remotum, oppidum facerent; indignitate rei ad bellandum Carthaginienses compulerunt. Obsideri, oppugnarique cœpta est Carthago à L. Marcio, Manio Manilio consulibus. In quâ oppugnatione, cùm neglectos ab unâ parte muros duo tribuni temerè cum cohortibus irrupissent, & ab oppidanis graviter cæderentur, à Scipione Africano expliciti sunt: per quem & castellum Romanorum, quod nocte oppugnabant, paucis equitibus juvantibus liberatum est: castrorumque, quæ Carthaginienses omnibus copiis pariter ab urbe egressi oppugnabant, liberatorum is ipse præcipuam gloriam tulit. Prætereà cùm ab irrita oppugnatione Carthaginis consul (alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum duceret adversus Hasdrubalem, qui cum altera manu iniquum saltum insederat, suasit primò consuli, ne tam iniquo loco confligeret: victus deinde complurium, qui & prudentiæ ejus & virtuti invidebant, sententiis, & ipse saltum ingressus est: cùmque, sicut prædixerat, fusus fugatusque esset Romanus exercitus, & duæ cohortes ab hoste obsiderentur, cum exiguis equitum turmis in saltum reversus liberavit eas, & incolumes reduxit. Quam virtutem ejus & Cato, vir promptioris ad vituperandum linguæ, in senatu sic prosecutus est, ut diceret, reliquos, qui in Africa militarant, umbras militare, Scipionem vigere. Et populus Romanus eo favore & illum complexus est, ut comitiis complurimæ eum tribus consulem scriberent; cùm hoc per ætatem minimè liceret. Cùm L. Scribonius tribunus plebis rogationem promulgasset, ut Lusitani, qui in fidem populo Romano dediti, à Sergio Galbâ in Gallia venissent, in libertatem restituerentur, M. Cato acerrimè suasit: extat oratio in Annalibus ejus inclusa. Q. Fulvuis Nobilior, & sæpè ab eo in senatu laceratus, respondit pro Galba: ipse quoque Galba, cùm se damnari

nari videret, complexus duos filios prætextatos, & filium Caji Sulpicii, cujus tutor erat, ita miserabiliter pro se locutus est, ut rogatio antiquaretur: extant tres orationes ejus: duæ adversum Libonem, tribunum plebis, rogationesque ejus habitæ de Lusitanis: una contra L. Cornelium Cethegum, in quâ Lusitanos prope sese castra habentes cæsos fatetur; quòd compertum habuerit, equo atque homine, suo ritu, immolatis, per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse. Andriscus quidam, ultimæ sortis homo, Persei regis se filium ferens, & mutato nomine Philippus vocatus, cum ab urbe Româ, & quò illum Demetrius, Syriæ rex, ob hoc ipsum mendacium miserat, clam profugisset; multis ad falsam ejus fabulam, velut ad veram, euntibus; contracto exercitu, totam Macedoniam, aut voluntate incolentium, aut armis, occupavit. Fabulam autem hujusmodi finxerat: Ex pellice se & Perseo rege ortum, traditum educandum Cretensi cuidam esse, ut in belli casus, quod ille cum Romanis gereret, aliquod velut semen stirpis regiæ exstaret. Perseo de mortuo, Adramiti se educatum usque ad duodecimum annum ætatis, patrem eum esse credentem, à quo educaretur, ignarum generis fuisse sui: affecto deinde eo, cùm prope ad ultimum finem vitæ esset, detectam sibi tandem originem suam; falsæque matri libellum datum signo Persei regis signatum, quem sibi traderet, cùm ad puberem ætatem venisset: obtestationesque ultimas adjectas, ut res in occulto ad id tempus servaretur: pubescenti libellum traditum: in quo relicti sibi duo thesauri à patre dicerentur: tum scientem mulierem subdititium se esse, veram stirpem ignoranti edidisse genus: atque obtestatam, ut prius, quam ad Eumenem manaret res, Perseo inimicum, excederet iis locis, ne interficeretur: eo se exterritum, simul sperantem aliquod auxilium à Demetrio, in Syriam se contulisse; atque ibi primum, quis ipse omnino esset, palam expromere ausum.

EPI-

EPITOME LIBRI L.

THessalia, cùm & illam invadere armis atque occupare Pseudophilippus vellet, per Romanorum legatos auxiliis Achæorum defensa est. Prusias, rex Bithyniæ, omnium, humillimorumque vitiorum, à Nicomede filio, adjuvante Attalo rege, Pergami occisus est. Habebat alterum filium, qui pro superiore ordine dentium, enatum habuisse unum os continens dicitur. Cùm legatos ad pacem inter Nicomedem & Prusiam faciendam Romani misissent; & unus ex iis caput multis cicatricibus sparsum haberet, alter pedibus æger esset, tertius ingenio socors haberetur; dixit Cato, eam legationem, nec caput, nec pedes, nec cor, habere. In Syriâ, quæ eo tempore ex stirpe generis Persei, regis Macedonum, inertiâ socordiaque similem Prusiæ, regem habebat; jacente eo in ganeo & lustris, Ammonius regnabat; per quem & amici omnes regis, & Laodice regina, & Antigonus, Demetrii filius, occisi. Masinissa, Numidiæ rex, major nonaginta annis, decessit; vir insignis. Inter cætera opera juvenilia, quæ ad ultimum edidit, adeò, etiam versus in senectam, viguit, ut post sextum & octogesimum annum filium genuerit. Inter tres liberos ejus, maximum natu, Micipsam, Gulussam, Manastabalem, qui etiam Græcis literis eruditus erat, P. Scipio Æmilianus (cùm commune eis pater regnum reliquisset, & dividere eos arbitro Scipione jussisset) administrationem regni divisit. Item Phameæ Himilconis, præfecto equitum Carthaginiensium, viro forti, & cujus præcipua opera Pœni utebantur, persuasit, ut cum equitatu suo ad Romanos transiret. Ex tribus legatis, qui ad Masinissam missi fuerant, Claudius Marcellus coorta tempestate, fluctibus obrutus est. Carthaginienses Asdrubalem, Masinissæ nepotem, quem Prætorem habebant, proditionis suspectum, in curia interemerunt; quæ suspicio inde emanavit, quod propinquus esset Gulussæ, Romanorum auxilia juvantis. P. Scipio Æmilianus, cùm ædilitatem peteret, consul à populo dictus, quoniam per annos consulem fieri non licebat, cum maximo certamine,

suffragantibus plebejis, & repugnantibus aliquamdiu Patribus, legibus solutus, & consul creatus est. M. Manilius aliquot urbes circumpositas Carthagini expugnavit. Pseudophilippus in Macedonia, cæso cum exercitu P. Juventio Prætore, à Q. Cæcilio victus captusque est: & recepta Macedonia.

EPITOME LIBRI LI.

CArthago in circuitu viginti tria millia passus patens, magno labore obsessa, & per partes capta est: primùm à Mancio legato, deinde à Scipione consule, cui extra sortem provincia Africa data erat. Carthaginienses portu novo (quia vetus à Scipione erat obstructus) facto, & contractâ, clam exiguo tempore, amplâ classe, navali prœlio infeliciter pugnaverunt. Hasdrubalis quoque eorum ducis castra ad Nepharim oppidum, loco difficillimo sita, cum exercitu deleta sunt à Scipione: qui tandem urbem expugnavit, septuagesimo anno quam erat condita. Spoliorum major pars Siculis, quibus ablata erant, reddita. Ultimo urbis excidio, cum se Hasdrubal Scipioni dedisset, uxor ejus, quæ paucis antè diebus de marito impetrare non potuerat, ut ad victorem transfugeret, in medium se flagrantis urbis incendium duobus cum liberis ex arce præcipitavit. Scipio, exemplo patris sui Æmilii Pauli, qui Macedoniam vicerat, ludos fecit, transfugas ac fugitivos bestiis objecit. Belli Achaici semina referuntur hæc: quòd legati populi Romani ab Achaicis pulsati sint; Corinthum missi, ut eas civitates, quæ sub ditione Philippi fuerant, ab Achaico concilio secernerent.

EPITOME LIBRI LII.

CUm Achæis, qui in auxilium Bœotios & Chalcidenses habebant, Q. Cæcilius Metellus ad Thermopylas conflixit: quibus victis, dux eorum Critolaus veneno sibi mortem conscivit: in cujus locum Diæus, Achaici motus primus auctor, ab Achæis dux creatus, ad Isthmon à L. Mummio consule victus est. Qui, omni Achajâ in deditionem

bem accepta, Corinthum ex Senatusconsulto diruit; quia ibi legati Romani violati erant. Thebæ quoque & Chalcis quæ auxilio fuerant, dirutæ. Ipse L. Mummius abstinentissimum virum egit: nec quicquam ex iis opibus ornamentisque, quæ prædives Corinthus habuit, in domum ejus pervenit. Q. Cæcilius Metellus de Andrisco triumphavit. P. Cornelius Africanus, Scipio Æmilianus, de Carthagine & Asdrubale. Viriatus in Hispania primùm ex pastore venator, è venatore latro, mox justi quoque exercitus dux factus, universam Lusitaniam occupavit. M. Vitilium Prætorem, fuso ejus exercitu, cepit: post quem C. Plautius Prætor nihilo feliciùs rem gessit: tantumque terrorem is hostis intulit, ut adversus eum consulari opus esset & duce & exercitu. Præterea motus Syriæ, & bella inter reges gesta, referuntur. Alexander, homo ignotus, & incertæ stirpis, occiso (sicut antè dictum est) Demetrio rege, in Syriâ regnabat: hunc Demetrius, Demetrii filius, qui à patre quondam, ob incertos belli casus, ablegatus Gnidon fuerat, contempta socordia inertiaque ejus, adjuvante Ptolomæo, Ægypti rege, cujus filiam Cleopatram acceperat in matrimonium, bello interemit. Ptolomæus in caput graviter vulneratus, inter curationem, dùm ossa medici terebrare contendunt, exspiravit: atque in locum ejus frater minor Ptolomæus, qui Cyrenis regnabat, successit. Demetrius ob crudelitatem, quam per tormenta in suos exercebat, a Diodoto quodam, uno ex subjectis, qui Alexandri filio bimulo admodum regnum asserebat, bello superatus, Seleuciam confugit. L. Mummius de Achæis triumphavit; signa ærea, marmoreaque, & tabulas pictas in triumpho tulit.

EPITOME LIBRI LIII.

AP. Claudius consul Salassos, gentem Alpinam, domuit. Alter Pseudophilippus in Macedoniâ à L. Tremellio quæstore cum exercitu cæsus est. Q. Cæcilius Metellus proconsul Celtiberos cecîdit: a Q. Fabio proconsule pars maxima Lusitaniæ, expugnatis aliquot urbibus, recepta est. C. Julius senator Græcè res Romanas scribit.

EPITOME LIBRI LIV.

Q. Pompejus consul in Hispaniâ Termestinos subegit: cum eisdem & Numantinis pacem ab infirmitate fecit. Lustrum à Censoribus conditum est. Censa civium capita trecenta viginti octo millia trecenta quadraginta duo. Cùm Macedonum legati conquestum venissent de D. Junio Silano Prætore, quòd acceptis pecuniis provinciam spoliassent, & senatus de querelis eorum vellet cognoscere; T. Manlius Torquatus, Silani pater, petiit, impetravitque ut sibi cognitio mandaretur: & domi causâ cognita, filium condemnavit abdicavitque: sic ne funeri quidem ejus (cum suspendio vitam finisset) interfuit: sedensque domi potestatem consultantibus ex instituto fecit. Q. Fabius proconsul, rebus in Hispania prosperè gestis, labem imposuit; pace cum Viriato æquis conditionibus facta. Viriatus à proditoribus, consilio Servilii Cæpionis, interemptus est, & ab exercitu ejus multum comploratus ac nobilissimè tumulatus; vir duxque magnus, & per quatuordecim annos, quibus cum Romanis bellum gessit, frequentius superior.

EPITOME LIBRI LV.

PUblio Cornelio Nasica, cui cognomen Serapioni fuit, ab irridente Curatio, tribuno plebis, impositum, & D. Iunio Bruto, consulibus, delectum habentibus in conspectu tironum, res saluberrimi exempli facta est: nam C. Marienus accusatus est apud tribunos plebis, quòd exercitum in Hispania deseruisset: damnatusque sub furca, diu virgis cæsus est, & sestertio nummo venit. Tribuni plebis, quia non impetrarant, ut sibi denos, quos vellent, milites eximere liceret, consules duci jusserunt. Iunius Brutus consul in Hispania, iis qui sub Viriato militaverant, agros oppidumque dedit, quod Valentia vocatum est. M. Popilius à Numantinis, cum quibus pacem factam senatus irritam fieri censuerat, cum exercitu fusus fugatusque, C. Hostilio Mancino consule sacrificante, pulli ex cavea evolarunt: conscendenti deinde in navim, ut in Hispaniam proficisceretur, accidit,

cidit, Mane, mane, Mancine: quæ auſpicia triſtia fuiſſe, eventu probatum eſt. Victus enim à Numantinis & caſtris exutus, cum ſpes nulla ſervandi exercitus eſſet, pacem cum eis fecit ignominioſam, quam ratam eſſe ſenatus vetuit. Triginta millia Romanorum à Numantinorum millibus quatuor victa erant. D. Junius Luſitaniam, triginta urbium expugnationibus, uſque ad Occaſum & Oceanum, perdomuit: & cum fluvium Oblivionem tranſire nollent milites, ereptum ſignifero ſignum ipſe tranſtulit, & ſic, ut tranſgrederentur, perſuaſit. Alexandri filius, rex Syriæ, decem annos admodum habens, à Diodoto, qui Tryphon cognominabatur, tutore ſuo, per fraudem occiſus eſt: corruptis medicis, qui ipſum calculi dolore conſumi, ad populum mentiti, dum ſecant, occiderunt.

EPITOME LIBRI LVI.

Decimus Junius Brutus in ulteriore Hiſpaniâ feliciter adverſus Gallæcios pugnavit, diſſimili eventu M. Æmilius Lepidus proconſul adverſus Vaccæos rem geſſit: cladem que ſimilem Numantinæ paſſus eſt. Ad exſolvendum Numantini fœderis religione populum, Mancinus, cùm hujus rei auctor fuiſſet, deditus Numantinis, non eſt receptus. Luſtrum à Cenſoribus conditũ eſt. Cenſa civium capita trecenta viginti tria millia. Fulvius Flaccus conſul Vardęos in Illyrico ſubegit. M. Coſconius Prætor in Thracia cũ Scordiſcis proſperè pugnavit: Cùm, vitio ducum, bellum Numantinum non ſine publico pudore duraret, delatus eſt ultrò Scipioni Africano à ſenatu populoque Romano conſulatus: quem cum illi capere ob legem, quæ vetabat, quemquam iterùm conſulem fieri, non liceret, ſicuti priori conſulatu, legibus ſolutus eſt. Bellum ſervile in Siciliâ ortum, cùm opprimi à Prætoribus non potuiſſet, C. Fulvio conſuli mandatum eſt: hujus belli initium fuit Eunus ſervus, natione Syrus: qui, contractâ agreſtium ſervorum manu, & ſolutis ergaſtulis, juſti exercitus numerum implevit. Cleo quoque alter ſervus ad ſeptuaginta millia ſervorum contraxit: & copiis junctis, contra populum Romanum exercitumque ejus, bellum ſæpè geſſerunt.

EPITOME LIBRI LVII.

SCipio Africanus Numantiam obsedit: & corruptum licentia luxuriaque exercitum, ad severissimam militiæ disciplinam revocavit: omnia deliciarum instrumenta recidit: duo millia scortorum castris ejecit, militem quotidiè in opere habuit: & triginta dierum frumentum ad septenos vallos ferre cogebat: ægrè propter onus incedenti dicebat: Cum gladio te vallare scieris, vallum ferre desinito. Alii scutum parvum habiliter ferenti, scutum amplius justo ferre jussit: neque id se reprehendere, quando melius scuto, quam gladio, uteretur. Quem militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, vitibus, si extraneus, virgis cecidit. Jumenta omnia, ne exonerarent militem, vendidit. Sæpè adversùs eruptiones hostium feliciter pugnavit. Vaccæi obsessi, liberis & conjugibus trucidatis, ipsi se interemerunt. Scipio amplissima munera sibi ab Antiocho rege Syriæ missa, cum celare aliis imperatoribus regum munera mos esset, pro tribunali accepturum se esse dixit, eaque omnia referre quæstorem in publicas tabulas jussit: ex iis, viris fortibus dona se daturum. Cùm undique Numantiam obsidione clausisset, & oppressos fame videret urgeri hostes; qui pabulatum exierant, vetuit interimi: quòd diceret, velociùs eos absumpturos frumentum, quod haberent, si plures fuissent.

EPITOME LIBRI LVIII.

TI. Sempronius Gracchus tribunus plebis, cùm Agrariam legem ferret adversùs voluntatem senatus, & equestris ordinis, ne quis ex publico agro plus quam quinquaginta jugera possideret; in eum furorem exarsit, ut M. Octavio collegæ, causam diversæ partis defendenti, potestatem lege lata abrogaret: seq; & fratrem Cajum, & Ap. Claudium socerum, triumviros ad dividendū agrum crearet. Promulgavit & aliam legem Agrariam, qua sibi latiùs agrum patefaceret, ut iidem triumviri judicarent, cui publicus ager, qua privatus esset: deinde quam minus agri

esset,

esset, quam quod dividi posset sine offensâ etiam plebis, (quoniam eos ad cupiditatem ampla modò sperandi incitaverat) legem se promulgaturum ostendit, ut iis, quæ Semproniâ lege agrum accipere deberent, pecunia, quæ regis Attali fuisset, divideretur. Hæredem autem populum Romanum reliquerat Attalus, rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignationibus commotus graviter senatus, ante omnes P. Mucius consul, qui, cùm in senatu in Gracchum perorasset, raptus ab eo ad populum, delatusque plebi, rursùs in eum pro rostris concionatus est. Cùm iterùm tribunus plebis creari vellet Gracchus: auctore P. Cornelio Nasicâ, in Capitolio ab optimatibus occisus est, ictus primum fragmentis subselliorum; & inter alios, qui in eâdem seditione occisi erant, insepultus in flumen projectus. Res præterea in Ciliciâ vario eventu adversum fugitivos gestas continet.

EPITOME LIBRI LIX.

NUmantini, fame coacti, ipsi se per vicem tradentes trucidaverunt. Captam urbem Scipio Africanus delevit, & de eâ triumphavit, quartodecimo anno post Carthaginem deletam, P. Rupilius consul in Siciliâ cum fugitivis debellavit. Aristonicus, regis Eumenis filius, Asiam occupavit: cùm testamento Attali regis legata populo Romano liberasse deberet: adversus eum P. Licinius Crassus consul, cùm idem Pontifex maximus esset (quod nunquam anteà factum erat) extra Italiam profectus, prœlio victus & interemptus est. M. Perperna consul victum Aristonicum in deditionem accepit. Q. Pompejus, & Q. Metellus, tunc primùm uterque ex plebe Censores facti, lustrum condiderunt. Censa sunt civium capita trecenta tredecim millia octingenta viginti tria, præter pupillos & viduas. Q. Metellus Censor censuit, ut omnes cogerentur ducere uxores liberorum creandorum causâ: extat oratio ejus, quam Augustus Cæsar, cùm de maritandis ordinibus ageret, velut in hæc tempora scriptam in senatu recitavit, C. Atinius Labeo tribunus plebis Q. Metellum Censorem, à quo in senatu legendo prætetitus erat, de saxo deijci jussit:

quod

quod ne fieret, cæteri tribuni plebis auxilio fuerunt. Cùm Carbo tribunus plebis rogationem tulisset, ut eundem tribunum plebis, quoties vellet, creari liceret, rogationem ejus P. Africanus gravissimâ oratione dissuasit: in quâ dixit, T. Gracchum jure cæsum videri. Gracchus contra suasit rogationem: sed Scipio renuit. Bella inter Antiochum Syriæ, & Phraatem Parthorum regem gesta: nec magis quietæ res Ægypti, referuntur. Ptolomæus, Euergetes cognominatus, ob nimiam crudelitatem suis invisus, incensa à populo regia, clam in Cyprum profugit: &, cùm sorori ejus Cleopatræ, quam (filia ejus virgine per vim compressa, atque in matrimonium ducta) repudiaverat, regnum à populo datum esset, infensus, filium, quem ex illa habebat, in Cypro occîdit, caputque ejus, & manus, & pedes, matri misit. Seditiones à triumviris, Fulvio Flacco, & C. Graccho, & C. Carbone, agro dividendo creatis, excitatæ: quibus cum Scipio Africanus adversaretur, fortisque ac validus pridiè domum se recepisset, mortuus in cubiculo inventus est. Suspecta fuit, tanquam ei venenum dedisset, Sempronia uxor: hinc maximè, quòd soror esset Gracchorum, cum quibus simultas Africano fuerat: de morte tamen ejus nulla quæstio acta. Eo defuncto, seditiones triumphales acriùs exarserunt. C. Sempronius consul contra Iapydas primò rem malè gessit: mox victoria cladem acceptam emendavit: virtute D. Iunii Bruti, ejus qui Lusitaniam subegerat.

EPITOME LIBRI LX.

L. Aurelius consul rebellantes Sardos subegit. M. Fulvius Flaccus primus omnium Transalpinos Ligures bello domuit; missus in auxilium Massiliensibus adversus Salvios Gallos, qui populabantur fines Massiliensium. L. Opimius Prætor Fregellanos, qui defecerant, in deditionem accepit: Fregellas diruit. Pestilentia in Africa ab ingenti multitudine locustarum, & deinde necatarum strage, fuisse traditur. Lustrum à Censoribus conditum est. Censa sunt civium capita trecenta nonaginta millia septingenta triginta sex. C. Gracchus, Tiberii frater, tribunus plebis

plebis eloquentior quam frater, perniciciosas aliquot leges tulit: inter quas frumentariam, ut semisse & triente frumentum plebi daretur: alteram legem Agrariam, quam & frater ejus tulerat: tertiam, qua equestrem ordinem, tunc cum senatu consentientem, corrumperet; ut sexcenti ex equitibus in curiam sublegerentur; & quia illis temporibus treceuti tantùm senatores erant, sexcenti equites trecentis senatoribus admiscerentur, id est, ut equester ordo bis tantum virium in senatu haberet: & continuato in alterum annum tribunatu, legibus Agrariis latis effecit, ut complures coloniæ in Italia deducerentur, & una in solo dirutæ Carthaginis, quo ipse triumvir creatus, coloniam deduxit. Præterea res à Q. Metello consule adversus Baleares gestas continet: quas Græci Gymnesias appellant; quia æstatem nudi exigant. Baleares à teli missu appellati: vel à Baleo Herculis comite ibi relicto tunc, cum Hercules ad Geryonem navigaret. Motus quoque Syriæ referuntur, in quibus Cleopatra Demetrium virum suum, & Seleucum filium, indignata, quòd, occiso patre ejus à se, injussu suo diadema sumpsisset, interemit.

EPITOME LIBRI LXI.

C. Sextius proconsul, victâ Salviorum gente, coloniam Aquas Sextias condidit, ob aquarum copiam, & calidis & frigidis fontibus, atque à nomine suo ita appellatas. Cn. Domitius proconsul contra Allobroges ad oppidum Vindalium feliciter pugnavit. Quibus bellũ inferendi causa fuit, quòd Teutomalium, Salviorum regem, fugientem recepissent, & omni ope juvissent: quodque Æduorum agros sociorum populi Romani, vastavissent. C. Gracchus seditioso tribunatu acto, cùm Aventinum quoque armata multitudine occupavisset, à L. Opimio consule, ex Senatusconsulto vocato ad arma populo, pulsus, interemptus est: & cum eo Fulvius Flaccus consularis, socius ejusdem furoris. Q. Fabius Maximus consul, Pauli nepos, adversus Allobroges, & Bituitum, Arvernorum regem, feliciter pugnavit. Ex Bituiti exercitu cæsa millia hominum centum viginti: & cum ipse ad satisfaciendum

senatu

ſenatui Romam profectus eſſet, Albæ cuſtodiendus datus eſt; quia contra pacem videbatur, ut in Galliam remitteretur. Decretum quoque eſt, ut Congentiatus, filius ejus, comprehenſus, Romam mitteretur. Allobroges in deditionem accepti. L Opimius, accuſatus apud populum à Q. Decio tribuno plebis, quod indemnatos cives in carcerem conjeciſſet, abſolutus eſt.

EPITOME LIBRI LXII.

Q. Marcius conſul Stonos, gentem Alpinam, expugnavit. Micipſa, Numidarum rex, mortuus, regnum tribus filiis reliquit, Atherbali, Hiempſali, & Jugurthæ, fratris filio, quem adoptaverat. L. Cæcilius Metellus Dalmatas ſubegit. Jugurtha Hiempſalem fratrem bello petiit, quem victum interemit: Atherbalem regno expulit, qui à ſenatu reſtitutus eſt. L. Cæcilius Metellus, Cn Domitius Ahenobarbus, Cenſores duos & triginta ſenatu moverunt. Præterea motus Syriæ regum continet.

EPITOME LIBRI LXIII.

C. Porcius conſul in Thraciâ malè adverſus Scordiſcos pugnavit. Luſtrum à Cenſoribus conditum eſt. Cenſa ſunt civium capita trecenta nonaginta quatuor millia trecenta triginta ſex: Æmilia, Lacinia, Marcia, virgines Veſtales, inceſti damnatæ ſunt: idque inceſtum quemadmodum & commiſſum, & deprehenſum, & vindicatum ſit, refertur. Cimbri, gens vaga, populabundi in Illyricum venerunt: ab iis Papirius Carbo conſul cum exercitu fuſus eſt. Livius Druſus conſul adverſus Scordiſcos, gentem à Gallis oriundam, in Thraciâ feliciter pugnavit, magnumque honorem tulit.

EPITOME LIBRI LXIV.

ATherbal bello petitus à Jugurthâ, & in oppido Cirtâ obſeſſus, contra denunciationem ſenatus ab eo occiſus eſt. Ob hoc ipſi Jugurthæ bellum indictum: idque

Cal-

Calpurnius Bestia consul gerere jussus, pacem cum Jugurthâ injussu populi & senatus fecit. Jugurtha, fide publicâ evocatus ad indicandos auctores consiliorum suorum, quod multos pecunia in senatu corrupisse dicebatur, Romam venit: & propter cædem admissam in regulum quendam, nomine Massivam, qui regnum ejus populo Romano invisi appetebat, Romæ interfectum, cùm periclitaretur; causam capitis dicere jussus, clam profugit, & cedens urbe fertur dixisse, O urbem venalem. & citò perituram, si emptorem invenerit! A. Posthumius, legatus, infeliciter prœlio adversus Jugurtham gesto conflixit: pacem quoque adjecit ignominiosam, quam non esse servandam senatus censuit.

EPITOME LIBRI LXV.

Q. Cæcilius Metellus consul duobus prœliis Jugurtham fudit, totamque Numidiam vastavit. M. Junius Silanus consul adversùm Cimbros infeliciter pugnavit: legatis Cimbrorum sedem & agros, in quibus considerent, postulantibus, senatus negavit M. Minucius proconsul contra Thracas prosperè pugnavit. L. Cassius consul à Tigurinis Gallis, pago Helvetiorum, qui à civitate successerant, in finibus Allobrogum, cum exercitu cæsus est: milites, qui ex eâ clade superaverunt, obsidibus datis, & dimidiâ rerum omnium parte, ut incolumes dimitterentur, cum hostibus pacti sunt.

EPITOME LIBRI LXVI.

Jugurtha pulsus à C. Mario ex Numidia, auxilio Bocchi, Maurorum regis, adjutus est: & cæsis prœlio Bocchi quoque copiis, nolente Boccho bellum infeliciter susceptum diutiùs sustinere; vinctus ab eo & Mario traditus est: in qua re præcipua opera L. Cornelii Sullæ, quæstoris Marii, fuit.

EPITOME LIBRI LXVII.

M Aurelius Scaurus, legatus consulis, à Cimbris fuso exercitu captus est: & cùm, in consilium ab iis evocatus, deterreret eos, ne Alpes transirent Italiam perituri, eò quòd diceretur Romanos vinci non posse, à Bojorige, feroce juvene, occisus est. Ab iisdem hostibus, C. Manlius consul & Q. Servilius Cæpio proconsul, victi prœlio, castris quoque binis exuti sunt. Octoginta millia militum occisa, calonum ac lixarum quadraginta. Secundum populi Romani jussionem, Cæpionis, cujus temeritate clades accepta erat, damnati bona publicata sunt: primi post regem Tarquinium: imperiumque ei abrogatum. In triumpho C. Marii ductus ante currum ejus Iugurtha cum duobus filiis, & in carcere necatus est. Marius triumphali veste in senatum venit, quod nemo ante eum fecerat: eique propter Cimbrici belli metum continuatus per complures annos magistratus est. Consulatu secundo & tertio absens consul creatus. Quartum consulatum dissimulanter captans consecutus est. Cn. Domitius, Pontifex maximus, populi suffragio creatus est. Cimbri, vastatis omnibus, quæ inter Rhodanum & Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi, ibique multa loca populati, a Celtiberis fugati sunt: reversique in Galliam, bellicosis se Teutonis conjunxerunt.

EPITOME LIBRI LXVIII.

M Antonius Prætor in Ciliciam maritimos prædones persecutus est. C. Marius consul summa vi oppugnata à Teutonis & Ambronibus castra defendit: duobus deinde præliis circa Aquas Sestias eos hostes delevit: in quibus cæsa traduntur hostium ducenta millia, capta nonaginta. Marius absens quintum consul creatus est: triumphum oblatum, donec & Cimbros vinceret, distulit. Cimbri, repulso ab Alpibus fugatoq; Q. Catulo proconsule, qui fauces Alpium obsederat, & ad flumen Athesim castellum editum insederat reliqueratque, cùm virtute sua expliciti

citi fugientem proconſulem exercitumque conſecuti, in Italiam trajeciſſent; junctis ejuſdem Catuli & C. Marii exercitibus, prœlio victi ſunt ab eis: in quo cæſa traduntur hoſtium centum quadraginta millia, capta ſexaginta. Marius, totius civitatis conſenſu exceptus, pro duobus triumphis, qui offerebantur, uno contentus fuit. Primores civitatis, qui aliquamdiu, ut novo homini ad tantos honores evecto, inviderant, conſervatam ab eo Rempublicam fatebantur. Publicius Malleolus, matre interemptâ, primus omnium inſutus culeo, in mare præcipitatus eſt. Ancilia cum ſtrepitu mota eſſe, antequam Cimbricum bellum conſummaretur, referuntur. Bella prætereà inter Syriæ reges geſta continet.

EPITOME LIBRI LXIX.

L. Apulejus Saturninus, adjuvante C. Mario, & per milites occiſo A. Nonio competitore, tribunus plebis per vim creatus, non minùs violenter tribunatum, quàm petierat, geſſit; & cùm legem Agrariam per vim tuliſſet, Metello Numidico, eò quòd in eam non juraverat, diem dixit: qui cùm à bonis civibus defenderetur, ne cauſa majorum certaminum eſſet, in voluntarium exilium Rhodum profectus eſt: ibique legendo, & audiendis magnis viris, vacabat. Profectò C. Marius, ſeditionis auctor, qui ſextum conſulatum per tribus ſparſa pecunia emerat, aqua & igni interdixit. Idem Apulejus Saturninus, tribunus plebis, C. Memmium candidatum conſulatus, quem maximè adverſarium actionibus ſuis timebat, interemit: quibus rebus, concitato ſenatu (in cujus cauſam, & C. Marius, homo mutabilis, & varii conſilii ingeniique, qui ſemper ſecundam fortunam tranſierat; cùm eum tueri minimè poſſet) oppreſſus armis cum Glaucia Prætore, & aliis ejuſdem furoris ſociis, à Rabirio quodam interfectus eſt. Q. Cæcilius Metellus ab exilio, ingenti totius favore civitatis, reductus eſt. C. Aquilius proconſul in Sicilia bellum ſervile excitatum confecit.

EPI-

EPITOME LIBRI LXX.

CUm M. Aquilius de pecuniis repetundis causam diceret, ipse rogare judices noluit. M. Antonius, qui pro eo perorabat, tunicam à pectore ejus discidit, ut honestas cicatrices ostenderet: quibus conspectis, indubitanter absolutus est. Cicero ejus rei solus auctor. T. Didius proconsul adversum Celtiberos feliciter pugnavit. Ptolomæus, Cyrenarum rex, cui cognomentum Apioni fuit, mortuus, hæredem populum Romanum reliquit, & ejus regni civitates senatus liberas esse jussit. Ariobarzanes in regnum Cappadociæ à L. Cornelio Sulla reductus est. Parthorum legati, à rege Arsace missi, ad Sullam venerunt, ut amicitiam populi Romani peterent. P. Rutilius, vir summæ innocentiæ, quoniam legatus C. Mucii proconsulis à publicanorum injuriis Asiam defenderat, invisus equestri ordini, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus, in exilium missus est. C. Geminius Prætor contra Thraces infeliciter pugnavit. Senatus cùm impotentiam equestris ordinis in judiciis exercendis ferre nollet, omni vi niti cœpit, ut ad se judicia transferrentur; sustinente causam ejus M. Livio Druso tribuno plebis: qui, ut vires sibi acquireret, perniciosâ spe largitionum plebem concitavit. Præterea motus Syriæ regum continet.

EPITOME LIBRI LXXI.

M. Livius Drusus, tribunus plebis, ut majoribus viribus senatus causam susceptam tueretur, socios & Italicos populos, spe civitatis Romanæ, solicitavit: iisque adjuvantibus, per vim legibus Agrariis frumentariisque latis, judiciariam quoque pertulit; ut æquâ parte judicia penes senatum & equestrem ordinem essent. Cùm deinde promissa sociis civitas præstari non posset, irati Italici defectionem agitare cœperunt: eorum coïtus, conjurationes, orationesque in consiliis principum, referuntur, propter quæ Livius Drusus etiam senatui invisus factus, velut socialis belli auctor, incertum à quo, domi occisus est.

EPITOME LIBRI LXXII.

ITalici populi defecerunt, Picentes, Vestini, Marsi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani: intio belli à Picentibus moto. Q. Servilius, proconsul, in oppido Asculo cum omnibus civibus Romanis, qui in eo oppido erant, occisus est: sagi populus sumpsit. Serdius Galba à Lucanis comprehensus, unius fœminæ operâ, ad quam divertebatur, captivitate exemptus est. Æsernia & Alba, coloniæ, ab Italicis obsessæ sunt. Auxilia deinde Latini nominis, externarumque gentium, missa populo Romano, & expeditiones invicem urbiumque expugnationes, referuntur.

EPITOME LIBRI LXXIII.

L. Julius Cæsar consul malè adversùs Samnites pugnavit. Nola colonia in potestatem Samnitium venit cum L. Posthumio Prætore, qui ab iis interemptus est. Complures populi ad hostes defecerunt. Cum P. Rutilius consul parum prosperè contra Marsos pugnasset, & in prœlio cecidisset, C. Marius legatus ejus meliore eventu cum hostibus conflixit. Servius Sulpicius Pelignos prœlio fudit. Q. Cœpio, legatus Rutilii, cum obsessus prosperè in hostes erupisset, & ob eum successum æquatum ei cum C. Mario esset imperium, temerarius factus, & circumventus insidiis, fuso exercitu cecidit. L. Cæsar consul feliciter contra Samnites pugnavit: ob eam victoriam Romæ sagi posita sunt, &, ut varia belli fortuna esset, Æsernia colonia cum M. Marcello in potestatem Samnitium venit. Sed C. Marius prœlio Marsos fudit. Herio Asinio, Prætore Marrucinorum, occiso, C. Cæcilius in Galliâ Transalpinâ Salvios rebellantes vicit.

EPITOME LIBRI LXXIV.

CN. Pompeius Picentes prœlio fudit & obsedit: propter quam victoriam Romæ prætextæ, aliaque magistratuum ornamenta & insignia sumpta sunt. C. Ma-

rius cum Marsis dubio eventu pugnavit. Libertini tùm primùm militare cœperunt. Aulus Plotius legatus Umbros, L. Porcius Prætor Marsos, cum uterque populus defecisset, prœlio vicerunt. Nicomedes in Bithyniæ, Ariobarzanes in Cappadociæ regna reducti sunt. Cn. Pompejus consul Marsos acie vicit. Cum ære alieno oppressa esset civitas, A. Sempronius Asellio Prætor, quoniam secundum debitores jus dicebat, ab iis, qui fœnerabantur, in foro occisus est. Præterea incursiones Thracum in Macedoniam populationesque continet.

EPITOME LIBRI LXXV.

AUlus Posthumius Albinus, legatus, in obsidione castrorum hostilium cecidit. Sulpicius legatus, cùm classi præesset, infamis crimine proditionis, ab exercitu suo interfectus est. L. Cornelius Sulla legatus, Samnites prœlio vicit, & bina castra eorum expugnavit. Cn. Pompejus Vestinos in deditionem accepit. L. Porcius consul rebus prosperè gestis, fusisque aliquoties Marsis, dùm castra eorum expugnat, cecidit, ea res hostibus victoriam ejus prœlii dedit. Cosconius & Lucejus Samnites acie vicerunt, Marium Egnatium, nobilissimum hostium ducem, occiderunt, compluraque eorum oppida in deditionem acceperunt. L. Sulla Hirpinos domuit, Samnites multis prœliis fudit; aliquot populos recepit: quantisque rarò quisquam alius ante consulatum rebus gestis, ad petitionem consulatus Romam profectus.

EPITOME LIBRI LXXVI.

AUlus Gabinius Legatus, rebus adversum Lucanos prosperè gestis, & pluribus oppidis expugnatis, in obsidione castrorum hostilium cecidit. Sulpicius legatus Marrucinos cecidit, totamque eam regionem recepit. Cn. Pompejus proconsul Vestinos & Pelignos in deditionem accepit. Marsi quoque à L. Murena & Cæcilio Pinna legatis, aliquot prœliis fracti, pacem petierunt. Asculum a Cn. Pompejo captum est, cæsis & à Mamerco Æmilio legato

Italicis.

Italicis. Silo Popœdius, dux Marſorum, auctor hujus rei in prælio cecidit. Ariobarzanes Cappadociæ, Nicomedes Bithyniæ regno, à Mithridate Ponti rege pulſi ſunt. Præterea incurſiones Thracum in Macedoniam populationeſque continet.

EPITOME LIBRI LXXVII.

CUm P. Sulpicius, tribunus plebis, auctore C. Mario, pernicioſas leges promulgaſſet, ut exules revocarentur, & novi cives libertinique diſtribuerentur in tribus, & ut Marius adverſus Mithridatem, Ponti regem, dux crearetur, & adverſantibus conſulibus, Q. Pompejo, & L. Sullæ, vim intuliſſet, occiſoque Pompeji conſulis filio, genero Sullæ; L. Sulla conſul cum exercitu in urbem venit, & adverſus factionem Sulpicii & Marii in ipſa urbe pugnavit, eamque expulit: ex qua duodecim à ſenatu hoſtes, inter quos C. Marius pater & filius, judicati ſunt. P. Sulpicius, cùm in quadam villa lateret, indicio ſervi ſui retractus & occiſus eſt. Servus, ut præmium promiſſi indicii haberet, manumiſſus eſt, &, ob ſcelus proditi domini, de ſaxo dejectus eſt. C. Marius filius in Africam trajecit. C. Marius pater, cum in paludibus Minternenſium lateret, extractus eſt ab oppidanis; & cum ad occidendum eum miſſus ſervus, natione Gallus, majeſtate tanti viri perterritus receſſiſſet, impoſitus publicæ navi delatus eſt in Africam. L. Sulla civitatis ſtatum ordinavit: exinde colonias deduxit. Q. Pompejus conſul, ad accipiendum à Cn. Pompejo proconſule exercitum profectus, conſilio ejus occiſus eſt. Mithridates, Ponti rex, Bithynia & Cappadocia occupatis, & pulſo Aquilio legato, Phrygiam provinciam populi Romani cum ingenti exercitu intravit.

EPITOME LIBRI LXXVIII.

MIthridates Aſiam occupavit. Q. Oppium proconſulem, item Aquilium legatum, in vincula conjecit: juſſuque ejus, quicquid civium Romanorum in Aſia fuit, uno die trucidatum eſt. Urbem Rhodum, quæ ſola in fide

permanserat, oppugnavit, & aliquot prœliis navalibus victus recessit. Archelaus, præfectus regis, in Græciam cum exercitu venit; Athenas occupavit. Præterea trepidationem urbium insularumque, aliis Mithridatem, aliis ad populum Romanum, civitates suas tradentibus, continet.

EPITOME LIBRI LXXIX.

L. Cornelius Cinna, cùm perniciosas leges per vim atque arma ferret, pulsus urbe à Cn. Octavio collegâ, cum sex tribunis plebis, imperioque ei abrogato, corruptum Ap. Claudii exercitum in potestatem suam redegit, & bellum urbi intulit; accersito C. Mario ex Africâ cum aliis exulibus: in quo bello duo fratres, alter ex Pompeji exercitu, alter ex Cinnæ, ignorantes concurrerunt: & cùm victor spoliaret occisum, agnito fratre, ingenti lamentatione edita, rogo ei extructo, ipse supra rogum se transfodit, & eodem igni consumpus est. Et cùm opprimi inter initia potuisset, Cn. Pompeji fraude, qui utramque partem fovendo, vires Cinnæ dedit, nec nisi profligatis optimatium rebus auxilium tulit, & consulis segnitie confirmati Cinna & Marius, quatuor exercitibus, quorum duo Q. Sertorio & Carboni dati sunt, urbem circumsederunt. Ostiam coloniam Marius expugnavit, & crudeliter diripuit.

EPITOME LIBRI LXXX

ITalicis populis à senatu civitas data est. Samnites, qui soli arma recipiebant, Cinnæ & Mario se conjunxerunt: ab iis Plancius cum exercitu cæsus est. Cinna & Marius cum Carbone & Sertorio Janiculum occupaverunt, & fugati ab Octavio consue recesserunt, Marius Antium, & Ariciam, & Lanuvium colonias devastavit. Cum nulla spes esset optimatibus resistendi propter segnitiem & perfidiam & ducum & militum, qui corrupti aut pugnare nolebant, aut ad diversas partes transibant: Cinna & Marius in urbem recepti sunt: qui velut captam, eam cædibus & rapinis vastarunt: Cn. Octavio consule occiso, & omnibus adversæ partis nobilibus trucidatis, inter quos M. Antonio eloquentis-

quentissimo viro, L. & C. Cæsare; quorum capita in rostris posita sunt. Crassus filius ab equitibus Fimbriæ interemptus: pater Crassus, ne quid indignum virtute suâ pateretur, gladio se transfixit. Et citra ulla comitia consules in sequentem annum se ipsos renunciaverunt; Eodemque die, quo magistratum inierant, Marius Sex. Licinium Senatorem de saxo dejici jussit: editisque multis sceleribus, Idibus Januariis decessit; vir, cujus si examinentur cum virtutibus vitia, haud facilè sit dictu, utrum bello melior, an pace perniciosior fuerit: adeò, quam Rempublicam armatus servavit, eam primò togatus omni genere fraudis, postremò armis, hostiliter evertit.

EPITOME LIBRI LXXXI.

L. Sulla Athenas, quas Archelaus præfectus Mithridatis occuparat, circumsedit, & cum maximo labore expugnavit: urbi libertatem, & civibus, quæ habuerant, reddidit. Magnesia, quæ sola in Asia civitas in fide manserat, summâ virtute adversus Cithridatem defensa est. Præterea transitus Thracum in Macedoniam continet.

EPITOME LIBRI LXXXII.

SUlla copias regis, quæ Cacedoniâ occupata in Thessaliam venerant, prœlio vicit; cæsis hostium centum millibus, & castris quoque expugnatis. Renovato deinde bello, iterùm exercitum regis fudit ac delevit. Archelaus cum classe regia Syllæ se tradidit. L. Valerius Flaccus consul, collega Cinnæ missus, ut Sullæ succederet, propter avaritiam invisus exercitui suo, à C. Fimbria legato ipsius, ultimæ audaciæ homine, occisus est: & imperium ad Fimbriam translatum. Prætereà expugnatæ in Asiæ urbes à Mithridate, & crudeliter direpta pecunia, incursionesque Thracum in Macedoniam, referuntur.

EPITOME LIBRI LXXXIII.

C. Fimbria, in Asiâ fusis prœlio aliquot copiis Mithridatis, urbem Pergamum cepit, obsessumque regem non multum abfuit, quin caperet. Urbem Ilion, quæ se potestati Sullæ reservabat, expugnavit ac delevit, & magnam partem Asiæ recepit. Sulla multis prœliis Thracas cecîdit. Cùm L. Cinna & Cn. Papirius Carbo, à seipsis consules per biennium creati, bellum contra Sullam pararent; effectum quidem est per L. Valerium Flaccum, principem senatus, qui orationem in senatu habuit, & per eos, qui concordiæ studebant, ut legati ad Sullam de pace mitterentur. Cinna ab exercitu suo, quem invitum cogebat naves conscendere, & adversus Sullam proficisci, interemptus est: consulatum Carbo solus gessit. Sulla, cùm in Asiam trajecisset, pacem cum Mithridate fecit; ita ut his cederet provinciis, Asiâ, Bithynia, Cappadocia. Frimbria, desertus ab exercitu, qui ad Sullam transierat, ipse se percussit: impetravitque de servo suo, præbens cervicem, ut se interficeret.

EPITOME LIBRI LXXXIV.

SUlla legatis, qui a senatu missi erant, futurum se in potestate senatus respondit, si cives, qui a Cinna pulsi ad se fugerant, restituerentur: quæ conditio cum justa senatui videretur, per Carbonem factionemque ejus, cui bellum videbatur utilius, ne conveniret, effectum est. Idem Carbo, cùm ab omnibus oppidis Italiæ coloniisque obsides exigere vellet, ut fidem illorum contra Sullam obligaret, consensu senatus prohibitus est. Novis civibus Senatusconsulto suffragium datum est. Q. Metellus Pius, qui partes optimatium sequutus erat, cum in Africa bellum moliretur, a C. Fabio Prætore pulsus est: senatusque consultum per factionem Carbonis & Marianarum partium factum est, ut omnes ubique exercitus dimitterentur. Libertini in quinque & triginta tribus distributi sunt. *Præterea* belli apparatum, quod contra Sullam excitabatur, continet.

EPITOME LIBRI LXXXV.

SUlla in Italiam cum exercitu trajecit, missisque legatis, qui de pace agerent, & a consule C. Norbano violatis, eundem Norbanum prœlio vicit. Et cùm L. Scipionis alterius consulis, cum quo per omnia id egerat, ut pacem jungeret, nec potuerat, castra oppugnaturus esset, universus exercitus consulis, solicitatus per emissos a Sulla milites, signa ad Sullam transtulit. Scipio, cùm interimi posset, dimissus est. Cn. Pompejus, Cn. F. ejus qui Asculum ceperat, conscripto voluntariorum exercitu, cum tribus legionibus ad Sullam venerat; ad quem se nobilitas omnis conferebat: ita ut deserta urbe ad castra veniretur. Præterea expeditiones per universam Italiam utriusque partis ducum referuntur.

EPITOME LIBRI LXXXVI.

CUm *C.* Marius, C. *M*arii filius, consul ante annos viginti per vim creatus esset, *C.* Fabius in Africa propter crudelitatem & avaritiam in prætorio suo vivus exustus est. L. Philippus legatus Sullæ Sardiniam, Qu. Antonio Prætore pulso & occiso, occupavit. Sulla cum Italicis populis, ne timeretur ab iis, velut erepturus civitatem, & suffragii jus nuper datum, fœdus percussit: idemque, ex fiducia jam certæ victoriæ, litigatores, a quibus adibatur, vadimonia Romam differre jussit; cum a parte diversa urbs adhùc teneretur. L. Damasippus Prætor, voluntate C. *M*arii consulis, cùm senatum contraxisset, omnem, quæ in urbe erat, nobilitatem trucidavit: ex cujus quidem numero Q. Nucius Scævola, Pontifex maximus, fugiens, in vestibulo ædis Vestæ occisus est. Præterea bellum a L. *M*urena adversus *M*ithridatem in Asia renovatum continet.

EPITOME LIBRI LXXXVII.

SUlla C. *M*arium, exercitu ejus fuso deletoque ad Sacriportum, in oppido Præneste, obsedit: urbem Romam ex inimicorum manibus recepit. *M*arium erumpere ten-

tentantem repulit. Præterea res à legatis ejus, eâdem ubique fortunâ partium, gestas, continet.

EPITOME LIBRI LXXXVIII.

SUlla Carbonem, exercitu ejus ad Clusium, ad Faventiam, Fidentiamque cæso, Italia expulit, cum Samnitibus, qui soli Italicorum populorum nondùm arma posuerant, juxta urbem Romam ante portam Collinam debellavit: recuperatâque Republicâ, pulcherrimam victoriam crudelitate, quanta in nullo hominum unquam fuit, inquinavit. Octo millia deditorum in villa publica trucidavit: tabulam proscriptionis posuit: urbem ac totam Italiam cædibus replevit: inter quas omnes Prænestinos inermes concîdi jussit: Marium, senatorii ordinis virum, cruribus bracchiisque fractis, auribus præsectis, & effossis oculis, necavit. C. Marius, Præneste obsessus a Lucretio Ofella, Sullanarum partium viro, cùm per cuniculum captaret evadere, septus ab exercitu, mortem sibi conscivit: in ipso cuniculo, cùm sentiret se evadere minimè posse, cum Pontio Telesino, fugæ comite, stricto utrimque gladio concurrit; quem cum occidisset, ipse saucius impetravit a servo, ut se occideret.

EPITOME LIBRI LXXXIX.

M. Brutus a Cn. Papirio Carbone, qui Corcyram appulerat, missus nave piscatoria Lilybæum, ut exploraret an ibi Pompejus esset, & circumventus navibus, quas Pompejus miserat, in se mucrone verso, ad transtrum navis obnixus corporis pondere, occubuit. Cn. Pompejus in Siciliam cum imperio à senatu missus, Cn. Carbonem, qui flens muliebriter mortem tulit, captum occîdit. Sulla Dictator factus, quod nemo unquam fecerat, cum fascibus viginti quatuor processit. Rebus novis Reipublicæ statum confirmavit, tribunorum plebis potestatem minuit, & omne jus legum ferendarum ademit. Pontificum, augurumque collegium ampliavit, ut essent quindecim; senatum ex equestri ordine supplevit: proscriptorum liberis jus

jus petendorum honorum eripuit, & bona eorum vendidit: ex quibus plurima primo rapuit: redactum est sestertium ter millies quingenties. Lucretium Ofellam, consulatum, contra voluntatem suam, petere ausum, jussit interimi in foro: & cùm in hoc indigne ferret populus Romanus, concione advocata, se jussisse dixit. Cn. Pompeius in Africâ Cn. Domitium proscriptum, Hiarbam, regem Numidarum, bellum molientes, victos interemit: & quatuor & viginti annos natus, adhùc eques Romanus, quod nulli contigerat, ex Africâ triumphavit. Cn. Norbanus consularis proscriptus, in urbe Rhodo cùm comprehenderetur, ipse se interemit. Mutilus, unus ex proscriptis, clam capite adoperto, ad posticas ædes Bastiæ uxoris cùm accessisset, admissus minimè est, quia illum proscriptum diceret: itaque se transfodit, & sanguine suo fores uxoris respersit. Sulla Nolam in Samnio recepit: quadraginta septem legiones in agros captos deduxit, & eos iis divisit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat, obsessum, in deditionem accepit. Mitylenæ quoque in Asiâ, quæ sola urbs post victum Mithridatem arma retinebat, expugnatæ dirutæque sunt.

EPITOME LIBRI XC.

Sulla decessit, honosque ei à senatu habitus est, ut in campo Martio sepeliretur. M. Lepidus, cùm acta Syllæ tentaret rescindere, bellum excitavit: & à Q. Catulo collega Italia pulsus est: & in Sardinia, frustra bellum molitus, periit. M. Brutus, qui Cisalpinam Galliam tenebat, à Cn. Pompejo occisus est. Q. Sertorius proscriptus, in ulteriore Hispania ingens bellum excitavit. L. Manlius proconsul, & M. Domitius legatus, ab Herculejo quæstore prœlio victi sunt. Præterea res a P. Servilio proconsule adversus Cilicas gestas continet.

EPITOME LIBRI XCI.

Cn. Pompejus, cùm adhùc eques esset, cum imperio consulari adversus Sertorium missus est. Sertorius

aliquot urbes pugnavit, plurimasque civitates in potestatem suam redegit. Appius Claudius proconsul Thraces pluribus prœliis vicit. Q. Metellus proconsul L. Herculejum, quæstorem Sertorii, omni cum exercitu cecidit.

EPITOME LIBRI XCII.

CN. Pompejus dubio eventu cum Sertorio pugnavit, ita ut singula ex utrâque parte cornua vicerint. Q. Metellus Sertorium & Perpernam, cum duobus exercitibus prœlio fudit: cujus victoriæ partem cupiens ferre Pompejus, parùm prosperè pugnavit: obsessus deinde Calagurii Sertorius, assiduis eruptionibus non leviora damna obsidentibus intulit. Præterea a Curione proconsule in Thracia res gestas adversus Dardanos, & Q. Sertorii multa crudelia in suos facta continet: qui plurimos ex amicis & secum proscriptis, crimine proditionis insimulatos, interemit.

EPITOME LIBRI XCIII.

P. Servilius proconsul in Cilicia Isauros domuit, & aliquot urbes piratarum expugnavit. Nicodemes, Bithyniæ rex, moriens, populum Romanum fecit hæredem, regnumque ejus in provinciæ formam redactum est. Mithridates, fœdere cum Sertorio icto, bellum populo Romano intulit. Apparatus deinde regiarum copiarum pedestrum navaliumque: & occupata Bithynia, M. Aurelius Cotta Consul ad Chalcedonem prœlio a rege victus est: resque a Pompejo & Metello adversum Sertorium gestas continet, qui omnibus belli militiæque artibus par fuit: quos etiam ab obsidione Calagurii oppidi depulsos, coëgit diversas regiones petere, Metellum ulteriorem Hispaniam, Pompejum Galliam.

EPITOME LIBRI XCIV.

LUcullus consul adversus Mithridatem equestribus prœliis feliciter pugnavit: & expeditiones aliquot prosperas fecit, poscentesque pugnam milites a seditione inhi-

inhibuit. Dejotarus, Gallogræciæ tetrarchus, præfectos Mithridatis, bellum in Phrygiâ moventes, cecîdit. Prætereà res à Pompejo in Hispania contra Sertorium prosperè gestas continet.

EPITOME LIBRI XCVI.

C. Curio proconsul Dardanos in Thraciâ domuit. Quatuor & septuaginta gladiatores Capuæ ex ludo Lentuli profugerunt: & congregata servorum ergastulorumque multitudine, Crixo & Spartaco ducibus bello excitato, Claudium pulchrum legitum, & P. Varenun Prætorem, prœlio vicerunt. L. Lucullus proconsul ad Cyzicum urbem exercitum Mithridatis fame ferroque delevit; pulsumque Bithynia regem variis belli ac naufragiorum casibus fractum, coëgit in Pontum profugere.

EPITOME LIBRI XCV.

Q. Arrius Prætor Crixum, fugitivorum ducem, cum viginti millibus hominum cecîdit. Cn. Lemulus consul malè adversùs Spartacum pugnavit. Ab eodem L. Gellius consul, & Q. Arrius Prætor, acie victi sunt. Sertorius à Manio Antonio, & M. Perperna: & aliis conjuratis, in convivio interfectus est; octavo ducatus sui anno: magnus dux, & adversus duos imperatores Pompejum & Metellum sæpè par, vel frequentiùs victor, ad ultimum desertus & proditus. Imperium partium ad Marcum translatum est; quem Cn. Pompejus victum captumq; interemit, ac recepit Hispanias decimo ferè anno, quam cœptum est bellum. C. Cassius proconsul, Cn. Manlius Prætor, malè adversus Spartacum pugnaverunt: idque bellum M. Crasso Pratori mandatum est.

EPITOME LIBRI XCVII.

M. Crassus Prætor primùm cum parte fugitivorum, quæ ex Gallis Germanisque constabat, feliciter pugnavit, cæsus hostium triginta quinque millibus, & duce

corum Granico. Cum Spartaco deinde bellavit; cæsis cum ipso millibus quadraginta. M. Antonius Prætor, bellum, adversùs Cretenses parùm prosperè susceptum, morte suâ finivit. M. Lucullus proconsul Thraces subegit. L. Lucullus in Ponto adversus Mithridatem feliciter pugnavit; cæsis hostium amplius quam sexaginta millibus. M. Crassus & Cn. Pompejus Consules facti, ut Crassus ex præturâ, sic Pompejus, antequam quæsturam gereret, ex equite Romano, tribunitiam potestatem restituerunt. Judicia quoque per L. Aurelium Cottam Prætorem ad equites Romanos translata sunt. Mithridates desperatione rerum suarum coactus, ad Tigranem, Armeniæ regem, confugit.

EPITOME LIBRI XCVIII.

MAchares, filius Mithridatis, Bosphori rex, à L. Lucullo in amicitiam receptus est. Cn. Lentulus, & L. Gellius, Censores, asperam censuram egerunt, quatuor & sexaginta senatu motis: à quibus lustro condito, censi sunt civium capita quadraginta quinquaginta millia. L. Metellus Prætor in Siciliâ adversum piratas prosperè rem gessit. Templum Jovis in Capitolio, quod incendio consumptum ac refectum erat, à Q. Catulo dedicatum est. L. Lucullus, in Armeniâ Mithridatem & Tigranem, & immensas utriusque regis copias, pluribus prœliis fudit. Q. Metellus proconsul, bello sibi adversùm Cretenses mandato, Cydoniam urbem obsedit. L. Triarius, legatus Luculli, adversùs Mithridatem parùm prosperè pugnavit. Lucullum, ne persequeretur Mithridatem ac Tigranem, summamque victoriæ imponeret, seditio militum tenuit, qui sequi nolebant: id est, legiones Valerianæ, impleta à se stipendia dicentes, Lucullum reliquerunt.

EPITOME LIBRI XCIX.

Q. Metellus proconsul Gnoson, & Lyctum, & Cydoniam, & alias plurimas civitates, expugnavit. L. Roscius, tribunus plebis, legem tulit, ut equitibus Romanis in theatro

theatro quatuordecim gradus proximi assignarentur. Cn. Pompejus, lege ad populum lata, persequi piratas jussus, qui commercium annonæ intercluserant, intra quadragesimum diem toto mari eos expullit, belloq; cum iis in Cilicia confecto, acceptis in deditionem piratis, agros & urbes dedit. Præterea res gestas à Q. Metello adversus Cretenses continet: & epistolas Metelli & Cn. Pompeji invicem missas: queritur Metellus, gloriam rerum à se gestarum a Pompejo sublatam præteriri, qui in Cretam miserit legatum suum ad accipiendas urbium deditiones. Pompejus rationem reddit hoc se facere debuisse.

EPITOME LIBRI C.

C. Manlius, tribunus plebis, indignatione maxima nobilitatis, legem tulit, ut Pompejo bellum Mithridaticam mandaretur. Concio ejus bona. Q. Metellus perdomitis Cretensibus, liberæ in id tempus insulæ, leges dedit. Cnejus Pompejus ad gerendum bellum adversus Mithridatem profectus, cum rege Parthorum Phraate amicitiam renovavit: equestri prœlio Mithridatem vicit. Præterea bellum inter Phraatem, regem Parthorum, & Tigranem, Armeniorum regem, ac deinde inter filium Tigranem, patremque gestum, continet.

EPITOME LIBRI CI.

Cn. Pompejus Mithridatem nocturno prœlio victum coëgit Bosphorum profugere. Tigranem in deditionem accepit; eique ademptis, Syria, Phœnice, Cilicia, regnum Armeniæ restituit. Conjuratio eorum, qui in petitione consulatus ambitus damnati erant, facta de interficiendis consulibus, oppressa est. Cn. Pompejus, cùm Mithridatem persequeretur: in ultimas ignotasque gentes penetravit. Iberos, Albanosque, qui transitum non dabant, prœlio vicit. Præterea fugam Mithridatis per Colchos, Heniochosque, & res ab eo in Bosphoro gestas, continet.

EPI-

EPITOME LIBRI CII.

CN. Pompejus in provinciæ formam Pontum redegit. Pharnaces, filius Mithridatis, bellum patri intulit: ab eo Mithridates obsessus in regia, cùm veneno sumpto parùm profecisset ad mortem, à milite Gallo, nomine Bitæo, à quo, ut juvaret se, petierat, interfectus est. Cn. Pompejus Judæos subegit, fanum eorum Hierosolymæ, inviolatum ante id tempus, cepit. L. Catilina bis repulsam in petitione consulatus passus, cum Lentulo Prætore, & Cethego, & pluribus aliis, conjuravit de cæde consulum & senatus, incendiis urbis, & opprimenda Republica: exercitu quoque in Etruria comparato. Ea conjuratio industriâ M. Tullii Ciceronis eruta est. Catilina urbe pulso, de reliquis conjuratis supplicium sumptum est.

EPITOME LIBRI CIII.

CAtilina à C. Antonio proconsule cum exercitu cæsus est. P. Clodus accusatus, quòd in mulieris habitu in sacrarium, in quod virum intrare nefas est, intrasset: cùmque uxorem Metelli Pontificis stupravisset, absolutus est. Cn. Pontius Prætor Allobroges, qui rebellaverant, ad Solonem domuit. P. Clodius ad plebem transiit. C. Cæsar Lusitanos subegit: eoque consulatus candidato, & captante Rempublicam invadere, conspiratio inter tres principes civitatis facta est, Cn. Pompejum, *M.* Crassum, C. Cæsarem. Leges Agrariæ à Cæsare consule cum maxima contentione, invito senatu, & altero Consule M. Bibulo latæ sunt. *C.* Antonius proconsul in Thracia parùm prosperè rem gessit. *M.* Cicero, lege à *P* Clodio tribuno plebis lata, quod indemnatos cives necavisset, in exilium missus est. *Cæsar* in provinciam Galliam profectus, Helvetios, vagam gentem, domuit: quæ sedem quærens, per provinciam Cæsaris Narbonem iter facere volebat. Præterea situm Galliarum continet. Pompejus de liberis *Mi*thridatis, Tigrane & Tigranis filio, triumphavit: Magnusque a tota concione consalutatus est.

EPITOME LIBRI CIV.

PRima pars libri ſitum Germaniæ, moreſque continet. C Cæſar cùm contra Germanos, qui, Arioviſto duce, in Galliam deſcenderant, exercitum duceret, rogatus ab Æduis & Sequanis, quorum ager poſſidebatur, trepidationem militum, propter metum novorum hoſtium ortam, allocutione exercitus inhibuit, & victos prœlio Germanos Gallia expulit. M. Cicero, Pompejo inter alios orante, & T. Annio Milone tribuno plebis agente, ingenti gaudio ſenatus ac univerſiæ Italiæ, ab exilio reductus eſt. Cn. Pompejo per quinquennium annonæ cura mandata eſt. Cæſar Ambianos, Sueſſiones, Viromanduos, Atrebates, Belgarum populos, quorum maxima multitudo erat, prœlio victos in deditionem accepit: ac deinde contra Nervios, unam harum civitatum, cum maximo diſcrimine pugnavit, eamque gentem delevit: quæ bellum geſſit, donec ex ſexaginta millibus armatorum, trecenti ſupereſſent, ex nonaginta quinque ſenatoribus tres tantummodò evaderent lege lata de redigenda in provinciæ formam Cypro, & publicanda pecunia regia, C Catoni adminiſtratio ejus rei mandta eſt. Ptolomæus, Ægypti rex, ob injurias, quas patiebatur à ſuis, regno pulſus, Romam venit. C. Cæſar Venetos, gentem Oceano junctam, navali prœlio vicit. Præterea a legatis ejus eadem fortuna res geſtas continet.

EPITOME LIBRI CV.

CUm C. Gatonis tribuni plebis interceſſionibus comitia tollerentur, ſenatus veſtem mutavit. M. Cato in petitione præturæ, prælato Vatinio, repulſam tulit: idem cùm legem impediret, qua provinciæ conſulibus in quinquennium, Pompejo Hiſpaniæ, Craſſo Syria & Parthicum bellum, Cæſari Gallia & Germania dabantur, a. C. Trebonio tribuno plebis, legis auctore, in vincula ductus eſt. A. Gabinius proconſul Ptolomæum reduxit in regnum Ægypti, ejecto Archelao, quem ſibi regem adſciverant. Cæſar victis Germanis, & in Gallia cæſis, Rhenum tranſcendit, & proxi-

proximam partem Germaniæ domuit: ac deinde Oceano in Britanniam, primò parum prosperè, tempestatibus adversis, trajecit: iterùm parùm felicius, maximâque hominum multitudine cæsâ, aliquam partem insulæ in potestatem redegit.

EPITOME LIBRI CVI.

JUlia, Cæsaris filia, Pompeji uxor, decessit: honosque ei à populo habitus est, ut in Campo Martio sepeliretur. Gallorum aliquot popul, Ambiorige duce Eburonum, defecerunt: à quibus Cotta, & Titurius, legati Cæsaris, circumventi insidiis, cum exercitu, cui præerant, cæsi sunt: & cum aliarum quoque legionum castra oppugnata maximo labore defensa essent, interque eos, qui Treviris præerat, Q. Cicero; ab ipso Cæsare hostes prœlio fusi sunt. C. Crassus bellum Parthis illaturus, Euphratem fluvium transivit, victusque prœlio, in quo & filius ejus cecidit, cum reliquias exercitus in collem recepisset, evocatus in colloquium, ab hostibus ut de pace acturis, quorum dux erat Surenas, comprehensus, &, ne quid vivus pateretur, repugnans interfectus est.

EPITOME LIBRI CVII.

C Cæsar, Treviris in Galliâ victis, iterùm in Germaniam transit, nulloque ibi invento hoste, reversus in Galliam, Eburones, & alias civitates, quæ conspiraverant, vicit, & Ambiorigem in fugâ persecutus. P. Clodii à T. Annio Milone, candidato consulatus; in Appia via ad Bovillas occisi corpus plebs in curia cremavit. Cum seditiones inter candidatos consulatus Hypsæum, & Scipionem, & Milonem essent, qui armis ac vi contendebant; ad comprimendas eas, Cn. Pompejus legatus à senatu consul tertiùm factus est, absens & solus, quod nulli alii unquam. Quæstione decreta de morte P. Clodii, Milo, judicio damnatus, in exilium actus est. Lex lata est, ut ratio absentis Cæsaris in petitione consulatus haberetur, invito & contradicente M. Catone. Præterea res gestas à C. Cæsare adversum Gallos, qui

qui propè universi, Vercingetorige Arverno duce, defecerunt, & laboriosas obsidiones urbium, continet: inter quas Avarici Biturigum, & Gergoviæ Arvernorum.

EPITOME LIBRI CVIII.

C. Cæsar Gallos ad Alexiam vicit, omnesque Galliæ civitates: quæ in armis fuerant, in deditionem accepit. C. Cassius quæstor M. Crassi, Parthos, qui in Syriam transcenderant, cecidit. In petitione consulatus M. Cato repulsam tulit; creatis consulibus Ser. Sulpitio, & M. Marcello, C. Cæsar Bellovacos cum aliis Gallorum populis domuit. Præterea contentiones inter consules, de successore C. Cæsari mittendo, agente in senatu M. Marcello consule, ut Cæsar ad petitionem consulatus veniret, cum is, lege lata, in id tempus consulatus provincias obtinere deberet, resque a M. Bibulo gestas in Syria, continet.

EPITOME LIBRI CIX.

Causa civilium armorum & initia referuntur, contentionesque de successore C. Cæsari mittendo; cum se dimissurum exercitum negaret, nisi a Pompejo dimitterentur: & C. Curionis, tribuni plebis, primùm adversus Cæsarem, dein pro Cæsare actiones continet; cùm senatusconsultum factum esset, ut successor Cæsari mitteretur M. Antonio, & Q. Cassio, tribunis plebis, quoniam intercessionibus id senatusconsultum impediebant, urbe pulsis, mandatum a senatu Consulibus, & Cn. Pompejo, ut viderent, ne quid Respublica detrimenti caperet. C. Cæsar bello inimicos persecuturus, cum exercitu in Italiam venit: Corfinium cum L. Domitio, & L. Lentulo cepit, eosque dimisit. Cn. Pompejum, cæterosque partium ejus, Italia expulit.

EPITOME LIBRI CX.

C. Cæsar Massiliam, quæ portas ipsi clauserat, obsedit, & relictis in obsidione urbis ejus legatis, C. Trebonio, & D. Bruto, profectus in Hispaniam, L. Afranium, &

&

& C. *Petreum*, legatos Cn. *Pompeji*, cum septem legionibus ad Ilerdam in deditionem accepit, omnesque incolumes dimisit: Varrone quoque, legato *Pompeji*, cum exercitu in potestatem suam redacto, Gaditanis civitatem dedit. Massilienses, duobus navalibus prœliis victi, post longam obsidionem potestati Cæsaris se permiserunt. C. Antonius, legatus Cæsaris, malè contra *Pompejanos* rebus gestis, in Illyrico captus est: in quo bello Opitergini Transpadani, Cæsaris auxiliares, suâ ab hostilibus navibus clausa, potiùs quam in potestatem hostium venirent, inter se concurrentes occubuerunt. C. Curio legatus in Africa, cùm prosperè adversus Varum, Pompejanarum partium ducem, pugnasset, à Juba, rege Mauritaniæ, cum exercitu cæsus est. C. Cæsar in Græciam trajecit.

EPITOME LIBRI CXI.

M. Cælius Rufus *Prætor*, cùm seditiones in urbe concitaret, novarum tabularum spe plebe sollicitata, abrogato magistratu pulsus urbe, Miloni exuli, qui fugitivorum exercitum contraxerat, se conjunxit: uterque, cum bellum molirentur, interempti sunt. Cleopatra, Ægypti regina, à Ptolomæo fratre regno pulsa est. *Propter* Q. Cassii *Prætoris* avaritiam crudelitatemque, Cordubenses in Hispania cum duabus Varianis legionibus à partibus Cæsaris desciverunt. Cneus *Pompejus* ad Dyrrachium obsessus à Cæsare, & præsidiis ejus cum magna clade diversæ partis expugnatis, obsidione liberatus, translato in Thessaliam bello, apud *Pharsaliam* acie victus est. Cicero in castris remansit; vir nihil minùs quam ad bella natus: omnibusque adversarum partium, qui se potèstati victoris permiserunt, Cæsar ignovit.

EPITOME LIBRI CXII.

TRepidatio victarum partium per diversas orbis terrarum partes, & fuga, referuntur. Cn. *Pompejus*, cùm Ægyptum petisset, jussu Ptolomæi regis pupilli, auctore Theodoto præceptore, cujus apud regem maxima erat au-

ctoritas

ctoritas, & Photino, occisus est ab Achillâ, cui delegatum id erat facinus, in navicula, antequam in terram exiret, Cornelia uxor, & Sex Pompejus filius, in Cyprum refugerunt. Cæsar post tertium diem insecutus, cùm ei Theodotus caput Pompeji & annulum obtulisset, & infensus est, & illacrymavit: sine periculo Alexandriam tumultuantem intravit. Cæsar, Dictator creatus, Cleopatram in regnum Ægypti reduxit, & inferentem bellum iisdem auctoribus Ptolomæum, quibus Pompejum interfecerat, cum maximo suo discrimine vicit. Ptolomæus, dùm fugit, in Nilo navicula subsedit. Præterea laboriosum M. Catonis in Africâ, per deserta, cum legionibus iter, & bellum à Cn. Domitio contra Phraatem prosperè gestum, continet.

EPITOME LIBRI CXIII.

Confirmatis in Africa Pompeianis partibus, earum imperium P. Scipioni delatum est. Catone, cui ex æquo deferebatur, cedente. Et cùm de diruenda urbe Utica propter favorem civitatis ejus in Cæsarem deliberaretur, idque ne fieret, M. Cato renuisset, Juba suadente, ut dirueretur; tutela ejus, & custodia mandata est Catoni. Indè Pompejus, Magni filius in Hispania contractis viribus, quarum ducatum nec Afranius nec Petrejus excipere volebant, bellum adversus Cæsarem renovavit: Pharnaces, Mithridatis filius, rex Ponti, sine ulla belli mora victus est. Cùm seditiones Romæ à P. Dolabella, tribuno plebis, legem ferente de novis tabulis, excitatæ essent, & ex ea causa plebs tumultaretur, inductis à M. Antonio: magistro equitum, in urbem militibus, octingenti è plebe cæsi sunt. Cæsar, veteranis cum seditione missionem postulantibus, dedit: & cùm in Africam trajecisset, contra copias Jubæ regis cum discrimine magno pugnavit.

EPITOME LIBRI CXIV.

Bellum in Syria Cæcilius Bassus, eques Romanus. Pompejanarum partium, excitavit; relicto à legione Sexto Cæsare, qui ad Bassum transierat; occisoque eo, Cæsar

Scipio-

Scipionem Prætorem, Afranium, Jubamque vicit ad Thapsum, castris eorum expugnatis. Cato, auditâ re, cùm se percussisset Uticæ, & interveniente filio curaretur, inter ipsam curationem rescisso vulnere exspiravit, anno ætatis quadragesimo nono. Petrejus Jubam, seque interemit. P. Scipio, in nave circumventus, honestæ morti vocem quoque adjecit: quærentibus enim imperatorem hostibus, dixit, Imperator benè se habet. Faustus & Afranius occisi. Catonis filio venia data: Brutus, legatus Cæsaris, in Gallia Bellovacos rebellantes prœlio vicit.

EPITOME LIBRI CXV.

CÆsar quatuor triumphos duxit; ex Galliâ, ex Ægypto, ex Ponto, & Africâ: epulum, & omnis generis spectacula dedit. M. Marcello consulari, senatu rogante, reditum concessit: qui Marcellus beneficio ejus frui non potuit, à Cn. Magio Chilone, cliente suo, Athenis occisus. Et censum egit, quo censa sunt civium capita centum quinquaginta millia: profectusque in Hispaniam adversus Sex. Pompejum, multis utrimque expeditionibus factis, & aliquot urbibus expugnatis, summam victoriam cum maximo discrimine ad Mundam urbem consecutus est. Pompejus Sex. effugit.

EPITOME LIBRI CXVI.

C. Cæsar ex Hispania quintum triumphum egit: & cùm plurimi maximique honores ei a senatu decreti essent; inter quos, ut Pater Patriæ appellaretur, & sacrosanctus, ac Dictator in perpetuum esset, invidiæ causam adversum eum præstitere, quod senatui, deferenti hos honores, cum ante ædem Veneris Genitricis sederet, non assurrexit: & quòd, M. Antonio consule, collega suo, inter Lupercos currente, diadema capiti suo impositum in sella reposuit: & quòd Epidio Marullo, & Cæsetio Flavo tribunis plebis, invidiam ei, tanquam regnum affectanti, movientibus, potestas abrogata est. Ex iis causis conspiratione in eum facta (cujus capita fuerunt M. Brutus, & C. Cassius, & e-

Cæs-

Cæsaris partibus D. Brutus, & C. Trebonius) in curiâ Pompeji occisus est viginti tribus vulneribus, occupatumque ab interfectoribus ejus Capitolium. Oblivione deinde cædis ejus à senatu decreta, obsidibus Antonii & Lepidi liberis acceptis, conjurati à Capitolio descenderunt. Testamento Cæsaris hæres ex parte dimidiâ institutus C. Octavius, sororis nepos, & in nomen adoptatus est. Cæsaris corpus, cùm in campum Martium deferretur, à plebe ante rostra crematum est. Dictaturæ honos in perpetuum sublatus est. C. Amatius humillimæ sortis homo, qui se C. Marii filium ferebat, cùm apud credulam plebem seditiones moveret, interfectus est.

EPITOME LIBRI CXVII.

C. Octavius Romam ex Epiro venit (eò enim illum Cæsar præmiserat bellum in Macedoniâ gesturus:) omnibusq; prosperis exceptus, etiam nomen Cæsaris sumpsit. In confusione rerum, ac tumultu, Lepidus pontificatum maximum intercepit. Sed M. Antonius Consul, cùm impotenter dominaretur, legemque de provinciarum permutatione per vim tulisset, & Cæsarem quoque, petentem ut sibi adversùm avunculi percussores adesset, magnis injuriis affecisset: Cæsar, & sibi, & Reipublicæ vires contra eum paraturus, deductos in colonias veteranos excitavit. Legiones quoque quarta & Martia, signa ab Antonio ad Cæsarem tulerunt: deinde & complures sævitiâ M. Antonii passim in castris suis trucidati, quia suspecti erant, & ad Cæsarem desciverunt. D. Brutus, ut petenti Cisalpinam Galliam Antonio obsisteret, Mutinam cum exercitu occupavit. Præterea discursus utriusque partis virorum ad accipiendas provincias, apparatusque belli, continet.

EPITOME LIBRI CXVIII.

M. Brutus in Græcia, sub prætextu Reipublicæ, & suscepti contra M. Antonium belli, exercitum, cui Vatinius præerat, cum provincia in potestatem suam redegit. C Cæsari, qui primus Reipublicæ arma sumpserat, pro

proptoris imperium à senatu datum est cum consularibus ornamentis: adjectumque, ut senator esset. M. Antonius D. Brutum Mutinæ obsedit, missique ad eum legati à senatu de pace, parum ad eam componendam valuerunt. Populus Romanus saga sumpsit. M. Brutus in Epiro C. Antonium Prætorem, cum exercitu, potestati suæ subjecit.

EPITOME LIBRI CXIX.

C. Trebonius in Asiâ fraude P. Dolabellæ occisus est: ob id facinus Dolabella hostis à senatu judicatus est. Cum Pansa Consul malè adversus Antonium pugnasset, A. Hirtius Consul cum exercitu superveniens, fusis M. Antonii copiis, fortunam utriusque partis æquavit. Victus deinde ab Hirtio & Cæsare Antonius, in Galliam confugit; & M. Lepidum cum legionibus, quæ sub ipso erant, sibi junxit hostisque à senatu cum omnibus, qui intra præsidia ejus erant, judicatus est. A. Hirtius, qui post victoriam ipsis in hostium castris ceciderat, & L. Pansa è vulnere, quod in adverso prœlio exceperat, defunctus, in campo Martio sepulti sunt. Adversus C. Cæsarem, qui solus è tribus ducibus supererat, parùm gratus senatus fuit: qui. D. Bruto obsidione Mutinensi à Cæsare liberato, honore triumphi decreto, Cæsaris militumque ejus mentionē non satis gratam habuit: ob quæ C. Cæsar, reconciliata per M. Lepidum cum M. Antonio gratia, Romam cum exercitu venit: & perculsis adventu ejus iis, qui in eum iniqui erant, cùm annos novendecim haberet, consul creatus est.

EPITOME LIBRI CXX.

CÆsar Consul, legem tulit de quæstione habenda in eos, quorum opera pater occisus esset: postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, absentes damnati sunt. Cùm L. Antonio vires Asinius quoque Pollio, & *M. Mutius* Plancus cum exercitibus suis adjuncti ampliassent, & D. Brutus, cui senatus, ut persequeretur Antonium, mandaverat, relictus à legionibus suis profugisset; jussu Antonii, in cujus potestatem venerat, a Capeno Sequano interemptus

emptus est. Cæsar pacem cum Antonio & Lepido fecit, ita ut Tres viri Reipub. constituendæ per quinquennium essent, ipse, Lepidus, & Antonius, & ut suos quisque inimicos proscriberent: in quâ proscriptione plurimi equites Romani, cxxx senatorum nomina fuerunt, & inter eos L. Pauli fratris M. Lepidi, & L. Cæsaris Antonii avunculi, & M. Ciceronis: hujus occisi à Popilio, legionario milite, cùm haberet annos sexaginta tres, caput quoque cum manu dextrà in Rostris positum est. Præterea res à M. Bruto in Græcia gestas continet.

EPITOME LIBRI CXXI.

C. Cassius, cui mandatum à senatu erat, ut Dolabellam hostem judicatum bello persequeretur; auctoritate Reipublicæ adjutus, Syriam cum tribus exercitibus, qui in eâdem provinciâ erant, in potestatem suam redegit: Dolabellam in urbe Laodicæa obsessum mori coëgit. M. quoque Bruti jussu C. Antonius captus, occisus est.

EPITOME LIBRI CXXII.

M. Brutus adversùs Thracas parum prosperè rem gessit; omnibusque transmarinis provinciis exercitibusque in potestatem ejus & C. Cassii redactis, coïerunt Smyrnæ uterque ad ordinanda belli futuri consilia. M. Messalæ Publicolam fratrem victum, communi consilio condonaverunt.

EPITOME LIBRI CXXIII.

Sex. Pompejus, Magni filius, lectis ex Epiro proscriptis ac fugitivis, cum exercitu diu, sine ulla loci cujusquam possessione, prædatus in mari, Messanam oppidum in Sicilia primum, deinde totam provinciam occupavit, occisoque A. Pompejo Bithynico Prætore, Q. Salvidienum, legatum Cæsaris, navali prælio vicit. Cæsar & Antonius cum exercitibus in Græciam trajecerunt; bellum contra Brutum & Cassium gesturi. Q. Cornificius in Africa T. Sestium, Cassinarum partium ducem, prælio vicit.

EPI-

EPITOME LIBRI CXXIV.

C. Cæsar, & Antonius, apud Philippos vario eventu contra Brutum & Cassium pugnaverunt: ita ut utriusque dextra cornua vincerent: & castra quoque utrinque ab iis, qui vicerant, expugnarentur. Sed in æqualem fortunam partium mors Cassii fecit: qui, cum in eo cornu fuisset, quod pulsum erat, totum exercitum fusum ratus, mortem sibi conscivit. Altero deinde prœlio victus M. Brutus & ipse vitam finivit; exorato Stratone, fugæ comite, ut sibi gladium adjiceret, annorum circiter quadraginta. Inter quos Q. Hortensius occisus est.

EPITOME LIBRI CXXV.

C. Cæsar, relicto Antonio, transmarinæ provinciæ ei parte imperium ei cessit: reversus in Italiam, veteranis agros divisit. Seditiones exercitus sui, quas corrupti à Fulviâ, M. Antonii uxore, milites contra imperatorem suum concitaverant, cum gravi periculo inhibuit. L. Antonius consul, C. Antonii frater, eadem Fulvia conciliante, bellum Cæsari intulit: receptis in partes suas populis, quorum agri veteranis assignati erant. & M. Lepido, qui custodiæ vrbis cum exercitu præerat, fuso, hostiliter in urbem irrupit,

EPITOME LIBRI CXXVI.

C. Cæsar, cùm esset annorum viginti trium, obsessum in oppido Perusiæ L. Antonium, conatumque aliquoties erumpere, & repulsum fame, coëgit in deditionem venire, ipsique & omnibus militibus ejus ignovit. Perusiam diruit. Redactis in potestatem suam omnibus diversæ partis exercitibus, bellum citra ullum sanguinem confecit.

EPI-

EPITOME LIBRI CXXVII.

PArthi Labieno, qui Pompejanarum partium fuerat, duce, in Syriam irruperunt: victoque Decidio Saxa, M. Antonii legato, universam eam provinciam occupaverunt. M. Antonius, cum ad bellum contra Cæsarem gerendum incitaretur, uxore Fulvia dimissa, ne concordiæ ducum obstaret; pace facta cum Cæsare, sororem ejus Octaviam in matrimonium duxit. Q. Salvidienum, consilia nefaria contra Cæsarem molitum, indicio suo protraxit: isque damnatus, mortem sibi conscivit. P. Ventidius, Antonii legatus, Parthos, prœlio victos, Syria expulit, Labieno, eorum duce, occiso. Cum vicinus Italiæ hostis Sext. Pompejus Siciliam teneret & annonæ commercium impediret, cum eo postulatam pacem Cæsar & Antonius fecerunt; ita ut Siciliam provinciam haberet. Prætereà motus Africæ, & bella gesta, continet.

EPITOME LIBRI CXXVIII.

CUm Sex. Pompejus rursùs latrociniis mare infestum redderet, nec pacem, quam acceperat, præstaret, Cæsar, necessario bello contra eum suscepto duobus navalibus prœliis dubio eventu pugnavit. L. Ventidius, legatus M. Antonii, Parthos in Syriâ prœlio vicit, regemque eorum interemit. Judæi quoque à legatis Antonii subacti sunt. Præterea belli apparatum continet.

EPITOME LIBRI CXXIX.

ADversùs Sex. Pompejum vario eventu navalibus certaminibus pugnatum est: ita ut ex duabus Cæsaris classibus, alterâ, cui Agrippa præerat, vinceret; altera quam Cæsar duxerat, deleta expositi in terram milites in magno periculo essent. Victus deinde Pompejus in Siciliam profugit. M. Lepidus, qui ex Africa velut ad societatem belli contra Sex. Pompejum a Cæsare gerendi trajecerat, cùm bellum Cæsari quoque inferret: relictus ab

exercitu abrogato triumviratus honore, vitam impetravit. M. Agrippa navali corona a Cæsare donatus est: qui honos nemini ante eum habitus erat.

EPITOME LIBRI CXXX.

M. Antonius, dùm cum Cleopatra luxuriaretur, tardè Mediam ingressus, bellum cum legionibus octodecim & sexdecim millibus equitum Parthis intulit: & cùm duabus legionibus omissis, nulla re prosperè cedente, retrò rediret, insecutis subinde Parthis, & ingenti trepidatione, & magno totius exercitus periculo, in Armeniam reversus est; viginti & uno diebus trecenta millia fuga emensus. Circa octo millia hominum tempestatibus amisit: tempestates quoque infestas super tam infeliciter susceptum Parthicum bellum culpa sua passus est: quia hiemare in Armenia nolebat, dùm ad Cleopatram festinat.

EPITOME LIBRI CXXXI.

SEx. Pompejus, cùm in fidem M. Antonii veniret, bellum adversus eum in Asia moliens, oppressus a legatis ejus, occisus est. Cæsar seditionem Veteranorum, cum magna pernicie motam, inhibuit. Iapidas & Dalmatas, & Pannonios, subegit. Antonius Artavasdem, Armeniæ regem, fide data perductum, in vincula conjici jussit, regnumque Armeniæ filio suo, ex Cleopatra nato dedit: quam uxoris loco, jampridem captus amore ejus, habere cœperat.

EPITOME LIBRI CXXXII.

CÆsar in Illyrico Dalmatas domuit. Cùm M. Antonius ob amorem Cleopatræ, ex qua duos filios habebat Philadelphum & Alexandrum, neque in urbem venire vellet, neque finito triumviratus tempore imperium deponere; bellumque moliretur, quod urbi Italiæque inferret ingentibus tam navalibus quam terrestribus copiis ob hoc contractis, remissoque Octaviæ sorori Cæsaris repudio

Cæsa

Cæsar in Epirum cum exercitu trajecit. Pugnæ deinde navales & prœlia equestria secunda Cæsaris feruntur.

EPITOME LIBRI CXXXIII.

M. Antonius, ad Actium classe victus, Alexandriam profugit, obsessusque a Cæsare, in ultima rerum desperatione, præcipuè occisæ Cleopatræ falso rumore impulsus, se ipse interemit. Cæsar, Alexandria in potestatem redactâ, Cleopatra, ne in arbitrium victoris veniret, voluntaria morte defuncta, in urbem reversus, tres triumphos egit: unum ex Illyrico, alterum ex Actiaca victoria, tertium de Cleopatra: imposito fine civilibus bellis altero & vicesimo anno. M. Lepidus, Lepidi, qui triumvir fuerat, filius, conjuratione contra Cæsarem facta, bellum moliens, oppressus & occisus est.

EPITOME LIBRI CXXXIV.

C. Cæsar, rebus compositis, & omnibus provinciis in certam formam redactis, Augustus quoque nominatus est; & mensis Sextilis in honorem ejus appellatus est. Cum ille conventum Narbone ageret, census a tribus Galliis, quas Cæsar pater vicerat, actus. Bellum contra Bastarnas, & Mœsos, alias gentes, à M. Crasso gestum, refertur.

EPITOME LIBRI CXXXV.

Bellum à M. Crasso adversus Thracas, & a Cæsare adversus Hispanos gestum, refertur: & Salassi, gens Alpina, perdomiti.

EPITOME LIBRI CXXXVI.

Rhetia à Tiberio Nerone, & Druso, Cæsaris privigno, domita. Agrippa, Cæsaris gener, mortuus; a Druso census actus est.

EPITOME LIBRI CXXXVII.

CIvitates Germaniæ, cis Rhenum & trans Rhenum positæ, oppugnantur a Druſo: & tumultus, qui ob cenſum exortus in Gallia erat, compoſitus. Ara D. Cæſari, ad confluentem Araris & Rhodani, dedicata: ſacerdote creato C. Julio Vercondari dubio Æduo.

EPITOME LIBRI CXXXVIII.

THraces domiti a L. Piſone: item Cheruſci, Tenchetri, Catti, aliæque Germanorum trans Rhenum gentes ſubactæ à Druſo referuntur. Octavia, ſoror Auguſti, defuncta: ante amiſſo filio Marcello: cujus monimenta ſunt theatrum & porticus, nomini ejus dicata.

EPITOME LIBRI CXXXIX.

BEllum, contra Transrhenanas gentes a Druſo geſtum, refertur: in quo inter primores pugnaverunt Senectius & Anectius, tribuni civitatis Nerviorum. Dalmatas & Pannonios Nero, frater Druſi, ſubegit. Pax cum Parthis facta eſt: ſignis a rege eorum, quæ ſub Craſſo, & poſtea ſub Antonio capta erant, redditis.

EPITOME LIBRI CXL.

BEllum, adverſus Germanorum trans Rhenum civitates geſtum a Druſo, refertur: ipſe ex fractura, equo ſuper crus ejus collapſo, triceſimo die, quam id acciderat, mortuus eſt: corpus a Nerone fratre, qui nuntio valetudinis evocatus raptim accurrerat, Romam pervectum, & in C. Julii tumulo conditum. Laudatus eſt a Cæſare Auguſto vitrico: & ſupremis ejus plures honores additi.

FINIS.

EXCERPTIONES CHRONOLOGICÆ AD FLORUM;

Ad librorum & capitum singulorum loca ita concinnatæ, ut prior cifra librum, altera caput tibi ostendat.

Anni ante natū Christum	*Italiæ cultores primi Aborigines fuere, quorum rex Saturnus: post hunc tertio loco Faunus, sub quo*	Anni ante Urbē conditā.	
1230	*Evander in Italiam venit.* 1. 1.	480	*Gedeon Israelis judex moritur.*
1221		471	*Atheas Ponticis gentibus imperat.* 3. 5
1181		431	*Troja capta.*
1179	*Æneas in Italiam venit.* 1. 1	429	*Agamemnon occiditur.*
	Lavinium conditur 1. 1	399	*Iephtha, Elzan, Elon, Abdon, Israelem judicant.*
1149	*Alba condita.* 1. 1		
882		132	*Dido Carthaginem condit.* 2. 15
793	*Amulius Numitorem regno pellit.* 1. 1.	43	
776	*Romulus nascitur.* 1. 1.	26	*Usias Rex Judæ, Zacharias, Sallum, Menahem, reges Israelis.*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
752	*Amulium deturbat.* 1. 1	2	*Ezechias rex nascitur.*
750	*Roma condita.* 1. 1 *cujus ita primus Rex Romulus regnat per annos* XXXVII.	Anni ab Urbe condita.	*Micha Propheta.*
747	*Raptus Sabinarum.* 1. 1.	3	
746	*Spolia opima prima.* 1. 1.	4	
743	*Sabini, ex hostibus Romae cives fiunt.* 1. 1	7	*Pekah, rex Israelis, incurrit in Iudaeam.* *Hierosolyma obsidetur.*
721	*Romulus Vejentes vincit.* 1. 1	29	*Salmanassar expugnat Samariam.*
713	*Romulus moritur.* 1. 1.	37	
712	*Numa Pompilius, secundus rex Romanorum, pacificè regnat per annos* XLIII. 1. 2	38	*Nahum Propheta.*
669	*Tullus Hostilius, tertius rex Romanorum, regnat per annos* XXXII. 1. 3	81	*Ezechias, Manasses, reges Iudae.*
664	*Pugna Tergeminorum.* 1. 3	86	
662	*Alba diruta.* 1. 3	88	*Tarentus conditur.* 1. 1.
664		106	*Ammon rex Iudae.*
637	*Ancus Marcius, quartus rex Romanorum, regnat per annos* XXIV.	113	
624	*Ostia condita.*	126	*Iosias rex Iudae.*
	Tar-		*Iosias*

Anni ante nat. Chr.

613 *Tarquinius Priscus, quintus rex Romanorum, regnat per annos* XXXVIII.

599 *Tusci vincuntur.* l.5

888

575 *Servius Tullius, sextus rex Romanorum, regnat per annos* XLIV. l.6.

563 *Census instituitur.* l.6.

531 *Tarquinius Superbus rex Romanorum ultimus, regnat per annos* XXV. l.7

524 *Suessa Pometica capitur.* l.7

519

515 *Gabii urbs capitur.* l.7.

514 *Capitolium conditum.* l.7

506 *Imperium regibus abrogatur, cum durasset annos* CCLIV.

Consulatus origo. l.9

Bru-

Anni ab Urb. Cond.

137 *Iosias moritur, succedunt filii.*

Nebucadnezar Hierosolymam venit.

151 *Daniel interpretatur Nebucadnezari somnium.*

Ieremias vaticinatur.

162 *Galli in Italiam veniunt.* l.13

175 *Ezechiel vaticinatur.*

187 *Iechonias olim rex Iudæ carcere liberatur.*

219 *Cyrus Iudæos restituit.*

226 *Templum reficitur.*

231 *Septem Persæ regnum Magis eripiunt.* 3.5.

235 *Darius rex Persarum.*

Haggæus & Sacharias vaticinantur.

236 *Babylon opera Zopyri capitur.*

244

Bellum Ionicum geritur.

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	Brutus filios securi percutit. 1.9		
	Porsena Romam obsidet. 1.10		
	Horatius, Mucius, Clœlia clarent. 1.10.		
	Brutus & Aruns Tarquinius mutuis vulneribus cadunt. 1.10.		*Pythagoras moritur.*
493	*Posthumius dictator Latinos vincit.* 1.11	257	
491	*Plebs secedit in sacrum montem.* 1.23	259	
490	*Corioli capiuntur: unde Coriolanus.* 1.11	260	
489		261	*Darius exercitum mittit contra Athenienses.* 2.8
488	*Coriolanus exulat.* 1.22.	262	
482	*Spurius Caßius interficitur ob affectatum regnum.* 1.26	268	
481		269	*Xerxes montem Athon perfodit.* 2.8
476	*Fabii privatum bellum cum Vejentibus gerunt.* 1.12	274	
470	*Volerone duce fracti Cos. fasces.* 1.22	280	
468	*Appii exercitus non vult vincere.* 1.22	282	*Artaxerxes rex Persarum.* *Esras Hierosolymam venit.*
448	*Decemviri creantur*	302	*Ne-*

Anni ante nat. Chr.

tur. 1.24

446 *Decemviratus tollitur.* 1.24

425 *Spolia opima secunda.* 1.12

410 *P. Posthumius Albus trib. mil. consulari potestate, lapidatur à militibus.* 1.22

401 *Veji obsessi.* 1.12

Stipendia incipiunt. 1.12.

399 *Hiematur sub pellibus.* 1.12

392 *Falisci Camillo se dedunt.* 1.12

Fidenæ conflagrant. 1.12.

391 *Veji capti.* 1.12

386 *Camillus exulat.* 1.22.

385 *Roma capta.* 1.13

384 *Camillus finitimos vincit.* 1.13

379 *M. Manlius de saxo Tarpejo dejicitur.* 1.26.

362 *C. Licinius Stelo, senatui consortium consulatus extorquet.* 1.26.

355 *Galli vincuntur ad Anienem.* 1.13. *inde Torquatus.*

343 *Galli vincuntur in agro*

304 *Nehemias Hierosolymam venit.*

Herodotus historiam scribit.

325 *Thucydides historiam scribit.*

340 *Bellum Siculum cum Atheniensibus.*

Dionysius major Siciliæ tyrannus.

349

351 *Artaxerxes Mnemon, rex Persarum.*

358

359 *Plato philosophatur.*

364

365

366 *Pax tota Græciæ.*

371 *Xenophon Historiam scribit.*

388 *Aristoteles nascitur.*

396 *Philippus M. rex Macedoniæ.*

407 *Templum Dianæ Ephesi*

agro

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	agro Pomptino. 1.13 *inde Corvini.*		*Ephesi conflagrat, dum Alexander nascitur.*
			Dionysius Corinthi.
337	*Campani concedunt ditionem Romanorum.* 1.16 *Unde natum bellum Samniticum, quod duravit annis circiter* 51.	413	
		416	*Alexander M. rex Macedoniae.*
334	*Manlius filium contra imperium pugnantem occidit.* 1.14		
332	*Rostra nomen accipiunt ex spoliis Antiatibus.* 1.11	416	*Darius, Persarum rex interficitur.* *Hierosolyma capitur à Ptolomaeo.* *Agathocles Siciliae tyrannus.*
317	*Clades Claudina.* 1.19.	433	*Theophrastus philosophatur.*
316	*Papirius Samnitibus jugum reponit.* 1.16	434	
		443	*Lysimachia condita.* 2.8
307			
		445	*Demetrius Poliorcetes, rex Asiae.*
305	*Saltus Ciminius penetratus.* 1.17		
303	*Decius Mus se devovet.* 1.17	447	*Demetrius Poliorcetes, rex Macedoniae.*
288	*Curius Sabinos vincit* 1.15. *Hoc anno bello*	462	

Pyr-

Anni ante nat. Chr.

bello Samnitico finis impositus, cùm durasset annis L. 1.16

284 *Plebs secedit in Ianiculum.* 1.25

281 *Dolabella Gallos vincit.* 1.13

279 *Bellum Tarentinum.* 1.18

278 *Pyrrhus Tarentinis auxilio venit.* 1.18

Pugnat cum Romænis ad Heracleam. 1.18.

276 *Iterum ad Asculum.* 1.18

273 *Postremò in Arusinis campis.* 1.18

Fabricius censor Rufinum notat. 1.18

266 *Picentes vincuntur.* 1.19

264 *Sallentini vincuntur.* 1.20

263 *Volsiniensium servi puniuntur.* 1.21

Hoc modo Italia facta Romanorum. 2.1

262 *Romani in Siciliam navigant.* 2.2

Unde natum bellum

Anni ab Urb. Cond.

Pyrrhus, rex Macedoniæ.

466 *Ptolomæus Philadelphus, rex Ægypti.*

469 *Regnum Tuscorum finitum.*

471

472 *Ptolomæus Ceraunus rex Macedoniæ.*

474 *Galli in Asiam veniunt, unde Gallogræcia.* 2.11

477 *Aratus Phænomena scribit.*

Sacra Biblia translata per LXX. interpretes.

484

486

487

488 *Antigonus, rex Ma-*

Anni ante nat Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	lum Punicum primum, quod duravit annis circiter XXIV.		Macedonia Gallo vincit. Nicodemia conditur. Zeno Stoicus moritur.
258	C. Duillius Nepos Cos. Pœnos navali prælio superat. 2. 2	492	Antiochus Theos, rex Syriæ.
	Cn. Cornelius Scipio Asina Cos. capitur a Pœnis. 2. 2		
257	L. Cornelius Scipio Cos. in Sardiniâ & Corsicâ Pœnos vincit. 2. 2	493	Ptolemæus Philadelphus cum Antiocho bellum gerit.
256	A. Atilius Calatinus Cos. in Siciliâ Pœnos vincit. 2. 2	494	
254	M. Atilius Regulus Cos. bellum in Africam transfert. 2. 2	496	
253	Xanthippus Regulum vincit. 2. 2	497	Antigonus Athenas capit.
248	L. Cæcilius Metellus procos. Pœnos cædit. 2. 2	502	Aratus Sicyonius, dux Achæorum.
	Regulus pacem cum Pœnis dissuadet. 2. 2		
247	P. Claudius Pulcer Cos. classem amittit. 2. 2	503	Ptolomæus Evergetes, rex Ægypti.
243	M. Fabius Buteo Cos. Pœnos cædit. 2. 2	507	
239	C. Lutatius Catulus Cos. primo bello Punico finem imponit. 2. 2. Duravit autem annis XXIV.	511	Attalus Pergamenum regnum constituit. Arsaces Parthorum regnum constituit.

Anni ante nat. Chr.			
235	*Q. Fulvius Flaccus Cos. Ligures vincit.* 2.3	515	
			Annibal patri jurat ad aram, se hostem pop. Rom. futurum. 2.6
233	*Ianus clausus.* 2.3	517	
232	*Ligures Romanis bellum faciunt.* 2.3	518	
228	*Teutana legationem Rom. violat.* 2.5	522	
227	*Illyrii vincuntur.* 2.5	523	*Demetrius, rex Macedoniæ, Philippi pater, moritur.*
226		524	*Carthago Hispana*
225	*Saguntus fœdere Romanorum & Pœnorum in libertatem excipitur.* 2.6	525	*conditur: de quâ,* 2.6
223	*L. Æmilius Pappus Cos. Gallos vincit.* 2.4	527	*Seleucus & Antiochus fratres, Syriæ reges, moriuntur.*
221	*C. Flaminius Nepos Cos. Gallos vincit.* 2.4.	529	*Antigonus Tutor, Macedoniæ, rex Spartam occupat.*
220	*M. Claudius Marcellus Cos. de Viridomaro Gallo opima refert.* 2.4	530	*Philippus, rex Macedoniæ penultimus.*
217	*Saguntus deleta.* 2.6	533	*Philippus cum Ætolis bellum gerit. Antiochus cum Ptolomæo.*
	Romani legatione Carthaginem missâ dedi postulant Annibalem. 2.6		*Philippus Peloponnesum occupat.*

An- Al-

Anni ante nat. Chr.

216 *Annibal Alpes transit 2. 6. undè bellum Punicum secundum, quod duravit annis circiter* XVI.

Cn. Scipio in Hispaniam mittitur. 2, 6 & 2, 17.

P. Cornelius Scipio, post Africanus, prætextatus adhuc, patrem servat. 2. 6

215 *Annibal Sempronium vincit.* 2. 6

Et C. Flaminium Nepotem Cos. II. 2. 6

P. Scipio procos in Hispaniam venit. 2. 6 & 2. 17.

Q. Fabius maximus Dictator Annibalem cunctando macerat. 2. 6.

214 *Clades Cannensis.* 2. 6.

Annibal Capuam occupat. 2. 6

Ad Nolam vincitur à Marcello. 2. 6

213 *Iterùm.*

Sardi vincuntur à T. Manlio, ut alii; sive, ut noster, à Graccho. 2. 6

Philippus legatos de societate mittit ad Annibalem. 2. 7

Sci-

Anni ab Urb. Cond.

534 *Attalus cum Gallis contra Achæum pugnat.*

Carthaginiensium classis ad recuperandam Siciliam missa, vincitur.

Hiero, Rex Syracusanus, Romanos juvat.

535 *Cn. Scipio in Hispania classem Carthaginiensium capit, & Mandonium Hispaniæ regulum vincit.*

Antiochus vincitur à Ptolomæo.

Philippus urbes aliquot Pæonum occupat, & cum Illyriis bellum gerit.

536 Antiochus Achæum *bello persequitur.*

Asdrubal in Hispania Carpesios vincit.

Prusias, rex Bithyniæ, Gallos cædit.

537 Antiochus Achæum *Sardibus obsidet.*

Hiero, rex Siciliæ, moritur.

Hieronymus, rex Siciliæ, cum Carthaginiensibus fœdus init.

Hie-

Anni ante nat. Christ.		Anni ab Urb. Cond.	
	Scipiones Asdrubalem vincunt. 2.7.		
212	*Tib. Sempronius Gracchus procos. Pœnos in Lucania cædit.* 2,6	538	*Hieronymus, rex Siciliæ, interficitur.* *Saguntus restituitur.*
	Marcellus Anni-*balem ad Nolam tertiò vincit.* 2. 6		*Philippus Aratum veneno tollit.* *Achæus occiditur ab Antiocho.*
	Marcellus in Siciliam mittitur. 2,6		
210	*Syracusæ captæ.* 2. 6. *Scipiones cæsi* 2. 6	540	*Annibal Tarentum occupat. Centenium & Fulvium vincit.*
209	*Annibal cum exercitu Romam contendit.* 2. 6. *Capua recipitur.* 2. 6.	541	*Antiochus Ptolomæi præfectos ex Syriâ pellit.* *Valerius Lævinus contra Philippum res gerit.* 2. 7
	P. Cornelius Scipio mox Africanus, cum proconsulari imperio in Hispaniam mittitur. 2. 6.		
208	*Ærario deficiente privati opes suas resp. conferunt.* 2. 6	542	*Lævinus Cos. Siciliam provinciam facit.* *Scipio Carthaginem novam unâ die expugnat.* 2. 6. & 2. 17.
207	*Fabius Tarentum recipit.* 2. 6	543	*Philippus cum Romanis variâ fortunâ bellum gerit.*

At- Mar-

Anno ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
206	*Attalus cum* Roma*nis contra Philippum bellum gerit.* 2.2.	544	*Marcellus Cos. insidiis Annibalis interficitur.* *Philopœmen Machanidam Lacedæmoniorum tyrannum occidit.*
205	*Asdrubal occiditur.* 2.6	548	*Scipio Hannonem Pœnorum ducem capit.*
202	*Scipio in Africam trajicit.* 2.6	548	*Ptolomæus Epiphanes rex Ægypti.* *Scipio Syphacis castra incendit.*
200	*Annibal Italia decedit.* 2.6 *Vincitur à Scipione.* 2.6. *& ita finitur bellum Punicum secundum, postquam duraverat annis circiter* XVI.	550	*Vermina Syphacis filius vincitur.* *Carthaginienses pacem petunt, & impetrant à Scipione.*
199	*Scipio vocatur Africanus.* 2.6 *Athenienses à Romanis auxilium petunt adversus Philippum.* 2.7	551	*Philippus navali prœlio vincitur ab Attalo & Rhodiis.* 2.7
198	*Philippus in sepulchra & templa Atheniensium sævit.* 2.7	552	*Plautus poeta moritur.*
196	*T. Quinctius Flaminius Cos. Aoum penetrat.* 2.7	554	*Cato prætor sortitus provinciam Sardiniam ab Ennio ibidem Græcis litteris instituitur.*
195	*Philippus vincitur ad Cynoscephalas.* 2.7	555	*Attalus rex Pergamenus moritur. Succedit Eumenes.*

Quin- An-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
194	*Quinctius Bæotos compescit.* 2.7.	556	*Antiochus Lysimachiam instaurat.*
193	*M. Porcius Cato Celtiberos vincit.* 2.17.	557	*Annibal ad Antiochum venit.* 2. 8
	Quinctius Nabin vincit. 2. 7		*Græcorum libertas in Nemeis proclamatur* 2. 7
190	*Antiochus in Græciam trajicit.* 2. 8	560	*Philopœmen cum Nabide bellum gerit.*
189	*Man. Acilius Glabrio Cos. Antiochum pellit.* 2. 8	561	*P. Cornelius Scipio Nasica Cos. Bojos vincit.*
188	*Æmilius Regillus prætor classem Antiochi vincit.* 2. 8	562	*Antiochus vincitur à Scipione* 2. 8
187	*M. Fulvius Nobilior Cos. Ambraciam obsidet.* 2. 9	563	*Cn. Manlius Vulso Cos. Gallogræcos vincit.* 2. 11
			Bononia colonia deducta.
185	*Cn. Manlio negatur triumphus.* 2. 11	565	*Africanus accusatur Romæ.*
			Antiochus occiditur. Succedit Seleucus.
179	*Perseus cum Philippo patre in Hæmum montem ascendit.* 2. 12	571	*Fulvius Flaccus prætor Celtiberos vincit.*
178	*A. Posthumius Albinus Cos. Ligures exarmat.* 2. 3	572	*Ptolomæus Epiphanes moritur. Succedit Ptolemæus Philometor.*
177	*Tib. Sempronius Gracchus Celtiberos vincit.* 2. 17	573	*Pilippus, rex Macedoniæ, moritur. Succedit Perses.*
176	*M. Manlius Vulso Cos. Castris exuitur ab*	574	*Vestæ ignis extinctus.*

Grac-

Anni ante nat. Chr.	
	ab Histris. 2. 10
175	C. *Claudius Pulcer Cos. rem gerit contra Histros.* 2. 10
168	*Africani filius Africanum minorem adoptat.*
167	*Q. Marcius Philippus Cos. II. Macedoniam irrumpit.* 2, 12
166	*Anicius praetor Gentium vincit.* 2. 12 *L. Æmilius Paulus Cos. II. Persen vincit.* 2. 12
164	*L. Æmilius Persen in triumpho ducit.* 2. 12
157	*M Fluvius Nobilior procos. Ligures domat.* 2. 3.
154	*C. Marcius Figulus Cos. II. Dalmatas vincit.* 4. 12
150	*Carthaginienses exercitum contra foedus com-*

Anni ab Urb. Cond.	
575	*Gracchus Sardos vincit. Seleucus moritur. Succedit. Antiochus Epiphanes.*
582	*Salonditus belli Hispanici concitor, opprimitur.* 2. 17 *Antiochus Ægypto inhiat.*
583	*Ennius poëta moritur.* *Antiochus Alexandriam obsidet.*
584	*Popilius legatus ad Antiochum.* *Antiochus Hierosolymam occupat.* *Polybius in Italiam venit.*
586	*Iudas Maccabaeus legem defendit.* *Antiochus moritur. Succedit Antiochus, ejus filius, tutore Lysiâ.*
593	*Terentius Poëta moritur.* *Iudas Maccabaeus interficitur. Succedit Ionathas.*
596	*Ionathas & Simeon Amaraeos per insidias cadunt.* *Ionathas pacem facit cum Bacchide.*
600	*Demetrius occiditur. Succedit victor Ale-*

Anni ante nat. Chr.

comparant. 2. 15

149 *L. Licinius Lucullus Cos. in Hispaniâ res gerit.* 2. 17

147 *Bellum Punicum tertium incipit.* 2. 15
Carthago obsidetur. 2. 15.

146 *Q. Caecilius Metellus Andriscum vincit.* 2. 14

145 *Scipio contra ll Cos. factus, obsidionem Carthaginis urbem urget.* 1. 16

144 *Metellus Achaeos vincit.* 2. 16

Triumphat de Andrisco. 2. 14

Carthago diruitur. 2. 15.
Corinthus diruitur. 2. 16.

143 *Q. Fabius Maximus Aemilianus Cos. con*

Anni ab Urb. Cond.

Alexander

Andriscus Pseudophilippus captus Romam deducitur.

601 *P. Cornelius Scipio Aemilianus singulari certamine hostem superat.* 2. 27

603 *Andriscus custodiam elapsus occupat Macedoniam.*
Cato Censorius moritur.

604 *Prusias, Bithyniae rex, à filio Nicomede interficitur.*
Masinissa moritur.

605 *Critolaus legatos Romanorum violat.* 2. 16

606 *Metellus appellatur Macedonicus.* 2. 17

Viriatus in Lusitania duces Romanos caedit. 2 17
Alexander, Syriae rex interficitur.
Succedit ei Demetrius.
Ptolomaeus Philometor moritur ex vulnere. Succedit Ptolomaeus Physcon.

607 *Ionathas Demetrio auxilium mittit*

Anni ante nat. Chr.

contra Viriatum mittitur. 2. 17.

141 *Q. Cæcilius Metellus Macedonicus res in Hispania gerit.* 2. 17.

139 *Q. Pompejus Rufus Cos. turpe fœdus cum Numantinis icit.* 2. 18.

138 *Viriatus à suis interficitur.* 2. 17

136 *Dec. Iunius Brutus Cos. in Hispania res gerit.* 2. 17

135 *C. Hostilius Mancinus Cos. turpe fœdus cum Numantinis icit.* 2. 18.

133 *Eunus servile bellum concitat.* 3. 19

Hypsæus prætor à servis vincitur. 3. 19

132 *P. Cornelius Scipio Africanus Cos. II contra Numantinos mittitur.* 2. 18

131 *Tib. Sempronius Gracchus tr. seditiosas pro-*

Anui ab Urb. Cond.

tit contra Antiochenos.

Tryphon Demetrium pellit.

Ionathas occiditur. Succedit Simon. Simon cum Demetrio fœdus init.

609 *Simon arcem Sionis capit.*

611 *Tryphon Antiocho pupillo necato, Syriæ regnum invadit.*

612 *Antiochus Sedetes ejecto Tryphone Syriam occupat.*

614 *Tryphon interficitur.*

615 *Ioannes Hircanus, Simonis filius, Cendebeum vincit.*

Brutus Gallæcos vincit. 2. 17

617 *Simon, Ethnarches Iudæorum, occiditur.*

Antiochus Hierosolymam obsidet.

618 *C. Fulvius Flaccus Cos. contra servos in Siciliam mittitur.*

619 *L. Calpurnius Piso Frugi servos vincit.*

P. Cor-

Anni ante nat. Christ.		Anni ab Urb. Cond.	
	promulgat. 3. 14		
130	*Numantia diruitur.* 2. 18 *M. Perperna prætor, ovans de servis, Urbem ingreditur.* 3. 19	620	P. *Cornelius Scipio Africanus triumphat de Numantinis.* 2. 18
129	*Aristonicus Asiam occupat.* 2. 20 *P. Licinius Crassus Mucianus Cos. ab Aristonico capitur.* 2. 20 *M. Perperna Cos. Aristonicum vincit capitque.* 2. 20	621	*Census actus Romæ: censa civium Romanorum capita* 313823. *præter pupillos & viduas.* *Antiochus Sedetes occiditur.*
127	*Man. Aquilius Cos. reliquias Asiatici belli conficit.* 2. 20	623	*Ptolomæus sorori filium, quem ex eâ sustulerat; membratim concisum mittit.* *Alexander Zebina, Syriæ regnum invadit.*
123	*Massilienses queruntur de Salyis* 3. 2 *M. Fulvius Flaccus Cos. contra Salyos proficiscitur.* 2. 3	627	*Antiochus Gryphus regnum Syriæ vindicat.* *Alexander Zebina interficitur.* *Polybius moritur.*
121	*C. Gracchus seditiosas leges fert.* 3. 15 *Q. Cæcilius Metellus Cos. adversus Baleares mittitur.* 3. 8	629	*Aquæ Sextiæ, quarum mentio.* 3. 3. *conditæ.* *Carthago colonia deducta.*
119	*Cn. Domitius Ahenobarbus procos. Allobroges vincit.* 3. 2	631	*C. Gracchus interficitur.* 3. 15
118	*Q. Fabius Maximus Æmilianus procos.*	632	*Antiochus Cyzicenus*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	cos. Bituitum vincit. 3. 2.		*cenus fratri de reg* *controversiam movet.* *Ptolomaeus Physc* *moritur.*
113	*Iugurtha Fratribus insidias struit.* 3. 1	637	*M. Æmilius Scau* *rus Cos. Ligures vinc*
112	*C. Portius Cato Cos. vincitur à Scordiscis.* 3. 4	638	*Antiochus Cyzic* *nus à fratre Gryp* *vincitur.*
111	*Didius Thraces vincit.* 3. 4	639	*Cimbri vagantur.* 3. 3.
110	*Iugurtha fratrem Atherbalem necat.* 3. 1. *M. Livius Drusus Cos. Scordiscos vincit.* 3. 4	640	*Antiochus Cyzic* *nus exercitu reparat* *Grypum vincit.*
109	*L. Calpurnius Besta Cos. contra Iugurtham mittitur.* 3. 1	641	*Magna pars Urbis* *conflagrat, una cum* *æde Magnæ Matris.*
108	*Iugurtha Romam venit.* 3. 1 *A. Posthumii Albini exercitus corrumpitur à Iugurthâ.* 3. 1	642	*M. Minucius Cos.* *in Thraciâ res ger* 3. 4. *Samaria exscindi* *tur à Ioanne Hyrcan*
107	*Q. Cæcilius Metellus Cos. contra Iugurtham proficiscitur.* 3. 1	643	*M. Iunius Silanus* *Cos. vincitur à Cim* *bris.* 3. 3
106	*Metellus Thalam capit.* 3. 1	644	
105	*C. Marius Cos. Capsam capit.* 3. 1 *Iugurtham & Bocchum reges vincit.* 3. 1	645	*Metellus triumpha* *ex Numidiâ, & appel* *latur Numidicus.*

Bac- L. Cas-

Anni	ante nat. Chr.	Anni	ab Urb. Cond.
			L. Cassius Longinus Cos. vincitur & occiditur à Cimbris. *Pompejus Magnus nascitur.*
103	*Bocchus Iugurtham Syllæ tradit.* 3, 1	647	*Cn. Mallius Cos. & Q. Servilius Capio procos. vincuntur à Cimbris* 3. 3
	Marius Iugurtham in triumpho ducit. 3. 1		*Ioannes Hyrcanus pontifex moritur. Succedit Aristobulus, qui pontificatum in regnum commutat.*
102	*C. Marius Cos. II. adversus Cimbros movet.* 3. 3	648	*Aristobulus Iudæorum rex moritur. Succedit Alexander.*
101	*Lucius Licinius Lucullus castris exuitur à servis.* 3. 19	649	*C. Lucilius Satyrarum scriptor moritur.*
100	*C. Marius, Cos. IV. Theutones cædit.* 3. 3	650	*Archias Poëta Romam venit.*
99	*Man. Aquilius Cos. cum servis debellat.* 3, 19.	651	
	C. Marius Cos. V. Cimbros cædit. 3. 3		
98	*C. Marius Cos. VI. Saturninum fovet.* 3. 16	652	*Saturninus occiditur* 3. 16. *C. Iulius Cæsar nascitur.*
	Metellus Numidicus exulat. 3. 16		*Ptolomæus Lathurus à matre regno pellitur.* *Alexandrum Iudæum vincit.*
92	*P. Rutilius damnatur repetundarum.*	638	*Antiochus Cyziceni filius, Seleucum regno*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	rum. 3.17		*regno Syriæ exuit.*
			Antiochus, Seleuci frater, occiditur.
90	*M. Livius Drusus II. fert.* 3.17	660	*Alexander, rex Iudæorum*, VI. M. *eorundem occîdit.*
89	*Interficitur.* 3.17	661	*Alexander, rex Iudæorum*, L. M. *eorundem occîdit.*
88	*Bellum Sociale exoritur.* 3.18	662	*Alexander, rex Ægypti, matrem occîdit.*
	P. Rutilius Lupus Cos. vincitur ab Italis. 3.18		*Alexander rex Iudæorũ, Pharisæorum seditionibus premitur*
87	*L. Sylla vincit Samnites.* 3.18	663	*Demetrius Eucarus capitur à Parthis.*
86	*Bellum civile Marianum oritur.* 3.21	664	*Cives Romani in Asia jussu Mithridatis occiduntur.* 3.5.
85	*L. Cornelius Cinna Cos. Urbe pellitur.* 3.21	665	*C. Marius, Cos.* VII. *moritur.* 3.21
	Marius & socii Vrbem occupant. 3.21		*Cicero Moloni Rhodio rhetori dat operam.*
84	*Sylla Mithridaticos vincit.* 3.5	666	*Athenæ captæ.* 3.5.
			C. Sallustius Crispus, Hist. Romanæ princeps nascitur.
81	*Sylla redit in Italiam contra Marianos.* 3.5. & 3.21.	669	*Templum Delphicum incenditur à Thracibus.*
			Capitolium conflagrat.
80	*C. Marius, Marii filius, Cos. opprimitur.*	670	*L. Licinius Murena bellum Mithridati*

Anni ante nat. Chr.

tur. 3. 21

Pontius Telesinus opprimitur. 3.21

77 *Ap. Claudius Pulcer Cos. in Thracia res gerit.* 3. 4

P. Servilius Vatia Cos. Isauros vincit. 3. 9.

76 *M. Æmilius Lepidus Cos. civile bellum movet.* 3.23

75 *Cn. Pompejus contra Sertorium mittitur.* 3. 22

74 *C. Scribonius Curio Cos. in Thraciâ res gerit.* 3. 4

72 *M. Antonius vincitur à Cretensibus.* 3. 7

71 *L. Licinius Lucullus Mithridatem vincit ad Cyzicum.* 3. 5

Spartacus cum gladiatoribus bellum Po. Romano facit. 3. 20

70 *Cn. Cornelius Lentulus Clodianus Cos. vincitur à Spartaco.* 3.20

Ser-

Anni ab Urb. Cond.

daticum renovat.

Sylla Tribunorum potestatem minuit.

Ptolomæus Lathurus moritur. Succedit Ptolomæus Auletes.

673 *Cicero Athenas navigat, Antiocho philosopho operam daturus.*

Sylla sponte dictaturam deponit.

674 *Alexander rex Judæorum moritur. Succedit uxor Alexandra.*

675 *Cicero è Græcia Romam redit.*

676 *Capitolium restituitur.*

Cicero Quæsturam petit.

Nicomedes, Bithyniæ rex, moritur, hærede relicto pop. Rom.

678 *Sertorius cum Mithridate fœdus init.* 3. 22

679 *Ariovistus, Germanorum rex, in Galliam transit.*

Pompejus prosperè res gerit contra Sertorium.

680 *Lucullus Mithridatem in Pontum fugat.*

Anni ante nat. Chr.

69 *Sertorius interficitur à suis* 3.22

C. Cassius Varus proconsul vincitur à Spartaco. 3.20

65 *Q. Cæcilius Metellus in Cretam mittitur.* 3.7.

65 *Pompejo bellum Piraticum decernitur.* 3.6.

64 *Pompejus contra Mithridatem proficiscitur.* 3.5

M. Terentius Varro triumphat de Thracibus. 3.4

63 *Pompejus in Iberos, Albanos, &c. movet.* 3.6

62 *Proficiscitur in Syriam.* 3.5

61 *Pompejus Hierosolymitanum templum intrat.* 3.5

Catilinæ conjuratio discutitur. 4.1

60 *Metellus Creticus ap-*

Anni ab Urb. Cond.

682 *Mithridates in Armeniam fugit.*

Virgilius nascitur.

Alexandra Iudæorum regina moritur, filius ejus minor Aristobulus fratre dejecto succedit.

684 *Lucullus Nisibin capit.*

Triarius Mithridatem vincit.

685 *Mithridates Triarium ingenti clade afficit.*

Cicero præturam petit.

686 *Pompejus Mithridatem nocturno prælio vincit.* 3.5

Lucullus ob magnificentiam & luxuriam Xerxes togatus appellatur.

687 *Hyrcanus Aristobulum fratrem obsidet Hierosolymis.*

688 *Cicero consulatum petit.*

689 *Mithridates moritur.*

Augustus Cæsar nascitur.

Iulius Cæsar fit Pontifex Maximus.

Lucullus triumphat.

690 *P. Clodius uxor[em]*

Cæs[aris]

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	appellatur. 3.7		*Cæsaris violat.* *Helvetii de invadendâ Galliâ deliberant.* 3.10
57	*Iulia, Cæsaris filia, Pompejo nubit.* 4.2	690	*Messala Corvinus orator nascitur.* *Titus Livius nascitur.*
56	*Cæsar Helvetios, & Ariovistum vincit.* 3.10	694	*Cicero exulat.* *Clodius Pompejum insidiis petit.*
55	*Item Belgas.* 3.10	695	*Cicero redit.*
54	*Et Venetos.* 3.10	696	*Orationem habet pro Sextio &c.*
53	*Rhenum transit.* 3.10 *In Britanniam trajicit* 3.10.	697	*Gabinius Ptolomæum regno pulsum restituit.* *Alexander, Aristobuli filius, Iudæam subigere tentat frustra.*
52	*M. Crassus in Parthos movet.* 3.11 *Cæsar iterùm in Britanniam trajicit.* 3.10.	698	*Gabinius Nabathæos vincit.* *Romam reversus accusatur primum à Cicerone, mox defenditur: damnatur tamen.*
51	*M. Crassus interficitur.* 3.11 *Iulia Pompeji conjux moritur.* 4.2 *Cæsar ponte facto Rhenum penetrat.* 3.10	699	*Cassius superstites cladis Crassianæ in Syriâ colligit.* 3.11 *Labienus, Cæsaris legatus, Treviros vincit.* *Cicero creatur Augur.* *Clodius occiditur à Milone.*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
50	*Cæsar media hieme in Galliam redit.* 3.10	700	*Lucretius poeta per furorem manus sibi infert.*
	Cæsari conceditur absenti petere consulatum. 4.2		*Cicero libros scribit de Finibus.*
49	*Cæsar consulatum more majorum petere jubetur.* 4.2	701	*Cicero in provinciam Ciliciam proficiscitur.*
			Censa civium capita 320000.
47	*Cæsar Brundisii Pompejum obsidet.* 4.2	703	*Scribonius Curio Siciliam occupat pro Cæsare.* 4.2
			Occiditur in Africa. 4.2
46	*Cæsar Pompejum vincit:*	704	*M. Cælius & Milo occiduntur.*
45	*Et Ægyptios.* 4.2	705	*Cicero Cæsari obviam progreditur.*
44	*Item Iubam regem & Scipionem.* 4.2	706	*Cicero orationes habet ad Cæsarem pro M. Marcello, & Q. Ligario.*
	Cæsar triumphat. 4.2		
	Creatur dictator perpetuus. 4.2		*Herodes Galilææ præficitur ab Antipatro patre.*
43	*Cæsar ad Mundam Pompeji liberos vincit.* 4.2	707	*C. Caninius in paucas horas Cos. fit.*
42	*Interficitur.* 4.2	708	*Octavius Romam venit.*
	Amnestia decernitur. 4.7		*Sex. Pompejus bona paterna repetit.* 4.3
41	*Brutus & Caßius in provincias suas abeunt.* 4.7	709	*C. Trebonius, unus ex percußoribus Cæsaris à Dolabellâ interficitur.*
	Cæsar Octavianus An-		

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	Antonium ab obsidione Mutinæ repellit. 4. 4.		*Caßius Judæam spoliat.*
	Triumviratus Cæsaris, Antonii & Lepidi. 4. 6		*Ovidius nascitur.*
	Cicero occiditur 4. 6		*Antipater, Herodis pater, interficitur.*
40	*Caßius & Brutus pereunt.* 4. 7	710	*Sextus Pompejus Siciliam occupat.* 4. 8
39	*L. Antonius Cos. obsidetur ab Augusto Perusiæ.* 4. 5	711	*Pacorus Hierosolymam occupat.* *Antigonus patruo Hyrcano auriculas præcidit, ne receptum haberet ad pontificatum.*
36	*Ventidius Pacorum occidit.* 4. 9 *Bellum cum Sex. Pompejo exoritur.* 4. 8	714	*Asinius Pollio Dalmatas vincit.* 4. 12. *Augustus Liviam ducit.* *Herodes Hierosolymam capit.* *M. Vipsanius Agrippa Gallos vincit.*
34	*Pompejas Siciliâ pellitur* 4. 8 *Antonius rem malè gerit in Parthis* 4. 10.	716	*Lepidus triumvir ab Augusto omni potentiâ exuitur.* *Hyrcanus, qui hactenus apud Parthos commoratus erat, ad Herodem venit.*
33	*Sex. Pompejus occiditur.* 4. 8	717	*Pannonii vincuntur.* 4. 12
32	*Octavius vulneratur in Illyriis* 4. 12.	718	*Antonius Artavasdem, Armeniæ regem, dolo irretitum capit.* *Sallustius moritur*
	Bel-		*He-*

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
30	*Bellum civile inter Cæsarem & Antonium* 4. 11.	720	*Herodes cum Arabibus bellum gerit.* *Atticus, amicus Ciceronis, moritur.*
29	*Pugna Actiaca.* 4. 11.	721	*Agrippa Bogudem, Mauritaniæ regem, occidit.*
28	*Antonius & Cleopatra se periment.* 3. 11.	722	*Catullus poëta moritur.* *Ægyptus, provincia facta, per Equites Rom. administratur.*
27	*M. Crassus Mysos vincit.* 3. 12	723	*Augustus triumphat.*
25	*Octavius appellatur Augustus.* 3. 12	725	*Senatum purgat.* *Herodem Mariamnem, conjugem suam, occidit.*
24	*Augustus Cantabros bello petit.* 4. 12 *His post quinquennium perdomitis tota denique pacatur Hispania, cum in eâ dimicatum esset Romanis per annos CC. circiter.* 2. 17	726	*Cornelius Gallus poëta, præses Ægypti, mortem sibi consciscit.* *Herodes Alexandram socrum interficit.*
23	*C. Antistius Cantabros vincit.* 4. 12 *Templum Iani clauditur.* 4. 12	727	*Terentius Varro Salassos vincit.* *M. Vinicius Germanos superat.*
2[illegible]	*Cantabri semet ipsos periment.* 4. 12	730	*Pantheon ab Agrippâ ædificatur.* *Virgilius moritur.*
1[illegible]	*Indorum legatio ad Augustum venit.* 4. 12.	733	*Herodes templum instaurat.* *Augustus Cajum &*

Par-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	Parthi signa reddunt. 4.12		*& Lucium nepotes adoptat.* *Horatius carmen sæculare scribit.*
13	*Drusus Rhætos vincit.* 4.12	737	*Cyzicenis libertas redditur.* *Drusus Frisios subigit.*
9	*L. Piso Thracas vincit.* 4.12	741	*Drusus, Rheno & Lupiâ transmissis, ad Visurgim usque procedit.*
8	*Drusus Cattos & Sicambros superat.* 4.12.	742	*Claudius imperator nascitur.* *Tiberius Iuliam, Augusti filiam, uxorem ducit.*
7	*Drusus mortuus Germanici cognomine honestatur.* 4.12	743	*Tiberius Dalmatas & Pannonios subigit.*
Anni post N.C.		750	*Herodes filios suos interficit.* *Iesus Christus nascitur. Herodes moritur.*
2	*Cn. Iulius Cæsar Cos vulneratur in Armeniâ.* 4.12.	752	*Tiberius ex secessu Rhodiensi Romam redit.*
3	*Lucius Cæsar moritur.* 4.12 *Cn Cornelius Lentulus Cossus Gætulos vincit.* 4.12	753	*Asconius Pædianus floret.* *Athenodorus Philosophus Stoicus floret.* *Tiberius in Germaniâ res gerit.*
10	*Quinctilius Varus occiditur à Germanis.* 4.12.	760	*Pannonii rebellant ducibus Batonibus.*

EPILOGUS CHRONOLOGIÆ.

Atque hæc Chronologica ex accuratiſſimis temporum & annalium ſcriptoribus adjecimus, ut eſſent, undè quæ priùs quæve poſteriùs eorum, quæ ab hoc auctore memorantur, geſta ſint, citra laborem cognoſceres. Addidimus autem ex alienis quoque hiſtoriis ſacris præcipuè, notiſſima quæque, ut ad aliquod inſtar ſynchroniſmi memoria certiùs confirmaretur. Ea quidem, quæ eodem tempore evenerunt, ſtatim è numerorum ſuorum regione, alia inter id ſpatium, quo geſta ſunt, annorum numero, non accuratè ſignato. Tempora autem ipſa, ad annos ante natum Salvatorem, item ab Urbe conditâ retulimus: qui tamen aliquot ferè menſibus diſcrepant, quin & ipſe conditæ Urbis annus controvertitur. Sed hæc non utique magnum, in hoc propoſito, quo rerum apices non exquirimus, impedimentum adferent. Sicut nec iſtud, quod æra Chriſtiana non planè reſpondet receptæ conſuetudini.

Finis Chronologiæ.

LECTORI.

Roganti Typographo, an aliquid haberem ad manum, quo rectior & ornatior fieret hæc, quam in minore formâ parabat, Editio Flori, respondi, habere me plenos ad eum auctorem Commentarios, pro notis, quas olim in Germania, pæne puer, curaveram. Sed, quod justam suamq; Editionem, ii poscerent, grandioresque forent, quam ut appendicis loco esse possent, nec quidquam ex illis decerpi paterer, quod eorum desiderio satisfaceret, aliud quærendum dixi. Sumpto itaque ad cogitandum spatio, subiit tandem commodè Lucio Floro Lucium Ampelium posse adjungi, quam ante viginti annos, & quod excurrit, descripseram ex Codice antiquissimo Francisci Iureti, viri, dùm viveret, doctissimi & quod pluris faciendum, integerrimi, mihique amicissimi. Propter affinitatem inquam, argumenti, quia multa de Romanis attingit negotiis, & propter stili concinnitatem, rerumque adeò plurimarum, quas aliundè non liceat sumere, novitatem, visus est idoneus, qui Floro comes adderetur, atque in ejus comitatu lucem publicam, quam hactenùs non vidit, usurparet. Quis ille fuerit, quo tempore vixerit, juxta me scire dicam cum ignarissimis si mihi eripias eum esse,

quem suspicor, cujus meminit Sidonius Apollinaris in Excusatorio ad Felicem, his versibus:

Sed ne tu mihi comparare tentes,
Quos multò minor ipse plus adoro,
Paulinum, Ampeliumq; Symmachumq;,
Messalam ingenii satis profundi.

Recenset in sequentibus plures, qui circa illam ætatem fuêre, viros ingenio, doctrinâ, & eloquentiâ celebres. Sed, cur ille Ampelius hic noster non erit? Dices: Quæ ratio nos cogit ita cogitare, præter idem nomen? Certè alia etiam sunt, quæ hanc suspicionem augeant. Eo ævo vixisse constat, quo Cæsares Augusti adhuc in Occidente *imperitabant. Ita enim ipse scribit eo capite, quo tangit, quas commutationes status populi Romani habuerit:* donec exortis bellis civilibus inter Cæsarem & Pompejum, & oppressâ per vim libertate, sub unius Cæsaris potestatem redacta sunt omnia. Ex eo perpetua Cæsarum dictatura dominatur. *Doctum præterea hominem fuisse, ac disertum politumque, ut erat eorum temporum captus, nec indignum testimonio illo & elogio Sidonii, apparet ex ipso hoc ejus, quod damus, scripto. Notavit porrò Sirmondus ad eum Apollinaris de Ampelio locum, se olim à P. Pithœo audivisse, L. Ampelii ad Marinum fragmenta quædam prolixioris operis extare Divione in Bibliothecâ S. Benigni, & præfationem etiam sibi ostendisse. Codex Iureti, quo usus sum, nescio an ex Bibliotheca S. Benigni Divionensis fuerit; & potest fieri ut ita sit, qui sciam*

sciam multos ex ea Bibliotheca libros aliquando utendos accepisse eundem clarissimum Iuretum. Exemplar tamen illud vetus non ad Marinum, sed ad Macrinum, habuit inscriptum, quod præfationis vicem huic Ampelii opusculo præfixum est. Ἐπιστολίδιον an fragmentum sit majoris operis, cujus hæc Epitome videatur esse, ne id quidem possum affirmare. Verisimilius tamen, si conjecturæ locus sit, arbitrarer, non aliud opus prolixius auctorem fuisse meditatum, cùm id vulgavit. Mos quippe fuit eruditorum illius sæculi, quo literæ jam in barbariam ibant, ejusmodi doctrinarum & historiarum sectari & affectare compendia. Quibus tùm vacabat evolvere integra Veterum scripta, ut pauci admodùm numero erant, qui id possent, cum & ipsos paucissimos esse scirent, quos cura legendi & discendi tangeret, quæ fusissimè ab antiquis tractata fuerant, ipsi contrahebant, quia fastidio sui temporis, vel potiùs inertiæ rem se gratam facere intelligebant. Lecturos quippe sua non aliter habuissent. Ut autem præcipuus est finis eorum, qui aliquid literis mandant, quod victurum opinentur, famam apud populum, quo docti videantur, mereri, idque unum aucupantur, totum id pendere cùm cernerent à gustu & judicio lectorum; satisfacere eis conabantur. Alia via id obtineri non poterat, quam ut scriberetur, quod legere aliquis dignaretur. Nam pro captu legentium, fata libri habent, ita & librorum auctores. Hinc desidia nata est scribentium ex ignavia studentium. Imperitia deinde ex eodem fonte ebulliit. Qui docti eo tempore videri

volebant,

volebant, & qui id nomen ex merito habere etiam poterant, cum antiquos scriptores jacere viderent, ob grandiora operum volumina, quæ reliquerant, remedium aliquod ex necessitate quæsierunt, quo illos vulgo traderent noscendos, seque eadem opera notos in vulgus darent. Nec uno modo omnes in eo negotio versati sunt, ut id, quod captabant, consequerentur. Quidam ipsos auctores in epitomen redegerunt: ipsis auctorum verbis servatis, aut paulùm immutatis. Alii breviaria quædam proprio stilo confecerunt, ex variis scriptoribus excerpendo, quod in rem videretur. Nonnulli quasi centones consarcinarunt ex pluribus scriptoribus, qui rem eandem tractabant, alia ab his, alia ab illis sumendo, ac corpus unum, hinc inde collectis alienis membris, aut membrorum particulis, condiderunt. Ita Digesta contexuit Tribonianus, ex plurimis Iurisconsultorum commentariis & scriptis. Alii per locos communes digesserunt, quidquid præclari in auctoribus occurrebat, & sub certos ac generales titulos, quæ ex variis defloraverant, congesserunt. Hoc modo universam Historiam Græcanicam concerpsit Constantinus Porphyrogeneta. Cujus laboris beneficio aliquot fragmenta Polybii, ac Nicolai Damasceni, & aliorum, nobis tanquam ex incendio erepta, servata sunt in duobus titulis, quos ab injuria temporum vindicavit eruditorum curiositas, uno περὶ πρεσβειῶν, *altero* περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. *Quartum & eorum genus fuit, qui, ad privatum studiorum usum, inter legendum laudabilia loca ad oram notabant, quæ* ὡραῖα & χρήσιμα *Græci Critici*

tici

tici appellant, eaque etiam interdum, ut firmius memoriæ inhærerent, describebant. Nec insignes tantum sententias pleriq; in adversaria sua referre soliti, sed etiam, ut iidem Critici loquuntur, ὅλα τὰ καλάβατα, *si historiam aliquam egregiam continerent, aut luculentam alicujus loci, rei, aut personæ descriptionem. Quinimò, & consueverant multi studiosi si quem auctorem legerent, retento lectionis ordine, quidquid ex eo judicarent excerpendum, in codicem suum regerere, & sibi servare. Unde factum, ut hæc in bibliothecis privatorum reperta sæpe à librariis pro integris auctorum operibus descripta fuerint, ac ad posteritatem, aliis subindè ea excipientibus ac describentibus, propagata. Ita conservatus est elegantium nequitiarum curiosus Petronius Arbiter. Quod enim ex ejus Satyrico habemus, mera excerpta sunt alicujus studiosi, qui, quæ ad gustum suum in illo auctore invenerat, eodem, quo opus legebat, ordine, adversariis suis commendavit ac commisit. Qui putant, à monachis sic eviratum esse, vehementer errant. Qualis hæc castratio foret, quæ, resectis à reliquo corpore membris, vel potiùs ipso corpore abjecto, solas pudendas partes reliquisse videatur? Certè quæ desiderantur, vix videri possunt salaciora ac nequiora fuisse his, quæ relicta sunt. Imò ista nullam procacitatis & protervitatis* ὑπερβολὴν *vel ipsis lenonibus usurpandam reliquam faciunt. Sed his excerptorum concinnatoribus facilè ignoscendum, si quid eâ causâ detrimenti passa est Resp. literaria. Non enim hoc propositum videntur habuisse, ut excer-*

pta

pta, quæ ad usum suum exscripserant, posteris legenda loco auctorum ipsorum substituerent. De reliquis, quibus apparet hanc animi mentem fuisse, ut pro auctoribus legerentur, quos compilaverant aut abbreviaverant, videndum, an omninò hi extra culpam. Nonnemo certè eos accusat, reosque peragit illius incuriæ, quæ tot præclaros nobis abstulit scriptores. Ego verò Epitomatores, & omnes ejusmodi Breviariorum compositores, & compilatores centonum, non adeò literis censeo nocuisse, ut autumant nonnulli. Quòd enim ita existimant, eos in causâ fuisse, cur ipsis auctoribus, quos abbreviarunt, & excerpserunt, careamus, ego in aliâ sum sententiâ. Ea secordia fuit illorum temporum, quibus barbari literatum & Romanum orbem inundare cœperunt, ut, nisi extitissent, qui nobis has tanquam ex naufragio tabulas servarunt, certum sit, nihil prorsùs ex illorum monumentis ad nos fuisse perventurum. Atqui præstat hæc qualiacumque nos habere, quam nihil. Malo certè, quod ad me attinet, eos majore sui parte esse deperditos, quam si toti funditùs periissent. Qui reliquias sanctorum corporum consectantur, ac studiosè religiosèque eas requirunt, satis habent, si vel uno ossiculo potiri queant. Beatiores certè se judicarent, si corpus alicundè nancisci possent. Hoc cùm non liceat, saltem eo, quod licet, contenti sunt. Ita ergo nos affectos esse oportet erga illas veterum reliquias scriptorum, quæ nobis remanserunt, gratiamque illis habere, nisi maximè ingrati velimus esse, per quos ea hoc qualicumque modo ad nos salvæ fuere transmissa.

missæ. Hoc autem Ampelii Opus ex eorum genere est, quæ à plerisque tùm solebant conscribi & edi. Non Epitome est, non fragmentum longioris Operis, sed veluti collectaneum rerum toto Orbe memorabilium, ex variis auctoribus brevitate summâ, sed qualem in omnibus ea tempora expetebant, compilatum. Memorialem eum se librum scripsisse in paucis illis verbis quæ vice præfatiunculæ præfixit profitetur. Quos libros Memoriales ea ætas vocaverit, non latet viros doctos, qui versati sunt in monumentis illius ævi. Non dissimili genio, etsi dissimili argumento, scriptus Theodori Manlii liber de rerum natura, causisque naturalibus, de astris & aliis ejusmodi, qui adhùc in Bibliothecis extat, manu exaratus & pedestri sermone compositus. Is est Theodorus Manlius, cujus consulatum celebravit carmine Claudianus, ut & opus ipsum. Indè occasionem arripuit vir quidam doctissimus, transcribere illud Manilio, sive Manlius sit, cujus hodie Astronomicon habemus, ut idem sit Manlius ille Claudiano laudatus. Nos alibi pluribus pugnavimus rationibus, & quidem invictissimis, non posse ita esse, cùm tot argumentis quibus probari queat, eum Manilum vixisse sub Augusto. Exemplar porrò, undè Ampelium descripsi, ab imperito librario vitiosissimè scriptum fuisse, indicare hic debeo, ne, qui tam multas adhùc superesse in eo mendas animadvertit, nihil à nobis, quoad emendationem præstitum esse arguere possit. Non pauciora in illo codice errata fuere, quam verba. Quæ potuerunt sine magno negotio & citra nimiam libertatem castigari,

gari, ea correximus omnia. Plurima tamen etiam reliquimus quæ facillimum erat restituere, & mutari tutò poterant; sed intacta ideò prætermisimus, quia tantum nobis licere noluimus, & non tanti visa sunt nonnulla eorum, ut scripturam veterum sollicitandam putaremus. Fatendum *est, & non pauca haberi quæ sine ope melioris Codicis vix à quoquam possint emendari. Eorum verò, quæ ex conjecturâ in contextu emendavimus & quæ inemendata reliquimus, in Notis aliquandò corrigendorum, ratio reddetur, cùm edentur. Edentur autem propediem, Deo juvante, unà cum Commentariis Flori pridem ad editionem paratis, quibus illas adjungere decrevimus, ut nunc ipsi Floro hunc auctorem comitem damus.*

LUCIUS AMPELIVS MACRINO SUO SAL.

Olenti tibi omnia noſſe, ſcripſi hunc Librum memorialem, ut noris, quid ſit mundus, quid elementa, quid orbis terrarum ferat, vel quid genus humanum peregerit.

De Mundo.

MUndus eſt univerſitas rerum, in quo omnia ſunt, & extra quem nihil, qui Græcè dicitur κόσμος. Elementa mundi IV. Ignis, ex quo eſt cœlum. Aqua, ex quâ mare Oceanum. Aër, ex quo venti & tempeſtates. Terra, quam, propter formam ejus orbem terrarum appellamus. Cœli regiones ſunt quatuor: oriens, occidens, meridies, ſeptentrio. Cœlum dividitur in circulos quinque: Arcticum & Antarcticum, qui ob nimiam vim frigoris inhabitabiles ſunt: Æquinoctialem, cui ſubjacet regio, quæ catakekaumene dicitur, neque incolitur, ob nimiam vim ardoris: Brumalem & Solſtitialem, ſub quibus habitatur; ſunt enim temperatiſſimi, per quos obliquus circulus vadit, cum XII, ſignis in quibus Sol annuum conficit curſum.

De duodecim ſignis.

SIgna ſunt in cœlo duodecim. Aries beneficio Liberi: quòd, is cùm exercitum in Indiam per Libyam duceret per loca ſicca & arenoſa, cùm aquæ inopia eſſet, & exercitus ejus ſiti affligeretur, aries eis aquam demonſtravit, & ob id Libero Jovis Ammon eſt appellatus, eique fanum magnificum fecit, ad eum locum ubi aquam invenit. Quod abeſt ab Ægypto & Alexandriâ millia paſſuum novem.

novem. Ob eam rem à Jove petiit, ut in sidera reciperetur. Alii putant, eum esse, qui Hellen & Phryxum vexerit. Taurus beneficio Jovis, quem Jupiter à Neptuno fratre per gratiam abduxit, qui sensum humanum figura Tauri continebat, isque Jovis jussu Europam, Agenoris filiam, Sidonia alludens decepit, & eam Cretam deportavit. Ob eam rem Iupiter in sideribus eum dignatus est immortali memoria Gemini, qui Samothraces nominantur esse, quorum argumentum nefas est pronuntiare præter eos, qui in his præsto sunt. Alii Castorem & Pollucem dicunt, quòd hi principes mare tutum à prædonibus præstitissent. Sunt qui dicant, Herculem & Theseum, quod similia athla sint adepti. Cancer, Carcinus receptus beneficio Iunonis, quod ejus jussu, cùm Hercules missus esset ad Hydram Lernæam, quam nos Excetram dicimus, interficiendam, Carcinus ingressus, Herculis pedes & crura lanians, incommodiorem faciebat eum, quam ipsa Excetra. Idque malum Hercules difficillimum habuit, Carcinumque Cancrum ob id factum Iuno sideribus est dignata. Leo, Leon, qui educatus est Nemeæ, Iunonis consilio ad Herculis interitum missus, in terrâ Argiva diu speluncâ latitavit, quem Hercules dicitur interfecisse cum Molorcho hospite suo, cujus clavam ei tributam tum principio est adeptus, qua Leonem interfecit, ejusque pellem posteà pro tegumento habuit. Ob id factum Iunoni odio esse cœpit, Leonemque cœlesti dignitate est honorata. Virgo, quam nos justitiam dicimus, fuit cum hominibus. Sed postquam homines malefacere cœperunt, Iovis eam inter signa posuit. Sunt qui Erigonem, Icari filiam, Atheniensem dicunt, cujus patri Liber vinum dedit, ut hominibus ad suavitatem daret. Quibus dedit, ebriati sunt, & lapidibus eum occiderunt. Canis, qui cum illo erat, vidit hominem occisum, & cum ululatu ad Erigonem rediit, quem ut mœstum & singularem vidit, sollicita proficiscitur cum eo. Venêre ad locum, ubi Icarius jacebat. Vidit corpus patris, magna lamentatione in Hymetto monte sepelivit. Ipsa verò se suspendit laqueo. Canis ad pedes ejus discumbens diutiùs & sine alimentis deficiens, postquam anhelans in puteum se projecit. Tum Liber à Iove petit, quòd suo imperio deficerent, ut inter siderum cursus poneretur.

netetur Virgo. Icarius autem Arcturus nominatus eſt; cujus ſtella, cum exoritur, continuas tempeſtates facit. Canis, Canicula. Libra, quam Græci Zygon appellant, virile nomen eſt adeptus. Is omni clementiæ juſtitiâ Mochos dictus; qui primus dicitur libræ pondus hominibus inveniſſe. quæ utiliſſima mortalibus æſtimantur, ideóque in numerum ſtellarum receptus eſt, & Libra eſt dictus. Scorpius qui dicitur ad perniciem Orionis in inſula Chio in monte Pelæneo voluntate Dianæ natus. Orion autem dùm venatur, viſa Diana, ſtuprare eam voluit. Illa Scorpionem ſubjecit, qui eum vita privaret. Jupiter & Scorpionem & Orionem inter ſidera recepit. Sagittarius, Crotopi filius, nutricius Muſarum, quæ Muſę ſemper dilexerunt eum, quòd plauſu & luſu Sagittarum eas avocaret. Alii Chironem dicunt, quòd juſtus & pius, doctus, hoſpitalis fuerit. Ab eo Æſculapius medicinam, Achilles Cytharam, & alia multa. Capricornus, cui nomen Pan. Quo tempore Python ſpeluncas incolens in monte Tauri, Ægyptum profectus eſt ab bellum, Pan ſe in caprę figuram convertit. Igitur Dii immortales, poſtquam Pythonem digna pœna affecerunt, Pana aſtrorum memoria decoraverunt. Aquarius, qui putatur eſſe Ganymedes, dicitur Deucalion Theſſalus, qui maximo cataclyſmo cum uxore Pyrrha ſolus evaſit; & hic pietatis cauſa inter ſidera locatus eſt. Piſces, quia bello Gigantum Venus perturbata in piſcem ſe transfiguravit. Nam dicitur & in Euphrate fluvio ovum piſcis in ora fluminis columba adſediſſe dies plurimos, & excluſiſſe Deam benignam, & miſericordem hominibus ab bonam vitam. Utrique memorię cauſa piſces inter ſidera locati.

De Sideribus.

PRæter duodecim ſigna potentiſſima ſidera in cœlo. Septentriones duo, major & minor, qui numquam merguntur; ideòque navium curſus regunt, quorum alter Cynoſura dicitur. Bootes, idem Arcturus. Orion, qui magnitudine ſua dimidiam cœli obtinet partem. Peliades, quę Latine Virgiliæ dicuntur. Hyades, quę à nobis Suculæ dicuntur,

cuntur, quarum ortus & occasus à nautis & ab agricolis observantur. Canicula, cujus vis præcipuè Solstitio est. Stellæ potentissimæ in cœlo sunt septem, Saturnus, Sol, Luna, Mars, Mercurius, Jupiter, Venus, quæ à Græcis planetæ, à nobis erraticæ dicuntur, quia ad arbitrium suum vagantur, & motu suo hominum fata moderantur. Item adverso cursu contra cœlum feruntur.

Quibus partibus sedeant XII. *signa duodecim ventorum.*

ARies, in Africum. Taurus, in Circium. Gemini, in Aquilonem. Cancer, in Septentrionem. Leo, in Thrasciam. Virgo, in Argesten. Libra, in Zephyron. Scorpius, in Africum. Sagittarius, in Austrum & Africum. Capricornus, in Austrum. Aquarius, in Eurum & Notum. Pisces, in Eurum.

De Ventis.

VEnti fiunt ex aëris motu & inclinatione. Sunt autem generales quatuor. Eurus, idem Apeliotes, idem Vulturnus, ab oriente. Ab occidente, Zephyrus, idem Corus, idem Favonius. Aquilo Boreas, Aparcias idem, à septentrione. Notus, idem Libs & Auster, & Africus, à meridie. Hi sunt quatuor generales: cæteri speciales adscribuntur. Ut Japyx Zephyro, qui ab Japygio, Apuliæ promontorio, flat. Leuconotus Noto, cùm serenior flat. Caurus Aquiloni, cùm vehementior Gallias perflat. Item Etesiæ, qui statis diebus flant per æstatem.

De Orbe Terrarum.

ORbis terrarum, qui sub cœlo est, quatuor regionibus incolitur. Una pars ejus est, in quâ nos habitamus. Altera huic contraria, quam qui incolunt, vocantur Antichthones. Quarũ inferiores duæ ex contrario harum sitæ, quas qui incolunt, vocantur Antipodes. Orbis terrarum, quem nos colimus, in tres partes dividitur, totidemque nomina

mina Asia, quæ est inter Tanaïn & Nilum, Libya, quę est inter Nilum & Gaditanum sinum. Europa, quæ est inter fretum & Tanaïn. In Asia clarissimæ gentes, Indi, Seres, Persæ, Medi, Parthi, Arabes, Bithyni, Phryges, Cappadoces, Cilices, Syri, Libyi. In Europâ Clarissimæ gentes, Scythæ Sarmatæ, Germani, Daci, Mœsi, Thraces, Macedones, Dalmatæ, Pannonii, Illyrici, Græci, Itali, Galli, Spani. In Lybià gentes clarissimæ, Æthiopes, Mauri, Numidæ, Pœni, Getuli, Garamantes, Nasamones, Ægyptus. Clarissimi montes in orbe terrarum; Caucasus, in Scythiâ; Emodus, in Indiâ. Libanus, in Syria. Olympus, in Macedoniâ. Hymettus, in Attica, Taygetus, in Lacedæmonia & Citheron Eleon in Bœotia. Parnassus, Acroceraunia, in Epiro. Mænalus, in Arcadia, Apenninus, in Italia. Eryx, in Sicilia. Alpes, inter Galliam & Italiam. Pyrenæus, inter Galliā & Spaniam. Atlas, in Africa. Calpe, in freto Oceani. Clarissima flumina in orbe terrarum: Indus, Ganges, Hydaspes, in India. Araxes, in Armenia. Thermodon & Phasis, in Colchide. Tanaïs, in Scythia. Strimon & Hebrus, in Thracia, Sperchios, in Thessalia Hermus & Pactolus, auriferi. Mæander & Caystrus, in Lydia. Cydnus, in Sicilia. Orontes, in Syria. Simoïs & Xanthus, in Phrygia. Eurotas, Lacedæmone. Alpheus, in Elide. Ladon, in Arcadia. Achelous & Inachus, in Epiro. Savus & Danubius, qui idem Ister cognominatur, in Mœsia. Eridanus & Tiberinus, in Italia. Timavus, in Illyrico. Rhodanus, in Gallia, Iberus & Bætis, in Spania. Bagrada, in Numidia. Titron, in Getulia. Nilus, in Ægypto. Tigris & Euphrates, in Parthia. Rhenus, in Germania. Clarissimæ insulæ in mari nostro undecim: Sicilia, Sardinia, Creta, Cypros, Eubœa, Lesbos, Rhodos, duæ Baleares, Eubusus, Corsica, Gades. In Oceano ad orientem, Taprobane. Ad occidentem, Britannia. Ad septentrionem, Thyle. Ad meridiem, Insulæ Fortunatæ. Præter has in Ægæo mari, Cyclades duodecim: Delos, Gyaros, Myconos, Andros, Paros, Pharos, Tenedos, Cythnos, Melos, Naxos, Donusa. Præter has Sporades innumerabiles, cæterùm celeberrimæ: Ægina, Salamina, Coos, Chios, Lemnos, Samothracia in Jonio, Echinades, Strophades, Ithaca, Cephalenia, Zacynthos, In Adriatico, Ciritęę circiter mille. In Siculo, Æolię VIII.

In

In Gallico, Stœchades tres. In Syrtibus, Cercina, & Menynx, & Girtha.

De marium ambitu.

MAre, quo cingimur, universum vocatur Oceanum. Hoc quatuor regionibus irrumpit in terras. A septemtrione, vocatur Caspium. Ab oriente, Persicum. A meridie, Arabicū, idem Rubrum & Erythræum. Ad occasum Magnum mare, idem Atlanticum, quod commerciis totius generis humani peragitur. Hoc intrat in fretum Gaditanum inter duos montes clarissimos, Abylam & Calpen, ob impositas Herculis columnas. Dein latissimè simul & longissimè fusum medium terrarum orbem inundat, & nomina acquirit. Balearicum, quod Hispaniam alluit. Gallicum, quod Gallias tangit. Ligusticum, quod Liguribus infunditur. Tuscum, Tyrrhenum; idem Inferum, quod dextrum Italiæ latus circuit: Hadriaticum, idem Superum, quod sinistrum Italiæ latus circuit. Siculum, in quo Sicilia. Creticum, in quo insula est Creta. Jonium & Ægæum, quæ Achaiam, eandem Peloponneson, simul ambiunt; ut interveniente Isthmo pœne insulam faciant. Myrtoum & Icarium, quæ adhærent Ægæo mari, illud à Myrtilo, hoc ab Icaro cognominata. Euxinum, Ponticum, quod ingenti sinu Scythis infunditur. Hellesponticum fauce transmissum, inter duas celeberrimas urbes, Seston Asiæ. Abydon Europæ. Tanaïticum quo Asia alluitur. Ægyptium ab Ægypto, Libycum à Libyâ cognominatur. Syrticum, à duabus Syrtibus, reciprocis æstibus retorquetur.

Miracula Mundi.

MIracula quæ in terris sunt. Ab Apolloniâ Athamentiâ millia passus quinque, in monte Nymphæo, ibi ignis est & de terrâ exit flamma. In silvâ Panis symphonia in oppidum auditur. Item sub eo monte in campo lacus aquæ pleni, unde pix it, & bitumen. Cùm manibus supplodas, pix altè attollitur, & quasi ab aquâ bullescit. Ambraciæ in Epiro in pariete sunt picti Castor & Pollux & Helena,

lena, manu Autochthonis, & nemo invenire potest, quis pinxerit. Arcis in Epiro, quod Ippaton appellatur: ibi pons magnus columnatus duplex, quem Medea ædificari imperasse fertur. Ibi picta sunt gubernacula Argonautarum, quæ cæpta navis; Ibi Jovis templum Hyphonis, unde est ad inferos descensus ad tollendas sortes. In quo loco dicunt, duo qui descenderunt, Jovem ipsum videre. Leucade mons; unde se Sappho dejecit propter virum: in summo monte fanum est Apollinis, ubi sacra fiunt. Et cùm homo inde desiluit, statim excipitur lintribus. Sicyone in Achaia. in foro ædes Apollinis est. In ea sunt posita Agamemnonis Clypeus & Machæra, Ulyssis Chlamys & Thoracium, Teucri sagittę & arcus, Adrasti arca, quam deposuit, in qua quid sit, ignoratur, sed & olla ærea, in quà Felias coctus dicitur. Item Palamedis cithara. Marti autem quoque corium remi Argonautarum, & gubernaculi brachia, caucalus quem Minerva sortita est. De Orestę cervice una proci parasiti palla pendet: quem si quis halitu afflaverit, tota patesit. Penelopę tela: ibi de terrâ oleum scaturit. Argis Inachie Junonis templum magnificè ornatum, quod Asylum vocant. Olympię templum Jovis nobile; ubi athletę initiantur. Corintho balænę costa est magna secundum mare, quam homo complecti non potest. Eodem in loco fanum est Veneris; in quo vas marmoreum Laïdos. Exotię lacus sacer; ubi Amphiaraus devoratus in eo latus est. Urceus fictilis fractus pendet, testa inter se composita, undè autem pendeat, non apparet, nisi à vento moveatur. Athenis Minervę ędes nobilis, cujus ad sinistram Clypeus appositus, quem digito tangit. In quo Clypeo medio Dędali est imago, ita collocata, quam si quis imaginem è Clypeo velit tollere, perit totum opus, solvitur enim signum. Ipsa autem Dea habet hastam de gramine. Ilio lapis quadratus, ubi Cassandra fuit alligata, quem si ante tangas aut fricueris, lac demittit: ex alterâ autem parte similiter si frices, acsi sanguinem remittit. Juxta autem mare, qui locus Rhœte vocatur, ibi est Achillis & Patrocli vultus, & flumen Scamandrus. Epheso Dianę fanum nobilissimum, maximum, pulcerrimumque orbis terrarum. Introitu dextrâ sinistra postes marmorei monolithi, longi cubitis xx qua

super

super templum ascensu sunt cxi, millia. Samo in templo Junonis scyphus factus ex hederâ, cujus capita foras iv. arietina magna, cornibus miræ magnitudinis contortis. Pergamo ara marmorea magna, alta pedes xi. cum maximis sculpturis. Continet autem gigantomachiam. Rhodo signum Dianæ marmoreum pulcerrimum: quod stat sub divo cœlo, nec, cum pluit, aquâ tangitur. Argyro est fanum Veneris super mare: ibi est lucerna super candelabrum posita, lucens ad mare sub divo cœlo, quam neque ventus adspergit, nec pluvia extinguit. Sed & Herculis ædes antiqua; ibi columna pendet cavea ferrea rotunda, in quâ conclusa Sibylla dicitur. Ibi jacent ossa balænæ, quasi lapides quadrati. Marmesiæ apud Sipilum columnæ sunt xv. inter has columnas est victoria ferrea, pendens sine aliquo vinculo, in aëre ludens. Sed quoties ventus aut pluvia fuerit, non movet. Ædis Dianæ Epheso, quam constituit Amazon. Ibi & sepulchrum Icari stertentis quasi dormiat, miræ magnitudinis, ex orichalco & ferro. Rhodo Colossi signum Solis altum super columnâ marmoreâ cum quadriga. Columna verò habet cubitos centum. Cypro signum Jovis Olympii æreum, facies ex auro, quem fecit Phidias in cubitis centum quinquaginta. & lata cubitis sexaginta. Domus illic Cyri regis ædificata lapidibus candidis, & nigellis, auro vinctis: ubi sunt columnæ diversis coloribus, & innumerabiles lanceæ ferreæ, fenestræ ex argento, & tegulæ ex lapide prasino. Murus intus medio Babyloniæ, quem Memnon ædificavit lapide cocto, id est, calce & sulfure, ferro intermixtus, ut sunt juncturæ. Latitudo ejus cubitis xxx. altus cubitis cxxx, cingitur millia passuum xxx. Hunc cœpit Semiramis, filius ejus perfecit. Pyramides in Ægypto, quas ædificavit Agartus oppidum: ibi est Nilus fluvius ære factus, plexilis in cubitis ccc, cujus facies smaragdo limpido, brachia ex ebore magno, cujus adspectu & bestiæ terrentur. Athenis signum Jovis Olympii, Alexandriæ flumen Nilum maximè colunt.

Quot

Quot fuêre Iove', vel alii in loco Dii Deaque.

Joves fuêre tres. Primus in Arcadia Ætheris filius, cui etiam Ætherius cognomen fuit. Hic primum solem procreavit. Secundus abinde in Arcadia, qui Saturnius cognominatur, qui ex Proserpinâ Liberum patrem procreavit primum victorum. Tertius Cretæ, Saturni & Opis filius, optimus maximusque est appellatus. Martes fuere duo. Primus ex Enoposte, ut eum Homerus ait, & noster est Mars Leucarpis & aliter Marsenius. Secundus ex Jove & Junone. Soles fuere quinque. Primus Jovis filius. Secundus Hyperionis. Tertius Nini filius, cui Ægyptus est consecrata. Quartus qui Rhodi natus est, cujus etiam Zemintus est filius. Quintus Colchi filius, ex quo Circe & Medea & Phaëton nati sunt. Vulcani fuêre quatuor. Primus Crio & Joppe natus. Secundus Nili filius. Tertius Saturni & Junonis. Quartus in Siciliâ Miletis filius. Mercurii IV. Primus Cœli & Diei filius. Secundus Jovis & Croniæ filius, vel Proserpinæ. Tertius Croni filius & Majæ, qui est inventor lyræ. Quartus Quilleni filius, qui Ægyptiis literas, & numerum dixit. Appollines quinque. Primus Vulcani & Minervæ. Secundus ex Corybante. Tertius, Jovis filius ex Latonâ. Quartus, Sileni filius in Arcadiâ. Quintus, Ammonis filius, in Libyâ natus. Dianæ III. Prima, Jovis vel Croni filia ex Proserpinâ, quæ est Liberi soror. Secunda, Jovis & Latonæ, Apollinis soror. Tertia, quæ vocatur Ops, de Glauco. Æsculapii tres. Primus, Appollo dictus, Vulcani filius. Secundus, Laï filius. Tertius, Aristeti & Alcippei filius. Veneres IV. Prima, Hacdeli & Diei filia. Secunda, quæ ex spumâ nata esse dicitur, & Aëris & Oceani filia. Tertia, quæ Vulcano nupsit, quæ cum Marte se miscuit: unde Cupido natus esse dicitur. Quarta, Cypri & Syriæ filia, quam Adon habuit. *Minervæ* quinque. Prima, Vulcani filia; undè Athenarum est civitas. Secunda, Nili filia, quam Ægyptii colunt. Tertia, Jovis filia, quæ in facillimis rebus se exercuit. Quarta, Solis filia, quadrigas junxit. Quinta, Pallantis & Titanidos filia. Hæc patrem occidit, pro

suæ virginitatis observatione, qui ejus cupidus fuit. Unde & Pallas dicta est. Liberi quinque. Primus ex Jove & Proserpinâ. Hic agricola, & inventor vini. Cujus soror Ceres. Secundus Liber ex Merone, & Florâ, cujus nomine fluvius est Granicus. Tertius de Cabito, qui regnavit in Asiâ. Quartus ex Saturno & Semelâ, dicunt. Quintus Nisi & Hesionæ filius. Hercules sex. Primus Jovis & Ætheris filius. Secundus Nisi filius, quem principem colunt Ægyptii. Tertium conditorem loci sui Hellenes dicunt. Quartus Croni filius, & Carrheres, quem Carthaginenses colunt, unde Carthago dicta est. Quintus Joab filius, qui cum rege Medorum pugnavit. Sextus Jovis filius ex Alcumenâ, qui Atlanta docuit.

De Imperiis.

IMperia ab ineunte ævi memoriâ fuerant septem. Primi rerum potiti sunt Assyrii, deinde Medi, postea Persæ, tùm Lacedæmones, dein Athenienses: post hos indè Macedones: sic deinde Romani.

Reges Assyriorum.

NInus Rex; qui primus exercitu propè totam Asiam sub se redegit, & clarissimam urbem nominis sui condidit Ninon. Bellus Rex, Jovis filius, cujus posteri primùm Asiæ regnaverunt: per Ægyptum Libyæ, per Darium Europæ. Semiramis, Circetis Nymphæ filia, à columbis educta, uxor Nini regis. Cujus post mortem regnum Nini ampliavit; armis Indiam quoque parùm prosperâ expeditione tentavit. Hæc urbem pulcherrimam omnium, quæ unquam fuerunt, Babylona constituit, supra flumen Euphratem. Sardanapalus, qui ob nimias delicias & luxuriam perdito regno, ne in potestatem hostium veniret, cum exoletis suis venenum bibit, & igni subjecto cum regia sua conflagravit.

Reges Medorum.

ARsaces, primus Rex, qui eversas Assyriorum opes à luxuriâ Sardanapali transtulit, eosque justissime rexit. Astyages, vir fortis & justus, qui per insidias victus à Cyro est, & dissolutum est Mediæ regnum.

Reges Persarum.

CYrus rex fortissimus, qui majore parte Asiæ subactâ, Europam quoque irrupisset, ni à Tomyre, Scytharum regina, victus oppressusque esset. Cambyses, filius æquè Cyri; qui, cum LXX. millia hominum subegisset in Ægypto, & regem ejus Amasin, Æthiopiam, profectus, magnâ parte militum per famem amissâ, irritus rediit. Urbem tamen ibi condidit Meroën. Is quia Apin sacrum bovem interfici jusserat, ira Deorum ex equo præceps super gladium suum ruit, exstinctusque est. Darius rex, unus ex septem Persis hinnitu equi regnum assecutus, cum CCLXX. millibus Europam transivit. Victus ab Atheniensibus ducenta millia apud Pseudomarathona decessit. Xerxes, Darii filius, cùm recessisset pater ejus, aliquantis navibus armatis militibus in Europam transivit. Contabulato Hellesponto, & forato Atho monte, nequidquam aliud egit, quam ut Athenas incideret mari. Victus à Lacedæmoniis & Atheniensibus, in Asiam rediit, ibique suorum fraude interfectus est.

Duces & Reges Lacedæmoniorum.

EUrysthenes & Procles gemini, qui genus ab Heraclidis deducentes primis, parte regna regnaverunt. Lycurgus legumlator, cui Lacedæmonii principes Græciæ per annos septem invisi fuerunt. Theopompus & Polydorus Reges, qui Messenium bellum xx. annis gesserunt. Othryades vir, bellator, qui Messenio bello, quo centeni, id est, quinquageni, concertaverunt, & tropæum suo sanguine scripsit, tertiusque Messenio bello, ex oraculo Apollinis,

dux ab Atheniensibus per ludibrium missus, pertæsus vota, militum animos concitavit, ut tam diuturnum prœlium victoria consummarent. Leonidas, dux Persico bello, qui cum trecentis Lacedæmoniis apud Thermopylas totam vim Persici belli morte sua ac suorum obtinuit. Pausanias, qui Persico bello Mardonium, præfectum Xerxis, cum pedestribus copiis apud Asopum, Bœotiæ flumen, debellavit: mox proditionis à rege suspectus idem Mardonius, ideóque accusatus, in asylum Minervæ confugit, & ibi fame confectus est. Leander dux, qui dominantem toto mari classem Atticam apud Ægeos primus oppressit, & victis Atheniensibus xxx. tyrannos imposuit. Xanthippus, vir Lacedæmoniorum fortissimus, qui bello Punico primus Carthaginiensibus dux missus Regulum cepit. Agesilaus, cujus inventum est, in hostili, quam in sua terra, pugnare; ideoque in Asiam missus, vastata ea, cùm jam Regi immineret, revocatus Athenienses apud Crotonem vicit. Posteà apud Corinthios flevit, quòd decem millia Græcorum occisa cognovisset, nec voluit Corinthum delegare, cum posset.

Clarissimi Reges & Duces Atheniensium.

CEcrops rex, qui urbem condidit Athenas, & ex suo nomine Cecropidas appellavit cives. Idem fabulosè, quia indigena fuit, ab inguinibus serpens fuisse narratur. Erichthonius rex, qui mysteria Eleusinæ constituit. Celeus cum Eumolpo sacerdote, filiabus virginibus ministris, Triptolemo frugum præfecto: qui fame laborantem Græciam circumlato frumento restituit. Pandion rex, qui filias suas Prognen & Philomelam Thraciæ regibus tradidit, ut barbaras sibi gentes affinitate sociaret. Theseus, Ægei filius, qui Minotaurum interfecit. Demophontes, ejus filius, qui cum Græcis Ilium expugnavit. Codrus rex, qui pro salute & victoria patriæ, secundum oraculum Apollinis, bello Peloponesio se devovit. Pisistratus, vir fortis, & sapiens, qui adversùs principes populari causa tyrannidem invasit, eamque justissimè administravit. Armodius & Aristogeiton, homines plebeji, qui Hippian & Hipparchum,

parchum, Pisistrati filios, sævè dominantes, factâ conjuratione oppresserunt, ideòque ut conservatoribus divini honores eis sunt constituti. Miltiades dux, qui LXXX. millia militum Persarum Darii regis, præfectis Date & Tisapherne, in saltu Marathonio superavit Aristides Dicæos, qui hoc agnomen moribus est consecutus, ob id ipsum exilio multatus est. Cimon dux, qui Persico bello Xerxis copias, pedestres simul atque navales, in ipsâ Asiâ apud Eurymedonta flumen uno die vicit. Alcibiades dux, vir genere, copiâ, opibus, illustris; qui propter detruncatos nocte Mercurios reus factus, ad Lacedæmonios confugit Peloponnesi bello, &, cùm fecisset eos superiores, afflictorum civium misertus, rediit in patriam, & dux creatus, iterùm victores Athenienses fecit. Thrasybulus, qui triginta Magistratus Lacedæmonios tyrannidis dominatione sævientes factâ conjuratione afflixit, & libertatem Atheniensibus reddidit. Conon dux, qui omnes Lacedæmoniorum copias apud Cnidum insulam cepit, & imperium maris Athenis restituit. Dion, qui octo onerariis navibus Dionysium, regem Siciliæ, centum rostratas habentem, dum in Italiam abest, regno expulit, occupatis Syracusis. Hiphicrates, rei militaris peritissimus, qui arma habiliore pondere & modo fecit. Phocion, qui vir bonus cognominatus est, neque ullâ pecuniâ à Philippo potuit sollicitari; ut ad eum discederet: qui, admonentibus amicis, ut liberis suis consuleret: Si boni, inquit, erunt, hic agellus eis sufficiet: si mali, nihil. Chabrias dux, qui gladiatoriâ arte pugnare militem docuit: Cypron & Naxon, & omnes Asiaticas insulas Athenis adjunxit, & citra Thion navali bello occidi maluit, quam abjectis armis enatare. Demetrius Phalereus, vir bonus et illustratus, ideòque ob insignem justitiam statuis ccc. est honoratus, quas ei pro libertate posuerunt in facie publicâ.

Reges Macedonum.

PHilippus, Amyntæ filius, primus Macedonum obtinuit Thraciam, redegitque in suam potestatem: & cùm transire in Asiam vellet, sub ipso belli apparatu in

theatro à Pausania est interfectus. Alexander, Philippi & Olympiadis filius, ex urbe Pella Macedoniæ cum XL. millibus militum in Asiam transisset, Darium regem Persarum primùm apud Granicum flumen, tum apud Issum Ciliciæ, tertiò apud Arbela, tribus prœliis, triginta peditum legionum, equitum bis mille falcatorum curruum vicit. Mox regem Indorum, & omnes Asiæ gentes sub potestatem suam redegit, & nobilissimas urbes Asiæ cepit, Sarbactram, Susa, Babyloniam, ubi etiam defunctus, dubium vinolentia, an veneno, cùm tamen priùs & Africam peragrasset usque ad Jovem Ammonem, & Oceanum primus omnium navigasset. Philippus, qui post Alexandrum Macedonem septimo gradu Macedoniæ regnavit, invictus in Græciam cùm sævè dominaretur, à Sulpicio consule in Phocide victus est, mox à Flaminio in Macedonia, Thessalia apud Cynoscephalas, ubi, dato obside filio Demetrio, regni parte multatus est. Perses Philippus, Philippi filius, cùm maximus copiis Macedoniis esset, & cum impetum in Græciam fecisset, cum inanibus elephantorum simulacris à Marco consule apud Scytiam paludem victus, præcipitatis in mare thesauris, profugit; mox ab Æmilio Paulo tota Macedonia fugatus, Samothracam confugit in asylum: undè, data fide cùm se Paulo commisisset, ante currum ejus in triumphum productus, mox libera custodia in Albano consenuit. Pseudophilippus, vir plebejus & degener, cùm ex similitudine formæ Philippi filium se persuasisset, & Macedonas in bellum excitasset, inter initia tumultus comprehensus, sub custodia missus est Romam, ubi cùm ex custodia aufugisset, concitata rursus Macedonia, Thraciam bello recepit. In arce regni paludatus jus dixit: mox à Cæci filio Metello ingenti prœlio victus, cum profugisset in Thraciam, à regibus deditus, & in triumphum deportatus.

Reges & Duces Romanorum.

ROmulus, qui urbem condidit. Numa Pompilius, qui sacra constituit. Tullus Hostilius, qui Albam diruit. Ancus Marcius, qui leges plurimas tulit, & Hostiam coloniam

Joniam constituit. Servius Tullius, qui primum censum egit in Priscus Tarquinius, qui insignibus magistratus adornavit. Tarquinius Superbus, qui ob nimiam superbiam regno pulsus est.

Clarissimi Duces Romanorum.

BRutus, qui pro libertate publica liberos suos interfecit. Valerius Publicola, qui propter eandem libertatem adversus Tarquinios bellum exercuit. Idem jus libertatis dando populum ampliavit. Manlius Torquatus, qui ad confirmandam castrorum disciplinam filium suum interfecit. Quintius Cincinnatus, idem Serranus, cui aranti dictatura delata est. Camillus qui, Senonum gente deleta Gallorum, incensam ab eis urbem restituit. Fabii duo: quorum alter una pugna Etruscos, Samnitas, Umbros, Gallosque subegit. Libertinos è tribubus repurgavit, ideoque Maximus cognominatus: alter Fabius Hanibalem mora fregit, ex quo Cunctator est cognominatus. Papirius Cursor: hic Samnites, qui Romanos sub jugum pugnando miserant, victos ignominia pari affecit, & a velocitate Cursor est appellatus. Curius, cùm in foco rapas torreret, offerentibus, Malo, inquit, in fictilibus meis & aurum habentibus imperare. Fabricius Luscinus, qui Cornelium Rufinum, consularem virum, senatu amovit, luxuriæ & avaritiæ damnatum, quòd decem pondo argenti possideret. Claudius Marcellus, qui Annibalem primus in Campaniâ prœlio vicit, idemq; docuit, in bello quomodo equites sine fugâ cederent. Scipiones duo, quorum alter prior, Africanus, qui Annibalem & in eo Africam debellavit, alter Scipio Numantinus, qui Carthaginem & Numantiam diruendo, in hac Africam, in illâ Hispaniam fregit. Quintus Nero, qui, Annibale in Apulia relicto, venientem ab Hispaniâ Hasdrubalem excepit, copiasque ejus uno die apud Metaurum flumen divicit, qui sese cùm Annibali junxisset, dubitari non potest, paris eis præstaturum non fuisse. Paulus, qui cùm Macedoniam vicisset, & Graciam liberasset & opulentissimum triumphum reportasset, inter ipsos triumphi dies, amissis duobus liberis pro concione dixit,

gratias se agere fortunæ, quòd in suam potius domum quam in remp. sævisset. Duo Metelli: quorum alter Macedonicus, devictis Macedonibus; qui Contrebiam inexpugnabilem Hispaniæ civitatem, jussis testamenta scribere & vetitis redire, nisi vicissent, militibus, occupavit: alter Numidicus, victâ Numidiâ, qui, cum perniciosas reip. leges ferret, Apulejus tribunus plebis totusque senatus in eas jurasset, maluit in exilium ire, quam jurare. Hujus filius, Pius cognominatus est, quòd patrem in exilium secutus est. Cajus Marius, qui, in Africâ Numidis, in Galliâ Cimbris Teutonibusque superatis, à caligâ pervenit usque septimum consulatum. Sylla, qui bello civili victoriâ perpotitus, Romanum primus invasit imperium, solusque deposuit. Sertorius, qui proscriptus à Syllâ cùm in exilium profugisset, quam brevissimo tempore propè totam Hispaniam redegit in suam potestatem, & ubique adversante fortuna insuperabilis fuit. Lucullus, qui Asiatiæ provinciæ spoliis maximas opes est consecutus, & ædificiorum, tabellarumque pictarum studiosissimus fuit. Pompejus, qui Armenios sub rege Tigrane, Ponticos sub rege Mithridate, Cilicas toto mari dominantes, infra quadragesimum diem vicit, & magnam partem Asiæ inter Oceanum Caspium Rubrumque victoriis suis triumphisque peragravit. Cajus Cæsar, qui Gallias Germaniasque subegit, & primus Romanorum navigavit Oceanum: in quo Britanniam invenit, & vicit. Julius Cæsar Augustus, qui, perpacatis omnibus provinciis, exercitus toto orbe terrarum disposuit, & Romanum imperium ordinavit. Post cujus consecrationem perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

Romani, qui in Togâ fuerunt illustres.

MAnius Agrippa, qui dissidentem populum senatui colligavit, atque conciliavit. Appius Cæcus, qui pacem Pyrrhi diremit, ne populus, qui suis parêre noluerat, sub externis regibus regeretur. Tiberius Gracchus, qui Scipionem Asiaticum, quamvis inimicum haberet, non est passus à tribunis in carcerem duci, quod diceret nefas, ibi esse Scipionem, ubi captivi illius adhùc alligati teneren-

tur,

tur. Hic est Gracchorum pater, qui in tribunatu, cum agrariis legibus seditiones excitaret, interfectus est. Decimus Brutus Calæcius, qui Gracchum, generum, agrariis legibus Reip. statum turbantem, cum Opimio consule oppressit. M. Brutus, qui Pompeji partes secutus, mox à Cæsare restitutus, in mortem ejus conjuravit, quod affectare nomen regium videretur. Lucius Drusus, qui, agrariis legibus promulgatis, summum pro eo favorem consecutus, ne promissa perficeret, per insidias à Philippo Cons. demissus interfectus est. Lutatius Catulus, qui Lepidum, acta Syllæ rescindere volentem, admoto exercitu, Italia fugavit, & solus omnium sine sanguine bellum civile confecit. Cato Censorius, qui toties accusatus est, quoad vixit, nocentes accusare non destitit. Hic est omnium rerum peritissimus, &, ut Sallust. Crispo videtur, Romani generis disertissimus Cato. Cato Prætorius, qui bello civili partes Pompeji secutus, mori maluit, quam superstes esse reip. servienti. Scaurus, qui vetuit filium in conspectum suum venire, quia bello Cyprico deseruerat. Scipio Nasica, quia non ritè inauguratus Consul videretur, consulatu se abdicavit, & domitis Dalmatis, oblatum à Senatu triumphum repudiavit, statuasque, quas sibi quisque in publico posuerat, in censurà suà sustulit. Censuit in Senatu tamen, Carthaginem non esse delendam: propterea optimus judicatus. Cornelius Cethegus, qui fratrem suum Cethegum, quòd cum Catilina conjurasset, morte multandum censuit. Tullius Cicero, qui in consulatu suo Catilinæ conjurationem fortissimè oppressit.

Qui pro salute se obtulerunt.

HOratius trigeminus, qui adversùs Curiatios Albanorum; qui de summo imperio dimicaverunt. Fabii, qui trecenti, cùm omnes patriciæ stirpis essent, bellum Vejens peculiariter sibi depoposcerunt. Mucius Cordus, qui ignibus manus imposuit: Horatius Cocles, qui, ponte rescisso Tiberis, armatus transiit navitans. Trecenti sub Calpurnio Flamma contra Pœnos: qui in Siciliensi saltu mortuo exercitu, populum Romanum liberaverunt, ut pla-

ne ccc. Lacedæmoniorum apud Thermopylas gloriam adæquarent. Duo Decii; quorum alter Latino bello, alter Samnitico Diis manibus se devoverunt. Fulvius Pontifex; qui, urbe à Gallis Senonibus incensa, se aliosque senes Diis manibus devovit. Regulus; qui tormenta Carthaginiensium maluit pati, quam ut inutilis pax cum eis fieret, aut ipse jurisjurandi fidem falleret. Curtius; qui se in hiatum terræ immisit, cùm ex oraculo, quod optimum esset in urbe Romanâ, posceretur. Spurius Posthumius quia Pontio Telesino, Samnitum duce, sub jugum missus cum exercitu, auctor fuit rumpendi fœderis, seque hostibus censuit esse dedendum. Cajus Metellus Pontifex, ardente templo Vestæ, Palladium extulit, & oculos amisit.

Qui spolia opima retulerunt.

ROmulus de Acrone Ceninensium rege. Cossius Cornelius de Larthe Tolumnio, Vejentium rege. Claudius Marcellus de Virodomaro, rege Gallorum.

Qui provocati ab hostibus manu contenderunt.

MAnlius Torquatus qui Gallo torquem detraxit, eumque sibi circumdedit. Valerius Corvinus; qui a Gallo provocatus cùm pugnaret, corvus galeam ejus insedit. & hostem perturbavit. Scipio Æmilianus cum esset legatus ab Lucullo imperatore apud Intercatiam, Vaccæorum urbem, provocatorum barbarum occidit. Lucius Opimius, sub Lucatio Catulo Consule, in saltu Tridentino provocatorem Cimbrum interfecit.

Qui pro Romanis gentes superaverunt.

SCipio Africanus, Scipio Numantinus, Scipio Asiaticus. Mummius Achaïcus, Servilius Isauricus, Brutus Callaicus, Paulus Macedonicus, Metellus Creticus, Cæsar Germanicus, Cæsar Dacicus.

Qui

Quot illustres Scipiones, qui magnis rebus gestis cognominati sunt.

SCipio magnus Africanus, qui vicit Annibalem. Scipio minor Numantinus, qui Numantiam & Carthaginem diruit. Scipio Asiaticus, qui de Antiocho triumphavit. Scipio Nasica, qui a Senatu vir optimus est judicatus. Scipio, qui, occiso Pompejo, partes restituit, & victus se interfecit.

Secessiones plebis.

SEcessiones plebis à patribus fuerunt quatuor. Prima secessio propter impotentiam fœneratorum, cùm in montem plebs armata secessit. Secunda propter in potentiam Decemvirûm, cùm, interfectâ filiâ suâ, Virginius Appium & totam ejus factionem in Aventino monte circumvenit, effecitque, ut abdicato magistratu accusati, atque damnati, variis suppliciis punirentur. Tertia, propter matrimonia plebei, ut ne patriciis nuberent, quam Canulejus concitavit in monte Janiculo. Quarta secessio in foro, propter magistratus, ut plebei consules fierent, quam Sulpicius Stolo concitavit.

Seditiones.

SEditiones in urbe quatuor. Prima seditio, Tiberii Gracchi; quem, de judiciariis & agrariis legibus statum civitatis moventem, Scipio Nasica facta manu in Capitolio oppressit. Secunda seditio, Gracchi fratris ejus, quem ob similes largitiones novos motus excitantem Opimius consul, cum Decimo Bruto Gallæcio socero ejus convocatis ad pileum servis, iu Aventino monte oppressit. Tertia seditio, Apuleji Saturnini Tr., & Pl. Glauciæ Consulis; quos, comitia in campo cædibus pertubantes, Marius in Capitolium persecutus obsedit, & conficiendos fustibus saxisque curavit. Quarta seditio, fuit Livii Drusi, & Quinti Cæpionis, cùm ille Senatus equestrem ordinem obsidere Cæcipua tamen ad motus excitandos fuit causa, quot

Drusus civitatem omnibus Italicis pollicebatur; sed tum à Philippo Consule in domo suâ interfectus.

Qui adversùs patriam nefaria inière consilia.

Coriolanus, ob asperiorem annonam in exilium actus, Volscorum exercitu admoto, patriam expugnare voluit, sed Veturiæ matris precibus victus, tum ab exercitu suo confusus est. Marcus Melius, frumentaria largitione cum videretur, jussu Quintii Cincinnati Dictatoris à Magistro equitum in rostris occisus est. Spurius, cum agrariis legibus factione dominationem pararet. Manlius Capitolinus, cum pecunia conturbatores liberaret, suspectus regni affectati de Tarpejo saxo præcipitatus est. Catilina, cum in cædem Senatus, in incendium urbis, direptionem ærarii conjurasset, & in id facinus Allobrogas sollicitasset, à Cicerone in Senatu accusatus, ab Antonio in Apulia debellatus est.

Qui Reges vel Duces cum Romanis bella gesserunt.

Populus Romanus sub Romulo pugnavit cum Sabinis, prius propter virgines raptas. Sub Tullio cum Albanis. Pontius Telesinus, dux Samnitum: qui ad Caudinas furculas Romanos sub jugum misit, Pyrrhus, Rex Epirotarum; qui pro Tarentinis bellum cum Romanis gessit, vastataque Campania ad vicesimum ad urbem pervenit, mox à Curio & Fabricio victus in patriam concessit, & cum Achajam armis sub se redegisset, Macedoniam quoque Antigono regi eripuisset, dum Argos expugnat, occisus est. Omnium Græcorum sapientissimus, & militaris disciplinæ pertissimus fuit. Annibal, qui novem annorum, patrem in Hispaniam secutus, minor annorum quindecim imperator factus; triennio in Hispania vicit, & eversione Sagunti, rupto fœdere, per Pyrenæum & Alpes in Italiam venit, Scipionem ad Ticinum, Tiberium Claudium apud Trebiam, Flaminium apud Thrasymenum, Paulum & Varronem apud Cannas, Gracchum in Lucania, Marcellum in Campania superavit.

Status

Status Populi Romani quas commutationes habuerit.

POpulus Romanus primum sub regibus fuit. Deinde, post superbiam Tarquinii, & illatum Lucretiæ stuprum, expulsis regibus, tutelam sui consulibus tribunisque commisit. Deinde tribunitiis seditionibus agitatus, abdicatis omnibus magistratibus, Decemviros, legum ferendarum & Reip. constituendæ causa, paravit. Horum quoque dominationem & libidinem detestatus, rursùs ad consules rediit. Donec, exortis bellis civilibus inter Cæsarem & Pompejum, & oppressa per vim libertate, sub unius Cæsaris potestatem redacta sunt omnia. Ex eo perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

Initium Regni Mithridatis.

CYrus, Rex Persarum primus, imperium Medis ademit. Duos filios reliquit, Cambysen & Smerden. Horum Cambyses, defuncto patre, quod major esset, Smerden, in solio sedentem, capite cœlum pulsare, per somnium videns, occidendum eum curavit ipse: & deinde, revertens ab Æthiopia, rebus perfractis, cùm in Ægyptum venisset, incolasque ejus loci lætantes advertisset; ratus illos adversis sui insultare, Apin in femine vulneravit, eodemque ictu occidit. Interim Magus quidam Smerdes, Patibiatæ frater, abutens nomine ex formæ similitudine, filium se Cyri professus, regnum Persicum invaserat. Quod ubi Cambysi nuntiatum est, regredi in partiam maturans, oblitus est gladium, quo Apin interfecerat, vaginæ reddere. Quod cum conaretur efficere, femen suum vulneravit, & eam partem, qua Apin vulneraverat. Ex eodem vulnere in paucis diebus obiit. De cujus morte postquam certior nuntius ad Persas venit, Potanes Pedimam filiam suam, qua cum Smerdes consuedinem habebat, edocuit, cum ille sopitus esset, utrùm aures tectas comis haberet, periclitaretur. Sciebat enim, à Cyro Smerdi Mago ademtas aures. Ille falsum esse Smerden confirmavit. Tunc

Tunc septem nobilissimi Persæ inter se conjuraverunt. Eorum nomina hæc sunt, Potanes, Hydanes, Aspatines, Saphernes, Megabojus, Gobies, Darius. Deinde, Mago Smerde interfecto, constituerunt, uti, excepto posthac Potane, ex illis regnaret, cujus equus primus in loco, quem delegissent, hinnisset. Tunc Hiberes, agaso Darii, equum domini ad locum prædictum duxit: illic alia equa ab suo initur. Tunc equus Darii magnum hinnitum dedit. Ita Darius regnum obtinuit. A quo Artabanes originem ducit; quem conditorem regni Mithridatis fuisse, confirmat Sallustius Crispus.

Reges Parthorum.

SEleucus, Alexandri Macedonis amicus. Hujus post mortem Abarrida, frater ejus, jussus Babylonem obtinere, finitimos sub se redegit, undè Nicator est appellatus, & tres validissimas urbes constituit, Abarridam, Seleuciam, Laodiciam.] Arsaces, formâ & virtute præcipuus, cujus posteri Arsacidæ cognominati sunt; qui pacem cum Syllâ imperatore fecit. Orodes, qui fœdus cum Cn. Pompejo percussit, Crassum cum legionibus apud Carras funesta clade delevit. Pacorus; qui filium suum ejusdem nominis misit in Syriam, ut Romanas provincias popularetur; atque ipse à Ventidio, legato Julii Cæsaris, occisus est.

Reges Cappadociæ & Armeniæ.

TIgranes, qui jam scriptus est; qui tertio Punico bello perdomuit sub *Mancino* Cons. & Scipione Æmiliano. Bellus, rex Armeniæ; qui, cùm impetum in Græciam fecisset, & Pythii Apollinis templum incendisset, tempestate & frigore exercitum amisit. Polycrates, rex Cappadociæ: qui somniavit Solem & Lunam uri: qui à præfecto Darii regis occisus est. Epaminon ejus filius, Rex, qui Thebas Græcorum pugnando vicit. Periander Rex, qui Corinthi regnavit; omnia terrâ & mari Romanus subjugavit. Timoleon, qui Corinthi fratrem suum regnantem interfecit. Idem & Dionysium, Siciliæ regem, expulit, ne-

que

que ipse ab offerentibus regnum accepit, sed arcem quoque demolitus est. Hic, cum convitia mala audiret, ait Totâ vitâ meâ id egi, ut omnes liberi essemus.

Reges Asiæ & Pergami.

EUmenes Carduenus, Philippi Alexandri armiger bellicosissimus; sed parum prospera fortunâ usus, adeò tamen terribilis, ut, vivente eo, nemo ausus sit Rex appellari. Antiochus jam scriptus est. Eumenes alius, qui Romanos Macedonico bello juvit cum milite suo. Attalus, qui pro Romanis sæpè pugnavit. Nam testamento suo populum Romanum hæredem fecit.

Reges Ponti & Bithyniæ.

PHarnaces, Rex Bithyniæ, filius Mithridatis; qui bello civili, quod in Pharsalicâ gestum est, milite patris sui Syriam invasit, & adventu Cæsaris, antequam in congressum ejus veniret, ipso terrore nominis sui victus refugit in Pontum. Prusias Rex, amicus populi Romani; ad quem Annibal victo Antiocho confugit, &, cum a rege exposceretur per legatos, veneno se liberavit. Nicomedes, socius & amicus populi Romani: in cujus amicitiâ primâ ætate Cæsar fuit. Qui moriens testamento & ipse Pop. Rom. hæredem dimisit.

Reges Alexandriæ.

POst mortem Alexandri Macedonis regnaverunt Alexandriæ Ægyptum octo Ptolomæi nomine, multi clarissimi viri. Ptolomæus Euergetes: qui Alexandrum apud Ozydictas objecto clipeo protexit. Ptolomæus, filius Philadelphi, literatissimus: qui plurimos libros Græcos scripsit. Ptolomæus Soter: qui ingenti classe Rhodios vicit. Ptolomæus Tryphon: qui seditiosos in theatro sagittis occidit, alios flammis dedit. Hujus filius Cydris pro Romanis multa bella gessit, adversus Garamantas & Indos. Ptolomæus, Pupillus dictus: qui Pompejum tutorem à Senatu accepit donec pubesceret, & posteà civili bello Pontino interfectus est

Duces

Duces & Reges Carthaginiensium.

HAnno & Mago, qui Punico bello Cornelium Consf. apud Liparas ceperunt. Hamilcar, qui Boccor cognominatus est, primo Punico bello magnam partem Hispaniæ sub imperium Carthaginiensium redegit, relictis filiis quatuor, Asdrubale, Annibale, Hamilcare, & Magone. Asdrubal, frater Annibalis, qui secundo Punico bello, cum ingentibus copiis ab Hispania veniens, antequam se fratri conjungeret, à Claudio Nerone exspoliatus est.

Reges Numidiæ.

SYphax: quem Scipio Africanus victum in triumphum traxit, regnoque ejus imposuit Masinissam. Masinissa Rex: qui Scipionem adversus Carthaginem & Syphacem equitatu adjuvit. Ab eo, inter præmia commilitii, Numidiæ regno donatus est. Jugurtha: qui scriptus est.

Reges Mauritaniæ.

JUba Rex; qui Curionem legatum Cæsaris oppressit: mox, occiso Pompejo, Catonis & Scipionis partes firmare conatus, cùm se in regiam recepisset, post magnificam cœnam interficiendum se dedit. Juba, rex literatissimus; qui Cæsaris Augusti jussu regnavit: & magnificentissimam urbem Cæsaream condidit.

Qui adversus Pop. Rom. arma sumserunt.

TAtius, Rex Sabinorum: qui, occupata arce Tarpeja, in ipso foro cum Romulo decertavit, & interventu Sabinarum pacem cum Romulo fixit. Metius Suffetius, Rex Albanorum: qui contra fœdus, à Fidenatibus destitutus, & jussu Tulli Hostilii deligatus ad currum, & in adversa actis equis, laceratus est. Porsenna, rex Etruscorum: qui Romanos ad Janiculum obsedit, propterque Tarquinios. Tiridates qui Corbulone Consulari viro victus & restitutus est.

Bella

Bella civilia quot.

CIvilia bella quatuor mota ſunt in urbe à Romanis. Civile bellum primum Sulpitius Tribunus excitavit, quòd ſubſcriptam provinciam Mithridaticam Sylla in Marium transferre noluiſſet. Secundum bellum Lepidus contra Catulum, ob metum Siciliæ exſpoliatæ. Tertium bellum Cæſar & Pompejus, Belli ſpecies magis, quam cauſa fuit, negatus à Senatu Cæſari conſulatus. Cæterum utriuſque æmulatio & cupiditas imperii occupandi. Nam, cùm ſecundum mores legemque majorum dimiſſo exercitu venire in urbem Cæſar deberet, & docere Senatum de rebus à ſe geſtis, atque ita triumphum conſequi: ſimulans, ſe gratiam timere Pompeji, negavit ſe miſſurum exercitum, niſi conſularibus comitiis ratio abſentis ſui poſita fuiſſet. Quamobrem hoſtis à Senatu judicatus, ſtatuit id bello vindicare. Ac ſic non conſulatum modò ac triumphum, ſed totum Populi Romani imperium redegit in ſuam poteſtatem. Quartum bellum Cæſar Auguſtus adversùs complures duces: contra Pompejum juvenem bona paterna repetentem: mox adverſus Caſſium & Brutum in ultionem interempti patris: deinceps adverſus Antonium & Cleopatram ultrò bellum patriæ inferentes.

Quot genera bellorum.

BEllorum genera ſunt quatuor. Gentile: quod cum externis geritur: ut Romani cum Latinis, Athenienſes cum Lacedæmoniis. Servile, quod Romani adverſus fugitivos geſſerunt, & contra duces eorum, Spartacum, Crixum, & Oenomaum. Civile, quo inter ſe certant, ſicut Marius & Sylla, Cæſar & Pompejus, Auguſtus & Antonius.

Ordo Belli Mariani.

INexplebilis honoris Marii cupiditas, decretam Syllæ Ponticam provinciam voluit eripere per rogationem Sulpicii tribuni plebis. Sylla indignatus continuò ad exer-

citum perrexit, & cum urbi admovit; & in patriam ingressus, Capitolium occupavit. Quo terrore victus Senatus, Mario totique factioni ejus interdixit. Profecto deinde in Asiam Syllâ, Marius exul cum profugisset, ac primum Minturnis in palude latuisset, tùm conjectus in carcerem evasisset, interim Cinna & Octavius in urbe essent; ob hoc occasione datâ, Marcus redit, & se cum Cinna adjunxit, victis Octavianis partibus. Septies consul creatus, sævissimis cædibus totam urbem funestavit. Sylla interim victo Mithridate in urbem reversus, propè totam Italiam in armis invenit, sub juvene Mario, Marii filio: sed omnes ejus copias partim in Etruria ad Sacriportum, partim ad Collinam portam prostravit; & reliquias adversariorum eorum, qui se dediderant, in villa publica trucidavit. Qui diffugerant, in tabula proscripsit, jure permisso, ut interficerentur.

Ordo Belli inter Cæsarem & Pompejum.

CÆsar, & Pompejus, & Crassus, inita societate, imperium Romanorum possidebant. Cæsar Gallicos, Crassus Syriacos exercitus habebat. Pompejus, horum viribus fretus, in Senatu dominàbatur. Post Crassi mortem apud Parthos Musus Barbarus Asculanus, Quintus Lutatius Catulus.

De Bello Macedonico.

POpulus Romanus cum Macedonibus bellum ter gessit. Sub Flaminio Consule regem eorum Philippum vicit. Sub Paulo Persen Philippi filium. Sub Metello Macedonico Pseudophilippum. Primi belli causa, quod de injuriis Macedonum Græci querebantur. Secundi, quòd fœdus cum patre suo percussum ruperit Perses. Tertii, quòd falso nomen regum Macedonum Pseudophilippus invasit.

De variis Cladibus Populi Romani.

ETrusco bello: cùm Porsenna Rex Janiculum obsedit, Gallico bello: cùm Galli Senones, exercitu apud Aliam deleto, urbe incensa, Capitolium obsederunt. Tarentino

tino bello: cùm Pyrrhus ad vicesimum lapidem totam Campaniam populatus accesserat. Punico bello: cùm Annibal, Cannensi exercitu fuso, ad tertium lapidem castra posuit. Cimbrico bello, cùm Cimbri Tarentinas Alpes occupaverunt. Servili bello: cum Spartacus, Crixus, & Oenomaus gladiatores, populatâ propè Italiâ, cum ad incendendam urbem pergerent, in Lucaniâ à Crasso, in Etruriâ à Pompejo Consule, opprimuntur.

De tribus Punicis bellis.

POpulus Romanus cum Carthaginiensibus dimicavit. Primum Punicum bellum navalibus copiis gestum est. Causa motus prætendebatur duplex. Altera, quòd Carthaginienses Tarentinis adfuissent. Altera, quod Mamertini adversus Pœnos auxilium poscerent. Cæterum, revera præmium fuit Siciliæ & Sardiniæ possessio, fertilissimarum insularum. Appius Claudius bellum in Siculo freto commisit: Manlius & Regulus in ipsa Africa profligaverunt: Duillius Consul apud Liparas insulas: Lutatius Catulus apud Ægates, mersis hostium classibus, consummaverunt. Secundum Punicum bellum longè omnium cruentissimum fuit. Causa, quòd Annibal contra fœdus Saguntum evertisset. Prima clades hujus belli apud Listernum, vulnerato Patre Scipione: quem Publius Scipio, nondùm pubes, protexit ac liberavit. Secunda clades apud Trebiam, vulnerato Flacco Consule. Tertia apud Thrasymenum, vastato Flaminii exercitu. Quarta apud Cannas, deletis duobus exercitibus Pauli Consulis morte, Terentii fugâ Varronis. Posteà verò quatuor duces Punici belli gloriam sibi vindicant. Fabius sive Cunctator: qui imminentem urbis excidio Annibalem morâ fregit. Marcellus: qui primus Annibali apud Nolam restitit, & inclinatam ejus aciem penè ictibus cruciavit. Claudius Nero: qui venientem ab Hispania Asdrubalem cum ingentibus copiis, priusquam se Annibali jungeret, excepit, & ingenti prœlio vicit. Tertium Punicum bellum majoris gloriæ quam operis, fuit Nam, Manilio Consule, inchoatum excidium Carthaginis Scipio Æmilianus consummavit: unà cum Tigrane cùm in-

incensâ Carthagine totius Africæ urbes in perpetuum repressit, quòd contra fœderis pactionem Carthaginienses reparassent classes, & arma finitimis intulissent.

Usque Imperium Trajani qui victi sunt & per quos, CCIV.

PEr Flaminium Consulem Macedonas vicit sub rege Perse bellantes. Per Scipiones Africanos, Carthaginienses. Per Paulum Consulem, Persen in Syriâ vicit regem Antiochum. Per Scipionem Æmilianum Celtiberos, & Numantiam. Per eundem Scipionem Lusitaniam, & ducem Viriatum. Per Decium Brutum Galliam. Per Mummium Achaïcum, & Corinthum, & Achæos. Per Fulvium Nobiliorem Ætolos & Ambraciam. Per Marium Numidas & Jugurtham. Per eundem Cimbros & Teuthones Per Syllam Ponticos & Mithridatem. Per Lucullum item eosdem Ponticos & Mithridatem: item Cilicas piratas, & Armenios cum rege Tigrane, & plurimas Asiaticas gentes. Sub hoc enim ad Indicum Oceanum, & Rubrum mare usque pervenit. Per Cajum Cæsarem Gallias & Germanias. Britanniam sub hoc duce non tantùm vidit, sed etiam navigavit Oceanum. Per Cæsarem Augustus Dalmatas, Pannonios, Illyricos, Ægyptios, Germanos, Cantabros, totumque orbem perpacavit, exceptis Indis, Parthis, Sarmatis, Scythis, Dacis, quòd eos fortuna Trajani Principis triumphis reservavit.

De Comitiis.

COmitia dicuntur à comitatu & frequentiâ, quod Patres & Classes ad suffragia vocantur, creandorum magistratuum vel sacerdotum causâ. Comitiorum autem triplex ratio est. Hæc Curiata, hæc Tributa, hæc Centuriata dicuntur, quia hæc per curias & per tribus & per centurias explicantur. Si translatitium sit, & solitum, de quo populus, curiatis transigitur. Si amplius, tributis. Si in summo discrimine est, tùm miles ad suffrgia vocatur, & Comitia centuriata dicuntur.

De

De Populi Romani diſtributionibus.

ANtiquiſſima Populi Romani diſtributio triplex eſt, quam Romulus fecit ; in regem , in Senatum , in populum. Qui populus in tres tribus dividebatur; Tatienſem, Lucerem, Ramnetem. Sequitur Populi Romani diſtributio ſub Servio Tullio rege;qui eum in tribus, claſſes, centurias diviſit. Ab iteratione cenſus , ut optimus & locupletiſſimus quiſque in ſuffragiis , id eſt , in Populo Romano plurimum valeret. Et tertia diviſio eſt in Patronos & clientelas, qua inferiores ſuperiorum ſe fidei committebant.

De Rebuspublicis

REmpublicarum tria genera ſunt; Regium, optimatum, populare. Aut enim ſub regum ſunt poteſtate : ut Seleucia Parthorum. Aut Senatus : ut Maſſilia Gallorum. Aut ſe ipſi regunt, ut Athenieſes ſolebant. Eſt & quartum genus , quod Romani commenti ſunt : ut ex his tribus unum efficerent. Nam & regiam poteſtatem Conſules habent, & plebs habet ſuffragiorum poteſtatem.

FINIS.

INDEX
IN FLORUM,

Ad inveniendum expeditissimus, novâ forma confectus.

in quo

Primus numerus librum, alter caput cujusque libri, tertius sectiunculas seu versiculos denotat.

Ab-

Atte-

C.

Cato

Celeres,

Citi

Com-

Con.

fictilia

F.

Fre-

Geni-

H.

I.

ad

L.

V *Lumen*

Se-

Orcho-

Perdo-

Piso

Posse.

Præsi-

Pro-

Ostia

Colchis

Vaccæi

V.

Virgi-

de

X.

Z.

FINIS.

re-
13.
F.
id
4.
alli

ra-
9.
bo-

ia.
I.
que
ur.
um
inl-
3.
5.
cios

cri-

atur
rxis

. 3.